

285157501 101 Københavns kommune

st

RHB

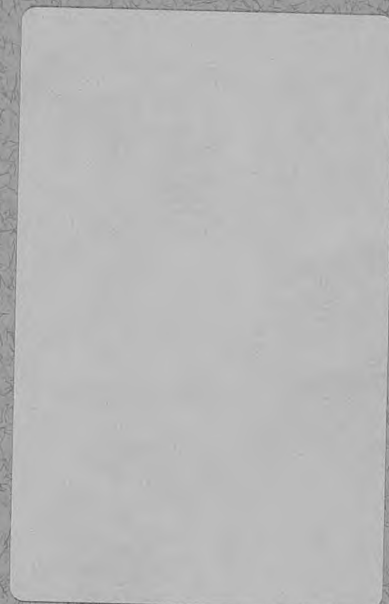
KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK

Sl

09.46305

To

nr. 3

HISTORISK, TOPOGRAFISK TIDSSKRIFT.

UDGIVET OG REDIGERET AF F. ZACHARIAE, KULTORVET 16, KØBENHAVN.

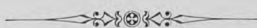
E. JESPERSENS FORLAG, KØBENHAVN

7de AARGANG

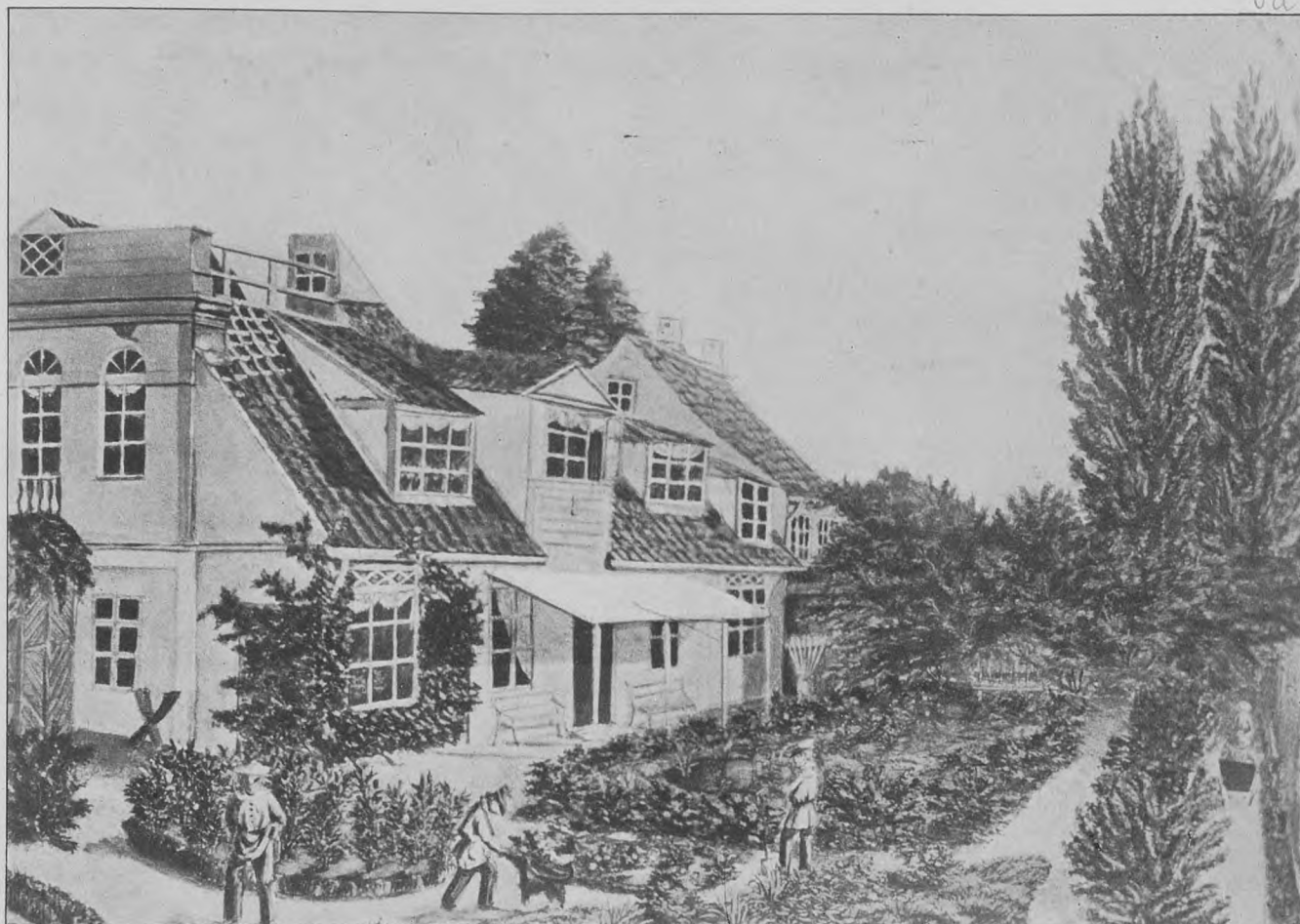
1921

INDHOLD:

Falkonerallé-Kvarteret	Side 1— 33
Kvarteret omkring Jagtvej og Ladegaardsaaen	- 34— 59
Vodrofvvej-Kvarteret	- 60— 68
Gamle Kongevej-Kvarteret	- 69— 88
Nørrebro, Assistens Kirkegaard, Fælledeerne m. m.	- 89—276
Østerbro	- 277—288

~~KØBENHAVNS KOMMUNES
HOVEDBIBLIOTEK
AFD. FOR HISTORIE OG
GEOGRAFI
Krystalgade 15
1172 København K
Tlf. 33 93 60 60~~

„Gamle Bakkehus“, Rahbeks Allé Nr. 23.

Originalen tilh. Nationalmuseet.

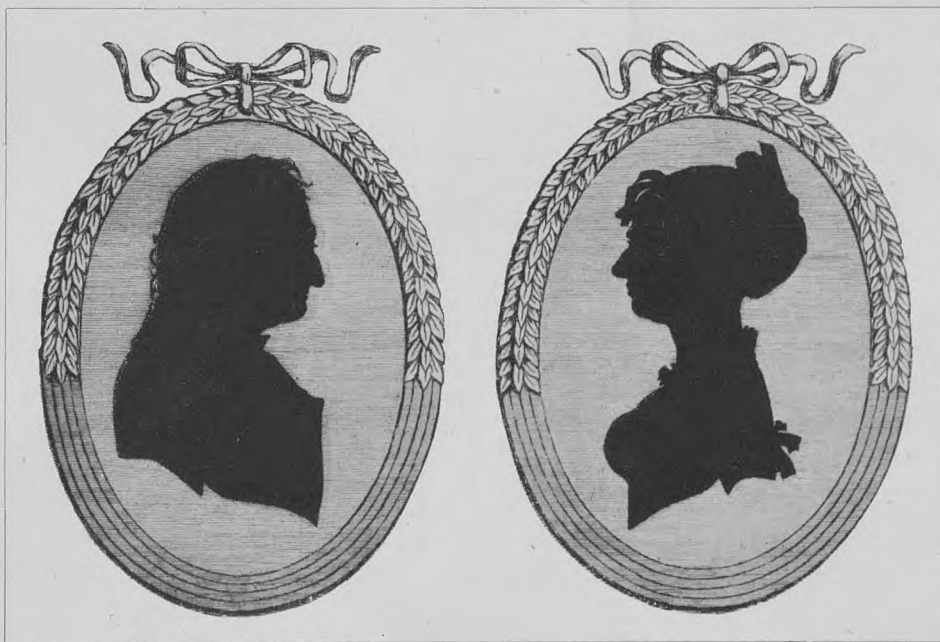
Fløj mod Sydvest, sammenbygget med søndre Fløj, ca. 1850. Nedrevet 1861. Billedet er fotograferet efter en Tegning.

Lystgaarde omkring Frederiksberg.

Bakkehuset og dets Historie.

Blandt de saakaldte Lystgaarde, der i forrige og næstforrige Aarhundrede laa omkring Frederiksberg By og dens nærmeste Omegn, var Bakkehuset, et Navn, der i danske Øren har uforøgelig Klang. For Nutidsmennesker synes Betegnelsen „Lystgaard“ muligvis ikke helt at passe paa den berømte Bygning, navnlig naar vi tænker paa den sørgeligt reducerede Skikkelse, i hvilken en ubegribelig Pietløshed og en utilgivelig Mangel paa kulturhistorisk Æresfølelse har ladet den hensuldre i Tidernes Lob. Medens andre Nationer vaager nænsomt over slige minderige Skatte og skaaner dem fra Forfald, har vi herhjemme paa dette Omraade udvist en Ligegyldighed, der er os til Skam. Det er oftere paapeget, at Staten — for kun at nævne et andet og i denne Forbindelse nærliggende Eksempel — burde have forhindret, at man i 1860'erne skaanselsløst nedrev Oehlenschlägers Fødested paa Vesterbrogade, skraas overfor Indgangen til Frederiksberg Allé, — en Brøde, man yderligere understregede ved at lade Fødestedets Fortsættelse, den hæsle Rønne paa Hjørnet af den

nuværende Oehlenschlägersgade, blive staaende. Og naar det nu til alt Held synes, at Bakkehuset vil kunne reddes fra den samme totale Udseelse, som blev Oehlenschlägers Fødehus tildelt, skyldes det ikke Staten men privat Initiativ, — hvilket dog virkelig er et ganske bagvendt Forhold. — At Bakkehuset nogensinde har kunnet betegnes som Lystgaard, vil det altsaa falde vanskeligt at forstaa for Nutidens Betragtning. Og dog forholder det sig saaledes, selv om det ikke er Almenheden bekendt, at det i en vis Periode af dets højt interessante og stærkt omtumlede lange Tilværelse, har været en Lystgaard eller ialfald lagt ind under en Lystgaards Domaine. Og det skal i det Følgende bl. a. være vor Op-gave at gøre Rede for de Omskiftelser, det fra dets tidligste Tid har været underkastet.

Knud Lyne Rahbek,
f. 15/12 1760, † 22/4 1830.

Karen Margrethe Rahbek.
f. 19/10 1775, † 21/1 1829.

har „Før og Nu“ ladet sig det være magtpaaliggende efter Evne baade at belære og adspredde, saaledes at forstaa, at vi ikke mindre i vort Billedudvalg end i vor Tekst bestræbte os for at holde os ligelangt borte fra den topografiske Tørheds Karybdis som fra Banalitetens Skylla. Vi valgte det Horats'iske Fyndord *utile dulci* — at gavne og fornøje — som Tidsskriftets Devise, idet vi søgte samtidig at belære og under-

Lige fra sin Start har „Før og Nu“ ladet sig det være magtpaaliggende efter Evne baade at belære og adspredde, saaledes at forstaa, at vi ikke mindre i vort Billedudvalg end i vor Tekst bestræbte os for at holde os ligelangt borte fra den topografiske Tørheds Karybdis som fra Banalitetens Skylla. Vi valgte det Horats'iske Fyndord *utile dulci* — at gavne og fornøje — som Tidsskriftets Devise, idet vi søgte samtidig at belære og under-

„Gamle Bakkehus“ søndre og østre Fløj, set fra Rahbeks Allé Nr. 21. Aar 1908.
 Stueetagen i østre Fløj husede i Aaret 1903 „Bakkehusudstillingen“. Hjørnevinduet, samt de to nærmeste Vinduer, et paa hver Side, tilhørte Kamma Rahbeks ofte omtalte Hjørnestue. T. v. søndre Fløj. T. h. østre Fløj. I Baggrunden Huse i Rahbeks Allé.

„Gamle Bakkehus“ set fra Rahbeks Allé. Ca. 1895.

I Fløjen t. v. havde Knud Lyne Rahbek fast Bolig fra 1787 til sin Død $22\frac{3}{4}$ 1830. I Baggr. Skorstene paa Ny Carlsberg. „Gamle Bakkehus“ med Tilliggende blev d. 25. Aug. 1885 købt for en Sum af 25000 Kr. foruden Bankheftelsen 1861 Kr. og derefter indrettet til Landssvageanstalt.

holde, ved, saavidt det lod sig gøre, at bringe Afveksling baade i Indholdet og i den Form, hvori vi førte det frem, naar vi fordybede os i de vekslende Tiders Topografi og særlig deres Historie.

Det er da ogsaa i Kraft af denne Bestræbelse, og med en sikker Følelse af at have vore Læsere med os, at vi i det foreliggende Hefte af „Før og Nu“ agter at give en samlet og fyldig Beskrivelse af det navnkundige „Bakkehus“, der gemmer saa mangfoldige Minder om vort Lands Aandsliv i Guldalderens Tid. Vi tilstaar tillige, at vi meget gerne vilde bidrage ogsaa vor Del til yderligere at vække og styrke den ædle Trang, som i det sidste Ti-Aar mere og mere er vokset frem blandt alle aandeligt interesserede Danske til at bevare, hvad endnu bevares kan, af

„Bakkehuset“, som han udgav i 1916, og hvori han har samlet et Udvalg af sine spredte Udarbejdelser af kulturhistorisk Indhold, har han i et Essay om „Bakkehuset“ givet Oplysning om dets Ejere fra det attende Aarhundredes Begyndelse. Stedet kaldtes den Gang med det ligefremme, men noget langagtige Navn „Huset foran ved Valby Bakke“ og ejedes af en velagtbar Borger Christen Christensen, der dyrkede Brændevinsbrønderi som Haandtering. Fra ham gik Ejendommen over til Morten Bech, om hvem man Ingenting kender uden Navnet, og som kun havde siddet paa Bakkehuset et Aarstid, da han i 1719 afhændede det til Claus Wentorf, Hs. Majestæt Kong Frederik den Fjerdes „Overberider“, under hvem Stedet for første Gang bliver „Beværtning“, idet

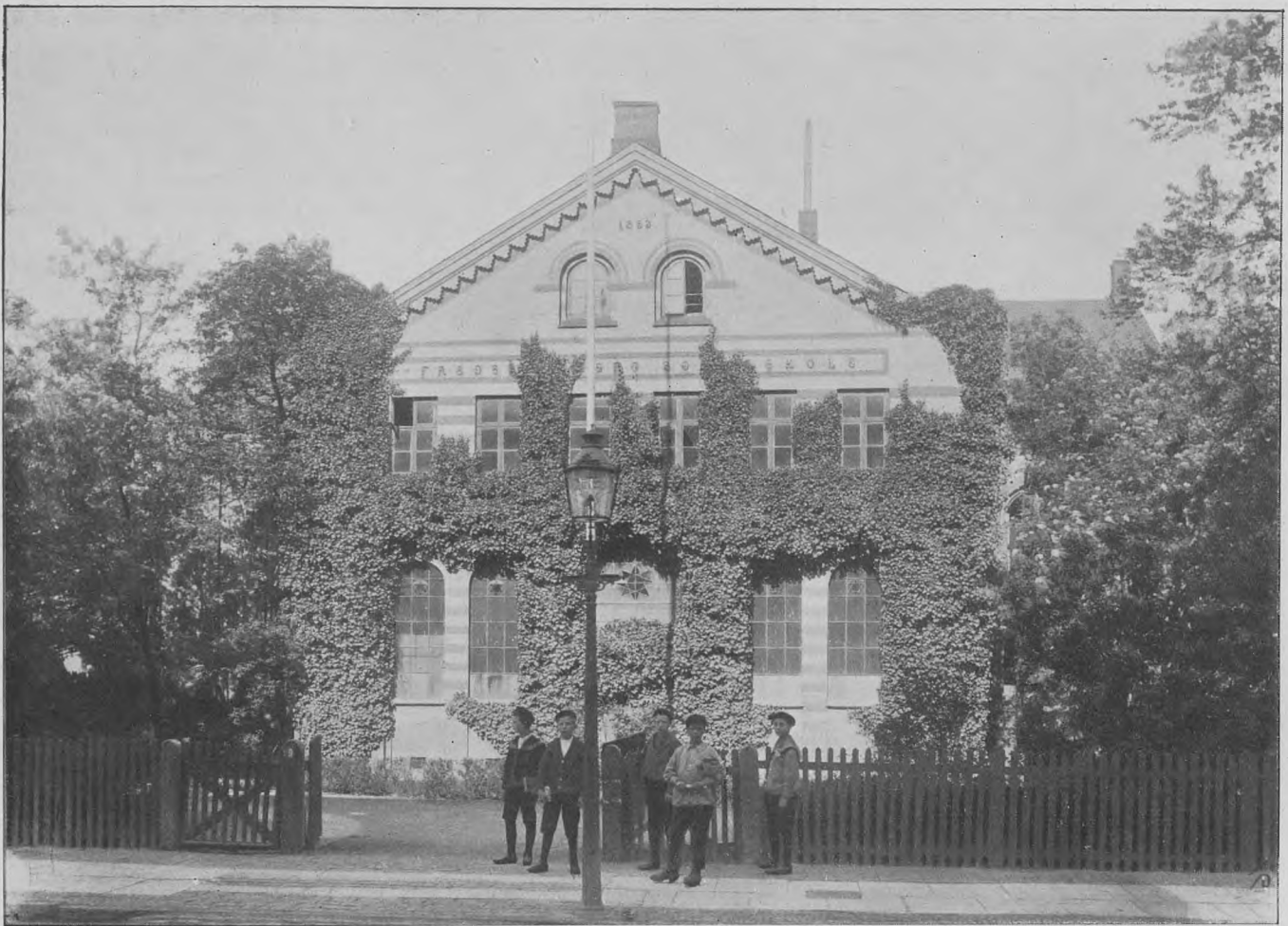
Frederiksberg Raadhus, Hj. af Falkonéallé og Howitzvej (tidligere Lampevej).

Opført 1885—86 (Kommunalbestyrelsen holdt sit første Møde 7/10 1886). Bygningen, der er tegnet af Arkitekt I. C. Sørensen er, opført af røde Mursten paa Granitsokkel og bestaar af Kælder og to Stokværk med Trappegavl.

dette Fortidsminde, hvortil der i vort Land ikke findes noget tilsvarende Sidestykke, og som derfor bør være os dobbelt dyrebart. Her, paa det nu saa forfaldne Bakkehus, samledes jo i langt mere end en Menneskealder Alle, der i Danmark havde betydningsfulde Navne i Kunstens og Videnskabens Verden, omkring Knud Lyne Rahbek og hans elskelige Hustru Kamma, — herfra udgik Kræfter, der gav vort aandelige Liv rige Impulser for de kommende Tider, — og paa et saadant Sted er det godt at dvæle i Mindet, ikke mindst i en Brydningsperiode som den, hvori vi nu lever, da der, baade ude i den store Verden og hjemme blandt os selv, er Kiv og Uro, og hvori Sindene finder Vederkvælgelse og Hvile ved at søge tilbage til Tider, da ikke Had og Magtsyge, men Aand og Poesi var de bærende Livsmagter.

Vort Kendskab til Bakkehusets Historie gaar over to Aarhundreder tilbage i Tiden, takket være de Undersøgelser, som den fortræffelige Personallhistoriker Dr. Louis Bobé har gjort, og af hvilke vi her benytter os. I sin Bog „Renaissance til Em-

Claus Wentorf faar Tilladelse til at holde Kro. Dette Privilegium blev under en af de følgende Ejere fornyet, men den Længe af Bygningen, hvori Værtshusholdet fandtes, er antagelig bleven nedlagt i 1776, den Gang den nuværende Roskildevej kom istand og fjernede Trafikken fra Bakkehusets Jord. I 1749 gik Overberideren til sine Fædre, og hans efterlevende Hustru var ikke sen til at sælge Stedet, der først fra nu af fører det senere berømte Navn „Bakkehuset“, til Carl Ulrik v. Bülow, der paa dette Tidspunkt var Kaptajn i Kongens Livgarde, men endte som Kommandant paa Bornholm og Generalmajor. Efter ham — kun et Par Aar senere — fik Bakkehuset en endnu fornemmere Ejer i Statsminister Grev Johan Ludvig Holstein-Ledreborg, der forbandt videregaaende Planer med sit Køb, idet det var hans Mening at lægge en stor Lystgaard med udstrakt Havedyrkning paa Jorden, hvortil Kongen yderligere tilskyndede ham ved at overdrage ham tilstødende Arealer, saa at hans Ejendom dannede en Triangel, for hvis ene Side den nuværende „Rahbeks-Allé“ — der i hine Tider benævnedes med det mærkelige Navn „Remisen“

Falkonerallé Nr. 9. Frederiksberg Sogneskole, Aar 1890 (opført 1863).

Frederiksberg Station, fra Vestsiden 1880'erne (opført 1864).

Originalen tilh. Raadhusbiblioteket.

Stationen, som siden den nye Hovedbanegaards Opførelse og Banelegemets Flytning fra Vesterfarimagsgade til Vesterbrogade, ikke længere staar i Forbindelse med Hovedstaden, benyttes hovedsagelig som Godsekspedition, men befordrer dog Passagerer til og fra Frederikssundsbanen via Vanløse.

— og for hvis anden Side Pile-Alléen dannede Grænsen. Der findes fra Aaret 1753 et Grundrids — „Situations Carte“ kaldet — over hele Arealet, beliggende „ved Backe-Huuset, tvært overfor Holländer-Marcken, benævnet Sønder-Marck ved Friederichsberg Slott, tilligemed den saakaldede Remise, efter Cammer-Collegii Ordre opmaalet“. Man ser paa dette Kort, at Rahbeks Allé paa hin Tid kun opviste én Bygning, nemlig Bakkehuset, og at den ind imod det nuværende Vesterbrogade som nærmeste Tilliggende havde „Christen Jensens Wenge“, der stødte umiddelbart op til Bakkehusets „Hauge“, og dernæst „Rasmus Christoffersens Wenge“. Paa den nyerhvervede Grund opførtes ikke længe efter det nye Bakkehus, der blev det stærkt besøgte Sommerhjem for den kgl. Livlæge Johan von Berger, hvor et ligesaa aandfuldt som fornemt Selskab samledes omkring den gæstfri Vært.

Efter Holstein-Ledreborgs Død 1763 solgte hans Søn Grev Christian samme Aar Bakkehuset til Bygmesteren Johan

Conradi, under hvem det omtalte Kro-Privilegium fornyedes, og det er ligeledes paa hans Tid, at Bakkehuset begynder at modtage Sommergæster. Dog er det egentlig først under Conrads Eftermand, Carl Henrik Ording, som havde købt Bakkehuset ved Auktion i 1777, at Stedet vinder Ry som Opholdssted ved Sommertid. I Københavns Adresseavis fra 1780'erne kan man forefinde Avertissementer, forfattede af den entreprenante Hr. Ording, i hvilke han indbyder Lysthavende til at tage Bolig hos ham. Det var dog endnu kun Standspersoner og velhavende Folk, der i hine Tider kunde tillade sig en saa kostbar Luksus som Landliggeriet dengang var, naar man samtidig havde Husholdning inde i Staden.

Paa det nye Bakkehus, der ofte er blevet forvekslet med det gamle, var den ovennævnte Livmedikus Berger rykket ind, i 1777, samme Aar som Ording kom i Besiddelse af det gamle, og ofte hændte det, at Gæsterne i det Berger'ske Hus, naar Selskabet trak for langt ud paa Natten, saa at Byporten forlængst var lukket, maatte søge Tilflugt i de Ordning'ske Pauluner. Om det nye Bakkehus, hvis Historie ikke frembyder nævneværdig Interesse, skal her kun tilføjes, at det efter Bergers Død solgtes til Statsminister Christian Brandt, en Broder til den fra Struenses Tragedie bekendte Grev Enevold Brandt.

Blandt de Gæster hos Berger, der ved Nattetid har maattet tinge sig ind i Ordning's Gæstekamre, har sikkert ofte Digteren Pram været. Saa meget er under alle Omstændigheder afgjort, at han var én af de første, om ikke den første, blandt de Skønaander, der til Stadighed søgte Fred og Ly under det gamle, navnkundige Bakkehus' Tag. Og det er vel nærmest denne Forbindelse med Bakkehuset, han kan takke for, at hans Navn vil sikres fra Forglemmelse, — thi hans litterære Frembringelser

kendes kun nu af saare Faa og læses af Ingen. Men det var gennem ham, at Knud Lyne Rahbek introduceredes paa Bakkehuset og saaledes, rigtignok uden at ane det, lagde Grunden til Stedets fremtidige Berømmelse.

Pram havde hørt til Rahbeks nærmeste Omgangskreds, men, som det ofte hænder i ungdommelige Venskaber, havde en Meningsforskel skilt deres Veje, og naturligvis var der en Kvinde med i Spillet. Rahbek var aldrig helt lykkelig, saafremt han ikke havde en ulykkelig Kærlighed, hvormed han kunde beskæftige sine Tanker og Fantasi. Han var en lang Række af Ungdomsaaar blindt betaget af den yndige Madam Johanne Cathrine Rosing, der med sin Mand, den udmærkede Michael Rosing,

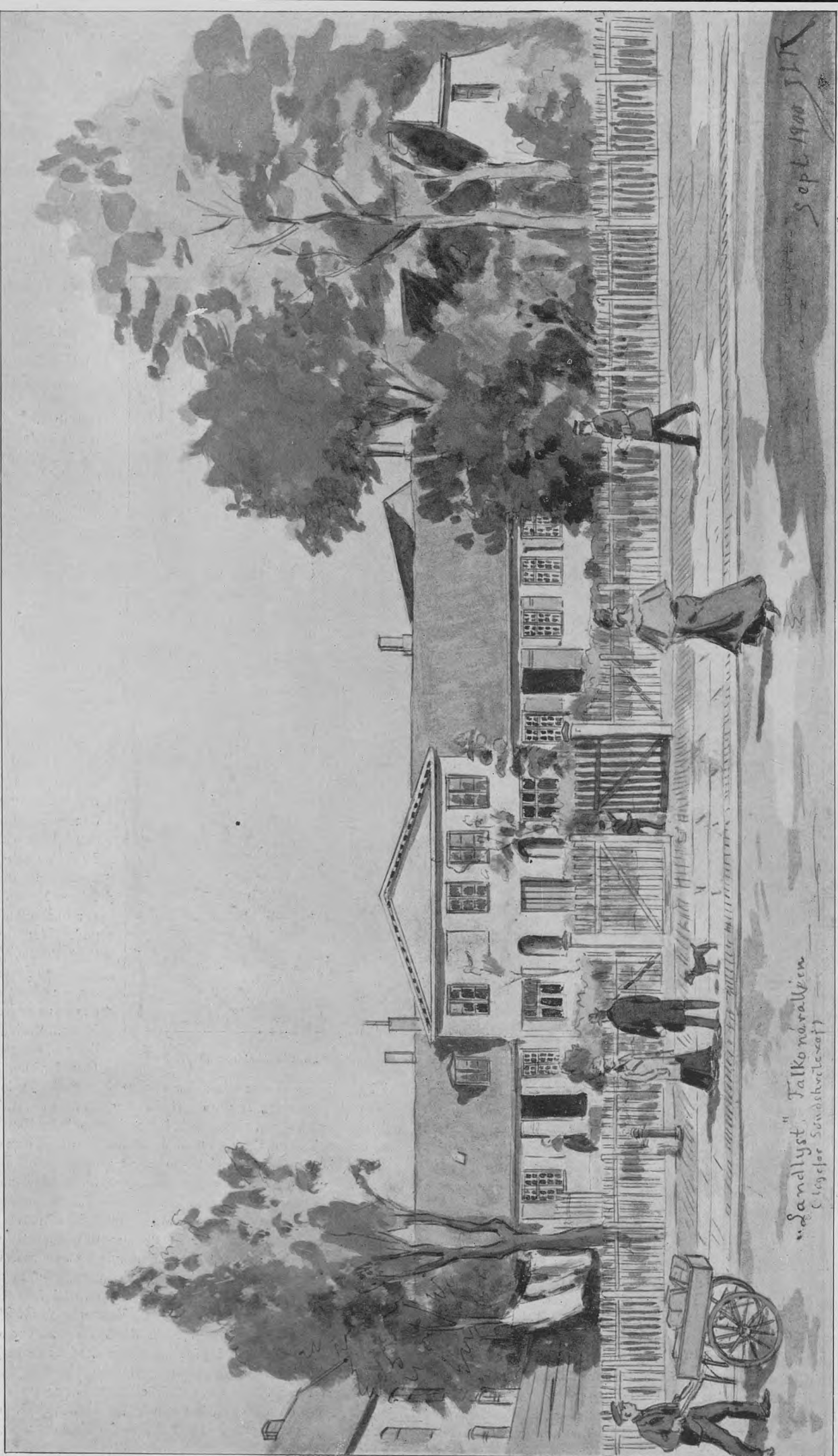
dannede det mest straalende Stjernebillede paa den daværende Danske Skueplades Firmament. At hun ikke blot var tiltrækkende i ydre Forstand, men tillige rigt dramatisk begavet, gjorde hende i Rahbeks Øjne dobbelt tilbedelsesværdig, — thi fra sin Ynglingetid og indtil sin Død var Rahbek uden Overdrivelse den mest theaterinteresserede Mand, der nogensinde har levet i Danmark, og at han paa Grund af sin Figur og sin noget pibende Stemme selv var udelukket fra at optræde som Aktør, var ham sikkert alle Dage en Pæl i Kødets, omend hans senere Værdighed som Instruktør. Censor og Medlem af den høje Theatredirektion ydede ham Erstatning for Skuffelsen. Madam Rosing var hans sceniske Afgud. Men hun var ikke Prams. Maaske har Pram været af samme Mening som Struensee, der var Madam Rosing alt andet end bevaagen paa Grund af hendes ual-

Parti af Nylandsvej 1911 med den i 1910—11 opførte „Godthaabskirke“.

mindelige Blondhed, der efter Struensees Paastand gjorde hende næsten til „Hvidfødning“, og muligvis har Pram i sine Samtaler med den forelskede Rahbek tilladt sig en lignende respektløs Hentydning, — nok er det, Madam Rosing blev i Venskabet mellem Pram og Rahbek det Stridens Æble, der i nogle Aar fjernede dem ganske fra hinanden. Men en skøn Dag var de bleven forsonede paany og i Rørelse — som det var hine Tidens Skik — faldet hinanden om Halsen, og saa havde Pram paa staaende Fod indbudt sin genfundne Ven til at aflægge sig Besøg paa Bakkehuset. Rahbek havde øjeblikkeligt slaaet til og den samme Nat sovet for første Gang i den gamle Egetræs Bindingsværksbygning, uden at drømme om, at han med det Samme havde indviet den til fremtidig Berømmelse. Denne Forsoningsfest mellem Vennerne fandt Sted ved Sommertid i det Herrens Aar 1780, da Rahbek endnu var en tyveaarig Yngling. Men først i 1787 blev han Stedets faste Beboer, og fra 1802 blev han Bakkehusets Ejer!

Man har, for at tydeliggøre Bakkehusets fjerne og ensomme Beliggenhed og de omkringliggende Vejes Ufarbarhed, sagt, at det nærmest maatte betragtes som Bolig for Eremiter. Og sandt er det, at man for at naa derud, nødvendigvis maatte underkaste

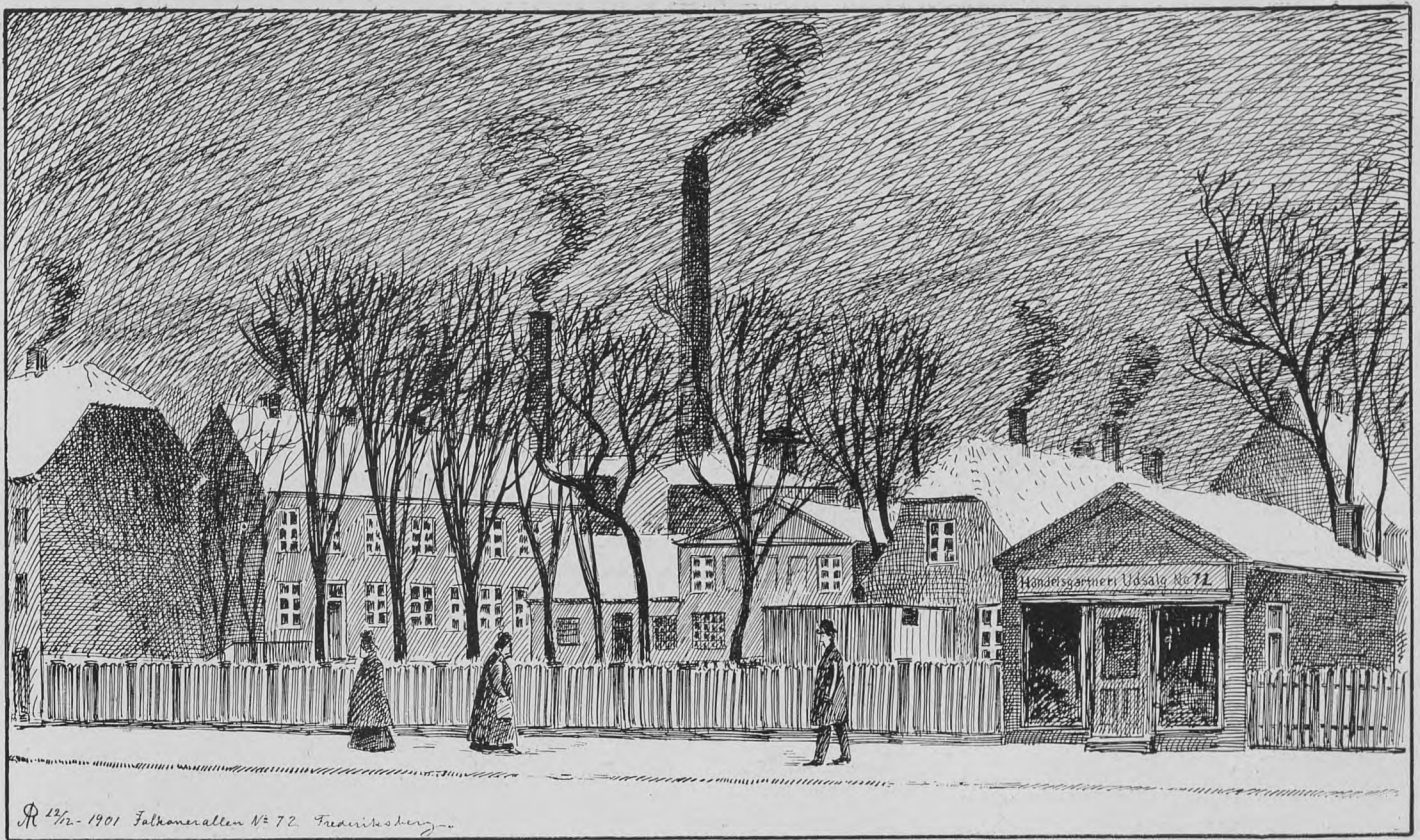
"Sandellyst" Falkonervallén
 (Lige for Sandhøvelvej)

Ejendommen Landlyst i Falkonervallé lige for Sandhøvelvej, Aar 1900.

Ejendommen ejedes af Fabrikant Ruben og benyttedes en Tid til Bolig for Arbejdere paa Rubens Fabrikker. Paa en Del af Grunden blev senere opført Bernhard Ruben og Hustrus Stiftelse, oprettet af Etatsraadinde I. Ruben ved Fundats af $\frac{1}{16}$ 1899, med Tillegsfundats af $\frac{3}{16}$ 1900 til Frihølig særlig for Arbejdere paa Rubens Fabrikker. Bygningen, som ses paa Billedet nederst paa neste Side, er opført 1902-03 af Arkitekt F. Levy og bestaar af Kældere og 4 Stokværk, og indeholder, foruden Stueetagen der er udlejet, ialt 29 Lejligheder (paa 2 og 1 Værelse) hvoraf Størsteparten er Frihøligere. — Stiftelsen ejer foruden Bygningen i Kapitaler 60,000 Kr., skænket $\frac{10}{4}$ 1903 ved Firmaet Rubens 125-årige Jubilæum.

Originalen tilh. Overlæge Halk.

Sept. 1900 J.R.

R 1901 Falkonerallé No. 72 Frederiksberg

Falkonerallé 72, 74 og 76 (Landlyst), 1901.

Originalen tilh. Overlæge Halk.

sig ikke blot Strabadser for at tilbagelægge den lange og sletbanede Vej, men alskens Ubehageligheder. Ved Vintertid, i Sne og Slud, navnlig naar Sneen smeltede ved indtræffende Tøvejr, kunde Moradset paa enkelte Steder, for Eksempel ved Skærings-

punktet mellem Værnedamsvej og Frederiksberg Allé, være saa dybt, at Damer og Børn kun ved barmhjertige Mandfolks Hjælp kunde bringes frelst over det bundløse Pløre. Ved Højvande saa man ikke sjældent Marker og Haver paa den søndre Side af Ve-

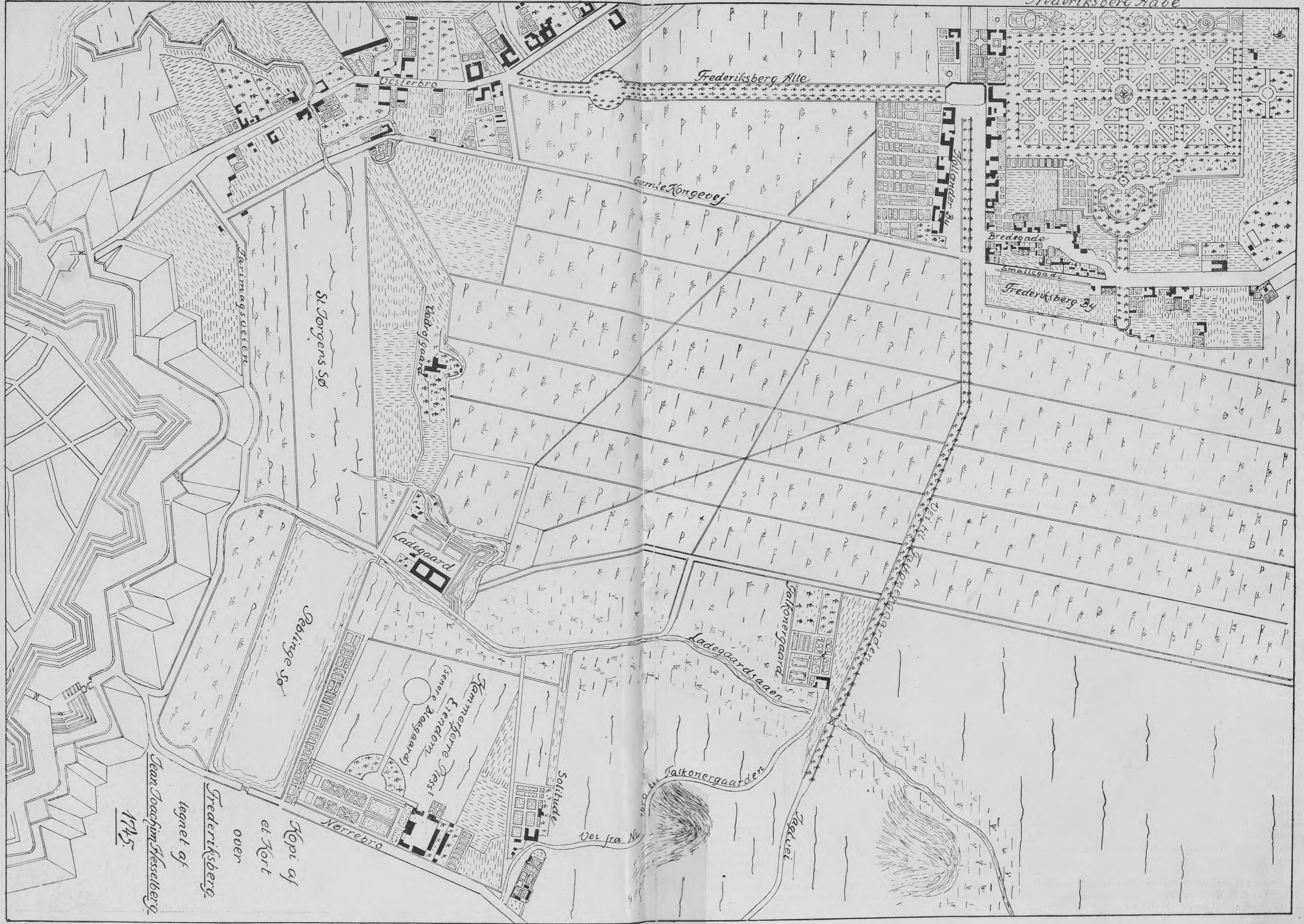
Samme Parti som paa ovenstaaende Billed, 1920. Bygningen t. h. er Bernhard Ruben og Hustrus Stiftelse.

Hjørnet af Falkonerallé og Godthaabsvej ca. 1895; t. v. Godthaabsvej.

Samme Parti som paa ovenstaaende Billed 1920.

Frederiksberg Alle

Vesterbro

Gammel Kongevej

Hollender Av

Bredegade

Smallegade

Frederiksberg By

St. Jørgens Sø

Vedriggaard

Ladegaard

Seblinge Sø

Falkonerparken

Ladegaardsaaen

Kammerherre Mess
(Senere Blæsgaard)

Søltude

Falkonerparken

Vei fra Nørrebro

Søltude

Sean Joachim Hesselberg

tegnet af

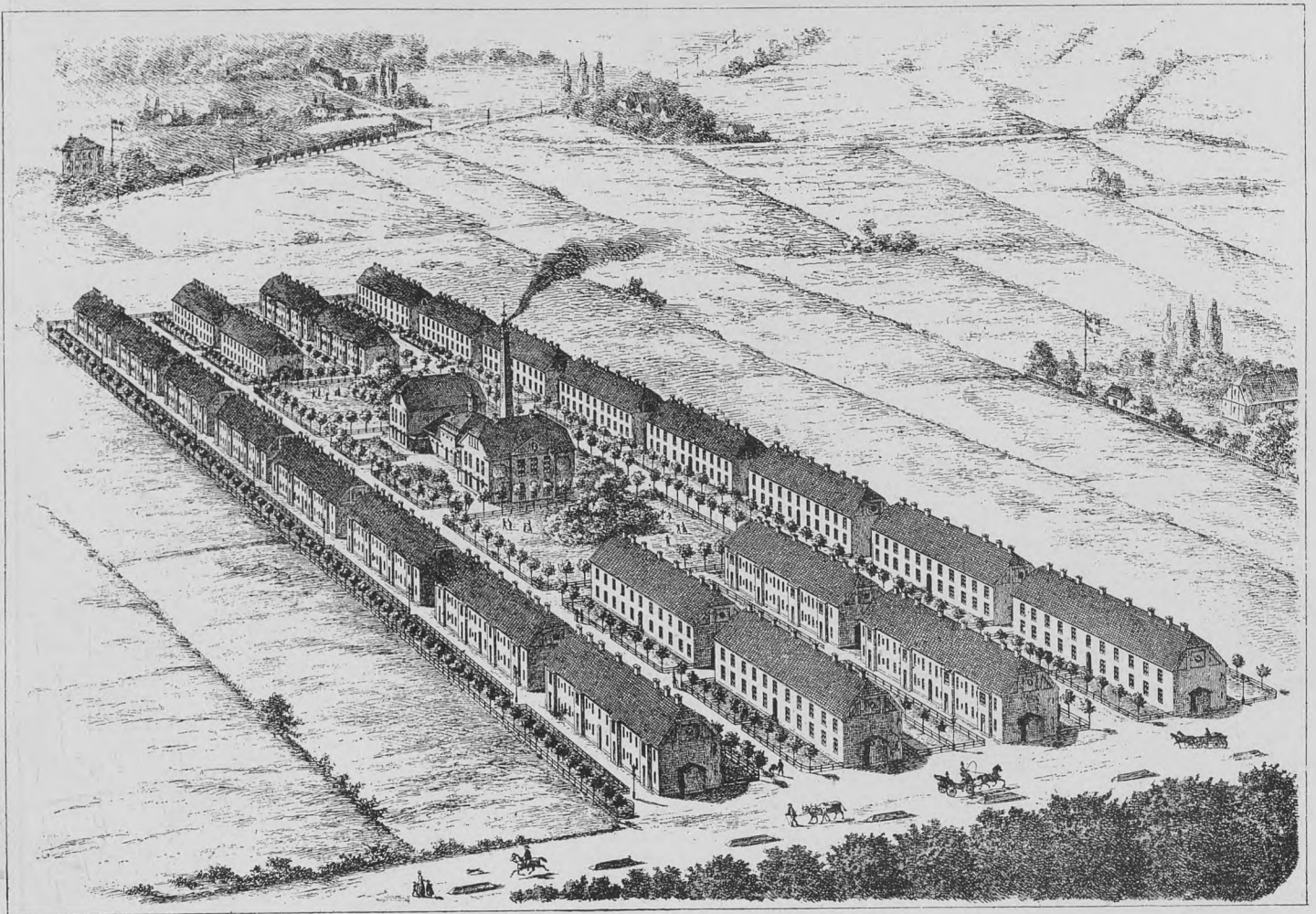
Frederiksberg

over

et Kort

Sopt af

1745

De Classenske Boliger paa Godthaabsvejen.

Originalen tilh. Overlæge Halk.

Grundlagt af Classenske Fideikommis i 1866. Deres Formaal er at skaffe Familier i Arbejderklassen sunde og billige Boliger. Komplekset, der er bygget af Arkitekt V. Tvede, bestaar af 24 Beboelseshuse, samt en Hovedbygning, Kirke, Asyl og Dampvaskeri.

sterbro oversvømmet af Vandet fra Kallebodstrand. Ogsaa Sommeren havde sine Plager, naar man efter længere Tids Tørke maatte arbejde sig gennem tykke Skylag af kvælende Støv. Og baade ved Vinter og Sommer var man paa den lange Ørkenvandring udsat for at møde Vagabonder og alt Slags omstrefjende Pak, af hvilken Grund Rahbek og hans Besøgende for paa kommende Tilfældes Skyld bestandigholdt sig forsynede med forsvarlige Knortekæppe.

Blandt Bakkehusegæsterne i Rahbeksglade Ungkarledage træffer vi mange med Navne, der erindres endnu: Forfatterne Zetlit og Jonas Rejn, I. K. Høst,

Lyder Sagen og Svejstrup for ikke at tale om Folk som Thaarup, P. A. Heiberg, Baggesen, Jørgen Kierulf, Frederik Høegh Guldberg, Malthe Conrad Bruun og Poul

Møller, af hvilke de fleste ogsaa var Husets trofaste Gæster, efterat Rahbek henimod Aarhundredets Slutning havde hjemført Kamma Heger som sin Brud. Men kun en enkelt af Venerne,

den ædle Carl Heger, Rahbeks tilkommende Svoger, blev fast paa Stedet i aarevis, og dette Kontubernalskab skal vi senere omtale nærmere. Thi til Bakkehuses Historie er Carl Hegers Navn knyttet saa fast, at det ikke kan affærdiges med ligegyldige Ord. — Efter syv Aars Forløb gaar Bakkehuset i 1784 over paa nye Hænder, idet Ordingsælger det til sin Svoger, Lars Larsen, der atter — vistnok det paafølgende

Nuværende Udsigt over de Classenske Boliger paa Godthaabsvej.

de Aar — sælger det til Værtshusholder Johannes Orm omtrent for den samme Sum, 6000 Rdlr., som Conrad havde maattet betale Grev Christian Holstein-Ledreborg i 1763. Johannes Orm rangerede

Ejendommen „Godthaab“ paa Godthaabsvej (nu Nr. 77), 1898 (opført 1769).

Originalen tilh. Overlæge Halk.

sikkert ikke saa lidt højere end en almindelig Krovært i hine Tider. Han var Rahbeks Universitetskammerat og blev nu hans fortrolige Ven og Husvært, der velvilligt saa gennem Fingrene med, at Rahbek, hvis Pengeforhold fra Ungdomstiden og til Oldingeaarene bestandig var i den syndigste Uorden, just ikke ud-

mærkede sig som punktlig Betaler, naar Lejen skulde erlægges. — I Rahbeks bindstærke „Erindringer“, som trods deres snakkesalige Bredde nok er værd at gennemløje af dem, der elsker at dvæle i Mindet om hine patriarkalske Tider, findes Værten Orm's Navn jævnlig nævnet; ligeledes kan man støde paa det enkelte

Ejendommen „Grøndal“ ved Godthaabsvej, Aar 1900.

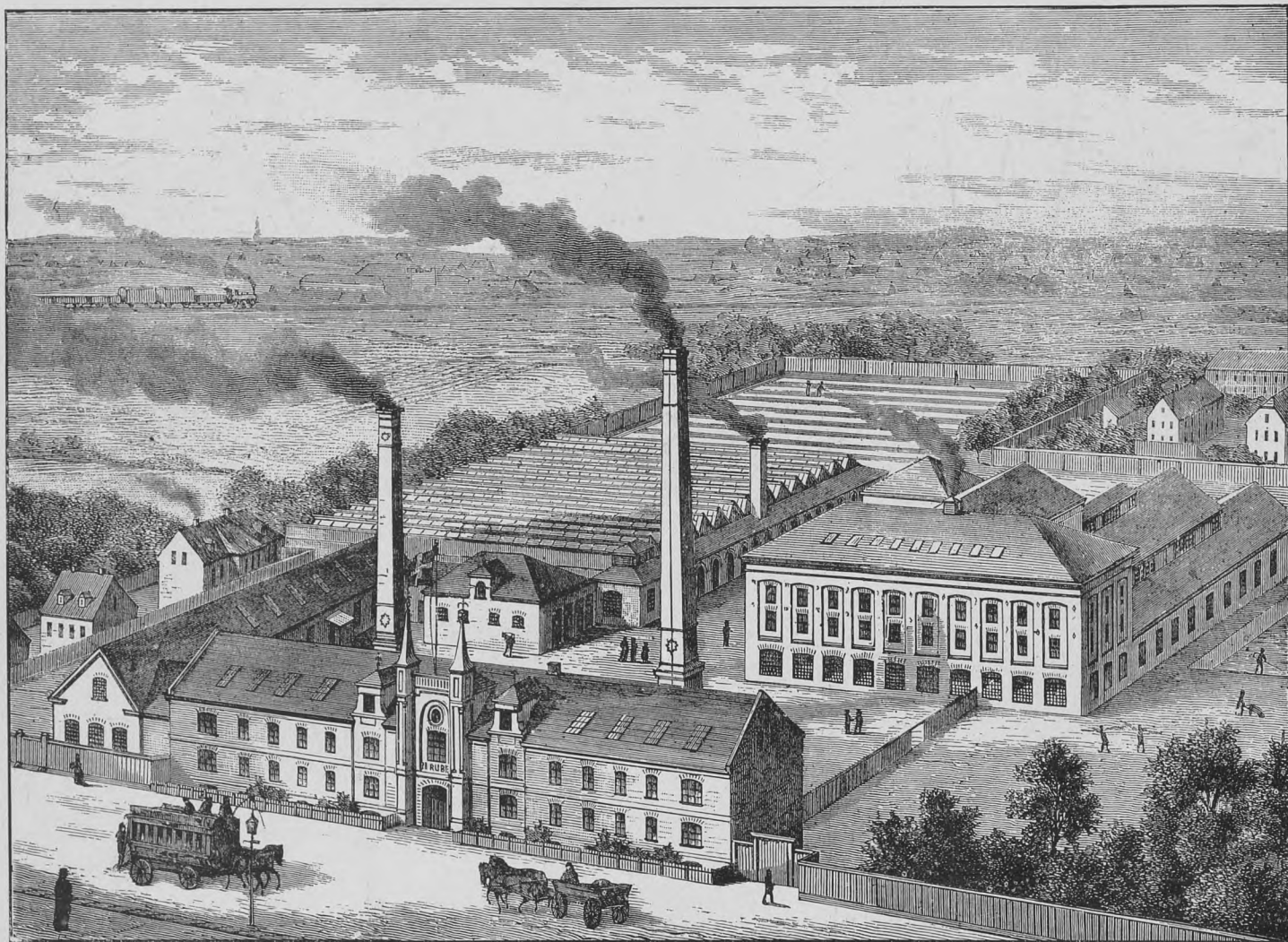
Originalen tilh. Overlæge Halk.

Identisk med det saakaldte Kalthus (en Krudtmølle), som opførtes 1672. Blandt dens forskellige Ejere nævnes Admiral Niels Juel. Ejendommen beboedes fra 1837—1882 altsaa i 45 Aar af Folketingsmand Balthazar Christensen.

Steder i Adam Oehlenschlägers Dagbøger fra Skoletiden, da han kun lidet anede, at han paa Bakkehuset, som han nu kaldte „Orm's Værtshus“, skulde finde sin tilkommende Hustru, den yndige Christiane Heger, Kammas Søster.

For at fuldständiggøre Rækken af Bakkehusets vekslende Lejere, staar det nu kun tilbage at notere, at i 1799 solgte Orm Stedet til Dispatcheur Knud Langberg, der i 1802, den 24. December, ifølge Skødet solgte det til Rahbek for 7200 Rdlr. „tilligemed den til Huset beliggende Hauge for Enden af samme beliggende Vænge samt den Strimmel Jord langs den søndre Ende af Alléen, item Alléen selv og den Grund, Træerne staa paa“. Bakkehusets forhenværende Ejer, den ovennævnte Langberg, havde forbeholdt sig den ligeoverfor Bakkehuset paa den nordre Side af Vejen liggende Jordlod, hvorpaa han opførte sig et nyt Sted, i Bakkehus-

diminutive Scene. Han var hele elleve Aar yngre end Rahbek, men Aldersforskellen har ikke her været nogen Hindring for et inderligt Venskab. Thi Heger med sit stilfærdige, tilbagetrunkne Væsen har sikkert forekommet ældre, medens Rahbek, den fidele Dusbroder og evigunge Student, har forekommet yngre end Alderen angav. Hele den lange Vinter igennem boede de to Venner sammen paa det ensomme Bakkehus og førte fælles Husholdning. Men ved Sommertid flyttede Carl Heger med Rosings til Fredensborg, hvor Skuespillerparret jævnligt maatte agere ved Hoffets Fester, og hvor Heger fungerede som Huslærer for deres talrige Børneflokk, og da var ogsaa Rahbek, der, som omtalt, var Madam Rosings begejstrede Tilbeder, selvfølgelig i Tugt og Ære og med Rosings fulde Vidende, en hyppig Gæst derude. Men saasnart de kongelige Herskaber mod Sommerens Slutning forlagde

I. H. Rubens Fabriker, Rolighedsvej 8—10, opført 1854.

sproget kaldet „Borgen“; det var i Langbergs skønne Datter den bekendte Historiker Chr. Molbech, der lærte hende at kende hos Rahbeks, senere fandt sin Brud.

Før vi gaar over til Beskrivelsen af Livet paa Bakkehuset, efterat Knud Lyne Rahbek og Kammas Heger havde holdt deres Indtog som Ægtefolk, vil vi dvæle lidt ved den Periode, da Rahbek endnu levede derude som Ungkarl i Fællesskab med Vennen Carl Heger, som opslaar sin Bolig paa Bakkehuset i de første Aar af 1790'erne. Han og Rahbek var truffen sammen i det Rosing'ske Skuespillerhjem, paa Strandmøllen hos den bekendte Drewsen'ske Slægt og endelig i det ret eksklusive „Borups Selskab“, hvor de bedste Københavnerfamilier samledes i festlig Samvær og forlystedes med musikalske og dramatiske Præstationer baade af professionelle Kunstnere og — vel nok saa hyppigt — af talentfulde Dilettanter. Her har Rahbek mangen god Gang faaet sine Theateraspirationer tilfredsstillende, og Carl Heger, i hvem der uden Tvivl stak en virkelig Skuespiller, men som manglede Modet til at gøre det afgørende Skridt fra Store Kongensgade, hvor Borups Selskab havde Lokale, til Skuepladsen paa Kongens Nytorv, var ogsaa af og til blandt dem, der optraadte paa den

Residensen til Hovedstaden, og Theatersaisonen skulde til at begynde, brød ogsaa Rosings op, og da samledes de to Venner paany ude i det stille Bakkehus, og da blev Heger helst hjemme i de gamle Stuer, medens Rahbek næsten daglig gjorde Afstikkere til Studenterforeningen for at pokulere, til Theatret for at nyde den Kunst, han elskede, eller til Universitetet for at holde Forelæsninger. Naar Rahbeks Udfarter gjaldt dette sidste Sted, slog Heger dog ofte Følge med ham, og saa gik de Arm i Arm den lange Vej tilbage til Bakkehuset.

Ved Sommertid 1796 ophører de to Venners Kontubernalskab, — ikke deres Venskab, der holdes trofast vedlige, til Døden skiller dem. Rahbek har gennemgaaet en stærk sjælelig Krise, og i et Brev meddeler han Carl Heger, at han trænger til at bo i Ensomhed. Derpaa svarer Heger i efterfølgende Skrivelse, der er dateret Fredensborg den 7. Juli 1796.

„Dyrebare Ven! Jeg vil ikke dølgge for Dig, at det Brev, hvori Du lader mig vide, at vi maa skilles ad, bedrøvede mig meget. Det vilde være usselt af mig, om jeg troede, gode Rahbek, at kunne takke Dig værdigen paa dette Stykke Papir for den Tid, vi har levet sammen. Kun dette altsaa. Jeg trøster mig med, at

Ejendommen „Rolighed“, Rolighedsvej Nr. 21. Opført 1758.

Originalen tilh. Det kgl. Bibliotek.

Gaardinteriør fra „Rolighed“. 1898.

Originalen tilh. Overlæge Halk.

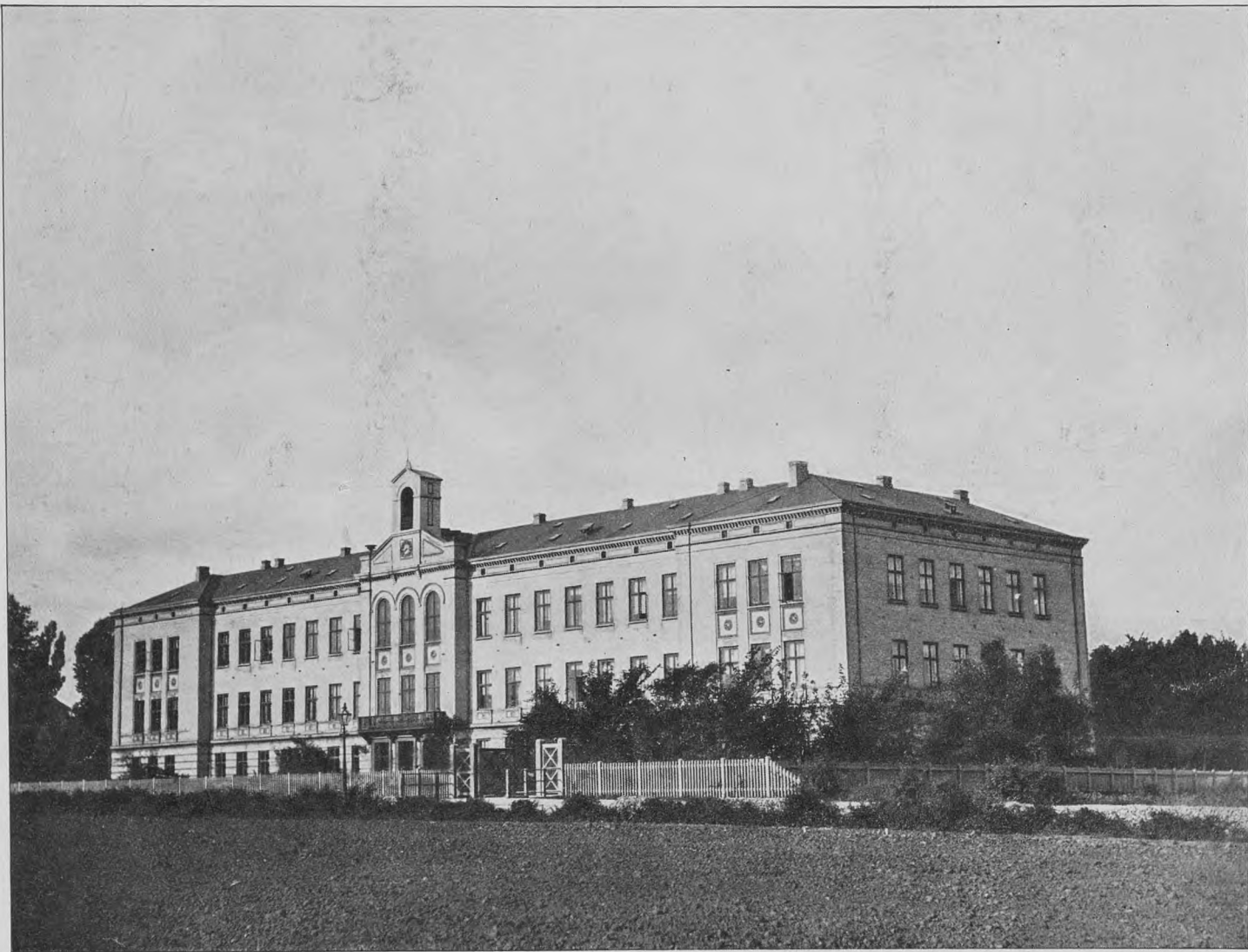
Du er overbevist om, at jeg skønner paa, hvad Du har været for mig fra den første Opmærksomhed, Du værdigede mig, og indtil dette Øjeblik. Jeg er mig fuldt bevidst, hvad jeg skylder Dig. Du ved, at jeg regner mit Ophold paa Bakkehuset, eller rettere vort Samliv, for en af de lykkeligste Perioder af mit Liv. Og Du behøver ingen Forsikring om, at jeg, saalænge jeg er til, med inderlig Taknemmelighed vil erindre det. Skilles vi, da trøster jeg mig ved, at det ikke er vore Hjerter, og at jeg bliver ved at være elsket af Dig som hidtil. Jeg lever vel den Dag, da jeg ser mit varmeste Ønske opfyldt: at se Dig lykkelig!

Din hengivne I. C. Heger“.

Med den aandelige Krise, Rahbek maatte gennemgaa, før han atter helt kan ofre sig for Venskabets Følelser, forholdt det sig

ham, at finde Trøst hos en anden Kvinde, og at denne anden Kvinde var den unge, 21aarige Kamma, Carl Hegers Søster, bevirkede at de to Venner ikke længe efter skulde knyttes endnu nærmere sammen end nogensinde før. Inden Aaret 1796 løber ud, føler Rahbek sig lykkelig. Han er daglig paa Besøg i den store Bryggergaard paa Nørregade i Etatsraad, den senere Konferensraad Hans Hegers Hjem, hvor Kamma Dag for Dag er vokset hans Hjerter mere og mere nær, og hvor den stive og køligt anlagte Fader finder Behag i hans Selskab.

Nytaarsnat 1796 sidder Carl Heger lunt inden Døre hos Drewsens paa Strandmøllen og bringer Rahbek sin Tak for det svundne Aar. Læser man hans Nytaarshilsen nøje igennem, bestyrkes man i den Følelse, at han er indviet i Sagernes Gang og nu ser det

Københavns Sygehjem, Rolighedsvej.

Originalen tilh. Overlæge Halk.

Oprettet 1859 paa Professor, Dr. med. L. J. Brandes' Initiativ ved frivillige Gaver og Udbyttet af et Industrierlotteri med det Formaal at yde et godt og passende Hjem for agtværdige og trængende Personer af begge Køn, navnlig af Borger- og Embedsstanden i København, der lider af uehelbredelige og langvarige Sygdomme og derfor ikke kunne blive paa Hospitalerne. I 1856 købtes 7 Td. Land af Gaarden „Rolighed“s Jorder som tilhørte Landbohøjskolen og 1857-59 opførtes Bygningen efter Tegning af Arkitekt H. C. Stilling. Indviet ^{27/5} 1859. Sygehjemmet med tilhørende Have tilbagekøbtes i 1918 af Landbohøjskolen, og Hjemmet opfører for Tiden nye Bygninger paa „Ordruplund“, Ordrupvej 32.

paa følgende Maade. Venskabet har for en Tid maattet vige for Kærligheden. Hans lidt sygelige Sværmeri for Madam Rosing var allerede Aaret forud begyndt at ebbe ud. Den skønne, kvindelige og af Alle højtagede Skuespillerinde Eline Smidth, for hvem ogsaa Adam Oehlenschläger og Henrik Steffens i en vis Periode sukkede dybt, havde fanget hans Hjerter. I Efteraaret 1795 beslutter han sig til at aabenbare hende sin Kærlighed. Hun har oprigtig Godhed for ham, men forelsket i ham er hun ikke. Hun maa afslaa hans Frieri. Og det varer ikke længe, før hun selv taber sit Hjerter til den unge Skuespiller Stephan Heger, Christiane og Kamma Hegers begavede Broder, der i Foraaret 1796 debuterer med Held paa det kgl. Theater, og med hvem hun Aaret efter, den 4. Februar 1797, indgaar Ægteskab. Det var under Indflydelse af denne Skuffelse, at Rahbek afsendte det Brev til Carl Heger, hvorefter deres Kontubernalskab paa Bakkehuset ophørte.

Men Rahbek forstod, som Tusinder af ulykkelige Elskere før

Ønske, han inderligt har nærret, ved at gaa i Opfyldelse. Hvor ofte har han ikke i fortrolig Samtale med Knud Lyne berømmet sin Søster Kamma for hendes rige Aand, hendes store Kundskabsfylde og varme Hjertelag, medens den Anden stille har lyttet till!

Ved Begyndelsen af Aaret 1797 er Forbindelsen mellem Rahbek og Kamma Heger vel endnu ikke notorisk, men i deres Hjerters Fortrolighed er den sluttet. Rahbek venter kun paa en gunstig Lejlighed til at tage det afgørende Skridt. Og Lejligheden tilbyder sig allerede den 6. Januar, da han efter et af sine hyppige Aftenbesøg vil begive sig hjem og gaar ud i Forstuen for at tage sin Overfrakke paa. I sine Erindringer fortæller han selv om den begivenhedsrige Afsked. Kamma er fulgt efter ham for at hjælpe ham. Han vender sig halvt undselig om imod hende og siger: „Tak, min gode Pigel“, men kommer da i Tanker om, at denne altfor ligefremme Tiltale vel neppe passer overfor en voksen Jomfru, som man vist nok elsker af et ærligt Hjerter, men hvis Jaord man dog endnu ikke har erhvervet sig. Men da sker det,

Falkonerallé, gl. Nr. 33 (nu Nr. 63). Aar 1870.

I 1913 henstod Villæen som en forfalden Værkstedshbygning i Baggaarden til den nyopførte Ejendom Nr. 63.

at Kamma, idet han vil fremstamme en Undskyldning, ser paa ham med et venligt Smil og udbryder: „Det maa De gerne sige!“ Og da Rahbek saa med endnu større Dristighed spørger, om han ogsaa maa sige „kære, gode Pige“. faaar han gladelig hendes Til-ladelse. Og dermed kunde et regulært Fri-eri i hine naive Tider betragtes som afgjort. Da Rahbek den Aften havde forføjet sig bort, efterat have kysset Kammass Haand til Afsked, gik hun ind til sin Moder og sagde: „Naar Rahbek kommer til Moder imorgen, kommer han som hendes Søn!“

I Midten af 1797 er den notable Forloveelse — thi hvem kendte ikke Navnene Heger og Rahbek i Datidens literært interesserede København? — officiel, og Rahbeks Sind er for første Gang i lang Tid bragt i lykkelig Ligevægt.

Fredagen den 31. August 1798 oprinder endelig den store Dag, der i Bakkehusets Historie betegner det betydningsfulde Vendepunkt. I Frederiksbergs minderige Kirke rakte Knud Lyne Rahbek og Karen Margrethe Heger hinanden Haanden og svor hinanden Troskab. Præsten Marezoll, Petri Kirkes Sjælesørger, hvem Christiane og Kamma under deres Opvækst Søndag efter Søndag havde hørt prædike, viede Parret, som derpaa holdt deres Indtog paa Bakkehuset. Efter fattig Evne havde Rahbek pudset

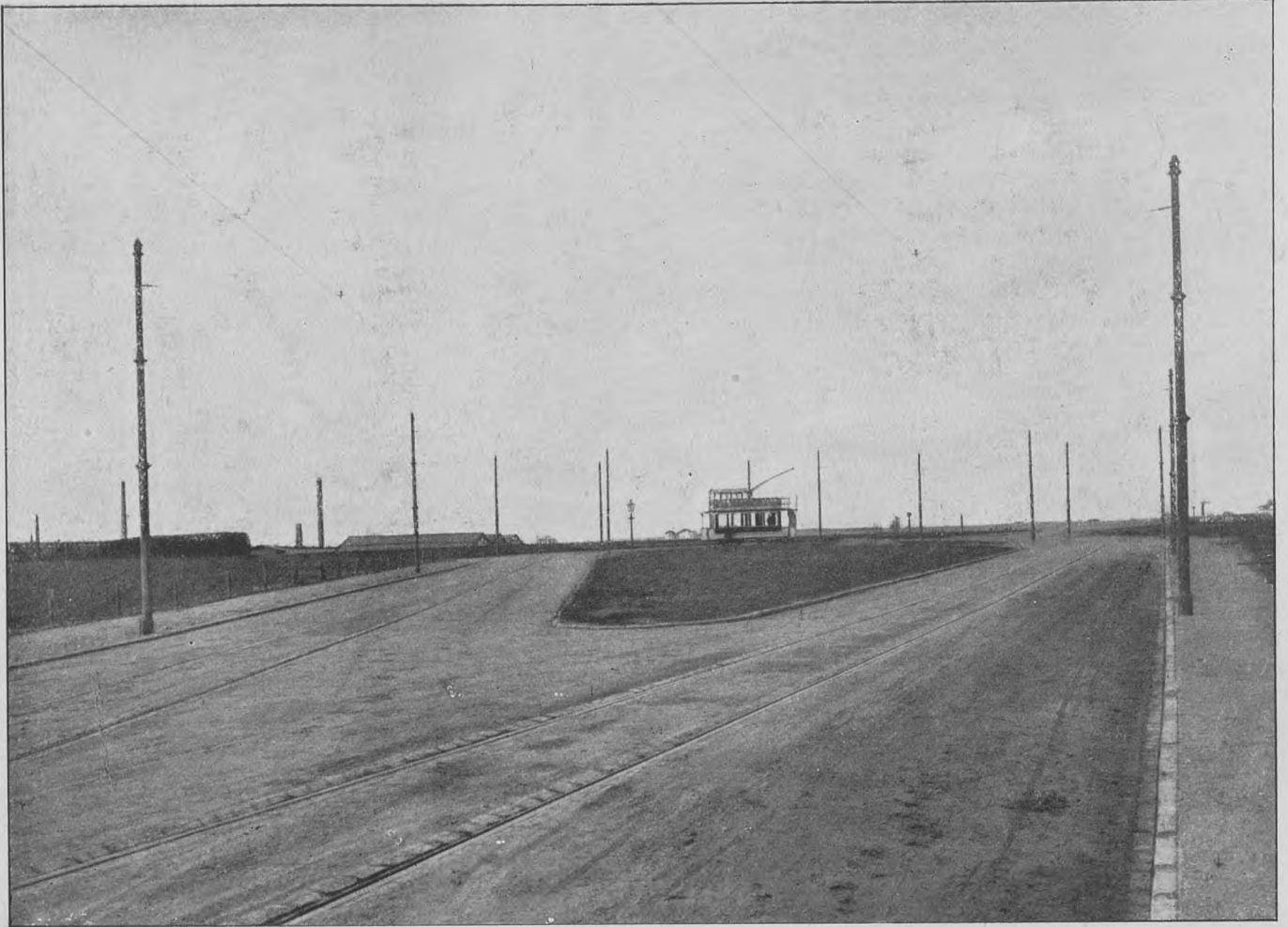
sin lidt forsømte Rede op, baade udvendig og indvendig, forhaabentlig ogsaa sin egen Person, der i Retning af Pyntelighed jo altid lod en Del tilbage at ønske, selv om han ikke endnu, som det skete senere hen, ekviperede sig med Frakker og Pantalons

i de bekendte Boder ved Helliggejstes Kirke. Nogen „Toilaps“ var Rahbek saare langt fra at være, og det har uden ringeste Tvivl været en af de faa Bekymringer — ja, maaske den eneste — Kamma har næret i deres lange Ægteskab, at hun, der selv var pyntelig og pillen, aldrig kunde faa sat Skik paa Rahbeks ydre Person, for hvis Pleje og daglige Røgt han nærer souveræn Foragt. Thi iøvrigt var deres Samliv i høj Grad lykkeligt og formødedes egentlig kun ved den Sygelighed, der i Aarenes Løb og i stadigt stigende Maal, hærgede Kammass fine, spinkle

Falkonerallé Nr. 63. Aar 1914. — Samme Ejendom som paa Billedet føroven.

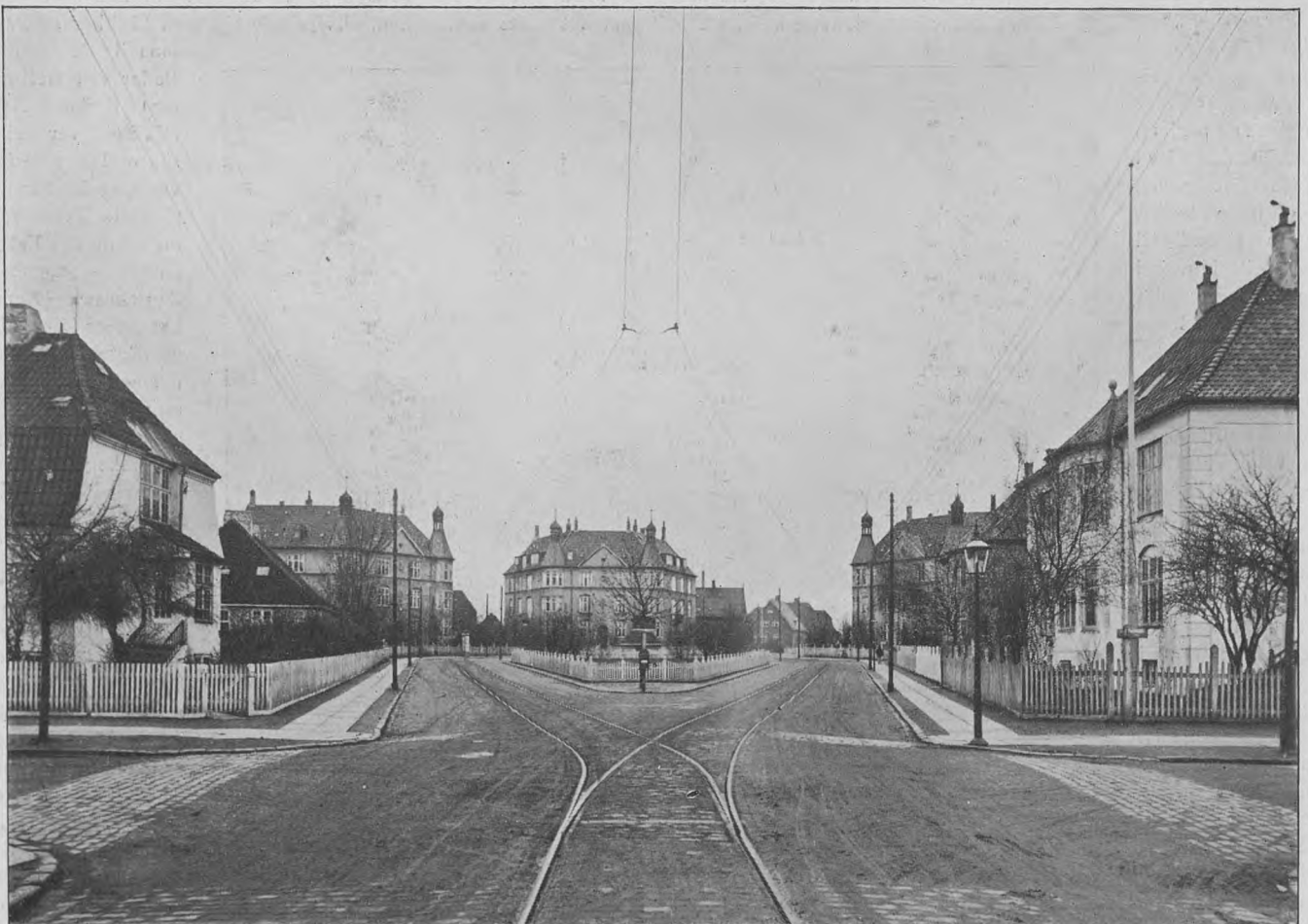
Legeme. Hun plagedes bestandig af en ildevarslende Hoste, der endte med at gaa over til den Brystsygdom, der altnor tidligt lagde hende i Graven, og imod hvilken man i hine Tider forstod at væbne sig som nu. For hendes skrøbelige Konstitution var Bakkehuset da ogsaa et slemt Opholdssted, udsat, som det laa paa den aabne Mark, for al Slags Vejr og Vind fra Kallebodstrand. Kamma paastod selv i Spøg, at Huset var saa medtaget,

Parti af „Fuglebakken“ for Enden af Mariendalsvej. 1905.

Originalen tilh. Raadhusbiblioteket.

at hun, naar hun sad i Sofaen i sin Dagligstue, var istand til at udnytte de astronomiske Lærdomme, hendes Fader havde bibragt hende, idet Loftet gennem en større Aabning tillod hende at beundre Aftenhimmelen og at se „Stjernerne tindre i al deres Glans“.

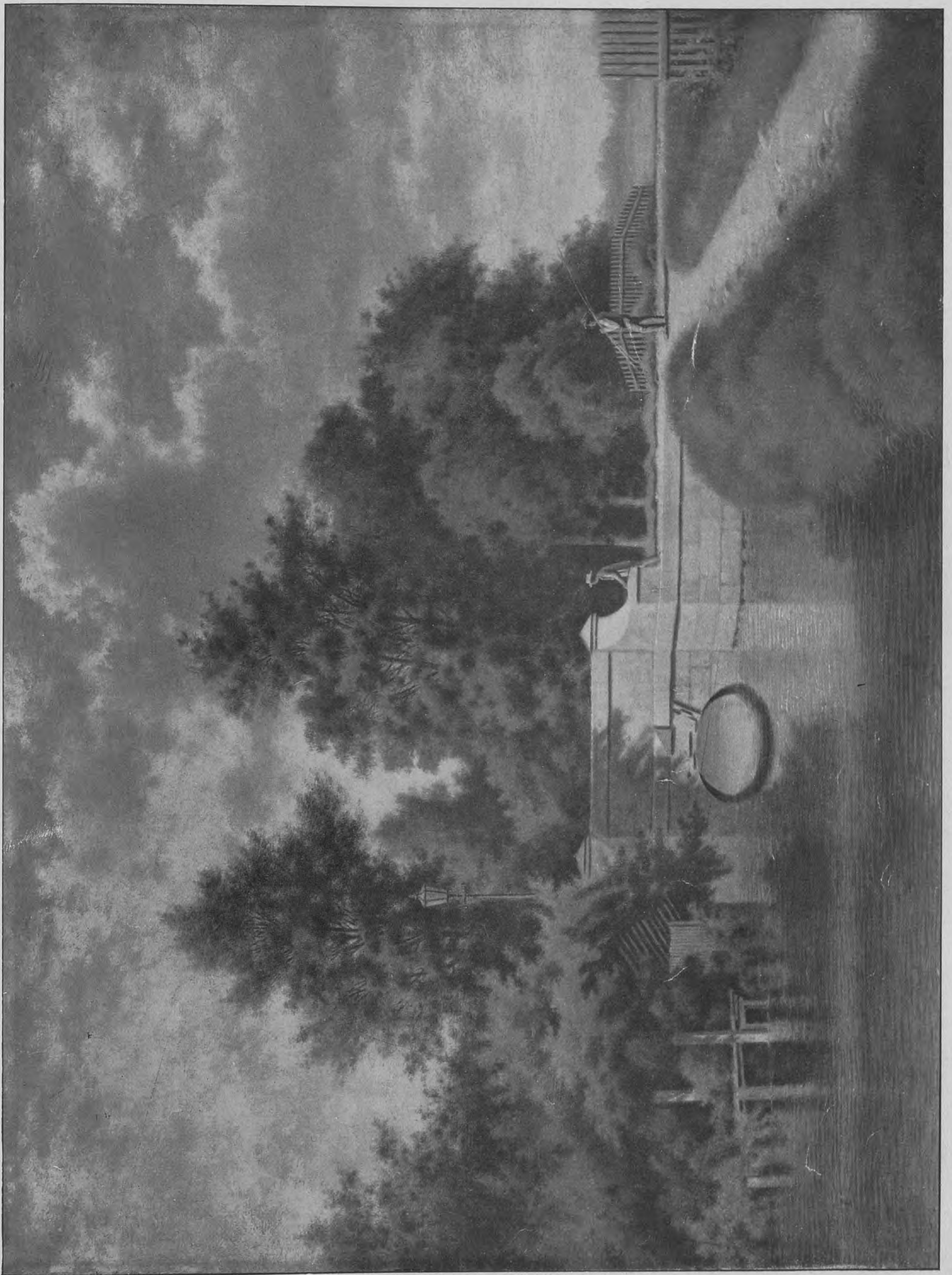
Fot. „Før og Nu“.

Afd. Kunstmaler Kr. Zahrtmanns Villa.

Samme Parti som paa ovenstaaende Billed 1920.

Det trak fra Døre og Vinduer, og Kakkellovne, som Rahbek altid havde sin Hyre med, røg ubarmhertigt. Men Slægten var

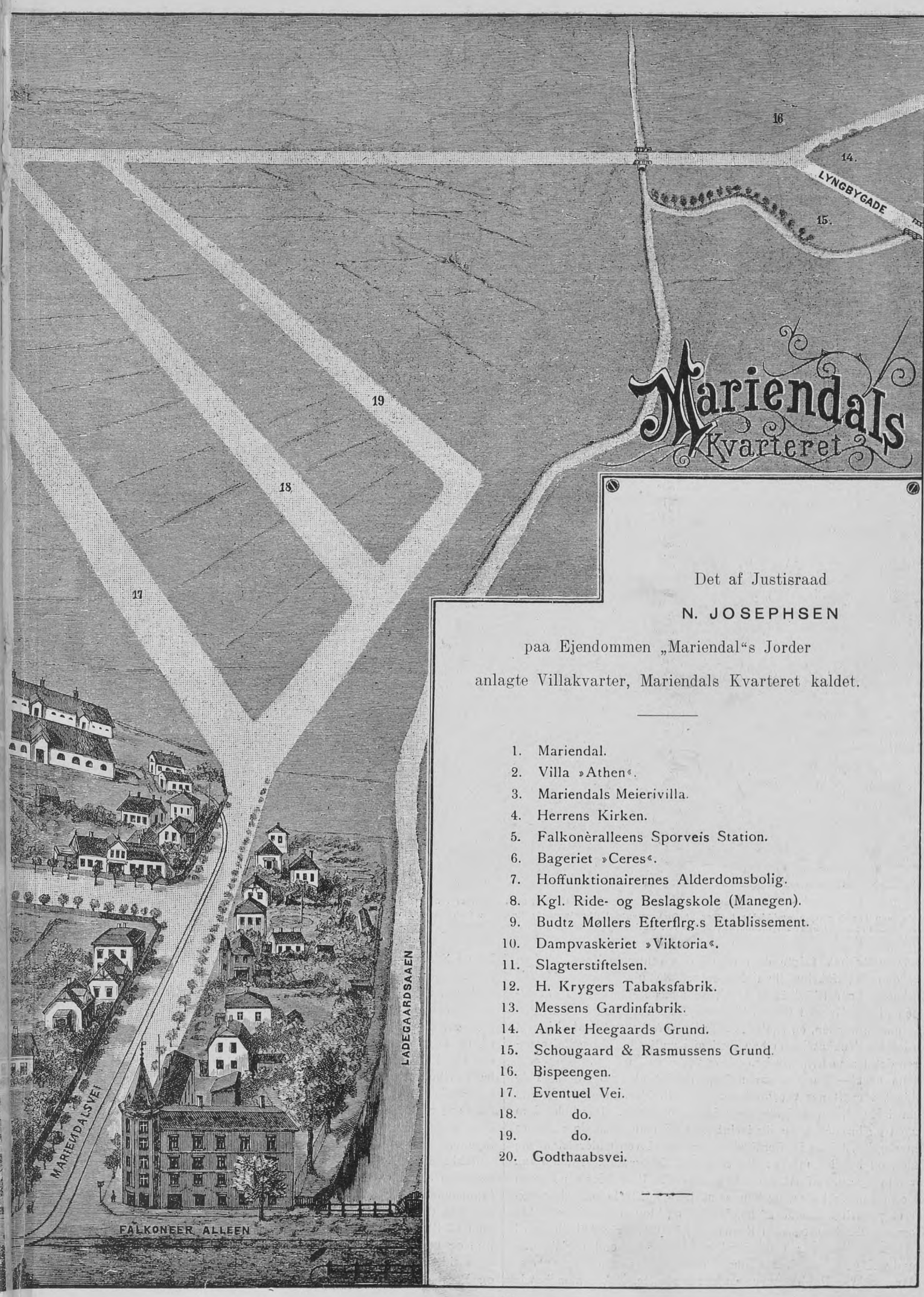
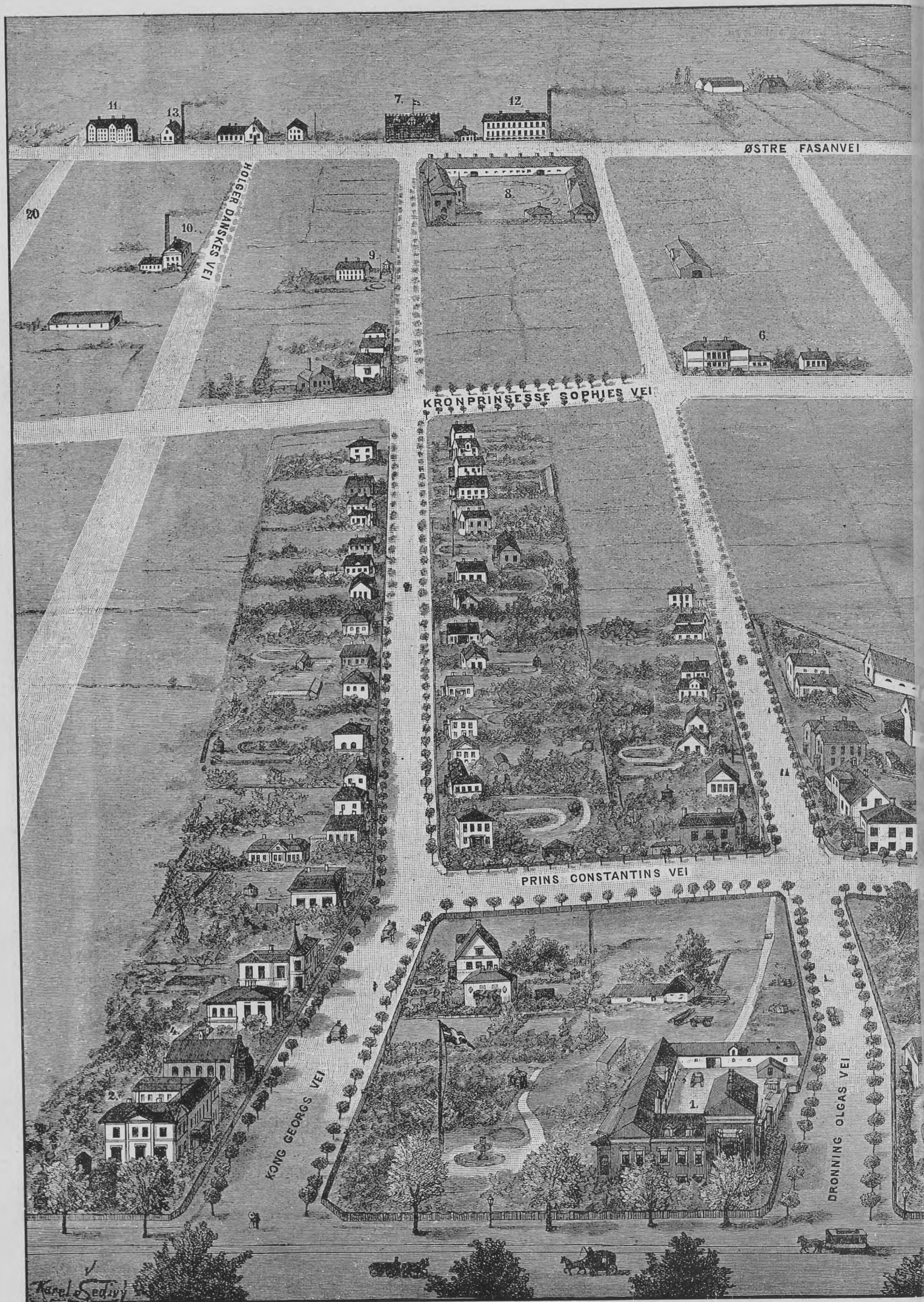
Om Bryllupsfesten fortæller Rahbek selv omstændeligt i sine Erindringer. Foruden Ægteparret havde kun de to Forlovere

Malet efter Naturen i 1850'erne af P. Ølsted. Midt i Billedet ses Broen som fra Falkonralléen førte over Ladegaardsaaen til Jagtvej. I Baggrunden tilvenstre ses Træerne i Lystejendommen „Mariendal“s Have, tilhørende Bispeengen. I Forgrunden tilvenstre ses Euskadset i Haven, der tidligst tilhørte Ejendommen „Nørrealléenlyst“ senest Forlystelseseftablissementet „Aahuset“. Tilhøjre i Billedets Forgrund ses Stien, som lauge Aaen forbandt Falkonralléen med „Ladegaardsvejen“ og fik Tilslutning til Samme ved „Bangerts Bro“. Denne Sti er nu erstattet af den lauge Aaen anlagte Gade: „Asgade“. Dette Billede er et meget interessant Minde om fjærne Tider!

dengang nøjsommere end nu, og Kamma var trods alle disse Bekymringer en mild og munter Husfrue, der ogsaa forstod at se paa Rahbeks evindelige Pengeforlegenhed med et overbærende Smil.

været tilstede, — gamle Heger, Brudens Fader, og Brudgommens Ven, Forfatteren Peter Collett, der, til Ærgrelse for Rahbek, som elskede et godt Glas Vin, begge var Totalafholdere og kun

Mariendals Kvarteret

Det af Justisraad
N. JOSEPHSEN

paa Ejendommen „Mariendal“s Jorder
anlagte Villakvarter, Mariendals Kvarteret kaldet.

1. Mariendal.
2. Villa »Athen«.
3. Mariendals Meierivilla.
4. Herrens Kirken.
5. Falkoneralleens Sporveis Station.
6. Bageriet »Ceres«.
7. Hoffunktionairernes Alderdomsbolig.
8. Kgl. Ride- og Beslagskole (Manegen).
9. Budtz Møllers Efterflg.s Etablissement.
10. Dampværket »Viktoria«.
11. Slagterstiftelsen.
12. H. Krygers Tabaksfabrik.
13. Messens Gardinfabrik.
14. Anker Heegaards Grund.
15. Schougaard & Rasmussens Grund.
16. Bispeengen.
17. Eventuel Vei.
18. do.
19. do.
20. Godthaabsvei.

drak Vand. Derfor har det sikkert været Rahbek kært, at den lidt tvungne Feststemning omkring det lille Brudebord under Maaltidet pludselig blev oplivet ved at et Kor af Mandsstemmer lod sig høre udenfor Vinduerne. Det var Bryllupssangene fra Thaarups „Peters Bryllup“ til Kapelmester Schulz' smukke Melodier, hvormed man ønskede at divertere det nygifte Par. Da Sangen forstummede, skyndte Rahbek sig ud for at indbyde de elskværdige Mennesker til at drikke Kammars og hans Skaal og modtage en venlig Tak. Men Sangerskaren havde beskedent fjernet sig og lod sig ikke indhente. Rahbek hørte kun en Vogn, der i skarpt Trav raslede ned gennem Alléen. Det var Seminaristerne fra Blaagaard, med Vennen Frederik Høegh Guldberg i Spidsen, som havde villet overraske Brudefolkene. Der blev altsaa heller ikke ved den Lejlighed Anledning for Rahbek til at svinge Bægeret. Men da de to Forlovere omsider tog Af-

Livet derinde i den travle, urolige By Bud paa mangfoldige Maader. Hans Virksomhed paa Theatret og Universitetet maatte selvfølgelig passes, men naar ikke disse Institutioner kaldte ham, følte han det, naar Eftermiddagstimerne kom, altfor ofte krible i Blodet af Lyst til at forlade Bakkehuset og Kamma. Han var i Frimurerlogen en højtskattet Broder paa Grund af sit hjertelige Væsen og sit vennesæle Sind. Han maatte da ind og deltage i Logearbejdet. Og i en længere Periode var han blandt Logens Embedsmænd og har da følt det som sin Pligt at møde. Men ofte var det kun Studenterforeningens lystige Kalaser, ved hvilke han nødigt maatte savnes, den gemytlige Fætter som han var, der lokkede ham den lange Vej ind til Byen. Med Punscheglasset foran sig og med Sangbogen, til hvilken han jo havde bidraget med mangan munter Drikkevise i sin Haand, har han, mellem de mange ligesindede gamle og unge Kammerater, været i sit rigtige

Denne Udsigt, som stammer fra 1908,

Originalen tilh. Overlæge Halk.

havde man fra Jagtvejen umiddelbart efter at forannævnte Falkonérgaards Bro, som forbandt Falkonéralleén med dens Fortsættelse til Nørrebro, Jagtvejen, var passeret. Man ser tilvenstre Bagfacaderne paa den ved Udstykningen af Ejendommen „Mariendal“ anlagte Mariendalsvej, t. h. ses Bispeengen. I Midten Ladegaardsaaen.

sked, og Rahbek fulgte dem ud til den ventende Vogn, fik han dog den Satisfaktion, han fortjente. En ung Theolog, Orm's Huslærer, kom tilfældigvis forbi, og mæns Kamma og Tjenestepigen gjorde Huset i Orden, klinkede Huslæreren og Rahbek flittigt med hinanden, og saaledes blev Brudefolkens Skaal alligevel „ordentlig drukket“, som han med øjensynlig Tilfredsstillelse noterer det i sine Erindringer.

Som sagt — Kamma var nøjsom og let at gøre tilpas. I de kolde Vinteraftener var Rahbeks lille Arbejds-kammer det eneste Rum i Huset, der lod sig nogenlunde opvarme. Der holdt hun saa til og beskæftigede sig ivrigt med de mangehaande elegante Paparbejder, i hvis Forfærdigelse hun var bleven undervist af sin Fader, og hvori hun drev det til sandt Mesterskab. Eller ogsaa var hun optaget af sit kære Brevskriveri. Hun førte en ligesaa let som aandfuld Pen, og hendes skriftlige Efterladenskaber tegner et ypperligt Billede af hendes fine og kloge Personlighed. Sin Klogskab fik hun ogsaa i Egenskab af Hustru rig Anledning til at vise. Rahbek var i Sandhed en alt andet end reglements-mæssig Ægtemand. Var Kamma et Hjemmemenneske par excellence, var Rahbek nærmest det modsatte. Efter ham havde

Es, og tidt var det sent paa Natten, naar han vendte tilbage til Bakkehuset. Men — Kamma! Spejler Jer, alle i gode Ægte-hustruer, i hendes lysende Eksempel! Aldrig gav hun Rahbek et knubbet Ord, aldrig en Gardinprædiken! Hun var klog. Som hun selv elskede sin Frihed til at dyrke Læsning og Brevskriveri, til at klistre sine Papæsker og til at sysle i Haven med sine elskede Blomster, var hun ikke den, der vilde formene Rahbek hans Frihed. Hun vidste, at Tvang, Jalousi og ynkkelige Jeremiader i Ægteskabet er Kærlighedens argeste Fjender, — men fremfor alt kendte hun sin gamle Knud Lyne ud og ind, med hans store Fortrin og smaa Svagheder, og vidste, han holdt af hende som af ingen Anden. Det var hende nok.

Rahbeks Kærlighed til hende kølnedes ikke med Aarene. Han var ikke blot hendes trofaste Elsker, han var endnu mere hendes taknemmelige Beundrer. Hun var i deres Ægteskab den praktiske, den der ordnede alt i det daglige Liv, — hun var, naar det kom til Stykket, den der førte Regeringens Tøjler, men med en blid og nænsom Haand. Og Rahbek vidste at paaskønne hende. Og altid erkendte han, at det var hende, der havde kastet Glans og Poesi over den uordentlige Ungkarlehybel, som Bakkehuset

FORKLARING

Nørrealleenlyst Grund er bestemt efter de Alnemaal Copien af det kongelig Skiøde af 20de February 1770 indholder at skal være i Længde og Brede i Marken, nemlig, langs med Alleen mod Vester 483 Alne i Sønder langs Ladegaards Veien 130 Alne og 6 Alen for en Vei, der er inddraget til bemeldte Grund ved Magelæg af 1773, tilsammen 136 Alne; mod Falkoneergaardens Grund i Øster 466 Alne; og mod Nord langs med Communications Aaen i lige Flugt med Nørrealleenlysts Bygninger udtill Alleen, betegnet b, (som er 2 Alen øster for den Flugt Træerne paa den østre Side af Alleen udgjør betegnet a), i Øster 23 Alen Lr. l, Lr. d er 23 Alen østen for Træernes Flugt i Alleen. —

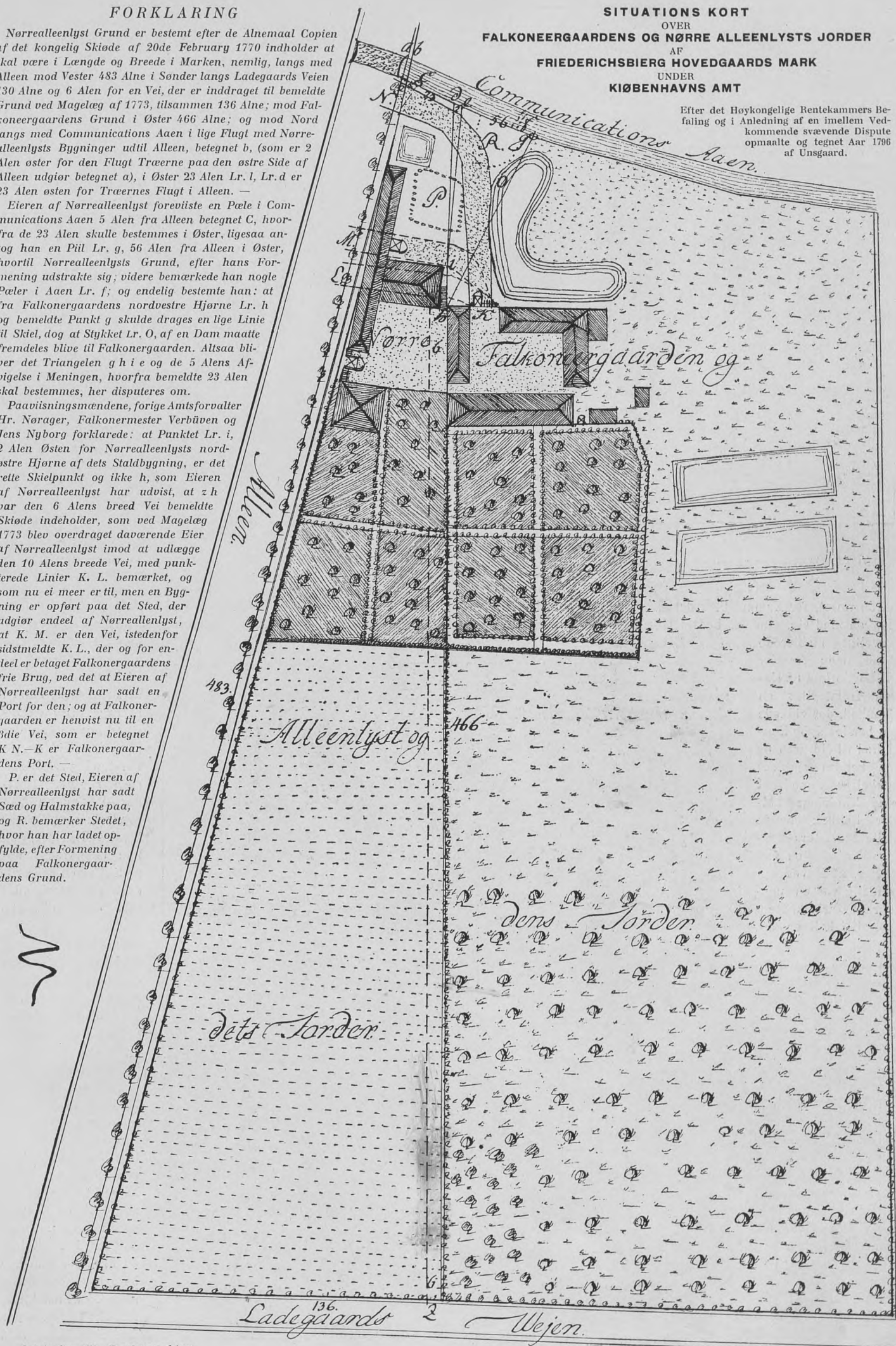
Eieren af Nørrealleenlyst foreviiste en Pæle i Communications Aaen 5 Alen fra Alleen betegnet C, hvorfra de 23 Alen skulle bestemmes i Øster, ligesaa antog han en Pæl Lr. g, 56 Alen fra Alleen i Øster, hvortil Nørrealleenlysts Grund, efter hans Formening udstrakte sig; videre bemærkede han nogle Pæler i Aaen Lr. f; og endelig bestemte han: at fra Falkoneergaardens nordvestre Hjørne Lr. h og bemeldte Punkt g skulde drages en lige Linie til Skiel, dog at Stykket Lr. O, af en Dam maatte fremdeles blive til Falkoneergaarden. Altsaa bliver det Triangelen g h i e og de 5 Alens Afvigelse i Meningen, hvorfra bemeldte 23 Alen skal bestemmes, her disputeres om.

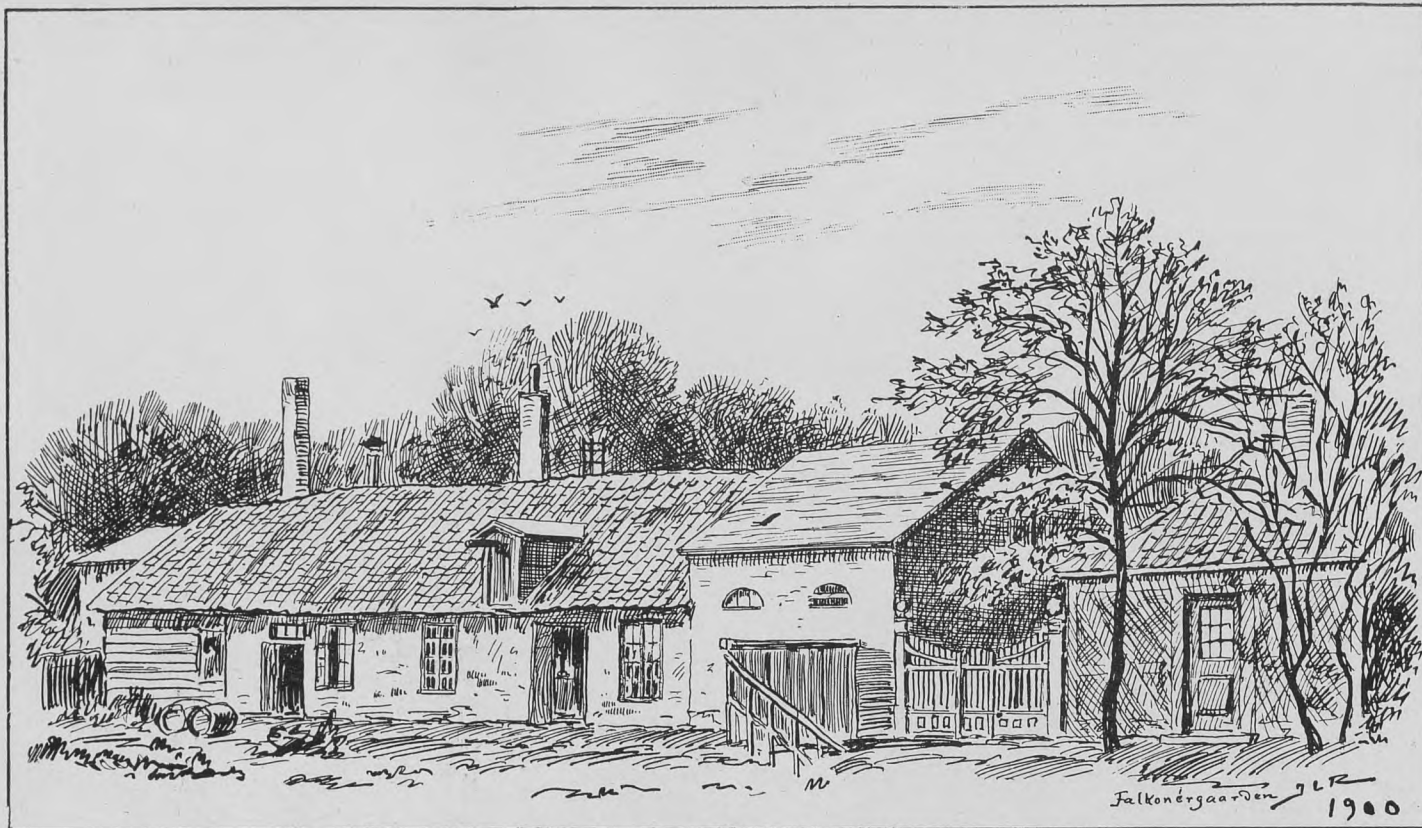
Paavisningsmændene, forige Amtsforvalter Hr. Nørager, Falkonermester Verbüben og Jens Nyborg forklarede: at Punktet Lr. i, 2 Alen Østen for Nørrealleenlysts nordøstre Hjørne af dets Staldbygning, er det rette Skielpunkt og ikke h, som Eieren af Nørrealleenlyst har udvist, at z h var den 6 Alens brede Vei bemeldte Skiøde indeholder, som ved Magelæg 1773 blev overdraget daværende Eier af Nørrealleenlyst imod at udlægge den 10 Alens breede Vei, med punkterede Linier K. L. bemærket, og som nu ei meer er til, men en Bygning er opført paa det Sted, der udgjør endeel af Nørrealleenlyst, at K. M. er den Vei, istedenfor sidstnævnte K. L., der og for endeel er betaget Falkoneergaardens frie Brug, ved det at Eieren af Nørrealleenlyst har sadt en Port for den; og at Falkoneergaarden er henvist nu til en 3die Vei, som er betegnet K N.—K er Falkoneergaardens Port. —

P. er det Sted, Eieren af Nørrealleenlyst har sadt Sæd og Halmstakke paa, og R. bemærker Stedet, hvor han har ladet opfylde, efter Formening paa Falkoneergaardens Grund.

SITUATIONS KORT
OVER
FALKONEERGAARDENS OG NØRRE ALLEENLYSTS JORDER
— AF —
FRIEDERICHSBIERG HOVEDGAARDS MARK
UNDER
KIØBENHAVNS AMT

Efter det Høykongelige Rentekammers Befaling og i Anledning af en imellem Vedkommende svævende Dispute opmaalt og tegnet Aar 1796 af Unsgaard.

Resterne af den gamle Falkonergaard,

Originalen tilh. Overlæge Halk.

som i 1810 nedlagdes og siden 1842 har været benyttet til Sæbefabrik. Falkonergaarden, som laa ved Falkoneralléen, bag Ejendommen „Nørrealléenlyst“ (senere Forlystelsessstedet „Aahuset“) er nu fuldstændig forsvunden.

havde været, før Kamma blev dets Herskerinde. Hun havde bragt Hyggen med sig, som det bedste Udstyr, ind i disse lavloftede og tarveligt møblerede Stuer, men fremfor alt havde hun af Haven fremtryllet en Skønhed, der vidnede om hendes dybe Kærlighed til Naturen og om hendes sjældent lykkelige Haand. I sine Erindringer kalder Rahbek hende „alle Blomsters kærlige Veninde“ og fortæller, at Haven oprindelig var en uopdyrket Mark, en Stengaard, i hvilken der, et Par Piletræer ud til Vejen fraregnet, ikke voksede en eneste Blomst eller god Urt. Men Kamma ryddede op i denne Ørken, der „trivedes og forskønnedes under hendes Tryllehænder til et lidet Paradis med Smag i Anlægget og en dejlig Blomsterpragt“.

Alle danske Blomsterelskere staar i Gæld til Kamma Rahbek. Hende var det, som indførte den dobbelte Viol i Danmark. Den Lillie, hvis botaniske Betegnelse er *lilium chalcedonicum*, og som hun

dyrkede med forbausende Held, bærer endnu Navnet efter Kamma, og den skønne sydeuropæiske Alpeblomst *gentiana acaulis* opelskede

hun til en herhjemme ukendt Grad af Fuldkommenhed. Og utrættelig var hun til at søge Raad og Bistand hos de Faa, der paa den Tid havde Forstand paa Blomsterdyrkning. Gartner Petersen paa Frederiksberg Slot var hendes Hjelper, og hun beundredes oprigtigt af en saa kyndig Blomsterkender som den botaniske Haves højtansete, udmærkede Gartner Holbøll, hvis Descendent, Postmester Ejnar Holbøll, i vor Tid har befæstet dette Navns Anseelse og Klang.

Til trods for Rahbeks Trang og Vane til at færdes inde i Byens forskellige Kredse — en Trang han fra Ungkarletiden havde ført ind i Ægteskabet — er det alligevel en Kendsgerning, at han som Skribent har udfoldet en Flid, der kun kan betegnes som fænomenal. Var han hjemme, laa han ikke paa den lade Side, men

L. Both.

Originalen tilh. Det kgl. Bibliotek.

Rest af Falkonergaarden ved Falkoneralléen, 1884.

sad Time paa Time som naglet til sin Skrivebordsstol og lod Pennen ustandseligt løbe. Han har udenfor Spisetiderne ikke været Kamma til synderligt Selskab. Muret inde paa sin Arbejds-
hybel har han myreflittig sammenskrevet de Bjerger af Bøger, der samlede vilde fylde flere Reoler fra Loft til Gulv, og af hvilke kun enkelte Bind er Nutidslæsere bekendt — maaske endda mere af Navn end Gavn.

Men — som sagt — Kamma var ikke blot en klog Hustru, der ligesaa lidt vilde øve nogensomhelst Tvang paa sin Ægtefælle, som hun vilde berøves sin Frihed til at dyrke de Adspredelser og

Fred for sin Sjæl og stræbt at give Andre Fred med sig. Men det forundtes ham ikke at kunne opslaa sit Paulun ved de stille Marker, og han sagde ofte med vemodigt Smil: jeg har altid elsket Hytter, og min Bolig er i et Palads“.

Han var af Naturen rigt udstyret med Forstand og Følelse, og han havde erhvervet sig Kundskaber, særlig i Theologien, der havde berettiget ham til at indtage en høj Plads i Universitetets eller Kirkens Tjeneste, men en vidtdreven næsten sygelig Beskedenhed holdt ham bestandig tilbage. Og ved Siden af sin Biblioteksvirksomhed paa Slottet, hvor han, som overalt hvor han

G. Hofmann.

Parti ved Falkonéalléen, set fra Bispeengen.

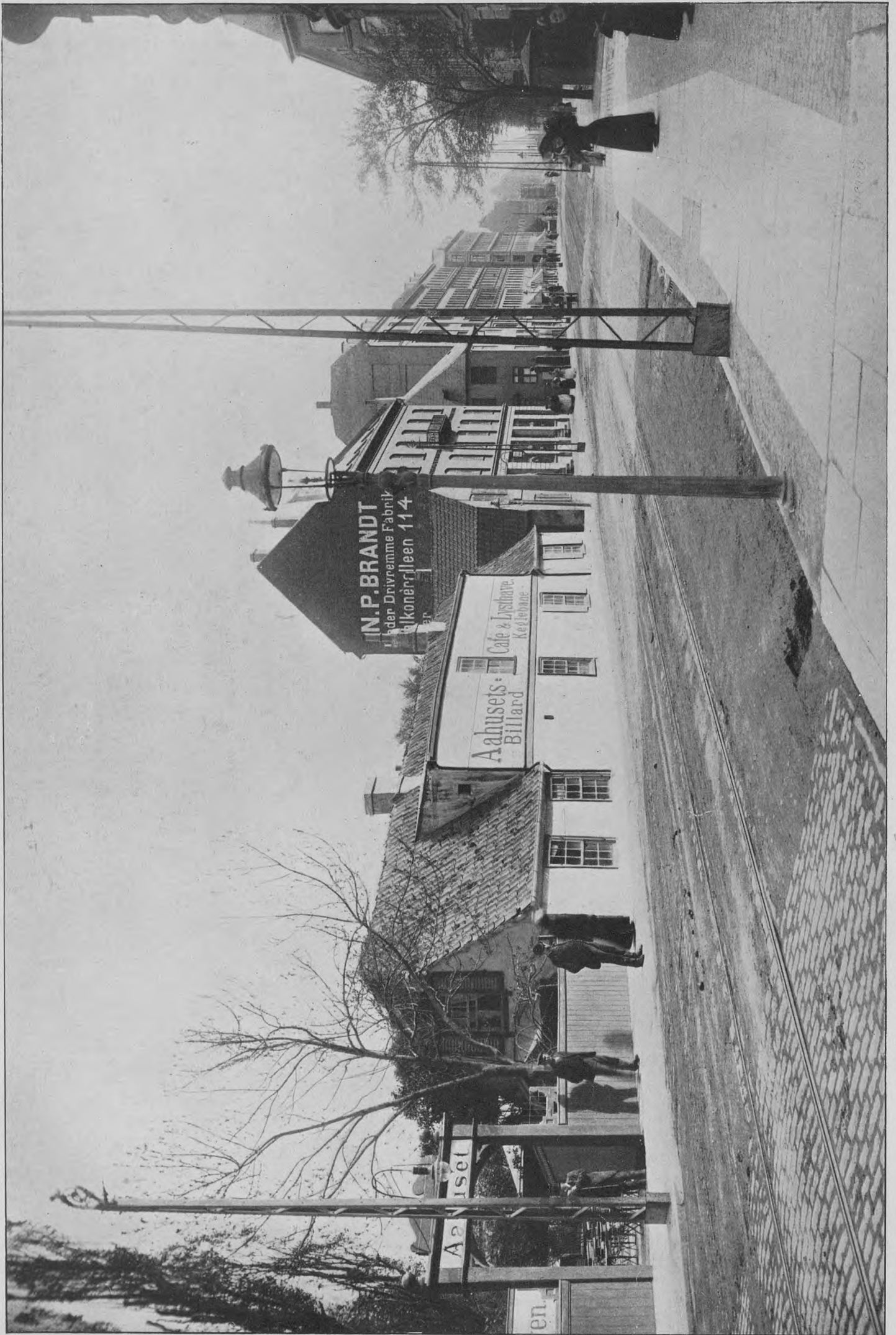
Originalen tilh. det kgl. Bibliotek.

I Forgrunden Ladegaardsaaen og den foran omtalte gamle Bro, som forbandt Falkonéallé med Jagtvej; t. h. „Nørrealléenlyst“ ved Falkonéalléen (senere „Aahuset“) — bagved samme laa „Falkonégaarden“. Allerbagest ses Ejendommen „Rølighed“s Have (senere Sygehjemmet), Aar 1840.

Interesser, der var hende selv kære, — hun havde mere end nok til at udfylde sin Tid baade med Aanden og Haanden og har utvivlsomt ofte glædet sig langt mere end beklaget sig over den Ensomhed, hvortil hun var henvist. Desuden, ønskede hun Selskab, var det ikke langt borte. Thi fra det Øjeblik Bakkehusets egentlige Historie oprinder, tog hendes mest elskede Broder Carl en virksom og levende Del deri. Det Samliv, der i 1796 var bleven afbrudt mellem Rahbek og Carl Heger, blev nemlig ikke ret længe efter Bryllupet genoptaget, ja, snart paa saa inderlig en Maade, at Carl Heger opslog sin Bolig hos Søsteren og Svo-
geren, indtil han fik en fast Stilling som Prins Christians — den senere Kong Christian den 8.'s — Privatbibliotekar og flyttede ind paa Amalienborg Slot, hvilket gav Biskop Mynster i sin Ligtale over Carl Heger i 1836 Lejlighed til følgende Vending: „Vor Vens tidlige Hu stundede til en landlig Bolig, tæt ved Guds Hus; der vilde han i rolige, men dog Hjerttet opløftende Sysler have søgt

færdedes, gjorde sig ualmindelig elsket, overtog han aldrig nogen praktisk Livsstilling, men henlevede en idealiseret Tilværelse som „Venskabets Apostel“, som sine Venners 'mest trofaste Ven, altid rede til Hjælp i Raad som i Daad. Men paa Bakkehuset fandt han sin lykkeligste Tid hos de To, til hvem han følte sig knyttet fast mere end til nogen Anden, i Livet som i Døden. Og derfor er Adam Oehlsenschlägers Indskrift over den Grav, der paa Frederiksberg Kirkegaard gemmer Støvet af Rahbek, Kamma og Carl Heger ligesaa sand, som den er skøn:

Med elskte Viv vor Digter hviler her,
De delte troligt Livets Fryd og Kummer, —
Og han, som var dem begge kær
Og leved dem saa længe nær,
Nu deler med dem Gravens Slummer.

Parti af Falkonérvej fra Frederiksberg, med det i 1907-08 nedrevne Forlystelsesetablissement „Aahuset“.
Ejendommen hed tidligere „Nørrealléenlyst“ og var en af de ældste Gaarde paa Frederiksberg.

Med denne højtelskede Broder, hvis Væsensmærke var den dybe Alvor, men som tillige havde faaet den ædle Humors Naadegave og ofte forraadte en fin satirisk Sans, tilbragte da Kamma mange baade fortrolige og fornøjelige Timer, hvori de hengav sig til deres gamle Interesser fra Barndomshjemmet, — to store, rigt begavede Børn, der var lige oplagte til den stille Alvor som den kaadeste Spøg. Han har sikkert været hende behjælpelig med at give Bakkehusets Venner og Bekendte de Øgenavne, som det var Kamma saa stor en Fornøjelse at udfinde, og som ogsaa anvendtes paa mange Forhold og Begreber og tilsidst udviklede sig til et Sprog, der kun var helt forstaaelig for de Indviede og gik under Navn af „Bakkehusproget“, en Jargon, der af og til kan falde os Nutidsmennesker en Smule for Brystet men alligevel

Ved Foraarstid 1809 fik Carl Heger den ovennævnte Ansættelse som Prinsens Bibliotekar, og hans Bopæl paa Amalienborg laa saa fjern fra Bakkehuset, at hans Besøg blev sjældnere og sjældnere. Den ægteskabelige Konflikt, der netop paa det Tidspunkt fandt Sted ved det unge Hof, har han saaledes paa nært Hold været Vidne til, og den har sikkert berørt hans retliniede Karakter pinligt. Prins Christian var jo i 1806 bleven formælet med Prinsesse Charlotte Frederikke af Mecklenburg Schwerin og hun indlod sig i et ømt Forhold til den af alle Kvinder forgudede Sanger Du Puy, der var bleven introduceret paa Slottet som hendes Musiklærer. I Aaret 1810 opløstes Prinsens Ægteskab, og Charlotte Frederikke forvistes efter at have skænket sin Gemal en Søn, den senere Frederik den 7., der aldrig senere gensaa sin Moder.

Fot. „Før og Nu“.

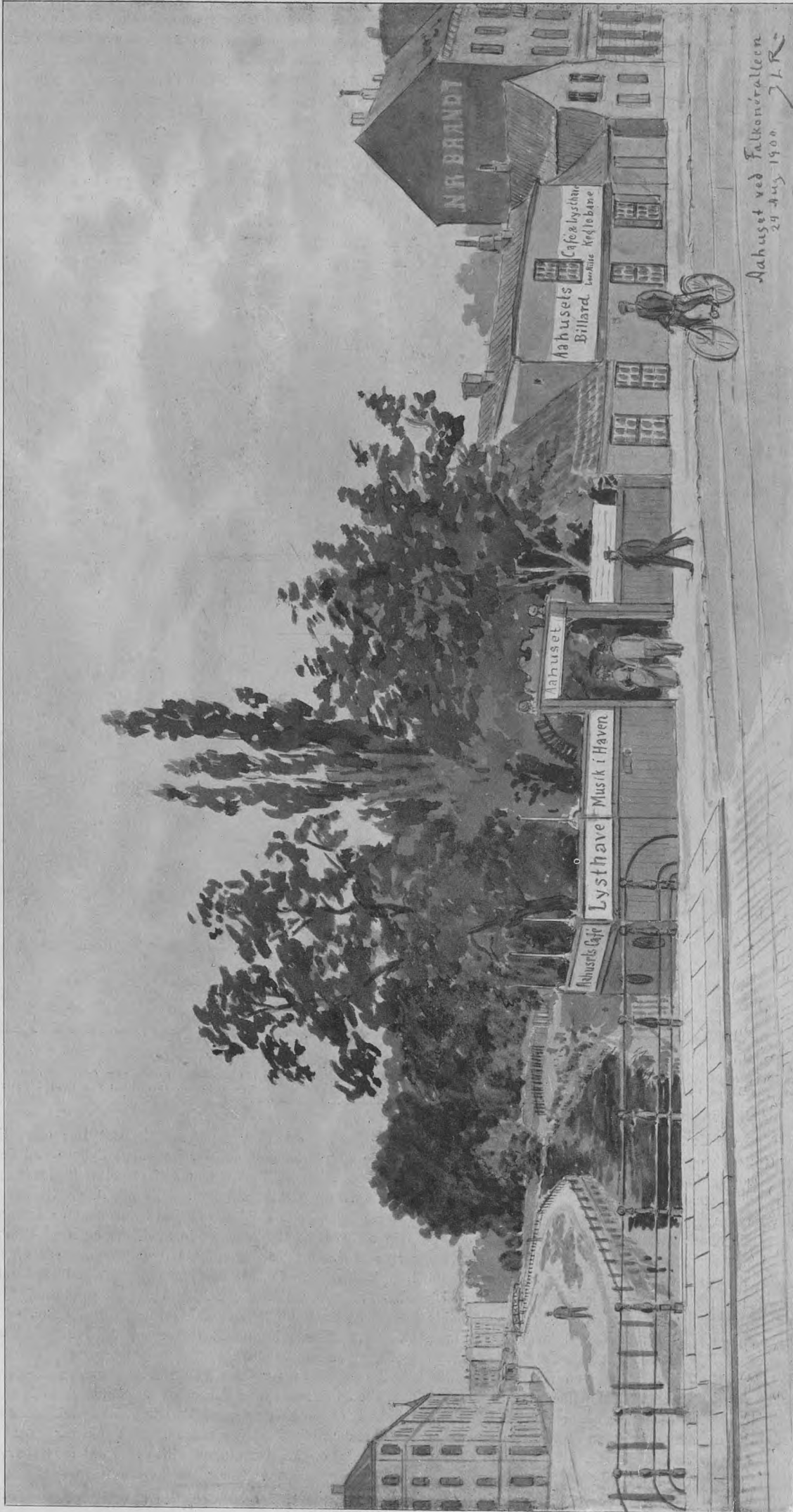
Samme Parti i 1921 som paa Billedet ligeoverfor.

Aahuset og dets store Have er forsvunden og erstattet af store Beboelseshuse. Som det ses til højre findes her et Jerngelænder, som erstatter de smukke Sandstens Brohoveder, som findes paa Billedet Side 21; Ladegaardsaaen løber fremdeles, ligesom paa Billedet Side 21, under Broen, først hvor den naar Bilovsvej er den tilkastet, og erstattet af Rørledning under Aaboulevarden.

som oftest bærer Vidne om Kammass skarpe Blik for menneskelige Særheder og Naragtigheder og hendes sarkastiske Vid. Der var kun en eneste, den lærde og højt alvorlige Historiker Werlauff, som blandt alle Bakkehusets Besøgende gik fri for at faa Øgenavn. Sigtens har Kamma, ligesom alle Andre, for denne noget verdensfjerne Videnskabsmand havt en vis respektfuld Ærbødighed, der forbydte hende at drive Løjer med ham. Og denne ejendommelige Tilbøjelighed hos hende kunde da ogsaa undertiden bringe hende i Forlegenhed, hvormod følgende lille Tildragelse giver et morsomt Vidnesbyrd. Hun havde fundet paa at kalde Rahbeks ældre Bekendte, der tidt var nogle løjerlige Kampaner at se paa, med det respektløse, men meget betegnende Fællesnavn „Spækhøkerne“. Og da en af disse Herrer, en vis Wolfqvarts, i hendes Nærværelse tog sit Uhr op af Lommen og sagde: „Ja, jeg faar vel at se, hvad mit Spækhøker-Uhr siger“, blev hun meget flou og rødmede, da hun ikke uden Grund formodede, at Manden vilde give hende en fortjent Finte. Men i Virkeligheden havde han sagt Ordene i al Troskyldighed, idet han nemlig havde tiltusket sig Uhret hos en Spækhøker.

At Carl Hegers Besøg paa Bakkehuset lidt efter lidt ophørte, havde dog flere Grunde, der laa langt dybere end denne ganske udvortes. Alvorligst og smerteligst blev Skilsmisssen først, da Rahbeks og Oehlenschlägers Veje gik hver til sin Side. Carl Heger beundrede Oehlenschlägers Digtergeni og kunde ikke finde sig roligt i, at Rahbek, der jo med Hud og Haar tilhørte det forrige Aarhundredes Digterskole og tillige nærrede en menneskelig tilgivelig Misundelse ligeoverfor den sejrrikt fremstormende Rival, bestandig forholdt sig kritisk kølig til Oehlenschlägers Produktion, og da Rahbek som Theaterdirektør var med til at forkaste „Frejas Alter“, harmedes Heger og forsvor at sætte sine Ben oftere paa Bakkehuset.

Men allerede før det afgørende Brud mellem Oehlenschläger og Rahbek indtraf, synes Forholdet mellem Carl og Kamma at være kølnet, om end kun i ydre Forstand. I Virkeligheden elsker de to Søkende hinanden lige saa inderligt som før. Og for Udenforstaaende er Misstemningen skjult. Kun Mynster, Præsten i Spjellerup og senere Sjællands højtansete Biskop, Kammass og Carl Hegers trofaste Ven, er indviet i Sagernes Stilling. Til ham

Ladegaardsaen.

Parti af Falkoneralleen og Aagade.

T. h. „Aahuset“ og bag dette „Rolighed“s og Sygeheimets Have, som strækker sig fra Rolighedsvej til Ladegaardsaen. T. v. Hj. af Krügersgade og i Baggrunden Bagfacader til Brohusgade (ved Aaboulevarden).

Aahuset ved Falkoneralleen
24 Aug 1900 J. R.

Originalen till. Overlæge Haik.

„Groths Mark“ mellem Ladegaardsaaen og Nordbanelinien Aar 1872.

Originalen tilh. Overlæge Hålk.

Paa Grunden, som ejedes af Apoteker Groth, anlagdes senere Aagade, Hjorth Lorensengade og Ahlmansgade, og den store Karré opførtes, som begrænses af nævnte Gader.

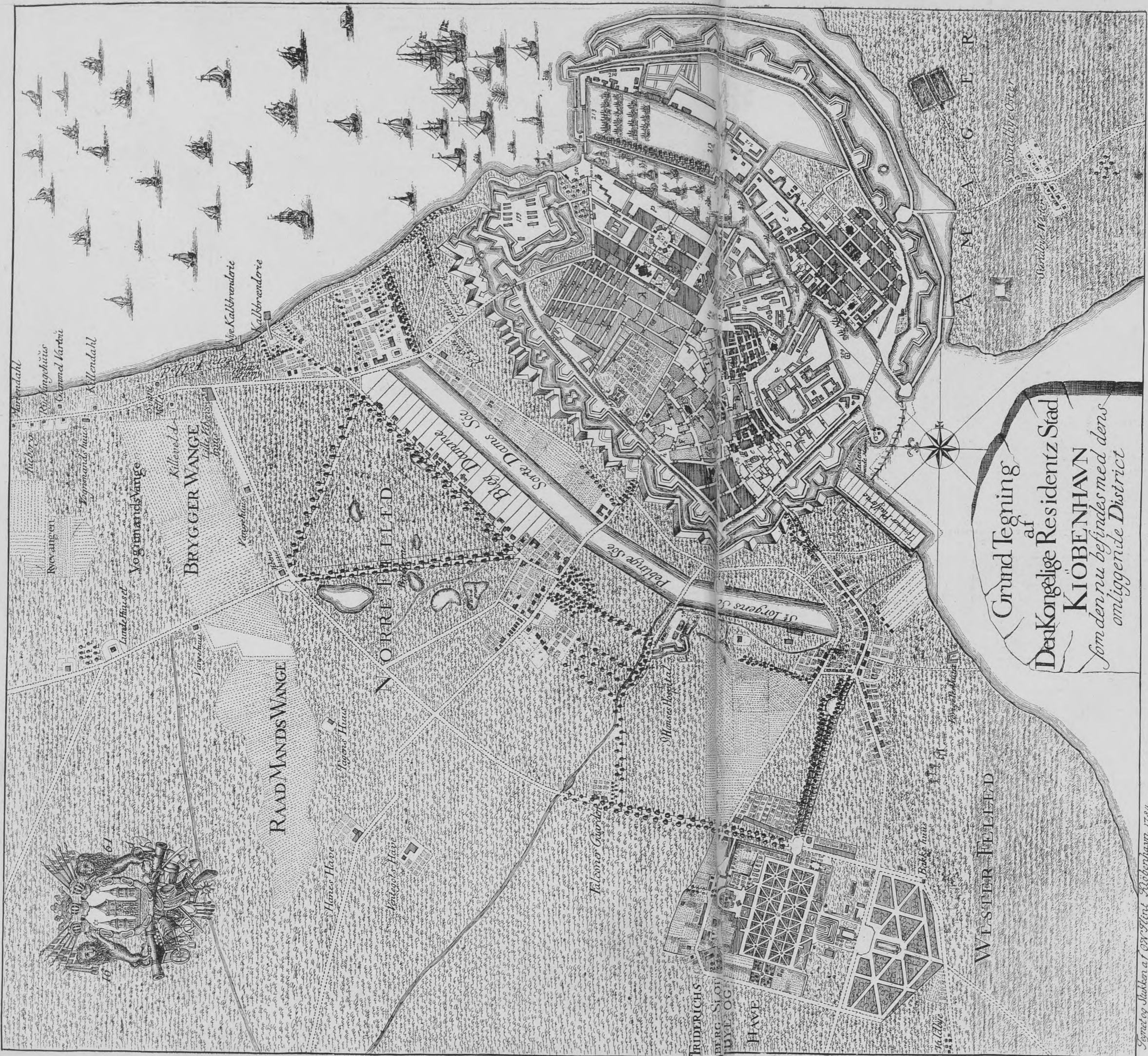
skriver Kamma i et Brev fra 1812 blandt andet med dybt vemodigt Sind de Ord: „Jeg kan godt mærke, at jeg ikke længer er, hvad jeg tilforn har været, Carls kæreste Søster, men at Chri-

stiane har faaet min Plads“. Ja, man forstaar det saa let. Carl Heger, der var Retfærdigheden i egen Person, ansaa Oehlenschläger for uretfærdigt tilsidesat, og nu finder han lettere og natur-

Fot. „Før og Nu“.
Aagade.

Samme Parti i 1921 som paa Billederne paa foregaaende Side og foroven.
Tilhøjre Falkoneralléen med den lille Sidegade langs Aaen, som endnu intet Navn har.

- Originalen tilh. Nationalmuseet.
- Torve og Pladser.
- a. Christiansburg Slots Plads.
 - b. Filster Torv.
 - c. Amager Torv.
 - d. Gammel Torv.
 - e. Nye Torv.
 - f. Fensbo Torv.
 - g. Skind Torv.
 - h. Grubstræde Torv.
 - i. Køl Torv.
 - k. Kongens Nye Torv.
 - l. S. Anne Plads.
 - m. Frihedens Plads.
 - n. Grønland.
 - o. Den Kongl. Oveasjette Skibbygger Plads.
 - p. Nyboder Torv.
 - q. Christianshavns Torv.
 - r. Det Alforts Compagnie og Plads.
 - s. Den Kongl. Hind. Grønland. deli Plads.
 - t. Finmark og Ertzsk. i Havn. Plads.
 - u. Feholms Torv.
 - v. Apphyes Plads.
 - w. Bakkeby Plads.
 - x. van Olfers Plads.
 - y. van Olfers Plads.
- Gader og Navne.
- A. Øster Quarter.
1. Lille Kongsgade.
 2. Præd. Lirkongsgaden.
 3. Store Kirkestræde.
 4. Vinsejlsstræde.
 5. Præd. Kirkestræde.
 6. Fersngade.
 7. Dyrsgade.
 8. Læstergade.
 9. Billestergade.
 10. Rensertsgade.
 11. Hammerstergade.
 12. Lille Kirkestræde.
 13. Lille Kertsgade.
 14. Præd. Kirkestræde.
 15. Helligstergade.
 16. Tveerstræde.
 17. Alsterstræde.
 18. Ulstergade.
 19. Ulstergade.
 20. Peter Biskops Gade.
 21. Søndst. Gade.
 22. Nibbengade.
 23. Strømsgade.
 24. Helligstergade.
 25. Ibsengade.
- B. Strand Quarter.
26. Lecherstræde.
 27. Helligstergade.
 28. Sv. Eriksstræde.
 29. Helligstergade.
 30. Nibbengade.
- C. Svanens Quarter.
31. Sv. Eriksstræde.
 32. Mønstergade.
 33. Fælledstræde.
 34. Rindsgade.
 35. Compagniestræde.
 36. Store Karstergade.
 37. Lille Karstergade.
 38. Brostergade.
 39. Nibbengade.
 40. Billestergade.
 41. Endstergade.
- D. Vester Quarter.
42. Strømsgade.
 43. Helligstergade.
 44. Helligstergade.
 45. Helligstergade.
 46. Helligstergade.
 47. Helligstergade.
 48. Helligstergade.
 49. Helligstergade.
 50. Helligstergade.
- E. Nørre Quarter.
51. Helligstergade.
 52. Helligstergade.
 53. Helligstergade.
 54. Helligstergade.
 55. Helligstergade.
 56. Helligstergade.
 57. Helligstergade.
 58. Helligstergade.
 59. Helligstergade.
- F. Kjøbmand Quarter.
60. Helligstergade.
 61. Helligstergade.
 62. Helligstergade.
 63. Helligstergade.
 64. Helligstergade.
 65. Helligstergade.
 66. Helligstergade.
- G. Fimands Quarter.
67. Helligstergade.
 68. Helligstergade.
 69. Helligstergade.
 70. Helligstergade.
 71. Helligstergade.
 72. Helligstergade.
 73. Helligstergade.
 74. Helligstergade.
 75. Helligstergade.
- H. Rindsgade Quarter.
76. Helligstergade.
 77. Helligstergade.
 78. Helligstergade.
 79. Helligstergade.
 80. Helligstergade.
 81. Helligstergade.
- I. Kjøbmand Quarter.
82. Helligstergade.
 83. Helligstergade.
 84. Helligstergade.
 85. Helligstergade.
 86. Helligstergade.
 87. Helligstergade.
 88. Helligstergade.
 89. Helligstergade.
 90. Helligstergade.
 91. Helligstergade.
 92. Helligstergade.
 93. Helligstergade.
 94. Helligstergade.
- K. S. Anne Øster Quarter.
95. Helligstergade.
 96. Helligstergade.
 97. Helligstergade.
 98. Helligstergade.
 99. Helligstergade.
- L. St. Anne Vester Quarter.
100. Helligstergade.
 101. Helligstergade.
 102. Helligstergade.
 103. Helligstergade.
 104. Helligstergade.
 105. Helligstergade.
 106. Helligstergade.
 107. Helligstergade.
 108. Helligstergade.
 109. Helligstergade.
 110. Helligstergade.
 111. Helligstergade.
 112. Helligstergade.
 113. Helligstergade.
 114. Helligstergade.
 115. Helligstergade.
 116. Helligstergade.
 117. Helligstergade.
- M. Christianshavns Quarter.
118. Helligstergade.
 119. Helligstergade.
 120. Helligstergade.
 121. Helligstergade.
 122. Helligstergade.
 123. Helligstergade.
 124. Helligstergade.
 125. Helligstergade.
 126. Helligstergade.
 127. Helligstergade.
 128. Helligstergade.
 129. Helligstergade.
 130. Helligstergade.
 131. Helligstergade.
 132. Helligstergade.
 133. Helligstergade.
 134. Helligstergade.
 135. Helligstergade.
 136. Helligstergade.
 137. Helligstergade.
 138. Helligstergade.
 139. Helligstergade.
 140. Helligstergade.
 141. Helligstergade.
 142. Helligstergade.
 143. Helligstergade.
 144. Helligstergade.
- N. Christianshavns Quarter.
145. Helligstergade.
 146. Helligstergade.
 147. Helligstergade.
 148. Helligstergade.
 149. Helligstergade.
 150. Helligstergade.
 151. Helligstergade.
 152. Helligstergade.
 153. Helligstergade.
 154. Helligstergade.
 155. Helligstergade.
 156. Helligstergade.
 157. Helligstergade.
 158. Helligstergade.
 159. Helligstergade.
 160. Helligstergade.
 161. Helligstergade.
 162. Helligstergade.
 163. Helligstergade.
 164. Helligstergade.
 165. Helligstergade.
 166. Helligstergade.
 167. Helligstergade.
 168. Helligstergade.
 169. Helligstergade.
 170. Helligstergade.
 171. Helligstergade.
 172. Helligstergade.
 173. Helligstergade.
 174. Helligstergade.
 175. Helligstergade.
 176. Helligstergade.
 177. Helligstergade.
 178. Helligstergade.
 179. Helligstergade.
 180. Helligstergade.
 181. Helligstergade.
 182. Helligstergade.
 183. Helligstergade.
 184. Helligstergade.
 185. Helligstergade.
 186. Helligstergade.
 187. Helligstergade.
 188. Helligstergade.
 189. Helligstergade.
 190. Helligstergade.
 191. Helligstergade.
 192. Helligstergade.
 193. Helligstergade.
 194. Helligstergade.
 195. Helligstergade.
- O. Christianshavns Quarter.
196. Helligstergade.
 197. Helligstergade.
 198. Helligstergade.
 199. Helligstergade.
 200. Helligstergade.
 201. Helligstergade.
 202. Helligstergade.
 203. Helligstergade.
 204. Helligstergade.
 205. Helligstergade.
 206. Helligstergade.
 207. Helligstergade.
 208. Helligstergade.
 209. Helligstergade.
 210. Helligstergade.
 211. Helligstergade.
 212. Helligstergade.
 213. Helligstergade.
 214. Helligstergade.

Tegnet og Stakket af W. H. H. Krieger 1784

Det Kongelige Landmæteri 1784 N. 29.

Udsigt gennem Jagtvejen fra Falkonérralléen.

I Forgrunden den paa de foregaaende Billeder viste smukke gamle Bro over Ladegaardsaaen, som sammen med den øvrige Idyl maatte vige for moderne Forbedringer. T. h. en Del af Gaarden „Rolighed“s Jorder, hvorpaa senere „Provinsarkivet“ opførtes. I Baggr. t. v. Lillieqvists Garverier, som laa ved Jernbaneoverskæringen (Nordbanen).

Fot. „Før og Nu“.

Samme Parti i 1921 som paa ovenstaaende Billed.

ligere Vejen til ham og til sin Søster Christiane i det ved Palæet nærliggende Hjem i Bredgade end ud til det fjerne Bakkehus, hvor man ser med Uvilje og Sneversyn paa Danmarks største Digter.

Men saa brød Uvejret tilgavns løs, da Rahbek som Theatrets Meddirektør og første Censor sætter sig til Doms over Oehlenschläger og offentligt stiller sig paa hans Modstanderes Side!

Her, hvor det er Hensigten kun i brede Træk at skildre det uforglemmelige Bakkehus' Historie og Livet og Aanden indenfor dets Mure, vilde det føre for vidt at udrede Traadene i den tragikomiske Skæbne, der var bleven „Frejas Alter“ — Oehlenschlägers Smertensbarn — tildel. Et Par orienterende Bemærkninger maa være nok. I 1804 var Stykket for første Gang bleven forkastet. Det blev derefter fra Syngespil omarbejdet til Komædie, indleveret paany i 1816 og — paany forkastet. Det blev forsøgt

været stærkere end Smerten. For første Gang i mange Aar tilbringer han ikke sin Juleaften paa Bakkehuset. Han er med til at pynte Træet hos Oehlenschläger. Og først et Par Aar efter kommer Forsoningen istand, — med Kamma i Foraaret 1818 og med Rahbek ved Høsten i samme Aar. Da mødtes han og Oehlenschläger nemlig ved en Højtidelighed, der smeltede Hjerterne. Den udmærkede Læge, Dr. Ole Hieronimus Mynster, en Broder til Biskoppen og en nær Ven af hele den Heger'ske Slægt, blev begravet paa Frederiksberg Kirkegaard, og over Graven rakte Oehlenschläger Haanden til Rahbek og tilskrev ham Dagen efter det skønne Brev, der gør hans Hjerte Ære, og hvis Slutning lød saaledes: „Nu er vi Venner igen, og lad os være det for Evigheden. Altid bliver Bakkehuset mig kært! Du mødte mig tidlig med Opmærksomhed, Kærlighed og hædrende Agtelse — som et ungt Menneske uden Beskyttelse. Du opmuntrede mig til

Fot. „Før og Nu“.

Det i 1891—92, efter Tegning af Professor Martin Nyrop, paa Ejendommen Roligheds Grund paa den modsatte Side af Ladegaardsaaen opførte Provinsarkiv, — Jagtvej Nr. 10. Buste af Arkivar A. D. Jørgensen. T. v. Huse i Rantzausgade. Aar 1921.

at omstøde Censorerens Kendelse, men til ingen Nytte — da det atter indleveredes blev det samme Aars 5. Septbr. forkastet for tredje og sidste Gang, indtil det efter alle disse bitre og ydmygende Fødselsveer endelig naaede frem til Opførelse i 1828, da det spilledes to Aftener, ovenikøbet med en Maanedes Mellemrum! Det er om Forkastelsen anden Gang, i 1816, Talen drejer sig her. Dommen var afsagt. Rahbek og Olsen, Theatrets Direktører og Censorer, havde den afgørende Magt og stod vistnok for første og eneste Gang enige ved hinandens Side, — og Carl Heger var oprørt. Han har, lige saa lidt som andre Smagsdommere, anset „Frejas Alter“ for noget betydeligt Digterværk, men han har med god Grund harmet sig over at se Nationens udødelige Digter behandlet som en Skoledreng. Den øjensynlige Underverdning, Oehlenschläger altid har været Genstand for paa Bakkehuset, havde faaet et saa haanende Udslag, at det ikke burde taales.

Det har været en drøj Tid baade for Carl Heger og Kamma, mest for hende, der daarligt kunde undvære sin elskede Broder, og som vel paa Rahbeks Vegne har følt sig skyldbetyngt. Og Carl Heger? Ogsaa hans Hjerte har blødt, men hans Harme har

mine første Skridt, nu skal Du ogsaa følge med mig, Rahbek, Arm i Arm!“

Og da er ogsaa Carl Heger formildet, og det gamle, skønne Forhold mellem ham og Bakkehuset forstyrres aldrig oftere af nogen Mislyd.

Naar vi her har dvælet udførligt ved denne Bakkehusets mest trofaste Ven, er det, fordi hans ædle Skikkelse er vokset saa fast til Stedet, at den træder En imøde med større Krav paa at mindes end nogen Anden blandt dets mangfoldige andre Frænder og Venner, der er knyttet til Bakkehusets og dets Beboeres Historie. Og vi vil derefter beskæftige os med de mange mer eller mindre celebre Personer, der i Tidernes Løb gav Bakkehuset sit Præg som dets Gæster og ved deres Besøg bidrog deres till, at Knud Lyne og Kamma tilrods for deres Boligs afsides Beliggenhed aldrig følte Ensomhed og Savnet af Børn i deres Ægteskab. Derfor var det ogsaa baade en smuk og sand Bemærkning af Oehlenschläger, at „der var en evig Jul“ paa Bakkehuset, selv om han med disse Ord nærmest har tænkt paa, at man af Kamma Aaret rundt blev beværtet med „Julekage“, der skal have været af en sjelden delikat Kvalitet, og om hvilken det til Overflod er be-

Jagtvej Nr. 21 (tidl. Nr. 15) set fra Hj. af Jagtvej og Hans Egedesgade.

Ejendommen er den samme som paa Side 34 øverst, den blev nedbrudt 1916, og ejedes i en lang Aarrække af Garver I. F. Lillieqvist, som havde sin Virksomhed her. I Forgrunden Jernbaneoverskæringen (Nordbanen).

kendt, at Knud Lyne altid af denne Julekage udbad sig den brune, haardbagte Yderskorpe.

Den notableste blandt alle de notable Besøgende, som betraadte Bakkehusets gæstfrie Tærskel, var og blev uden Spørgsmaal

Adam Oehlensläger. Om hvorledes hans Introduktion er sket, vides intet sikkert. Man har tænkt sig Muligheden af, at Kamma Rahbeks Broder Stephan Heger, den talentfulde Skuespiller, har været den, der indførte sin unge Theaterkollega i Svogereus

Fot. „Før og Nu“.

Samme Parti i 1921 som paa ovenstaaende Billed.

Hjem. Men denne Gisning har neppe nogen Hjemmel. Stephan Heger var en Særling, der sit lange Liv igennem holdt sig fjern fra sine Søkende og hele sin Slægt. Langt sandsynligere syntes det at være, at den stærkt theaterinteresserede Rahbek har indbudt Adam, ligesom han indbød andre Scenens Børn, til at besøge sig.

Hvorom alting er, var det i 1799, da Oehlenschläger, efter i to Sæsoner at være gaaet omkring mellem Kulisserne som „Manden med de skjulte Talenter“, var led og ked af sit ørkesløse Skuespillerliv, at han en Dag for første Gang kom ud paa Bakkehuset og derved gik sin Skæbne imøde, idet han her traf den unge Kvinde, der skulde blive hans Hustru. Det var Kammas yngre Søster Christiane Heger, af hvem Oehlenschläger i sine

det for ham besværlige Ord „Publikum“. Hun laante ham Bøger fra Rahbeks Bibliothek og kiggede af og til indenfor i hans Bøllig paa Slottet, og han gav hende Vink og Raad med Planter og Blomster til hendes Have, — til stadig Omgang blev det aldrig. Rahbek og den gamle Slotsforvalter havde næppe mange Interessenter fælles. Men sjældnere endnu var dog de Besøg, Adams Søster Sophie aflagde paa Bakkehuset, og de hørte senere ganske op, efterat hun i 1802 var bleven gift med Anders Sandøe Ørsted og fik Hus og Hjem. Kamma Rahbek og Sophie Ørsted, denne ejendommelige, baade aandfulde og skønne Dame, harmonerede ikke sammen. Der har været gensidig Jalousi med i Spillet. Hver for sig var de Midtpunktet i en Kreds af Skønaander, og hver for sig havde de deres særegne Fortrin. Kamma

Ladegaardsaaen set fra „Groths Mark“.

Originalen till. Overlæge Halk.

T. h. Sygehjemmets Have og t. v. Broen, som forbinder denne med Aagade. Aar 1908.

Erindringer giver følgende Beskrivelse: „En meget smuk Pige paa sytten Aar, sund, kraftig med store blaa Øjne, snehvid Hud, Rosenkinder og med en Haarvækst, hvis Lige jeg aldrig har set, thi naar hun lod de lange, askelyse Haar falde ned, kunde hun aldeles skjule sig deri. Den første Gang, jeg saa hende, bandt hun en Krans af Kornblomster. Jeg har gemt Kransen, og nogle af de affaldne Blade vare længe blaa. Nu er ogsaa de falmene. Hun er ej mere!“

Gennem Adam Oehlenschläger indførtes hans Fader og Søster paa Bakkehuset, — men ingen af dem hørte nogensinde til de hyppige Gæster. Gamle Oehlenschläger, der forenede i sit Embede de to Bestillinger, Forvalter paa Frederiksberg Slot og Organist ved Frederiksberg Kirke, var en snurrig Original, hjertevarm, fuld af Humør, kolerisk opfarende og et Øjeblik efter føjelig og blød, komisk ved sit formløse Væsen og sit kaudervælske Sprog, en løjrlig Blanding af Tysk og Dansk, der trodsede alle grammatiske Regler. Kamma, der havde et skarpt Øje for særprægede Folk, havde ham kær og døbte ham snart med Øgenavnet „Paalekum“, ofte forkortet til „Paale“, fordi han saaledes udtalte

var den lærdeste og kundskabsrigeste, Sophie glimrede ved sit Vid og sin ladyagtige Fornemhed og ydre Elegance. Det har desuden ikke stemt Kamma gunstig for det Ørsted'ske Hjem, at Adam Oehlenschläger bestandig forelagde sine Digtninge først for sin Søsters og Svogers æstetiske Forum, før de naaede frem til det Rahbek'ske. Og Sophie Ørsted var endvidere aldrig den, der formaaede at lægge Skjul paa sine Antipathier, og har ikke heller formaaet det ligeoverfor Kamma, der hævned sig ved at give Sophie Øgenavnet „Gehejmeraadinden“, for at antyde hendes Fornemhed. Til et Brud mellem de to fremragende Kvinder kom det aldrig, og et smukt Træk i Kammas Karakter var den Sorg hun følte, da Sophie Ørsted døde i en ung Alder i 1814, uden at hun havde faaet Lejlighed til i kærlig Forsoning at række hende sin Haand. Og saa bandt hun da til hendes Kiste en Krans af sin Haves skønneste Blomster.

For Christiane Heger, der blev Oehlenschlägers Hustru i 1810, var Forholdet til Bakkehuset ofte vanskeligt. Hun elskede sin Søster Kamma uendelig højt, men Spændingen mellem hendes Mand og Rahbek bevirkede, at ogsaa hun, ligesom Broderen Carl

Heger, i lange Perioder holdt sig paa Afstand. Ogsaa for hende blev Døden den store Formidler. Da Kamma i 1829 gik bort, følte hun, hvad hun havde mistet, og hun var den gamle, trostesløse Rahbek, der døde Aaret efter, en omsorgsfuld Veninde paa hans sidste Tid. Det bør i denne Forbindelse blot noteres som et Træk, der bidrager godt til Rahbeks og Kammas Karakteristik, at Oehlschlägers ældste Datter Charlotte, der senere blev den berømte Skuespiller Ludvig Phisters Hustru, altid fandt en kærlig Forstaaelse paa Bakkehuset. Hendes vanskelige Sind og flagrende Væsen blev bedømt haardt af Datidens Selskab i København, — paa Bakkehuset fandt hun altid en aaben Favn, og hun hang med hele sit Hjerte ved Onkel Rahbek og Tante Kamma, der aldrig var sene til at tage hende i Forsvar, naar hun blev angrebet. —

Navnet Heiberg har en ikke ringe Tilknytning til Bakkehuset. Vor store Digter Johan Ludvig Heiberg havde arvet sin poetiske Begavelse baade fra sin Fader Peter Andreas H. og fra Moderen Thomasine Christine Buntzen, der kun 16 Aar gammel var indgaaet i Ægteskab med den 15 Aar ældre allerede dengang ansete Forfatter. Ægtefællerne var af Temperament og Karakter saa forskellige, at et Brud maatte komme, hvorefter hun indtraadte i Ægteskab med den svenske Adelsmand Ehrensvärd-Gyllembourg. Omtrent samtidig landsforvistes P. A. Heiberg, der ved sin skarpe Pen længe havde udæsket Regeringen. Hans republikanske Propaganda kunde ikke taales, navnlig efterat han i sin Indtogsvise, i Anledning af Kronprins Frederiks Indtog i København med sin Gemalinde, havde udslynget den bekendte Linie: „Ordener hænger man paa Idioter“, og maaske allermost efterat han i sit skarpe og vittige Skrift „Sproggranskning“ i Form af en Art Ordbog havde haanet de hjemlige politiske Forhold. I Begyndelsen af 1800 maatte han sige Danmark Farvel for bestandig, og tog Ophold i Paris, hvor han i Udenrigsministeriet fik en Ansættelse. Han levede her Resten af sit Liv som en nedbrudt Mand, blind og halvt forglemt. Om sit og Johan Ludvigs Besøg hos sin stakkels gamle Svigerfader i Frankrigs Hovedstad har Fru Heiberg fortalt smukt i sine Erindringer. P. A. Heiberg var tiltrods for sine oprørske Anskuelser en god Ven af det kongetro Bakkehus. Og vore Læsere erindrer maaske, hvorledes baade Knud L ynø og Kamma hin Februaraften, da Heiberg maatte tage Afskød med Fædrelandet, afhentede ham i hans Bolig i Store Kongensgade og kørte med ham i Hyrevognen til Frederiksberg Slot, hvor de sagde deres ulykkelige Ven det sidste Farvel, og hvor Heiberg som et Minde medtog Kammas lille Silkehandske, som han trofast gemte til sin Død.

Saa nær forenet med Bakkehuset og dets Beboere som Faderen, blev Johan Ludvig Heiberg det aldrig. Om hans Forhold til Ægteparret Rahbek hviler der en Taage, som vel neppe nogensinde vil blive spredt. Hvad vi ved, er kun dette, at ved Foraarstid i 1802 kom han som en Slags Plejesøn i deres Hjem, som han uden Rahbeks Vidende to Aar senere atter forlod. Det er fra en vis Side blevet forsøgt at fastslaa, at Kamma i sit Forhold til Drengen ikke udviste tilstrækkelig Kærlighed og Takt, idet hun paa en nedsættende og ufin Maade skulde have udtalt sig om hans Moders Forhold. Men ingen, der har Kendskab til Kamma Rahbeks Karakter, dens kvindelige Ømhed og rige Hjertelighed, kan blot et Øjeblik fæste Tillid til denne ondsindede Sladder. Og saa meget vides da ogsaa til Belysningen af dette uopklarede Forhold, at da J. L. Heiberg som ung Mand i 1813 besøgte Bakkehuset, tilskrev Kamma ham et kærligt Brev, hvori hun sagde ham, at hun ved dette Gensyn havde faaet et af sit Hjertes inderligste Ønsker opfyldt, Ord, der ialfald ikke taler en daarlig Samvittigheds Sprog. Og mon Johan Ludvig Heiberg ved Rahbeks Studentejubilæum vilde have digtet Strofer som nedenstaaende, saafremt hans Sind følte Bitterhed ligeoverfor Bakkehusets „Philemon og Baucis“:

Hvo kender ej det Musers Hjem?
 Hvor Gæstfriheden bygger?
 Hvo flygted ikke tidt til dem
 I deres Lindeskygger?
 Hvor Sangens Fugle synge tør
 Og Sangens Venner lytte,
 Hvor Baucis og Philemon gør
 Et Tempel af en Hytte?

Det Heiberg'ske Navn er paa en anden og, som det synes os, skøn poetisk Maade knyttet til Bakkehusets minderige Pauluner. Da den unge Michael Wiehe, der i vor Theaterhistorie om-

straales med en næsten helgenagtig Glorie af ædel Storhed og guddommeligt Geni, efter en lang og forsmædelig Ventetid, som Aladdin skulde slaa et afgørende Hovedslag paa Scenen, havde Fru Heiberg, der stod paa Højden af sin Kunst, og som anede hans store, slumrende Evner, tilbudt at gennemgaa Rollen med ham. Og da Heibergs samme Sommer havde lejet sig ind paa Bakkehuset, mødte Michael Wiehe frem herude og i Haven vandrede de To, der i Fremtiden skulde straale i en hidtil uovergaaet Glans sammen paa Theatret, og talte om Opfattelsen og Fremstillingen af Aladdin, der blev en af Wiehes første Sejre paa Scenen.

Kammas Fader, Etatsraad, senere Konferensraad Hans Heger, en af de originaleste og evnerigeste af Samtidens Personligheder, var en ikke særlig hyppig, men højt æstimeret Gæst paa Bakkehuset. I Elith Reumert's „En Race-Slægt, Konferensraad Heger og hans Sønner“ er denne mærkelige Mand skildret i Enkeltheder. Her maa det være nok at sige, at han af Karakter var haard og utilgængelig. I Skinsyge paa sin varmhjertede og skønne unge Hustru spærrer han hende i aarevis inde paa et Kvistkammer og, da hun skal dø, vil han ikke se hende. Og dog er Sandsynligheden for, at hun ikke har forbrudt sig mod ham. Saa lidt Følelse har denne Mand for sin nærmeste Slægt, at da han spørger sin ældste Søn: „Hvor mange Børn har Du nu, Stephan?“, og Sønnen svarer: „otte“, aner han ikke, at Sønnen med Vilje narrer ham. Uagtet Hans Heger bor i samme By som Stephan, har han endnu aldrig brudt sig om at se dennes Børn. Denne følelseløse Mand, hvis Stilling som Assessor i Hof- og Stadsretten gav ham Arbejde nok, var i Besiddelse af en fænomenal Dygtighed paa næsten alle Omraader, ja, man kan sige en Genialitet, der søger sin Lige. Han forfærdigede Kikkerten, der overgik de fineste Optikeres, — han fabrikerede sit eget Fortepiano, komponerede Melodier med betydeligt Talent, — han gav Tegningen til en af de smukkeste Gaarde paa Gl. Torv, — han var en ypperlig Kunstdrejer, Smed og Sadelmager, — han kappedes med den botaniske Haves Gartner i Opelskelsen af sjeldne Blomster og Frugter, — han præsterede i Fyrværkerikunsten Raketter, hvis Mage aldrig var set, — kort sagt, han var et af disse saare sjeldne Universalgenier, for hvem ethvert Arbejde lykkes. Hans Viljesliv var bleven udviklet til en næsten uhyggelig Grad paa Følelselivets Bekostning. Hans Energi var ubøjelig, hans Pligtsans næsten sygelig. Hvor er det let at forstaa, at den unge Sværmer Adam Oehlschläger fandt en alt andet end blid Modtagelse, da han fremstillede sig selv som Frier til Datteren Christiane! Saa fandt Rahbek lettere Naade for den strenge Faders Aasyn, da han begærede Datteren Kamma til Hustru. I sine Erindringer fortæller han selv om sin Frieraudiens. Da han fremstiller sig for Assessor Heger for at gøre Rede for sin Stilling og de pekuniære Forhold, som foreløbig hindrer ham i straks at gaa til Brudeskamlen, bliver han af sin tilkommende Svigerpapa hurtigt afbrudt med de Ord: „Jeg kender Dem som en forstandig og retsindig Mand, der maa vide, hvad han gør“. Men Rahbek var rigtignok allerede dengang velmeriteret Professor ved Københavns Universitet, en kendt Forfatter og i den satte Alder af henimod fyrretyve Aar.

Gamle Etatsraad Hegers Forhold til Bakkehuset var yderst venskabeligt. Rahbek fortæller, at hans Kærlighed til „Blidemaaned“ (Februar) var bleven meget styrket ved „Svigerfaderens Fødselsdag, som indtraf deri“, og som i mange Aar stod øverst mellem Bakkehusets Højtider. Allerede i 1801 har han „i en liden saakaldet Damekalender“ indført Hegers Fødselsdagsdatum under Rubriken: „Festtage des hauslichen Glückes“. Til en af disse Fødselsdagsfester for Heger har man indbudt den dansk-norske Digterprovst Frederik Schmidt, der er en stadig Gæst hos Rahbeks, naar han er paa Besøg i Danmark, og man faar gennem hans Dagsbogsoptegnelser et godt Begreb om en saadan Glædesaften paa Bakkehuset.

Frederik Schmidt, der i Bakkehussproget gaar under Navnet Præsten fra Eker, efter det norske Sogn, hvori han er Sjølehyrde, har belavet sig paa, at Hædersgæsten vil blive fejret i Sang af begge sine poetiske Svigersønner, Oehlschläger og Rahbek, og for ikke at staa tilbage møder da ogsaa han selv med et Digt i Frakkelommen, men opdager til sin Overraskelse, at han som Digter bliver ene om Budet. Sangen, der er typisk for hine gamle Tideaes Selskabspoesi og desuden viser den Pris, man, efterhaanden som Hans Heger er bleven ældre og hans Sind mere blodgjort, har lært at sætte paa denne værdige Herre, kan maaske have Interesse for Læserne, hvorfor vi hidsætter dens to sidste Vers:

L. Both.

Brohuset ved Ladegaardsaaen, ved Bangerts Bro (nuværende Brohusgade).

Originalen tilh. det kgl. Bibliotek.

T. v. Bangerts Bro.

I Børns og Børnebørns de hulde Arme
 Din Aftentime svinder hen,
 Og Østens Morgengry og Morgenvarme
 I Vesten dog skal hilse den,
 Og paa Din Alders friske Sne
 Skal Solens Øje venligt se.

En fremmed Skjald her, Olding, for Dig træder,
 Hans Øje før ej skued Dig,
 Men han kan føle Din og Dines Glæder,
 Og varmt hans Hjerte ønsker Dig:
 Tidt frydes Du i Dines Favn —
 Sent føle Bakkehus Dit Savn! — — —

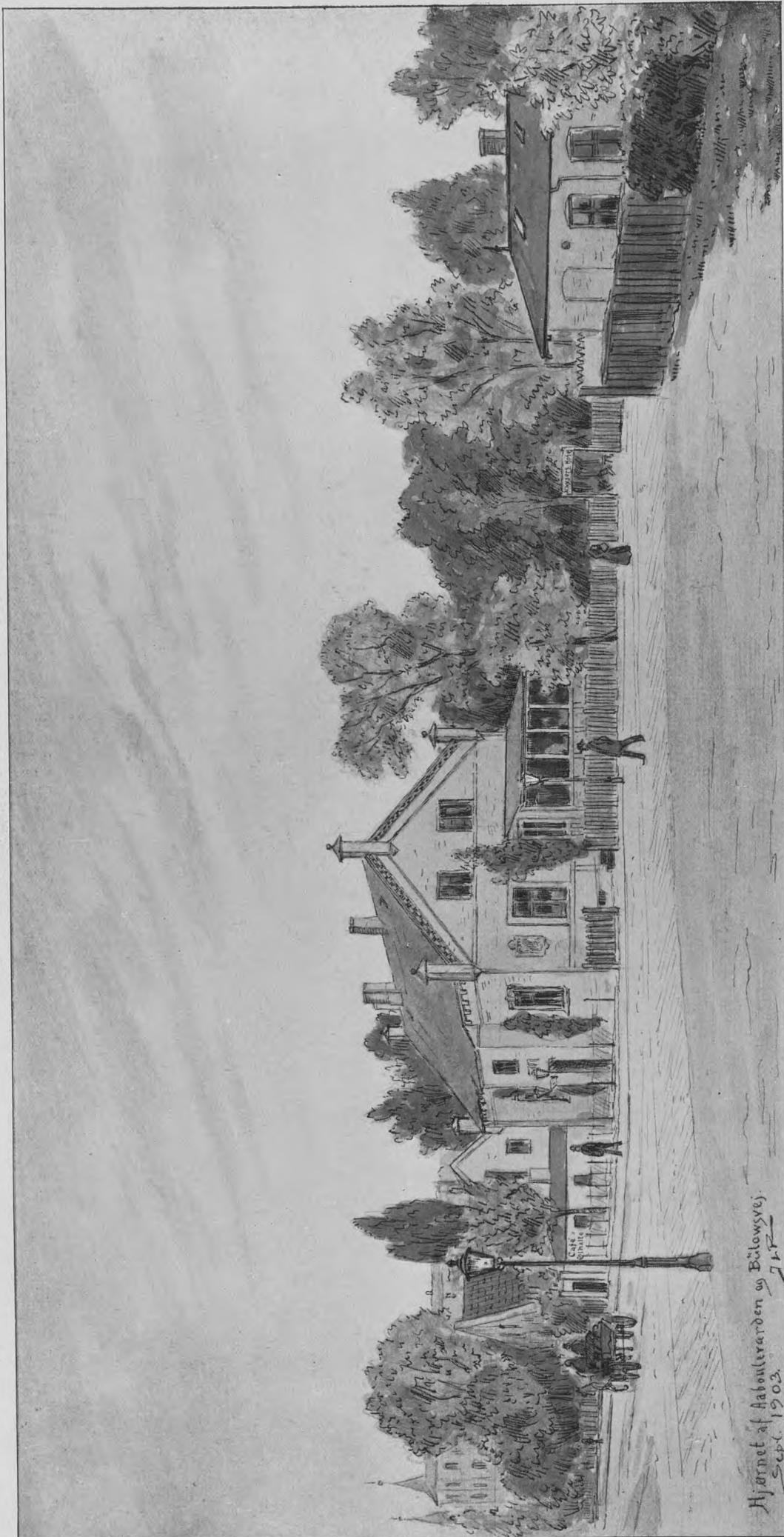

Udsigt mod Frederiksberg fra Ladegaardsaaen. I Baggrunden Frederiksberg Slot.

Originalen tilh. det kgl. Bibliotek.

Den lærde Historiker Chr. Molbech, Bibliothekar ved det kgl. Bibliotek og senere det kgl. Theaters Direktør, var i en Periode af sit Liv en af Bakkehusets hyppigste Gæster, knyttet til Kamma i et Venskab, der navnlig fra hans Side havde Karakter af Sværmeri. Den Tiltrækning, Stedet øvede paa ham, skyldtes, efterhaanden som Tiden gik, dog nok saa meget den unge, skønne Jomfru Langberg, Datter af den Dispatcheur Langberg, hvis Bolig havde sin Beliggenhed ligeoverfor Bakkehuset. Da det fra en vis Side er bleven paastaet, at Venskabet mellem Kamma og Molbech var af ømmere Natur, vil det ikke være afvejen at citere de Ord, som Chr. Molbech's Søn, Digteren Chr. K. F. Molbech udtaler for at affive denne dumme og ondartede Krønike. Han skriver derom: „I Forholdet mellem Molbech og Fru Rahbek er der Intet, som behøver at skjules. Deres Forbindelse var i den gensidige Følelses Udviklings- og korte Blomstringstid med al sin Inderlighed og stigende Varme afaandelig Natur, en intellektuel Kærlighed, hvori Eros var trængt tilbage, men Psyche helt tilstede“.

Ikke mindre travlt har velvillige Tunger haft med Forholdet mellem Jacob Peter Mynster, der var en af Bakkehusets nærmeste og mest berømte Venner, og Kamma Rahbek, der i sit Følelsesliv, hvad hun selv erkender, havde den Drift at „skrue op“, der er karakteristisk „for alle os Søkende“. Hun har sikkert været alt andet end anlagt erotisk, i den Betydning, hvori man almindeligvis tager dette misbrugte Ord. Hun omfattede den højtbegavede Mynster med stærk Beundring, han var i alle religiøse Tvivlsmaal hendes fortrolige Sjælesørger, hans smukke, respektindgydende Personlighed har yderligere gjort sin Virkning, og hendes medfødte Drift til at skrue op har da ladet hende se ham i en idealiseres Belysning, og

Hjørnet af Aaboulvarden og Bülowvej.
Sept. 1903.

Parti omkring Hjørnet af Bülowvej og Aaboulvard, Aar 1903.
Hjørnejendommen husede „Kaysers Hotel“; t. v. Aaboulvard, t. h. Bülowvej.

Originalen tilh. Overlæge Halk.

efter Tidens Skik har hun givet sine Følelser Udtryk, der for en overfladisk Betragtning og af dem, der vil misforstaa, er blevet udlagt som andet og mere, end de i Virkeligheden var. — Ogsaa I. P. Mynsters Broder, den kendte Overmedikus Ole Hieronymus Mynster, der døde i 1818, var blandt Husets Venner, men sluttede sig dog nærmere til den Ørsted'ske Kreds. At de to berømte Brødre Hans Christian og Anders Sandøe Ørsted hørte til de sjeldne Gæster, tør man sikkert gaa ud fra, — noget bestemt i den Retning foreligger ikke.

For Baggesen's Vedkommende var, som bekendt, hans Forhold til Bakkehuset i en stærkt vekslende Bølgegang, uberegneligt, saaledes som han selv var upaalidelig og vaklende i hele sin Færd. Han havde i tidligere Dage nydt Gæstfrihed paa Bakkehuset, og da han efter Indgaaelsen af sit andet Ægteskab med Fanny Reybaz, i 1806 kom paa Besøg i København fra sin

Krige nogle Aar efter, blev fordreven fra Halle og stod uden Resourcer. Da foranstaltede hun blandt danske Venner en Indsamling, der hjalp ham udover den øjeblikkelige Nød.

Navnet Just Mathias Thiele maa paa ingen Maade forbigaaes, naar Bakkehusets fortrolige Kreds omtales. Han var som Molbech stærkt betaget af Kammas Aand og Hjerte og opslog for en Tid sin Bolig paa Stedet, til hvis Historie han har givet os et ypperligt Bidrag i Bogen „To Aar paa Bakkehuset“, i hvilken han bl. a. har efterladt en værdifuld Skildring af Husets indre Lokalteter.

Omtrent samtidig med Thiele var den unge Hans Christian Andersen en jævnlig Gæst hos Rahbeks, og hans mange Løjerligheder har været Genstand for Kammas psykologiske Betragtninger, og hun har fremfor nogen været klar over de rige Muligheder, der skjulte sig bag hans kejtede og nervøse Væsen.

Med fint Blik for Modsætningen baade mellem deres Personlig-

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Samme Parti i 1921 som paa Billedet ligeoverfor.

Villa udenfor Paris, blev han paany modtaget hos Rahbeks med al mulig Honor. Men efter at han havde udgivet „Gjengangeren“, viste han sig ikke hos dem, og da han i 1813 atter kom til Danmark, var Forholdet endnu mere spændt som en Følge af hans taktløse Angreb paa Rahbek, men, smidig som denne „Rimets musikalske Klapperslange“ var, forstod han dog i en paafølgende Tid at indynde sig hos Kammas, der lige saa lidt som de mangfoldige andre Kvinder, med hvem han kom i Berøring, kunde modstaa hans insinuante Smigreri og interessante Konversation.

Den udmærkede Digter Poul Møller var en af de Husvenner der gennem Tiden blev Bakkehuset tro, baade i Rahbeks Ungkarleperiode og efter hans Giftermaal. Med sin skarpe Intelligens og sit lyse Vid maatte han nødvendigvis være blandt Kammas ivrigste Beundrere, og han gav sin Beundring Udtryk i de bekendte Ord, at hun „var det første Menneske, han havde kendt“. En ikke mindre varm Beundrer og Ven fandt Kammas i Henrik Steffens, den begejstrede „Lynildsmand“, der lige i Aarhundredets Gry var ankommen til Danmark, og som ikke mindre end Brødrene Ørsted vakte den unge Oehlenschlägers store Aandsevner til flammende Liv. Og ligeoverfor ham fik Kammas Lejlighed til at vise sit rige Hjertelag i Gerningen, dengang han, som saa mange andre Videnskabsmænd og Kunstnere, under de store

heder og de ydre Forhold, hvorunder de levede, minder Louis Bobé om Kammas Venskabsforhold til Digterinden Friederike Brun, som med sin stenrige Mand, Handelsfyrsten Constantin Brun, holdt „litterær Salon“ ude paa det skønne Sophienholm Slot, imod hvilket Bakkehusets smaa og lave Stuer var for en Husmandsrønne at regne. Begge Steder sad Aanden i Højsædet. Besøgene mellem de to højtbegavede Damer var sjeldne, og deres Forhold opretholdtes væsentligst ved Brevskriveri. Men stor Pris satte de paa hinanden. I Bakkehussproget var Friederike Bruns Navn „Die Grandiose“, hvori vel nok en Smule Sarkasme laa gemt. Og paa sin Side benævnedes Fru Brun den lille spinkle, men yndefulde Kammas med Kælenavnet *bocca-mela* — hvilket betyder „Hønningmunden“ — efter et lille italiensk Insekt.

Filosofen F. C. Sibbern indførtes af Oehlenschläger hos Rahbeks og har ofte fordybet sig i filosofiske Debatter med Husets Frue, der tænkte og læste og skrev, mere end hun talte, og hvis Viden paa de forskelligste Omraader var enestaaende selv mellem hin Tids Kvinder. Hun var lærd som en Universitetsprofessor og tumlede sig med Lethed baade i de levende og døde Sprog, — men hvor langt har hun dog ikke været fra det Blaastrømpe-Begreb, der er alle Mænds Rædsel, og som vilde have været uforeneligt med det Præg af fin Ynde og Kvindelighed, der tillægges

hende af alle, der stod hende nær! — Ingemann kom paa Bakkehuset, og naar Steen Steensen Blicher aflagde Besøg i Kongens Residensstad, hvilket jo ikke skete ret ofte, fandt han bestandig Vejen ud til Rahbek, med hvem han ikke blot havde Kærlighed til Poesien fælles, men ogsaa Sorgen for det daglige Udkomme, der Livet igennem hvilede paa dem Begge som en tung Byrde. Og sagtens har Rahbek givet sin Broder i Apollo nyttige Vink med Hensyn til de Theaterstykker, hvormed Blicher af og til syslede — som Regel med ringe Held. Og med Christian Winther blev Bekendskabet gjort, dengang denne indtog Stillingen som Huslærer hos Dispatcheur Langberg, Bakkehusets Genbo.

Endnu bør et Navn nævnes, der vel ikke havde Berømmelsens Klang, men som under Omtalen af Bakkehusets Venner og faste Besøgende dog nødig maatte savnes, — Præsten i Keldby paa

saa ud efter den ovennævnte Skildring, som J. M. Thiele har efterladt sig i sin Bog „To Aar paa Bakkehuset“.

Af de fire Længer, af hvilke Huset bestod paa Thieles Tid, er den, der var beliggende langs med Alléen, nedreven efter Rahbeks Død, hvorimod den fjerde, højst brøstfædige Længe først for faa Aar siden er bleven jævnet med Jorden. Rahbek beboede den østre Fløj, hvor en Dør fra Trappegangen førte ind til Havestuen, der havde to Fag og en Havedør i Midten. Stuens Form var langagtig smal. Til venstre i Havedøren førte en Dør ind til Rahbeks Studereværelse, der som Havestuen havde to Fag. I den yderste Vinduesforbygning stod hans Skrivebord, hvor der selvfølgelig herskede en vild Uorden og Papirer og Bøger flød mellem hinanden. Paa Havestuens modsatte Side var ligeledes anbragt en Dør, gennem hvilken man kom ind i Dagligstuen, der nærmest var at betragte som Kammas Privatdomæne, selvom det

Parti af Bülowvej set fra Gl. Kongevej mod Aaboulevard, Aar 1908.

T. v. i Billedet ses Hjørnet af Grundtvigsvej.

Møen: Chresten Andersen Lund, „Møens Horats“, som han kaldtes af Kammas, fordi han var en Digter, i Kammas Øjne vistnok et adskilligt større Stykke, end han i Virkeligheden kunde gøre Fordring paa at være. Ialfald er det notorisk, at hun med kærlig Omhu samlede hans Poesier, der var spredte rundt omkring i Blade og Tidsskrifter, afskrev dem med sin zirlige Haand og lod dem indbinde fint i et Bind, betitlet „Lunds Digte“. Her har uden Tvivl Kammas Venskab for den gode Præst spillet hende et tilgiveligt Puds, thi hans Digterværker har just ikke meget tilfælles med hin store romerske Poets, efter hvem hun gav ham Navn.

Rækken paa de kendte Mænd, der har haft deres Gang hos Rahbeks, kunde foroges med flere, thi som Fru Gyllembourg skriver: „Alt hvad Danmark i to Slægtled har at opvise af herligt og udmærket, samledes her. I denne Kreds, under dette lave Tag, hvor meget er ikke dér grundlagt, der siden har spiret og baaret Frugt, ligesom Havens Træer og Blomster, plantede og plejede af Kammas Haand“. Men det faar være nok med de nævnte Personer, der tilstrækkeligt viser den Betydning det Rahbekske Hjem har haft for dansk Aandsliv ved Skiftet fra det attende til det nittende Aarhundrede.

Vi vil nu kaste et Blik paa Bakkehuset selv, saaledes som det

ogsaa anvendtes som Spisestue. Det var et trefags Værelse og gennem et af Vinduerne i Hjørnet havde man Udsigt til Kallebodstrand. Muren udenfor var dækket med Slyngplanter. Paa Væggen over Sofaen hang Rahbeks Billede, paa en anden Væg „Onkel Jobs“ — det vil sige Jacob Mynsters — Billede, og langsmed Bagvæggen havde et gammelt Klaver sin Plads. Ved et Blik rundt i Stuen standsede Øjet ved et gammelt Bord mellem Vinduespillerne — paa dette Bord var et Taffeluhr anbragt — og ved et Fløjbord, der stod i Værelsets Midte, og paa hvilket man kunde finde Bøger, Skriverekvitter, Tallerkener, Gafler og Knive eller almindeligt Værktøj, alt eftersom det var Morgen, Middag eller Aften. Thi Sandheden var, at dette Bord af Elmetræ var et Slags Universalmøbel, ved hvilket der baade arbejdedes og holdtes Maaltider. Foran Vinduerne hang de grønne Morins Kappegardiner. Forøvrigt kan det, med Hensyn til Husets øvrige Bohave, noteres, at man i den Auktionskatalog, der udfærdigedes efter Rahbeks Død, findes opført en Chiffonière af Mahogni, en Piedestal af Birketræ, en Bøgetræs Kanapé med Puder, en Ottoman med seks Stole og det Maleri af Suhm, udført af Jens Juel, som nu har sin Plads paa Musæet i Frederiksborg. Oehlenschlägers Datter, Fru Marie Konow, skriver i sine Erindringer om hende, der gav dette tarveligt udstyrede Rum Aand og Liv, disse

malende Ord: „Jeg mindes saavel Stuen, de duggede Vinduer med de tunge, blaa Drueklaser og Tante Rahbeks fine, ejendommelige Person. Altid var hun klædt i fine, bløde Uldkjoler med yndige, douce Farver, som hun hentede sig i Hamborg. Hun gik altid med Sephyrgarns Strømper under Silkestrømper og Safians Sko. Rahbek var den største Modsætning til hendes Sirlighed, han havde grove, simple Klæder, som ikke passede ham“. —

I over tredive Aar fik de to Ægtefolk Lov til at vandre sammen i Livet, og saa fast var de blevet bundne til hinanden, at man betragtede det som givet, at de ogsaa i Døden maatte følges ad. Hvorledes skulde det navnlig gaa, hvis Kamma først gik bort? Hjælpeløs vilde Rahbek føle sig, upraktisk som han var i Dagliglivets Forhold.

I Januar 1829, efter at hendes Helbred i Vinterens Løb var bleven skrøbeligere og skrøbeligere og hendes Hosteanfald mere og mere pinlige, bukkede Kamma under. Hendes lille zarte Legeme var efterhaanden bleven som et Barns, og hun følte sig træt til Døden. I Rahbeks Erindringer dvæler han med Vemod ved Beretningen om hendes Bortgang. I den Dagligstue, der gennem Aarenes lange Række havde været Vidne til alle hendes Glæder og Bekymringer, laa hun under sin Sygdom taalmodig og stille hen og ventede paa Befrielsen. Rahbek, der var født Sangvinker, holdt til det Sidste Haabet fast. Han kunde slet ikke tænke sig Muligheden af for bestandig at skulle skilles fra hende. Og da han den 21. Januar 1829 ved Eftermiddagstid kom ind til hende for at sige hende Farvel, før han gik ind til Byen, hvor han havde uopsættelige Forretninger, havde han ikke den fjerneste Anelse om, at det var den sidste Gang, han skulde se Kamma ind i hendes gode, trofaste Øjne. Han rakte hende sin Haand til Afsked. Men da rejste hun sig op fra sit Leje paa Sofaen og sagde med brudt Stemme: „Munden!“. Hun har følt sig saa svag og elendig, at hun har ønsket at sige sin Ægte-mand sit Farvel saa indtrængende og kærligt som muligt, — thi hvem kunde love hende, at hun var ilive, naar han om Aftenen vendte tilbage til Bakkehuset? Og saa trykkede hun da tre inderlige Kys paa hans Mund, og det blev hendes Døds-kys. Da Rahbek kom hjem igen til Bakkehuset, hørte han hende endnu drage Aanden, men det varede ikke ret længe, før hun laa død i hans Arme. Han vidste ikke, at det var for evigt forbi. Han kunde ikke, vilde ikke tro paa, at det var Døden, der havde banket paa hans Dør. Time efter Time sad han ved hendes Side og haabede paa, at hun paany skulde vaagne. Og da han endelig maatte se den forfærdelige Vished i Øjet, faldt han sammen, baade aandeligt og legemligt og rejste sig ikke mere. Et Aar sled han hen i Modløshed, som en ensom Mand, der pludselig var bleven ældet. Kamma Rahbeks Niece Ophelia Drewsen, der senere ægtede den bekendte Geolog Dr. Christian Pingel, holdt Hus for ham i hans Enkemandsstand, der kun varede et Aar. Man fik Ret, — Rahbek kunde ikke overleve sin Hustru. Den 22. April 1830 fulgte han hende i Graven, hvor de nu hviler tæt op mod den

hvide Mur, der skiller Frederiksberg Kirkegaard fra det stærkt pulserende Liv i Alléen. —

Kamma Rahbeks Død følte af hendes Mand som et Tab, der aldrig kunde erstattes. Men efter ham var der neppe nogen, hvem den voldte en større Hjertesorg end hendes eneste og dyrebare Søster, Christiane Oehlenschläger, hos hvem Smerten forøgedes ved Tanken om, at Livet efterhaanden havde skilt dem altfor meget fra hinanden. Ja, for Christiane var Kammas Død hverken mere eller mindre end den tungeste Oplevelse, hun endnu havde maattet friste. Hun havde vel i 1799 mistet sin Moder, den skønne Anna Louise Heger, hvem hun inderligt elskede, og med hvis Natur hun følte sin egen stærkt beslægtet. Men vi har ovenfor omtalt, hvilken tung Skæbne denne Moder, i Ægte-

Veterinærskolen i St. Annægade paa Christianshavn fra Gaardsiden, med Vor Frelsers Kirketaarn i Baggrunden.

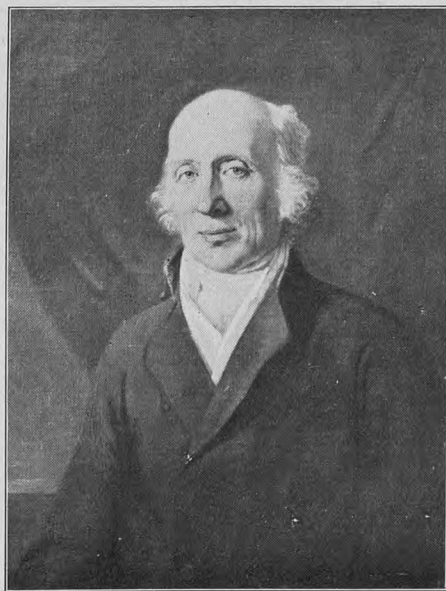
Bygningen længst tilvenstre var Hovedbygningen, den i Midten Smedien. Til højre for den ses en Del af Bygningen, hvori Forelæsningsaal og Anatomi havde Plads. Bygningen til højre i Gaarden var den store Staldbygning, opført 1819—20.

skabet med den haarde Hans Heger, havde lidt, saa at hendes Død nærmest maatte anses som en Udfrielse fra et forspildt og forsmædeligt Liv. En Sned Aar senere havde hun mistet Faderen, hvis kolde Sind i Tidens Løb var bleven blødgjort, men hvis Væsen dog var hende saare fremmed. De Følelser, hun havde næret for ham, havde altid været langt mere den respektfulde Ærbødigheds end den datterlige Æmhed.

Men med Kamma var det, som om en Del af hendes eget Liv gik i Graven med hende. Som den seks Aar ældre havde lige fra Barndomstiden Kamma staaet ved hendes Side som en kærligt beskyttende, moderlig Veninde. Det inderlige Forhold imellem dem karakteriseredes smukt ved, at Kamma hele sit Liv igennem gik under dette Navn, som skyldtes Christiane, der som ganske lille kunde faa sin Tunge til at udtale det vanskelige Karen Margrethe, der i hendes Mund da kom til at klinge som Kamma. De to Søstre havde delt alt med hinanden, ondt og godt, og da Kamma havde stiftet Hus og Hjem, var det jo hos hende, at Christiane, beruset af sin unge Kærlighedslykke, havde sine første Møder og det sikreste Tilflugtssted sammen med Adam Oehlenschläger. Og havde der end senere hen i Tiden været Kurrer paa Traaden mellem deres Ægtefæller, — mellem de to Søstre havde der aldrig været et eneste ondt Ord, aldrig en eneste bitter Tanke.

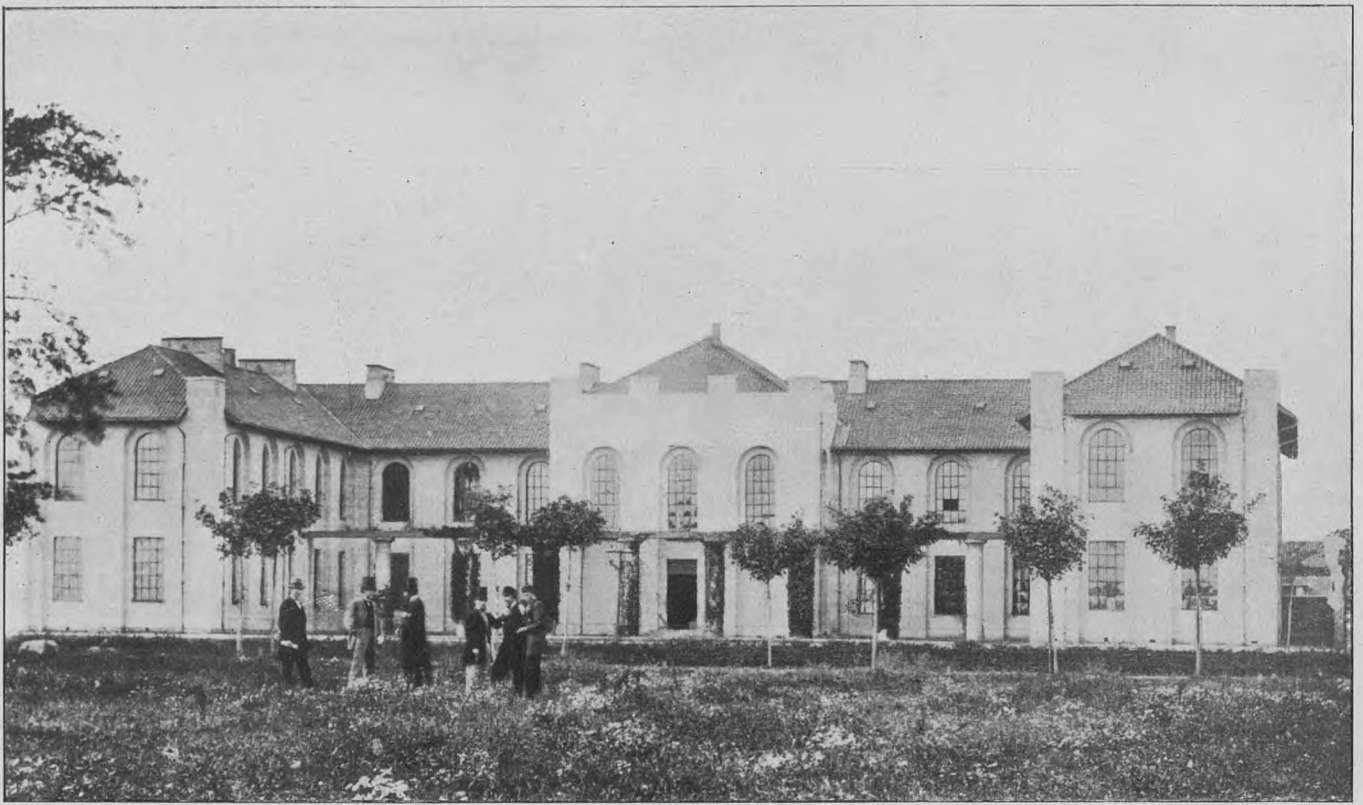
Saa kom Prøvelsens Aar, da Kammas Helbred lidt efter lidt forringedes, da hun led under Smerter i Brystet, og den pinagtige Hoste gennemrystede hendes lille, spinkle Legeme, og da havde det været

Christiane en stadig Bekymring, at hun saa sjældent kunde naa ud til Bakkehuset for at være Søsteren til Hjælp og Trøst. Den lange Vej var navnlig i daarligt Vejr saare besværlig, og selv var hun optaget fra Morgen til Aften med at holde alt paa Fode i sit store Hus. Hun beklagede sig ikke, tværtimod, — at arbejde utrætteligt for dem, der stod hende nær, var hende en Livsfornødenhed, — men alligevel bebrejder hun sig selv, at hun har forsømt den elskede Søster. Og nu, da Kamma for altid er borte, blander disse ganske uretfærdige Selvbebrejdelser sig med den knugende Sorg, og hun synker sammen i Fortvivlelse.

Dr. Peter Christian Abildgaard,

som i 1773 oprettede den ovenfor afbildede første Veterinærskole.

Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Bülowvej 11 (senere 13); Hovedbygningen set fra Bülowvej Aar 1865. (Se Teksten senere).

Bygningen er opført i Aarene 1856—58. I Aarene 1892—95 foretoges store Om- og Tilbygninger, saaledes at den paa Billedet viste Bygning reduceredes til Bagbygning for den paa nedenstaaende Billed viste nye Facadebygning.

Men hendes opofrende Sind lader hende ikke Ro. Hun ser den gamle Rahbeks forladte Tilstand, og saa sender hun ham de efterfølgende Par Breve, som sikkert er vore Læsere ubekendte, og som frembyder den allerstørste Interesse, ikke blot fordi de paa saa smuk og rørende Maade aabenbarer hendes dybe Følelser, men ogsaa fordi de tegner af hin naive Tid et autentisk Billede, som netop Læsere af „Før og Nu“ vil vide at vurdere efter Fortjeneste.

Christiane Oehlenschläger føler med Smerte, at hverken hendes Aands- eller Legemskræfter vil strække til, saa at hun kan følge

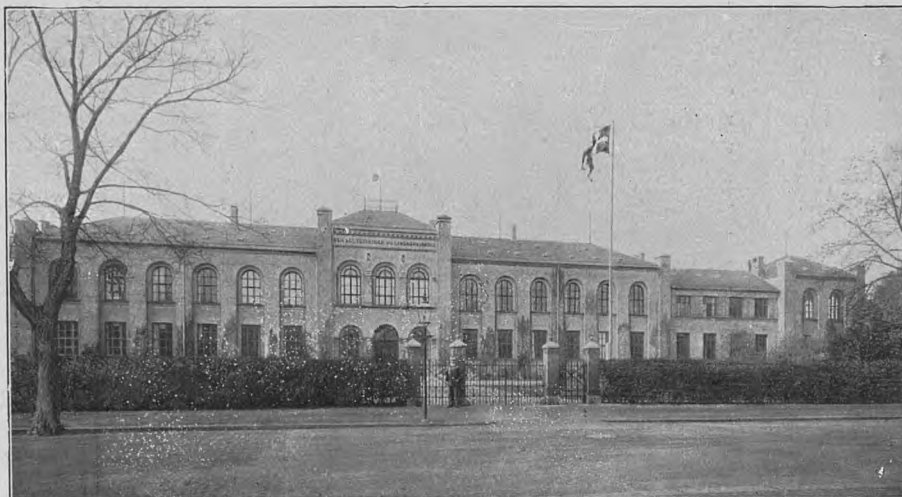
sit Hjertes Indskydelse og selv klæde sin elskede Søster i Ligdragten, som hine Tider krævede det. Hendes eget Helbred er nu stærkt vaklende, hendes Nervesystem er svækket, hendes Krampeanfald hyppige, hendes Syn er daarligt, og hendes Haand ryster, saa at hun knap kender sin egen Haandskrift igen, den, man altid før har beundret hende for. Hun formaar da kun at give den sørgende Rahbek skriftlige Anvisninger

paa de Hensyn, Kammas forestaaende Begravelse gør nødvendige. Rahbek og Christiane har umiddelbart efter Kammas Død udøst Hjerterne for hinanden og truffet Aftale om Køb af Kiste og Ligtøj og om Bestilling af de Madammer, hvis Profession det er at gaa tilhaande ved Dødsfald i Hjemmene. Men overladt til sine ensomme Tanker, har hun ikke kunnet finde Hvile i de trufne Bestemmelser, og hun gør nu i disse Breve Rahbek nye Forslag. Og man faar gennem hvert Ord, hun skriver, og af den kærlige Optagethed, hun viser, stadfæstet det Indtryk, som paatrænger sig ved alle de Oplysninger, der er efterladt os om hende, at hun var et elskeligt Menneske, der fandt sin største Lykke i Omsorg for Andre.

„Kjæreste Rahbek! Jeg har været hos Deres kjærlige Søster og seet hendes Deeltagelse i Deres Skjæbne. Hun har bedet mig

hilse Dem hjerteligt. — Det er løbet om i mit Hoved, kjæreste Rahbek, at det dog ikke var Anledning nok til at vælge Manden til at forfærdige Kisten, at min Søsters seneste Meubler vare forfærdigede hos ham. Meget mere fandt jeg det ret at vælge een, som kunde levere en ligesaa smagfuld som simpel Kiste, og jeg tænkte da paa at tale med Deres Søster og at forhøre om ikke mueligt Hetsch (Professor ved Kunstakademiet), havde leveret en Tegning til hendes Moders, og saadan var det. Jeg gik til hans Bolig, men traf ham ikke. Deres Niece, Frøken Hansen, var

saare deeltagende og vilde endelig paatage sig at sende mig den samme Snedker, som havde forfærdiget Deres Moders Kiste, og derefter at lade Hetsch give ham Tegning og videre Ordre. Da de nu idagsaa tillidsfuldt overlod alt til mig, saa haaber jeg, at det ikke vil mishage Dem, og mig er det usigeligt kjært, at det i denne Henseende skeer ganske i min Søsters egen Aand. — Før imorgen kan ikke Voxlagen etc. bruges, og ved Dagen

Hovedbygningens nuværende Facade mod Bülowvej.

maa det ogsaa skee. Vil De bede Line (Rahbeks Tjenestepige) ikke give hende Kappe paa for det første, da det maae være det allersidste. — Hvad nu den Sag angaaende Skiftet vedrører, da var det, som jeg troede. Anders Ørsted har været inde hos mig, medens jeg var ude for at finde Hetsch, og da jeg kom hjem, gik jeg strax ind til ham. Jeg vil da nu sige Dem, hvad Ørsted sagde mig. Cancelliet kan ingen Bevilling give, — alt, hvad der udfordres, er Arvingernes Minde til at sidde i uskiftet Bo, og det kan jo aldrig fattes, hvor alle Arvingerne ere myndige. Det skulde nok leveres inden 24 Timer, men det er vel tidnok imorgen, og jeg skal besørge det, ifald De saaledes behager. Hermed Manden, som skal forfærdige Kisten. Han mener, det vil blive 60 Rdlr. for den. Det er ikke billigt, men dog ikke heller dyrt,

naar den er smuk, og en Købekiste maae det ikke være. Kisten er den største Udgift. Lad mig vide, kjæreste Rahbek, om der er noget, De videre ønsker, til vi sees imorgen. Avertissementet blev besorget. Det bliver vel bedst med to Kister, — det gjør ikke synderlig dyrere, og man kan gjøre den udvendige reen sort, saa er den billigere. Dog herom mere imorgen. Deres hengivne Christiane“.

Det efterfølgende Brev er som det første udateret, men er øjensynlig afsendt Dagen efter det ovenstaaende.

„Kjæreste Rahbek! Tante, som De saae hos mig idag, talte med mig om adskilligt, som bragte mig paa andre Tanker, hvorfor De maae tilgive mig, at jeg ikke efter Aftale sendte den

„Dagen“ og „Københavns-Posten“. Af dette Digt erfarer vi, hvilket iøvrigt ogsaa andetsteds fra er bekendt, at Rahbek ved sin Hustrus Jordefærd havde frabedt sig den ydre, synlige Deltagelse, der ellers havde været uundgaaelig ved en saa højtidelig Lejlighed.

Digtet begynder med disse to simple, smukke Vers:

Se Graveren i aarle Stund
I Dødens kolde, snebedækte Have, —
Han hugger i den frosne Bund
Et Hul paany blandt de nedsjunkne Grave.
I klare Luft fra Taarnet Klokken klinger.
Mens man en Kiste ned fra Bakken bringer.

Parti fra Ladegaardsaaen med „Bangerts Bro“, som forbandt Büllowsvej med Brohusgade.
I Baggrunden Nordbanelinien og til venstre Hjørnet af Ladegaardsvej og Büllowsvej med „Kaysers Hotel“.

Madamme med Voxlagen, som jeg havde meent skulde lægge hende deri. Julie Aagesen (Familien Aagesen hørte til den Heger'ske Slægts nærmeste Omgang) og hendes Svigerinde havde selv klædet Tantes gamle Moder, og de vilde paa ingen Maade taale nogen vanhellig Haand at røre ved hende. Jeg kan ikke nægte, at min Følelse er den samme, thi disse Koner skal føre et saa uværdigt Spørg omkring Liiget, saa det er bedre at undvære dem. Altsaa — dersom De intet har derimod, saa kommer min Ane (Oehlenschlägers mangeaarige og højt betroede Tjenestepige), der forstaar alt, ud imorgen Formiddag og hjælper Line at lægge hende i det omtalte Voxlagen og det Sukkerdugs. Kunde nu Stine (Rahbeks anden Tjenestepige) imorgen gaae ind saa betids, at hun kunde efter indlagte Adresse bringe Voxlagenet med sig ud til Bakkehuset, saa skal jeg nok købe og sye det Sukkerdugs og give Ane det med sig. Gud give, jeg havde Kræfter til selv at vise min Søster den sidste lille Tjeneste, men de have lidt et betydeligt Afbæk, og Hjertet er altfor bevæget. Den, jeg sender paa mine Vegne, er værdig til denne Ære. Deres hengivne Christiane“. —

I Anledning af Kamma Rahbeks Begravelse den 27. Januar 1829 skrev Adam Oehlenschläger et langt Digt, der tryktes baade i

Hvo kommer dér ved sørgelige Gjald,
Hvis Vemodstener gennem Luften bølge?
En Præst, to Brødre med en gammel Skjald, —
Det er det hele højtidsfulde Følge.
Han ønskede ingen Vidner til sin Klage,
Beskedent traadte Vennerne tilbage.

Ja — selv Oehlenschläger var „traadt tilbage“. Kamma ledsagedes til sit sidste Hvilested af fire Mænd: en Præst, nemlig Jacob Peter Mynster, der talte over hendes Kiste, — to Brødre, nemlig Carl og Stephan Heger og — en gammel Skjald, nemlig Knud Lyne Rahbek, hendes dybt nedbøjede Ægtefælle, der kun havde det ene Ønske, at han snart maatte nedsænkes i Graven ved sin Hustrus Side.

Og det skønne Mindedigt slutter med den Strofe, der af dem alle er den, der i sin Simpelhed er den skønneste:

Ja, Margarita! reen og klar,
Med alle Aandens Evner, Hjertets Dyder,
Du var en Perle dyrebar, —
Du var, hvad os Dit elskte Navn betyder.
• Vi sees igen! Den fromme Tanke trøster
Din Mand, Din Slægt, Din Ven, Din Broder og Din Søster!

Frederiksberg Sogn.

Paa det Sted, hvor den egentlige Frederiksberg By (Allégade o. s. v.) nu ligger, laa tidligere en Landsby — Solbjerg, men den var nedlagt i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, og dens Jorder lagt ind under den til Københavns Slot hørende kgl. Ladegaard, som laa der, hvor Københavns Ladegaard nu ligger. — Det Areal, som Frederiksberg Sogn nu indtager, var i Midten af det 17. Aarhundrede kun Marker, som hørte til den nævnte kgl. Ladegaard, og af Bygninger menes der paa hele dette Areal ikke at have ligget andre end Ladegaarden i den østlige Udkant af Sognet, og Kalthuset, det nuværende Grøndal, i Sognets nordvestlige Udkant. — I Kalthuset, der havde Navn efter Ejeren, kgl. Tølmester Peder Kalthof, boede en Mand, som havde Tilsyn med Ladegaardsaaen. I Nærheden af Ladegaarden ved nuvæ-

I 1677 byggedes der paa Ladegaardsmarken, nær ved Ladegaardsaaen, en kongelig Jægergaard eller Falkonérgaard.

Ved Matriklens Indførelse i 1688 blev Ladegaardsmarken matrikuleret saaledes:

Ny Hollænderby	169 Tdr. 2 Skp.
Teglgaarden	0 „ 5 „
Kalthuset	7 „ 6 „
Prins Frederiks Gaard	6 „ 7 „
Den kgl. Falkonérgaard	1 „ 0 „

Heri var dog ikke medregnet ca. 13 Tdr. 2 Skp. matrikuleret Areal, der dengang opførtes under Ladegaarden og Falkonér- gaarden, men blev regnet som henhørende til København, men ca. 20 Aar senere, efter at Ny Hollænderbys Jorder atter var over-

Ladegaardsvej (nu Aaboulevard), set fra Hjørnet af H. C. Ørstedsvaj mod Vest.

I Forgrunden til højre „Parcelbroen“ over Ladegaardsaaen. Aar 1896.

rende Vodrofsvej havde der tidligere ligget et Hospital for Spedalske, St. Jørgens Hus kaldet, der dog allerede var nedbrudt. Mindet om dette Hus og det til samme hørende Kapel holdt sig, trods at 250 Aar hengik, indtil 1860, da der paa Gl. Kongevej, ligeoverfor Bagerstræde laa et lille gammelt Beværtningssted, som kaldtes Kapellet, og Søen langs Vodrofsvej kaldes endnu — St. Jørgens Sø.

Paa Grund af den fuldstændige Mangel paa Kort over Sjælland fra det 17. Aarhundrede er det vanskelig nøjagtig at paavise, hvor Landevejene, eller som de kaldtes Kongevejene have gaaet, men Kongevejen til Roskilde gik den Gang, hvor Gl. Kongevej nu gaar og videre forbi Damhuset ad Roskilde til. — Ved nuværende Værnedamsvej afsatte den Kongevejen til Køge, der synes at have fulgt Grænseskellet imellem Københavns Jorder og Frederiksberg Sogn, og gik ad nuværende Rahbeks Allé til Valby og derfra videre over Hvidovre og Avedøre Mark til Køge. Successive som Vesterbro bebyggedes, kom Vejen til Valby efterhaanden til at gaa over Vesterbro, og blev ogsaa benyttet af Vejfarende til Roskilde, da der fra Valby gik en Vej i lige Linje til Damhuset. Frederiksberg Allé og den nuværende Roskilde Landevej eksisterede ikke dengang.

gaaet til Kongen, blev regnede til disse Jorder. — Det er iøvrigt vanskeligt med Hensyn til dette Areal og til selve Ladegaardens Bygninger at komme til Klarhed om, hvorledes Forholdene var paa den Tid.

Efter at hele Ladegaardsmarken i 1651 var overdraget Ny Hollænderne, og de mindre Bygninger paa Ladegaarden skænkede til Nedbrydning, blev den Rest, der blev tilbage af disse Bygninger, i 1653 paa 4 Aar overladt nogle bøhmiske Klædemagere til Beboelse.

I Svenskekrigen blev Bygningerne ødelagte, og i 1661 fik den bekendte Gabel Skøde paa den Grund som „Vor Ladegaard forhen paastod“. — Gaarden maa imidlertid være bleven genopført og paany være bleven kongelig Ejendom, thi i 1678 omtales den som beboet, og fra 1682 benyttedes den til Beboelse af Hofkøkkeninspektør, senere General-Toldinspektør, Edvard Kruse. I 1690 fik han kgl. Bevilling til at nyde og bruge Ladegaarden med tilliggende Jord, Enghave og Fiskevand, fri for al Paalæg, undtagen Kopskat, i 10 Aar, dog at han paa egen Bekostning skulde holde Ladegaarden vedlige og derefter aflevere den „uden Prætention for Melioration“. — Der omtales ogsaa i disse Aar, som boende paa Ladegaarden en Mand, som holdt Værtshus der.

Professor Schiøttes Bolig paa Ladegaardsvej Nr. 7.
Nedbrudt i Begyndelsen af 1880'erne; til højre den ombyggede „Blaagaardsbro“.

Originalen tilh. Raadhusbiblioteket.

Blaagaardsbro ved Ladegaardsaaen. 1865

Parti af Ladegaardsaaen i 1865.
Bygningen til venstre er den samme som ses paa ovenstaaende Billed. I Midten „Blaagaardsbro“ og til højre det første høje Hus paa Ladegaardsvej.
Dette Hus ligger endnu som Hjørneejendom til den senere anlagde Blaagaardsgade.

— Ladegaarden var endnu dengang omgivet med Volde og Grave. (Se Billedet Side 54.)

Den vedblev i flere Aar efter denne Tid at være bortforpagtet. I 1707 var den saaledes beboet af og bortforpagtet til Etatsraad Rosenkrantz, og samme Aar blev der ved en Auktion over en Forpagtning af Ladegaardens Huse og Værelser budt 125 Rdl. i aarlig Afgift.

I 1698 da de til Ny Hollænderby hørende Jorder blev frataget Ny Hollænderne, som havde overtraadt deres Privilegium, blev Jordene udlagt til Højbjergning for Kongen, dog beholdt Kalthuset (Grøndal) de det tillagte Jorder. Den daværende Ejer Kommerceraad Peter Kloumann gjorde ved denne Lejlighed et større Mageskifte med Kongen, saaledes at Kalthusets Jorder blev mere samlede end tidligere. Ogsaa Raadmand og Brygger i København Lars Nielsen Fog fik Tilladelse til at beholde et temmelig stort

Plads. — Først i September 1713 blev de Huse, der havde været brugt til „Karantæne“, tilbageleverede Vordrof.

Efter Pesten blev Ladegaarden igen brugt til Krigshospital, men i 1728 efter Københavns Ildebrand, der havde ødelagt 4 Kirker og over 2000 Huse, blev den i nogen Tid, og „saalænge disse Troubler paastaae“, overdraget Direktørerne for Fattigvæsenet til de Fattige derude at indlogere.

Efter at Ladegaarden igen var taget i Brug til Krigshospital, blev der i 1734 overladt samme et Stykke Jord til Blegeplads og Kirkegaard, og kort efter blev der indrettet en Kirke til offentlig Gudstjeneste for de samme Steds værende fattige Lemmer. Senere blev Krigshospitalet paa Ladegaarden flyttet til København og Ladegaarden i 1768 solgt ved offentlig Auktion og købt af Københavns Fattigvæsen.

Paa Vodrofgaard var i 1733 anlagt en Sejldugsfabrik, hvor

Ladegaardsvej Nr. 13 (nu Aaboulevard). Hvidgarver W. Klenows Villa. Aar 1870. (Nedbrudt ca. 1907).

Areal, der laa omtrent der, hvor Schönbergsgade nu ligger. — Samtidig blev der til Sognet knyttet et Navn, som har holdt sig til vore Dage, idet Regiments-Kvartermester Georg Julius Vordrof i Maj 1699 efter Ansøgning fik et kongeligt Benaadnings- og Frihedsbrev, ved hvilket der blev skænket ham et Areal paa ca. 110,000 Kvadrat Alen langs med St. Jørgens Sø og hen til Gl. Kongevej for derpaa at opføre en Vejrmølle til Vaskning af fint Klæde m. m.

Ladegaarden blev i 1710 af Kongen skænket Land-Etaten til Kvæsthus og havde i nogen Tid været i Brug som saadan, da i Juni 1711 den store Pest i København udbrød, som rasede indtil Oktober samme Aar og bortrev over 20,000 Mennesker eller omtrent en Trediedel af Københavns daværende Befolkning. Straks i Begyndelsen af Epidemien lejede Regeringen af Regiments-Kvartermester Vordrof de ham tilhørende i Nærheden af Ladegaarden liggende Bygninger, der indrettedes til Pestlazaret, og senere i August blev ogsaa Ladegaarden taget i Brug for de Pestsyge, og de syge Soldater, der havde været indlagte paa Ladegaarden, flyttede til Falkonérgaarden. Endnu længe efter Epidemiens Ophor vedblev Benyttelsen af Lazarettet paa Vodrofs

Sejldug til Kongens Flaade forarbejdedes, og St. Jørgens Sø var ved Midten af 18. Aarhundrede udtørret og udlejet til Græsning. — Der, hvor Bagerstræde nu er, laa et Kapun-Stopperi, og Terrænet skraas over for og længere ude langs Gl. Kongevej var bortfæstet til en „Farve-Plantør“ og kaldtes derfor „Farvervængget“. Endelig var der i Nærheden af Falkonérgaarden blevet anlagt et Voksblegeri.

Paa dette Tidspunkt gik Landevejen til Roskilde som foran nævnt gennem nuværende Rahbeks Allé til Bakkehuset og derfra videre gennem Valby. Først i 1776 fuldførtes Anlægget af den nuværende Roskilde Landevej, der fra Vesterbro gik, — midt imellem Søndermarken og Frederiksberg Have — lige forbi Indkørselsporten til Slottet, — til Damhuset og derfra i en lige Linje til Roskilde. Gl. Kongevej fulgte sin tidligere Retning, og Vejen imellem Ladegaarden og Grøndal, som Kalthuset nu kaldtes, gik, hvor den nuværende Godthaabsvej — dengang kaldet Ladegaardsvejen, hvoraf senere et Stykke omdøbtes til Rolighedsvej og Resten til Godthaabsvej — gaar.

Falkonéralléen anlagdes i 1696 som Forbindelsesvej imellem Frederiksberg Slot og den ved Ladegaardsaaen beliggende „Fal-

Fot. „Ny ill. Tidende“.

Ladegaardsaaen set fra Blaagaardsgade imod Parcelbroen. Aar 1895.

Fot. „Kulturvets Nyheder“.

Ovenstaaende Parti som det saa ud i 1915.

konérgaard“, om hvis Oprindelse der kun findes faa og lidet omfattende Oplysninger. Dog vides det, at den allerede i 1695 trængte til Reparation, og i en Indstilling fra 1707 hedder det, at Gaardens Brøstfældighed har Tid efter anden saaledes formeret sig, at hverken Folkene eller Falkene derudi mere kan være tør eller bjerge sig. Her var dog endnu kun Tale om, at Tagene maatte tækkes med Rør, „som udi Dyrehaven kunde have“, og Væggen med „Leer, Klint og Flid (?)“, og i 1749 lyder lignende Klager, som foranlediger Reparationer, hvortil bevilgedes 850 Rdl.

I et Andragende af 1790 beskrives Falkonérgaarden saaledes:

Hovedbygningen var indrettet til Vaaning for Falkonér Mesteren, og i samme var tillige en Borgerstue til fælles Brug for alle Falkonéerne, og et lille Kammer paa tre Fag, som var overladt Mestersvenden til Beboelse. I den østre Ende af samme Bygning fandtes en Stald for de til Falkonériet hørende Jagtheste og et Kammer for Karlen, som passede dem. Den vestre Side af Bygningen var ganske bestemt for Falkene; der fandtes et „Sletfalke Kammer“ og et „Islænder Kammer“ samt et 2½ Fags Værelse, hvor tre Drengene opholdt sig for at passe paa, om nogen af Falkene skulde falde ned om Natten.

I den østre Side fandtes en lille Stald til Falkonér Mesterens Arbejdsheste, en Ko og til Jagthundene, samt Karle- og Høsekammer, der senere blev overladt den næstældste Falkonérsvend til Beboelse. I samme Bygnings nordøstlige Ende var indrettet et Vaskerhus paa 4 Fag; de øvrige Fag brugtes til Duerne. I en nordøstlig, lille Bygning, der nok var afsondret fra det øvrige, befandt sig et stort Kammer til Krægerne, 2 Kamre til Uglerne og 2 smaa Vognremiser. I Falkekammerne var Bænke og Rækker, beklædte med uldent Tøj, saakaldte Borde o. s. v.

I 1791 udtaltes i nogle Erklæringer fra Falkonérmesteren og Overfalkonérmesteren, at Kongen i 19 Aar ikke havde benyttet Falkejagten, ligesom Hoffet heller ikke i de sidste Tider havde benyttet sig af Falkejagten Fornøjelser, og som Følge heraf blev saavel Falkenes som Falkonérbetjentenes Antal indskrænket. — Den sidste Falkejagt skal være afholdt i 1803 til Ære for Hertug Wilhelm af Gloucester, og i 1810 blev Falkonériet, der tilsidst kun var bleven bibeholdt for at give fremmede Hoffer, senest det portugisiske Hof, Presenter af Falke fra Island, nedlagt og Falkonérgaarden med tilhørende 5 Td. Land bortforpagtet, og senere i 1818 solgt til Kapelmusikus Bruun, der her havde anlagt en Voksløbsfabrik.

Ved Falkonérgaarden delte Falkonérelléen sig i to Grene, hvoraf den ene, den nuværende Jagtvej, fortsatte ud til Vibenshus (Strandvejen), medens den anden førte ind til Nørrebro ved Blaa-gaard (se Kortet Side 10).

Ad denne korte Kronprins Frederik (VI) i September 1790 efter sin Formæling med Prinsesse Marie Sophie Frederikke til Blaa-gaard, hvorfra Indtoget til København fandt Sted. Udenfor Falkonérgaarden paraderede Falkonérmesteren og alle Falkonéerne i deres Uniformer med de kongelige Falke paa Hænderne, og skraas overfor stod Bønderpiger fra Valby og Frederiksberg By i deres skønneste Pynt og med Blomsterkurve, hvoraf de under Afsyngelse af en Festsang strøede Blomster, idet Herskaberne passerede forbi. —

Ved Falkonérelléen og dens nærmeste Omegn opførtes i Tidernes Løb en Del større og mindre Gaarde, af hvilke kan nævnes: „Frydenlund“, „Frederikkshaab“, „Sindshvile“ og „Landlyst“, og tæt ved Falkonérelléen ved nuværende Rolighedsvej laa „Voksblegen“, hvis første kendte Ejer Nicolaj Ahrentsen 1749 solgte den til Lyder Stiefken, som 1758 afhændede den til Højesteretsadvokat, Generalauditor i Marinen Andreas Bruun (1714—1798), der her opførte et Landsted, som han efter sin første Hustru Anna Marie Als gav Navnet „Mariendal“. Allerede 1762 solgte han for 2200 Rdl. Gaarden til Renovationsinspektør Niels Pedersen Schiøtt, der 1763 afhændede „Mariendal“, nu „Rolighed“ kaldet, til Christian Lubien, som 1779 overlod Ejendommen til Conrad Alexander Fabritius de Tengnagel. Denne afstod 1797 Ejendommen til Sekretær Emanuel Rafn, der 1804 skødede Rolighed til Sekretær Christian Lautrup.

Blandt Gaardens senere Beboere kan nævnes Digteren J. C. Hostrup, som her skrev „Soldaterløjer“.

Fra Gaarden, som den Dag i Dag staar i sin gamle Skikkelse paa Rolighedsvej Nr. 21, bortsolgte i Tidernes Løb Jorden, dels til den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole og dels til Bebyggelse.

Foran Falkonérgaarden laa en Ejendom, kaldet „Nørre Alléenlyst“, senere Forlystelsesstedet „Aahuset“, og lige overfor denne

opførte en Mand ved Navn Jacob Dahl, som i 1774 havde faaet Skode paa en Jordlod af Frederiksberg Hovedgaard, et Lyststed „Falkendal“ kaldet. 1786 afhændede han Gaarden til Hoftømmerleverandør Jacob Christian Aagesen, der opkaldte Gaarden, vistnok efter sin Søster, „Mariendal“, og som 1794 solgte den til Baron Frederik Gustaf Stiernblad for 18,000 Rdl. Paa denne Gaards Jorder anlagdes senere „Mariendalskvarteret“ (se Billedet Side 22 og 23).

Gaarden „Godthaab“ opførtes og anlagdes af Henrik Vium paa nogle 1769 af Kongen erhvervede Jorder af Frederiksberg By. Han solgte Gaarden 1775 til Abraham Schneider, fra hvem den 1786 overgik til Johan Hansen. „Godthaab“ blev 1789 med et Tilliggende af 20 Tdr. 6 Skpr. afhændet til Regimentskvartermester Frederik Fugl for 10,800 Rdl. Han afstod 1792 Ejendommen til Baron Lucas de Bretton for 52,000 Rdl. Den bestod da af en „Borgegaard“, hvori et Vaaningshus i 4 Etager, 2 Sidehuse i éen Etage, og et lille énetages Sidehus. Samme Aar gik Baronens, paa Godthaab boende, Svigerfader Peder Bjørn fallit.

Gaarden ligger endnu i sin oprindelige Skikkelse paa Godthaabsvej Nr. 77.

„Grøndal“, eller som den oprindelig kaldtes, „Kalthuset“, er den ældste af Frederiksbergs Gaarde. Den opførtes oprindelig til Krudtmølle af den 1672 afdøde Overtøjmester Peter Kalthoff, efter hvem den havde Navn. Efter Kalthoffs Død ejedes den af Admiral Niels Juel.

Ved Auktionen efter Bryghusforvalter Peter Klaumann solgtes Gaarden 1711 for 4200 Rdl. til Barhold Høwisch og blev for 1760 tilskødet Kammerherre Adam Christopher Holsten, der 1765 for 12,000 Rdl. afhændede „Grøndal“ til Stephen Jespersen Kruse, fra hvis Opbudsbo det 1773 erhvervedes af Direktionen for det 1771 i Amsterdam oprettede Assurancekompagni, der atter 1774 skødede det til fornævnte Abraham Schneider for 22,000 Gylden. 1785 blev „Grøndal“, der da var underlagt „Godthaab“ og havde 8 Tdr. Hartkorn Tilliggende, for 6659 Rdl. solgt til ovennævnte Johan Hansen.

Fra 1837 til 1882 ejedes „Grøndal“ og den tilstødende Gaard „Flintholm“ af den bekendte Politiker Balthazar Christensen.

Københavns Sygehjem.

Paa Rolighedsvej, ved Siden af det før omtalte „Rolighed“, ligger „Københavns Sygehjem“, hvis Oprindelse og Virksomhed har Krav paa en kort Omtale.

I November 1852 offentliggjorde den senere saa bekendte Filantrop, Dr. med. Ludvig Israel Brandes i „Berlingske Tidende“ nogle Artikler „Om den offentlige Understøttelse i København for Syge af Middelstanden“, hvori han skildrede disses ulykkelige Kaar, naar de var bleve uhelbredelig syge og ikke havde andre Steder at ty til end Fattigvæsenets Lemme-Stiftelser.

Afhandlingen konkluderede i et Forslag om ved privat Godgørelse at oprette en Sygestiftelse, der „skulde være for langvarige, uhelbredelige Sygdomme, hvad Frederiks Hospital er for de hurtigt forløbende; den burde derfor optage saavel betalende som fritliggende Syge, hvorved Udgifterne for de fritliggende ved Fordelingen paa et større Antal formindskes. Opholdet i Stiftelsen maatte man søge at gøre saa hyggeligt, at Patienterne følte sig som i et Hjem, og det foreslaas at kalde en saadan Anstalt et Sygehjem“.

Idéen slog an, og der dannedes straks en Komité, som fremkom med Opfordring til at yde Bidrag til et Sygehjem. Rige Gaver indkom, dels ved Bidrag, dels ved en Festbasar i Ridehuset, som indbragte ca. 14,000 Kr., og vel bragte Koleraaaret 1853 en Standsning, men det viste sig siden, at den vakte Interesse for Sygehjemmet havde bevirket, at dette blev betænkt i mange af de i denne uhyggelige Periode saa hyppige Testamenter.

En stor Sangfest, som Komitéen arrangerede paa Skydebanen i 1856, mislykkedes fuldstændig paa Grund af Vejret og bragte et betydeligt Tab; men dette Uheld ansporede Emanuel Bendix til at undfange en lykkelig Idé, som heldig gennemførtes, nemlig Sygehjemmets Vareløstteri, som navnlig i de første Aar indbragte betydelige Summer, ofte 30—40,000 Kr. om Aaret.

I 1856—59 gav det 120,000 Kr., og dette i Forbindelse med store Gaver, navnlig Frk. A. Høyligers paa 50,000 Kr., gjorde det muligt at bygge.

Man var saa heldig at faa en udmærket og billig Grund, idet

Fot. „Ny ill. Tidende“.

Ladegaardsaaen set fra Blaagaardsgade imod København; tilhøjre ses Ladegaarden. Aar 1895.

Staten overlod Komitéen „Rølighed“ med tilliggende Have, ialt 92,000 Kvadratalen, for 34,500 Kr., og paa denne Grund opførtes Sygehjemmet efter Arkitekt Stillings Tegning, og 27/5 1859 foregik den højtidelige Indvielse i Overværelse af Kong Frederik VII, Prins Christian og Ministrene Hall, Michelsen, Simony og Monrad m. fl.

Hjemmet var beregnet til 100 Behoere, men der optoges til en Begyndelse kun 50 (9 fuldt betalende, 16 for modereret Betaling og 25 paa Fripladser), og Antallet forøgedes i de følgende Aar,

saa at der var 80 i 1865. Man naaede ikke de 100, fordi man havde tænkt sig de større Værelser belagte med 3 eller endog 4, hvilket man maatte opgive som uhensigtsmæssigt for Husfreden, og først i 1878 naaede man at komme op til 100 ved bag Midten at opføre en Tilbygning for Økonomien og Administrationen; endelig i 1904 blev en Tilbygning bag vestre Fløj færdig, hvorved Beboernes Tal blev 113. Mens der i 1859 var 15 Eneværelser og 37 Fællesværelser, er der nu 89 Eneværelser og 12 Fællesværelser.

Ifølge Grundbestemmelserne „staar Adgangen til Stiftelsen aaben

Fot. „Kulturvets Nyheder“.

Ovenstaaende Parti som det saa ud i 1915.

for Personer af Borger- og Embedsstanden i København, dog uden Udelukkelse af saadanne, som i streng Forstand vel ikke kunne henføres under disse 2 Samfundsklasser, men som især paa Grund af agtværdig Vandel egne sig til at bringes i Samliv med Stiftelsens øvrige Beboere“. Denne Tanke om Samliv i et Hjem har altid staaet som en Hovedopgave for Styrelsen jævnsides Plejen af de Lidende. Allerede da man drøftede Betingelserne for Optagelse og var i Tvivl, om Stiftelsen i Henhold til sit Navn blot skulde være for syge eller ogsaa skulde optage Beboere, der kun var gamle, vedtog man det sidste, og der har derfor altid i Stiftelsen været en Del Beboere, der ikke kunde betegnes som syge, men kun som alderdomssyge.

Bestræbelserne, for at Hjemmets Beboere skulde føle sig som hørende til én Familie, har fundet en værdifuld Støtte i den konsekvente gennemførte Lighed for alle, idet Betalingens Stør-

blev deres Opgave at træde til og virke sammen med Brandes Med aldrig svigtende Interesse for Sygehjemmet og dets Beboere har de ledet Udviklingen, haft gode Aar, men ogsaa trange Kaar, navnlig i Firserne, da Vareløtteri gav ringe eller ingen Indtægt, og har skabt en Anstalt, der staaer som en af de første i sin Art.

Efter Etatsraad Brandes Død i 1894 har følgende virket som lægekyndige Direktører: Professor, Dr. med. O. Storch til 1896, Professor, Dr. med. G. F. Borch til 1906 og efter dette Aar Professor, Overlæge, Dr. med. V. Hejberg.

Den nuværende Bestyrelse bestaar af Etatsraad L. I. Fleron, Formand; Professor Dr. med. Overlæge V. Bie; Kaptajn Oluf Dalberg; Overlæge N. P. Ernst, lægekyndig Direktør; Tomrermester S. M. Grumstrup; Oberst T. Grut, Næstformand; Overretssagfører A. Helweg Larsen; Vekselerer Johan Levin; Fru Dorothea Marstrand; Oberst H. Parkow; Pastor D. C.

Ladegaarden set fra Tømrergade efter at Ladegaardsaaen forsvandt og blev erstattet af Aaboulevarden.

Originalen tilh. Bymuseet.

relse, stor, lille eller slet ingen, retter sig efter enhver Evne, og egentlig kun ved Optagelsen har nogen Betydning, ved at de højest betalende har lettere Adgang til de bedre Værelser; — naar Vedkommende først er installeret derinde, tages intet Hensyn til, om der betales eller ej. Beboere og Betjening faar den samme Kost; Ændringer i denne foretages kun af diætiske Hensyn.

Stiftelsen yder Beboerne Bolig, Indbo (forsaavidt det ønskes), Lys, Varme, fuld Kost, Vask, Sygepleje (herunder Læge og Medicin) og gejstlig Forsorg; Beboerne behøver altsaa kun Penge til Klæder og Smaafornødheder, og har de ikke det, hjælpes de ogsaa paa dette Punkt.

Som Formænd i Komité og Bestyrelse har følgende virket:

Pastor C. Bruun fra 1852 til 1859, Etatsraad, Finanshovedkasserer R. C. Stæger til Nytaar 1875, Overretsprokurator V. Rode til 1886 og fra dette Aar Højesteretssagfører Ch. Shaw og efter hans Død Højesteretssagfører E. Trolle.

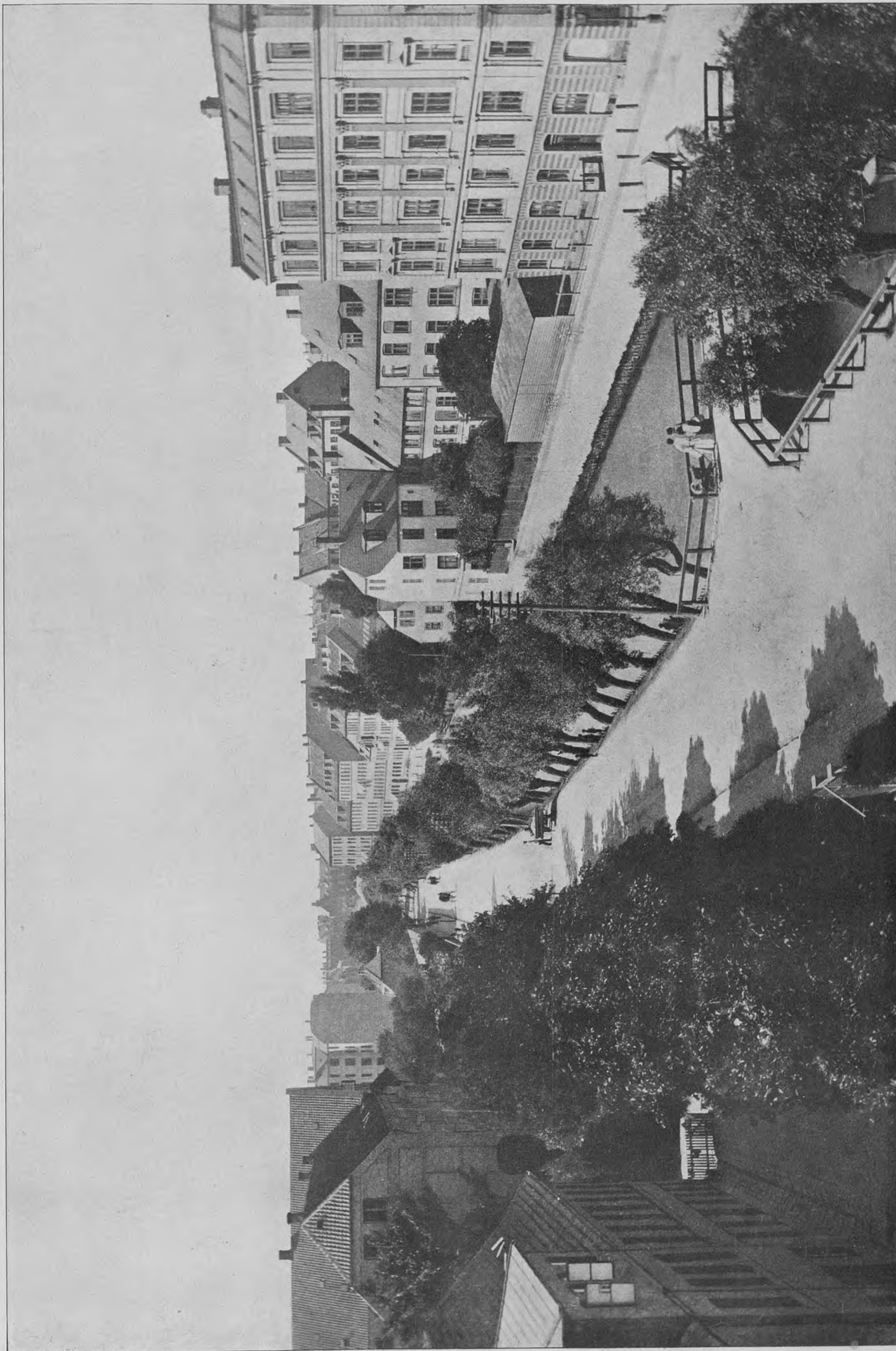
Men særlig bør fremhæves Konferensraaderne Jetsmark og A. C. Schmidt, der var administrerende Direktører, førstnævnte fra 1859 til 1879 og den sidstnævnte fra dette Aar til 1908; det

Prior; Direktør Andr. Seidelin; Overretssagfører E. Søeborg; Overlæge Dr. med. F. Vogelius; Forstander og Kasserer, Kammerjunker, Intendant F. Grüner, Læge F. E. Høyrup og Præst J. S. Müller.

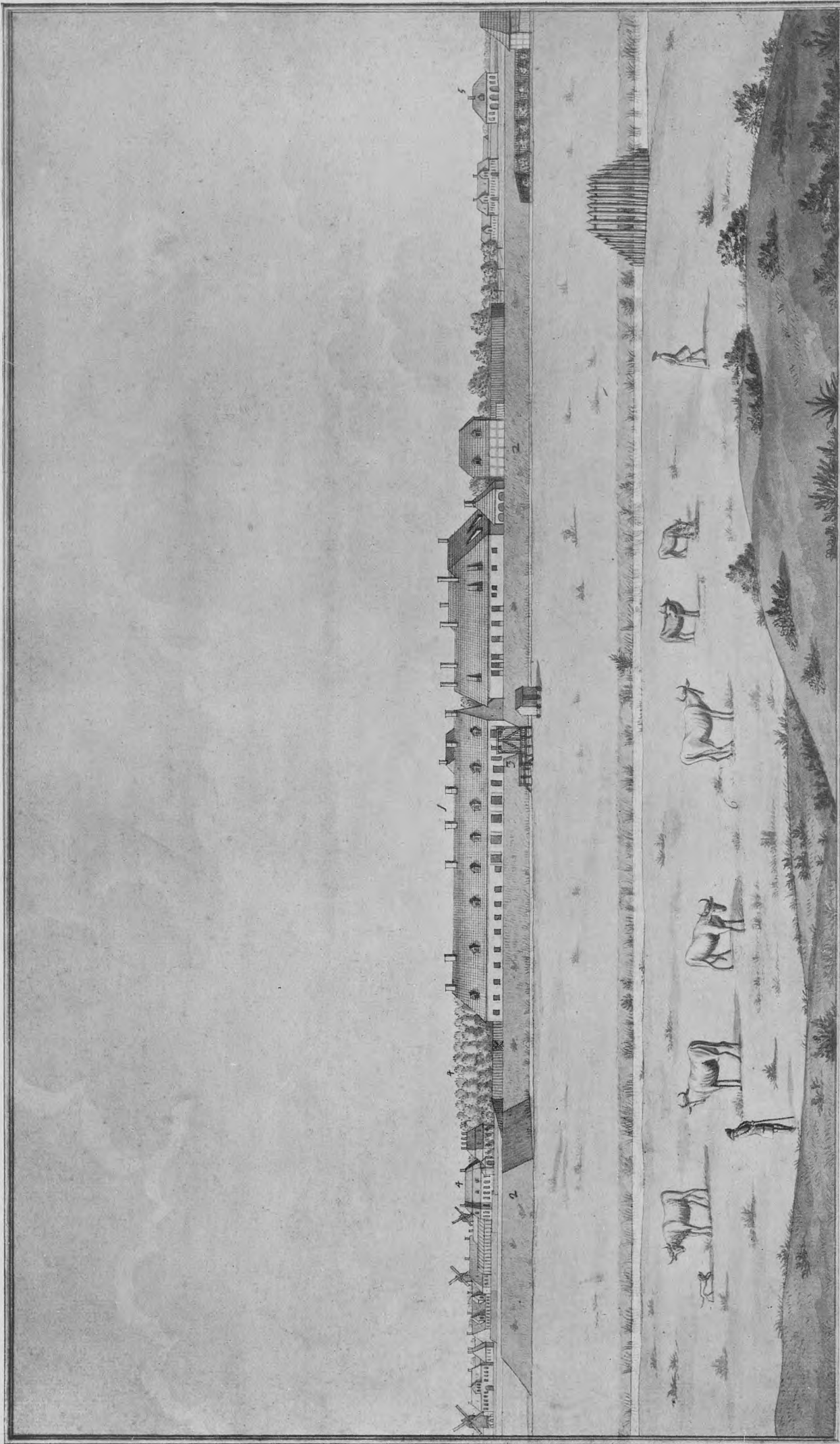
I 1918 tilbagekøbtes Sygehjemmet med tilhørende Have af Staten til Udvidelse af Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, og Hjemmet opfører for Tiden nye Bygninger paa „Ordruplund“, Ordrupvej 32.

Forinden vi fortsætter vor Vandring langs med Ladegaardsaaen og dens Efterfølger, Aaboulevarden, kaster vi et lille Blik ud ad Falkonéralléens Fortsættelse, den nuværende Jagtvej, og drager en Sammenligning mellem før og nu; opmuntrende er Synet ikke, hvilket Læserne sikkert vil indrømme efter at have betragtet Billederne Side 34.

Paa det øverste ser man en næsten landlig Idyl. Vejen er flankeret paa begge Sider af store smukke Træer, og udenfor disse ligger Marker og Gartnerier, og i Forgrunden Broen over Ladegaardsaaen med sine smukke gamle Stensætninger, som af Grunde, som vel kun Byens vise Fædre formaar at forklare, maatte vige

Udsigt fra Ejendommen Hjørnet af Vodrofsvej over Ladegaardsaaen og Ladegaardsvej.
Tilhøjre „Ewalds Bro“ og Hjørnet af Ewaldsgade tilvenstre Ladegaarden, (1870'erne).

1 Ladegaarden. 2 Volden. 3 Porten igiennem
 von Plesens gaard og stauge. 5 Nørre Accise-Boe.

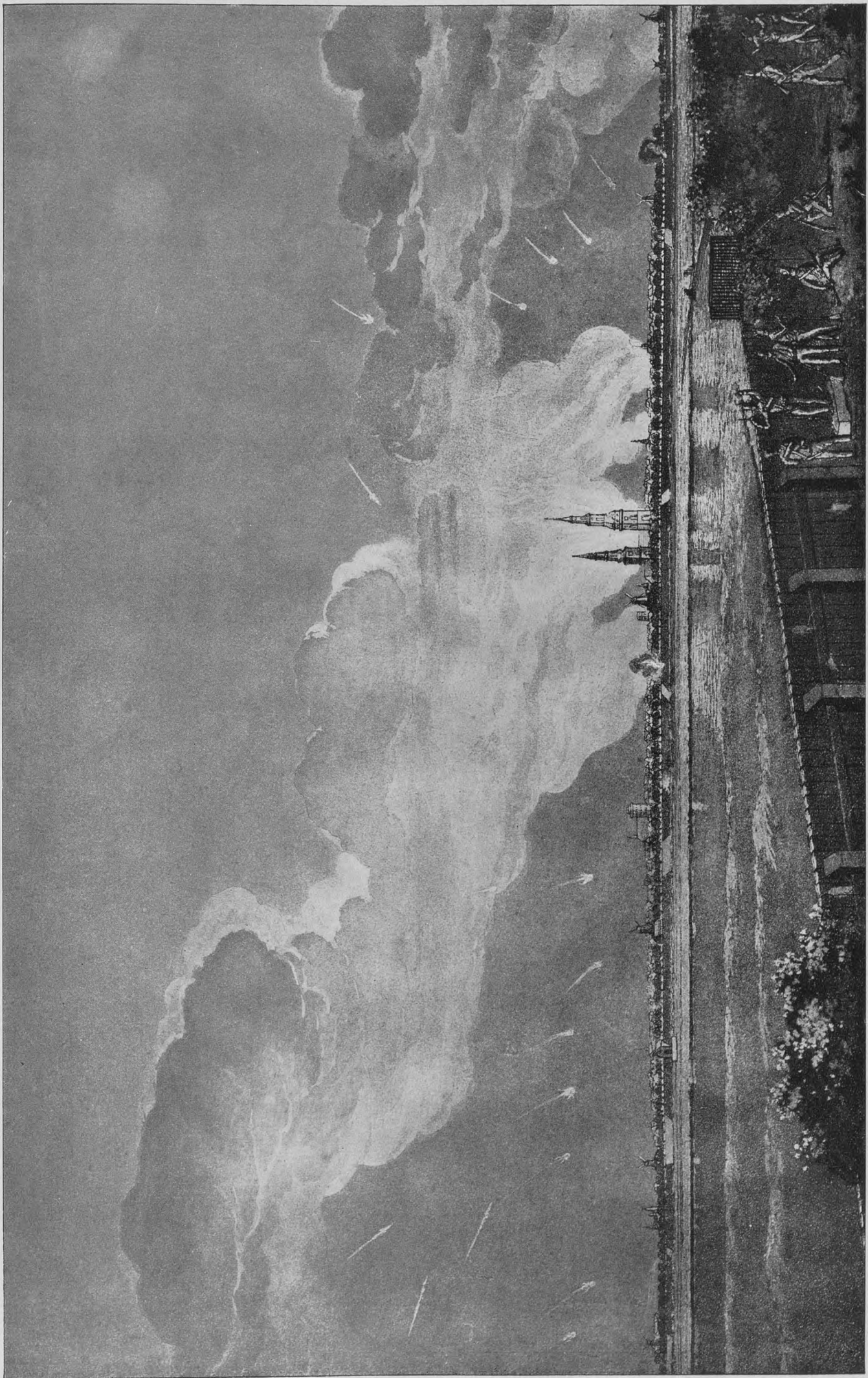
Prospect af Siøbenhafnis Ladegaard,
 tagen fra den Westre Side, Anno 1753.

Volden over Graven. 7 Geheime-Raad og Ober-Cammer-Herre
 6 Woedrupps Mark.

Blaagaard.

Vodrofs Mark med Rosenstæen.

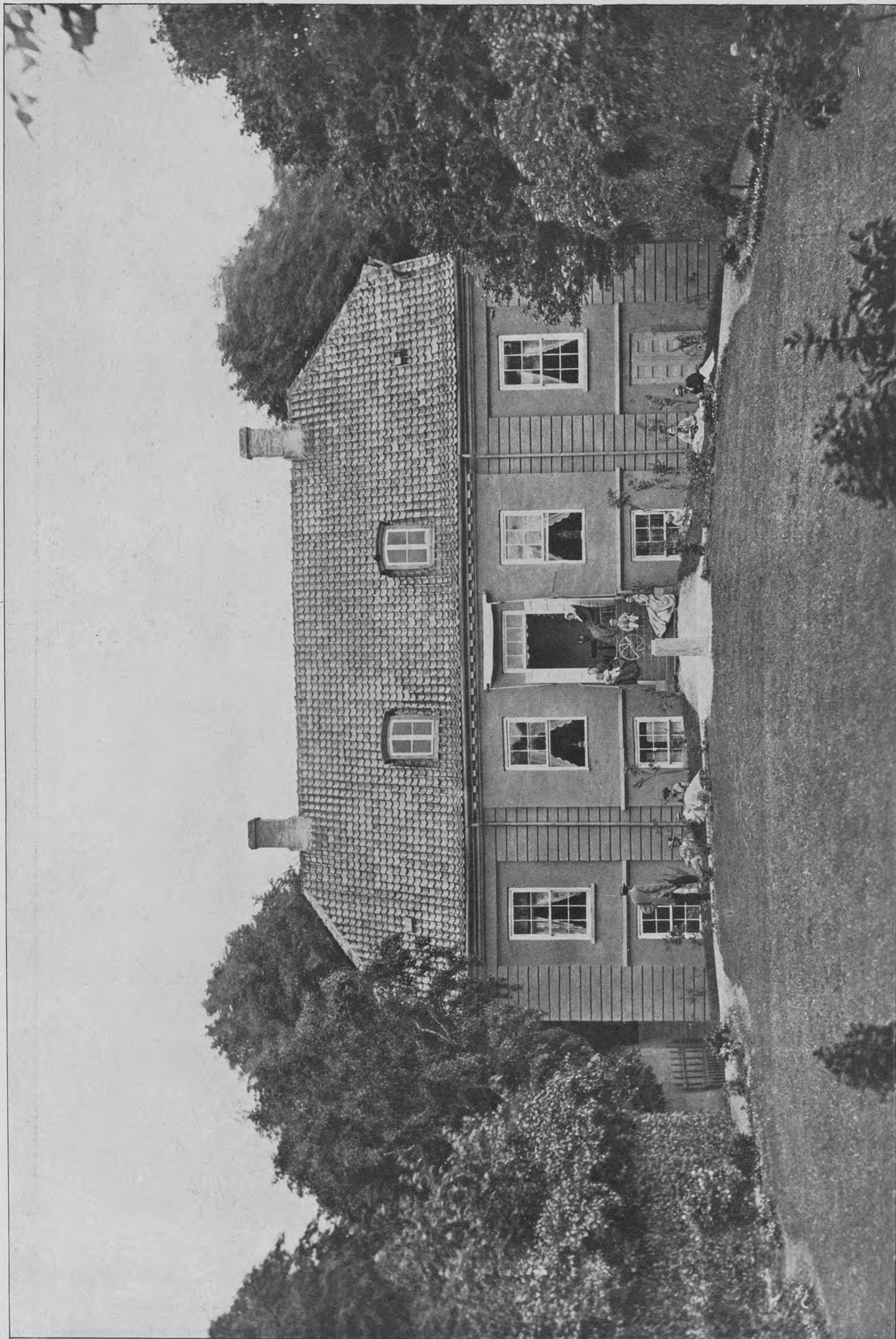
Originalen tilh. Bymuseet.
 Acciseboden ved Nørrrebro.

Set fra Ladegaardens sydøstlige Hjørne ved Peblingesøen, hvor Engleskændene havde anbragt et Batteri, hvorfra de bombarderede Byen. I Forgr. Peblingesøen, til højre en Landtange, hvor nu Gyldenløwesgade ligger, og i Baggr. Københavns Rundetaarn. Petri Kirke.

Københavns Bombardements vædselsfuldeste Nat, den 4.—5. September 1807.

Originalen tilh. Nationalmuseet.

Vodrofgaard ved Vodrofgaardsallé (Vodrofsvej) set fra Haven, Aar 1865.

Opført ca. Aar 1700 af Regiments-Kvartermester Vodroff. Ejendommen blev under Pesten 1711 benyttet som Lazaret. Aar 1733 indrettedes den til Sejlingsfabrik for Kongens Flaade, senere blev den købt af Struense, som ejede den det meste af sin korte Glansperiode. Efter gennem de derpaa følgende Tider at have været paa forskellige Ejeres Hænder blev i Slutningen af 1860'erne saavel Hovedbygningen, som den dertil hørende store og prægtige Park, forandret og indrettet til For- enings- og Forlystelsesbrug. Under Navnet „Vodroflund“ gik den smukke Ejendom derefter sin Undergang i Møde, indtil alt i Aaret 1906 blev jævnet med Jorden og den store Grund udlagt til Gader og Bebyggelse.

„Vodroflund“ (tidligere Vodrofgaard) set fra Vodrofsvej, ca. 1905, nedbrudt 1906.

for det fattige Jernrækværk, som nu forhindrer Vejfarende i at havne i Aaens Mudder. — I Baggrunden til venstre dukker, uden at ødelægge Landskabet, en enkelt Bygning frem, den ejedes af Garver J. F. Lillieqvist (se ogsaa Billedet Side 36), som her gennem mange Aar havde sin Virksomhed. —

Og betragt saa det nederste Billede (Side 34) som gengiver nøjagtig samme Udsigt nu; Træerne er borte, og paa Markerne er vokset Rækker af mer eller mindre skønhedsforladte Kaserer op, kun afbrudt af en enkelt lille Oase i Stenørkenen, nemlig „Provinsarkivet“, som ligger fornemt tilbagetrukket (tilhøjre i Gaden) og omgivet af en smuk Have, som et lille Eksempel til Efterfølgelse paa, at en offentlig Bygning meget

Fot. „Før og Nu“.

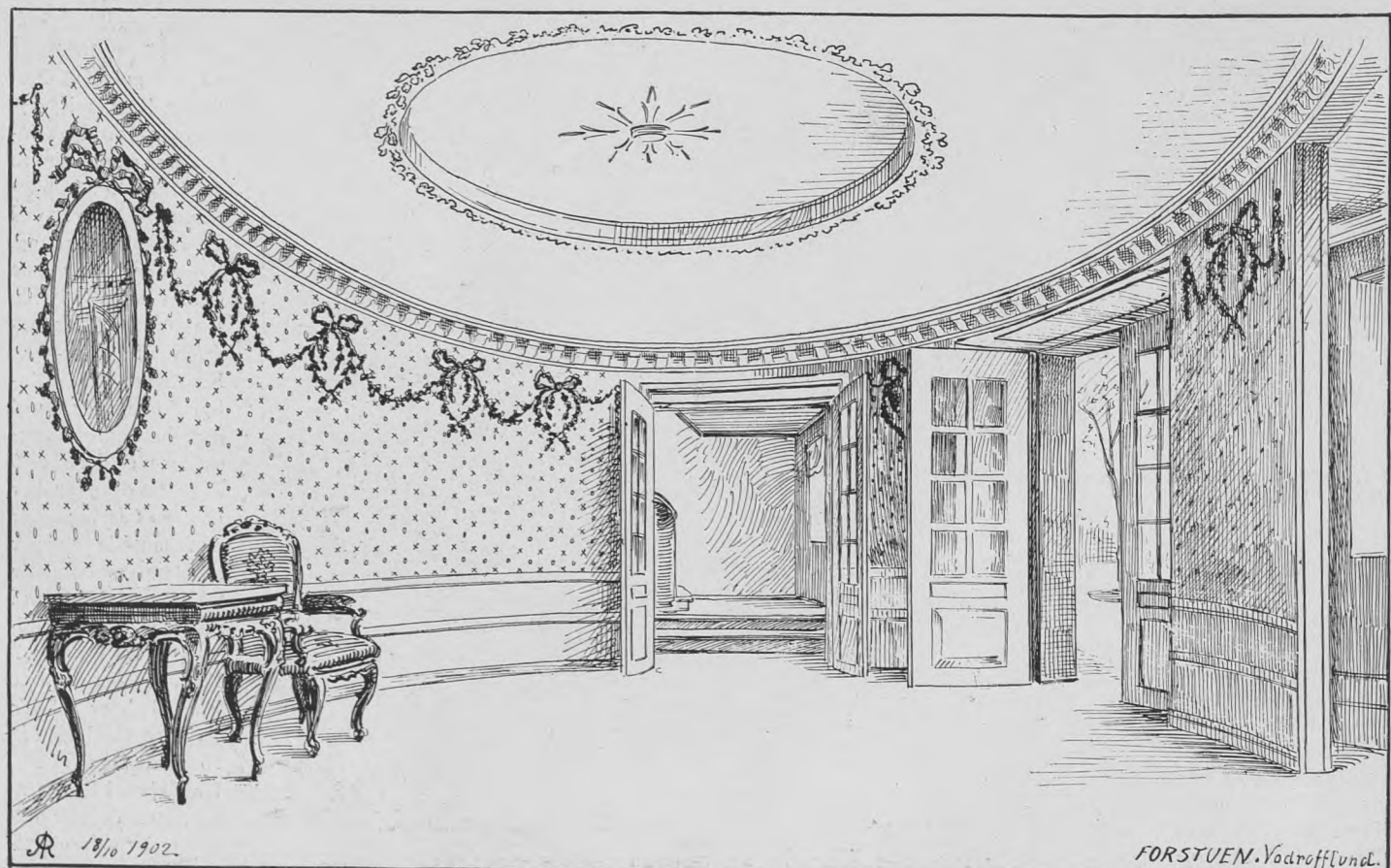
Samme Parti i 1921 som paa ovenstaaende Billed.

godt kan forene sit alvorlige Indre med et venligt Ydre.

Provinsarkivet, som er opført 1891—92 efter Tegning af Professor Martin Nyrop, bestaar af en Magasinbygning og en mindre Arkivarbolig, forbunden med Arkivet ved en lukket Overgang. Bygningerne er paa Granitsokkel, af røde Mursten med Anvendelse af Kalk- og Kridtsten. Magasinbygningen er ved grundmurede Tværskillerum delt i 9 Fag; Gavlfagene har Loftet af Jernbjælker med murede Kapper imellem, medens de 7 Midtfag afsluttes af murede Tøndehvælvninger. De 7 Fag tillegemed det største Rum i hver af de tredelte Gavlfag, har 25 Fod høje Reoler fra Gulv til Hvælvninger, men deles vandret ved to Jernbjælkelag, forsynede med Støbejerns Gulvrister,

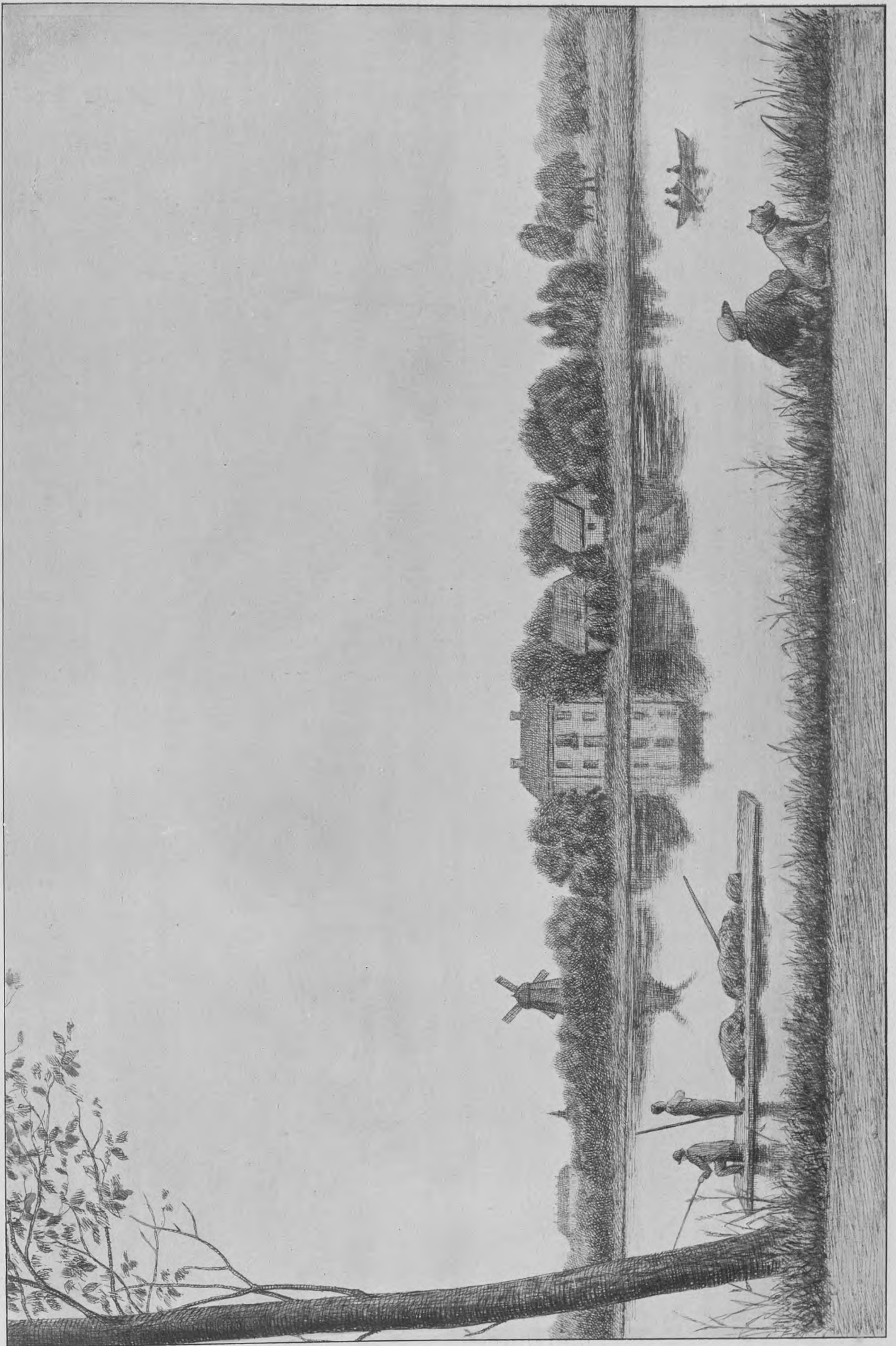
Forlystelsesstedet „Vodroflund“ (tidligere Vodrofgaard) set fra Haven. Aar 1888.

FORSTUEN. Vodroflund.

Forstuen paa „Vodroflund“.

Originalen tilh. Det kgl. Bibliotek.

Udsigt fra „Kærlighedsstien“ (Srineryggen) over St. Jørgens Sø, Vodroifgaard og Vodroif Mølle.
I Baggrunden til venstre Frederiksberg Slot og Kirke i Begyndelsen af 19. Aarhundrede.

Efter Maleri paa Eymuseet.

Vodrofgaards Mølle ved Vodrofsvej. Nedbrændt Aar 1865.
 Paa dens Grund opførtes „Marstrands Bryggeri“, se nedenstaaende Billed.

Originalen tilh. Overlæge Halk.

„Marstrands Bryggeri“ (tidligere Vodrof Mølle) Vodrofsvej, 1869.

Billedet er set fra Pladsen, hvorpaa Sveasvej og Norsvej senere blev anlagt. Til højre, hvor de store Popler staar, gennemførtes ca. 1869 Niels Ebbesensvej. Bygningen er opført 1865—66 efter Vodrof Møllens Brand.

der danner Gangbroer mellem og for Enden af Reolerne, saaledes at Bygningen deles i 3 Stokværk. I Arkivarbygningen findes bl. a. ogsaa Læsestue.

Medens andre Hovedstæder har deres af Digtere og Komponister besungne Floder, har København maattet leve paa sin Beliggenhed ved Øresund. Af Vandløb har den kun haft Ladegaardsaaen, som oprindeligt ikke engang benævnedes som Aa, men maatte tage til Takke med Navnet „Rosbæk“.

Fra Damhussøen, hvis Navn oprindeligt var Langvad Dam, gennem Bispeengen til den nuværende St. Jørgens Sø, og med en Arm derfra i sydlig Retning til Kalvebod Strand, — den nu forsvundne Rosenaa, som havde sit Løb gennem nuværende Stenogade og Viktoriagade ud til Stranden, — og en anden Arm i en Bue mod Øst, omtrent i Købmagergades Retning, ud i Vandet, dér

Frederiksbergs og Vesterbros Vedkommende først falder i Midten af Halvtreserne, blev der dog allerede i Aarene 1851 til 1854 paa forskellige Steder i Frederiksberg Sogn opført en halvhundred nye Bygninger, og navnlig var der flere, som i disse Aar købte større Arealer af Markjorderne for derpaa at anlægge Veje og derefter udparcellere Grundene langs Vejen til Bebyggelse. Den første af de Veje, der saaledes blev anlagte, var i 1851 Christiansholmsvej, nuværende Nyvej, mellem Frederiksberg Allé og Gl. Kongevej, og kort efter anlagdes fra den anden Side af Gl. Kongevej Bianco Lunos Allé og Lykkesholms Allé. Hermed begyndte den Bebyggelse, som senere har taget saa overordentlige Dimensioner, og som i Løbet af den siden forløbne Tid har forvandlet Frederiksberg fra en Landsby til et Stykke København.

Det er ikke Hensigten her at give en detaillert Beskrivelse af den Bebyggelse, der i det nævnte Tidsrum har fundet Sted,

Fot. „Før og Nu“.

Vodrofsvej.

Samme Parti i 1921 som paa Billederne paa foregaaende Side.

Niels Ebbesenvej.

hvor Børsen nu ligger, — saaledes havde „Rosbæk“ sit Løb, da Bispe Absalons Stad begyndte at vokse op.

Paa de ældste Kort, man har over København og dens nærmeste Omegn, ses det, at Bækken fra Damhussøen nærmest ved Byen har haft et noget sydligere Løb. Dette er engang i Fortiden bleven tilfyldt, og et nyt Løb gravet ud til Peblingesøen. St. Jørgens Sø var nemlig i den tørre Tid ofte udtørret, og Byens Borgmestre benyttede den i disse Perioder til Græsgang for deres Køer; men Kong Christian IV, der vilde anvende Søerne som et Led i Byens Befæstning, lod den uddybe saaledes, at den gennem den ligeledes regulerede Aa fik Tilførsel af Vand fra Langvad Dam (Damhussøen).

Ladegaardsaaen, som trods yderst mangelfuld Pasning bidrog til at skabe Idyl og Stemning, er nu næsten forsvunden; kun paa Strækningen mellem Bülowvej og Falkonéallé og videre ud i Landet er den bleven skaanet, og det er vel et Tidsspørgsmaal, naar ogsaa den lille Rest udfyldes, og Vandalismen sejrer her som overalt.

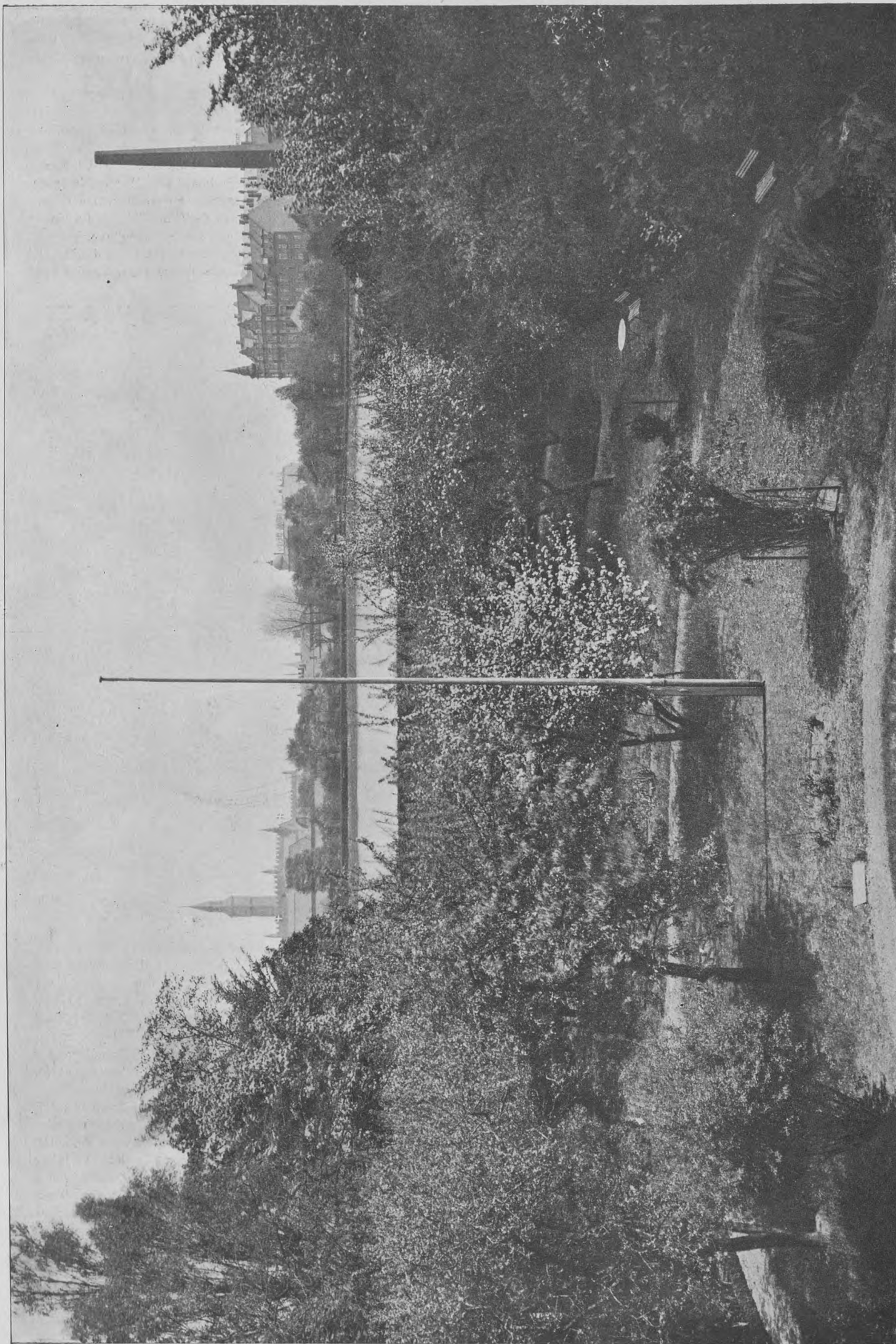
Om dens Afløser „Aaboulevard“ er der ikke Grund til at spille mange Ord; Billederne Side 49 og 51 taler et meget tydeligere Sprog.

Med Aar 1850 afsluttedes Frederiksbergs „idylliske Tilværelse“, thi skønt den tidligste af de egentlige Byggeperioder baade for

saalidt som af de mangfoldige Forandringer i alle Retninger, som Frederiksberg siden 1850 er undergaaet, men en kort Oversigt over det, som væsentligst har bidraget til at forandre Byens Præg.

Som omtalt foroven fandt der i Midten af Halvtreserne en stærk Bebyggelse Sted, og paa denne Tid falder Grundlæggelsen af de to senere saa bekendte, forøvrigt i deres Væsen meget forskellige, Kvarterer, Villakvarteret og Schönbergskvarteret.

Villakvarteret blev grundlagt af Raadmand Bülow, der i 1852 købte et meget stort Areal, 35 Tdr. Land, af Markerne mellem Gl. Kongevej og Ladegaardsvej for derpaa at anlægge Veje. Han begyndte med Anlæg af H. C. Ørstedsvej, men da det ikke lykkedes ham at erhverve de Marker ved Gl. Kongevej, der var nødvendige (Ejendommen Vilhelminelysts Jorder) for at føre Vejen helt igennem, anlagde han en anden Forbindelsesvej mellem Ladegaardsvej og Gl. Kongevej, nemlig Bülowvej, og som tilstødende hertil Amalievej, Thorvaldsensvej og Fuglevangsvej med tilhørende Biveje. For Bebyggelsen af Parcellerne ved disse Veje gav han saadanne Bestemmelser, at der kun kunde bygges større eller mindre Villaer, og da Staten i 1856—1860 paa de til Ejendommen „Rolighed“ tilhørende Jorder langs den vestlige Side af Bülowvej havde anlagt Veterinær- og Landbohøjskolen med sine

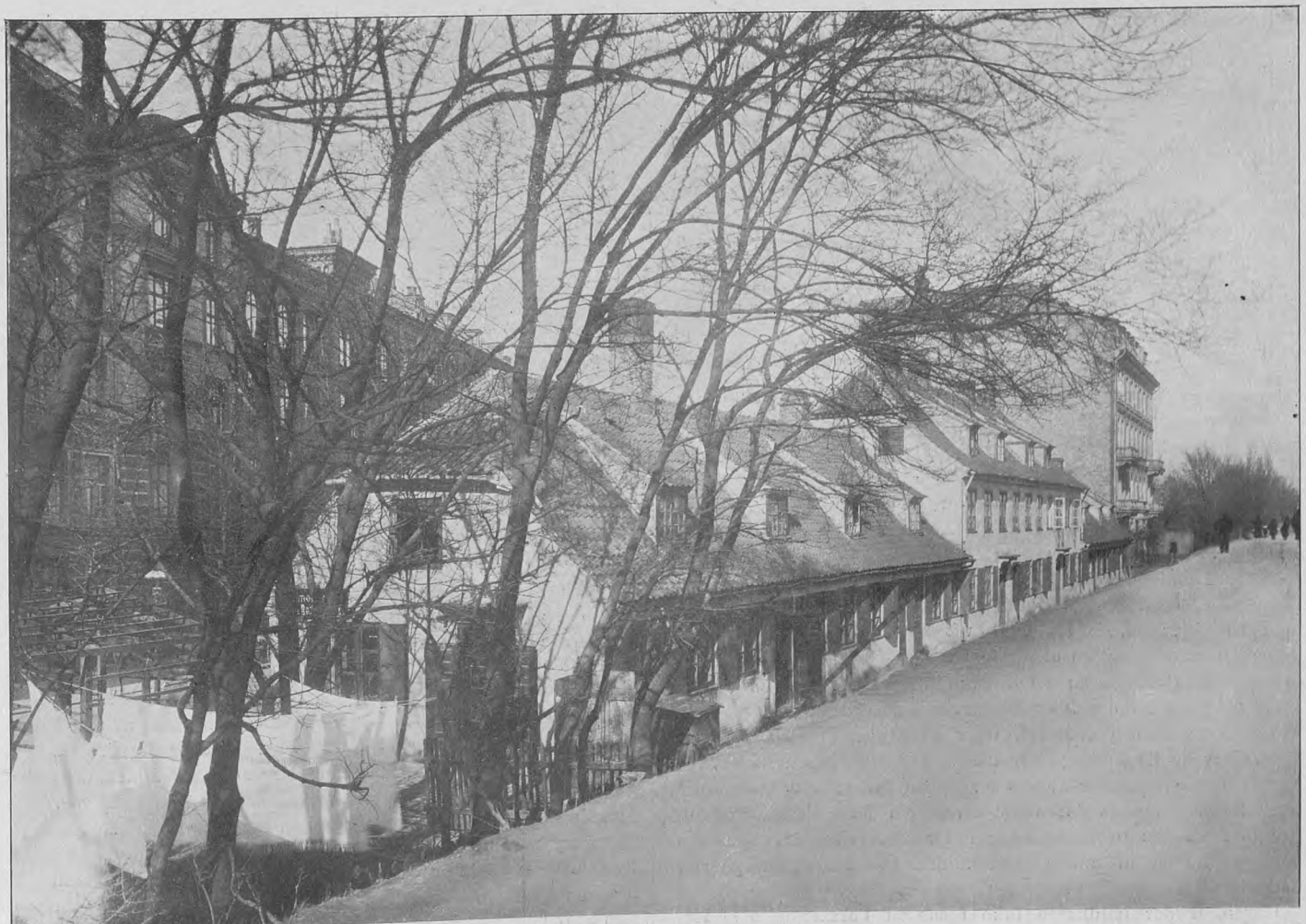
Udsigt over St. Jørgens Sø set fra Ejendommen Emiliegade Nr. 6. Aar 1910.

Til venstre Københavns Raadhus, midt i Billedet den i 1913-14 ombyggede „Panoptikon Bygning“. Til højre Gl. Kongevej Nr. 1 og 3, samt Skorstenen ved Vandværkets Pumpestation.

Vodrofsvej Nr. 2, 1913.

I Baggrunden til højre Gl. Kongevej. Midt i Billedet i Baggrunden ses Spiret paa den katolske Jesu Hjertes Kirke i Stenosgade.

Samme Ejendom som foroven; Bagsiden ud mod St. Jørgens Sø.

Originalen tilh. Overlæge Halk.

mange Bygninger og store smukke Have, som vi senere skal omtale, og da omtrent samtidig Kastanievej og Lindevej var anlagt Øst for Bülowvej, dannedes herved det Villakvarter, som endnu tildels er uforandret.

Schönbergskvarteret, der paa samme Tid anlagdes ved Gl. Kongevej paa Stykket mellem Værnedamsvej og Vodrofsvej, havde en ganske anden Karakter. Det bestod af 3 lange fuldstændig københavnske Gader med høje Huse, Schönbergsgade, Ørstedsgade og Schouwsgade. Navnet Ørstedsgade, der blev berygtet paa Grund af de mange løsagtige Kvinder, der boede i Gaden, blev en halv Snæs Aar efter forandret til Danmarksgade, og Schouwsgade har senere faaet Navn af Vodrofs Tværgade. En endnu uheldigere Tilvækst fik Frederiksberg Sogn i disse Aar ved den Udparcellering af Jorderne paa den nordlige Side af Godthaabsvej fra Falkonéralléen og udefter (se Billedet Side 8), der begyndte i 1854,

nej, Hovedsagen er Undervisningen i Botanik, Havebrug og Plante-kultur, og Havens Indretning bærer tydeligt Præg deraf, men det gamle Bud er fulgt: „at gavne og fornøje, hav stedse det for Øje“.

Herude har Højskolen ligget siden dens Oprettelse for godt 60 Aar siden. Selve Veterinærskolen er imidlertid langt ældre, idet Lægen Peter Christian Abildgaard (se Billedet Side 43), for hvem der af Den danske Dyrlægeforening er rejst et Mindesmærke inde paa Højskolens Grund, — for egne Penge, men dog med lidt aarlig Statsstøtte, oprettede en Veterinærskole i Aaret 1773 i St. Annagade paa Christianshavn, lige overfor Vor Frelzers Kirke. Dette var en af de ældste Veterinærskoler i Verden, idet den ældste — i Lyon — kun var 11 Aar ældre. I Lyon lagde man imidlertid dengang næsten helt og holdent Vægt paa en videnskabelig Uddannelse af Kursmede til Hærens Heste, hvad der var meget vigtigt

Parti af Vesterbro (nuværende Vesterbrogade) set fra Alléerne, som udgik fra Ravelinen.

Den originale Akvarel, som findes i den Windingske Samling paa det kgl. Bibliotek, er i Aaret 1835 malet af F. Lund. Til højre ses Acciseboden og Indkørselen til den bagved liggende Trommesal. En Pendant til dette Billed vil findes i Aargangen 1919 Side 229, hvor Partiet fremstilles i 1896, senere har der jo fundet flere Nybygninger Sted.

idet der her blev opført en Del Bygninger af slet Materiale, og derved dannet en lille Fattigkoloni i denne Del af Sognet.

Om „Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole“ skrev Skolens Direktør, Professor H. O. G. Ellinger i „Illustreret Tidende“ 18/5 1919 følgende:

„En ualmindelig smuk Beliggenhed har denne Institution i Centrum af Frederiksberg; Bygningerne er grupperede smukt i Forhold til hinanden, der er god Luft imellem dem — nej, „god“ kan man forresten ikke altid sige, den er i de Timer, da der arbejdes i Sektionshuset; til Bygningskomplekset slutter sig en Have og Nord for denne en Undervisningspark. Haven er til alle Tider skøn; ved Foraarstid, naar Eranthis, Vintergæk og de mange farvede Krokus myldrer frem, naar Frugttræerne blomstrer og de forskelligartede Buske og Træer løves; ved Sommertid, naar Roserne og alt det andet straalere i deres Pragt, en Pragt der dog maaske overgaas, naar Efteraarets Blomsterflor rykker frem og holder ud, indtil Nattekulden gør det af med Herligheden.

Haven er der imidlertid ikke alene til Forskønnelse af Højskolens Omgivelser, som Luftbælte og til Glæde for Publikum;

under Datidens hyppige Krige, medens Kvæget spillede en underordnet Rolle. Herhjemme var det imidlertid Bekæmpelse af de pestagtige Sygdomme, der hærgede Husdyrene og forarmede Landmændene, som gav Stødet til, at der hos os skabtes en Dyrlægekunst. Abildgaard studerede i Lyon i 2½ Aar, men fik dog ikke noget stort Udbytte deraf. Veterinærskolen blev anlagt paa et praktisk Grundlag; Abildgaard var selv dygtig i Kemi, Fysik og Zoologi, var en anset Læge og indtog i det hele en høj videnskabelig og social Position som fremragende Naturforsker; han lagde Vægt paa at give sine Elever et solidt videnskabeligt Grundlag og havde dette for Øje ved Uddannelsen af sine Medarbejdere. I 1777 blev Veterinærskolen gjort til Statsinstitution.

En Snæs Aar efter Veterinærskolens Oprettelse kom den, der tidligere kun havde været besøgt dels af Smede — thi som Barbererne i gamle Dage øvede Menneskelægekunsten, saa øvede Smeden Dyrlægekunsten — og dels af Officerer, Underofficerer og Fanesmede fra Hæren, — ogsaa til at faa Betydning for Landmænds Uddannelse, idet der hvert Aar fra hvert Stift skulde sendes en Bondesøn ind som Elev paa Skolen, og en saadan Elev blev da til Gengæld fritaget for at tjene i Hæren; det erkendtes da ogsaa, at „Lærlingene, naar de

er hjemkomne, da som Bondens Ligemænd udsprede mange vigtige Kundskaber, Idéer og Færdigheder“. Senere blev der lige til den nuværende Højskoles Oprettelse givet nogen Undervisning derude for Landmænd, nemlig i Husdyrbrug, hvilket er Fællesfag for Veterinærer og Landbrugere.

I Begyndelsen af forrige Aarhundrede, da man ved vort Universitet ogsaa havde en Art Undervisning for Forstmænd, syntes man at lægge Vægt paa at udsprede nyttig landøkonomisk Viden igennem de vordende Embedsmænd: Teologer og Jurister. Erik Wiborg, Abildgaards Medarbejder og Efterfølger, holdt saadanne Forelæsninger paa Veterinærskolen, og paa Universitetet blev Begtrup ansat som Professor i Landøkonomi. Baade Wiborg og Begtrup havde først været Teologer, dog havde kun den sidste taget Embedseksamen, ja, han blev endog Doktor paa

drage en saadan Nytte af slig Undervisning, at de kunde optræde som virkelige Vejledere bagefter.

I Tidens Løb kom det til at staa klarere og klarere for den almindelige Befolkning, at det ikke var nok som hidtil at erhverve Lærdom igennem Tradition og den empiriske Metode; Videnskaben omfattede flere og flere praktiske Forhold, og af alle den menneskelige Virksomheds Grene har næppe nogen modtaget en mere betydningsfuld Bistand fra Videnskaben end Landvæsenet. Og hvilken Revolution er der ikke foregaaet, efter at den nuværende Højskole blev oprettet. Bakterier kendte man intet til, da Undervisningen herude begyndte. Pasteurs første Arbejde er fra 1863, og hvilket Væld af Undersøgelser har de ikke givet Anledning til og vil vedblive at gøre det, og hvilke nye Værdier har de ikke bragt indenfor vor Synskreds. Naar man

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Udsigt fra Ejendommen Hj. af Gl. Kongevej og St. Jørgens Allé over Københavns Vandværks Pumpestation ved St. Jørgens Sø.

Tilvenstre i Billedet, som vi have fotograferet i Marts i Aar, ses Kommunens Arbejdere i Færd med at fortsætte den for nylig paabegyndte Rydning af de smukke gamle Kastanietræer, som flankerer Fortovet, fordi man ønsker Kørebanen gjort $\frac{1}{2}$ Meter bredere. — Dette er en Vandalisme, hvis Nødvendighed Ingen har kunnet forstaa, og som derfor er bleven paatalt i Dagspressen fra flere Borgeres Side.

en religionsfilosofisk Afhandling; han endte imidlertid med at blive Professor i Landøkonomi ved Universitetet, men mødte vel udrustet dertil, idet han ved flere Aars Ophold i Udlandet forberedte sig saavel praktisk som teoretisk.

At man lagde stor Vægt paa denne Undervisning, fremgaar deraf, at en kgl. Resolution af 1810 bestemmer, at „Hs. Majestæt ved Besættelse af teologiske og juridiske Embeder paa Landet vil tage Hensyn til de Attester, Begtrup maatte give de ansøgende Kandidater om deres Fremskridt i Landøkonomi“. Ogsaa de senere af „Gulddaasens“ Forfatter, Professor Olufsen — fra 1815 Professor i Statsøkonomi ved Københavns Universitet — udstedte Attester om juridiske og teologiske Kandidaters Kundskaber i Landøkonomi blev der tillagt den samme Betydning ved Besættelsen af Embeder ude paa Landet. Om der nu ad den Vej opnaaedes noget betydeligt, maa anses for meget tvivlsomt, og ganske naturligt, fordi de teologiske og juridiske Studerende manglede Forudsætningerne — nemlig Kendskab dels til Landbrugets Praksis, dels til Naturvidenskaberne — for at kunne

nu ved, at det er den paa organiske Stoffer rige Jord, altsaa den frugtbare, stærkt gødede Ager, Have og Skovjord, der i sit Muldlag afgiver det rigeste Sæde for Bakterierne, at her lever og trives alle Slags Bakterier, baade de sygdomsfremkaldende, de indifferente og saa de kvælstofbindende Former og Gæringsorganismer af forskellig Art, som er betingende for Jordens Frugtbarhed; naar man kender blot lidt til, hvad Bakteriernes Værk betyder for Mælk og Ost, hvad man intet kendte til for nogle Decennier siden, ja, saa er det intet mindre end en Revolution, der er foregaaet. Hvad vidste man ved Højskolens Oprettelse om Plantesygdomme. Plantefysiologien, der nu er en højt udviklet Videnskab, er kun 50 Aar gammel. Den moderne Arvelighedslære, der allerede har saa glimrende Resultater af opvise for Planter og Dyrs Vedkommende, har ikke været dyrket i 20 Aar! Ja, der er Fart i Tingene, og Højskolen maa ikke sakke agter ud; derfor foregaar der nu i disse Aar en betydelig Udvidelse af Højskolen, af dens Laboratorier og af dens Lærerstab.

Højskolen uddanner Dyrslæger, Landbrugere, Havebrugere, Forst-

mænd og Landinspektører. Der er vist ingen anden Institution i Verden, hvor alt dette er samlet, men det har naturligvis været af stor økonomisk Betydning for et lille Land som Danmark, at man har samlet alt dette paa ét Sted; det giver en rigeligere Udnyttelse af Lokaler, af Lærer- og Assistentpersonale, og dertil kommer, at de forskellige Discipliner kan virke gensidigt befrugtende paa hinanden.

Land- og Havebrugere, der vil uddannes paa Højskolen, skal have 3 Aars Praksis bag sig, men behøver ikke at have aftaget nogen tidligere Eksamen; de maa dog være i Besiddelse af saadanne Kundskaber, at de kan følge Undervisningen, hvilken kan siges at bygge paa det Grundlag, som Præliminæreksamen giver; mange Landbrugsstuderende har i Forvejen gennemgaaet en Landbrugsskole.

Af Veterinærer, Landinspektører og Skovbrugere kræves der imidlertid mindst Præliminæreksamen, men med et Pointstal, der er højere end Minimum for at bestaa, og med visse Krav til Karaktererne i enkelte Fag; den saakaldte Realeksamen alene giver ikke Adgang, men maa efterfølges af en ved Højskolen selv aflagt Adgangseksamen. En højere Landbrugsundervisning blev først i 9 Aar givet paa den polytekniske Lærestalt, før den blev overført til Højskolen ved dennes Indvielse i 1858. Denne Indvielse foregik d. 23. Aug. 1858 i Overværelse af Kong Frederik VII. Kongen indfandt sig først en Time efter det for

Indvielsen fastsatte Klokkeslet; Højskolens første Direktør, den bekendte Læge, Finansminister og Borgmester Fenger holdt Talen, Studentersangforeningen sang en af Ploug skreven Kantate, og Kongen blev og spiste Frokost sammen med Direktøren og nogle af Lærerne. Bygningen var tegnet af Bindesbøll. Med sine graagule Mure og sit udludende Tag faldt den just ikke i det store Publikums Smag, men i sin rene antike Stil bar den et afgjort Kunstnerpræg, hvilket desværre for en ikke ringe Del gik tabt, da den i Begyndelsen af Halvfemserne blev indlemmet i den nuværende Hovedbygning (se Billederne Side 44).

Da man i 1856 vedtog Loven om Oprettelsen af den nuværende Højskole, købte Staten Ejendommen Rolighed paa Frederiksberg, og den gamle Veterinærskoles Ejendomme solgtes. Den ny Ejendom, der var paa ca. 60 Tdr. Land, købtes for ca. 130,000 Kr., hvilket er 15—16 Øre pr. Kvadratalen! Det var det Areal, paa hvilket Højskolen med dens Forsøglaboratorium og Serumlaboratorium nu ligger, og desuden Terrænet, hvor nu Fjords-, Brandes- og Dr. Abildgaards Allé med St. Thomas Kirke er beliggende, endvidere hele Sygehjemmets Areal og et 8—9 Tdr. Land stort

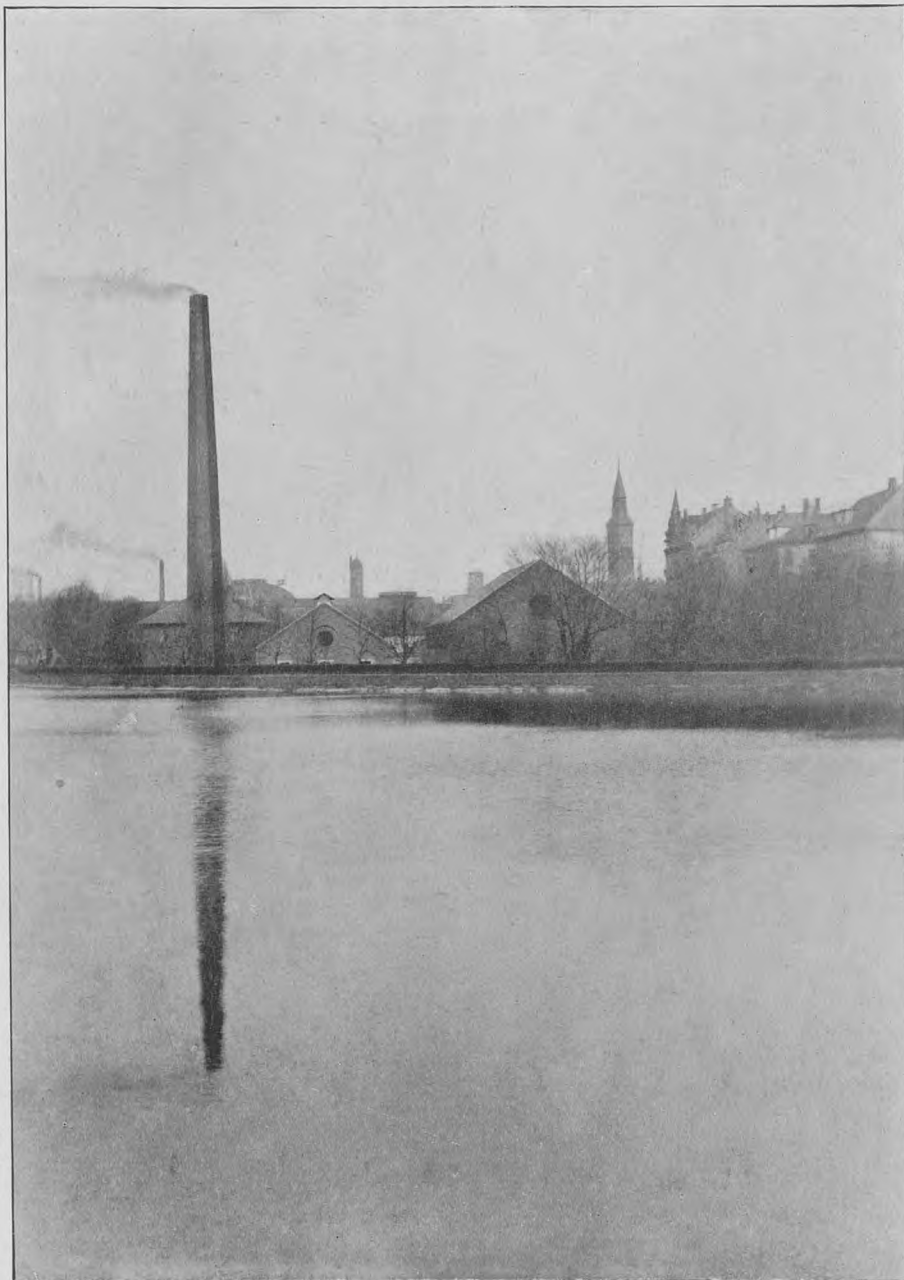
Areal, paa hvilket nu bl. a. Provinsarkivet og Brorsonskirken er opførte. (En Del af dette Jordareal ejedes senere af Apoteker Groth — se Billedet Side 31). Sygehjemmet købte allerede i 1856 sit 6½ Td. Land store Areal, paa hvilket Stadsbygmester Stilling opførte den bekendte store Bygning for gamle svage Personer; hele denne Ejendom med paastaaende Bygninger blev i 1918 købt tilbage til Højskolen, da Sygehjemmet havde Planer om at ville andetsteds hen. Andre Arealer blev efterhaanden afgivne til Jernbaneanlæg, til Københavns Kommune, til Kultusministeriet og til et privat Konsortium. Højskolens tilbageværende Areal blev da ca. 28 Tdr. Ld., men fik altsaa i 1918 den nys nævnte Forøgelse.

Bag Hovedbygningen, der rummer en smuk Gaard, ligger der en stor, af Træer indrammet Plæne, der mod Vest flankeres af den i 90'erne opførte „Anatomibygning“, der for Tiden rummer den normale og den patologiske Anatomi med Dissektionssal og Mikroskopisal samt den zoologiske Afdeling og Husdyrbrugsafdelingen. Der findes her smukke og interessante Samlinger, tilvejebragte ved Læres og Assistenters aarelange Arbejder; flere Samlinger er mønsterværdige til Undervisningsbrug og tildels enestaaende. Bag denne Bygning er der en anden stor Plæne, som paa de 3 andre Sider begrænses af de 3 store Hospitaller, Sygestalde med Operationslokale og Ridehus, i hvilket sidste der dog kun sjældent rides, men det benyttes til Ophold for løst gaaende Kolikheste, Undervisning i Ydre lære og til Folketingsvalg, indtil vi for et Par Aar siden i Forfatningen opgav den mundtlige Valghandling. Desuden hører der til Bygningskomplekset en Admi-

nistrationsbygning med „Vagtstue“ i Stueetage, Beslagsmedie, Hunde- og Fjerkræklinikk, Sektionshus, Isolationsstald og en Bygning med Landbrugsmaskiner.

Paa Undervisningsmarken er der ifjor opført en lav Bygning langs Rolighedsvej. Det er en Bygning, som i den ene Halvdelen har Lade for Marken med Ophængning for Frøsekker, Jordblandingsrum til Kulturforsøg og Roekælder; i den anden Halvdelen er der 3 moderne, udstyrede Laboratorier — kemiske, bakteriologiske — til Brug for Lærerne i Landbrugets Plantedyrkning og de viderekomne Landbrugsstuderende; endvidere er der Frøkammer, Opholdsværelse for Markens Arbejdere og Bolig for en ugift Assistent.

I disse Aar finder der store Udvidelser Sted for at bringe Højskolen paa Højde med de bedste tilsvarende Institutioner andetsteds og for at kunne rumme de mange Elever, hvis Antal nu vil vokse yderligere ved Sønderjyllands Tilbagevenden og derved, at

St. Jørgens Sø set fra Dosseringen.

Midt i Billedet ses den paa det foregaaende Billede omtalte Pumpestation og til højre Ejendomme paa Gl. Kongevej samt Raadhustårnet.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt. Udsigt fra Dæmningen langs Gl. Kongevej over St. Jørgens Sø til Dosseringen. Aar 1921.

Vodrofsvej set fra Gamle Kongevej. Til højre Opgangen til Dosseringen; midt i Billedet Beværtningen „Vodrofs Kro“s Have. Aar 1913.

Ejendommen Hj. af Gl. Kongevej og Vodrofsvej,
som i 1917 blev nedrevet for at give Plads for „Kinopalæet“, som ses paa næste Side.

Originalen tilh. Overlæge Halk.

Villaen „St. Jørgens Lund“,

som laa paa Vodrofsvej ved Siden af ovenstaaende Ejendom og hørte til Ejendommen Gl. Kongevej 60—62, blev nedrevet i Aaret 1917 sammen med ovenstaaende Ejendom. — Paa disse Grunde opførtes Kinopalæet (se næste Billede).

Højskolen, der i Forvejen uddanner næsten alle norske Dyr læger, nu ogsaa maa overtage Uddannelsen af finske Dyr læger, indtil der bliver tilfredsstillende Forhold Syd paa, hvor Finnerne i de sidste Aartier væsentligst har studeret. Sverige har nok en udmærket, moderne Veterinærhøjskole, men denne optager kun 30 Studerende aarligt, alle svenske. I det hele har vi haft mange udenlandske Studerende i Tidens Løb, for 2 Aar siden naaede vi Tallet 900 paa saadanne fra Højskolens Oprettelse; ca. Halvdelen heraf var Nordmænd. Og nu tænker Kina paa at sende os nogle Studerende til Uddannelse. De mange Fremmede forøger selvfølgelig i høj Grad Undervisnings- og Eksamensarbejdet, der for mange Læreres Vedkommende kan være stort nok endda, men vi bør jo vise Gæstfrihed, og det er jo altid en Glæde at kunne gøre Nytte ogsaa udenfor Landets Grænser.

Højskolen, særlig ved Operationerne, sagde en Dag: Jeg er ganske imponeret af, hvad jeg ser herude; en saa grundig, alsidig Uddannelse; ingen Mediciner fører sin Sygejournal med større Omhu, end det her forlanges af Veterinærerne.

Men det var altsaa dem i de hvide Kitler! En anden Gruppe har Docent Grunth samlet i eller udenfor Smedien om Hovbeslaget; en tredje Gruppe følger Lektor Christensen i hans Udførelse af Veterinærpolitiforskningerne, en fjerde er optaget af Professor Mørkebergs Operation paa en kastet og bedøvet Hest, hvilket foregaar ude paa Græsplænen eller hyppigst inde i det med Bark paa Gulvet forsynede Operationslokale; en aseptisk Operationssal har Højskolen ikke endnu, men vil faa den i den nye Føde- og Operationsklinik. Samtidig er et Hold Studerende i Gang i Hundeklinikken, et sjette Hold i den medicinske Klinik

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Films-Teatret „Kinopalæet“, Hj. af Gl. Kongevej og Vodrofsvej,

opført 1917 paa Grunden af de paa foregaaende Side viste 2 Ejendomme. Til venstre Gl. Kongevej, til højre Vodrofsvej.

Den, der i Morgentimerne betræder Højskolens Grund, vil se en Række Lærere, Assistenters og Studerendes, alle i hvide Kitler, i Virksomhed. En Gruppe er i Færd med under Professor Sand og Reservedyrlægen at undersøge de Patienter, Folk møder frem med; det er Veterinærkandidaterne, som her er i Gang. Det er i Aar 80 Aar siden, man indførte den Bestemmelse, at naar den egentlige Veterinæreksamen er afsluttet, skal Kandidaterne tilbringe $\frac{1}{2}$ Aar ved den ambulatoriske Klinik (Vagtstuen), før de faar Testemonium som Dyr læger; i dette Halvaar faar de Øvelse i at udføre Dyr lægepraksis, dels paa alle de Dyr, der føres ud til Højskolen uden at skulle indsættes paa en af de 3 stationære Kliniker — den kirurgiske, den medicinske og Klinik for mindre Husdyr, — dels ved Besøg hos syge Dyr ude i Byen og i Hovedstadens nærmere Omegn. Den stationære Klinik — Staldene — er næsten altid fyldte; særlig gælder det den kirurgiske Afdeling, til hvilken syge Heste ude i Landet jævnligen maa staa paa Ekspektanceliste. En norsk Menneske-Overlæge, som for nogle Maanedes har slaaet sig ned her i Byen og gaar rundt for at se, hvor der er noget at se, og derfor aflægger flittige Besøg paa

og et syvende faar paa Apoteket Undervisning i at tilberede Lægemidler. I disse Formiddagstimer er de andre Studerende til Forelæsningerne om de forskellige Grundvidenskaber og om Landbrug, Havebrug, Skovbrug og Landmaaling. Efter 12 er de kemiske Laboratorier og Tegnesalene fyldt med yngre Studerende, og de ældre Veterinærstuderende faar deres Forelæsninger, deres Mikroskopiøvelser og Oplæring i Sektion og Dissektion; fra Kl. 4—5 standser al Undervisning — eller skulde standse — men de mange Studerende paa yngste Hold har i de sidste Aar gjort det nødvendigt at fortsætte paa det kemiske Laboratorium til Kl. 6.

Ved Højskolen er der i dette Øjeblik (1919) ansat 23 Professorer, 5 Docenter og 6 Lektorer; naar den i disse Dage vedtagne Lov om nye Lærereposter i Løbet af de nærmeste Aar bliver ført ud i Livet, vil der være 27 Professorer, 4 Docenter og 11 Lektorer. Professorer og Docenter er fast ansatte med kongelig Udnævnelse, medens Lektorerne beskikkes af Ministeriet for et vist Antal Aar ad Gangen; det er Personer, som paa forskellige Omraader sidder inde med for Højskolen nyttige Specialkundskaber fra deres Virksomhed i anden Stilling, som er deres egentlige Livsgjerning.

Bryggeriet „Svanholm“s Bygninger, Gl. Kongevej 68 og Vodrofsvej 13, set fra Gaarden nærmest Vodrofsvej. Aar 1900.
 Bryggeriet blev anlagt 1853 og nedlagt 1891, hvorefter „De forenede Bryggerier“ benyttede en Del af Lokalerne til Aftapningsanstalt (Extra).
 Aar 1904—05 blev den store Plads ryddet og Prinsesse Mariæ Allé anlagt over Grunden.

Højskolen har et udmærket, offentlig tilgængeligt Bibliotek, omfattende alle de Fag, der doceres herude; det er især Professor Oppermann, der har Æren for Indretningen af dette for Lærere

og Studerende saa værdifulde Hjelpeapparat; der er Udlaanetid daglig Kl. 9—3, og en med Haandbøger og de nylig udkomne, inden- og udenlandske Fagtidsskrifter udstyret Læsesal staar til

P. Andersens Maskinfabrik og Jernstøberi „Svanholm“, Gl. Kongevej Nr. 64—66.

Disposition. Bibliotekets Vækst og stedse stigende Benyttelse har bevirket, at en betydelig Udvidelse er uomgængelig nødvendig og derfor udgør et Led i de for Tiden stedfindende Bygningsarbejder.

Til Højskolen er knyttet det landøkonomiske Forsøgslaboratorium og Højskolens Serumlaboratorium.

Forsøgslaboratoriet blev paa Foranledning af Docent N. J. Fjord oprettet i Aaret 1882. Det blev indrettet som Hovedsæde for den Forsøgsvirksomhed, der under Fjords Ledelse var vokset op fra en lille Begyndelse i 1866. Formaalet for Virksomheden var og er vedblevet med at være: ved rationelle Forsøg, udført under praktiske Forhold, at give Landbruget Oplysning paa Husdyr og Mejeribrugets Omraade, Oplysninger, som direkte kan nyttiggøres i det praktiske Liv.

Laboratoriet et betydeligt Arbejde ved — som Regel uden Vederlag — at udføre diagnostiske Undersøgelser for praktiserende Dyr-læger. Hovedvirksomheden foregaar indenfor Laboratoriets Bygninger, men rundt i Landet foretages desuden — til dels med Assistance fra praktiserende Dyr-lægers Side — praktiske Forsøg til Belysning af de forskellige Præparaters Værdi ved Smitsoernes Bekæmpelse.

Ved Lov af $12/4$ 1892 bevilgedes 868,000 Kr. til Om- og Tilbygninger, der foretoges efter Tegninger af E. Gnudtzmann i 1892—95. Hovedbygningen blev gjort dobbelt saa stor, idet Sidefløjene forlængedes ca. 30 Fod mod Øst og forenedes med en med den gamle Hovedfløj parallelt liggende Fløj i 2 Stokværk og Kælder, der paa hver Side er 80 Fod længere end denne (ialt ca. 350 Fod), og som nu danner Hovedfacaden ud mod Bülowvej. Over Porten

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Gl. Køngevej Nr. 64—66 „Svanholm“ i 1921.
Samme Facade som paa Billedet nederst paa foregaaende Side.

Forsøgene bliver derfor ved Laboratoriets Medarbejdere udført rundt omkring paa større Gaarde, paa Mejerier og Slagterier, medens det derved indvundne Talmateriale samles og bearbejdes paa selve Laboratoriet. Dette har foruden en Administrations- og Beregningsafdeling et kemisk, et dyrefysiologisk og et bakteriologisk Laboratorium. Til Forsøgslaboratoriet er knyttet de saakaldte lovbefalede Smørbødmmelser, i hvilke alle Landets Mejerier deltager. Bedømmelsen foretages af Smøreksporthorer, Konsulenter og Mejeribestyrere, og af Resultatet af disses Dom, som straks meddeles Mejerierne, afhænger det, om Mejerierne kan føre „Lurmærket“, hvilket er afgørende for, om de kan eksportere deres Smør til England.

Serumlaboratoriet oprettedes i 1908 efter Forslag af dets nuværende Forstander, Professor, Dr. med. C. O. Jensen. Dets Hovedopgaver er at foretage indgaaende Undersøgelser over de her i Landet forekommende smitsomme Sygdomme hos Husdyrene og gennem Fremstillingen og Udleveringen af Serum- og Bakteri-præparater (Vaksiner) at udnytte den bakteriologiske og serologiske Forsknings Resultater i Praxis. Ved Siden heraf udfører

i dens fremspringende Midtparti staar Fred. VII.s og Chr. IX.s Navnetræk og Aarstallene 1886 og 1892.

Danmark var i de første Aar i det 19de Aarhundrede vedbleven at være holdt udenfor de store Krigsbegivenheder rundt omkring i Europa og var derfor ligesom i det sidste Tiaar af forrige Aarhundrede gaaet frem i Handel og Velstand, men i Eftersommeren 1807 begyndte der med det engelske Overfald en Sorgens Tid for Danmark, der varede i mange Aar. I Begyndelsen af August viste den engelske Flaade sig i Sundet, og faa Dage derefter blev der fra Englands Side til Kronprins Frederik, der opholdt sig ved Armeen i Holsten, stillet Forlangende om Flaadens Udlevering. Den 11te samme Maaned ankom Kronprinsen uventet til København, hvor hans Ankomst under de truende Krigsudsigter vakte stor Begejstring, saa at Byen endog om Aftenen blev illumineret, men allerede den næste Dag erfarede man, at Kronprinsen var om Morgenen afrejst med sin sindssyge Fader fra Frederiksberg Slot og var vendt tilbage til Holsten. Den 16. August begyndte Englænderne at gaa i Land ved Vedbæk, og Dagen

Udsigt over Gl. Kongevej ved Bagerstræde.

I Forgrunden til venstre Gl. Kongevej 64-62, og i Baggrunden til højre Bagerstræde med Hjørneejendommen „St. Jørgen“ (Gl. Kongevej 29), Aar 1899.

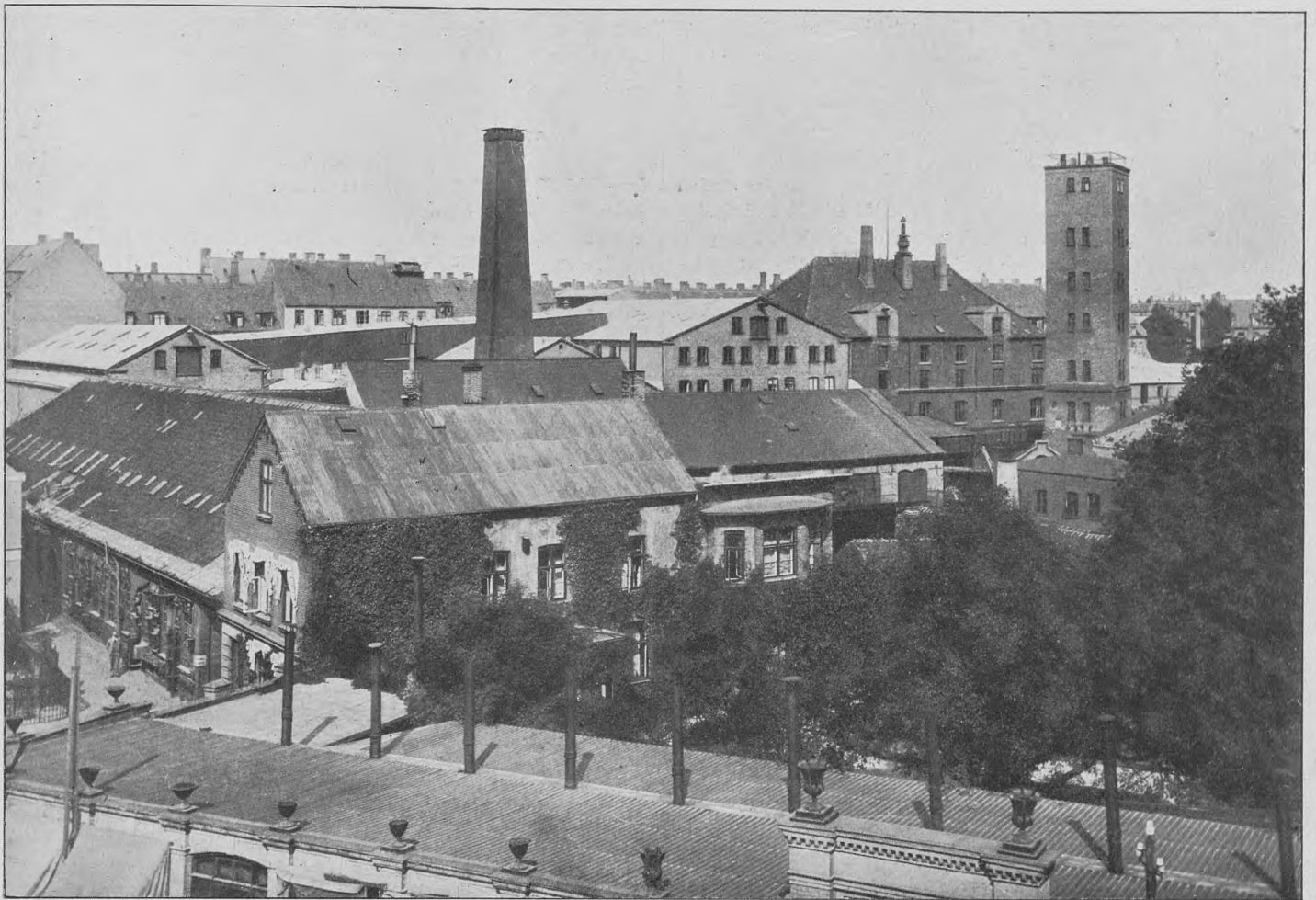
derpaa var de uden at møde nogen Modstand naaet til Københavns Omegn, ogsaa til Frederiksberg, der saaledes — den eneste Gang i de ca. 200 Aar, der er forløbne siden Slottet blev bygget — blev besat af Fjenden, og en af de engelske Generaler, Ludlow, hvis Linie strakte sig fra Falkonergaarden til Kallebodstrand, tog Kvarter paa Slottet. I de paafølgende 14 Dage rykkede Eng-

lænderne trods Beskydningen fra Voldene og de flere Udfald, der skete fra København, nærmere fra alle Sider og stod tilsidst i en Linie langs Søernes Yderkant fra Classens Have over Blegdammen og Ladegaarden til Kallebodstrand, medens fra dansk Side Bygninger og Hegn mellem Søerne og Stadsgraven var raserede. Paa det okkuperede Terræn havde Englænderne bygget

Bagerstræde set fra Gl. Kongevej mod Vesterbrogade. Aar 1894.
Til venstre Hjørneejendommen Gl. Kongevej 29, „St. Jørgen“.

Originalen tilh. Overlæge Halk.

Udsigt over Gl. Kongevej 64—66. P. Andersens Maskinfabrik og Jernstøberi „Svanholm“, set fra Ejendommen Gl. Kongevej 29.
 I Forgrunden Taget over Nr. 62, i Baggrunden „De forenede Bryggeriers“ Bygninger (tidligere Bryggeriet „Svanholm“).
 Til højre Vandtaarnet ved P. Andersens Vandværk (se Teksten Side 86). Aar 1900.

Ejendommen Gl. Kongevej Nr. 43, Aar 1877. Over Grunden anlagdes senere Tullingsgade.

Ejendommen Gl. Kongevej Nr. 39. Aar 1885.

Senere nedrevet og erstattet af Ejendommen, som ses længst til højre i nedenstaaende Billede.

Parti af Gl. Kongevej mellem Danmarksgade og Bagerstræde, set fra Hj. af Danmarksgade. Aar 1913.

ialt 13 Batterier, deraf de 6 mellem Frederiksberg og København, nemlig et ved gamle Pesthus ved Kallebodstrand, et i en Have ved Vesterbro, et foran Skydebanen, et i Svanholms Have ved Gamle Kongevej, et i Vodrofgaards Have og et foran Rolighed ved Ladegaardsvej. Bag de 13 Batterier fandtes 4 store Artilleriparker, af hvilke en var opkørt paa Frederiksberg Runddel.

Englænderne holdt god Krigstugt, og der fandt derfor paa Frederiksberg hverken Plyndring eller anden Voldsomhed Sted og følte i det Hele ikke andre Lidelser ved Okkupationen end dem, som en Krig altid fører med sig. Derimod forefaldt der kort før Bombardementet et Oprin af en ganske ejendommelig Art. Den 29. August var der nemlig indgaaet en kort Vaabenstilstand, under hvilken Englænderne flyttede de Sindssyge og andre Lemmer fra Hospitalet paa Ladegaarden. De blev i et Antal af omtrent 500 ført ud i Landet ad Frederiksborg til, men paa Vejen var de Sindssyge en Dags Tid indespærrede i Frederiksberg Kirke,

fantastiske Uniformer tiltrak sig Opmærksomheden, og for tillige at betragte Englændernes Batterier og den Ødelæggelse, der var sket. Vest for København var fra Vesterport til Skydebanen alle Huse ødelagte og ligeledes adskillige Huse paa højre Side af Vesterbro mellem Skydebanen og Frederiksberg Allé, men længere ude paa Frederiksberg var intet ødelagt. Th. Overskou giver i sine Erindringer fra hans Ungdom efterfølgende Skildring af de Indtryk, han — der forøvrigt i 1807 kun var en 9aarig Dreng — havde faaet paa en Tur udenfor Vesterport kort efter Kapitulationen:

„Den første Søndag efter at Fæstningens Porte var blevne aabnede, gik mine Forældre ud med os for at se de engelske Tropper. En umaadelig Menneskemængde trak ligesom vi igjennem Frederiksberg Allee, efter at være gaaet udenom den af Sandække opkastede Skandse foran Jernporten. Med Undtagelse af to Tracteursteder — nuværende Allenberg og Sommerlyst, hvilket

Gamle Kongevej ved Forhaabningsholms Allé, Gartner Frisenettes Ejendom set fra Hj. af Gl. Kongevej og Værnedamsvej. Aar 1844.

og her forefaldt selvfølgelig mange uhyggelige Scener. En Pastor Kruse, der tidligere selv havde været Præst ved Hospitalet, men nu i lang Tid havde været indlagt der som sindssyg, raabte straks ved sin Ankomst til Frederiksberg Kirke: „Jeg er Bisp og Hoved for det Hele.“ Derpaa begyndte han at prædike og holdt ved dermed hele Natten. Lige overfor ham havde en afsindig forhenværende Kaptajn stillet sig. Han faldt bestandig Prædikanten ind i Talen baade med Indvendinger og Spørgsmaal. Talens Æmne var Krigen med Englænderne. „Haver Taalmodighed, mine Tilhørere,“ sagde Kruse, „Taalmodighed overvinder alt. Jeg haver været Præst og præket for Hans Majestæt og haaber endnu at blive Præst igen.“ „Hvad hjælper det mig,“ raabte Kaptajnen, at jeg er Kaptajn for den hele Flaade, naar Engelskmanden, den Hund, stjæler den,“ og saaledes taltes og prædikedes her pro og contra den hele Nat.

Den 2. September om Aftenen begyndte Bombardementet, der fortsattes i 3 Døgn, især om Natten. Af samtlige 13 Batterier var Batteriet ved Rolighed det, der voldte den største Ødelæggelse, men ogsaa flere af de andre Batterier, saaledes Batteriet ved gamle Pesthus, anrettede megen Skade.

Efter at Kapitulationen var indgaaet og Københavns Porte atter aabnede for Færdslen, strømmede Folk ud i Omegnen for at se de engelske Tropper, blandt hvilke især Bjergskotterne i deres

sidste ud mod Alleen blot havde et langt Plankeværk med en Række Luger til at sænke, for at give Udsigt fra de usle Lysthuse, der vare indenfor, hvorfor Stedet almindelig betittedes „Blokskibet“ — laa dengang kun fire fem Lyststeder i Alleen (alle paa højre Side fra Broen), og dem havde Ejerne hovedkulds forladt ved Fjendens Komme. Husene brugtes nu til Officerquarteter, og de store Haver stode aabne uden Tilsyn. Folkesværmen maatte naturligvis benytte den gode Leilighed til i Ro og Mag at see sig om i disse de Riges ellers tillukkede Elysier, og allerede i enhver af disse Haver var der for os, som sjældent kom ud, noget mærkeligt Nyt at betragte. Forskelligt uniformerede Englændere og kjøbenhavnske Spidsborgere med Koner og Børn slentrende mellem hverandre om i Gangene, sade paa Bænkene, laa i Klynger paa Græsplainerne eller vare i færd med i al Rolighed at plukke Frugt, som der i 1807 var rig Overflodighed af. Allerede her viste sig, af den Sikkerhed hvormed Englændere og Københavnerne bevægede sig Side om Side i stor Gemytlighed, at begge Partier fandt hinanden, af Fjender at være, meget fremkommelige og omgængelige. Ikke førend ude ved Slottet begyndte dog rigtigt det store militaire Skuespil med mange livligt afvexlende Scener. En Mængde Irlændere, smukke velvoxne Folk, havde næsten ganske bedækket den vældige Møgdyngde udenfor Slottets Staldbygning med hvide Benklæder, for at de skulde

bleges, og rundt om Møddingen sad en stor Mængde københavnske Sælgekjællinger og solgte Eierne af Blegetøjet Brændevin under levende Samtaler, som de mange staaende eller liggende Grupper under Latter og Støjen førte med Gebærder og Naturløde. Paa Bakken mellem Slottet og Søndermarken stode to Regimenter med fuld Oppakning opstillede til Parade, og ventede paa deres Commandeurer, medens deres store, meget pyntede Musikcorpsere spillede det ene Stykke efter det andet. Inde i selve Søndermarken vandt imidlertid det militaire Liv først ret en eventyrlig Charakter. Denne lille Skov, der allerede havde en egen Tilløkkelse, ved at den ellers var lukket for Alle undtagen Hoffet, saa at der iblandt Folket, som maatte nøjes med at titte igjennem Stakittet, kun var dunkle Sagn om dens Eremitbolig, Grotte og andre Herligheder, stod nu aaben og var

bro, og den 21de samme Maaned sejlede de sidste Englændere herfra.

Medens der som omtalt foran i Løbet af Halvtredserne var anlagt mange nye Veje og Gader, var der samtidig ogsaa i Frederiksberg Alle, paa Gamle Kongevej og de andre Veje opført en Del private Bygninger, ligesom der i disse Aar paa Frederiksbergsk Grund foruden Landbohøjskolen blev opført to andre store offentlige Bygninger, der ikke stod i nogen Forbindelse med Frederiksberg, men kun skyldte Københavns Nærhed deres Beliggenhed, nemlig Aandsvageanstalten, der blev bygget i Rahbeks Alle paa Gamle Bakkehus' Grund, og Sygehjemmet, der som tidligere omtalt i 1857 blev opført paa Rolighedsvej. I 1854 lagdes der Grunden til Rubens Fabrikker (se Side 18), og i 1855 byggedes Schnekløths Skole paa Værnedamsvej.

Ejendommen „Forhaabningsholm“, Forhaabningsholms Allé Nr. 24. Aar 1914.

Skotternes Leir. Overalt paa Plainerne og imellem de store Stammer viste sig et broget og for os forbausende malerisk Røre. Uden for og inde i Teltene, ved de utallige Geværpyramider og omkring de mangfoldige Ildsteder, der var gravede i Jorden og hvorved der uafladeligt holdtes Kjøkken, stod, gik og laa, i de smukke røde Munderingstrøjer, med hjelmformede Casquer, tærnede Skorter, af forskjelligt farvede Baand flettede Gamacher og nøgne Laar, de kraftige, krigerske Mænd livligt grupperede med de mange Fruentimmer, der var fulgte med dem. Ja, end ikke Børn savnedes der i denne pittoreske Leir; flere, endogsaa temmelig smaa, løb halvnøgne omkring ved Ildstederne, eller vare stimlede sammen om Musikcorpsen, som spillede ved Eremitthytten. Det var for mig, som om jeg pludselig var bleven hentryllet i et fremmed romantisk Land; jeg kunde ikke blive kjed af at stirre paa alt det forunderlige, der her, saa nær ved vort hverdagslige Hjem, aabenbarede sig for mig.“

Det var bestemt i Kapitulationen, at Englænderne efter at have sat sig i Besiddelse af Flaaden skulde 6 Uger efter Kapitulationens Indgaaelse forlade Sjælland, og dette skete ogsaa. Den 18. Oktober trak de bort fra Frederiksberg og Vester-

I 1856—57 blev, som omtalt i Før og Nu VI. Aarg. Side 48, i den Mægler Gerson tilhørende store Have mellem Frederiksberg Alle og Gl. Kongevej anlagt et stort Forlystelsessted „Alhambra“, og ved Gl. Kongevej paa Grunden imellem den østlige Del af Danmarksgade og det aabne Afløb fra Ladegaarden, som indtil 1880 løb ud under Vesterbrogade (der hvor nu Stenosgade ligger), og som Folkevittigheden døbte „Rosenaen“ eller „Koleraaen“, blev der omkring 1840 oprettet et Hørspinderi, som imidlertid ikke betalte sig. Det blev nedlagt i 1847 og overtoges i 1850 af en af Aktionærerne, Veksellerer Isaac Wulff Heyman sammen med dennes Fader, Wulff Philip Heyman, som i 1853 her anlagde et Bayerskøl-Bryggeri, idet der dog til en Begyndelse kun byggedes en enkelt Kælder, der tjente baade som Gær- og Lagerkælder. Brygningen foregik i en af Hørspinderiets Bygninger, og herfra blev Urten i Spande baaret over i Gærkælderen.

Produktionen tog imidlertid saaledes til, at Heyman allerede i 1854 byggede et stort Bryghus, Malteri, Maskinhus, Gærkælder og to Lagerkældere. Nogle Aar efter byggedes ud mod Gl. Kongevej en Ølpavillon, hvor der var Sangerinder, og hvor der ligesom i den tilhørende Have blev serveret Øl og bayerske Pølser, Ser-

Forhaabningsholms Allé, set fra Hj. af Gl. Kongevej. Aar 1914.

Lykkesholms Allé, set fra Hj. af Gl. Kongevej. Aar 1914.

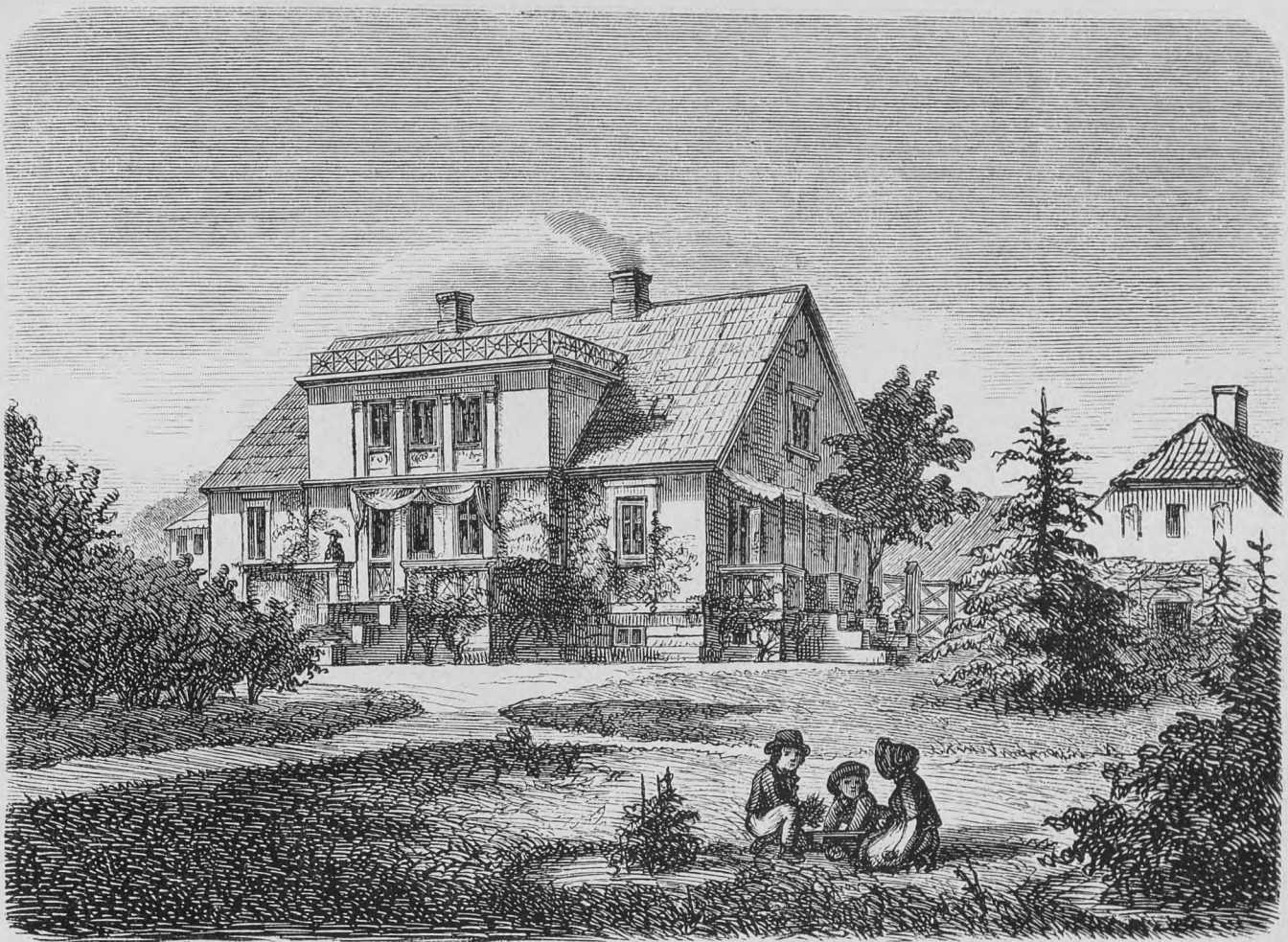

St. Knudsvej, mellem Niels Ebbesensvej og Gl. Kongevej, set mod Gl. Kongevej. Aar 1868.

Midt i Billedet krydser Niels Ebbesensvej og St. Knudsvej hinanden. Til venstre for Hjørnevillaen (til højre) ses to Minareter fra Teatret i „Alhambra“.

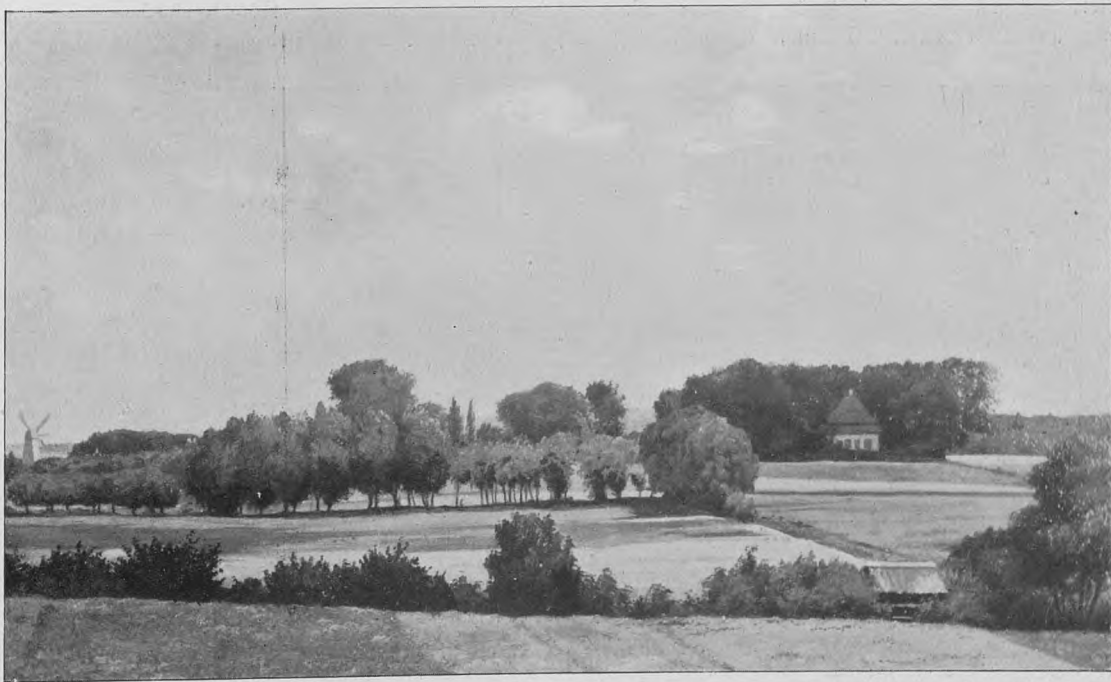
St. Knudsvej, set fra Gamle Kongevej. Aar 1913.

Biskop Grundtvigs Hus paa Gamle Kongevej.

veringen besorgedes i Begyndelsen af imiterede Tyrolerpiger, og skønt det hele var noget for København saa nyt, at det vakte en vis Opsigt, kunde Foretagendet dog ikke trives, hvorfor Pavillonen nedlagdes i Begyndelsen af 60erne. Da man mente, at

W. P. Heyman udtraadte i Begyndelsen af 1857, og efter at Even Ibsen i 1862 var bleven Brygmester, fandt der betydelige Udvidelser Sted, og Afsætningen forøgedes stadig. Ibsen overgik i 1874 til Bryggeriet i Rahbeks Allé og efterfulgtes af Ejerens

Udsigt mod Nord fra Ejendommen Gl. Kongevej Nr. 160 udover Marker mod Rolighedsvej ved Falkonéralleén. Aar 1850.
Til venstre ses Ølunds Mølle, som laa ved Nørrebros Runddel, og til højre Gaarden „Rolighed“ paa Rolighedsvej.

Aarsagen til det ringe Besøg skyldtes Beliggenheden ud til den mørke og lidet trafikerede Gl. Kongevej, anlagde Bryggeriet en ny Pavillon ud mod Vesterbrogade. Kong Frederik VII var med ved Indvielsen og gav Pavillonen Navnet Thorshal. Den bestod kun i faa Aar og blev derefter solgt og omdannet til Dansesalonen Figaro.

Søn Frederik Heyman, som ved Faderens Død i 1884 købte Bryggeriet.

I 1887 begyndte et Salg af raa Is, som fra St. Jørgens Sø ad to Tunneller under Gangstien blev ført til Vogne, som paa Spor kørte ind i en 1884 tilkøbt Ejendom, Vodrofsvej 6, og derfra over Vodrofsvej til Bryggeriet. Denne Forretning fortsattes til Aaret

Hj. af Gl. Kongevej og Værnedamsvejen i Begyndelsen af 19. Aarhundrede.
Bygningen var en af de ældste paa Gl. Kongevej.

Originalen tilh. Det kgl. Bibliotek.

1900, medens Ølbrygningen ophørte, da Bryggeriet blev overtaget af De forenede Bryggerier.

Til den her nævnte Ejendom flyttede Heyman foruden Hovedkontoret fra Niels Juelsgade den tidligere i Gyldenløvesgade beliggende Øltafningsanstalt „Extra“. Da han efter et mislykket

Forsøg paa at tappe Øl paa Sifons laa inde med en stor Mængde af disse, som repræsenterede en betydelig Kapital, anlagde han i 1886, i Forbindelse med Aftapningsanstalten Mineralvandsfabrikken „Extra“, der i April 1900 overførtes til Tuborg for at drives i Forbindelse med den der værende Mineralvandsfabrik.

Værnedamsvej, set fra Gl. Kongevej mod Vesterbrogade. Aar 1898.
Hjørnebygningen til venstre er den samme som ses paa ovenstaaende Billede.

Værnedamsvejen
fra Gl. Kongevej. 7. Nov. 1898. /

Originalen tilh. Overlæge Halk.

I Aaret 1903 blev Grundene solgt til Bebyggelse.

Den store Bebyggelse og deraf følgende Forøgelse af Folke-
mængden, der havde fundet Sted i Frederiksberg Sogn siden 1850,
maatte selvfølgelig medføre, at den hidtilværende kommunale
Forfatning med et med Hvidovre Sogn fælles Sogneforstanderskab
var lidet passende, og efter et i Rigsdagen af forskellige Folke-
tingsmænd, deriblandt Otto Müller, der ligesom Hall, Emil
Rosenørn, Casse og flere andre bekendte Politikere havde
været Medlemmer af Frederiksberg-Hvidovre Sogneforstanderskab,
indbragt Forslag udkom 29. December 1857 en Lov om Frederiks-
berg Sogns økonomiske Bestyrelse, ved hvilken Frederiksberg blev
skilt fra Hvidovre Sogn og delt i et Bydistrikt og et Landdistrikt
og i det Hele fik den kommunale Forfatning, der endnu bestaar,
og omtrent samtidig blev den københavnske Bygningslov med

nogle Forandringer
udvidet til at gælde
for en Del af Frede-
riksberg Sogn. Med
Hensyn til Belysnin-
gen af Veje og Gader,
der hidtil var besør-
get ved enkelte af
Beboerne frivillig an-
bragte Lygter og der-
for var yderst mang-
elfuld, skete kort
efter et stort Frem-
skridt, idet det dan-
ske Gaskompagni
ifølge en med Frede-
riksberg Kommune
indgaaet Kontrakt
anlagde et Gasværk
paa Ørstedsvvej, og i
September 1860 blev
Gassen første Gang
tændt paa de mest
befærdede Veje i Frede-
riksberg Bydistrikt.

Den store Penge-
krise, der i Slutnin-
gen af 1857 overgik
Danmark, standsede i
flere Aar Byggeriet
paa Frederiksberg, og
der blev indtil Midten
af Tresserne ingen nye
Veje anlagt. Derimod
skete der i de mellem-
liggende Aar i flere
andre Henseender be-
tydelige Forandringer
i de Frederiksbergske
Forhold. I 1863 op-
førte Kommunen, der
hidtil ikke havde haft

andre Skolelokaler end det i den gamle Degnebolig i Pilealleen, en ny
Skole i Falkoneralleen, den første af de store smukke Skolebyg-
ninger, som Frederiksberg nu har, og samme Aar opførtes paa
Lampevejen Kommunens Hospital og Fattighus, i 1867 fik Frede-
riksberg et Apotek, der blev anlagt paa Gl. Kongevej, og i 1864,
da Jernbanen til Roskilde, der tidligere gik forbi Valby, var bleven
omlagt, anlagdes Frederiksberg Jernbanestation i Nærheden af Fal-
koneralleen og Lampevejen. Endelig hører til de her omhandlede
Aar to andre Forandringer af væsentlig Betydning, idet den første
Københavnske Sporvej blev aabnet i Oktober 1863 mellem St.
Annæplads og Frederiksberg Runddel, og Frederiksberg Bydistrikt
fik i alt væsentligt samme Næringsfrihed som Købstæderne.

Fra Midten af Tresserne begyndte paany Anlægget af Veje saa-
velsom en stærk Bebyggelse af de ældre Veje, som senere aar-
lig er bleven fortsat. I 1866 anlagdes saaledes Platanvej, og i
dette og det følgende Aar paabegyndtes det Classenske Fidei-
commis' Opførelse af det store Komplex af Arbejderboliger, som
nu findes ved den sydlige Side af Godthaabsvejen (se Billedet S.
8), og kort efter blev den store Fajancefabrik Alumina etableret

i Smallegade. I 1868 anlagdes St. Knudsvej, Niels Ebbesensvej
og Bernstorffsvej og i 1870 til 1872, paa det nedlagte Alhambras
Grund, Alhambravej og Hauchsvej. I 1873 lykkedes det ved Køb
af Ejendommen Vilhelminelyst Jorder (ved Gamle Kongevej),
at faa den tidligere anlagte H. C. Ørstedsvvej gennemført til Gl.
Kongevej og derved at danne en bred lige Forbindelsesvej mellem
Gl. Kongevej og Nørrebro-Kvarteret.

Vilhelminelyst var en Landejendom paa omtrent 13 Tdr. Land,
hvor der baade blev drevet Landbrug og Havebrug. I 1847 var
Besætningen 3 Køer og 2 Heste. Den stødte op til den nordlige
Side af Gamle Kongevej og strakte sig omtrent til Amalievej.
Mod Vest begrænsedes den af nuværende Bülowssvej, mod Øst
hørte den søndre Ende af Ørstedsvvej til dens Jorder. Oprindeligt
hørte den til „Forhaabningsholms“ Jorder, men var en Del af en

allerede i det 18. Aar-
hundrede bortsolgt
Lod. I 1818 tilskøde-
des der Grev Gott-
fried Schmettau
(1752—1823) to Par-
celler af denne Jord-
lod. Han opkaldte sin
Ejendom efter sin Hu-
stru Vilhelmine f.
Stemann (1780-1865)
og er vel den, der har
opført det herskabe-
lige Stuehus, hvorfra
en Allé førte ud til
Gamle Kongevej. I
1826 solgte hans Enke
Ejendommen for 5,500
Rdlr. til Grosserer Mo-
ses Trier. Da denne
kom i økonomiske
Vanskeligheder solg-
te han den 1847 (Skø-
de af 22. Juni) for
10,000 Rdlr. til sine
to Svigersønner, Over-
læge paa Frederiks
Hospital S. M. Trier
og Bankieren S. L.
Trier, som købte den,
for at Svigerfaderen
kunde have et bli-
vende Opholdssted, og
en Søn af ham, der
var Gartner, en Ar-
bejdsplads for sin
Virksomhed. Da Fa-
deren var død som en
Mand paa 88 Aar,
blev Gartneren, der nu
var en ældre Mand,
gift med en Kusine,

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Hjørnet af Gl. Kongevej og Værnedamsvej. 1921.

Samme Parti som paa Billederne paa foregaaende Side.

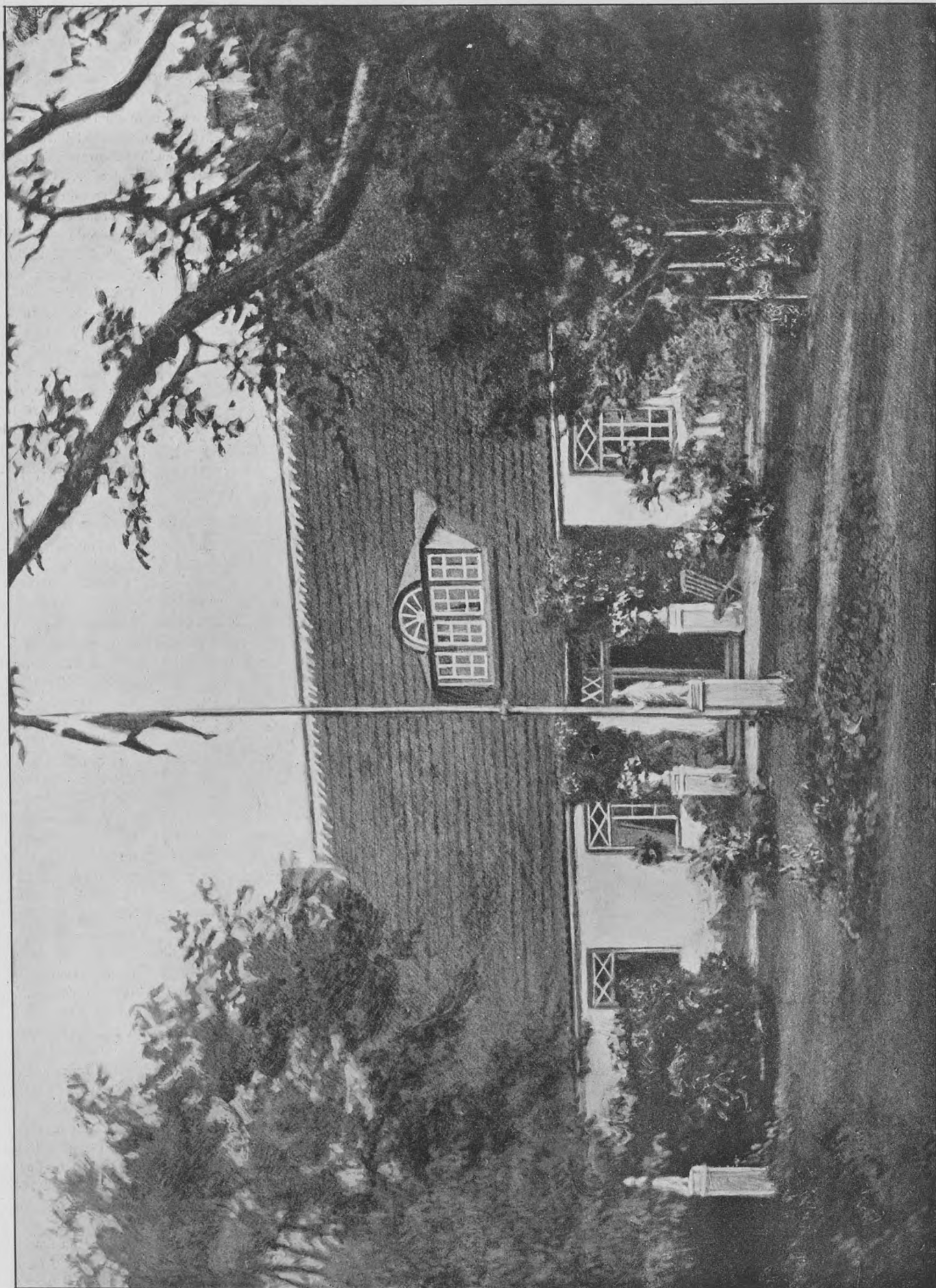
der i en Aarrække havde ført Hus for ham og Faderen, og ved-
blev at bo i det gamle Hjem.

Med stor Fordel udstykkedes efterhaanden Vilhelminelyst til
Villagrunde; i 1858 afhændedes Arealet hvorover Lindevej blev
anlagt. Først 1873 solgtes som omtalt den østlige Del, hvorved det
lykkedes at faa H. C. Ørstedsvvej gennemført. Omtrent ved den
Tid er vist de gamle Bygninger forsvundet. Den gamle Gartner
Salomon Trier beholdt Villaen Kastanievej Nr. 11, der bar
Navnet Vilhelminelyst, til den blev solgt efter hans Død 1905.

Omtrent samtidig med H. C. Ørstedsvajs Gennemførelse aabnedes
to nye Sporvejslinier, Frederiksberg Sporvej fra Smallegade ad Gl.
Kongevej og Forstædernes Sporvej, der paa Strækningen fra Halm-
torvet til Nørrebro gik ad Vodrofsvej, Niels Ebbesensvej og H. C.
Ørstedsvvej. I Slutningen af 1869 var et Savn, der i høj Grad
havde trykket Beboerne paa Frederiksberg, bleven afhjulpel, idet
Fabrikant P. Andersen, der i en Aarrække havde haft et stort
Jernstøberi paa sin Ejendom mellem Vodrofsvej og Danmarksgade,
paa samme Grund havde anlagt et Vandværk, der Aar for Aar
blev mere udvidet og efterhaanden forsynede en stor Del af Fre-

deriksberg helt ud til den gamle Frederiksberg By med Vand.— Medens Gennemførelsen af Ørstedsvvej førte til en stærk Bebyggelse saavel ved Ørstedsvvej som i de omliggende Kvarterer, blev

gamle Frederiksberg By, for en stor Del ødelagt ved Opførelsen af høje københavnske Bygninger, saaledes den tidligere for sin landlige Skønhed bekendte Lampevej. I 1878 anlagdes ved Grøn-

Landejendommen „Vilhelminelyst“ paa Gl. Kongevej mellem nr. H. C. Ørstedsvvej og Uraniovej, Aar 1860. Originalen tilh. Raadhusbiblioteket. Paa den østlige Del af Ejendommens Jorder gennemførtes i 1878 H. C. Ørstedsvvej. Ejendommen var i en meget lang Aarrække i Slægten Triers Eje. Se Teksten Side 85.

i Nærheden af Jernbanestationen Monradsvej og i 1879 mellem Gl. Kongevej og Falkoneralleen, Rathsachsvej, Chr. Winthersvej m. fl. anlagt. Paa samme Tid som disse smukke Kvarterer anlagdes, blev forøvrigt det landlige Præg, der hidtil havde hvilet over

dal et kommunalt Vandværk og en Overenskomst afsluttedes med Fabrikant Andersen, saaledes at han beholdt Ret til Vandforsyning i den Del af Kommunen, der ligger Øst for Bülowvej og Hauchsvej, medens den øvrige Del af Kommunen skulde forsynes fra

H. C. Ørstedsvvej med Hjørnet af Gl. Kongevej. Aar 1890.

Den paa Billedet viste Del af H. C. Ørstedsvvej gennemførtes Aar 1873 over en Del af Ejendommen „Vilhelminelyst“s Jord.

Parti af Gl. Kongevej med Hjørnet af H. C. Ørstedsvvej, 1921.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Hjørnejendommen til højre er den samme som er vist paa Billedet foroven. Bygningerne er opførte paa den Grund, hvor tidligere den paa foregaaende Side viste Ejendom „Vilhelminelyst“ laa.

Hjørnet af H. C. Ørstedsvvej og Bernstorfsvej, set fra H. C. Ørstedsvvej. Aar 1913.

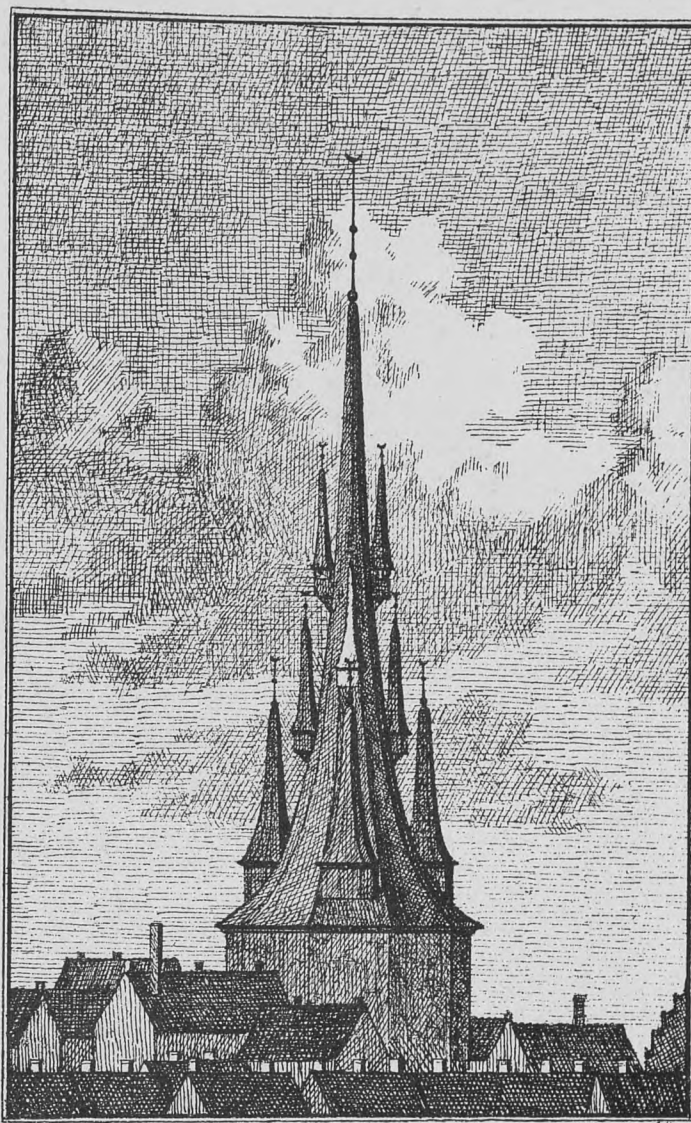
Parti af H. C. Ørstedsvvej, hvor denne skæres af Nordbane- og Klampenborg-Linierne, set mod Aaboulevarden. Aar 1913.

det kommunale Vandværk. — I de paafølgende Aar fortsattes Byggeriet i Bydistriktet paa følgende Steder: Ved Voldrofsvej, hvor allerede tidligere foruden en stor Del andre Bygninger Marstrands store Bryggeri var bleven opført, blev flere smaa Sideveje anlagte og bebyggede. Paa de til Frederiksberg Alle stødende Veje Frydendalsvej og Amicivej blev opført mange nye Bygninger, og paa Haveselskabets tidligere Grund ved samme Alle blev anlagt flere Gader. Paa Hjørnet af Lampevej og Falkoneralle opførte Kommunen i 1886 en Administrationsbygning, og længere ude i Falkoneralleen, der nu ogsaa fik sin Sporvejslinie, blev der paa Ejendommen Sindshvile's tidligere Jorder rejst et helt Kvarter af høje københavnske Huse med Smaalejligheder.

Resultatet af Bebyggelsen i hele Frederiksberg Kommune blev, at medens Bygningernes Antal i 1850 var ca. 200 og endnu i 1868 kun ca. 550, var Antallet i Slutningen af 1887 ca. 1,825 Bygninger, og Beboernes Antal, der i 1850 var ca. 2,900 og i 1860erne ca. 12,000, ansloges i Begyndelsen af 1888 til at udgøre ca. 43,000. Samtidig med Bebyggelsen af Frederiksberg Kommune blev de tilstødende københavnske Kvarterer, Vesterbro og Nørrebro, endnu stærkere bebyggede — i Vesterbrokvarteret steg Folkemængden i Aarene 1880 til 1885 med 44 %, medens den paa Frederiksberg kun steg med 31 %, og faktisk blev derfor Grænserne mellem København og det Frederiksborgske Bydistrikt fuldstændig udslettede.

Med den anden af de gamle Veje mellem København og Frederiksberg, Gl. Kongevej, er der foregaaet en endnu større Forandring end med Alleen. For ca. 75 Aar siden var Gl. Kongevej en almindelig Landevej, nu er den en Storstadsgade med Rækker af høje Huse og med den ene Butik ved Siden af den anden.

Arealet i Frederiksberg Sogn eller Frederiksberg Kommune, hvilke Benævnelser, efter at Vesterbro ikke længere i kirkelig Henseende hørte under Frederiksberg, betegner det samme, var i 1888 1,568 Tdr. Land med 220 Td. Ager og Engs Hartkorn. Endnu for ca. 35 Aar siden var der flere københavnske Enclaver, der fra gammel Tid hørte under Frederiksberg, men i Tidernes Løb indlemmedes i København, deriblandt den første Jernbangaards Terræn ved Tivoli, der først blev indlemmet i 1879. Frederiksberg grænser mod Vest til Brøndshøj og Hvidovre Sogne, idet mod Nordvest Grøndal og Flintholm er de yderste Gaarde og mod Sydvest Remisevejen danner Grænsen. Mod Nord og Øst danner Ladegaardsaaen og St. Jørgens Sø naturlige Grænser, men mod Syd er Frederiksbergs Grænser næsten ikke til at paavise. Et langt

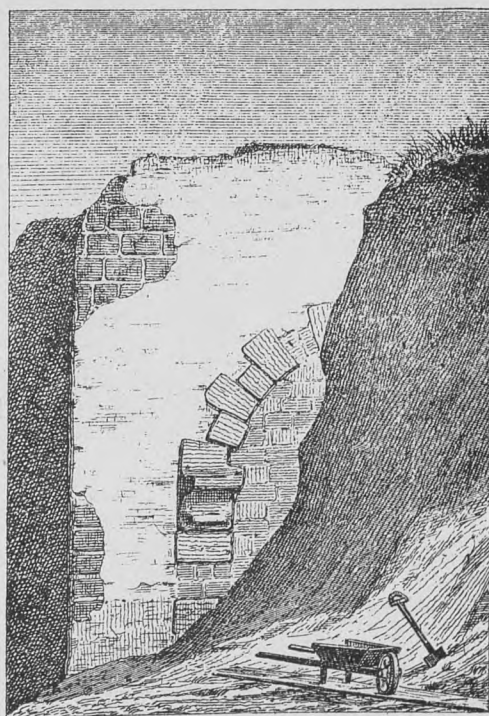

Det indre Porttaarn ved den ældste Nørreport, som laa for Enden af Nørregade, ved det nuværende Nørretorv; opført 1581.

temmelig længe uforandrede, thi hvad der forbedredes derpaa for Christian IV's Tid havde næppe stort at sige. I 1558 arbejdedes der dog paa at gøre Gravene „100 Sko brede, 20 Sko dybe“ og

Vandstanden 6—7 Alen i Stedet for 3 Alen. 1567 siges i et Kongebrev, at Volden og anden Befæstning var meget forfalden, og der bevilgedes derfor Magistraten en Afgift af hver Skæppe Malt, der bryggedes, hvilken skulde anvendes til Befæstningen. Aaret efter gjorde nogle Landsknægte Mytteri udenfor Byen og gik ind i denne om Natten paa de Steder, hvor den ikke var befæstet, „hvilket ikke alene er spotteligt og forhaanligt, men er og at befrygte, at det udi Fremtiden udi lige Maade kan vederfares“. Der paalagdes derfor en Afgift af hver Gaard i Byen til Fæstningens Udbedring, og de svenske Fanger blev sendt hid for at tjene deres Underholdning ved at hjælpe med.

Dette Arbejde havde dog ingen Art, thi 1572 hedder det igen, at Befæstningen er forfalden, og at der burde tænkes paa at gøre noget i Tide, hvis der skulde komme noget paa. Borgerne klagede i Marts næste Aar over Udgifterne under Dyrtiden, og Arbejdet blev opsat til bedre Tider. Først 1581, nogle Aar efter Krigens Ophør, toges der fat paany. Der lagdes en Skat paa alle Gaarde undtagen Gejstlighedens, og selv af Adelens maatte der ydes et halvt Aars Husleje.

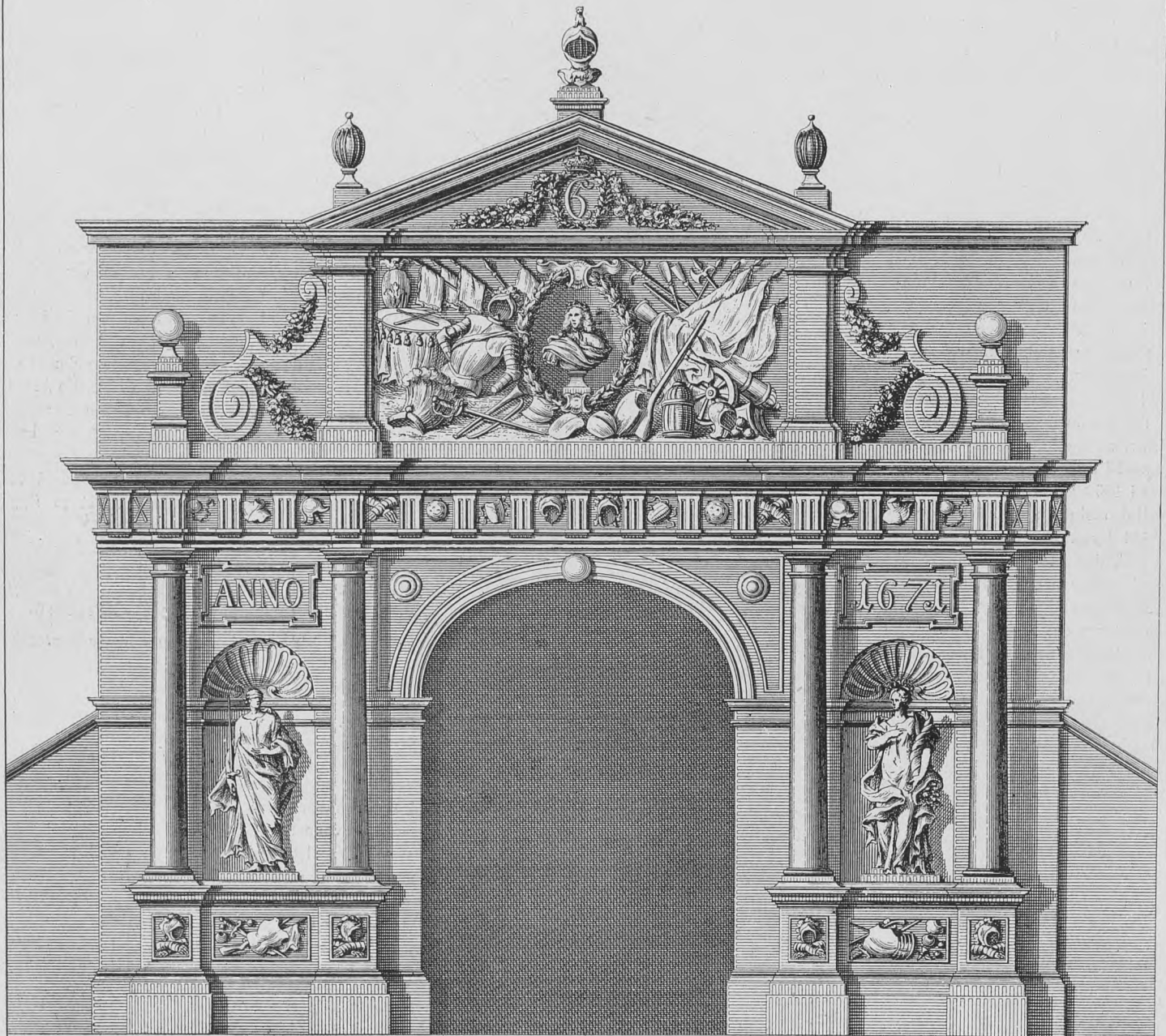

Ruin af Nørreport for Enden af Nørregade. Udgravet ved Voldens Sløjfning 1873.

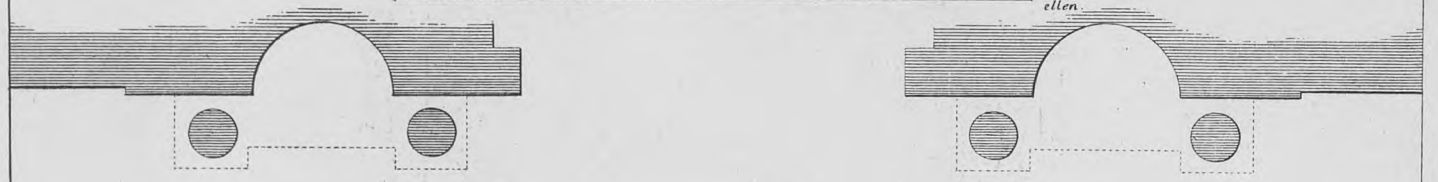
Stykke af Gl. Kongevej, nemlig fra Bagerstræde til Værnedamsvej, hører paa den ene Side til Frederiksberg og paa den anden Side til København. Det samme er Tilfældet med Værnedamsvej og med det Stykke af Frederiksberg Alle, der ligger mellem Vesterbro og den lille Runddel. Derefter gaar Grænsen i en aldeles lige Linie til Rahbeks Alle, i hvilken de første Ejendomme paa venstre Haand, deriblandt Bryggeriet, hører til København, medens de øvrige hører til Frederiksberg. Fra Bakkehuset gaar Grænsen forbi Gl. Bakkegaard (Brygger Helge Jacobsens Villa) og Carlsberg Bryggerierne langs Søndermarken til Valby, som danner den sidste Grænse mod Syd, men ogsaa her er Grænsen vanskelig at finde, idet der ved Begyndelsen af Valby, mellem denne og Søndermarken, er et lille Areal, der fra gammel Tid har ført Navnet „Klemmen“ og hørt under Frederiksberg Sogn, og paa hvilket der allerede i 1880'erne fandtes flere store Bygninger.

Nørreport—Nørrebro.

Københavns første Nørreport laa ved Enden af Nørregade, ved det nuværende Nørretorv, og var et Led i de Fæstningsværker, som Byen havde faaet i Frederik I's Tid og beholdt

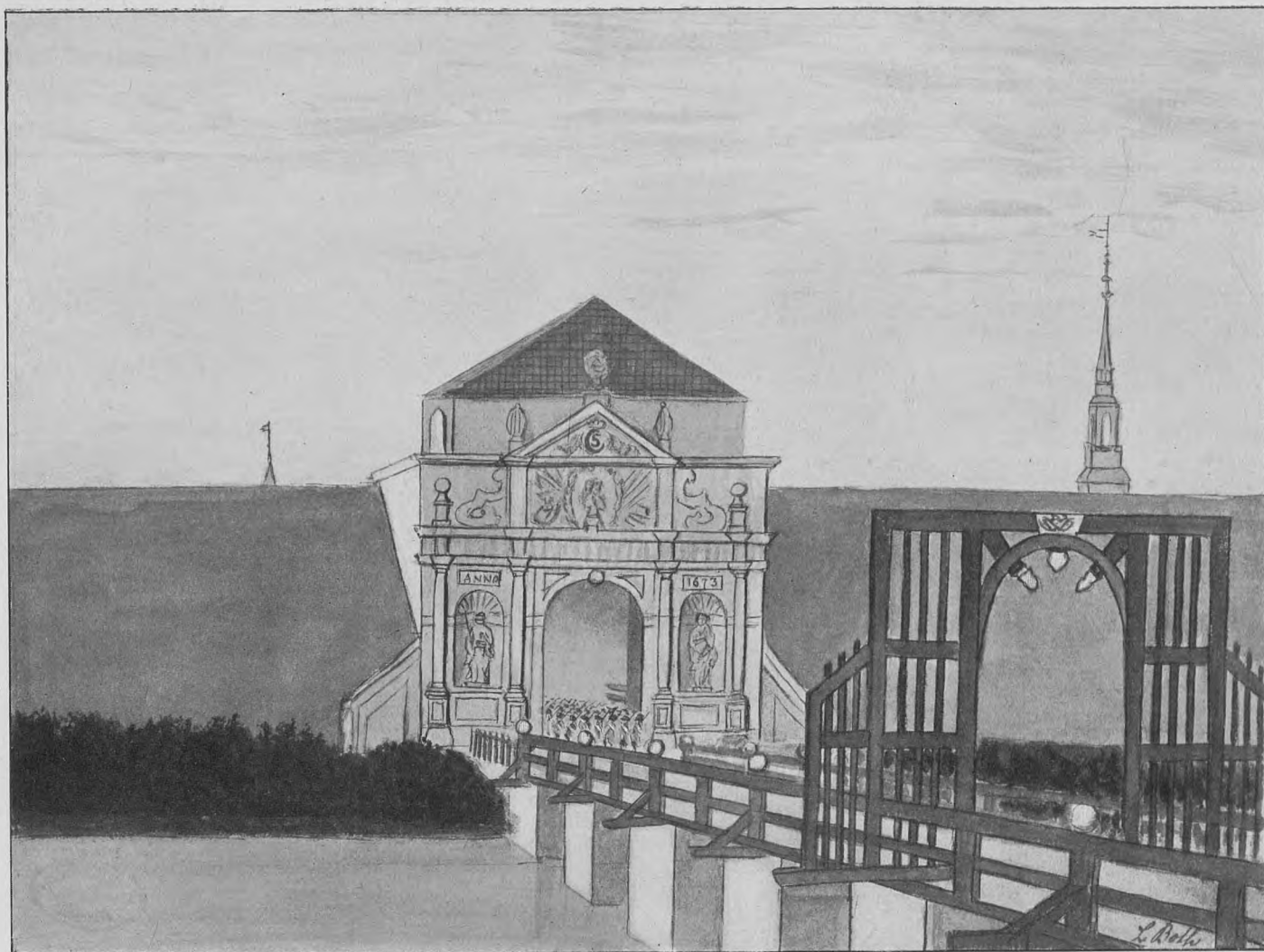
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 alen
aunes.
ellen.

Grund-Tegning og Opstalt af Nør-
re Port.

Plan et Elevation de la Porte de
Nord.

Grund-und Aufsriß vom Norder
Thor.

L. Both.

Nørreport og Broen over Stadsgraven set udefra, i det 17. Aarh.

Originalen tilh. Det kgl. Bibliotek.

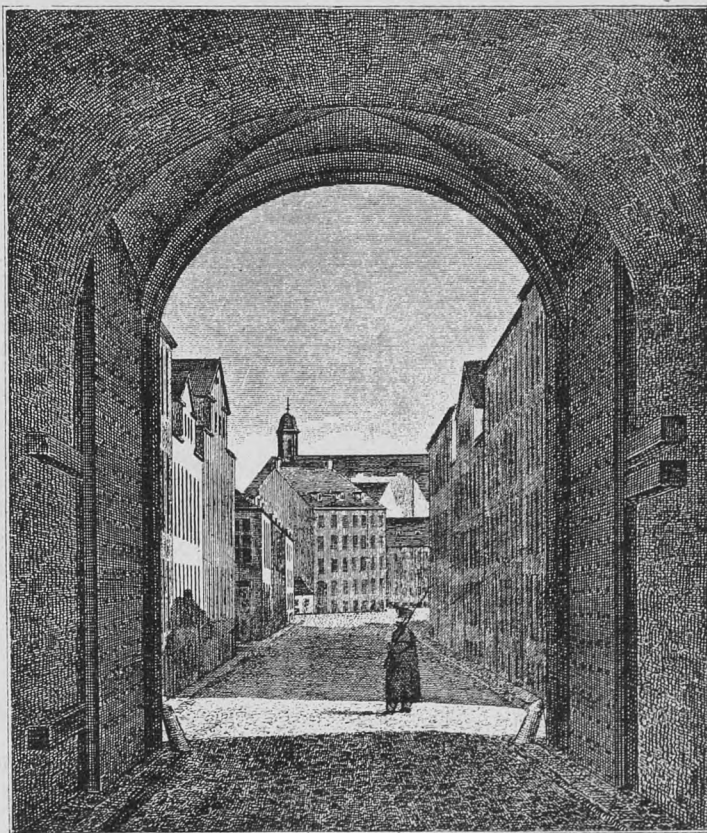
Dette Arbejde er det, der tillægges Kristoffer Valkendorf, om hvem det siges, at han i 1581 „har ladet begynde ved Nørreport med at sætte Volden om til Østerport med Kamp og ladet færdiggøre og arbejde paa Volden. Desligeste har han ladet gøre den Skanse og Hvælvingen og Mur i Nørreport og har selv givet dertil af sin Penning og har haft sine egne Arbejdskarle hver Dag paa Volden i Arbejde med Borgerne, at det skulde gaa for sig“.

Saa storartet som det lyder i denne Beretning har Arbejdet dog nok ikke været; det er næppe noget nyt, der er kommet til, men der er blot bødet paa det gamle.

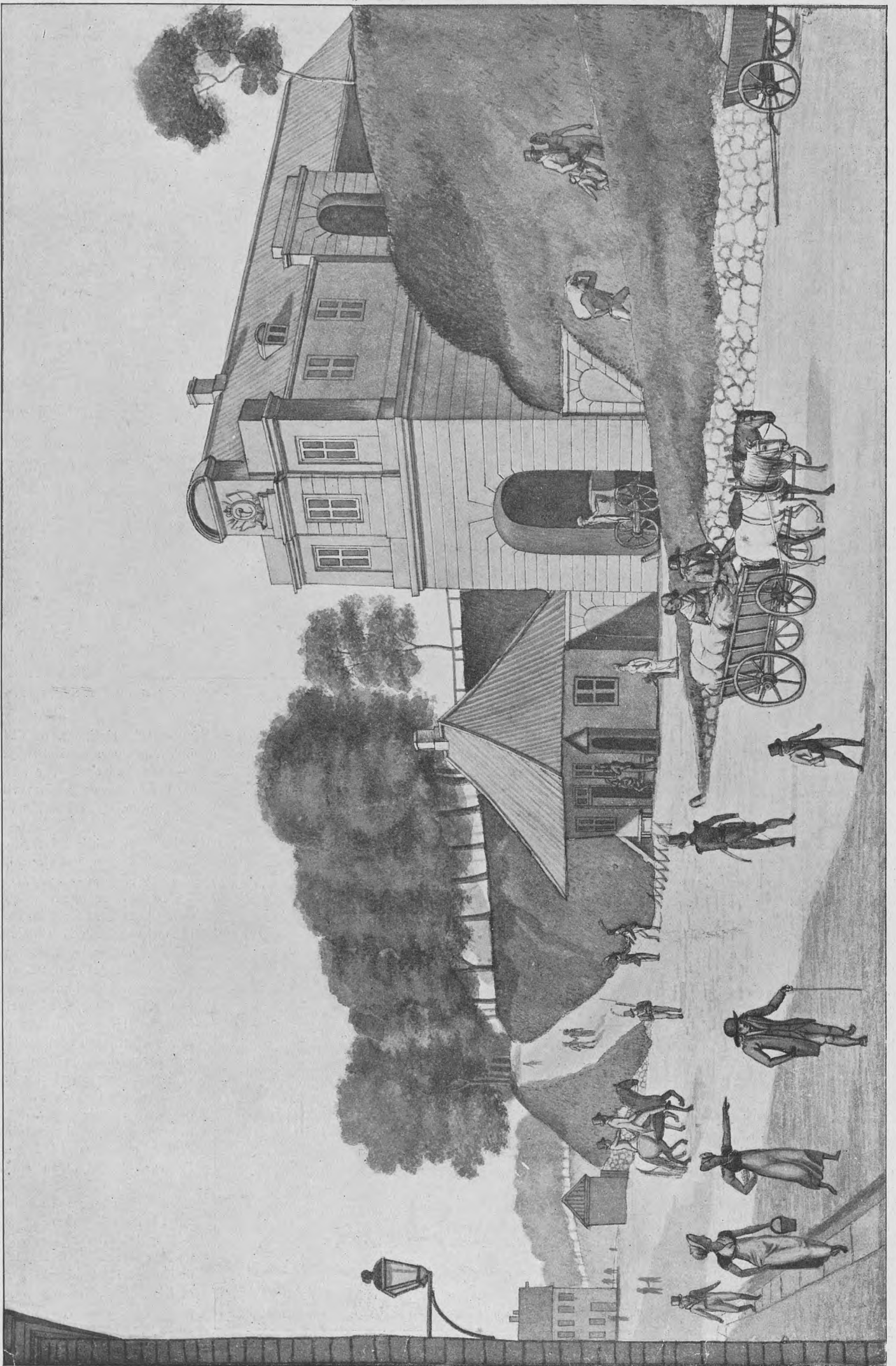
Hovedarbejdet har været ved Nørreport, men med Hensyn til Portene havde allerede Christian III begyndt at gøre store Forandringer til deres Sikring. 1539—40 har der nemlig været gjort meget Arbejde ved samme Port, og Kongen lod paa egen Bekostning bygge en „Dvenger“, et rundt Taarn i Muren tæt derved. Udenfor Porten anlagdes en Bastion eller Runddel, og i dennes yderste Del byggedes et Porttaarn. 1581 er dernæst den inderste Porthvælving opbygget, den var en meget mærkelig Bygning

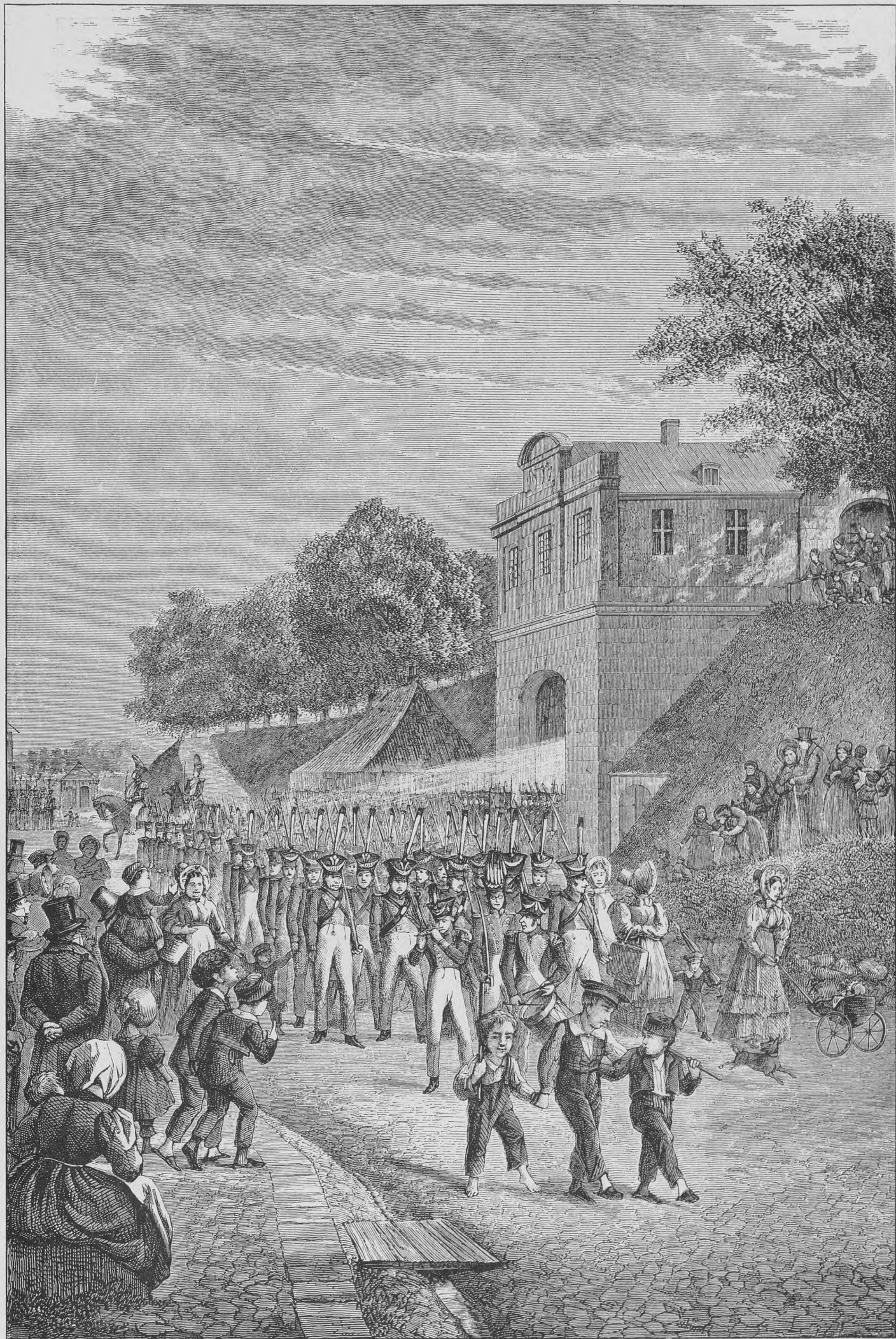
med mange Spir og Gavle. — Som omtalt tidligere, omgikkes Christian IV med Planer om at inddrage Søerne i Københavns Befæstning, saaledes at Voldene flyttedes herud og Søerne afløste de gamle Grave, hvilket vilde have givet Byen Lejlighed til Udvidelse.

Da man imidlertid frygtede for, at den nye Befæstnings Omfang vilde gøre den vanskelig at forsvare, opgav man det og besluttede at forbedre Fæstningsværkerne ved tildels at beholde de gamle. 1642 bevilgede Rigsraadet et nyt Skattepaalæg for hele Landet, ogsaa paa Adelenes Gods, af særligt Hensyn til Kongen, „ikke som nogen Pligt, men som et Tegn paa deres Affektion imod Hans Majestæt“, der „synderlig havde ladet sig befalde“, at København var det rette Sted, hvor en „god, real Fæstning“ skulde opbygges til Landets Forsvar. Hovedvolden skulde bestaa i en Vold og Grav fra Nørreport udenom Rosenborg og til Kastellet, saadan som Volden laa til vore Dage. Planen hertil var allerede lagt 1629, da Kongen i December lod grave et Dige og en Grøft fra Nørreport til St. Annæ Bro; det var dette Dige og denne Grøft, der nu skulde udføres videre.

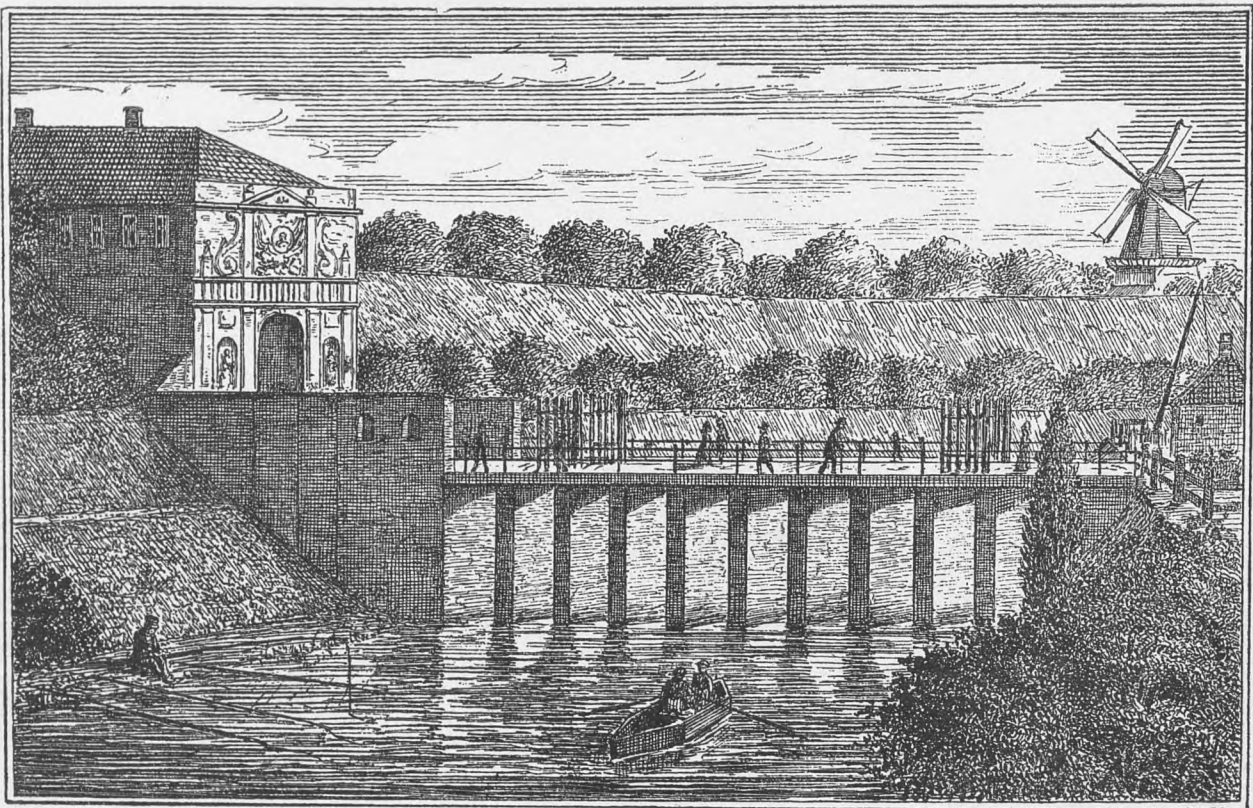

Parti indenfor Nørreport 1840, set igennem Porten. I Baggrunden Kulturvet.

Det københavnske borgerlige Infanteris Indmarsch gennem den gamle Nørreport fra Øvelse paa Fælleden i Frederik VI's Tid.

Nørre Port med Broen over Stadsgraven til Ravelinen (1800).

Ny Mølle paa Hahns Bastion.

„Nørreports Gab“ med Broen som forbandt Voldskrænterne efter at Porten var nedrevet i Aaret 1856, set fra Glaciset udenfor Ahlefeldts Bastion, mod Frederiksborggade med Kulturvet i Baggrunden, Aar 1870.

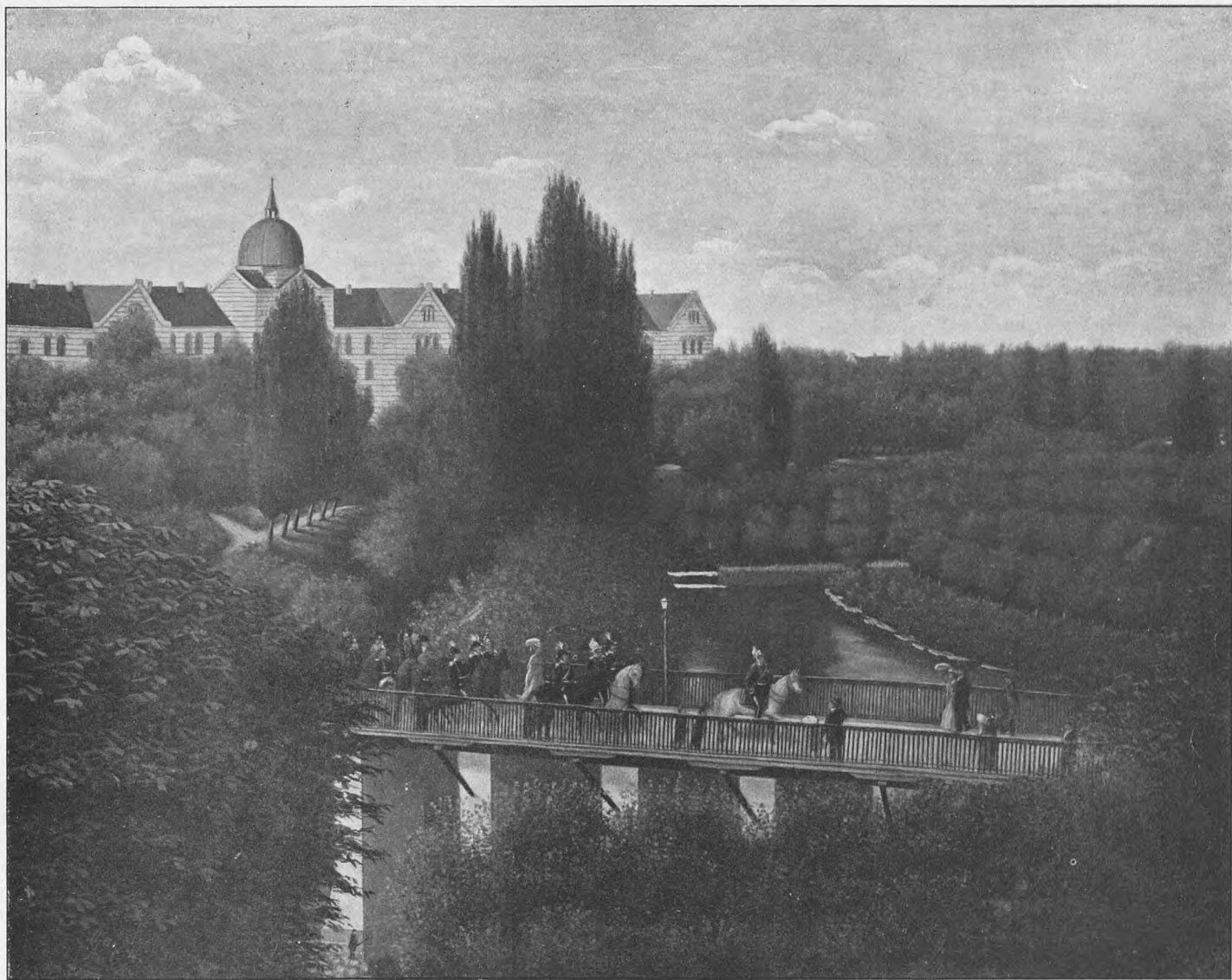
I Forgrunden Ravelinbroen over Stadsgraven. T. v. indenfor Volden Hj. af Nørrevold og Frederiksborggade. Ovenover Broen ses Taarnet paa Rundetaarn.

Der blev ogsaa arbejdet med Kraft og det uden Tøven endnu samme Aar, og da Krigen med Sverige truede Staden 1645, blev Borgerne tilholdte at fuldføre Arbejdet ved Nørreport. 1646 blev Axel Urup udnævnt til at have Overtilsyn med Fæstningsværkerne, og ny Skattepaalæg bragte Pengene tilveje. Axel Urup efterfulgtes 1656 af Henning Quitzov.

Medens disse Arbejder, der endnu var meget ufuldkomne 1658, stod paa, sløjfede man de gamle Volde og Grave fra Nørre- til Østerport og ned mod Holmens Kirke. Dette foregik i Aarene 1643—45. Nørreport flyttedes fra Enden af Nørregade til Enden af Frederiksborggade, der blev anlagt som en Fortsættelse af Mikkel Vibes Gade (nuværende Kultorv). Den er vistnok færdig 1656, da der betaltes for at overstryge den med rødt og hvidt;

Man byggede altsaa 1671 den ny Nørreport, der stod til 1856, og som ogsaa paa sin ydre Portal bar Aarstallet 1671, om den end ikke blev fuldendt dette Aar. Den var den anseeligste af alle Stadens Porte. Den gamle Nørreport, der stod ved Enden af Nørregade, blev anvendt til Krudttaarn. 1684 befalede Kongen, at Træværket ved Nørreport, nemlig Portene, Rækværket og Vindebroen i Lighed med Vesterport skulde males rødt.

Københavns ældste Nørrebro har vistnok nærmest lignet en Landsby. Aar 1620 var der allerede uden for Nørreport en hel Forstad med en Mængde Stræder mellem Stadsgravene og Søerne. Ligesom nu dannede Søerne et naturligt Terræfnafsnit om Staden,

Kong Frederik d. 7de med sin Stab rider over Broen ved Nørreport efter Indvielsen af „Johannes-Kirken“ paa Nørrebro i August 1861.

I Baggrunden ses Kommunehospitalet.

naar der allerede 1650 omtales Grunde ved den ny Nørreport, siges dermed ikke, at den er færdig. 1656 blev ogsaa den gamle Bro over Graven ved Nørreport (for Enden af Nørregade) nedbrudt.

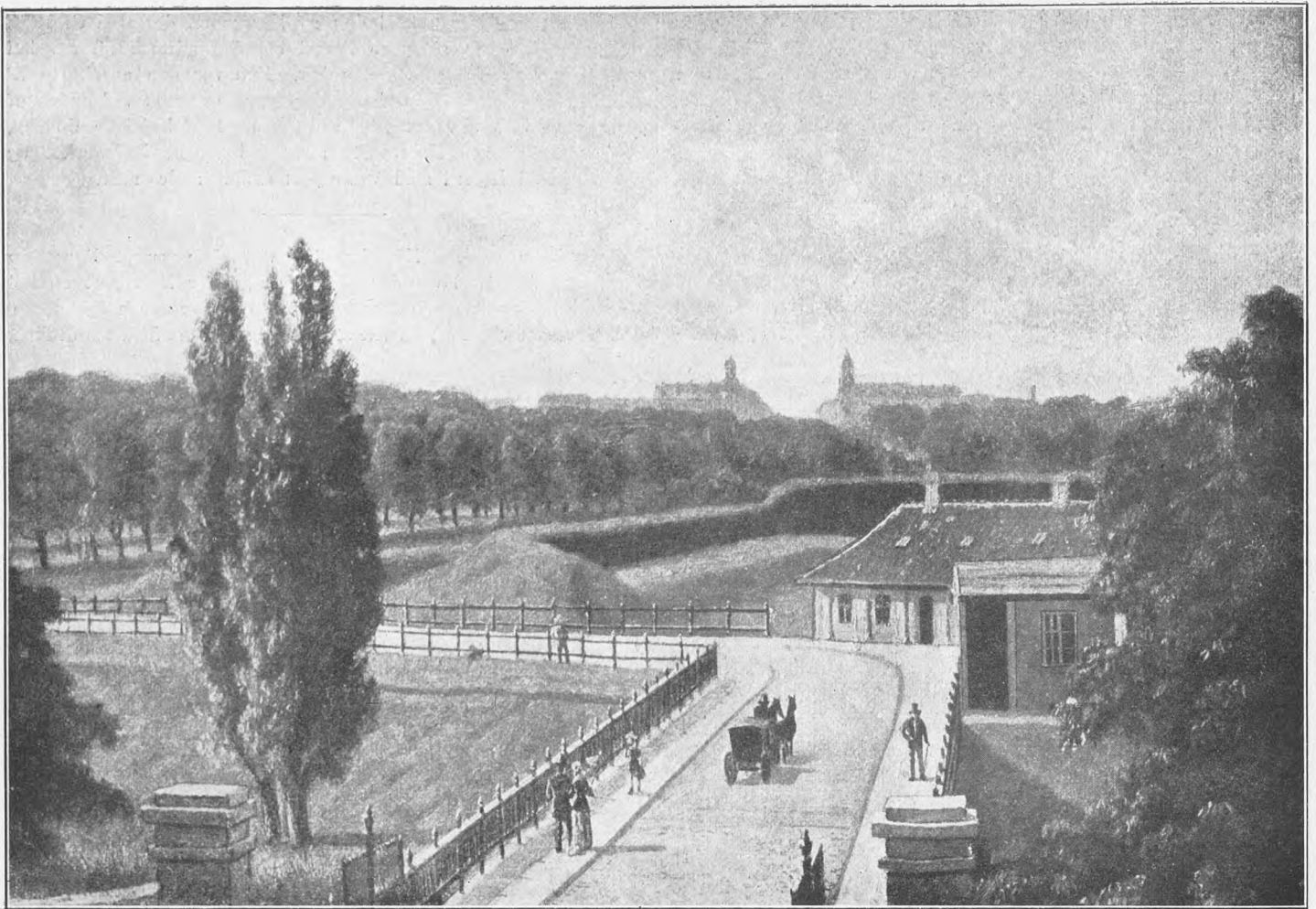
Denne ny Nørreport fik dog ingen lang Levetid. 9. November 1670 befalede Kongen sin Bygmester Hans Steenvinkel at forfatte en sirlig Model til den ny Nørreport, at den kunde blive sat i Værk til Foraaret, og der blev givet Anvisning paa Sten fra Burrhus Laboratorium i Kongens Have. I Bordings Mercurius skrives fra Marts 1671:

„Som nu saa lystelig den milde Vaar sig skynder, Soldaten her igen for København begynder ved gavnlig Skanseværk at lade se sin Flid og ej med Lediggang hendrive maa sin Tid. Man stræber, om man skønt i Jorden dybt skal grave, det salte Vand omkring den ganske Stad at have, hvorfor man og den Port, som ud til Norden gaar, har nederbrudt i Grund og om at gøre faar.“

men disse havde næppe en saa stor Udstrækning som nu og maa for en Del tænkes som sivbevokset Mosedrag. Peblingesøen var endnu ikke skilt fra Sortedamssøen, men dannede et eneste sammenhængende Vand; Vejen ud ad Nørreport gik sandsynligvis mellem Peblingesøen og St. Jørgens Sø (Peblingedammen), hvorpaa den i ringe Afstand fra den nuværende Ladegaard svingede mod Nordøst, saaledes at Middelalderens Nørrebrogade maa søges ved Ladegaardsaaen.

Hvor Gyldenløvesgade nu ligger, løb Vandet fra Peblingesøen ud i Stadsgravene, og over dette Vandløb var en hvælvet Bro tæt udenfor Graven. Norden for Broen, lodret paa Peblingesøen, løb 4 Stræder mellem Havepladser, men uden at det ses, om her var fast Beboelse. Det femte Stræde, der i Jordebogen kaldes det ny, og som gik „ret i vester“ fra Nørreport til Peblingesøen, ses derimod at have Beboelser, idet her ikke alene omtales Bygninger, men ogsaa „Boder“. Dernæst nævnes Adelvejen fra Byens Plads og Fortov, og som paa sin nordre Side havde Kirkegaarden.

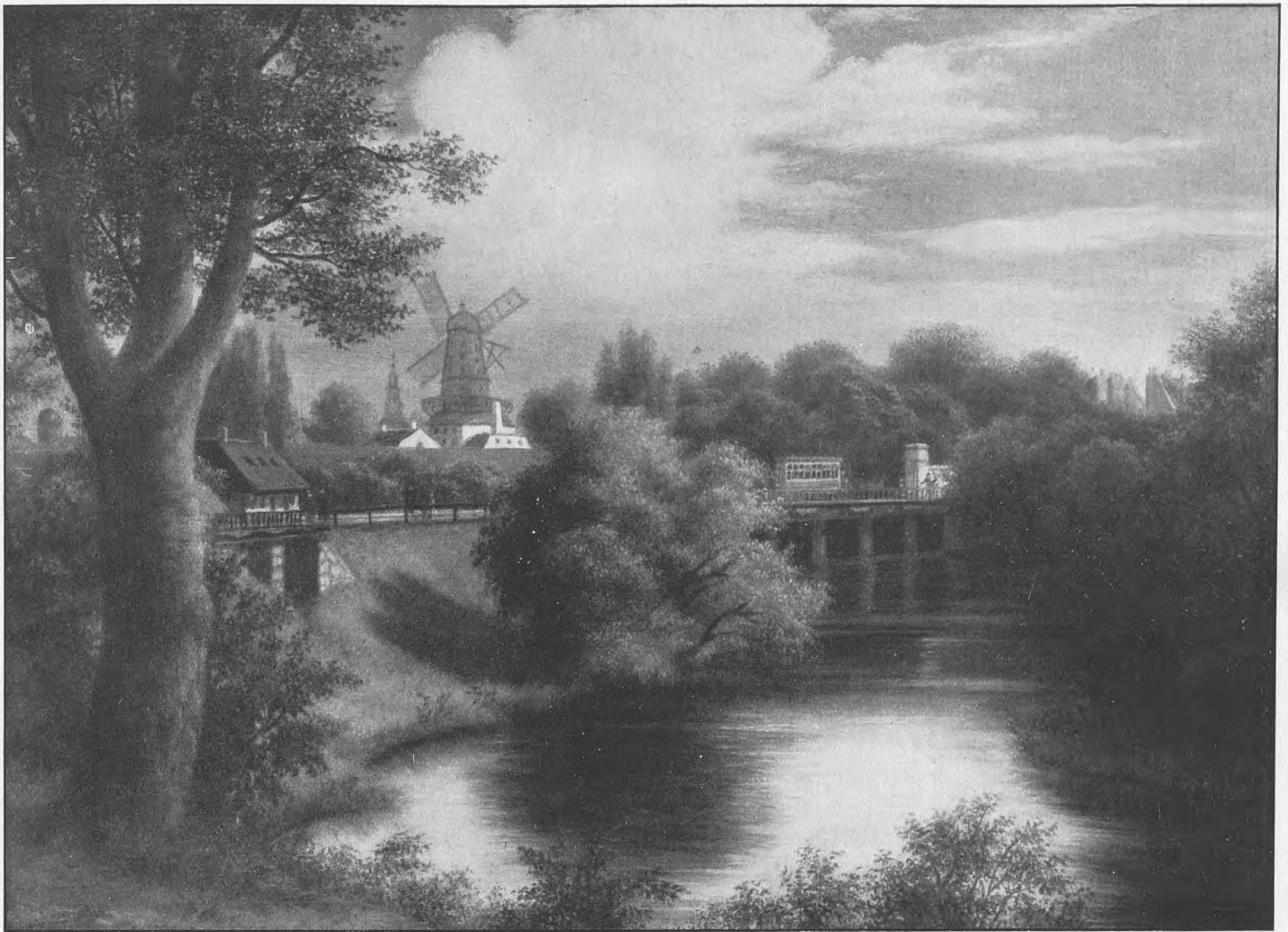
Bebyggelsen var allerede saa stærk i 1618, og Indbyggernes

Udsigt fra Nørreport ud over Broerne og Ravelinen med Bomhuset — til Nørrebros Alléer. I Baggr. ses Husene i Nørrebrogade (1860erne).

Udsigt fra Nørrevold (omtrent ud for Nørregade) ud over Stadsgraven til „Nørrebros Alléer“; i Baggrunden Dosseringen og Nørrebrogade (1860erne).
Farimagsvejen.

Ravelinen ved Nørrebro med Bomhuset og Nørrebros Gab (tilhøjre), set fra Nørre Glacis. Orig. tilh. Toldinspektør Lund.

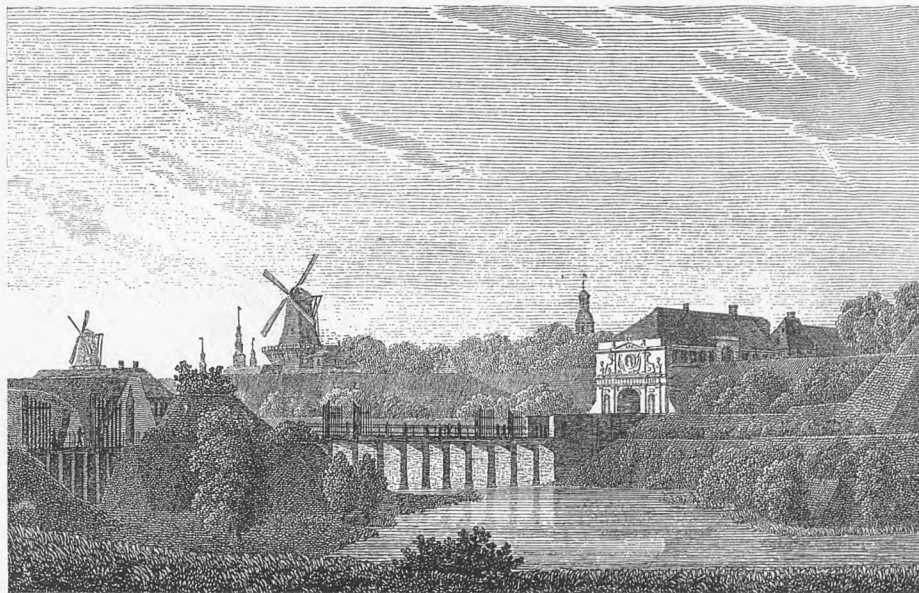
I Midten Stadsgraven; i Baggrunden tilhøjre Frederiksborggades Huse; i Baggr. tilvenstre Observatoriet paa Østervold, Rosenborg Slot og Gothersgades Mølle (1871).

Antal udenfor Vester- og Nørreport vokset saa meget (i 1622 boede der 123 Familier udenfor Nørreport), at Kongen paatænkte at opføre paa det nuværende Vesterbro en Kirke, der skulde være fælles for Forstæderne. Denne Plan blev dog opgivet, og Kongen henvendte nu sin Opmærksomhed paa Pestkirkegaarden udenfor Nørreport mellem Volden og Søerne, hvor det i 1566 opførte Bindingsværkskapel ikke tilfredsstillende de tarveligste Fordringer og overhovedet kun benyttedes til Ligprædikener.

Den 30. Marts 1623 skrev Kongen fra Kronborg til Universitetsprofessorerne, at de paa Vor Frue Kirkes Bekostning skulde lade opføre paa Kirkegaarden udenfor Nørreport en grundmuret Kirke og sørge for, at den blev færdig i Løbet af Sommeren. Dette Forlangende blev ikke modtaget med Glæde; Kirken havde ingen disponible Midler, og Professorerne søgte derfor at formaa Byen til at bære en Del af Udgifterne, hvorpaa Borgmestrene dog ikke vilde indlade sig. Et andet Forsøg paa at slippe for godt Køb, nemlig ved at indskrænke Arbejdet til en Hovedreparation af det gamle Kapel,

havde et lige saa uheldigt Udfald, da Murmesteren erklærede, at det ikke kunde lade sig udføre, og der var altsaa intet andet at gøre end at tage fat paa Værket fra Grunden af, især da Kongen blev ved at drive paa. I Sommeren 1624 afsluttedes Kon-

trakt med en Murmester om Opførelse af en hel ny grundmuret Kirkebygning, men trods alt Kongens Hastværk og talrige Paamindeiser gik Tiden, uden at man kom af Stedet. Først den 18. Juni 1628 kunde Kirken indvies af Sjællands Biskop, og det gamle Kapel nedbrydes. Skønt der saaledes var hængaaet 5 Aar med dette Byggearbejde, var det ingenlunde synderlig anseligt eller imponerende. Kirken var lille; dens Alter var taget fra Frue Kirke (som selv anskaffede et

Dronningens Mølle.

Nørreport (1831), set fra Glaciset.

Rosenborg. Gothersgades Mølle.

Reformert Kirke.

nyt); Alterklæde og Lysestager maatte laanes; der var intet Orgel, end ikke et Uhr; den eneste Prydelse var et Taarn, som blev beklædt med Spaan, og hvori ophængtes en af Kongen skænket Klokke, som skulde ringe af og i Vagt hver Morgen Kl. 4 og hver Aften Kl. 8. Over Hovedindgangen var Christian den Fjerdes Navnetræk anbragt med Vor Frue Kirkes og Universitetets Vaaben paa Siderne

Nørrevoldgade mellem Frederiksborggade og Gothersgade, set mod Østervoldgade, Aar 1910.

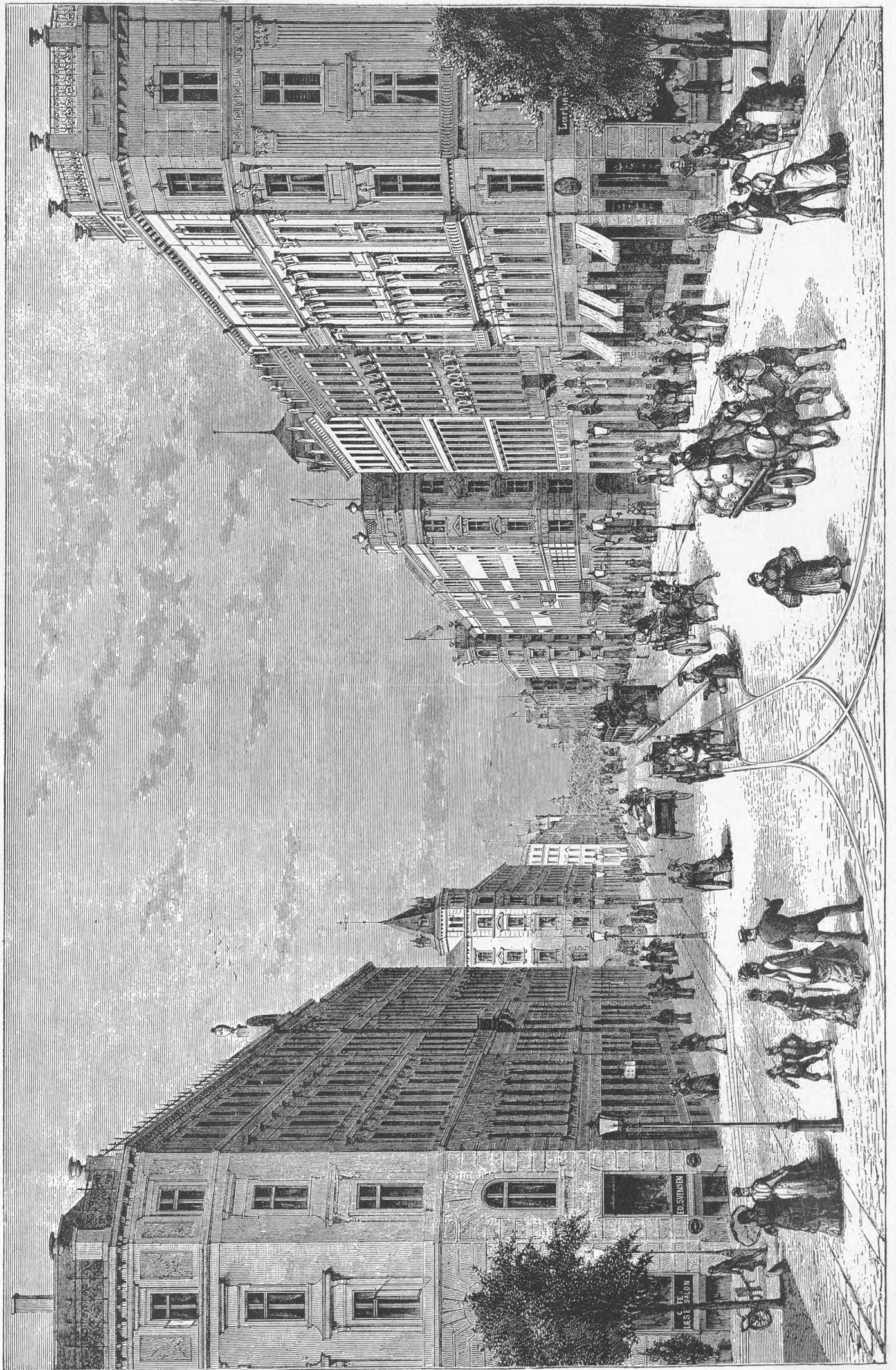
I Baggrunden midt i Billedet Hj. af Nørrevoldgade og Gothersgade, Gavlen t. h. er Garderkasernen, og t. v. for den ses Statens Museum for Kunst.

Nørrevoldgade mellem Frederiksborggade og Ahlefeldtsgade, Aar 1910.

Teknisk Skole. Midt i Billedet Hj. af Nørrevoldgade og Vendersgade,
Østift. Creditforening.

Frederiksborggade.

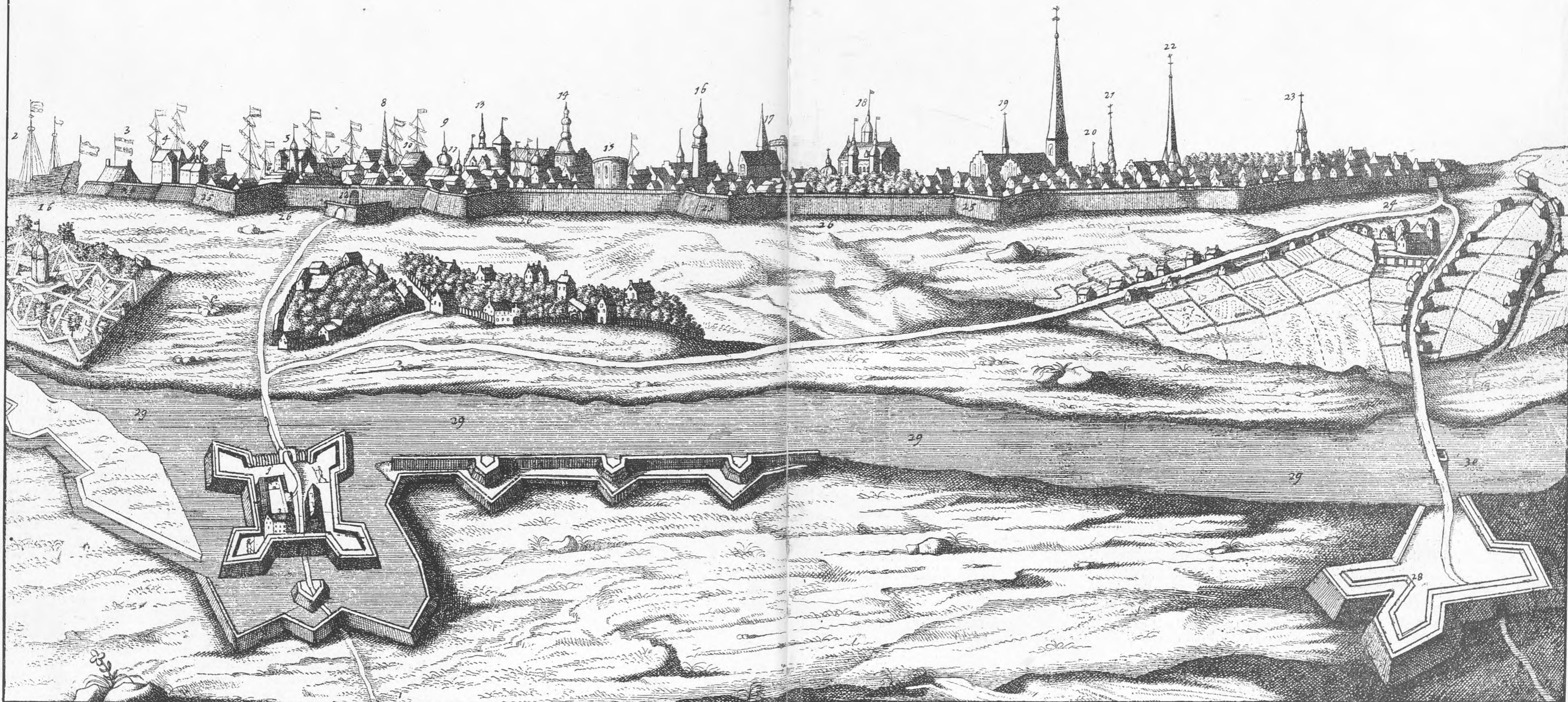

Parti af Frederiksberggade 1878, set fra Kørebanen i gamle Frederiksberggade mod Nørrebro.

Kjøbenhavn. HAFNIA

1658

Førend Den l. f. Beleiret den
12. Aug. i Samme Aar af Carl G:us
K:af Konge i Sverige

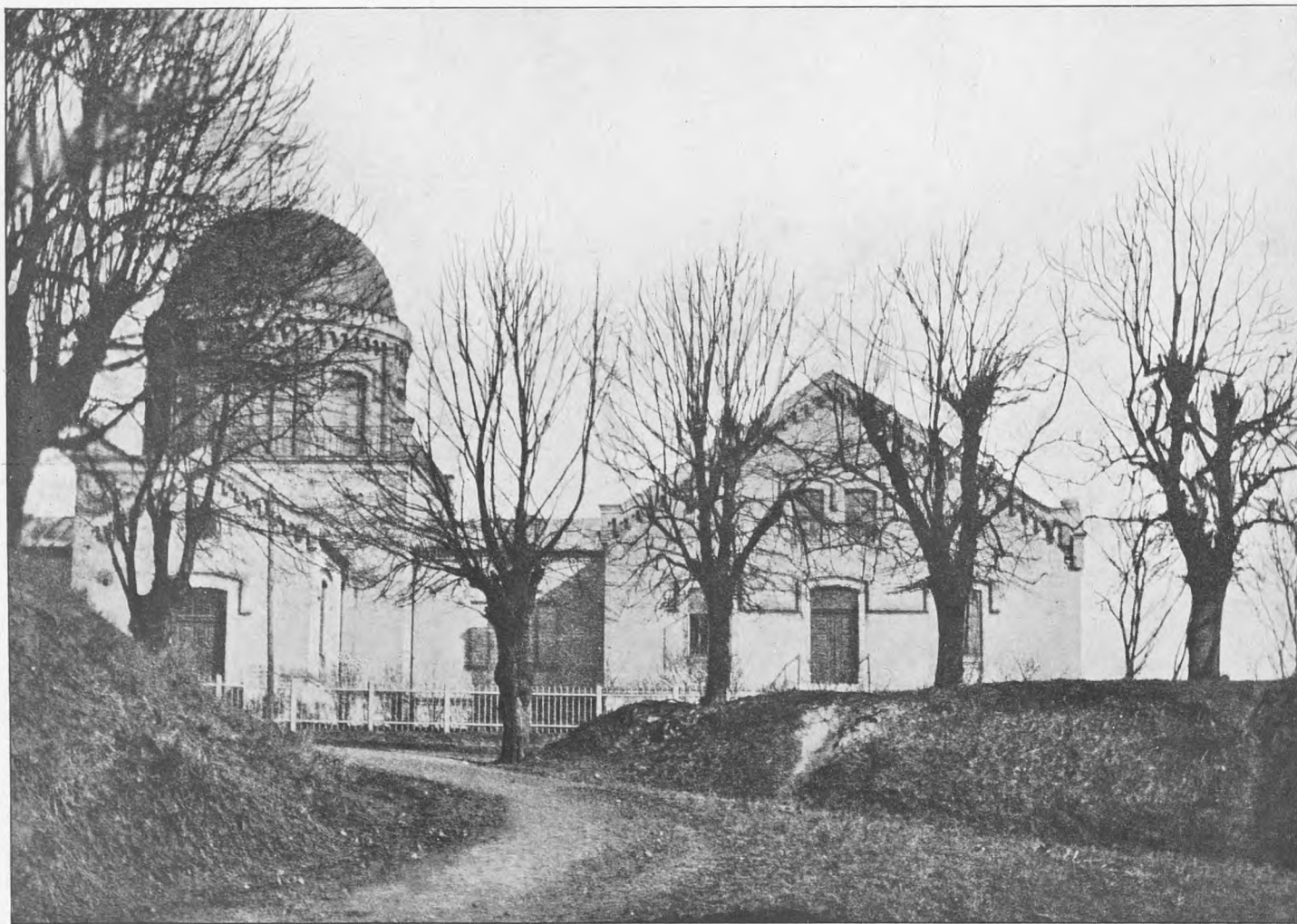

1. wartou. 2. Skibsfloden. 3. Christiani ^{iv}. Præm; Siden blev udflyt till at Beskjyde de Svenske som vare i wartou. 4. Toldboden. 5. H: hans Lindenarvs Huus, nu H: Otto Powischus. 6. De ny boder. 7. Holmen. 8. Børsen
9. Holmens Kircke. 10. Carl von Manders Huus nu Secret: Birman. 11. Hendrich Möllers Huus. 12. Øster Port. 13. S. Nicolai Kircke. 14. Slottet 15. den Rinde Kircke som skulde verit kaldet S. Anne Kircke, af Kong Christian.
16. opbyggt, men icke fuldferdiget, oc i Beleiringen nedbrut. 17. H: Geistes Kircke. 18. Trefoldigheds Kircke. 19. Rosenborg i Kongens Hauve. 20. vor Frue Kircke. 21. Raad Huusbet. 22. Vester Port oc dends Skønne spir i be
leiringen ned-brut. 23. den Tydske Kircke. 24. Nørre-Port oc dends Skønne Spir i Beleiringen ned-brut. 25. den Ny Kircke oc Forstaden uden for Nørre port afbrent da K: Carl Gustaf kom for Kjøbenhavn. 26. Byens fortifi-
cation. 27. Byens graver. 28. Forstaden uden for Øster Port. 29. de Høylærde^s Schæstoe kaldet Ravensborg. 30. Sorte Dam. 31. Pøbling Søe.

tilligemed en latinsk Indskrift, som meddelte, at Kirken var bygget til Guds Ære, efter Kongens Befaling og for Vor Frue Kirkes Midler. Iøvrigt fik Kirken et Uhr i 1636, og i 1646 begyndte man at lade en Tavle gaa om til Anskaffelse af et Orgel.

Den første Præst for den ny Menighed, Thor Rasmussen, var tillige Sognepræst i Hvidovre, og Embedet vedblev at være et Anneks til dette Kald. Det var et daarligt Embede; Indtægterne var smaa, thi Præsten havde fraskrevet sig al Indtægt af Lig-taler, der ellers kastede godt af sig, og „spistes — som Thor Rasmussen siger — udi stor Armod med Bedrøvelsens Brød“. Hertil kom, at Menigheden bestandig formindskedes; nogle af dens Medlemmer søgte til tyske Kirke, Indbyggerne paa Østerbro saa vel som Folkene paa Rosenborg fandt efter de nye Fæstningsværkers Anlæg Vejen for lang og søgte til Byens Kirker, medens atter andre nedbrød deres Huse og flyttede inden for Voldene.

Carl Gustav nærmede sig Hovedstaden, og blev aldrig genopført. — Kirkegaarden udenfor Nørreport eller Pestkirkegaarden blev anlagt Aar 1546, da Dødeligheden som Følge af Pesten var saa stor, at de indenbys Kirkegaarde ikke kunde modtage Mængden af Ligene. Den laa som omtalt indenfor Søerne mellem nuværende Frederiksborggade og Gothersgade, og benyttedes vistnok kun til Begravelse af de Fattige. Da Pesten var forbi sent paa Aaret 1547, henlaa Kirkegaarden ubenyttet, indtil den formodentlig atter toges i Brug under den næste store Epidemi i Sommeren 1553, der varede et halvt Aars Tid og ligeledes krævede mange Ofre. Herefter henlaa den atter yderst forsømt, hvorom den borgerlige Værge ved Vor Frue Kirke, Laurids Madsen Bøsse-støber, der var Raadmand og forestod det kongelige Kanonstøberi i St. Peders Kirke, har efterladt en udførlig Beretning. Heri hedder det bl. a.: „Anno Domini 1556 da stod den nye Kirke-

Astronomisk Observatorium paa Rosenborg Bastion i Østervold, Aar 1865.

Efter at Tycho Brahe, Aar 1597, havde besluttet at forlade sit utaknemmelige Fædreland for bestandig, saa det i en lang Aarrække ud til at Danmark fuldstændig havde svigtet Urania. Da besluttede Kong Chr. IV, ansporet af Tycho Brahes Discipel Jyden Longomontanus at bygge Astronomien et nyt Tempel, og Aar 1637 lagde Kongen Grundstenen til Rundetaarn, hvis officielle Navn blev „Stelleburgi Regis Hauniensis“, i daglig Tale „Regenstaarnet“. Dette Europas første offentlige Observatorium, vakte umaadelig Opsigt, saavel paa Grund af sin Bestemmelse, som og paa Grund af sin Konstruktion. Gennem et Tidsrum af over 200 Aar havde Observatoriet sit Hjem paa dette Sted, men omkring Midten af det nittende Aarhundrede viste det sig at være paatrængende nødvendig, paa Grund af de indskrænkede Forhold og de stærke Rystelser, som Vognfærdselen paa de tilstødende Gader foraarsagede, at nedsætte en Komite til Valg af Plads for, og Udarbejdelse af Plan til en ny Observatorie Bygning. Efter nogle Forhandlinger med Krigsministeriet blev Rosenborg Bastion i Østervold, udfor Rosenborg, valgt til Byggested. Grundstenen blev lagt d. 15. November 1859, og i September 1861 blev den paa Billedet viste nye Bygning tagen i Brug. Den kobberdækkede Drejekuppel er 12 Alen i Diameter.

Vel befalede Frederik den Tredie de til Ladegaardsmarken udflyttede Amagere saa vel som alle udenbys Beboere at søge Kirken udenfor Nørreport som deres rette Sognekirke, men kort efter klagede Præsten atter over, at Husene blev nedbrudte. Samtidig var Præstegaarden saa forfalden, at Præsten forlangte Tilladelse til at udleje den og selv søge sig en Bopæl i Nærheden.

Kaldsretten til Præsteembedet tilkom Universitetet, den kongelige Lensmand og fire af Sognets bedste Borgere; om Retten til at besætte Graverpladserne opstod der imod Strid kort efter Kirkens Fuldendelse. Københavns Borgmestre og Raad, der intet havde bidraget til Bygningen, gjorde Fordring paa at udnævne Graverne, under Paaskud af, at de tillige var Stadens Kurer i Vor Frue Taarn, men da Sagen kom for Herredagen, gik Dommens Magistraten imod; Retten blev tilkendt Kirkeværgerne.

„Kirken udenfor Nørreport“ bestod i øvrigt ikke længe; den blev nedbrudt tilligemed Forstæderne den 11. August 1658, da

gaard øde og uordineret, saa naar Kong Christian salig med Gud tidt og ofte drog ud af Nørreport til Esrom og Helsingør og andensteds, i hvor hans Naade havde Lyst at drage, saa han altid, at der gik Faar og Øg og anden Urenhed paa forskrevne Kirkegaard, hvilket Hs. kgl. Majestæt var ikke vel tilfreds med. Saa sendte han Bud til Kirkeværgerne udi Vor Frue Kirke, at de skulde komme op til Hs. kgl. Majestæt. Den Tid, jeg kom op til Hans Naade, da tilspurgte han mig, hvi den forskrevne stod saa uordineret og øde og ikke holdtes ved Magt og Hævd, som christne Menneskers Lig skulde begraves udi, da svarede jeg saa: „Naadigste Herre, vi ville faa Raad dertil, at den skal blive vel flyet, saa at det skal gaa vel til.“ Da befalede hans Naade mig, at jeg skulde lade et Plankeværk slaa derom, hvilket jeg svarede til: „Naadigste Konning, det skal gjerne ske, og med det Allerstørste.“ Da svarede Hans Naade: „Lad det saa ske; vi ville ved Guds Hjælp, om vi leve, lade gjøre en Mur deromkring.“ Da lod

jeg straks ramme Plankeværk omkring, saa at forskrevne Kirkegaard blev færdig, og holdt jeg Ordning og Skik paa forskrevne Kirkegaard i otte samfulde Aar fra Anno 1556 til Anno 1564. Saa bad jeg de andre Kirkeværgere udi imidlertid, at de skulde og have Tilsyn dertil, saa agtede de der intet om, og menendis saa, at det havde intet paa sig. Da tog jeg mig udi Sinde, at jeg ikke heller vilde agte det, hvilket jeg ogsaa fik Lykke til, saa at det ikke duede meget. Men Anno 1564 begyndte den store Pestilense at regnere her i Kjøbenhavn, da raadede Graverne selv derudi og holdt der ingen Ordning og Skik, men skikkede sig utilbørligen.“ — —

Laurids Madsens Beretning er for udførlig til at kunne gengives her i sin Helhed, men den indeholder adskillige mærkelige Træk, som fortjente at fremhæves. Han fortæller, at Graveren Steffen, der tillige var Taarnvægter i Vor Frue Taarn, havde for Skik at grave Kisterne op af Jorden, slaa Laaget i Stykker og „hugge sin Hakke udi de døde Menneskers Kroppe og bede dem staa op i tusind Djævles Navn“, hvorhos han sagde: „I have længe nok ligget her.“ Da nogle „Trapdrejere“ havde klaget paa Slottet herover, fik Laurids Madsen en alvorlig Irettesættelse af Borgmestre og Raad og Befaling til at tage vare paa Kirkegaarden i Forening med de andre Kirkeværgere, men disse unddrog sig fremdeles deres Pligt.

Det ses, at Kirkegaarden var omgivet af Haver, som tilhørte forskellige Borgere i Byen, og som blev indtagne, da den skulde udvides; en enkelt af disse, tilhørende Eva Hattemagers, var særlig smuk og med Hus paa, hvorfor den maatte betales i dyre Domme. Den ny indtagne Jord blev ligesom den gamle omgivet med et Plankeværk, men Manglen af et Hus, hvor Ligfølget „kunde staa i Tørre og høre Guds Ord og faa nogen Fortrøstning at gaa hjem med“, blev efterhaanden meget følelig, navnlig for Kvindene, som fremkom med lydelige Klager derover. Laurids Madsen blev deres Ordfører hos Borgmestre og Raad, og medens man først havde i Sinde at nøjes med et Skur, blev det dog til sidst bestemt, at der skulde bygges noget, som kunde være anseendes“. Det af Bindingsværk opførte Kapel, som byggedes for alle tre Sognekirkers Regning i 1566, har dog sikkert ikke været, hvad man nu til Dags vilde kalde anseligt. Det laa midt paa Kirkegaarden og brugtes, som tidligere omtalt, kun til Ligprædikener; det afløstes, som ovenfor anført, i 1628 af en Kirke.

Graveren havde et særligt Hus i et af Kirkegaardens Hjørner, og Laurids Madsens Skildring af hans Raahed stemmer godt med Magistratens Instruks til ham af 1562, hvori det under Livsstraf forbydes ham at holde Dobbelt og Drik og at huse eller dolge

Skarnsfolk og „Uryggeløse“. Den Tilstand, som tidligere havde hersket derude, ses af saadanne Befalinger, som at han skal „plante Ask og Lind og andet Nytteligt rundt om Kirkegaarden og holde den i Agt og Ære mere end tilforn været haver“, og at han, saasnart Byens Porte tillukkes, „skal tillaase og forsvare Kirkegaardens Port og Laage, at derinde ikke skal skjules og foraarsages Synd og Ondskab, som desværre tilforn skeet er.“

1633 ses der at være Boder i det tredje Stræde; i „det ny Stræde“ nævnes foruden Pesthuset 4 Huse og 3 Personer, der ejede Boder, men der siges ogsaa, at nogle Jorder der var udlagte til dem, der havde mistet Huse og Haver, der var afbrudte til Voldens og Fæstningens Behov; man har nemlig tidligere bygget lige tæt uden for Stadsgraven. Sønden for Adelvejen nævnes 1 Mand, der havde Boder, 3 der havde Huse og Haver, og 1 grundmuret Gaard. Norden for Adelvejen, vesten for Kirkegaarden, nævnes 1 Hus. Langs en Vej, der har gaaet fra Adelvejen ad Østerbro imellem Sortedamssø og Gravene, og sønden for den havde 2 Mænd Boder og 1 en „Vaaning“. Mange af de Grunde, der alene nævnes som Haver, kan dog godt have haft Lejehuse; Lysthuse og lignende Bygninger opføres sikkert ikke i Jordebøgerne.

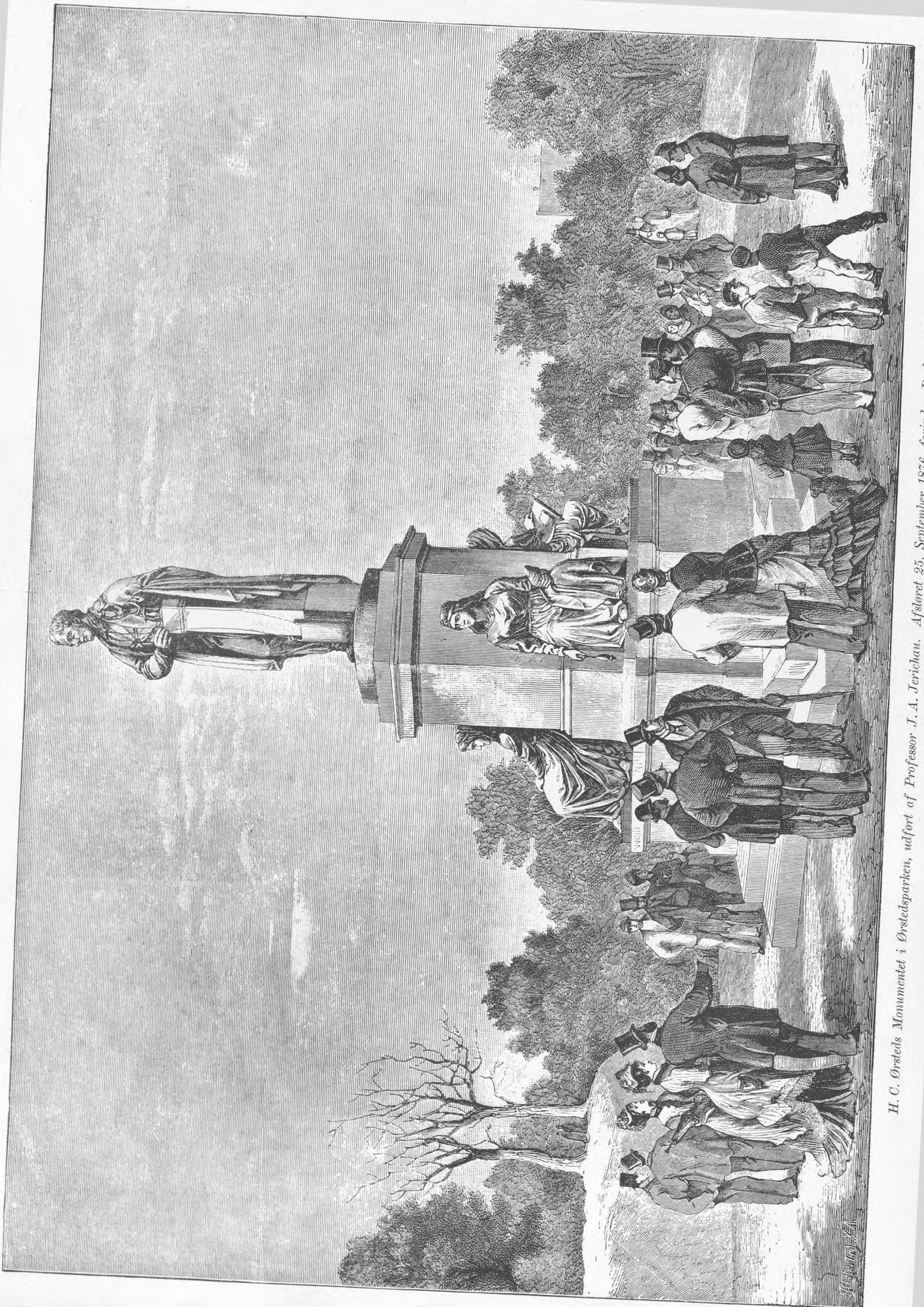
Fra 1645 faar vi et tydeligere Begreb om Bebyggelsen, thi da boede der 137 Familier, som betalte Kopskat, foruden de Fattige, der ikke nævnes. Her var 14 Beboere, der boede i deres egne Huse, men desuden var der hele Husrækker, hvor Smaafolk boede til Leje; disse var Konrad Possementmagers Boder til 13, Henrik Dreyers Hus til 21, Johan Eriksens Boder til 16, Jens Hvids Boder

til 7, Jens Kjeldsens Hus til 15 og Johan Funks Hus til 23 Familier.

I 1637 anlagedes der en ny Kirkegaard udenfor Nørreport, som dog vel nærmest maa betragtes som en slet og ret Udvidelse af den gamle, maaske nærmest en reserveret Plads for Menigheden, der maatte føle sig krænkede ved at skulle begraves mellem Pestlig og Forbrydere. Naar Kongen i 1638 befalede, at en tyvagtig Kvinde, der var død paa Pinebænken, skulde begraves paa „den nye Kirkegaard“, sigtede han derfor næppe til det nye Afsnit af Terrænet, men til det Sted paa Pestkirkegaarden, hvor Forbrydere nu engang begravedes. Hermed stemmer det ogsaa, at det var en særlig Haan, der vistes Chr. d. Fjerdens Frille, Vibeke Kruse, som døde umiddelbart efter Kongen, da hun „blev udført i en slet (simpel) Ligkiste paa en gammel Arbejdsvogn og begravet om Aftenen paa den nye Kirkegaard udenfor Nørreport, iblandt de Grave, hvor de, som blev henrettede, vare begravne“.

Tycho Brahes Statue ved Astronomisk Observatorium. Afsløret 8. Aug. 1876; fot. Aar 1910.

H. C. Ørsted's Monumentet i Ørstedsparken, udført af Professor J. A. Jerichau. Afsløret 25. September 1876, forinden Parken endnu var anlagt.

I Aaret 1624 fik en Brygger Tilladelse til at bruge sin Næring udenfor Nørreport. Man begyndte endog at drage udenfor Søerne, thi 1630 fæstede Jakob Quirinsen de Kock en Grund nord for Peblingesøen, østen for Teglgaarden (som laa øst for nuværende Teglgaardsstræde op til Volden) og vesten for den alfare Vej (nu Nørrebrogade) ialt henved 4 Tdr. Land.

I Anledning af en omstridt Grund mellem Acciseboden og Sortedamsso gav Magistraten 1. Septbr. 1717 følgende Beskrivelse af den gamle Forstad:

„Før Forstaden for Kjøbenhavn in Augusti Anno 1658 blev afbrændt, da stod Stadens Nørreport af Tømmerværk bygget lige for samme Gade, som den siden af Murværk blev bygget og endnu ligger, og var da paa den højre Haand, naar man kom ud af Ravelinen, ved Vejen over Peblingebroen først en bred Plads med Landevejen, som gik udenom Staden. Derhos laa den Kirke, som kaldtes Ny Kirke, med en stor Kirkegaard, hvor da udenfor

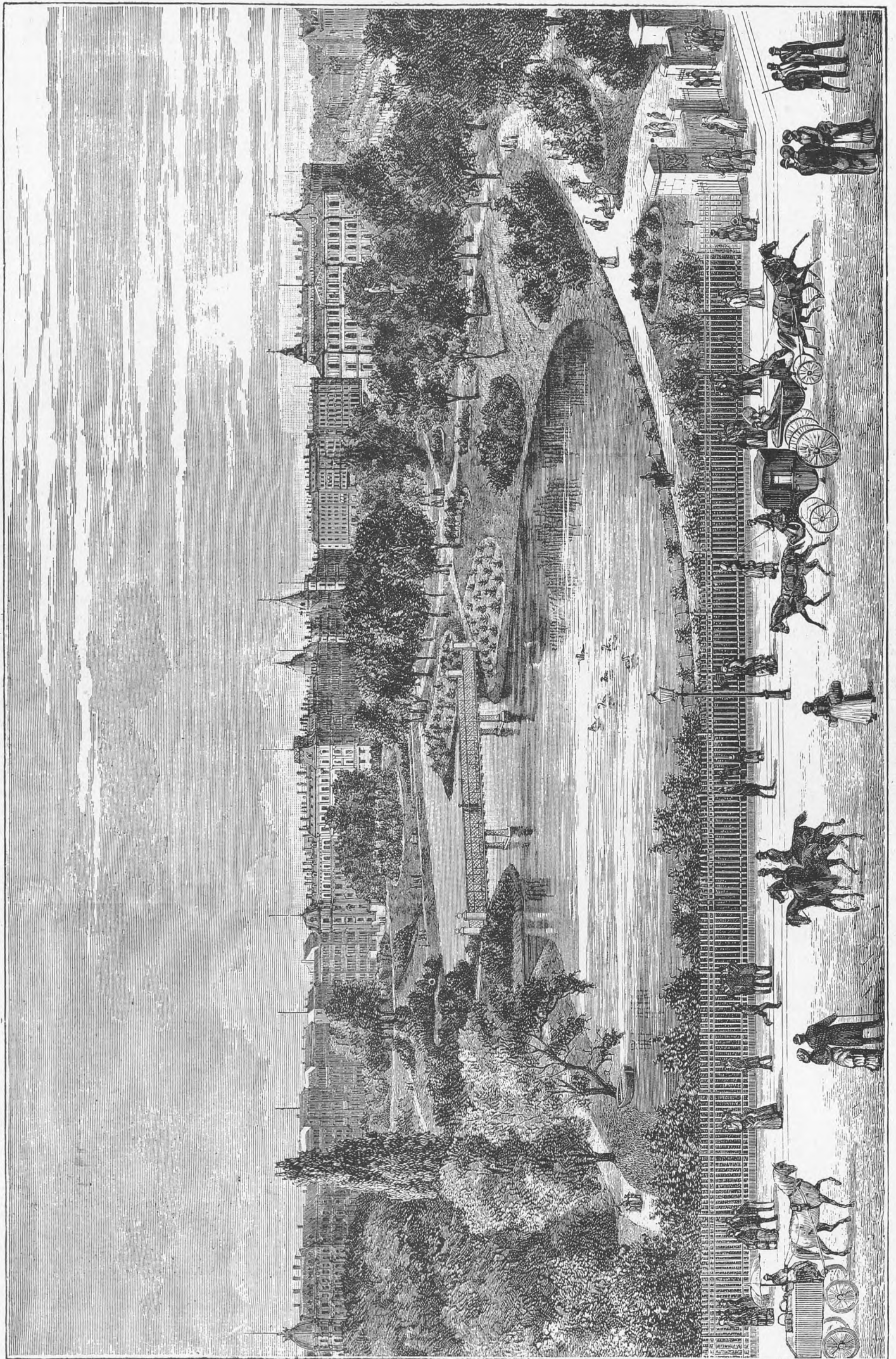
Anders Sandøe Ørsted-Monumentet, som staar i Ørstedsparken. Afsløret 27. Aug. 1902.

samme Kirkegaard var alfar Vej til de Ejendomme, som laa udenfor, item Stræder imellem de der liggende Huse og Ejendomme, derefter længer ud mod Sortedam laa denne omtvistede Blegdam eller Plads, som er udenfor bemeldte Accisebod.“

Da der 1708 blev opført et Konsumtionskontor (Accisebod) udenfor Nørreport tæt ved de Fattiges Kirkegaard og Sortedamsso, udviste Magistraten dertil en Jord, som den antog for Byens eller Kongens Grund, men Snedker Erik Frandsen Berg erhvervede sig i 1717 en Højesteretsdom, der tildømte ham den og paalagde Magistraten at udvise ham en anden. 1721 fik han kgl. Bevilling paa at opsætte en liden Bygning af Bindingsværk ud imod Søen i lige Linie med Konsumtionskontoret, men noget lavere, dog maatte han ikke der holde Værts- eller Drikkehus. Konsumtionskontoret og vel ogsaa den lille Bygning ved Siden stod indtil Aar 1852. I 1717 fandt man endnu her mange Grundvolde af Husene fra den 1658 ødelagte Forstad.

Monumentet for L. N. Hvidt i Ørstedsparken, Aar 1880.
I Baggrunden Helmers Bastion paa Vestervold med St. Peders Mølle.

Ørstedsparken set fra St. Peters Mølle Hj. af Gyldenløvesgade og Nørreolagade, Aar 1851.
Broen som forbandt Voldskranterne efter Nørreportis Nedrivning; efter Nørrevolds Sløjfning henflyttedes den hertil.

Teknisk Skole.

Da en senere Ejer af Bergs Ejendom, Vognmand Lars Larsen, 1728 vilde opføre en Stald, eftersom Stedet kunde blive meget belejligt for de Rejsende, der om Natten ikke kunde komme ind i Staden, blev dette forbudt af Kommandanten Grev Sponneck. Han fik dog 5. Novbr. 1728 kgl. Bevilling til at bygge sin Stald, men den maatte ikke være højere end Huset, og han maatte vel brygge Øl og brænde Brændevin, men hvis det var nødvendigt for Fæstningens Skyld, skulde Huset nedrives. Oversekretæren tilskrev ogsaa Grev Sponneck 10. Aug. 1729, at Kongen vel ikke gerne saa, at de Brandlidte byggede udenfor Staden, for at der ikke skulde blive aabne Pladser indenfor Portene, men denne Lade af Træ havde han dog tilladt.

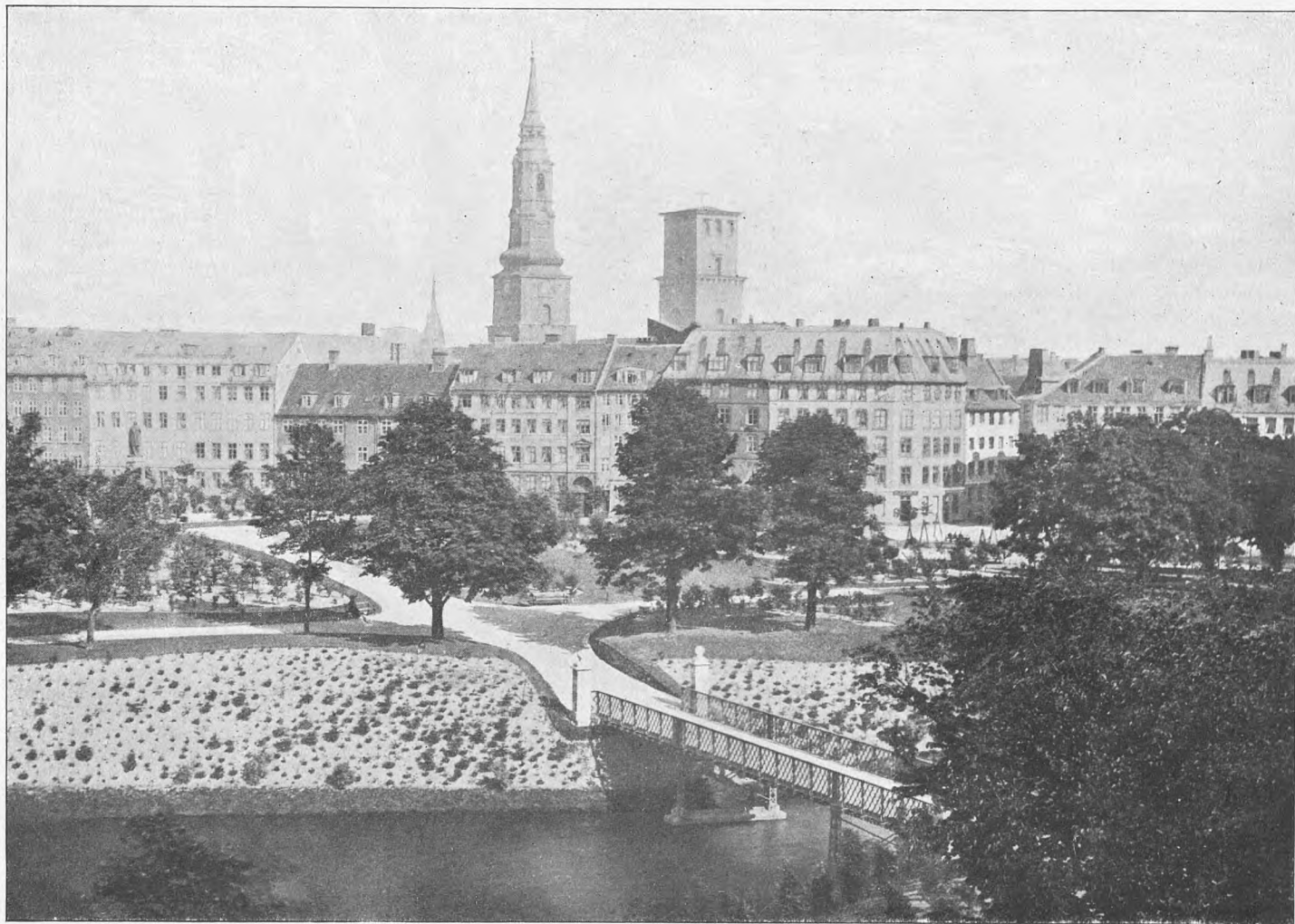
Ved Skrivelse af 16. April 1709 udviste Magistraten Fattigvæsenet en Plads bagved Acciseboden til at begrave Fattige i.

Da Englænderne gik i Land paa Sjælland i 1807, blev disse Foranstaltninger straks udførte. Bygningerne afbrændtes og Træerne omhuggedes indtil Søerne og omtrent til Vesterbros Torv. Hvad der laa længere ude naaede man ikke at faa raseret.

Som Boplads for Byens Befolkning var Demarkationsterrænet altsaa omtrent værdiløst. Men Københavns Betydning som Fæstning blev jo ringere og ringere; efter 1807 var den gamle Voldlinie i Virkeligheden opgivet, og det gjaldt nu kun om at faa den endelige Indrømmelse heraf slaet fast og dermed Dødsdommen afsagt over de gamle Fæstningsværker.

I 1852 gjordes det første Skridt hertil. Demarkationslinien blev trukket tilbage fra Falkoneralleen og Jagtvejen til Søerne. Det betød altsaa, at hele Terrænet udenfor Søerne blev overladt til fri Bebyggelse.

Nu blev der Travlhed ude paa Broerne. Alle de fornemme

Ørstedsparken set fra Ejendommen Hj. af Farimagsgade og Turesensgade, Aar 1880.

I Baggrunden Nørrevoldgade mellem Larslejrstræde og Teglgaardstræde. Den laveste Bygning midt i Husrækken er Vor Frue Sogns Arbejdshus og bag denne ses St. Petri og Frue Kirke.

Københavns Forstæder var bleven afbrændte ved Svenskernes Nærmelse i August 1658, og deres Tomter laa derefter ubebyggede hen i over to Hundrede Aar. I 1661 blev det forbudt at bygge mellem Fæstningen og Søerne; en Snes Aar senere udstraktes Forbudet til et Stykke paa den anden Side Søerne, og sluttelig fæstedes Grænselinien for det ubebyggede Jordsmon omtrent ved Falkoneralleen og Jagtvejen. Alt, hvad der laa indenfor den saakaldte Demarkationslinie, skulde henligge som et aabent Terræn, der kunde beherskes af Skytset paa Voldene, og hvor Fjenden ikke kunde finde Dækning. Helt ubebygget blev dette store Terræn dog ikke. Markmænd og Vangemænd havde deres smaa straaetækte Hytter derude; Møller med tilhørende Møllehuse fandtes i stort Tal udenfor Voldene; Rebslagere havde især slaet sig ned udenfor Vesterport, Blegmænd udenfor Nørreport, og hinsides Søerne laa enkelte Lystgaarde med store Haver omkring. Men Husene maatte kun have eet Stokværk, Grundmur maatte kun anvendes til Fundamenter og Sokkel, og Ejerne var forpligtede til at finde sig i, at Militæret nedrev eller afbrændte Bygningerne, saasnt nogen Fare mentes at true Byen.

Lystgaarde derude: Ravnsborg, Blaagaard, Solitude, og hvad de nu alle hed, blev jævned med Jorden lige saa vel som Blegmændenes og Markmændenes Hytter. De lange Alleer og de gamle Haver faldt for Øksen, og Forstadskvarterernes graa og triste Stenørkener bredte sig, hvor før de grønne Kroner bølgede. Der var ikke Tid til at tage æsthetiske Hensyn, knap nok hygiejniske; thi Menneskemasserne pressede paa, og der var Penge at tjene for Grundejere og Spekulanter. Hver Dag, der gik hen, før Lejekasernen stod færdig, betød en Formindskelse af Gevinsten. Saaledes opstod de triste, ensformige Sidegader paa Nørre- og Vesterbro, som vor Tid ikke ret gerne vil kendes ved, og som man nu bagefter og med store Pengeanvendelser søger saa vidt muligt at bøde en Smule paa.

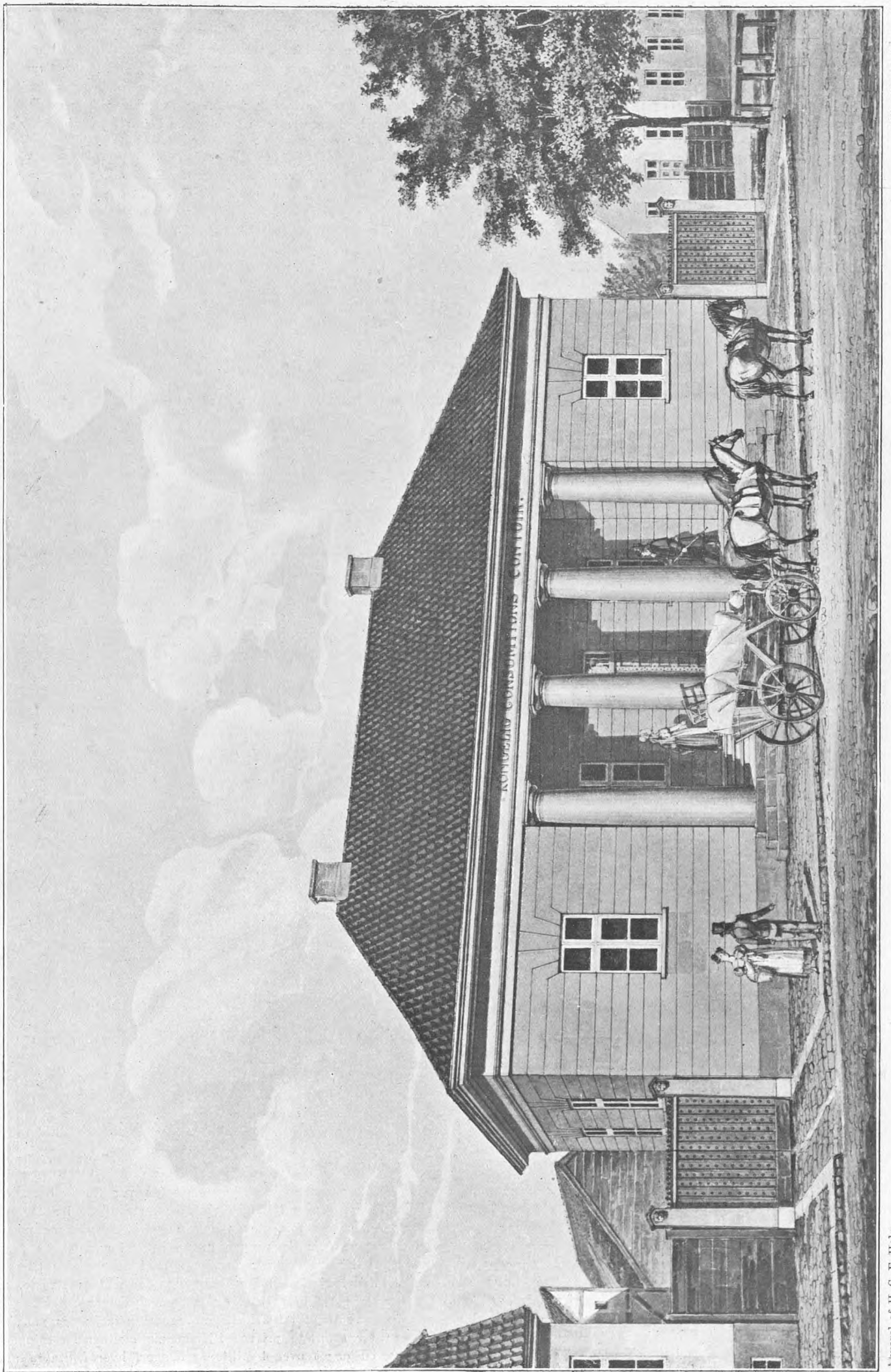
Men det var endnu kun udenfor Søerne, der maatte bygges. Fæstningen var ikke officielt nedlagt, Demarkationslinien var kun trukket tilbage, men ikke ophævet. Mellem Fæstningsgraven og Søerne laa fremdeles det aabne Glacis, som ikke maatte bebygges, og gennem selve Volden var der endnu kun Passage ad de samme tre Porte som i Middelalderen, Vester-, Nørre- og Øster-

Akvarel af H. G. F. Holm.

Udsigt fra Stadsøbstens Bastion til Nørreport, Frue Kirke, Petri Kirke og Taarn, Ravelinen og Broen førende til Samme, Ahlefeldts Bastion, Terrænet imellem Vesterbro og Nørrebro, længst tilhøjre Frederiksberg Slot. Omtrent 1840.

Tilh. Overretssagfører Ole F. Olsen.

Akvarel af H. G. F. Holm.

Acciseboden udenfor Nørreport, ved Sortelamssøen, opført Aar 1814, efter at dens Forgænger var nedbrændt under Bombardementet i 1807. Nedrevet efter Konsumtionens Ophor i 1852.

Tilh. Nationalmuseet.

port. Byens Forbindelse med Omverdenen blev tilmed yderligere hæmmet ved, at der for Passagen igennem disse Porte skulde betales en Afgift, de saakaldte Port- og Passagepenge. Men Skridt for Skridt begyndte dog Fæstningen at give efter. I 1852 blev Passagen gennem Portene givet fri for Fodgængere om Dagen, i 1853 tillige om Natten. I 1855 anlagdes, ligeledes for Fodgængere, en ny Vej over Volden med en Bro over Stadsgraven udfor St.

byggelse, men alene et Spørgsmaal om Penge. Staten var bleven opmærksom paa, hvilke Kapitaler der var tjent ved Frigørelsen af Grundene udenfor Søerne, og havde ikke Lyst til endnu en Gang at forære en saadan Gave bort til nogle enkelte Grundejere. Regeringen forelagde derfor i 1860 et Lovforslag om, at Staten skulde overtage alle Ejendommene paa den tilbageværende Del af Demarkationsterrænet til de gamle Priser og derpaa selv reali-

Acciseboden.

„Prospekt af den nye anlagte Vej
Gothersgades Mølle.

Pederstræde; Aaret efter begyndte Nedrivningen af de gamle Fæstningsporte, og fra 1859 blev al Færdsel igennem dem gratis. Fra den Tid af var Voldene uden Betydning for Byens Forsvar, og de stod nu kun som historiske Minder og som smukke Spadeseregange for Byens Befolkning. Over Gabet, hvor de svære, murede Fæstningsporte havde staaet, blev lagt lette Luftbroer, der tillod Passage fra Vold til Vold, — en af dem (fra Nørreport) kan endnu ses i Ørstedsparken, hvor den ligger som Bro over Kanalen.

Men endnu hvilede altsaa Fæstningens Haand over den indre Del af Demarkationsterrænet indenfor Søerne. Det var dog ikke længer militære Hensyn, som holdt dette Areal tilbage fra Be-

sere Arealerne naar Fæstningsservituten var faldet bort. Forslaget blev vedtaget i Landstinget, men strandede i Folketinget. Nogle Aar senere forsøgte da Regeringen at naa det samme Maal ad en anden Vej; dens nye Forslag gik ud paa, at de private Ejere vel beholdt deres Jorder, men med Forpligtelse til at afgive Halvdelen af den Værdistigning, der vilde indtræde, naar Servituten faldt bort, til Statskassen. I denne Skikkelse blev Forslaget vedtaget i 1867. Efter Vurdering fastsattes Værdistigningen for samtlige private Ejendomme mellem Fæstningen og Søerne til noget over 4 Millioner Kroner, hvoraf Staten altsaa fik godt 2 Millioner som sin Part.

Saaledes kunde nu endelig hele Fæstningsterrænet bebygges, og i Løbet af faa Aar skød de nye Voldkvarterer op af Jorden. Den første Bygning derude var Kommuneskolen i Nansensgade, der blev opført 1869. Selve Fæstningsværkerne overdroges i 1870 til Københavns Kommune, og Sløjfningen af dem blev paabegyndt i 1872. Efter Sløjfningen opstod Frederiksborggade-Kvarteret, bestaaende af Gothersgades og Frederiksborggades Forlængelse,

Trediverne. Barndoms minder af Otto B. Wroblewski“. Det er en ligesaa instruktiv som fornøjelig og stemningsbevæget Bog, skrevet af en Mand, et ægte „Nørrebro Barn“, der kender denne gamle københavnske Forstad ud og ind, som selv har gennemvandret den paa Kryds og Tværs i sine Barndoms- og Ungdomsaar, og som Livet igennem bevarede sin Kærlighed til dens Minder og dens særegne Topografi og Historie. Det er der-

udenfor Stadens Nørreport, Aar 1870*. 1780.
Frue Kirke. Petri Kirke.

St. Peders Mølle.

Tilh. Det kgl. Bibliotek.

Vendersgade, Ahlefeldtsgade og Gyldenløvesgade med Tværgaderne Linnésgade, Rømersgade med det hosliggende store Torv, nu Københavns Grøntorv, Nørre-Farimagsgade, Nansensgade og Nørresøgade, og endelig den store Park — H. C. Ørstedsparken —, som anlagdes omkring Rester af Stadsgraven med Façader ud til Nørrevoldgade, Ahlefeldtsgade, Nørrefarimagsgade og Gyldenløvesgade. Vi gengiver Planer og Kort over dette Kvarters Indretning samt forskellige Billeder fra Kvarteret.

Naar man fra Beretningen om de ældste Tider gaar over til at skildre Nørrebro i første Halvdel af det 19. Aarhundrede, er der et Arbejde, som særlig tager Interessen fangen: „Nørrebro i

for „Før og Nu“ en Glæde med Tilladelse fra O. B. Wroblewski's nærmeste Slægt og Arvinger, at lægge netop dette Skrift til Grund for det Afsnit af Nørrebros Historie, som vi nu gaar over til at fortælle om. (Bogen, som udkom i 1895, er forlængst udsolgt, selv hos Antikvarer er den meget sjælden at erholde.)

Bogen indledes med H. V. Kaalunds Vers:

„Det er mig som en vemodig Drøm,
naar jeg ser tilbage
fra Nutidens vilde brusende Strøm,
paa de gamle Dage“.

Og efter den smukke Optakt begynder Skildringen, som vi gengiver in extenso med Forfatterens egne Ord:

Akvarel.

Nørrebro (nuværende Dr. Louises Bro) og Peblingsøen.

Tilh. Prof. Schmiegelow.

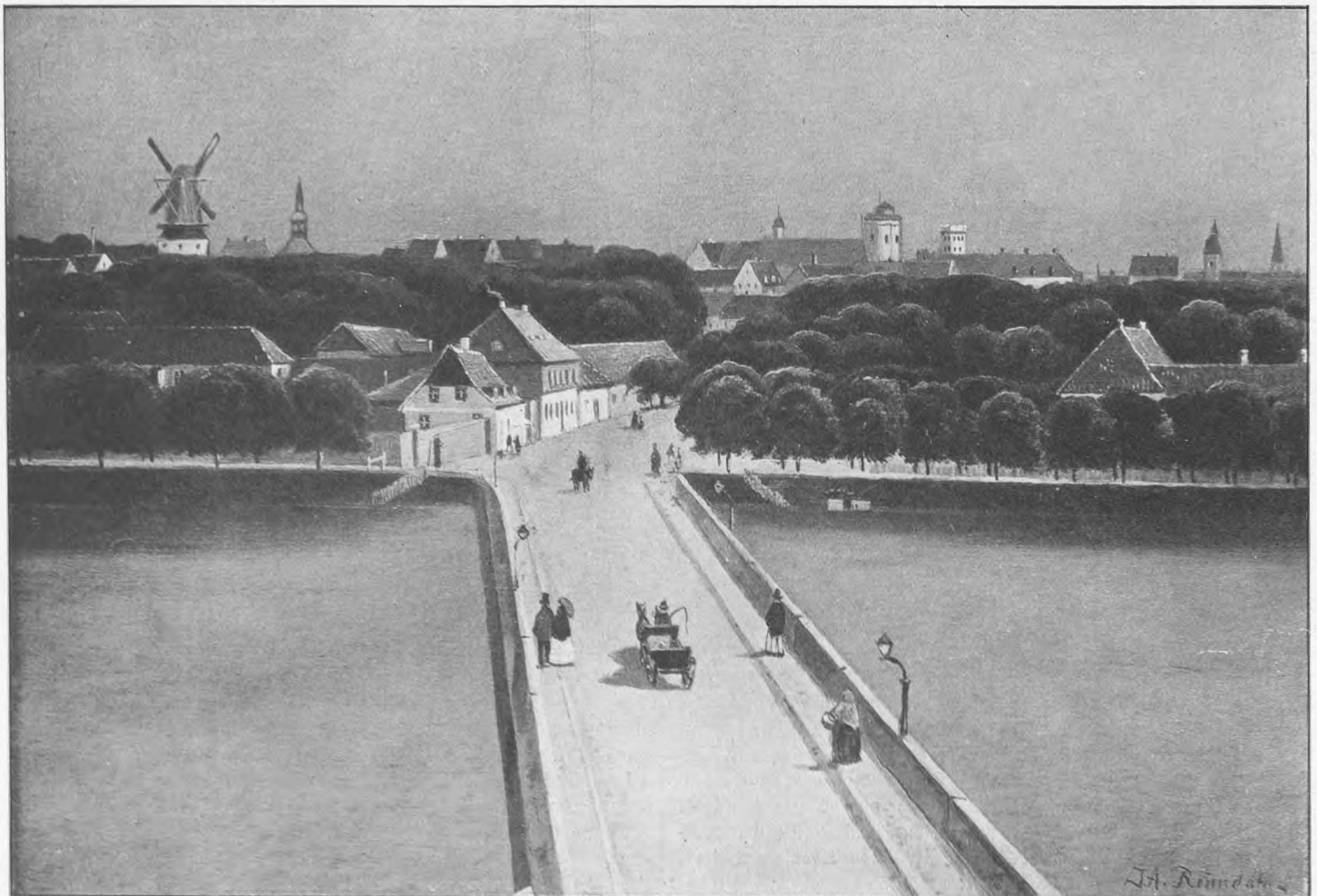
I Baggrunden København, længst tilhøjre ses Frue Kirke og Petri Kirkes Spir.

I.

Blandt Københavns Forstæder har Nørrebro i Grunden haft en underlig Skæbne; thi medens Østerbro og Vesterbro i gamle Dage (Slutningen af Frederik VI's og Begyndelsen af Christian VIII's Tid) var vel kendte og livligt befærdede Veje til og fra Hovedstaden, laa Nørrebro stille hen, levende sit eget Liv, sjældent befærdet af andre end sine egne Beboere. Den var jo hovedsagelig kun kendt som Vejen til Assistens Kirkegaard, som den,

ad hvilken „Borgerne“ trak hjem fra Fælleden med vajende Fanner og klingende Spil, med Garbrecht, „Krigeren og Skjalden“ i Spidsen, og endelig benyttet af hjemvendende Skovgæster, som havde forlænget Skovturen ud over Midnattens Time, og for hvem Nørreport, den eneste Adgang, der var aaben hele Natten, derfor var den eneste Tilflugt for at kunne naa den hjemlige Arne.

Østerbro var derimod Vejen til „Skoven“ i hine Tider, da man ikke kørte til Charlottenlund pr. Jernbane, og da Dampskibene

Parti af „Nørrebro“ (Dr. Louises Bro) førende til Nørreglaci fra Nørrebrogade.

Tilvenstre ligger Gæstgiverstedet „Tre Hjorter“, tilhøjre Tømmerhandler Kellersmanns store Ejendom, som strakte sig fra Søen over til Farimagsgade, hvor mange kendte Familier har boet eller boet paa Sommerlejlighed, saasom Syngemester Zinck, Kontorchef H. F. Lund og Etatsraad Thiele m. fl.

Rettelse.

I sidste Hefte er indløben en Trykfejl, idet Aarstallet under Billedet Side 110—111 er angivet til 1870, medens Billedet stammer fra 1780.

Red.

ikke som nu mange Gange daglig fører Lystrejsende til Stationerne ved Sundets Kyst, men da man enten i Selvejertøj, Hyrevogn eller i Kildetiden paa Kapervogn, de saakaldte „Kaffemøller“, kørte ad den tunge, sandede Strandvej, dersom man da ikke, som den beskedne Skovgæst foretrak Apostlenes Heste. Vejen var ens for alle: Kørebane og Fodsti gik ud i et, i dybt Sand alle Vegne. Forbi Vibenshus, Slukefter og Constantia gik Turen til det forjættede Land. —

Medens enhver Dagbog eller Samling af Erindringer fra hin

langs de to Søer, da disse paa Nordsiden ikke var tilgængelige for almindelige Dødelige. At have en Nøgle til disse Laager, og da navnlig til den, der lukkede for Stien til Østerbro, var en særlig Herlighed; min Fader havde, som større Grundejer paa Nørrebro, en saadan Nøgle, og jeg kan tydelig erindre den barnlige Stolthed, hvormed jeg betragtede denne Forret, hvortil iøvrigt var knyttet den Forpligtelse, at Nøglen kun maatte benyttes af den (med Familie) til hvem den oprindelig var udleveret, hvorfor den ikke maatte udlaanes til andre. Denne Afspærring satte forresten meget ondt Blod, og tidt og ofte fandtes Laagerne om Morgenen sprængte, ja vel endog ødelagte. — Paa højre Side af Broen, udover den langt større Sortedams Sø eller Sorteso, som den kaldtes i gamle Dage i daglig Tale, med en svag Bøjning indad mod Byen strakte den sig lige til Østerbro, hvor Øjet

Parti af Københavns gamle Nørrebro, set fra Nørrebro Alléerne mod Nørrebrogade, Aar 1867.

Man ser her en af de gamle Omnibusser, som kørte fra Købmagergade til Nørrebro, og paa Taget medbragte Fetalier til Befolkningen paa Nørrebro.

Tid giver deres Bidrag til Vesterbros Historie, laa Nørrebro hen som et terra inkognita, hvor man tidsnok kom, naar man skulde „til Lig“. For ikke at tale om, naar man selv skulde agere Hovedperson ved denne Lejlighed. Og dog, hvor var Nørrebro stor imod de andre, hvor var selve Nørreport større og smukkere end de andre 3; hvilken vid Udsigt, naar man stod paa Dæmningen og havde de af lette Bølger svagt krusede Søer paa hver Side, til venstre (fra Byen) Peblingesøen, og til højre Sortedamsøen. Peblingesøen begrænsedes paa den ene Side af Kærlighedsstien — eller var det Ægteskabsstien (det er just ikke altid det samme), mod Vest Dæmningen mellem Peblingesøen og St. Jørgens Sø (nuværende Gyldenløvesgade), og lige for det lavtliggende Terrain, hvor nu hele Blaagaardskvarteret ligger, men som den Gang var ubeboede og udyrkede Marker med enkelte Smaadamme, og hvis sivbevoksede Grænselinie (den nuværende Nørrebros Dossering) mod Søen var beplantet med en sparsom Række Piletræer, ludende ud over Rør og Siv. Hvor nu Dosseringen udmunder i Nørrebrogade, laa den Gang et lille Hus „Stenhuggerhuset“ kaldet, om hvilket vi senere kommer til at tale, hvis Beboer blandt andet havde Opsyn med Gitterlaagerne, som førte til Gangstierne

i det Fjerne saa et højt, hvidt, stateligt Hus med blaat Tag (Skue-spiller C. W. Rosenkilde med Familie boede længe i dette Sted), og længere mod Nord gamle Tuteins Ejendom „Rosendal“, som har givet det paa hans Grund opstaaede Villaparti Navnet „Rosenvænget“, medens Kronerne af de gamle ærværdige Træer i Classens Have dannede Baggrunden og begrænsede Udsigten. Langs Søens sydlige Bred strakte Kærlighedsstien sig, og jeg tror nok, at det var den egentlige veritable Kærlighedssti, med sin tætte Række af Lindetræer. Søens nordlige Bred begrænsedes af Blegdammene. Hvem husker nu Blegdammene, hvor de lange hvide Strimler Lærred, Side om Side, laa paa Bleg, d. v. s. for at bleges i Solen og hærdes af Natteduggen, og hvor travle Piger og Karle tumlede med de mægtige Lærredsruller? Naar saa Aftenen kom, og Maanen med sit tryllende Halvlys gav det Hele et mystisk Præg, naar de af forbiilende Skyer kastede vekslende Skygger vakte et spøgelseagtigt Liv i det hvide Lærred, og naar de underlige melankolske Toner, som Vægterne paa Blegen gav til Bedste paa deres Kohorn for at skræmme Tyvene, klang ud over Søen, og som i Nattens Stilhed kunde høres i vide Kredse, skabtes en Stemning, som endnu, to Menneskealdere efter, er levende

hos mig. Hvor hemmelighedsfuldt var ikke det Hele, og hvor prægede det sig ikke i Barnets Bevidsthed og Erindring, saa at en Tone, en Genklang, der minder om hin, som ved et Trylleslag vækker det hele til Liv i Erindringen. Af Bygninger saa man kun ganske enkelte, men de var ogsaa iøjnefaldende. Der var saaledes en høj Bygning med Træluger i Stedet for Vinduer, hvis røde firsidede Tag løb op i en Spids med Fløjstang; det var et Tørrehus ved Feilbergs Voksfabrik, og længere ude mod Øst, lige ud til Søen, en stor statelig Bygning, gul af Farve, med flade, sirlige hvide Piller med smukke Kapitæler og blaat Tag. Det var Manchesterfabrikken (Bomuldsfabrikken) Sortedamsdossering Nr. 85.

Som et ægte Nørrebro's Barn, som født og opdraget der, har jeg fulgt denne Forstads Liv og Omskiftelser med levende, ofte vemodblandet Interesse; naar Øksen med sit dumpe Slag ramte

havde ligesom Bygningen hele Voldens Dybde og var en Tøndehvælvning, saa snæver, at to Vogne næppe kunde komme forbi hinanden, med et ganske smalt Fortoug, en enkelt Fliserække for Fodgængere paa hver Side af Kørebanen. Hvor mangt et Par Skosaaler har jeg i Aarenes Løb ikke slidt i denne Port og hvor haardt trampede jeg ikke i Brostenene, naar jeg som Dreng kom ind i den, for at fremkalde den rungende Genlyd, som al Larm i Hvælvingen frembragte. Det alvorlige, strænge, Fæstningsagtige virkede paa een Gang ængstende og lokkende paa det unge Sind; ja! Porten var i flere Henseender en mærkelig Bygning; den var Grænsen mellem Land og By, medens denne nu snarere maa lægges ved Bispebjerg Mølle; den var, paa en Tid da det langtrækkende, pantserbrydende Skyts var ukendt, et vigtigt Led i Københavns Forsvar, og den var en Station paa den lange Skolevej, dertil lun, ja næsten varm, naar man de kolde Vintermorge-

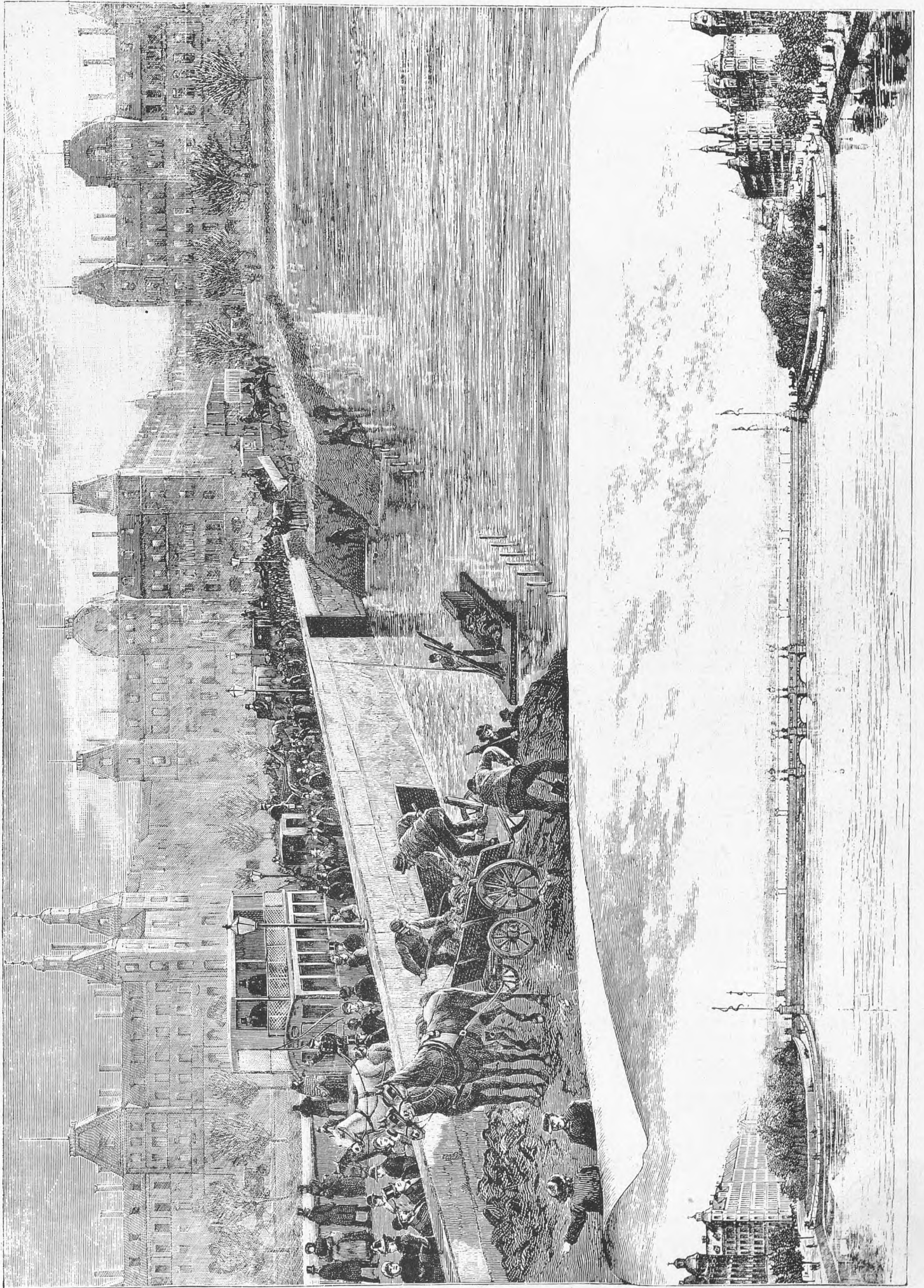
Den gamle Nørrebro, 1875, set mod Nørrebrogade.

de gamle Lindetræers Stammer, hvis lovrige Kroner havde givet mine Bedsteforældre, Forældre og mig Skygge og Svaling, da gav det Genlyd i mit Hjerte, med hvert gammelt Hus, der sank i Grus for at give Plads for et nyt, bedre, solidere og elegantere, svandt der et synligt Minde, om jeg end naturligvis maa indrømme, at store Fremskridt og mange Goder er vundne. — Derfor har jeg nu, da saa godt som alle synlige Minder om hine Tider ere svundne, optegnet, hvad jeg kan huske om Nørrebro, om ikke af anden Grund, saa dog for ved Syslen med disse Erindringer at styrke og opfriske dem og med dem Minderne om mit Barndomshjem.

II.

Lige ud for Frederiksborggade, hvor dens Forlængelse skærer Boulevarden, laa Nørreport, den største af Stadens Porte, midt i Fæstningsvolden, som her naaede sin største Højde. Den var en anseelig Bygning, opført 1671, altsaa i Christian den Femtes 2det Regeringsaar, i Rococostil, paa enkelte Punkter mindende om Christian den Fjerdes, men nærmende sig Parykstilen; den var udvendig beklædt med en rødbrun Sandsten, selve Portaabningen

ner kom ude fra det aabne Land ind til den tætte By. Nørreport var stor, kolossal i Barnets Fantasi med sine Statuer og Snirkler og ved den mærkelige Omstændighed, at der boede en hel Familie oven paa den, og dog ikke større, end at en bekendt Tambourmajor, Gyldenspets ved Navn, i Spidsen for Livgarden efter Sigende kunde kaste sin sølvbeslagne Stav op i Luften over den, men til Gengæld var Luftfarten saa lang, at han kunde naa igennem den og gribe Staven indenfor. Dette turde dog muligvis være en „Saga blott“. Hvor onskede jeg ikke at opleve den Begivenhed at se Porten lukket, at se disse mægtige, rødmaalede, jernbeslagne Døre, som til dagligdags vare drejede ind i Hvælvingerne ved begge Ender, virkelig lukkede, og Ønsket blev opfyldt. Den 3die December 1839 en kold Vintermorgen, kaldte vor Skoles Forstander os Drengene sammen paa Legepladsen. „Kong Frederik den Sjette er død; der er ingen Skole idag, gaa roligt hjem“, lød det; og underligt bevægede i Følelsen af, at der var sket noget verdenshistorisk, at vi havde oplevet en mærkelig Begivenhed, men tillige i en behagelig Bevidsthed om at have tjent en Fridag, gik vi — om just ikke ganske roligt hjem; en Fridag er jo dog altid en Fridag. Og se, nu var det mærkelige sket,

Arbejder ved Opfyldningen til den ny Nørrebro (Dr. Louises Bro) 1885. Forneften Professor Dahlerups Plan, hvorefter Broen opførtes.

Porten var lukket, virkelig lukket, og der var ikke Tale om at komme hjem; maaske ikke engang til Middag, maaske ikke før Aften, og vi kom heller ikke hjem før sent paa Dagen; Porten aabnedes forresten Kl. 5 Eftm. Men der var jo ogsaa nok at se og opleve overalt den Dag, thi Garnisonens Tropper, Borgervæbningen, Studenterkorpset og Livjægerne skulde tages i Ed til den nye Konge i Kasernegaard og paa Allarmpladser; atter noget nyt og eventyrligt, der passende kunde tages i Øjesyn i det ufrivillige og dog saa kærkomne Exil fra Hjemmet; men dog først og fremmest den nye Konges „Udraabning“ paa Amalienborg Kl. 12. „Kong Frederik den Sjette er død, længe leve Kong Christian den Ottende!“ udraabte den gamle hvidhaarede Geheimeatsminister, Grev Otto Moltke, tre Gange, og Raabet

selve Volden, fra hvilken Døre førte ind til begge Sider, anbragte i en lav Hvælving gennem selve Portens øverste Parti, i Flugt med Voldens Kørebane. Façaden ud til Nørrebro var derimod pynteligere; det var jo Hovedfaçaden, fra den Side kunde den ogsaa bedst ses og tage sig fordelagtig ud for den Fremmede. Her laa en ottekantet Plads foran, indhegnet af en 3—4 Alen høj Mur dækket af tilhugne Granitsten og forsynet med Skydeskaar, som fra Porten strakte sig til Begyndelsen af Vindebroen over Stadsgraven; til begge Sider var aflaaede Jerngitterporte, der førte ind til „Kirsebærgangen“ (Faussebraien), der fulgte Hovedvoldens retvinklede Bastioner, og adskilte denne fra den lavere Forvold, som atter sænkede sig ned til Stadsgraven. Kirsebærtræer saa man ingen af, men desto flere Valnødræer, hvis

Middagen, naar vi gik fra Skole, om Eftermiddagen plukkedes Frugten, som hun saa selv hentede, eller vor Karl bragte hende; særlig interesserede det mig at se Kirsebær, jeg selv havde været med til at plukke, paany vokse paa Træer, d. v. s. af Kagekonen bundne til lange Fyrrepinde til 1 à 2 Sk. eftersom Markedets Priser var. Endnu længe efter da jeg var bleven et voksent Menneske sad hun der med sit venlige, dog handelskloge, vejrslagne Ansigt og nikkede nok saa høfligt, uagtet Handelsforbindelsen mellem de to Huse forlængst var endt.

III.

Forinden jeg fører Læseren ud af Nørreport, vil jeg foreslaa et lille Løb op paa Volden, som netop paa dette Sted vistnok naa-

vest kunde man endelig over Vesterbros lave Huse atter møde Havet, repræsenteret ved Kalvebodstrand. Dette var den yderste Linie; Mellemgrunden i dette vidtstrakte Panorama afgav et venligt, hyggeligt Skue, vidt forskelligt fra det, der nu vilde møde Øjet, om man kunde tænke sig paa et lignende Udsigtspunkt som den nævnte Bastion. Mod Øst, yderst til højre, Østerbros enkelte af Haver omgivne faa Huse, Classens Have, Vibenshus og Fællederne, indhegnede af lange, snorlige Alleer, Tagens Hus, Jagtvejen, Blegdamsvejen, hvis Bygninger med røde Tage titte frem mellem Træerne; det meste er Haver, Huse i Minoritet, derefter Blegdammen med de smaa Bassiner og de hvide Tøjstrimler, den ovenfor nævnte Manchesterfabrik umiddelbart ved Bredden af Sortedamsøen, med sit brudte Tags blaa glasserede Sten blin-

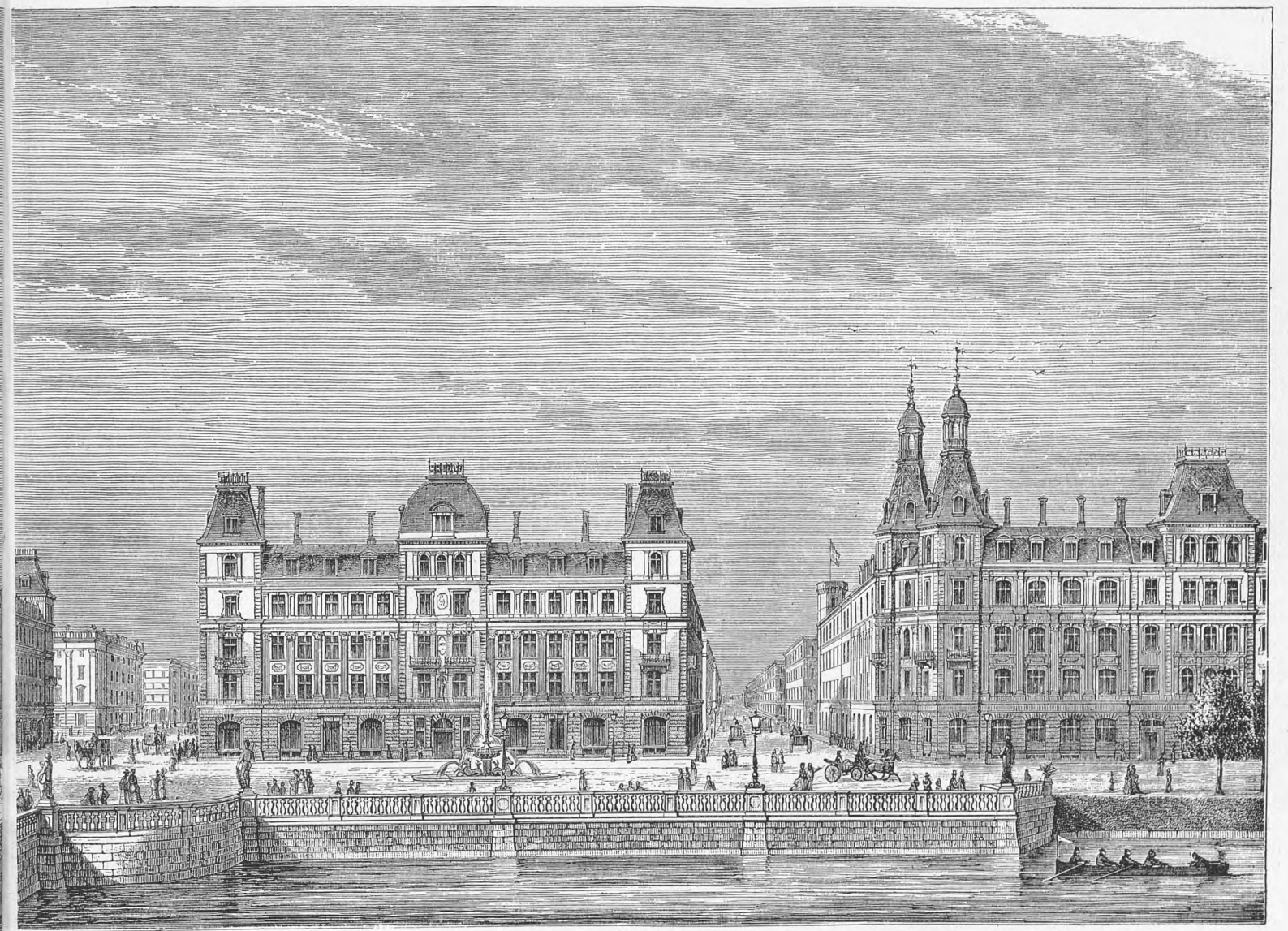

Gothersgades, Frederiksborggades og Norregades Forlængelse (Vendersgade). 1 Forgrunden den

gentoges nede paa Pladsen af en ridende Herold, ligeledes tre Gange, hvorefter fulgte Fanfarer af Trompeter og Pauker. Derefter fremtraadte den statelige, nye, smukke Kongeskikkelse, modtagen med Hurraraab; men paa den anden Side Amalienborg Plads laa i Kongeborgen, bag de nedrullede hvide Gardiner, den afsjælede Konges blege lille Skikkelse i den tarvelige Feltseng, og ved hans Dødsleje rakte, saaledes fortaltes det, de to Kvinder hinanden Haanden, der i Livet begge havde staaet ham saa nær, Landets Dronning, Maria Sophie Frederikke og — Fru Dannemand!

Over Nørreports Hvælving havde som sagt en af Fæstnings-officererne, Kaptajnvagtmesteren Bolig; at være oppe i en af disse Stuer og at se f. Eks. min Fader eller Moder gaa ud af Porten (der var kun Vindue paa Byens Side) var ligeledes et Ønske hos mig, som dog aldrig blev opfyldt. Façaden ind mod Byen var glat afpudset uden Prydelser, kun dybe horisontale Fuger brød Fladen og delte den i store Kvadre; den nævnte Bolig havde tre temmelig smaa firkantede Vinduer, og over disse afsluttedes Façaden i en svagt buet Front. Adgangen til Boligen var fra

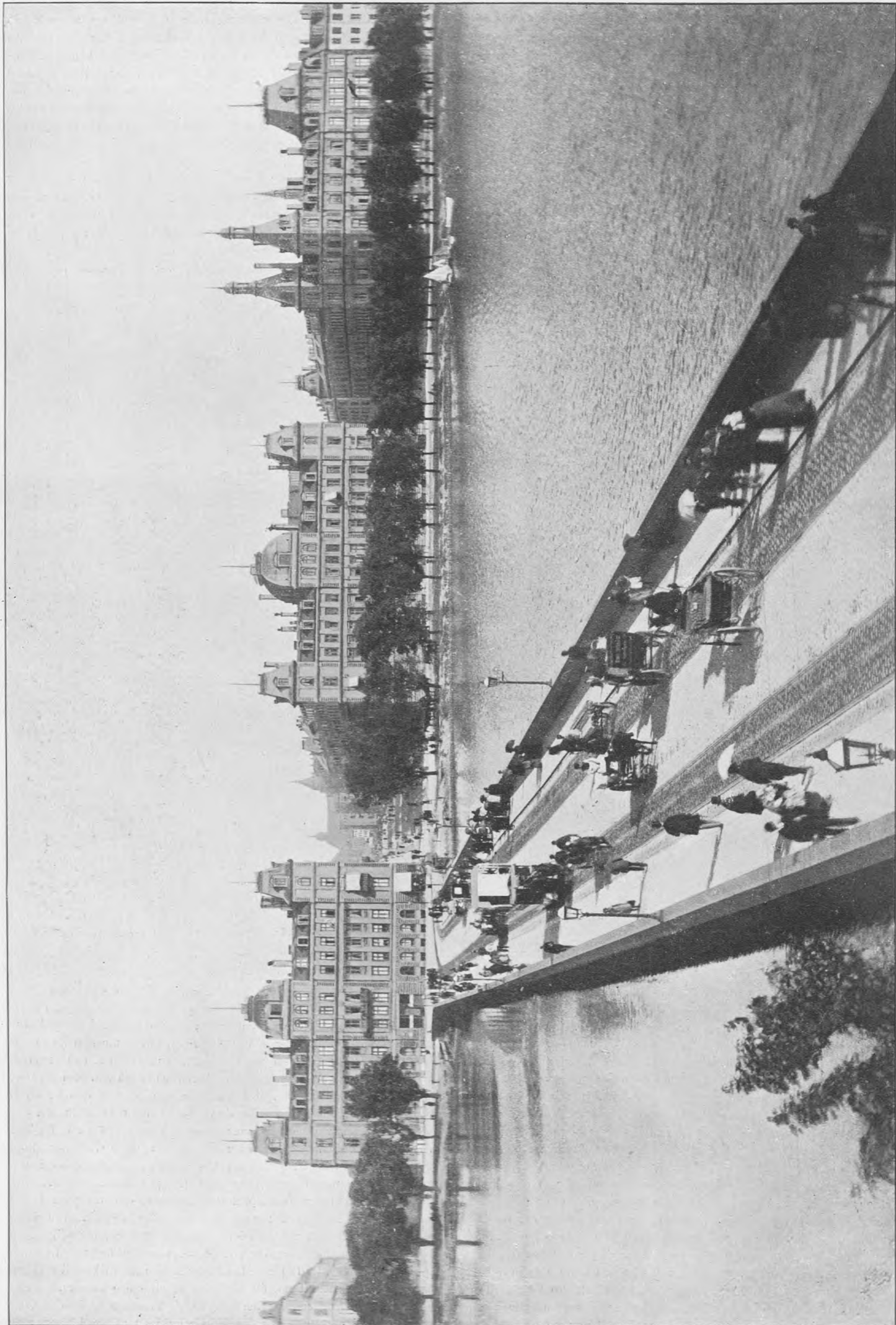
forbudne Frugt ofte fristede Ungdommen, og jævnlig foranledigede smaa Kommandoer, to Mand og en Gefreiter, fra den indenfor Porten paa Byens Side anbragte Vagt, til at gøre Strejftog, som vel undertiden endte med Synderens Tilfangetagelse, og Indbringelse i Vagten, men som i Reglen til Publikums Morskab var for-gæves, da de letfodede Ugeringsmænd forlængst var spredte og Byttet delt, inden Styrken var rykket ud. Den indhegnede Plads var atter forsynet med en Jerngitterport, som dog aldrig var lukket, og udenfor denne var Vindebroen kastet over Stadsgraven i en svimlende Højde over denne. Til den omtalte Plads knytter sig et Barndomsminde, hvis Omtale bedst finder Plads her. Mon nogen endnu erindrer en gammel pyntelig Kagekone, der i en lang Aarække sad tilvenstre (fra Byen) med sit Bord, tæt op til Muren, baade Sommer og Vinter, saa længe det var lyst, altid med en ren hvid Dug over sine Herligheder? Hun havde en særlig Interesse for mine Brødre og mig, og der var ogsaa en vis Forbindelse mellem os, idet hun nemlig fik sin Forsyning af Frugt fra vor store Have paa Blaagaard; vi modtog hendes „Ordres“ om

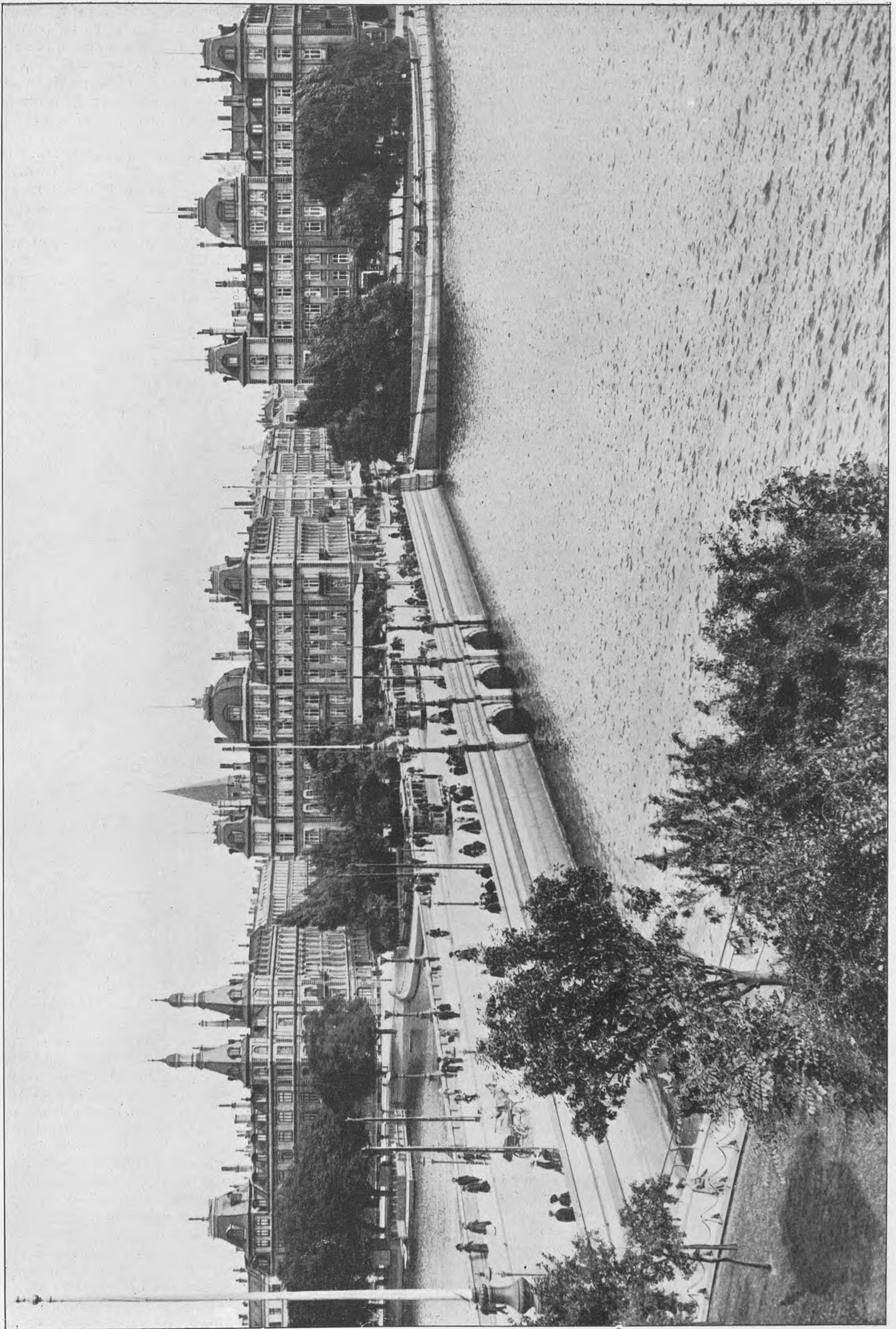
først projekterede Dr. Louises Bro, som ikke blev antaget; tegnet af Professor C. V. Nielsen, 1874.

ede sin betydeligste Højde i hele Enceinten, og fra hvilken der derfor var en vid Udsigt over det omgivende Land. Naar vi til Udsigtspunkt vælger den i Terrainet langt fremskudte Bastion, tilhøjre for Nørreport, udfør Gothersgade — den saakaldte „Stads-oberstens Bastion“ — og saa begynder fra Øst, møder Øjet først og fremmest det blinkende Sund med de mange Sejlere; i klart Vejr skimtes den svenske Kyst, lidt længere mod Nord Hveens stejle sydlige Skrænt med Sjællands Kyst og Svanemøllebugten i Forgrunden, Charlottenlund, Dyrehaven med Fortunens hvide Bygninger og Bernstorfs Slotskuppel trædende ud af Skovens dunkle Baggrund; længere mod Nord og Nordvest det flade Land med enkelte Bøndergaarde og Smaaabyer, omtrent ligefor den højtliggende Bispebjerg Mølle ved Frederikssunds Landevej, endnu lidt længere tilvenstre den ligeledes højtliggende Avlsgaard „Belle-høj“ midt i en Trægruppe. Folk med gode Øjne kunde i klart Vejr endvidere skimte Roskilde Domkirkes slanke Spir i denne Retning; endnu længere tilvenstre knejsede Frederiksberg Slot med Sondermarkens Træer som flatterende Baggrund, og mod Syd-

kende i Sollyset, Feilbergs Tørrehus; ligefor: Nørrebro med sine faa Huse, hvis lave Tag netop kunde skimtes mellem Træerne, Fabrikant Goltzes anselige Ejendom, to aldeles ens opførte smukke Bygninger lige overfor Assistentens Kirkegaardens lange hvide Mur, Ølunds Mølle, lidt længere ude Lygten Kro og Lyst-gaarden, Ventegodt tilhørende den ansete Familie Melchior, der efter den benævnedes „Jøderne paa Ventegodt“ ad modum „Jøderne paa Hald“. Nærmere Byen, i samme Retning, kom Træerne paa Blaagaard tilsyne; thi Bygningerne, paa Boghand-ler Steens Ejendom nær vare kun lave; selve Blaagaard laa i Grus; nær Tomten laa Petolettis Theater, der brændte i Be-gyndelsen af Trediverne; men var saaledes Bygningerne ikke synlige, saa havde Træerne desto større Betydning for mig. Øjne der var kendte med Terrainet, vilde saaledes let finde fire slanke italienske Popler, hvilke en Mand havde plantet i Skællet mellem sin og Naboens Ejendom, én for hver af sine fire Sønner. Denne Mand slumrer forlængst i Jordens Skød, Træerne er fældede, og hvor de stod, er nu en befærdet Gade; men af de 4 Sønner er

Den gamle Nørrebro (1885), set fra Sortelandsgade mod Sotorret.
I Baggrunden t. v. Gothersgade, midt i Billedet Frederiksborggade og t. h. Vendersgade. Foran disse Gader ses tilvenstre Sklamsessionen, tilhøjre Ægteskabstien. Som det ses havde den gamle Bro en anden Retning end den nuværende, idet den admundede imellem Gothersgade og Frederiksborggade.

Den ny Nørrebro, nu kaldet Dronning Louises Bro, opført 1886—87 efter Tegning af Professor V. Dahlerup, set fra Nørrebro mod Søtorvet. Aar 1912.

den der skriver disse Linier, den yngste. Ogsaa var der et mægtigt Valnøddetræ, der ragede som en Kæmpe op over alle andre og bar særlig stor Frugt, saakaldte dobbelte Valnødder; hvor mangen Gang har ikke vore brune Fingre røbet en mere intim Omgang med disse Frugter end maaske strængt tilladt. Træet stod nemlig i min gamle Morfaders Have og lokkede os til Besøg hos den gamle Mand, lige saa stærkt som Blodets Røst. Gled Øjet saa mere vestlig over Kirkegaarden, saa man „Rolighed“s store Træer, der om Sommeren ganske skjulte Bygningen, Falkoneralleens og Piletræernes bugtede Linie langs Ladegaardsaaen; enkelte af disse ragede højere op, saaledes et, der stod ved Aaens østre Bred, omtrent hvor Gartnergade udmunder i Aaboulevarden; under dets Skygge har jeg mangen Dag i Sommerferien siddet og medet, og et, der først i 1872 er fældet (det stod i Svanemosegaardens Have, liggende lige for Blaagaardsvejen, i den nuv.

hvor Smaabaade, tilhørende de mere velhavende, var fortojede; at have Baad i Søen eller Fisketegn til den var en vis Luksus. Saaledes havde den gamle Præst ved Trinitatis Kirke, Dr. R., sin Baad liggende fortojet i Hjørnet af Peblingesøen (nuv. Hjørne af Frederiksborggade og N. Søgade), og mangen Gang tog den venlige gamle Mand, der altid havde en munter Spøg til Børnene, os Drengene med i Baaden og betroede os at ro ham hjem til Mosendal, hvor han havde sin Sommerbolig; det var jo ganske vist ikke den allernærmeste Vej til Hjemmet paa Blaagaard, men Udsigten til at faa en Rotur og til skiftevis at turde føre en Aare var for stor. — Den Gang var St. Jørgens Sø ikke som nu et Led af Københavns Vandværk, der jo slet ikke eksisterede, men den og de andre Søer forsynede tildels Staden med Vand, og den var heller ikke som nu delt, men af et stort Areal, der strakte sig fra Gammel Kongevej lige til Ladegaardsvejen (nuv. Gylden-

Fra Dronning Louises Bro. Maagerne fodres. 1910.

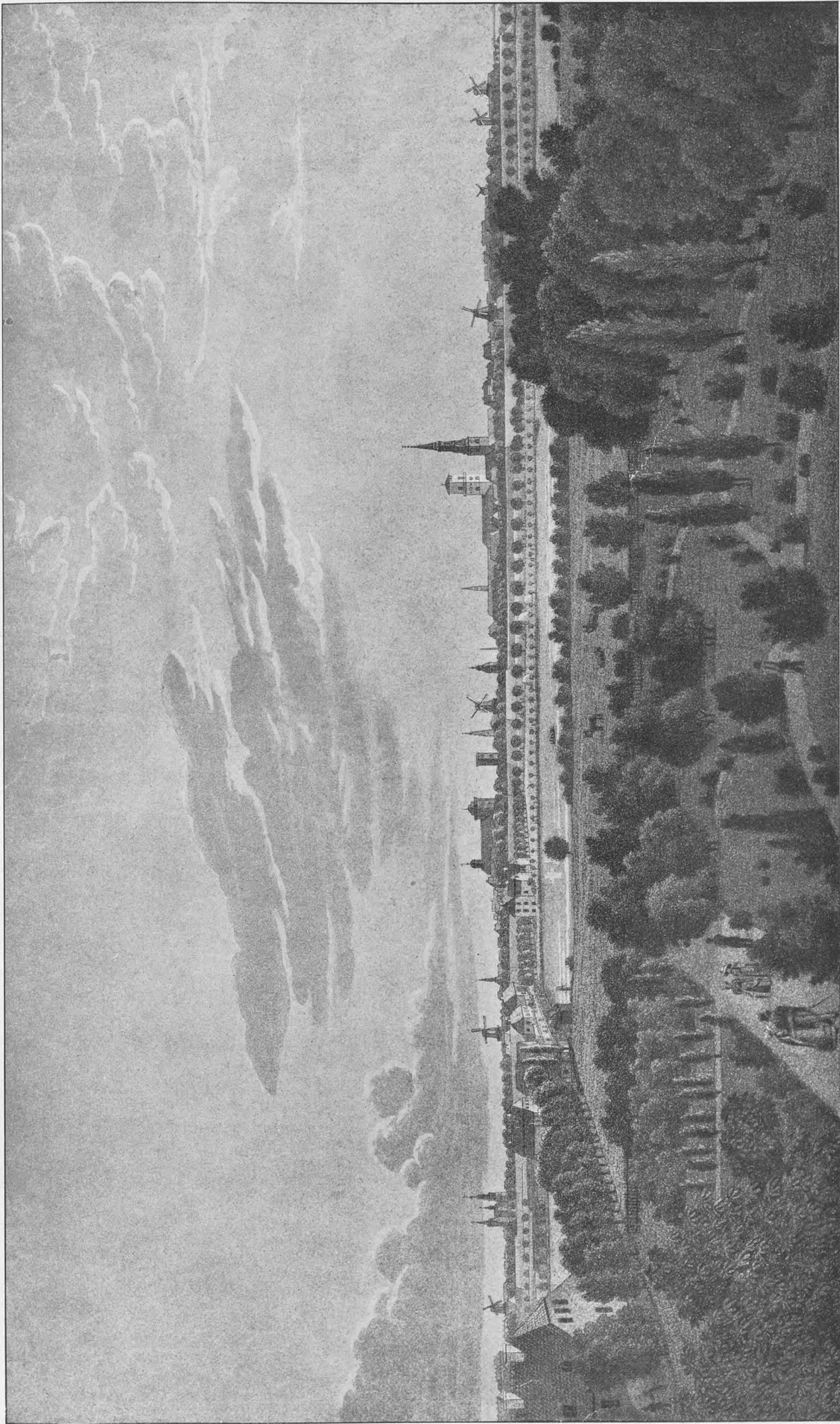
Jakob Danefærsvvej) var upaatvivlelig et af de største og ældste i Stadens nærmeste Omegn og havde alene af den Grund nok fortjent at leve. I samme Retning kom Ladegaardens lange røde Tage, ikke saa høje som nu, tilsyne, endvidere Mosendal, der som alle Huse indenfor Demarkationslinien, hvor der skulde skaffes endnu 1 Etage foruden Stuen, havde brudt Tag, derefter den statelige Vodrofgaard med sine parklignende Anlæg, hvoraf Resten endnu (i 1894) findes i et offentligt Forlystelses Etablissement „Vodroflund“, derpaa Forhaabningsholms og Lykkesholms Have og endelig Tagene af Vesterbros Huse, blandt hvilke Skydebanen med Fuglestangen var særlig fremtrædende.

Som et blinkende Sølvbaand, begrænset paa den indre Side af Stjernes Trætoppe, slyngende sig i en svag Bue indenfor dette Prospekt de tre Søer, der glimtede i Solens Straaler, saa det kunde gøre ondt i Øjnene. Deres Bredder var ikke som nu afsatte i en lige Linie med Bolværk; ud og ind bugtede de sig, medens Jordsmonnet skød sig fladt ud; ludende Piletræer, Siv og Rør, hvor Vildanden rugede, hvor Drossel og Stær fløjtede, og hvor der var Rørskæring om Efteraaret, spejlede sig i Søernes blanke Flade; udfør Haverne var hist og her smaa Broer udlagte,

lovesgade), dens Vandspejl var lavere end de andre Søers og stod i Forbindelse med Peblingesøen, med hvilken den forbandtes ved Sluseværk og Stigbord.

Om Forgrunden er der ikke meget at sige, den var for største Delen optagen af Fæstningens Glacis med Plantninger, Jordværker og enkelte Steder tørre Grave med Raveliner og de bekendte røde Pæle med sorte Tavler, indeholdende Forbud mod at betræde Glaciet eller mod at øve anden Molest, saasom at „grave efter Ben“ (da der i Pestens og Krigens Tid jævnlig fandt Begravelser Sted udenfor Portene, var Forbudet ikke saa umotiveret). Imellem Søerne fra Øst til Vest saas de militære Kirkegaarde og et Par ejendommeligt udseende lave „hollandske“ Stubmøller, Gartner Reehs Have, Gæstgiverstedet 3 Hjorte, Acciseboden, Kellermanns store Tømmeroplag og Vaaningshus, og længere mod Vest Deichmanns Chokolade-Fabrik, Gartner Martin Hansens store Anlæg og yderst Trommesalen (Kreaturmarked).

Saaledes omtrent saa Københavns Omegn ud ved Slutningen af Frederik den Sjettes Tid; lidt efter lidt fyldtes saa Terrainet, enkelte Tage rejste sig hist og her og begrænsede Udsigten fra Volden, men i det væsentlige skete dog ingen Forandring, og en

„København, set fra Blaagaard Teatret paa Nørrebro“, 1830.

Sortedamssøen.

Rosenborg.

Gothersgades Mølle.

Reformert Kirke.

Rundetårn.

Helligaandskirke.

Peblingssøen.

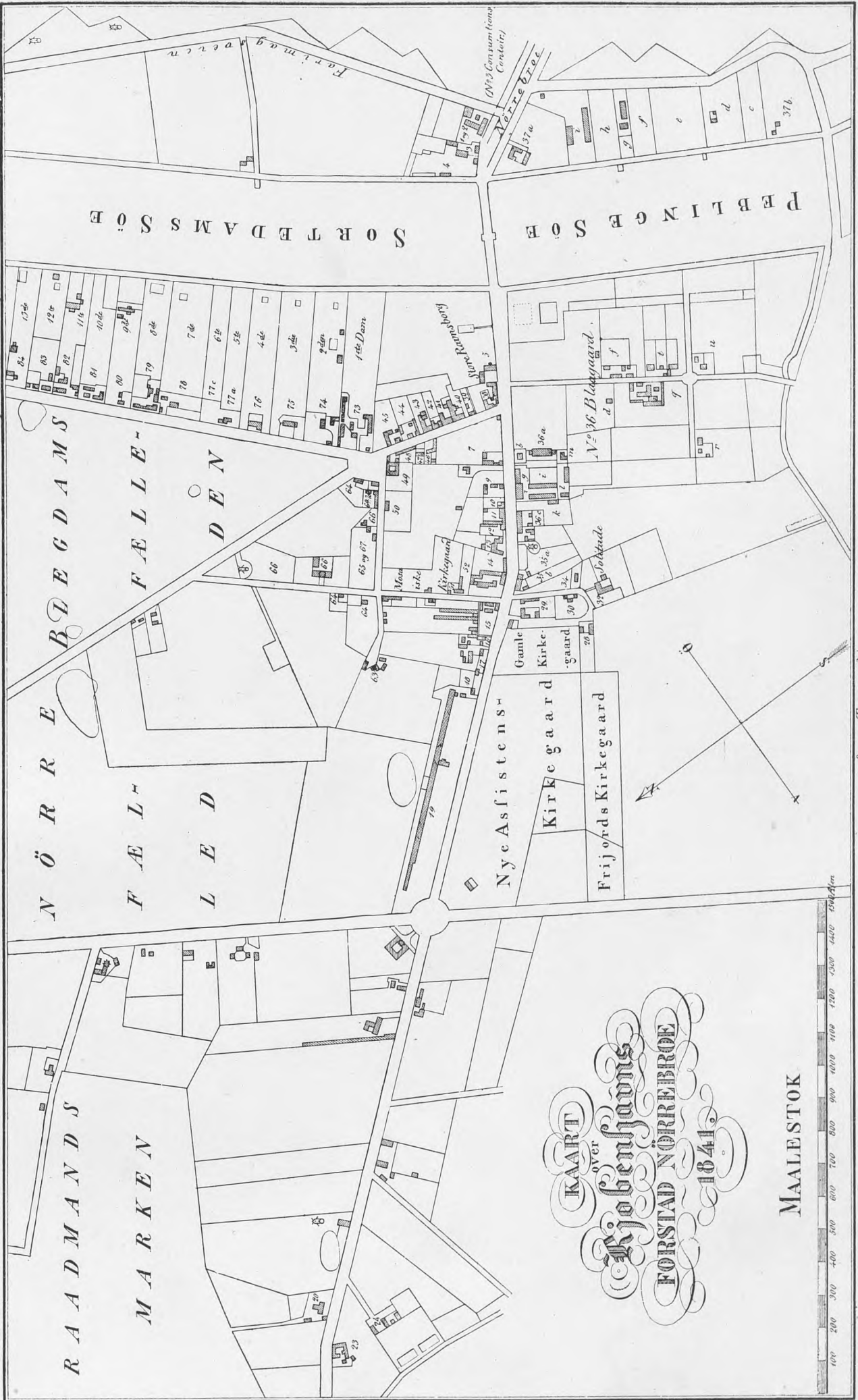
Fruer Kirke.

St. Peders Mølle.

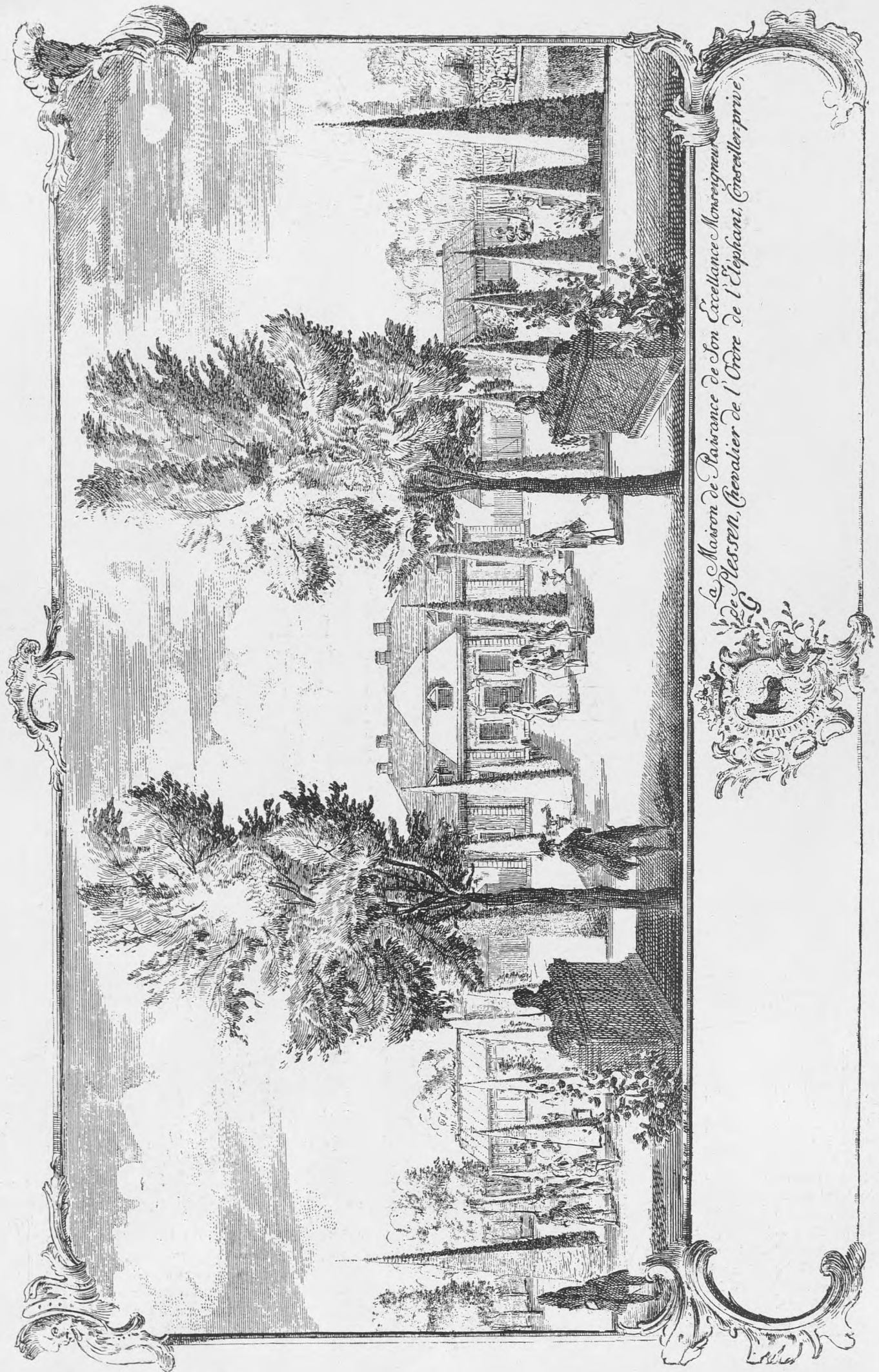
Lucie Møllen.

Store Kongens Mølle.

Langs med Søerne paa Bysiden ses Stierne, som man i sin Tid gerne slog i Hartkorn og kaldte „Kærlighedstien“. Oprindeligt fik kun den første ved St. Jørgensø dette Navn, hvorimod den mellemste senere kaldtes „Ægteskabsstien“, og den tredje, der fører til Østerbro, benævntes „Skilsmisestien“. Da Engleskmenene i 1807 belejrede Byen, ryddede man Træerne rundt om paa Glacieren og paa Forstadsgrundene hørt, saavidt man kunde overkomme, for at faa Fienden for sig uden Skjul i naaben Mark. Efter Bombardementet laa Omegnen i adskillige Aar øde og udrykket som et hæsligt Uføre og benyttedes tildels til Lossepladser. Men efterhaanden anlagdes Promenader, Gangstier og ordnede Veje og samtidig disse Stier.

(Sterns Topographic.)

*La Maison de Plaisance Monseigneur
De Plessen, Chevalier de l'Ordre de l'Éléphant, Conseiller-privé.*

Blaggaards Slot, Aar 1750.

Statholder Christopher Gabel.

Grev Frederik Wilhelm Conrad Holck.

Christopher Gabel købte Terrænet mellem Peblingsøen og Assistens Kirkegaard: Teglværksmarken, for at bygge et Lystslot; det blev dog kun til en prægtig stor Have med Smaapavilloner med blaa Tage, hvorfor Københavnerne kaldte Ejendommen „Blaagaard“.

I 1688 solgte Gabels Søn Ejendommen til Generalfeltmarskal Ulrich Frederik Gyldenløve, som dog kun beholdt den en kort Tid.

Frederik IV's Broder Prins Carl købte i 1706 Ejendommen, og byggede den stolte Hovedbygning, det historiske „Blaagaard“, og havde ved sin Død 1729 testamenteret hele Ejendommen til sin Søster Prinsesse Sophie Hedewig, som ved Gavebrev af

Generalfeltmarschal Ulrich Frederik Gyldenløve.

9. Maj 1732 skænkede „Blaagaard“ til sin Overkammerherre Carl Adolph v. Plessen, hvem hun nærrede varme Følelser for og stod i et endog meget intimt Forhold til.

Efter hans Død 30. Januar 1758 solgte Arvingerne „Blaagaard“ til Konsumtionsskriver Knud Lyne, som i 1767 afstod den til Christian VII's Yndling Frederik Wilhelm Conrad Holck, som misrøgtede Ejendommen. Lyne maatte i 1770 paany overtage den misrøgtede Gaard, efter at Holck var faldet i Unaade hos Christian VII, og blev afskediget af Struense, som var bleven Kongens Livlæge.

Geheimeraad Carl Adolph v. Plessen.

Prinsesse Sophie Hedewig.

Prins Carl.

Blaagaards Kavalerybygning, set fra Haven, Nørrebrogade 45. Aar 1910.

saadan kunde paa Grund af Demarkationslinien heller ikke finde Sted — selv ikke langt ind i Frederik den Syvendes Tid — saa længe nemlig, som København var Fæstning; kun med Regeringens specielle Tilladelse kunde der indenfor Linien opføres Bindingsværksbygninger paa én Etage, hvor et Mansard-Tag erstattede en anden Etage; Ejerne maatte jo være belavede paa at se deres Huse sløjfede i Krigstid for ikke at yde Fjenden Dækning. Saa kom Omvæltningen, Fæstningen opgaves, Demarkationslinien med den, Stadens Kommune erhvervede Fæstningsterrænet; Portene nedreves for at ikke at hæmme Færdselen, man kunde for den Sags Skyld gerne have ladet dem staa, indtil de viste sig at ligge i Vejen; de havde dog i kommende Tider afgivet interessante Mindesmærker om Byens Grænse i fordums Dage og

havde samtidig kunnet afgive bekvemme Tilflugtssteder i Trængsel og Regnevej for Fodgængere; ialfald burde Nørreport som et interessant Stykke Renaissance have været frelst fra Ødelæggelse, og endelig faldt Voldene, den sidste Grænse mellem By og Land, de gamle Volde, hvis lave Forgængere modstod Carl Gustavs stormende Skarer, da hele det øvrige Land var i Fjendevold, Voldene, der bragte os de første Violer om Vaaren, og som afgav luftige og dog skyggefulde Spadseregange for Gamle, Svage og

Fattige. Og de dybe Grave mellem „Kirsebærgangen“ og Glaciet, hvor den ensomme Fisker sad med sine Snorer, tilkastedes; ikke for Fjendehaand, men for Stadens Guld faldt alt dette for at skaffe Plads til moderne Boulevarder, der endnu (i 1894) ikke befærdes ret meget, og til store Bygningskvarterer med taarnhøje

Huse i alle mulige Stilarter. Den ældre Generation har Lov til med Steen Blicher at sige: „Ak, hvor forandret!“

IV.

Men der kunde vel være Anledning til at dvæle endnu lidt ved det mellem Voldene og Søerne liggende Terræn paa Grund af de store Omvæltninger, dette har været underkastet i de sidste 50—60 Aar. — Til Københavns Befæstning mod Landsiden tjente foruden Voldene ogsaa Fæstningsgravene (Stadsgraven), som strakte sig i en

Blaagaards Indkørsel fra Nørrebro.

Bue fra Østerport, i hvis Nærhed den stod i Forbindelse med Kastelsgraven, til Kalvebodstrand, med hvilken den ved Rysenstens Bastion var forbundet ved en Sluse. Idet den fulgte Bastionernes skarpe Vinkler, frembrød den, set enten fra Volden eller bedre fra Fæstningsbroerne, et smukt Skue, da dens Bredder, de terrasseformede Volde paa den ene Side og de lige overfor liggende Glacier paa den anden var dækkede af en rig Vegetation, der strakte sig lige ned til Vandet. Italiensk Poppel,

Nørrebrogade 45, nordre Del af Haven.

T. v. Blaagaards Kavalerbygning's Facade mod Øst, som i sin Tid vendte imod Slottet. Aar 1910.

Nørrebrogade 45, Blaagaards Kavalerbygning set fra Forhuset. I Baggrunden Huse i Stengade. Aar 1910.

PLAN af FORSTADEN NÖRREBRO

optaget af Topograph L. Both
1856.

Kort over Forstaden Nørrebro, 1856.

Hængepil, Ask, Kastanie, Lind, Hvidtjørn og Røn omkransede og overskyggede dens Vande med deres løvrige, Kroner, og i den stille Aften, naar Larmen fra den store Stad lidt efter lidt døde hen, naar Træernes Skygger blev lange, og Fuldmaanen sejlede højt paa Himlen, spejlende sig i den blanke Flade, mens Nattergalen slog sin Trille i Buskene i Kirsebærgangen, og kun et enkelt Lys i Møllen oppe paa Bastionen røbede Menneskers Nærhed — ja, saa kunde man tro sig tryllet bort, langt bort fra den store Hovedstad med de 150,000 Mennesker og helt ind i Eventyrlandet. Stilhed hvilede over hele Landskabet og forhøjedes yderligere ved, at en Fisk „slog“ i Graven, ved en fjærn Hundegøen, ved den ensformige Tuden fra Vægterne paa Blegdammene

Klapper, som i Ufredstid kunde hejse op og afbryde Forbindelsen, den bestod af Kørebane med et lidt ophøjet med Jernrækværk forsynet Fortov for Fodgængere paa hver Side; i Graven under Broen var anbragt store med Jernpigge forsynede Palisader og talrige „spanske Ryttere“; paa Landets Side var tilhøjre (fra Byen regnet) nede ved Stadsgravens Bred plantet et Par italienske Popler, og saa højt over Vandet laa Broen paa dette Sted, at deres Toppe, skønt Træerne havde en anseelig Alder og Vækst, netop naaede i Højde med Brodækket; paa venstre Side stod nede ved Bredden en mægtig Hængepil med kuppelformet Krone. Straks ved Enden af Broen var en Bom anbragt, og tilhøjre ved samme et lille bitte Bomhus til Brug for Bommanden, der havde

Blaagaardsgade 15, „Blaagaards Seminarium“, set fra Hjørnet af Blaagaardsgade (t. h.) og Baggesensgade (t. v.)

Seminariet oprettedes 1859. Fot. 1867.

eller ved „Afløsningens“ taktfaste Marsch over Broen; naar saa Lyden heraf forstummede, hensank atter det Hele i dyb drømmende Ro, indtil en svag Lysstriben i Øst forkyndte den gryende Dag og med den en enkelt Morgenvandreren, en Arbejdsmand med sit Værktøj eller en forsinket Natteravn, saa atter en, saa flere og flere, og derefter de lange Vognrækker fra Landet med alskens Fødevarer til den store Mave indenfor Voldene, Sædevarer, Brændsel og Fouflage, der meldte Dagens Komme. — Der var Poesi udbredt over det Hele, som yderligere forhøjedes ved det Ukendte, Hemmelighedsfulde, der hvilede over Fæstningens Terræn, hvor al Passage var forment udenfor de slagne Veje, en Poesi, som den, der nu færdes i de brede, oplyste Gader, ikke har Anelse om. Idyllen er borte, men noget storstadsmæssigt er traadt i Stedet.

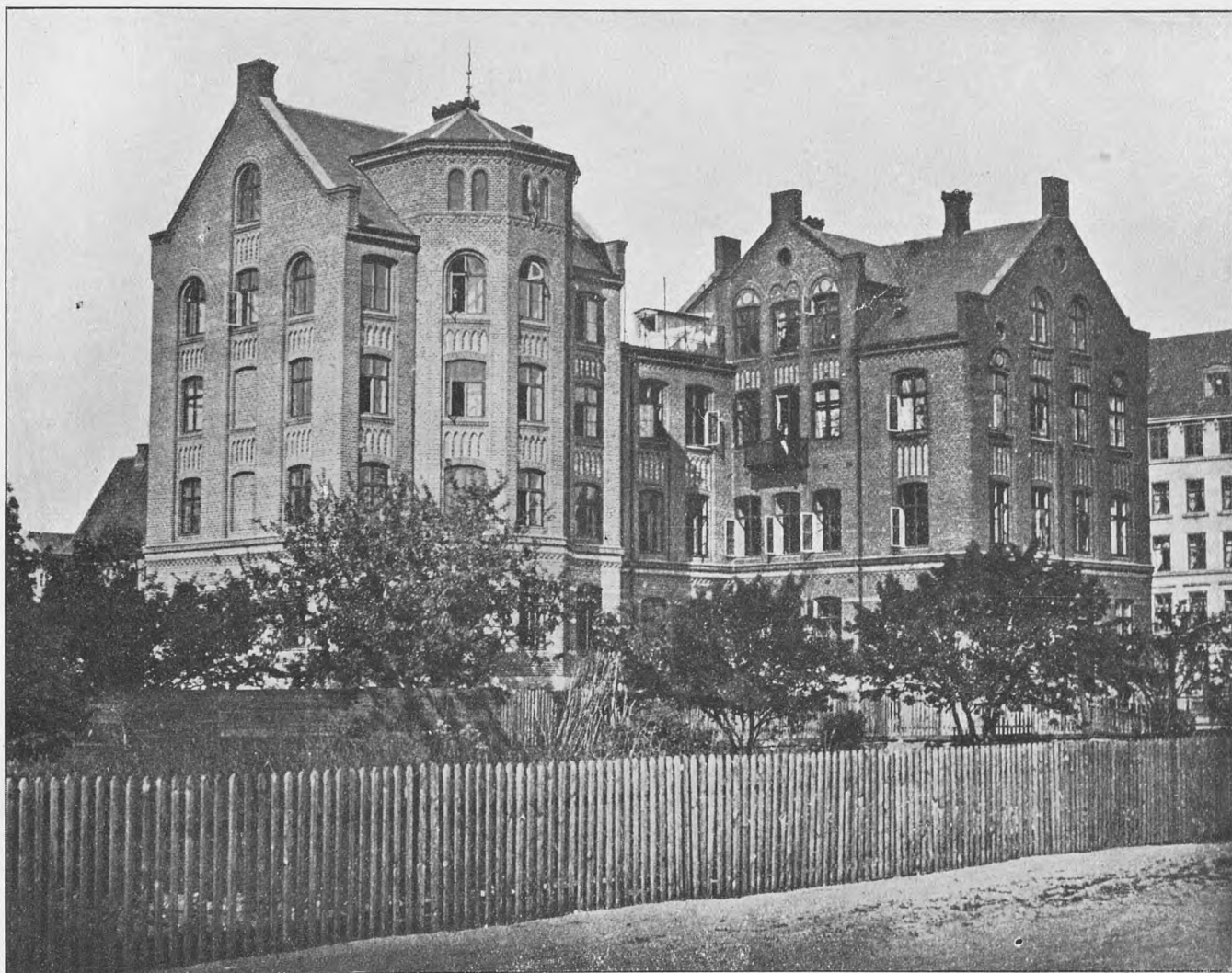
Udenfor Nørreport var en Bro som sagt kastet over Stadsgravens, den forbandt Staden med Landet; lagt af svære Planker paa opmurede Piller strakte den sig højt over Stadsgravens Vandspejl i en Længde af over 100 Alen; paa Midten var der anbragt

at opkræve den befalede Afgift (Bompeng) af Kørende og Ridende og endvidere af Fodgængere i Tiden fra Kl. 12 Nat til 4 (om Vinteren 5) Morgen, i hvilken Tid Bommen var sænket. Passagen maatte i disse Timer betales af Fodgængere med 2 Sk. (4 Øre) pro Persona, Kørende og Ridende maatte betale mere. Sammesteds var en Skildvagt, der afløstes fra Nørreports Vagt, posteret, og det var en livlig Post. — I Krigsaarene 1848—50, da Borgervæbning, Livjægere og Studenter gjorde Vagttjeneste i Staden, har jeg som Livjæger undertiden haft Post her og faaet mangen lun Passiar med Bommanden og om Natten med en og anden forsinket Vejfarende, der foretrak at vente til Kl. 4, for da til Bommandens Ærgrelse at passere uden Erlæggelse af de 2 Sk., og det drilagtige var jo, at denne maatte blive ude for at passe paa, at Vedkommende ikke smuttede under Bommen som blind Passager. Vejen gjorde her en Svingning mod Vest, og paa højre Side lige efter Svingningen laa en lille Bygning, beboet af en underordnet Funktionær ved Kommandantskabet, og en større, hvor Told- og Accise-Eftersynet havde Station. Al Tilførsel til

Staden af visse bestemte Varer var i hine Tider bebyrdet med Accise, der her skulde kontrolleres; det var en lang, lav enetages Bygning, der i de senere Aar fik et langt udrækkende Tag, under hvilket Eftersynet kunde finde Sted i alskens Vejr, uden at Varer og Mennesker blev vaade. Denne Accisepligt, der hvilede paa al Tilførsel til Hovedstaden af Landmandens Produkter, var en stor Gene for Publikum og gav naturligvis stadig Anledning til en lille Krig mellem „Posekiggerne“ (Eftersynets Betegnelse Mand og Mand imellem) og den øvrige Menneskehed; den kunde ogsaa kun tænkes i en Tid, hvor Færdselen var langt ringere end nu, da hverken Omnibusser eller Sporvogne daglig førte Hundreder og atter Hundreder frem og tilbage mellem Byen og Forstaden. Selve Accisen blev berigtiget længere ude forbi Alleerne i Acciseboden (populært kaldet Siseboden); her blev Varerne angivne, Korn- og Halmlæs vejede, Betaling erlagt og en Seddel meddelt,

uden Betaling. I den Anledning lod han sin unge Datter eller Tjenestepige sætte sig paa Vognen, hvor de to Skinker var henlagte med en Presenning over, hvorhos han havde instrueret hende om, hvad hun skulde sige, hvis hun blev adspurgt, om hun havde noget at indføre. Ankommen til det skæbnesvangre Sted blev hun altsaa af den høflige Betjent spurgt, om hun havde noget. „Næ, ikke andet end de to ferske Skinker, jeg sidder paa!“ — „Ja, kør kun med dem, mit Barn!“ var det galante Svar, og Væddemaalet var vundet. Publikum lo af den Slags Historier, og Toldbetjentene lo med; der var ingen Skam ved Lovovertrædelsen, men vel ved at blive greben i den; det var det demoraliserende; med „Siseboden“ svandt en rigtflydende Kilde for alskens Byssladder.

Atter indsnævrede Vejen sig mellem Udenværker, to murklædte Sider af en lavere Vold (Ravelinen), og man passerede en Træ-

Blaagaardsgade 15, „Blaagaards Seminarium“, set fra Baggensgade. Aar 1867.
I Baggrunden t. h. Blaagaardsgade.

der angav, hvad der var berigtiget, denne Seddel blev konfereret af ovennævnte Eftersyns-Personale, som i den Anledning var forsynet med lange Jernsøgere, der paa Lykke og Fromme jages ind i Hø- og Halmlæs, og ind i Sække med Ærter, Kartofler m. m. for at konstatere, om ej uforgeldede Varer søgtes indsmuglede.

Hvad enten Varerne førtes pr. Akse eller i Haanden, kunde enhver Pakke fordres aabnet, end ikke Damernes Haandtasker eller Syposer var fredhelige; dog mindes jeg ikke, at vi Skole drenge nogensinde har maattet aabne vore Tornystre til Eftersyn, saa dybt var Menneskeheden dog ikke sunken, at man paa den ene Side vilde benytte eller paa den anden Side mistænke Ungdommen for Smugleri. Ikke destomindre drevs det i stort Omfang, og utallige var Historierne om alle de Fif, der udspekuleredes for at føre Posekiggerne bag Lyset og indsmugle et Bundt Asperges, en Kurv Jordbær, et Par Sneese Æg, en Hare, et Par Ænder o. s. v. Jeg skal nævne et Eksempel blandt mange saadanne Fif. To Landboere havde væddet om, at den ene skulde indsmugle og dog angive to Skinker, med andre Ord: indføre dem

bro over et Stykke tør Grav; Broen kunde ligeledes hejse i Krigstid og førte ud mellem tæt beplantede Glacis'er paa begge Sider, som afsluttedes ud til Vejen med en lav Kampestensvæg og bøjede derpaa mod Nord (omtrent udfor hvor Nørregade — indenfor Volden — udmundede i Nørrevoldgade), her udvidede Vejen sig til en bred Kørebane i Midten med en Ridesti paa hver Side, og atter ved Siderne af disse, adskilte fra dem ved en dyb Grøft, laa Alléerne, der ved Tjørnehække var afspærrede fra Fæstningsterrænet. Hvor var ikke disse Alléer skyggefulde. Hvor mange Tusinder og atter Tusinder har ikke fundet Svaling og Læ under Lindenes tætte Løvtag og Hvile paa de tarvelige Bænke uden Rygstød, der stod mellem Træerne; hvor megen Glæde over den unge Vaar, den milde styrkende Foraarsvind og det første Grønne er ikke hentet her af de mange Gamle og Unge, Kvinder og Mænd, der aldrig naaede længere end til Alléerne. — Hvor trak man ikke Vejret let, naar man kom ud fra den kvalme By med de slet brolagte Gader eller ude fra den solvarme Vej over Peblingesø-Bro og ind i Trærnes Skygge! I hine Dage var det ikke stridende mod god

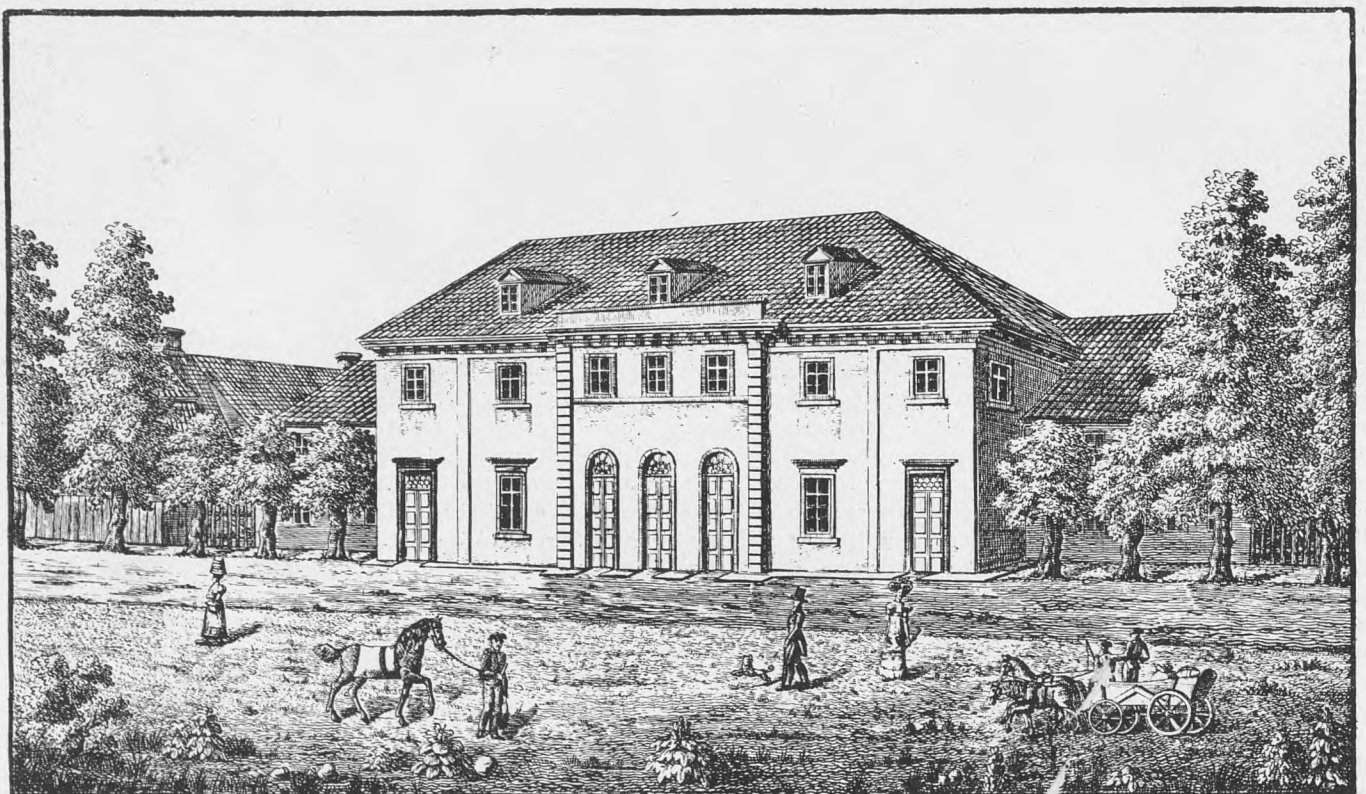

Blaagaards Seminarium. Seminarieforstander I. T. A. Tangs Drengeskole, 1866.

	Pastor Chr. Nissen.	F. Spangenberg,	Carl Fr. Pichering.
	Apoteker Ernst.	Klokker.	Organist Fribert.
Anton Lanzky.	Pastor Peter Olsen.	Postmester Olaf Nissen.	Valdemar Lanzky.
	V. Østerborg,	Niels Tang.	Fabrikant Ludvig Mariboe.
	Forf. og Lærer.	Svend Mariboe.	Uffe Tang.

Skik eller Anstændighed at gaa i Skjortearmer uden for Huset, og jeg kan tydelig erindre at have fulgt med min Fader netop i disse Alléer, og at han gik med sit Kontorarbejde under og sin Frakke over Armen, ja stundom med Hatten i Haanden hjem til Blaagaard uden at vække mere Anstød, end naar Herrer nu om

Stunder gaar med Solskærm, hvilket den Gang næppe kunde gøres ustraffet. Alléerne var plantede i 1780erne, og ældre Folk kunde i Trediveerne erindre dem som unge skyggeløse Træer. De strakte sig henimod Søerne, den vestre lige til Peblingesøen, kun afbrudt af Vestre Farimagsgade, den østre, kortere, krydsedes af Øster

Teatret paa Nørrebro, beliggende paa „Blaagaard“s Grund. Teatret, der var opført af Ph. Petoletti, nedbrændte i 1830erne.

Farimagsgade, hvorefter dens senere langt kortere Stykke kun naaede til Acciseboden.

Men disse Alléer havde i Ordets egentligste Forstand ogsaa deres Skyggesider. Hvor var de ikke mørke i de lange Efteraars- og Vinteraftener, kun oplyste af 6 svagtbrændende Tran-

lamper! Man vil da kunne forstaa, at det var ganske almindeligt, at Vejfarende var forsynede med en tændt Haandlygte paa deres ensomme Vandring ved Aftenstide til og fra Byen; end ikke det svage Skær af en tændt Cigar kendtes; det var jo en sjælden Luxus. Paa det nordre Hjørne af Ø. Farimagsgade og Alléen, dog rykket

Theatret paa Nørrebro.

Med Kongelig allernaadigst Tilladelse.

Søndagen den 6e Juni 1830.

Første Aft.

Liniedands med Balanceerstang,

hvori den lille Benoit Fouraur, Herr Frechon, Hr. og Madam Dallot, Hr. og Md. Debat og Hr. Gautier ved nye og overraskende Dandse, og Hr. Mancini, ved sine komiske Indfald, ville bestræbe sig for at forskaffe det ærede Publikum en behagelig Moro.

Anden Aft.

Liniedands uden Balanceerstang.

Af de Herrer Gautier, Dallot og Debat, (forhenværende Dandser hos Md. Saqui i Paris) og Madam Debat.

Tredie Aft.

Store og svære Dvælses paa Slapsline,

udførte af

Den unge Hollænderinde.

Fjerde og femte Aft.

JENNY,

eller

Engellændernes Indfald i Skotland.

Stor historisk pantomimisk Ballet, komponeret af Hr. Balletmester Haumer i Paris, med Dands og Fægtninger, Musikken af Hr. Profesfor og Hofkapelmester Dupuy, og med nye Kostumer.

Personerne:

Arthur, Første og General i Skotland, forelsket i Jenny Hr. Fouraur.	Jack, en forlovet toeflet Vende Hr. Debat.
Jenny, Gibbers Datter, hemmelig gift med John Md. Fouraur.	Bess, Jacks forlovede Md. Debat.
Gibber, Kyrtens Inspecteur Hr. Henri.	Evende Officierer Hr. Gautier.
John, Fabuejunker i Kyrtens Tjeneste Frechon.	— Gætte.
Charles, Johns og Jennys Son, 4 Aar gammel den lille Jojo Fouraur.	— Mancini.
Fanny, Gibbers yngste Datter Md. Dallot.	En stoff Officier

Bønder og Bønderbøner, Jægere, engelske og skotske Soldater. med flere.

I denne Pantomime forekommer Marscher og Fægtninger tilføds og tilbeh, samt Solodandse af Mdmme. Fouraur, Debat og Dallot, Frøe. Mina Fouraur, Rosa, Saqui, Louise, Antoinette, Anette og Eugénie, Dhrt. Frechon, Gregoire, Schlectaf, Dallot, den unge Saqui, den unge Pariser, Alexander, August, Baptit, og den 'lle B. Fouraur.

Priserne ere: 1ste Etage 5 Mk., Parterreløge 4 Mk., Parterret 3 Mk., 2den Etage 2 Mk. Børn under 10 Aar betale det Halve. Billetter faaes hos Conditererne Josity, Kongens Nytorv No. 353, og Pedrin, Nytorv No. 89, til Kl. 3 om Eftermiddagen, samt ved Indgangen. Indgangen aabnes Kl. 5. Begyndelsen skeer Kl. 6.

M. Petoletti & Co.

Kjøbenhavn. Trykt hos Jacob Behrend, Nørregaden No. 43.

lygter, tre paa hver Side, og disses kummerlige Lys reduceredes yderligere, saalænge der var Løv paa Træerne; og den dybe Muddergrøft, der skilte Alléen fra Ridestien, var en farlig Faldgrube, især for Folk, der havde lidt i Hovedet. Man tænke sig denne Strækning, omtrent fra det nuværende Grønttorv til Begyndelsen af Dronning Louises Bro, som den nu er belyst af Snese af Lygter foruden de Hundreder og atter Hundreder af Blus fra Butiker og Beboelseslejligheder, dengang liggende i Lyset af seks uselige Tran-

et Stykke tilbage fra denne, laa Gæstgiverstedet „Tre Hjorter“ — ikke at forveksle med det endnu ældre paa Vestergade — med en Rejsestald; det var en lang, lav enetages Bygning med Trappe midt paa Længen; Stalden laa nærmere København. Det var ret godt besøgt, et Slags „Slukefter“ for den hjemvendende Kulsvierbonde, som her fik sin sidste københavnske Snaps, før Næsen vendtes hjemefter; stundum var Snapsen saa høj, at Staldmesteren maatte hjælpe Bonden til Sæde og give ham Tømme og Pisk i

Hænderne; et „Hyp“ underrettede Bæsterne om, at alt var i Orden, saa luntede de ud ad Vejen og naaede ikke sjældent Hjemmet med vor Fa'er liggende blideligt slumrende bag i Vognen, sovende Københavnsrusen ud. Mest Liv var der dog om Sommeren, i „Kildetiden“, de 3—4 Uger, der laa paa denne og hin Side af

Sæder, fik vel endog Rabat; men om Søndagen, naar Efterspørgselen var større, især den anden og den sidste Dyrehavssøndag, var der meget livligt ved „Tre Hjorter“ lige fra den aarle Morgenstund. Prisen var da aldrig under 24 Sk. og Kl. 1—2 kunde, i godt Vejr, Kursen stige til 32 Sk. pro persona. Kuskene med sorte Uld-

CIRCUS GYMNASTICUS

paa Nørrebro.

34te Forestilling.

Med Kongelig allernaadigst Tilladelse.

Søndagen den 1ste April 1832,

vil Christopher de Bach, keiserlig-kongelig privilegeret Kunstberider fra Wien, Kres-Staldmester hos det Hertugelige Huus af Parma, Piacenza, etc., have den Ære, med sit Selskab at give en stor brillant Forestilling i tre Afdelinger, bestaaende af Manoeuvrer, Voltiger etc.

Første Afdeling.

- 1) Stor Manoeuvrere af 8 Kunstberidere med ridderlige Følgninger, under Anførsel af Herr de Bach.
- 2) Den unge Proascka udfører tilhest flere sjønne og vanskelige Spring og Stillinger, og slutter med at springe over Baand paa flere Manerer.
- 3) Den lille Angelique udfører Hyrdinden, og danser dernæst paa sin Hest.
- 4) Herr Price udfører flere grotesque Spring tilhest, med Lænker paa Hænder og Fødder.
- 5) Herr Filhol viser sig som Bajas, og udfører den comiste Scene med sin Bedstemoder.

Anden Afdeling.

- 1) Herr Crasfelt udfører Chineserens comiste Scene, og ender med en meget comist Scene i Forening med Bajas.
- 2) Mad. Filhol danser tilhest med Ynde og Letthed.
- 3) Directeuren Herr de Bach foreviser sin Hest Rapporteureri
- 4) Herr Motti viser sig paa 2 Heste, og udfører en rometisk Gruppe af 6 Personer i fuld Carriere.

Tredie Afdeling.

- 1) Herr Motti udfører tilhest uden Sadel i fuld Carriere flere beundringsværdige Exercitser.
- 2) Herr Filhol udfører som Bajas flere comiste Gestus, og ender sit Arbejde med den stærke Course.
- 3) Herr de Bach foreviser sin arabiske Hest Pegasus, som danser paa Bagbenene samt springer over flere Barrierer.
- 4) Mad. de Bach viser sig tilhest med Grace og Letthed, samt udfører Tøndebaandspillet.
- 5) Dhr. Filhol, Motti og Crasfelt udføre:

Divertissementet af det engelske Course,

paa den samme Maade som det udføres i London; man ser Hestene, som udføre flere Spring, som meget vil mere Publikum.

Herr de Bach smigrer sig med at blive beæret med et talrigt Publikum, til de saa Forestillinger han endnu giver her, serinden sin Afreise.

Priserne ere: Logerne 1 Rbd. Parquetter 4 Mk. Første Plads 3 Mk. Anden Plads 2 Mk. Galleriet 1 Mk. Billetter faaes hos Hr. Capozzi, Kongens Nytorv Nr. 354, Pedrin, Nytorv Nr. 89, til Kl. 3 om Eftermiddagen, samt ved Indgangen, som aabnes Kl. 5½.

NB. Begyndelsen stier Kl. 6½. Forestillingen er forbi omtrent Kl. 9½. — Billetter til Galleriet faaes blot ved Indgangen.

NB. Billetterne gjelde kun til den Forestilling, til hvilken de ere tagne, og Pengene gives ikke tilbage.

NB. Det ærede Publikum bedes, ikke at medbringe Hunde i Circus.

Ph. Pettoletti.

St. Hansdag, i hvilke det var Omegnens, maaske Amtets Bønder tilladt at agere Vognmænd og kapre Gæster til deres forøvrigt meget umagelige to-, tre- eller firestolede Fjælevogne uden Fjedre; men i Dyrehavstiden toges det ikke saa nøje, og Fordringerne til Bekvemmelighed var ikke saa store som nu. Om Hverdagen, naar Begæret efter Plads paa Vognene ikke var saa stort, gik det ganske ordentligt til; Prisen for en Tur til Bakken var da gerne 1 Rbm. (33 Øre) pro persona; Familier, som paa én Gang tog flere

hatte, sølvknappede Trøjer af livlige lyse Farver og med Pisker i Haanden kaprede paa det ivrigste; og ve den uheldige Familienfader, som med Mutter, Børn, Tjenestepige og Madkurve eller Madposer faldt i Hænderne paa 3—4 Kuske, der stimlede om ham og halede i ham hver henimod sin Vogn! Mutter og Børnene, især de sidste, pressede paa for at komme afsted, og Kuskene tingede og sled i de uheldige; det var en Forsmag paa den Skærsild, som skulde gennemgaas om Aftenen paa Hjemturen fra Bakken.

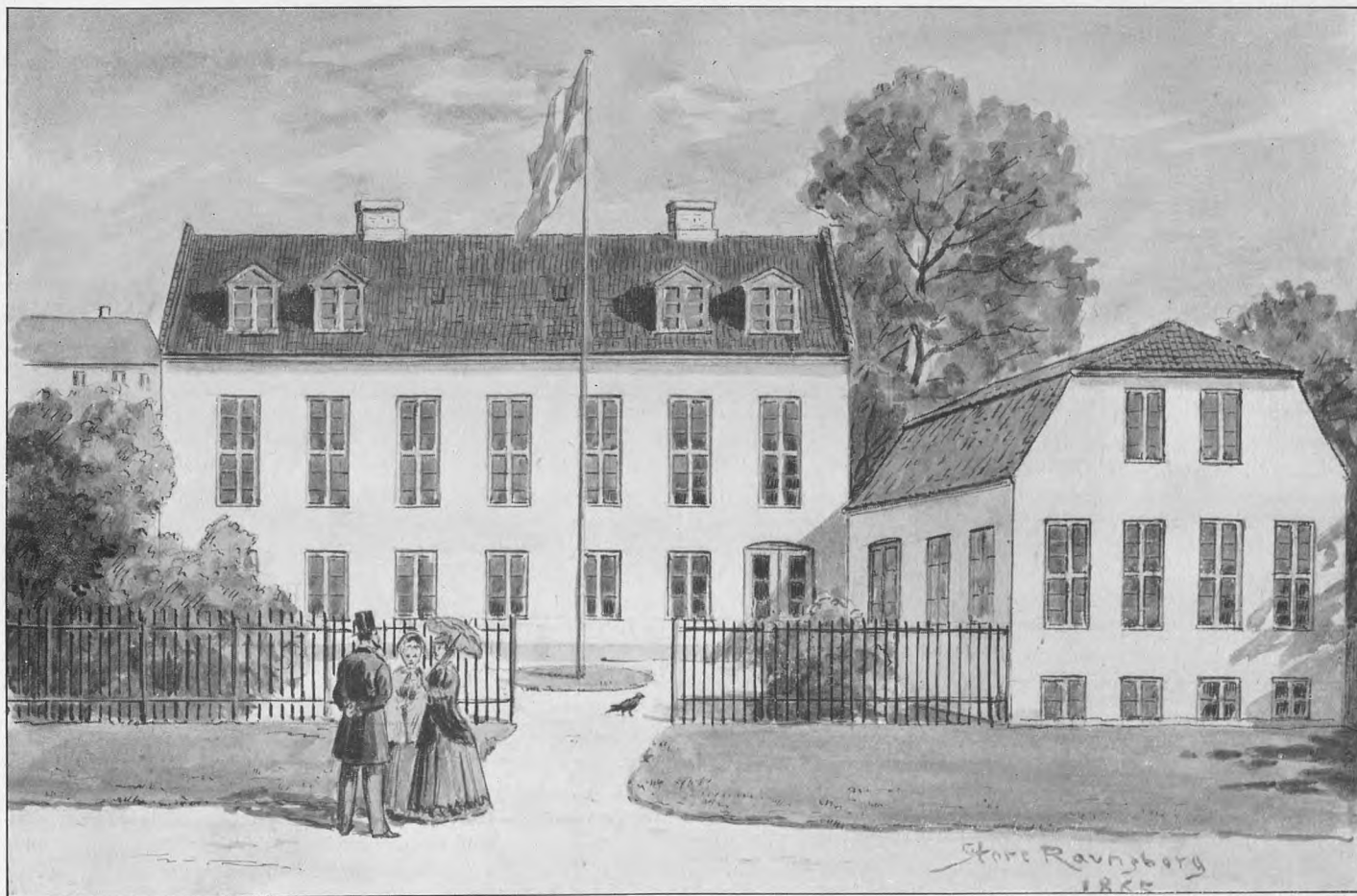
Haandværkerforeningens Stiftelse „Alderstrøst“ Nørrebrogade Nr. 17.

Opført 1863 for Midler som tilvejebragtes ved Hjælp af Industrierlotteriet, frivillige Gaver og Legater m. m. med det Formaal at give frit Husly og saavidt muligt tillige anden Understøttelse til gamle, værdige og trængende Haandværkere, som er eller har været Borgere i København, disses Enker samt under særlige Omstændigheder tillige deres ugifte Døtre. Bygningskomplekset har Facader mod Nørrebrogade 17, Baggesensgade 10 og Blaagaardsgade 9. Foruden ejer Stiftelsen et stort Komplex i Møllegade.

Den afbrødes af Vestre Farimagvej, og i min Barndom var der, hvor Svinget over den tørre Grav drejede om til Alléerne, ved det stensatte Glacis posteret en Skildvagt, ligesom en Kagekone her havde Stude og lige overfor den ovenfor omtalte gamle Jøde med sine tarvelige Cigarer. Strækningen fra V. Farimagvej lige til Peblingesøen tilhørte i en betydelig Dybde mod Vest den ældre

Tømmerhandler Kellermann, der her havde en større statelig Bolig nær Hjørnet af Alléen og Stien langs Søen; den var saa stor, at den kunde rumme flere Familier.

I Slutningen af Tyverne og langt ind i Trediverne boede saaledes Kontorchef i Nationalbanken H. F. Lund med sin store Børneflokk her, Syngemester Zinck (Fader til den senere Skuespiller O. Z.),

Ejendommen „Store Ravensborg“ som var beliggende paa det Sted, hvor nu Nørrebros Teater ligger.

Tilh. Overlæge Halk.

senere Etatsraad Thiele o. fl. Endvidere havde Ejeren her sine store Tømmeroplæg med mægtige Stabler af Brædder og Planker. Lidt længere frem i Tiden anlagde en af hans Sønner et større Gartneri her med Drivhuse og Udgang til Alléen, ligesom der omtrent samtidig med dette Anlæg blev opført, vistnok af en anden Søn af K., eller af Enkefru K., et mindre Vaaningshus paa Hjørnet af Alléen og Vester Farimagvej.

Om Farimagsvejene er der ikke meget at sige; ved Østre Farimagvej laa kun ganske enkelte Bygninger, det omtalte Gæstgiversted „Tre Hjorter“ paa Hjørnet, kun en enkelt lille Bygning hist og her, de før omtalte smaa hollandske Vindmøller, Ejendommen „Rørholm“ mellem Vejen og Sortedamssø og saa til sidst Søetatens Kirkegaard helt ovre ved Østerbro. Her var ogsaa Slavekirkegården, hvor som Navnet antyder Forbrydere fra Stokhuset og Børnehuset blev jordede. Ved Stien langs Sortedamssø, nær op mod Alléen (nuv. Søtorv) laa et Par tarvelige Smaahuse. I et af disse boede den ene af Forstadens to Politibetjente, Wilstrup; det var en høj mager Mand, i rød Kjole med grøn Krave og flad Kasket paa Hovedet og den obligate Spanskrostsok med Hornknap i Haanden; han var velset baade af Gamle og Unge, om end

blevne regulerede noget mere efter Linealen og de smalle Gangstier paa begge Sider afløste af bredere makadamiserede Spadseregange, hævede højere over Vandspejlet. De var dengang livligt befærdede baade Sommer og Vinter, om Sommeren af de ikke faa Baade, som baade Byens og Forstadens Beboere holdt, men hvis Antal svandt i Aarenes Løb, og om Vinteren, naar Søerne dækkedes af en mør eller mindre sikker Isflade. Vel var Søerne Stadens Drikkevandsbeholdere, og uagtet det var strengt forbudt at henkaste noget i dem, der kunde forurene Vandet, saa Politiet dog igennem Fingre med den livlige muntre Færden af Hundreder af Skøjteløbere, ældre og yngre, som tumlede sig dér, navnlig om Søndagen mellem Skøjteudlejere, Kaner og Slæder, karusellignende Svingkaner, Lirekasser, Kagekoner, Drengene, der forhandlede Lygter af Papir og mindre Fyrværkerisager; kort sagt, der var et Liv, som ingenlunde stod tilbage for en travl Dyrehavs-Søndags. Men paa et væsentligt Punkt adskilte de sig fra Nutidens Skøjteløbere; der var ingen Skøjteløberforeninger — Banen var fri for alle og enhver uden Persons Anseelse, og der var — ingen Damer, der som nu mere eller mindre graciøst øve den sunde, herlige Sport, ledsagede af en Skare herresvingslaaende Kurmagere. Der vilde have været

Svaner og den allersnest etablerede Fart med Petroleumsaade vil vel ogsaa efterhaanden formindskede Fiskebestanden og dermed hele Fiskeriet. Dæmningen over Søen var langt smallere end den nuværende Dronning Louises Bro, men i hine rolige Dage, da der næppe i 8 Dage færdedes saa mange gaaende som nu i et Par Formiddagstimer, da man hverken kendte Omnibusser eller Sporvogne, var den bred nok. Ud imod Søerne var der ovenpaa selve Dæmningen anbragt som Bolværk et lavt, ikke to Alen højt Gærde af raat tilhugne Kampesten, mellem hvilke Græsset voksede frodigt; kun over den ovenfor omtalte Bue af solidt Murværk, der hvævede sig over Forbindelsen mellem de to Søers Vande, var der et Stykke Mur, dækket med glat tilhugne Sandsten. Vistnok i Aaret 1834 blev der her anbragt en Inskription (eller maaske indsat en Tavle), som meldte, at Istandsættelsen af dette Bolværk skyldtes „Niels Brocks og Hustru Lene Bredahls Legater“.

Som der ovenfor er givet en Beskrivelse af Nørrebro's Bebyggelse fra Peblingesøen og udefter paa højre Side af Forstaden (fra Byen regnet), skal der nu forsøges en Fremstilling af den venstre Sides Udseende i Trediverne og Begyndelsen af Fyrerne. I 1834 begyndte jeg som syvaarig Skoledreng daglig at færdes

var en Firkant, der begrænsedes af Nørrebrogade, den nuværende Griffenfeldtsgade, Ladegaardsaaen og Peblingesøen, Matr. Nr. 36. Dette blev udstykket i Parceller med Betegnelse af hele Alfabetets Bogstaver, f. Eks. 36 a, 36 b, 36 c, o. s. v. o. s. v. Men efterhaanden som ogsaa disse Parceller blev udstykkede, kom der atter Underafdelinger, og Kombinationer, som: Nørrebro Nr. 36 Litra. a 1, b 2, c 3 o. s. v. var ganske almindelige og ganske naturlige paa Grund af Parcellens Størrelse. Ved Auktionen i 1827 købte min Fader Parcellerne Nr. 36 Litra L. og N.; den første havde et Areal af 1½ Td. Land, med paastaende Bygninger, og den anden, tilstødende (Litra N.) var 1 Td. Land, og jeg kan paavise, hvor de findes; det er hele den Bydel, kan jeg gerne sige, den Firkant, der strækker sig fra og med Baggesensgades Huse (mod Øst inkl.), Slotsgade, Korsgade og Stengade, som var et Nummer (36) med to Litraes L. og N. Af kongelige Personer, som havde ejet og forpagtet Blaagaard som Lyststed udenfor Byen kan nævnes Prins Carl, som fik den som Gave af Broderen Kong Frederik den Fjerde; han testamenterede den til sin Søster, Prinsesse Sophie Hedevig, og hun testamenterede den til sin Yndling Carl Adolph v. Plessen, der i Begyndelsen vægrede sig

Parti af Blaagaardsgade fra Nr. 19 til Ejendommen udfor Bagergade, Aar 1900; alle Bygninge

de sidste saa op til ham med en vis respektfuld Frygt, som Inkarnationen af den ubegrænsede Magt over vort Ve og Vel; kun ved Nytaarstid, naar han og hans Kollega, der senere kom til at indtage en fremragende Plads blandt de Øverste i det nyordnede københavnske Politi, indfandt sig i Hjemmene for at gratulere Nytaar og modtage den dem bestemte Rigsbankmark hver, var ligesom noget af Glorien gaaet af dem. Ved Vester Farimagvej laa ingen Huse, Kellermanns ovenfor nævnte Hus paa Hjørnet fraregnet. Naar untages P. F. Lundes Jernstøberi og Gartner Martin Hansens Bolig, Drivhuse og Gartneri (hvor nu Irvingianerkirken ligger) var alt øvrigt Tømmerpladser og Haver. Noget senere opførtes ogsaa Chr. Deichmanns Chocoladefabrik her.

Vi er nu naaede til Søerne, og man vil af det foregaaende se, at hele det tæt bebyggede og befolkede Tærræn, der nu begrænses af Gothersgades Forlængelse, Boulevarden, Gyldenløvesgade og Nørre og Øster Søgade, og som nu gennemskæres af talrige Tværgader, lige indtil Demarkationsliniens Ophævelse og Fæstningsterrenets Overdragelse ikke havde over 25 Vaaningshuse og knap husede 25 Familier. At en saadan Forandring er sket, er jo i sig selv ikke saa mærkeligt, men at det er sket i en forholdsvis saa overmaade kort Tid — navnlig naar henses til, at det hele Areal vel havde henligget saa temmelig uforandret i et Par Hundrede Aar — og har medført en saa total Forandring i Egnens hele Karakter, det er det paafaldende.

Søerne er selvfølgelig uforandrede, om end deres Bredder er

store Sandsynlighed for at se Maanen falde ned fra Himlen end at se en Dame løbe paa Skøjter. Det kunde højt regnet være en og anden lille Skolepige tilladt i Følge med store Brødre at glide paa de favnelange Glidebaner, der frydede den ikke-skøjteløbende Ungdom. Det kunde afgive et helt eventyrligt Skue en stjerneklar Vinteraften at se Rækker af kulørte, spraglede Papirslygter med en Lystemp indeni og befæstede i Spidsen af en lang svajende Pilekvist, baarne af usynlige Skøjteløbere, i susende Fart ile hen over den mørke Flade. Ogsaa var det en yndet Idræt at løbe under den Bue, gennem hvilke de to Søer stod i Forbindelse med hinanden, især da det var forbundet med en vis pirrende Angst, efterdi Isen paa dette Sted, formodentlig paa Grund af Strømmen, ofte kunde være mindre sikker. — En anden Adspredelse skyldtes ogsaa Søerne, det var Fiskeriet, det var imidlertid ikke tilladt alle og enhver at drive denne Sport; man skulde have et Tegn hertil, tidligere hos Kommandantskabet, i alfald til Stadsgraven, senere hos Vedkommende, der havde forpagtet Fiskeriet i Søerne i Stadens Omegn, altsaa ogsaa i Damhussøen og Lersøen. Man saa da jævnlig, især tidlig Morgen eller sen Eftermiddag, en og anden Fisker med en lille Bøtte eller Blikspand til den forventede Fangst og en Urtepotte eller et Kaalblad med Madding ved Siden sidde ved Bredden, spejdende forventningsfuldt og spændt efter det letbevægelige Flod ved Snøren. Sligt Syn er sjældnere nu, Tiden er ogsaa for kostbar til denne Taalmodigheden i saa høj Grad prøvende Idræt. De i de senere Aar anbragte

senere forsvundne og 6 nye Ejendomme opført paa Strækningen som ligger lige for „Blaagaardsplads“.

Tilh. Overlæge Halk.

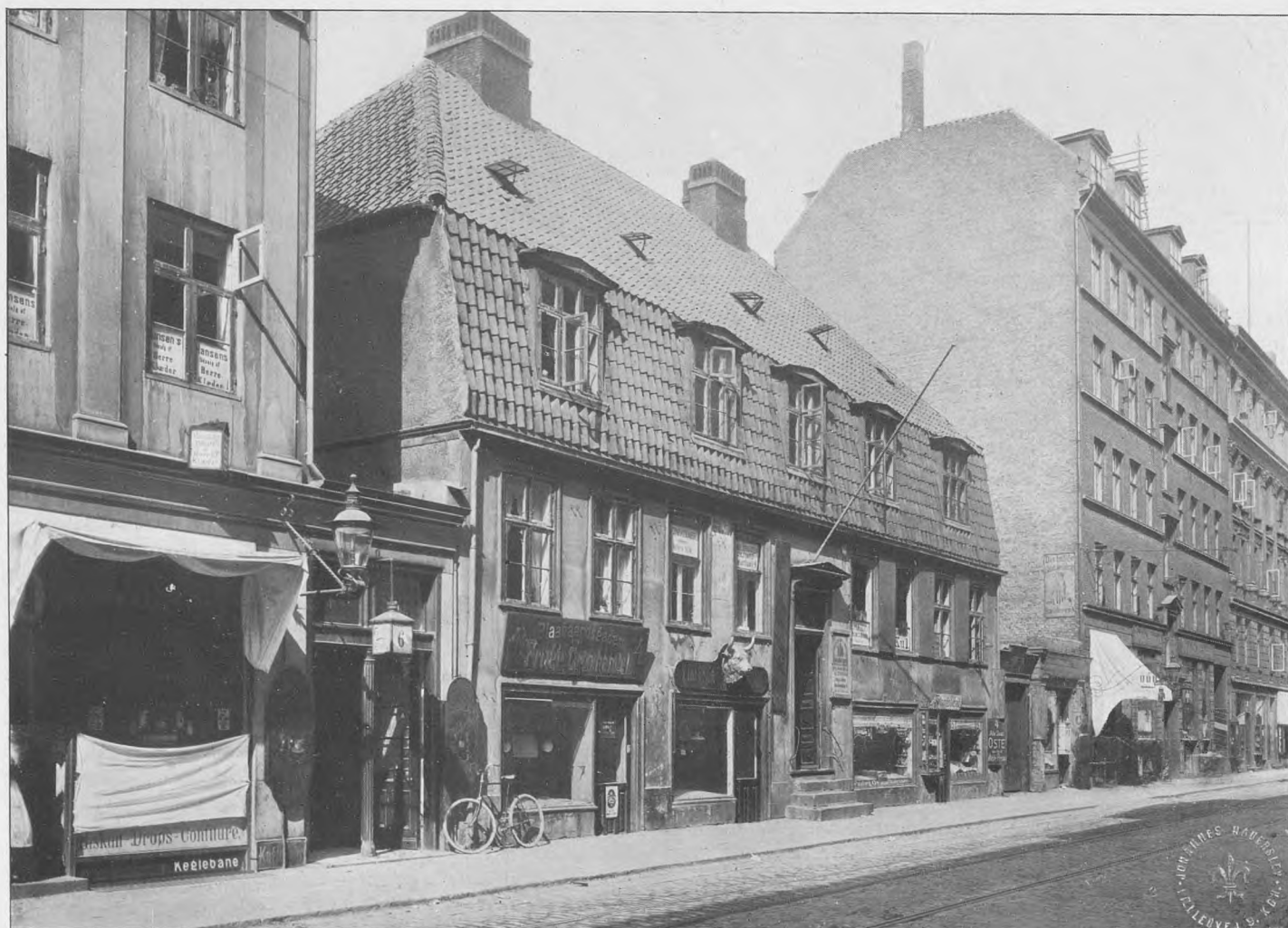
paa Strækningen fra Blaagaard til Hovedstaden, og det er da nærmest dette Tidspunkt, som jeg vælger til Udgang, omend Minderne vil medføre et og andet Svinkearinde længere frem i Tiden. Der er saa ofte ovenfor talt om „Blaagaard“ og Blaagaardsterrænet, at det ikke vil være afvejen at ofre dette ganske forsvundne Begreb, hvorom nu alene Navnet Blaagaardsgade minder, en kort Omtale. — Blaagaard var en Ejendom, hvis Historie kan føres tilbage til Tiden før Frederik den Fjerde snart som Privatejendom, snart tilhørende Personer af Kongehuset, saa atter Privatfolk, indtil den i Slutningen af det 18de Aarhundrede overtoges af Staten, som dels udlejede Hovedbygningen til Privatfolk, dels her anlagde forskellige Manufakturindustrier. Tilsidst blev her anlagt et Skolelærer-Seminarium, hvis Virksomhed standsedes ved Engländernes Overfald i 1807, hvorefter det forlagdes til Jonstrup. I Krigens Tid havde Ejenden indrettet Lasaretter; da han var draget bort, gjorde Staten det samme Brug af Bygningerne; senere solgtes Blaagaard til et Par af Frederik den Sjettes Adjutanter, som havde den Plan at ville udstykke Ejendommen og ogsaa Tid efter anden solgte nogle Parceller, men da de ikke opfyldte Salgsvilkårene, blandt hvilke ogsaa var, at der skulde præsteres et vist Afdrag til Staten, hver Gang en Parcel afhændedes, nødtes Regeringen til i Begyndelsen af Tyverne at overtage det Hele, der da af Rentekammeret blev udparcelleret og bortsolgt enten underhaanden eller ved offentlig Auktion. Efter Matrikuleringen havde den store betydelige Ejendom, hvis Areal

ved at modtage Arven, men ifølge Christian den Sjettes Ønske dog overtog den. Det er muligvis disse Ejeres høje Stilling, som gav Anledning til Benævnelsen Slot, thi Hovedbygningen var ingenlunde slotsmæssig, den var en Lystgaard, et Stokværk høj med to Pavilloner, indeholdende ialt 7 Rum. Det er er Betegnelsen Slot, der har affødt Navnet Slotsgade, som løber forbi Hovedbygningens Grund, hvor nu Ludvigsen og Hermanns Jernstøberi er beliggende. Det smukke og storartede ved hele Herligheden, var den skønne Park, som strakte sig lige til Søen, gennemskåret af mægtige Alléer og sirlige Blomsteranlæg. Endnu i min Barndom fandtes hist og her rundt om i Haverne et og andet stort, gammelt Træ, som et enligt Minde om gamle Dage, og saa langt frem i Tiden, som da Døsserens Bebyggelse tog sin Begyndelse, fandtes nær Bredden af Søen, nær op mod Nørrebrogade et forvittret Stenpostament, bærende en hovedløs Krop af en Sphinx eller Løve.

Den første Bygning, vi mødte paa Hjørnet af Nørrebrogade og Døsserens, var „Stenhuggerhuset“, en uanselig lille Bygning med et stort Tag, se Billedet Side 121, der synes at skulle trykke Bygningen ned i Jorden. I dens tarvelige Rum boede et Par gamle Folk, der havde Opsynet, saavidt jeg mindes, med nogle af Stadens der anbragte Stenoplæg, endvidere med Træskuret, der rummede Apparater til Redning af Drukne og Fornylkkede, Stiger, Touge etc. (populært kaldet „Dronehuset“), desuden havde de Nøglerne til de aflukkede Stier. Men Stenhuggerhuset havde endnu en Mærkelighed; dets

Nørrebrogade 25 og 27, Hjørnet af Blaagaardsgade, midt i 1880'erne. — Nedrevet og erstattet med høje Bygninger og en Kirke.

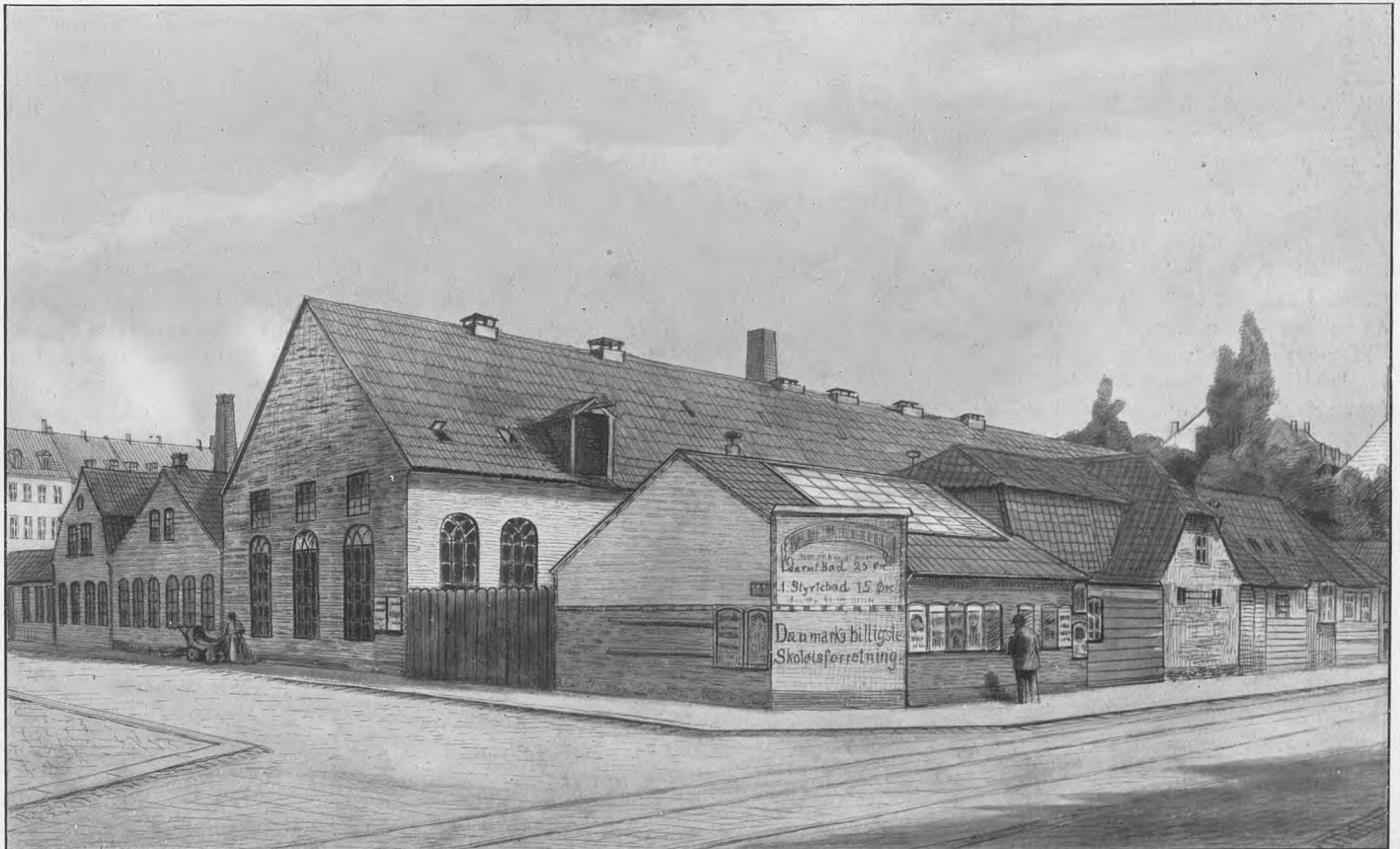
Ejendommen Blaagaardsgade Nr. 4, Aar 1905. — Forsvundet og erstattet af et højt Hus.
I den gamle Ejendom var den bekendte Adolph Zinns Brændselsforretning installeret i en Menneskealder, lige indtil Huset blev nedrevet.

Blaagaardsgade Nr. 31 udfor Bagergade (se Billedet Side 139), Aar 1904. — Nedrevet og en ny Bygning opført.

Beboere havde tilhuse et ungt Fruentimmer, der var vidt og bredt bekendt for sin usædvanlige Skønhed, men hvis Moralitet nok lod en Del tilbage at ønske; hun gik under Navnet „Pigen ved Søen“

eller mere poetisk Donna del Lago, hvilket i Folkemunde blev til „Donna de La'gaard“, hvor hun da ogsaa endte sit uselige Liv. (Fortsettes Side 167).

Anker Heegaards Fabriker set fra Hjørnet af Bagergade (t. v.) og Blaagaardsgade (t. h.)

Anker Heegaards Jernstøberi.

Blandt de forskellige Virksomheder som i Tidernes Løb oprettedes paa „Blaagaard“s Grund, indtager Anker Heegaards Jernstøberier en fremragende Plads.

Snedkere, Drejere og hvem andre som i kommende Tid maatte anses fornødne til denne Industrie Greens Fremme“.

Allerunderdanigst M. A. Heegaard
Isenkrammer boende i Frideriksborg Gaden 143.

M. A. Heegaard,
f. 1776, † 1837.
Fabrikens Grundlægger.

Etatsraad Anker Heegaard,
f. 1815, † 1893.

Fabrikken anlagdes af Isenkrammer M. A. Heegaard, som af „Blaagaard“s Arealer havde erhvervet Parcellerne Matr. 36 Litr. O.

stor 20,910 □ Alen for 2,010 Rbdl. Sølv, Litr. P. stor 15,010 □ Alen for 1,550 Rbdl. Sølv og Litr. Q. stor 14,450 □ Alen for 1,700 Rbdl. Sølv.

Disse 3 Parceller i Forbindelse med den tidligere købte, til Parcelen Litr. Q. stødende, Parcel Litr. D. stor 20,520 □ Alen, udgjorde altsaa tilsammen 70,890 □ Alen eller lidt over 5 Tdr. Land, for hvilket Areal den samlede Købesum var ca. 8,000 Rbdl. Sølv, eller i Nutidens Penge ca. 23 Øre pr. □ Alen.

Straks efter Købet af de sidste 3 Parceller indgav M. A. Heegaard følgende Ansøgning til Kongen:
Kjøbenhavn 11te Oktober 1827.

„Da alle Sorter støbte Gryder og Kakkellovne tillige med Strygejern og andre finere Ting af støbt Jern indføres i betydelig Mængde fra Ulandet, og ikke har været at faae af den kvalitet og til det quantum, som det her kan afsættes i Handelen, er jeg sindet dels for at afhjælpe denne Mangel og tillige for at sætte andre Mennesker i gavnlig Virksomhed, allerunderdanigst at ansøge Deres Kongelige Majestæt om, at det allernaadigst maatte tillades mig, paa min Ejendom udenfor Stadens Nørreport, forrige Blaagaards Jorder at anlægge en Kuppelovn for at drive et Jernstøberi, med Tilladelse i Forbindelse med dette at holde de dertil fornødne Professionister, som Smede,

Denne Ansøgning blev af Cancelliet indsendt til Magistratens Betænkning, som igen henvendte sig til de i Ansøgningen berørte

Lav, for at afeske deres Mening om den foreliggende Sag. Fra Smede- og Drejelavets Oldermænd indløb der bestemte Protester, som de begrundede deri, at hvis Heegaard fik Tilladelse til at holde de af ham i Ansøgningen nævnte Professionister, vilde dette medføre materielle Tab for Interessenterne i deres respektive Lav, ligesom de i det hele taget ved Bevillingen af en saadan Ansøgning heri maatte se et Indgreb i Lavenes Rettigheder. Snedkerlavets Oldermænd stiller sig mere velvilligt, idet han intet har at indvende imod at Ansøgeren benytter Snedkersvende til Former, Modeller m. m., men ej til Møbel- eller Bygningsarbejde. Den skarpeste Protest indløb dog fra M. A. Heegaards eget Lav: Isenkrammerlavet, som gør gældende, at hvis Heegaard fik sin Ansøgning bevilget, vilde dette være i Strid med den Isenkrammerlavet tilhørende Fabrik Raavaddams Interesser og Privilegier, da det hørte til denne Fabriks Privilegier ogsaa at drive et Jernstøberi. Hertil bemærkede

Anker Heegaard,
f. 1858, † 1910.

Bjørn Stephensen,
f. 1855.
Firmaets senere Chefer.

Louis Heegaard,
f. 1845, † 1914.

Heegaard i en Skrivelse til Magistraten, at ganske vist har der paa Raavaddam været gjort et Forsøg med et Jernstøberi, men dette var efter kort Tids Forløb blevet nedlagt, da det havde vist sig, at dette ikke kunde betale sig, og særlig paa Grund af de store Omkost-

ninger, der var forbundne med Raamaterialernes Befordring den lange Vej til Raavaddam. Magistraten tog imidlertid ikke videre Hensyn til disse Protester, men anbefalede Ansøgningen, og den 24. April 1828 fik Heegaard sin Ansøgning bevilget, samtidig med at han fik udstedt Privilegiet paa Anlægget af Jernstøberiet.

I Aaret 1826 lod M. A. Heegaard paa Parcellen Nr. 36 Litr. D. af Blaagaard anlægge en stor Have og i denne opføre en mindre Bygning, oprindelig kun beregnet paa nogle Timers Ophold om Dagen i Sommertiden. Men snart blev denne Bygning udvidet betydeligt, saaledes at den kunde afgive en bekvem Sommerbolig for hele Familien. I sin nye Skikkelse var det en Stuebygning med Kælder og Kvist: i Stuen var der 4 rummelige Værelser, i

gaards Plads. Nr. 36 Litr. O. af Blaagaard som Heegaard ogsaa ejede, benyttede han som et Vænge til Græsning, og som saadan henlaa det til ind i 70erne af forrige Aarhundrede, da det efterhaanden blev solgt til Byggegrunde og herpaa opførtes en Del af de Ejendomme, som ligger i Korsgade, Slotsgade og Todesgade samt hele Bagergade.

I Jernstøberiet begyndte Virksomheden i Slutningen af Aaret 1828, og det forskellige Støbegods som Kakkellovne, Komfurer og Jerngittere samt alle Slags Gryder og Pander, Strygejern o. s. v., der her blev fabrikeret, vandt snart et godt Renommé overalt i Landet. Afsætningen tog derfor hurtig til, og i samme Forhold forøgedes Arbejdsstyrken, saaledes at den efter 9 Aars Forløb

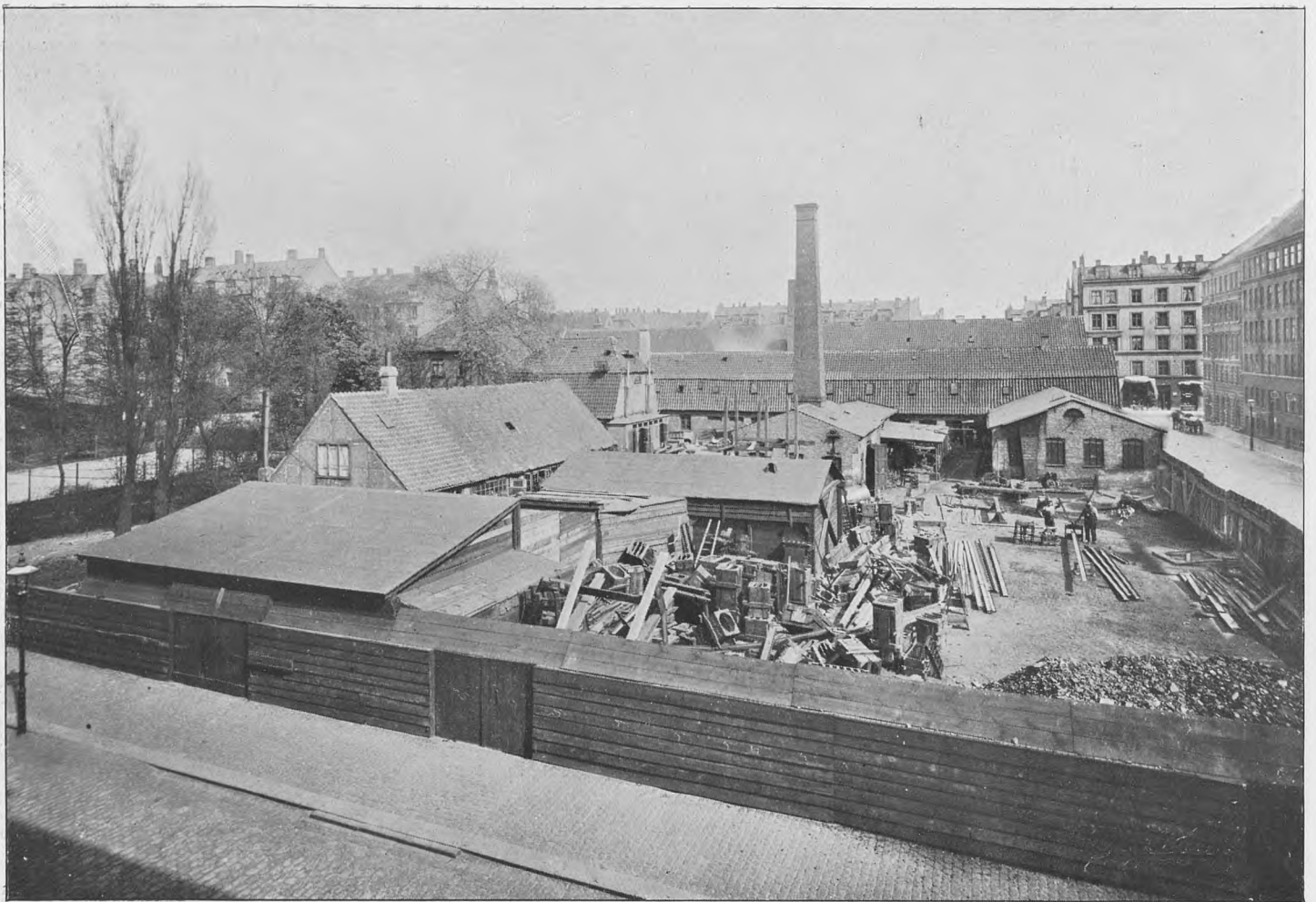
Anker Heegaards Bolig ved Fabriken i Blaagaardsgade set fra Haven.
Ejendommen, som laa hvor nu Blaagaardsplads ligger, blev nedrevet i Aaret 1898.

Kælderen Køkken og Folkestue samt Rum til Vask og Opbevaring af Fødemidler; paa Kvisten var der 6 Soveværelser. Til Opholdet i denne Sommerbolig med den store Have, knyttede alle M. A. Heegaards Børn gennem hele Livet deres kæreste Barndoms- og Ungdomsminder. Efter Heegaards Død tilfaldt efter testamenterisk Bestemmelse denne Ejendom hans Enke, som nu tog stadig Ophold der indtil sin Død. Endnu mange Aar efter stod denne Bygning, men som Bagbygning til en Ejendom i Blaagaardsgade, og blev først nedrevet vistnok i Midten af 80erne i forrige Aarhundrede; den var beliggende paa den Grund, hvor nu Ejendommen Nr. 16 C & D i Blaagaardsgade er opført.

Efterat Heegaard havde faaet Bevilling til Anlæg af et Jernstøberi, lod han i Aaret 1828 de hertil fornødne Bygninger opføre paa Parcellerne Litr. P. & Q. af Blaagaard. Disse Bygninger havde Facade til den nuværende Blaagaardsgade og blev først nedrevet i Aaret 1898, da Københavns Kommune afkøbte Etatsraad Anker Heegaards Arvinger Støberiet med hele det tilhørende Areal, og paa denne Grund lod anlægge den nuværende Bla-

ved Heegaards Død talte 50 faste Arbejdere, og dette Jernstøberi var da blevet en af de største industrielle Forretninger i det daværende København.

1836, Aaret før sin Død, anlagde Heegaard ogsaa paa Blaagaards Jorder en Fabrik for Tilvirkning af Tarmstrenge til musikalske Instrumenter. Da imidlertid det omliggende Terræn tildels var blevet bebygget, indløb der fra de omboende idelige Klager over den ulidelige Stank, denne Virksomhed medførte, hvorom det i disse Klager hedder, at Luften selv i større Afstande ligefrem blev forpestet, saaledes at Opholdet i deres Lejligheder til sine Tider blev uudholdeligt. Sundhedspolitiet blandede sig i Sagen, og fra den daværende Stadsfysikus Hoppe foreligger der en Indberetning, hvori han hovedsagelig giver Klagerne Ret. Særlig anker han over nogle Gruber, hvori Affaldet fra Fabriken blev henkastet, og som i sin forraadnede Tilstand udbredte en afskyelig Stank, der, naar Vinden bar paa, kunde mærkes endogsaa i meget lang Afstand. Naar Klagerne imidlertid havde paastaet, at Fabriken for de omboende var ligefrem sundheds-

En Del af Anker Heegaards Plads set fra Todesgade mod Blaagaardsgade; t. h. Bagergade.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt 1921.

„Blaagaardsplads“ som tidligere gennem ca. et Aarhundrede optoges af Anker Heegaards Fabriker med Villa og Have.

Anker Heegaards Fabriker set mod Bagergade.

farlig, drister han sig dog ikke til heri at give dem Ret, ligesom han ogsaa i sit Indlæg bemærker, at naar flere af Arbejderne paa Fabriken efter kort Tids Forløb havde forladt denne, var det ikke paa Grund af Sygdom hvad Klagerne havde berettet,

men fordi de var misfornøjede med Lønnen, som kun var 24 Skilling daglig for 11 Timers Arbejde. Conclusionen af hans Indberetning bliver dog den, at en saadan Fabrik aldrig burde taales i et beboet Kvarter. Heegaard fortsatte imidlertid uhin-

Anker Heegaards Fabriker i Lyngbygade,

hvortil de flyttedes efterat Kommunen havde købt Arealet i Blaagaardsgade og paa samme anlagt „Blaagaardsplads“.

Tilh. Overlæge Halk.

Ejendommen Nørrebrogade 27

forinden Halvdelen af den, som vist paa Billedet nedenfor, nedreves for at give Plads for den store Ejendom, hvoraf en Del ses tilhøre paa nedenstaende Billede.

Ejendommen Nørrebrogade 27,

efterat Halvdelen af den er nedrevet for at give Plads til den nye Ejendom, som ses tilhøre paa næste Billed ved Siden af Kirken.

dret denne Virksomhed til sin Død i Aaret 1837. Af et Par Breve, som Sønnen August Heegaard efter Faderens Død vekslede med Magistraten, fremgaar det forøvrigt, at M. A. Heegaard aldrig havde ansøgt om og altsaa heller ikke haft noget Privilegium til at drive denne Fabrik, idet han var gaaet ud fra denne Forudsætning, at Tilvirkning af Tarmstrenge maatte være fri Næring, da det ikke greb ind i noget bestaaende Lavts Rettigheder. Nu forlangtes der imidlertid et Privilegium, og August Heegaard indgav derfor 15. Juni 1837 Ansøgning til General-toldkammeret og Commercekollegiet om, at det maatte tillades ham i Forening med hans yngre Broder Anker, at fortsætte den

af deres afdøde Fader begyndte Fabrikation af Tarmstrenge. I Ansøgningen bemærkes, at der var god Afsætning paa disse Strenge hele Landet over og at Fabriken beskæftiger mange fattige Folk. I Anledning af denne Ansøgning indløb der atter fra Stadsfysikus Hoppe og tillige fra den daværende Politidirektør Bræstrup meget skarpe Protester mod at Fabriken fortsattes paa det Sted, hvor den nu var beliggende; begge forlangte den flyttet til et eller andet Sted fjernt fra Alfarvej. Til disse Protester blev der taget Hensyn, og i en Skrivelse af 14. December 1837 fra Cancelliet til Commercekollegiet forlanges der, at Privilegiet kun maatte gives paa den Betingelse, at Fabriken blev flyttet til et Sted, hvor Politidirektøren antager, at den kan ligge uden Ulempe for andre, og at hans Tilladelse udfordres, før end Virksomheden paa Fabriken maatte begyndes. Disse Betingelser vilde M. A. Heegaards Søner ikke gaa ind paa, men foretrak helt at opgive denne Virksom-

hed, og senere har der vistnok ikke her i Landet været nogen Fabrik for Tilvirkning af Tarmstrenge.

Den 15. Juni 1837 indgav August Heegaard en Ansøgning til Kongen om i Forening med sin yngre Broder at faa Privilegium til at fortsætte det af hans Fader anlagte Jernstøberi. I Ansøgningen anmoder han tillige om Tilladelse til ogsaa at drive et Messingstøberi særlig til Forarbejdelse af det Messingarbejde, der benyttes til Prydelse for Kakkellovne og som tidligere i dyre Domme har maattet indforskrives fra Udlandet. Af et Brev fra Magistraten til August Heegaard fremgaar det, at hans Moder M. A. Heegaards Enke tidligere har indgivet Ansøgning om Tilladelse til at fortsætte sin afdøde Mands Jernstøberi. I sit Svar paa dette Brev gør August Heegaard opmærksom paa, at Hensigten med Moderens Ansøgning kun var den, at Jernstøberiet efter hendes Mands Død kunde fortsættes uden Afbrydelse; men iøvrigt ønsker hun for sit personlige Vedkommende ikke et saa-

dant Privilegium. I en Skrivelse til Magistraten gør Cancelliet opmærksom paa, at et Privilegium som det ansøgte kun kan udstedes til Enkeltmand, og ikke som i August Heegaards Ansøgning begæret til ham og hans yngre Broder i Forening. I den Anledning meddeler Anker Heegaard i et Brev til Magistraten, at han ikke har noget at indvende imod, at Privilegiet udstedes til hans ældre Broder August Heegaard. Isenkræmmerlavets Oldermænd anbefalede Ansøgningen for Jernstøberiets Vedkommende, idet der i denne Anbefaling gøres gældende, at den store Kapital, som var sat i dette Foretagende, vilde være tabt, dersom Privilegiet blev nægtet og Jernstøberiet maatte nedlæg-

ges, ligesom ogsaa mange Mennesker vilde blive brodløse. Naarderimod August Heegaard i sin Ansøgning ogsaa ønsker Tilladelse til at drive Messingstøberi maatte Lavet bestemt modsætte sig dette, da en saadan vilde komme i Kollision med de Rettigheder, der var tillagte Fabriken paa Raavaddam. Ogsaa fra Gørtlerlavets Oldermænd indløb en Protest mod Bevilling til Messingstøberiet. I denne Protest anføres, at de Messingprydelser til Kakkellovne, som Heegaard i sin Ansøgning havde omtalt, kunde faas lige saa gode og endnu billigere hos Gørtlerne i København, end ved at forskrives fra Udlandet.

Aug. Heegaard fik imidlertid sin Ansøgning bevilget og Privilegiet som blev udstedt til ham og som er dateret 2. Decbr. 1837 er forsaavidt ganske i Overensstemmelse med det, der 24. April 1828 blev udstedt til August Heegaards Fader; kun lyder dette sidste Privilegium baade paa Jern- og Metalstøberi, medens det ældre kun tillod Jernstøberi. Det viser

sig altsaa, at August Heegaard ogsaa fik Tilladelse til at støbe det Messingods, hvorom han havde ansøgt.

Ved dette Privilegium fik M. A. Heegaards Søner fuld Raadighed over hele den Forretning, deres afdøde Fader havde drevet, kun med Undtagelse af den Fabrik for Tilvirkning af Tarmstrenge, hvis Skæbne tidligere er omtalt, og som de foretrak helt at nedlægge. De delte nu Arbejdet saaledes mellem sig, at den ældste Broder August Heegaard særlig bestyrede Støberiet, medens den yngre Broder Anker Heegaard passede Isenkramhandelen. Som Følge heraf tog Anker Heegaard Ophold i Forældrenes gamle Lejlighed i Frederiksborggade, medens August Heegaard til sit Brug lod opføre en rummelig Villa og til den anlægge en Have paa Blaagaard i umiddelbar Nærhed af Støberiet.

Efter at Kompagniskabet mellem Brødrene havde været nogle Aar, kom Huset til at lide under en trykkende Gæld og Mangel

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt 1921. Den katolske Kirke „Sakramentskirken“, opført paa Grunden af den nederst paa foregaaende Side viste Bygning. Kirken er set fra Fælledvejen.

paa Kredit, som foranledigede en foreløbig Betalingsstandsning, der dog ordnedes paa en saadan Maade at alle Kreditorer blev fuldt ud fyldestgjorte, og da Samarbejdet mellem Brødrene væsentlig paa Grund af August Heegaards hidsige og opfarende Sind, var mindre godt, foreslog Anker Heegaard i et Brev af

her havde Anker Heegaard med sin Familie i en lang Aarrække sit Hjem.

Jernstøberiet paa Blaagaard, hvortil Anker Heegaards Virksomhed i de følgende 10 Aar indskrænkede sig, trivedes godt og beskæftigede gennemsnitlig 75 Arbejdere. Hvad der her fabri-

Ejendommen Nørrebrogade 26 og Fælledvej 1—3 set fra Nørrebrogade, Aar 1895.

Ejendommen blev nedrevet 1897 og erstattet af Bygningen som ses paa Billedet lige overfor. I Stuen i Ejendommen fandtes i en Menneskealder det bekendte store Laanekontor Nr. 5.

5. Januar 1847 at hæve Kompagniskabet, hvilket Broderen gik ind paa, og i de sidste Dage af 1847 overtog Anker Heegaard Støberiet for egen Regning med tilhørende Arealer, altsaa Nr. 36 Litr. O., P. og Q. med den herpaa liggende af Broderen hidtil beboede Villa, og fra den Tid virkede han udelukkende som Fabrikant under Firmaet: „Anker Heegaard“. Han flyttede nu fra sit gamle Hjem i Frederiksborggade ud til den ved Støberiet beliggende Villa, som afgav en bekvem og rummelig Bopæl, og

keredes særligt af Støbegods fandt rigelig Afsætning baade i København og Provinsen, som han flere Gange aarlig lod berejse af Agenter. I København var Udsalget af Støberiets Fabrikater først paa St. Købmagergade 27, Hjørnet af Kannikestræde; men fra 1849 til 1853 i samme Gade Nr. 18 Hjørnet af Silkegade, hvorfra det igen 1853 flyttedes til Silkegade 48 og derfra til Bag Børsen 18.

I Aaret 1857 sluttede Anker Heegaard en Handel, der fra den Tid gjorde ham til en af de største Industridrivende her i

Landet, det var Købet af Frederiksværk. Over de Staten tilhørende Støberier og Maskinfabriker paa Frederiksværk blev der i Oktober 1857 afholdt en 3die og sidste Auktion, paa hvilken af Højesteretsadvokat Broch paa Anker Heegaards Vegne blev budt 118,000 Rbd., et Bud paa hvilket blev givet Hammerslag. Som Sikkerhed for det gjorde Bud deponerede Broch straks 25 Obligationer af det Dansk-Engelsk 3 pCt.s Laan, hver lydende paa 100 Stl. Ved denne Handel blev der af de Staten tilhørende Ejendomme paa Frederiksværk til Anker Heegaard afhændet følgende:

- a. Jern- og Metalstøberiet med tilhørende Magasin og Udhuse.
- b. Maskinværkstedet med Vandkraft.
- c. Slibemøllen m. v.
- d. Fileværkstedet.
- e. Tømmer- og Maskinværkstedet.
- f. Kontorbygningen Kedelværkstedet og tillagte Grund.
- g. Assistentboligen med Have.

Paa Frederiksværk var der jo i over 100 Aar drevet Fabrikvirksomhed og særlig i den bekendte Generalmajor Johan Frederik Classens Tid havde denne været meget omfattende. Følgen heraf var ogsaa den, at der paa Egnen levede en sjælden dygtig lige fra Barndommen til Fabrikens Virksomhed opdragen og oplært Arbejderbefolkning, hvis Mage næppe fandtes andetsteds i Landet. Denne Arbejderbefolkning, der talte omkring 200 Medlemmer, tog Anker Heegaard selvfølgelig straks i sin Tjeneste, og mellem ham og hans Arbejdere herskede der i al hans Tid den bedste Forstaaelse.

I de følgende Aar udvidede Anker Heegaard sine Ejendomme i Frederiksværk ved forskellige Køb dels af Staten og dels af Private. I Aaret 1864 købte han af Staten ca. 5 Tdr. Land for 1,200 Rbd., i 1866 af en Privatmand en Ejendom i Byen Frederiksværk og i 1878 et Arvefæstehus paa Karlsgave under Herregaarden Arresødal for 6,770 Kr. Et Par Aar efter Købet af Frederiksværk blev efter foretagne nøjagtige Undersøgelser og Opmaalinger Anker Heegaard klar over, at der paa enkelte Omraader manglede adskilligt i, hvad der efter Salgsvilkaarene skulde være. Saaledes viste det sig bl. a., at Vandkraften til Fabrikerne var ikke saa lidt mindre end den, der ved Salget var betinget ham. Han henvendte sig herom til Finansministeriet; men da han ikke kunde opnaa en mindelig Overenskomst, anlagde han Proces mod Staten. Denne Sag stod nu paa i flere Aar, og først i 1868 blev den endt ved et Forlig. Ifølge dette Forlig overdrog Staten ham den saakaldte Inspektørbolig med Tilliggende og tillige Mølløen paa Frederiksværk med det ved Mølløen beliggende Grundstykke samt den Mølløen reservede Vandkraft mod at han udbetalte Staten en Sum af 9,600 Rbd., og som det i Forligskontrakten yderligere lyder: „Alt imod at

De frafalder ethvert Krav paa Statskassen efter eller i Anledning af Auktionen over de paagældende til Dem i sin Tid afleverede Ejendomme saaledes, at den verserende Retssag i det hele bortfalder“. Skødet til Anker Heegaard for disse Ejendomme er udstedt 20. Februar 1868. For Mølløen var der i sin Tid ydet Staten en aarlig Afgift af 2,000 Rbd., og selv om dette maaske har været for Mølleprivilegiernes Ophævelse, har dog denne Ejendom ene repræsenteret en saa stor Kapital, at dette Forlig i det Hele taget maa siges at have været fordelagtigt for Anker Heegaard.

Vandkraften til Frederiksværk Fabriker som ogsaa til Statens

Krudtværk skyldes Afløb fra Arresøen. I Begyndelsen af 70erne i forrige Aarhuudrede fremkom der fra Lodsejer omkring Søen heftige Klager over den Skade, Søens høje Vandstand forarsagede paa deres tilgrænsende Marker og de ønskede derfor en Sænkning af Vandstanden. I den Anledning blev der af Staten nedsat en Kommission til Undersøgelse af disse Forhold.

I den Betænkning denne Kommission i Aaret 1874 afgav, gøres det gældende, at ved den af Lodsejerne ønskede Sænkning af Arresøens Vandstand, vilde Vandkraften baade til det ved Frederiksværk beliggende Krudtværk ligesom ogsaa til Anker Heegaards Fabriker helt gaa tabt. Denne Vandkraft blev i Betænkningen for Krudtværkets Vedkommende vurderet til 172,000 Rbd. og for Anker Heegaards Fabriker til 275,000 Rbd. Selv om nu disse Summer var meget overdrevne, hvad alle paa Egnen, som var godt inde i Sagen, dengang var paa det Rene med, bliver dog Resultatet for Anker Heegaards

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt 1921.

Efterat Ejendommen ligeoverfor var nedrevet opførtes paa Grunden ovenstaaende Ejendom.

T. v. Nørrebrogade; t. h. Fælledvej.

Vedkommende, at naar han for alle sine paa Frederiksværk af Staten købte Ejendomme med den til disse hørende Vandkraft kun har betalt ialt 128,800 Rbd., maa det i det hele taget for ham have været meget fordelagtige Handeler. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Vandstandens Sænkning stillede Anker Heegaard sig stedse meget velvillig og imødekommende overfor Lodsejerne; men paa Grund af overdrevne og ligefrem umulige Fordringer fra Statens Side, maatte Sagen dengang opgives, og senere er den ikke paany optaget.

Frederiksværk med sine paa et stort Terræn anlagte og meget omfattende Værksteder, samt sin store udmærkede Stab af Arbejdere ydede naturligvis langt bedre Betingelser for Fabrikvirksomhed end det mindre Støberi paa Blaagaard. I Anker Heegaards Tid blev da ogsaa paa Frederiksværk, udover det almindelige for Handelen bestemte Støbe- og Maskingods, udført mange forskellige store Arbejder baade for Staten ligesom ogsaa for Københavns og andre Kommuner. Saaledes blev her i 1860erne

en Mængde glatløbende Kanoner rifledede og udvendig belagt med Staalringe. Herfra leveredes til Stadighed baade til Land- og Søetaten i tusindvis af Bomber, Kugler og Spidsgranater, varierende fra 300 Pd. til 4 Pd. pr. Stk. og saavel til Forlade- som Baglade Kanoner. Af Kirkeklokker blev der ogsaa støbt mange, større og mindre. Saaledes er f. Eks. de 5 Klokker i Frederiksborg Slots Kirketaarn støbt paa Frederiksværk i Anker Heegaards Tid og ligeledes en meget stor Klokke til Frue Kirke-taarn i København. Ogsaa af Fyrlanterer er der leveret flere til Staten. Af større Arbejder udførte for Københavns Kommune kan bl. a. anføres Udvidelsen i 1859 af det i 1857 byggede Gasværk, ligeledes det store Gelænder om Ørstedsparken dog med Undtagelse af Portene. I Aaret 1876 begyndte Anker Heegaard paa Frederiksværk at lade fabrikere Slaa- og Mejemaskiner, hvorved han paa dette Omraade blev en Foregangsmand her i Landet. Men paa Grund af den ringe Omsætning, der dengang

gaard medførte at Anker Heegaard til Stadighed laa inde med et stort Lager, som krævede et betydeligt Pakrum, og som paa Grund af de mange Varer, der ind- og udskibedes søværts, maatte staa i nær og bekvem Forbindelse med Havnen. Han købte derfor i Aaret 1869 paa Gammelholm en stor Grund af Staten og lod her samme Aar opføre det nuværende Pakhus Nr. 37 i Havnegade. Denne Bygning har 7 Etager, er 110 Alen dyb og 18 Alen bred. For at lette Transporten, er der fra Havnen langs Bygningen anlagt en Skinnevej, og Ophejsningen af det som oftest meget svære Gods foregaar ved Hjælp af en Dampmaskine paa 30 Hestes Kraft. I Facadebygningen, som vender ud til Havnegade, er der paa første Sal indrettet Kontorlokaler for Firmaet, medens Stueetagen benyttes som Udstillingslokale. Af selve Pakhuset benytter Firmaet selv 5 Etager, medens det øvrige er lejet ud. Da Anker Heegaard i 1884 trak sig ud af Forretningen overdrog han ogsaa denne store Ejendom til sine to Sønner Louis

Ejendommen Nørrebrogade Nr. 41, Aar 1882; en fra Blaagaards fine Periode stammende Funktionærbolig. Nedrevet i Slutningen af 1880erne; t. h. Slotsgade.

var paa disse Maskiner maatte denne Fabrikation, der var sat i Scene med megen Omtanke og betydelige Bekostninger, desværre opgives. Saadanne Maskiner, hvorved i høj Grad spares baade Tid og Arbejde, er jo nu indførte overalt i Landet.

Det er jo først efter Anker Heegaards Tid, at Frederiksværk har faaet Forbindelse med Omverdenen gennem en Jernbane. Tidligere foregik Transporten af Fabrikvarer ligesom ogsaa af Krudtet fra Frederiksværk tildels, særlig om Vinteren, ved Kørsel med Heste og Vogne, men dog hovedsagelig søværts. Da Frederiksværk dengang ikke havde nogen Havn, maatte Skibe, som skulde lade eller losse, ligge ude paa Fjorden og Varerne prammes ud og ind, en Transport som altid, særlig naar det galdt meget svære Varer, medførte mange Ulemper og var meget bekostelig. Anker Heegaard lod derfor i Aarene 1865 og 1866, ganske for egen Regning uden noget som helst Tilskud fra Stat eller Kommune, anlægge den nuværende Havn paa Frederiksværk, et Foretagende, som kostede ham 30,000 Kr. Denne Havn kan anløbes af mindre Skibe og medførte ikke alene stor Lettelse og Besparelse i Transporten fra Fabrikerne, men har sikkert ogsaa været til megen Gavn for Byen og bidraget til dens Opkomst.

Den omfattende Fabrikvirksomhed paa Frederiksværk og Bla-

og Anker og sin Svigersøn Bjørn Stephensen, dog med det Forbehold at Overskudet af Ejendommen, naar der beregnes en passende Leje af de Lokaler Firmaet selv benytter, ligesom ogsaa Lejeindtægten af de øvrige Lokaler skal anvendes til at pensionere Folk, som har været i Firmaets Tjeneste.

I Aaret 1855 havde Anker Heegaard i Forening med Ingeniørkaptajn Petersen købt Wroblewskis Ejendom paa Nørrebro med de til samme hørende Parceller Nr. 36 Lit. L. og N. af Blaagaards gamle Jorder, hvilke Parceller tilsammen udgjorde et Areal paa ca. 2½ Td. Land. Da Kaptajn Petersen et Par Aar efter trak sig ud af denne Forretning, overtog Anker Heegaard det hele for egen Regning. Ogsaa Nr. 36 Lit. M., den saakaldte Koops Have, med et Areal af 13,200 □ Alen købte han vistnok i Aaret 1858, og var nu ved disse Nykøb i Forbindelse med sine tidligere i Blaagaards Kvarteret beliggende Ejendomme Nr. 36 Lit. O., P. og Q. Ejer af hele den Firkant, som begrænses af østre Side af Baggensgade, Stengade, Korsgade og Blaagaardsgade ialt omkring 8½ Td. Land eller 120,000 □ Alen.

Samme Aar Anker Heegaard overtog Frederiksværk, altsaa 1857, overtog han ogsaa et Lerbrænderi, der særligt tilvirkede saltglasserede Rør. Denne Fabrik var beliggende paa den søndre

Side af Blaagaardsgade, der hvor denne Gade nu støder til den senere anlagte Baggensgade. Den 20. April 1872 nedbrændte dette Lerbrænderi, og da der stadig fra de Omboende i Kvarteret var indløbet Klager over Røgen og Osen fra denne Fabrik, fik Anker Heegaard Assurancen udbetalt, men nægtet Tilladelse til at opføre Lerbrænderiet paa dette Sted. Han opgav nu selv at fortsætte denne Virksomhed; men da der havde været god Afsætning paa saadanne Rør, vedblev han at drive Forretning med dem, idet han indforskrev dem fra Udlandet, særlig fra England. Udsalget af disse Rør foregik først fra en Ejendom ogsaa beliggende i Blaagaardsgade omtrent overfor Støberiet, men er senere flyttet til Korsgade 15, hvor denne Forretning fortsættes af Anker Heegaards Arvinger i Fællesskab.

Ved Lerbrænderiets Brand fik Anker Heegaard en friere Ad-

kom han faktisk til at betale disse 20,000 Kr. for et Areal, der kun var 19 □ Alen stort, altsaa over 1000 Kr. pr. Alen. I samme Forhold kom de øvrige i Sagen implicerede Herrer til at bøde for deres mærkelige Mangel paa Fremsynethed. Denne Gade, som her er omtalt, er det Stykke af den nuværende Baggensgade, der gaar fra Blaagaardsgade til Slotsgade. Fortsættelsen af denne Gade fra Slotsgade til Stengade var tidligere anlagt og hed dengang Skolegade.

Udover de allerede omtalte Ejendomme, havde Anker Heegaard i Aarenes Løb baade i den indre By og især paa Broerne mange tildels meget store Ejendomme paa sine Hænder. Disse Ejendomme havde han i det mindste for Størstedelen, maattet oyertage som ufyldstgjort Panthaver og benyttede saa passende Lejlighed til atter at faa dem afsatte, hvad der vel ikke altid lykkedes ham uden Tab.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt 1921.

Den ny Ejendom som er opført paa Nr. 41's Grund.

Slotsgade.

gang til sine mod Øst beliggende Grunde, og han vilde nu benytte denne Lejlighed til Anlæg af en ny Gade. I den Anledning opfordrede han de Ejendomsbesiddere paa Nørrebrogade, hvis Haver stødte op til hans Grunde, at afgive det halve Areal og bære de halve Udgifter til Gadens Anlæg. Dette vilde de i Sagen interesserede Grundejere ikke gaa ind paa, og Anker Heegaard anlagde da paa egen Bekostning og udelukkende paa sine Grunde hele Gaden med begge Fortovene. Men bag det østre Fortov lod han blive liggende en ganske smal Strimmel Jord af det Areal, som tilhørte ham, og som altsaa Ejerne af de tilgrænsende Grunde maatte afkøbe ham, for at faa Adgang til Gaden, hvad der blev en Nødvendighed for dem, naar den Tid kom at de vilde sælge deres til Gaden stødende Grunde, eller selv derpaa lade opføre Bygninger, og dette Tidspunkt indtraf snart. Anker Heegaards Sagfører, Overretsprokurator P. A. Petersen, forstod nu at holde denne Strimmel Jord i en saadan Pris, at de Herrer bittert kom til at fortryde, at de ikke i Tide var gaaet ind paa Anker Heegaards Tilbud. Saaledes maatte en af disse Grundejere, hvis Have i en Længde af 76 Alen løb langs Gaden, betale 20,000 Kr. for at faa Adgang til denne. Da den Strimmel Jord han i den Anledning maatte købe, kun var 6 Tommer bred,

Afslutningen af den fransk-tyske Krig ved Freden i Frankfurt i Aaret 1871 medførte, som bekendt, overalt og da ogsaa her i Danmark en vældig Opgangsperiode, hvad der i København bl. a. ytrede sig deri, at Byggeriet tog stærk fart. Som Følge heraf steg Byggegrundene meget i Pris, og heraf benyttede da ogsaa Anker Heegaard sig til i disse Aar at faa afhændet Størstedelen af det betydelige Areal, han i Blaagaards-Kvarteret var Indehaver af. Paa dette Areal er tildels i Slutningen af 60'erne, men dog hovedsagelig i 70'erne af forrige Aarhundrede, opført følgende Gader: vestre Side af Baggensgade fra Blaagaardsgade til Stengade, Slotsgade fra Baggensgade til Korsgade, den østre Side af Korsgade fra Blaagaardsgade til Stengade, hele Stengade, Bagergade og Todesgade samt den søndre Ende af Prins Jørgensgade. Denne sidste Gade hed oprindelig Louisegade, opkaldt efter Anker Heegaards Hustru; men da der i denne Gade blev begaaet et, iøvrigt aldrig opklaret, Mord paa en Smedesvends Hustru, kom Gaden i Vanry og blev, for at Sagen bedre kunde gaa i Glemmebogen, omdøbt. Da Anker Heegaard havde afhændet alle disse Grunde, blev der til Rest kun det nærmeste Kvarter om Støberiet og Villæen. Denne sidste Rest blev, som tidligere sagt, af Anker Heegaards Arvinger solgt til Københavns

Kommune i Aaret 1898; Støberiet og Villaen blev nedrevne og her ligger nu Blaagaardsplads med de paa den østre Side af denne Plads opførte Ejendomme.

Med Nedrivningen af det gamle Støberi og den først af August Heegaard og senere i mange Aar af Anker Heegaard beboede Villa, kan man sige, at Slægtens Saga endte i Blaagaardskvarteret, dette Kvarter, hvori en større og meget fremragende Del af Slægten i over 60 Aar har haft sit Hjem, besiddet saa store Ejendomme og udfoldet saa omfattende en Virksomhed. Sikkert vil Navnet længe blive mindet i dette Kvarter, ligesom ogsaa Blaagaard og de mange Minder, der knytter sig hertil, først sent vil gaa ud af Slægtens Erindring.

At en saa dygtig Forretningsmand med en saa stor og omfattende Virksomhed som Anker Heegaard maatte henlede sine Medborgeres Opmærksomhed paa sig, er naturligt. Som Følge

gaard sig til Talsmand for paa Kasinomødet og bidrog derved væsentlig til, at Udstillingen i København foreløbig blev opgivet. Hans Optræden ved denne Lejlighed gav Anledning til, at han paa Industriforeningens paafølgende Generalforsamling 19. Sept. 1865 blev indvalgt i Repræsentantskabet.

Industriforeningen havde imidlertid ingenlunde opgivet at virke for en nordisk Udstilling i København. Det galdt derfor om at finde en passende Byggegrund med rigelig Plads, og Udvalget, der var nedsat i den Anledning, valgte den Grund paa Vesterbros Passage, paa hvilken Industriforeningens Ejendom nu ligger. Den 16. Decbr. 1867 blev der underskrevet en Kontrakt med Krigsministeriet, hvorved denne Grund 26,820 Alen stor udlejedes til Foreningen paa 30 Aar fra 1. April 1868. Paa denne Grund opførtes af et, hovedsagelig indenfor Industriforeningen dannet Aktieselskab Udstillingsbygningen, og det skulde blive med Anker

Nr. 45.

Ejendommen Nørrebrogade 45 under Nedrivning, Aar 1894; t. h. Nørrebrostræde.

Nr. 47.

heraf blev der da ogsaa i Aarenes Løb betroet ham mange Tilidshverv. Sin offentlige Virksomhed begyndte han i Aaret 1862 som Medindbyder til den i dette Aar stiftede Frihandelsforening, i hvilken han straks ved Stiftelsen blev indvalgt i Bestyrelsen. Men hans Virksomhed her blev kun kortvarig, fordi det snart gik op for ham, at det vilde afstedkomme for stor Skade, naar Industrien her i Landet skulde berøves Beskyttelse i det Omfang, Frihandelsforeningens Program krævede det. Iøvrigt fik denne Forening aldrig nogen videre Betydning.

Ved Industriforeningens Stiftelse i 1838 havde Anker Heegaard straks indmeldt sig som Medlem; men først en Menneskealder senere fik han her en saa betydningsfuld Virksomhed, at det længe vil bevare hans Navn for Forglemmelse. Indledningen hertil var et stort Møde, som 31. August 1865 afholdtes i Kasino i Anledning af, at Industriforeningen i det følgende Aar havde projekteret en Udstilling i København. Men da denne Udstilling vilde komme i Kollision med en ogsaa i Aaret 1866 berammet nordisk Udstilling i Stockholm, var mange af Industriforeningens Medlemmer stemte for at udsætte Udstillingen i København til et senere Tidspunkt. Denne Anskuelse gjorde særlig Anker Hee-

Heegaard som den egentlig Ledende, at Udstillingen her blev afholdt. I April 1871 var han nemlig bleven valgt til Formand i Industriforeningen, og paa hans Indbydelse konstitueredes 24. Juni 1871 Udstillingskomiteen med den daværende Konseilspræsident L. Holstein-Holsteinborg som Præsident og Københavns Overpræsident Emil Rosenørn som Vicepræsident. Selvfølgelig var Anker Heegaard Medlem af denne Udstillingens Hovedkomité, ligesom han ogsaa var Formand i Økonomibestyrelsen. Da det galdt om at skaffe Penge, fik Anker Heegaard, trods megen Modstand fra Medlemmernes Side, sat igennem, at Industriforeningen i Marts 1872 solgte sin Ejendom Nr. 12 ved Holmens Kanal til Landmandsbanken for 110,000 Rbd.

Paa Udstillingen, som aabnedes 13. Juni 1872 var Anker Heegaard ogsaa en af de største Udstillere, og fik som saadan Medaljen af 1ste Klasse med tilhørende Diplom. Det han udstillede var Dampmaskiner, Industri- og Landbrugsmaskiner samt en Mængde til Husholdning hørende Støbegods, særlig udmærkede emaillede Gryder og andre til Madlavning benyttede Kar og Pander.

Udstillingen, der i det hele taget var særdeles vellykket og i alle Maader forløb heldigt, gjorde Anker Heegaard og hans

trofaste Medhjælper Rustmester Christensen megen Ære. Ogsaa det pekuniære Udbytte var meget tilfredsstillende, idet der ved den endelige Opgørelse viste sig at være et Nettooverskud af godt 150,000 Kr., en Sum, som helt tilfaldt Industriforeningen. Denne Forening var nu Ejer af en temmelig betydelig Kapital og Spørgs-

imod var Meningen meget delt om, hvorvidt Grunden og Bygningen burde købes og Industriforeningen fremtidig tage Lokale i denne Bygning. Hidtil havde Foreningen i en Aarrække haft Lokale ved Holmens Kanal i den Ejendom, den havde solgt til Landmandsbanken; men ved dette Salg havde Foreningen betinget

Det nyopførte Nr. 45.

Nørrebrostræde set fra Nørrebrogade mod Stengade, Aar 1905.

Nr. 47, som henligger urørt.

Den lave Bygning til venstre midt i Gaden er en Rest af Blaagaards Staldbygning.

maalet blev da, hvortil denne Kapital skulde anvendes, et Spørgsmaal, der iøvrigt farst 7 Aar senere i sin Helhed fik en endelig Løsning. Paa et Møde 18. Sept. 1872 fremkom der fra en stor Del af Repræsentantskabet et Forslag om, at Industriforeningen skulde købe Grunden, hvorpaa Udstillingsbygningen laa, udløse Aktieselskabet, som havde rejst Bygningen, og fremtidig benytte denne dels til Lokale for Foreningen og dels som Lokale for en stor Haandværkerskole. At Foreningen burde tage Oprettelsen af en Haandværkerskole i sin Haand, var der Enighed om; der-

sig Ret til at blive boende i Ejendommen endnu i 10 Aar for en moderat Leje, og en stor Del Medlemmer holdt paa, at man i det mindste foreløbig skulde blive i det gamle Lokale, der var mere centralt beliggende, og man derfor ved en Udflytning til Vesterbro kunde befrygte en stor Nedgang i Medlemsantallet. Foreningens Formand Anker Heegaard kunde gaa med til at Foreningen flyttede ud i Udstillingsbygningen, men foreløbig dog kun som Lejer. Bygningen mente han vilde efter det hele Forhold af sig selv blive Foreningens Ejendom i 1898, det Aar da

Foreningens Lejeret til Grunden ophørte. Man burde derfor ikke forhaste sig, men afvente om Tiden maaske vilde bringe Lejlighed til at slutte en rimelig Overenskomst med det Aktieselskab, som var Ejer af Bygningen, saaledes at ogsaa Haandværkerskolen, paa hvilken der lagdes saa megen Vægt, kunde faa Lokale i Bygningen. Det fremgaar imidlertid af Forhandlingerne indenfor Industriforeningen i disse Aar, at Anker Heegaard nærmest var stemt for, at Foreningen saa længe som muligt skulde forblive i sit gamle Lokale ved Holmens Kanal, hvad da ogsaa blev Tilfældet saa længe han var Formand.

For Oprettelsen af Haandværkerskolen var Anker Heegaard derimod særdeles vel stemt, og arbejdede da ogsaa ivrigt for dette Øjemedets Opnaaelse. I Begyndelsen af 1875 bemyndigede Industriforeningen Anker Heegaard og Kaptajn i Søetaten I. C. Tuxen til at danne en Komité, som skulde virke for Skolesagens praktiske Gennemførelse, og paa deres Anmodning lovede Gehejme-konferensraad C. C. Hall at paatage sig Formandspladsen i en saadan Komité. Det lykkedes nu hurtigt at faa en Del fremragende Mænd til at indtræde, og ved deres Samvirken med Industriforeningen fremstod 1. April 1876 „Det tekniske Selskabs Skole“, som senere i Aaret 1881 fik sin egen store og for Øjemedet velindrettede Bygning i Ahlefeldtsgade overfor Ørstedsparken. I over 30 Aar havde Industriforeningen kæmpet for dette Maal, som nu endelig var naaet, et Resultat Anker Heegaard mere end nogen anden har Æren for.

Efter at Skolesagen var ordnet, ønskede Anker Heegaard ikke længere at være Industriforeningens Formand, og paa Generalforsamlingen 1876 erklærede han derfor difinitivt, at han traadte tilbage. Men ogsaa efter den Tid vedblev han til Stadighed ivrigt at virke for den tekniske Skole, og hvor stor en Interesse han nærrede for denne Sag fremgaar noksom af hans efterladte Testamente, i hvilket han skænkede denne Skole tvende Legater, hvert lydende paa 50,000 Kr.

I Aarene fra 1866—1885 var Anker Heegaard Medlem af Bestyrelsen af den af C. V. Rimestad stiftede Arbejderforeningen af 1860. I de Aar han sad i denne Bestyrelse virkede han særlig for at Foreningen kunde faa sin egen Bygning, hvad der ogsaa hovedsagelig ved hans Hjælp, lykkedes i Aaret 1875, da Foreningen købte sin nuværende Ejendom i Nørrevoldgade. I Aart 1885 meldte Anker Heegaard sig ud af denne Bestyrelse paa Grund af Uenighed med dens øvrige Medlemmer. Aarsagen hertil var den, at der i Aaret 1884 samtidig indmeldte sig en stor Del Arbejdere til Optagelse i Foreningen, og da Bestyrelsen nærrede Frygt for, at Hensigten hermed var at give Socialdemokratiet Lejlighed til at erobre Foreningen og derved tilvende sig dens Bygning og øvrige Midler, nægtede den at optage Arbejderne ud over et begrænset Antal. Dette modsatte Anker Heegaard sig, hvad end Følgen maatte blive, i en Forening, som kaldte sig Arbejderforening og var stiftet særlig for Arbejdere, kunde optage alle andre, men nægte netop Arbejdere Adgang. Da han ikke heri fik Medhold af den øvrige Bestyrelse og heller ikke af Generalforsamlingen, meldte han sig ud af Foreningen. Denne Sag fik iøvrigt en Aarrække senere et Efterspil. I Anker Heegaards og Hustrus efterladte Testamente var der nemlig tilstaaet Arbejderforeningen af 1860 et Legat paa 20,000 Kr., dog paa den Betingelse, at Foreningen ved Legatets Forfaldstid blandt sine Medlemmer talte mindst 1,000 virkelige Arbejdere. Denne Betingelse kunde Foreningen ikke opfylde og gik derfor tabt af Legatet.

Ogsaa i Borgerrepræsentationen havde Anker Heegaard Sæde i en længere Aarrække. Det var ved Valget 25. Marts 1868 han første Gang blev valgt til Medlem af Kommunalbestyrelsen sammen med Skoleinspektør C. C. Brix, Proprietær C. V. Wolfhagen, Oberst V. H. F. Abrahamson, Gehejmeetatsraad C. E. Fenger, Ølbrygger H. T. Tvede, Grosserer Moses Melchior, Tapetfabrikant S. Fraenkel og Docent L. F. Holmberg, som man ser alle gode repræsentative Navne, der nok kan staa Maal med dem, der i de senere Aar er valgte. Nogen stærkt fremtrædende Rolle kom Anker Heegaard dog ikke til at spille i Borgerrepræsentationen. Det gik, i det mindste dengang, her som i alle parlamentariske Forsamlinger, at nogle enkelte Medlemmer næsten til Stadighed førte Ordet, medens Flertallet kun greb ind i Debatten, naar der behandlede en eller anden Sag, som særlig interesserede dem. Gennemgaar man Borgerrepræsentationens Forhandlinger i de 17 Aar Anker Heegaard havde Sæde der, er det

Navne som Bille, Eskildsen, Herforth, Heymann, Thune og højst et Par andre, man til Stadighed træffer paa. Blandt de Sager, i hvis Behandling Anker Heegaard tog livlig Del, var særlig alt hvad der vedrørte Bygningsvæsenet. I Aaret 1869 havde Kommunalbestyrelsen nedsat et Udvalg til at foreslaa Forandringer i Byggeloven af 17. Marts 1865. Til Betænkningen, som dette Udvalg afgav, havde Anker Heegaard stillet flere Ændringsforslag, hvoraf enkelte ogsaa kom ind i Byggeloven af 1871. I Forhandlingerne 1875 om Fæstningsterranets Bebyggelse stillede han ogsaa flere Forslag, ligesom han ogsaa ved denne Sags Behandling deltog i Debatten; det samme var Tilfældet 1878, da Byggeloven af 1871 skulde revideres og ændres.

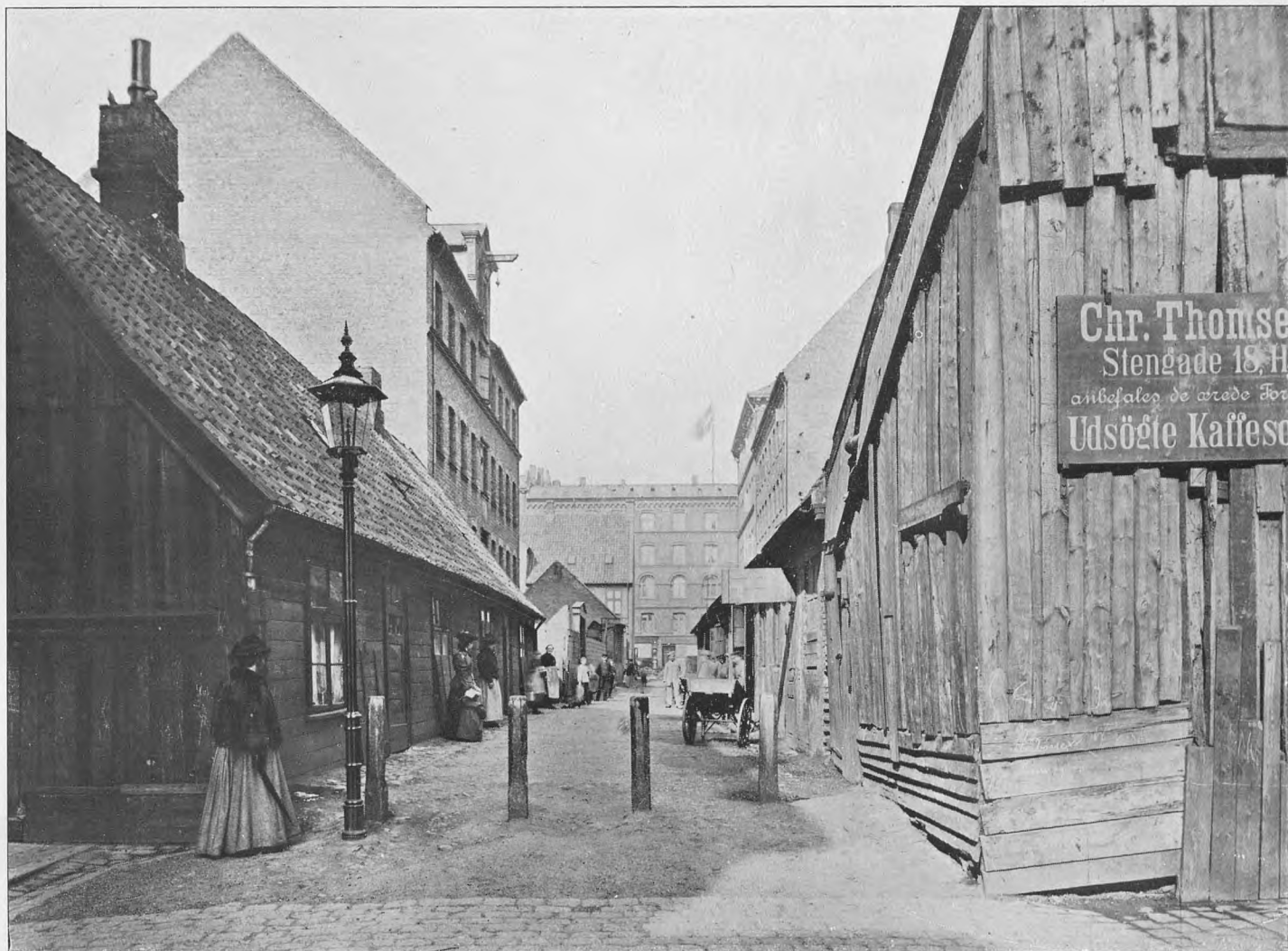
Paa Mødet 13. Novbr. 1876 anbefalede Anker Heegaard indtrængende et Andragende fra en Del Beboere i Blaagaardsgade om Regulering og Brolægning af denne Gade, og fik derved Andragendet henvist til Budgetudvalget. Ved Budgettets senere Behandling fik han udvirket, at der bevilgedes en Sum af 54,970 Kr. til dette Formaal. Det synes imidlertid, at Magistraten ikke har haft Hastværk med denne Sags Fremme; thi i 1879 kom Spørgsmaalet atter frem, og ved denne Lejlighed optraadte Anker Heegaard skarpt overfor det Smøleri og den Uvillie, der fra Magistratens Side var udvist i denne Sag. Særligt krævede han en Regulering og Udvidelse af Gaden, og da fornemlig Fjernelsen af et fremspringende Skur ud for Ejendommene Nr. 3 og 5, som paa dette Sted i høj Grad indsnævrede Gaden, og let vilde kunne medføre Ulykker paa dette baade af Vogne og Fodgængere meget befærdede Strøg. For med Tal at kunne bevise hvor stor Færd-selen her var, havde Anker Heegaard ved udstillede Poster ladet optælle, hvor mange Vogne og Fodgængere, der i Løbet af en Dag passerede denne Del af Gaden, en Forholdsregel, der senere i saadanne Øjemed er bleven efterlignet af andre. Følgen af denne hans Optræden var, at Borgerrepræsentationen vedtog et af ham stillet Forslag om at ekspropriere en Del af ovennævnte Ejendom. I den nærmest følgende Tid blev saa hele Gaden baade reguleret og brolagt.

I de sidste Aar Anker Heegaard sad i Borgerrepræsentationen blev han et mere aktivt Medlem og deltog oftere i Debatten. Saaledes havde han paa Mødet 1. Novbr. 1880 flere Gange Ordet i Sagen vedrørende Økonomiforvalter Christensens Bedragerier. Denne Christensen var ansat som Forvalter under Københavns Magistrat, og havde som saadan den underordnede Administration med Kommunens faste Ejendomme paa Stadens Grund. Allerede i 1878 havde man i Magistraten faaet Mistanke til ham; men uden nærmere at undersøge hans Forhold, lod man ham forblive i Bestillingen. Først i Aaret 1880 blev han anholdt, efter at han havde bedraget forskellige Personer, der i Tillid til hans Stilling som Forvalter for Kommunens Ejendomme til ham havde indbetalt deres Lejeafgift af disse Ejendomme, i Stedet for at denne Afgift skulde have været betalt til Stadens Hovedkasse. Disse Penge havde han selv forbrugt og desuden begaaet en Del anden Svig, for hvilke Bedragerier han blev dømt til at have sin Bestilling forbrudt og straffet med 3 Aars Forbedringshusarbejde. Magistraten betragtede det som en Selvfølge, at de, der havde indbetalt Lejen til Christensen, selv maatte bære Tabet, da de ikke kunde være uvidende om, at det var direkte i Kommunens Hovedkasse Pengene skulde være indbetalte. Anker Heegaard var derimod af den Mening, at en saadan Fremgangsmaade var uretfærdig overfor dem, der efter 1878 i god Tro og efter tidligere Sædvane havde betroet Pengene til Christensen, eftersom Magistraten allerede paa den Tid havde haft grundet Mistanke til ham, og dog ladet ham forblive i Bestillingen. Han foreslog derfor Sagen henvist til et Udvalg, og et saadant paa 5 Medlemmer blev ogsaa nedsat. Udvalgsbetænkningen gav imidlertid Magistraten Medhold. Da denne Betænkning kom for i Mødet 21. Novbr. 1881 fastholdt Anker Heegaard sin tidligere udtalte Mening om denne Sag og stillede det Forslag, at Kommunen skulde dække det fulde Beløb af de ved Christensens Besvigelser foraarsagede Tab, der beløb sig til 27,534 Kr. 85 Øre; men dette Forslag blev forkastet.

Paa Møderne 22. Novbr. og 29. Decbr. 1880 støttede Anker Heegaard Borgerrepræsentant, Koffardikapitajn Strandgaard i de Klager denne var fremkommet med over de skandaløse Tilstande, hvori Nordvestvejen henlaa. Den 10. Juli 1882 talte han ivrigt mod at bevilge 60,000 Kr. af Kommunens Kasse til Istand-sættelse og delvis Ombygning af det ved Helligaands Kirke be-

liggende Kapel, en Sag, der var varmt anbefalet af Københavns Præstekonvent. Paa Møder i Oktbr. og Novbr. 1882, paa hvilke Byens Budget behandlede, havde han flere Gange Ordet i forskellige Sager, saaledes bl. a. i Omordningen af Fattigvæsenets Stiftelser, i Brolægningssager og i Politivedtægten. Ved Budgetbehandlingen i Decbr. 1882 foreslog han en Nedsættelse af Gaspriserne, en Nedsættelse han motiverede med, at Kulpriserne nu var blevet normale. Paa Mødet 24. Marts 1884 anbefalede han et Andragende fra Omboende om Istandsættelse af den brøstfældige afspærrede Bro over Ladegaardsaaen ud for det saakaldte Brohus. Et Forslag han stillede om, at Magistraten lod Broen reparere, blev vedtaget. Den sidste Gang Anker Heegaard havde Ordet i Borgerrepræsentationen, var paa Mødet 28. April 1884, Sagen, som da behandlede, var et Projekt, der var frem-

gere, som her vedtog Listen over dem, der skulde opstilles som Kandidater ved Valget. Denne Liste optog og anbefalede hele Højrepressen, der jo dengang endnu saa godt som eneraadig beherskede den offentlige Mening i København. Paa Valgdagen mødte saa et Par Hundrede loyale Borgere, som pligtskyldigst stemte paa Listen og hermed var Valget afgjort. I de senere Aar, da Socialdemokratiet har faaet saa megen Magt, gaar det ikke længere paa den Maade. Naar Anker Heegaard ikke blev opstillet som Kandidat ved Valget 1885, var Grunden hans ovenfor omtalte Optræden i Arbejderforeningen af 1860, og han i det hele taget var Kliken for arbejdervenlig. Han havde derved faaet et liberalt Skær over sig, som ikke kunde taales i denne vilde Provisorietid. Iøvrigt ytrede han i en Samtale, at han var glad ved ogsaa at være bleven fritaget for dette Hverv,

Nørrebrostræde set fra Stengade mod Nørrebrogade, Aar 1898.

kommet om en Omdannelse af Broen mellem Peblingesøen og Sortedamssøen, den nuværende Dr. Louises Bro, til en Basar. Anker Heegaard fraaadede paa det bestemteste dette Projekts Gennemførelse, idet han gjorde gældende, at der ikke i København var fjerneste Trang til nye Butiksligheder og tillige vilde den smukke frie Udsigt, man fra denne Bro har over begge Søerne, derved forsvinde.

Selvfølgelig maatte Anker Heegaard i de 17 Aar han havde Sæde i Borgerrepræsentationen, ligesom de øvrige Medlemmer, paatage sig forskellige kommunale Hverv, som f. Eks. i Skolekommissioner, ved Sessioner, i Valgbestyrelser o. s. v. I flere Aar blev han sammen med Borgerrepræsentant, Oberst Lehman valgt til paa Kommunens Vegne at være Tilsynshavende med Thorvaldsens Museum og Revisor for dets Regnskaber. I forskellige af de indenfor Borgerrepræsentationen i disse Aar nedsatte Udvalg, havde han ogsaa jævnlig Sæde.

Ved Valget til Borgerrepræsentationen 1885 blev Anker Heegaard ikke genvalgt. I de Tider foregik dette Valg som Regel paa følgende Maade: Et Par Uger før Valget samlede paa et eller andet Højblads Kontor en halv Snes af Byens Bedstebor-

nu da han havde trukket sig tilbage fra Forretningerne og kun ønskede fremtidig at leve i fuldstændig Ro og Magt.

I Aaret 1881 var Anker Heegaard Medstifter af „Dansk Sparemærkekasse“, og var vistnok ogsaa i en Del Aar Medlem af Bestyrelsen for denne Institution.

Fra Statens Side blev der paa forskellig Maade vist Anker Heegaard Opmærksomhed og Anerkendelse for hans offentlige Virksomhed. Den 28. Juli 1869 blev han udnævnt til Ridder af Dannebrog og 30. August 1872 fik han Dannebrogskorset, og saa vidt vides var det ved hans Fratrædelse af Formandsposten i Industriforeningen, altsaa i Aaret 1876, at Etatsraadtitlen første Gang blev ham tilbudt; men dengang afslog han at modtage den. Da han en Gang blev adspurgt om Grunden hertil, svarede han: „Jeg vil ikke have, at mine Kunder skal komme og spørge mig: hvad koster den Gryde, Herr Etatsraad“. I Aaret 1873 blev denne Titel ham atter tilbudt, og da han paa den Tid var i Færd med at trække sig tilbage fra Forretningerne, modtog han den. For sin Virksomhed paa den nordiske Udstilling i København i Aaret 1872 blev han af den svensk-norske Regering udnævnt til Ridder af St. Olavs Ordenen. Som Deltager i forskellige Udstil-

Fælledvejen set fra Nørrebrogade mod St. Hans Torv, Aar 1913. I Baggrunden St. Johanneskirken.

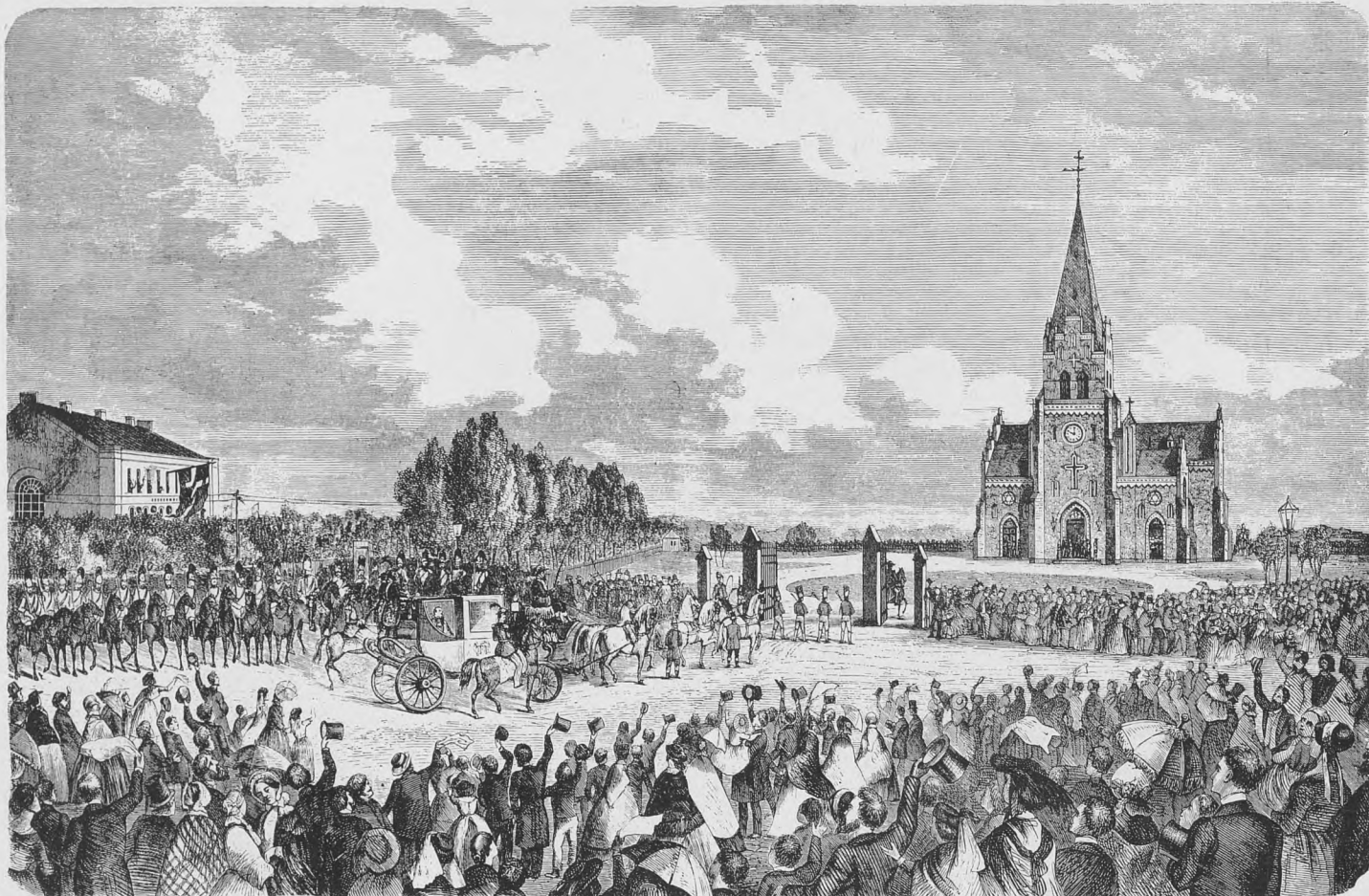

Fælledvej Nr. 24, Aar 1905, nu nedrevet og paa Grunden opført en stor Bygning. I Baggrunden ses Kommuneskolen i St. Hansgade.

Fjeldvejens set fra St. Hans Torv mod Nørrebro, Aar 1834. Man ser for Enden af Gaden Nr. 27 i Nørrebrogade.

Tjhm. Det kgl. Bibliotek.

Hans Majestæt Kong Frederik VII's Ankomst til St. Johannes Kirken ved dens Indvielse den 25. August 1861. (Se Tekst Side 165).

linger dels her i Landet og dels i Udlandet, blev der i Aarenes Løb tilkendt Anker Heegaard en Mængde Gulv-, Sølv- og Bronze-medailler, men paa saadanne Udmærkelser satte han iøvrigt ikke synderlig Pris og tillagde dem kun ringe Værdi.

I Foraaret 1879 foretog Anker Heegaard et omfattende Skifte med sine Børn, efter hvilket de maatte give Afkald paa yderligere Arv efter Forældrene. Aarsagen til dette Skridt var den, at Anker Heegaard ikke vilde have, at hans Sønner først i en senere Alder skulde komme i en selvstændig og uafhængig Stilling. Ifølge dette Skifte skulde, under Forudsætning af, at han ikke forinden afgik ved Døden, hans Sønner Louis og Anker samt hans Svigersøn Bjørn Stephensen fra 1. Januar 1885 i Kompagni og vedblivende under Firmaet „Anker Heegaard“ overtage Fabrikerne paa Frederiksværk og Blaagaard med alle til samme hørende Bygninger, Arealer og Inventar, samt de forhaandenværende Lagre af Støbegods, Maskingods og Raamaterialer. Ligeledes skulde de samtidig som Ejendom overtage det store Pakhus i Havnegade paa de tidligere nævnte Betingelser. Naar Tidspunktet 1. Januar 1885 blev fastsat, var det fordi den yngste Son, Anker, som ved et fleraarigt Ophold i Chicago havde sat sig ind i Fabrikvirksomhed, da havde naaet Myn-dighedsalderen. Den ældste Son, Louis, som havde studeret ved den polytekniske Skole i Zürich og senere arbejdet i Faderens Forretning, havde allerede fra 1. Januar 1874 overtaget Bestyrelsen af Fabrikerne i Frederiksværk. — Den ældste Datter, Ankerita, gift med svensk-norsk Generalkonsul Bernhöft, fik ved Skiftet overdraget den store Ejendom Nr. 37 i Nørresøgade, der ved Mellembygninger fortsattes til Nansensgade. Den yngste Datter, Louise, fik en Ejendom i Nørrefarimagsgade, gl. Nr. 54, nuværende Nr. 66, 68 og 70 og Nr. 12 i Blaagaardsgade samt

Ejendommen Slotsgade, gl. Nr. 6, Hjørnестedet til Baggensengade. Anker Heegaard maa dog senere være kommen til den Erkendelse, at disse Døtre ikke var blevne fyldestgjorte ved dette Skifte; thi i det af ham og Hustru efterladte Testamente var der yderligere tilstaaet dem hver et Legat paa 150,000 Kr. At Forældrene, udover hvad de afstod til Børnene, forbeholdt sig selv en stor Del af Formuen er selvfølgelig.

Lørdagen 14. Sept. 1844 blev Anker Heegaard viet til Louise Christine Feilberg, som var født 11. Decbr. 1821 og var yngste Datter af Justitsraad, Chef i Nationalbanken Henning Frederik Feilberg og Hustru Louise Christine født Brummer. Vielsen foregik i Snedsted Præstebolig i Thy, hvor den bekendte Pædagog Ludvig Christian Müller dengang var Sognepræst og Forstander for Snedsted Seminarium. Naar Vielsen ikke foregik i København, har en medvirkende Aarsag muligvis været den, at Brudens Forældre paa den Tid begge var døde, og naar det blev Müller der viede dem, var det fordi han var en fælles Bekendt af Brudeparret.

I de første 3 Aar af deres Ægteskab boede Anker Heegaard og hans Hustru i Frederiksborggade Nr. 143; men, som omtalt, flyttede de i Slutningen af 1847 ud paa Villaaen ved Støberiet i Blaagaardsgade, hvor de i 37 Aar havde deres Hjem. Da Anker Heegaard med Aaret 1884 trak sig ud af Forretningen, havde han forinden købt den store Hjørneejendom Nr. 16 i Ahlefeldtsgade. Her havde han paa 2den

Sal en stor elegant Lejlighed med Udsigt baade til Grønttorvet og Ørstedsparken, og i denne Lejlighed havde han og hans Hustru deres Hjem til deres Død. Vistnok i Begyndelsen af 1870erne havde Anker Heegaard i Ny Taarbæk købt en Villa, Villa Rekna kaldet, beliggende paa en af de Skrænter ved Vejen til Skodsborg, der falde meget stejlt af mod Øresund; Købesummen

Pastor R. Frimodt.
St. Johannes Kirkes første Præst.
(Se Tekst Side 166).

var 12,000 Rdl. Til denne Villa hørte Udhuse med Staldrum og Vognremise, ligesom ogsaa en mindre Have beliggende paa et tildels meget kuperet Terræn. Ved Strandbredden var der et Badehus, og ved Foden af Skrænten lod Anker Heegaard indrette et lille Vandværk, hvorfra Vandet ved en snild Mekanisme blev drevet op til Villaen og Haven. Den Skrænt, hvorpaa denne Villa er beliggende, er en Parcel af en større Skrænt, som en Fisker omkring Aaret 1830 havde købt af den bekendte Kammeraad Drewsen paa Strandmøllen og betalt med 300 Rdl. Nu 40 Aar senere blev denne Skrænt udstykket i flere Parceller, og Salget af disse indbragte Arvingerne efter denne Fisker op mod 100,000 Kr. Fra Villa Rekna havde man en storartet Udsigt til Hveen og Sverrigs Kyst. I denne Villa havde Anker Heegaard og hans Hustru Sommerbolig til deres Død; senere er denne Ejendom af deres Arvin-

Retter, og dertil gennemgaaende bedre, særlig bedre lagrede, Vine, end nu omstunder. Hos Anker Heegaard var Gæsternes Antal ogsaa som oftest begrænset; Fru Heegaard holdt sig til den klassiske Regel, at et Selskab ikke maatte være færre end Gratierne og ikke flere end Muserne. — Selv har jeg (Lærer Poul Henrik Heegaard) i tidligere Aar ikke saa sjælden været Gæst ved deres Middage, og jeg kunde da være temmelig sikker paa i Selskabet at træffe en eller anden interessant Personlighed. Den bekendte norske Digterinde Magdalene Thoresen var en mangeaarig Veninde af Familien, og gennem hende blev i deres Hjem indført flere berømte Nordmænd. Jeg er her truffen sammen med Digterne Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ibsen, Welhaven og Andreas Munk, Malerne Thaulow og Tideman. Af kendte danske har jeg der været sammen med theologisk Professor Her-

St. Hans Torv set fra Fælledvej.

T. v. St. Johannes Kirken, t. h. Blegdamsvej. Aar 1880.

ger solgt til Grosserer Peter Petersen af Firmaet Petersen og Albeck.

Anker Heegaards Hjem var, som en Rigmands Hjem bør være, smukt og hyggeligt indrettet, men hvor man dog altid sporede en fornuftig gennemført Økonomi. I de 37 Aar han boede i Villaen paa Blaagaard, blev der kun foretaget smaa Forandringer med Lejligheden og dens Udstyr, og da han flyttede til Ahlefeldtsgade blev der vel anskaffet enkelte nye Møbler, men hovedsagelig blev dog ogsaa Lejligheden der monteret med det gamle Inventarium fra Villaen. Anker Heegaard og hans Hustru var gæstfri; men nogen stor Omgang udover den nærmeste Familie havde de neppe; de var sikkert i den Retning temmelig kræsne. Deres Hjem var et af de første indenfor det københavnske Bourgeoisie, hvor Fortidens Aftenselskaber blev afløst af Middagselskaber; men i hvert Tilfælde var det meget undtagelsesvis, naar de indlod sig paa noget i Lighed med Nutidens overdaadige og meget sene Dinéer, en Uskik, som ogsaa først længere hen i Tiden har faaet Overhaand. I de Tider lod Indbydelsen til en Middag aldrig senere end paa Kl. 5, og Mønerne var overalt som Regel kun paa faa, men gode og solide

mansen, Telegrafdirektøren og Digteren Peter Faber, Maleren Exner, Skuespiller Emil Poulsen o. fl. Til deres nærmeste Omgang hørte ogsaa Højesteretsassessor Christian Rimestad, der var gift med en Søsterdatter af Anker Heegaard. Som man ser, var det fornemlig Videnskabsmænd, Digtere og Kunstnere, der var Gæster i dette Hjem, medens her kun sjældent saas Forretningsmænd, naar de da ikke hørte til Familien. Iøvrigt var det vistnok Fru Heegaard, som havde den største Indflydelse paa Valget af deres Omgang. Meget store Selskaber hos Anker Heegaard har jeg kun overværet ved Døtrene Ankeritas og Maries Bryllup, hvoraf det første blev fejret ved en Fest i Hjemmet, det sidste paa Skydebanen. Efter at Anker Heegaard og hans Hustru var flyttet til Ahlefeldtsgade, kom jeg kun sjældent i deres Hjem og i hvert Tilfælde kun, naar jeg havde Ærinde der. Iøvrigt tror jeg nok, at deres Omgang her nærmest indskrænkede sig til Børnene og Svigerbørnene.

I en lang Aarrække tilbragte Anker Heegaard og hans Hustru Maanederne Marts, April og Maj i Udlandet dels for deres Fornøjelse, men ogsaa fordi Anker Heegaard, som jævnlig led af Bronchitis, kun daarligt kunde taale disse Maaneders her i

Landet som oftest ublide og stærkt vekslende klimatiske Forhold. I Aaret 1867 om Foraaret blev han haardt angreben af Lungehindebetændelse, der bragte ham Døden nær, men hvoraf han dog kom sig, uden at Sygdommen efterlod nogen varig Svækkelse; sin Reconvalescens tilbragte han i Schweiz. Hele Vinteren 1877—1878 lige fra Efteraarets Begyndelse til langt ud paa Foraaret opholdt han sig, ogsaa for sit Helbreds Skyld, i Amelie les Bains i Pyrenæerne ledsaget af sin Hustru og sin ugifte Datter Louise. Fru Heegaard magtede flere fremmede Sprog godt; Anker Heegaard talte kun tysk og engelsk; men iøvrigt klarede han sig ogsaa godt paa italiensk og fransk ved Hjælp af enkelte Ord og Sætninger, og hvor dette ikke slog til, forstod han ypperligt at benytte Gestus. Jeg mindes han engang fortalte mig, at naar han i Paris kom ind i en Butik, havde han

1907, gift 18. Marts 1879 med Bjørn Stephensen, cand. phil., Fabrikejer, født 23. April 1855.

6. Henning Frederik Christian Mathias Anker H., født 4. Aug. 1858, Fabrikejer, gift i Chicago 12. Maj 1885 med Annette Magna Dreier, født 28. Aug. 1866, død 1910.

Som ovenfor sagt, havde Anker Heegaard og hans Hustru allerede i Aaret 1879 skiftet med deres Børn. Over den Del af Formuen, de havde forbeholdt sig selv, blev der 2. April 1890 oprettet et Testamente, der indledes med følgende Ord:

„Vi undertegnede Ægtefolk, Etatsraad Stephen Peter Anker Heegaard og Hustru Louise Christine, født Feilberg, der have fyldstgjort alle vore Børn for Arv efter os og derfor modtaget Afkald, bestemmer herved som vor sidste Villie følgende:“ —

I Kraft af dette Testamente blev den længstlevende af Ægte-

Udsigt fra St. Johannes Kirkes Spir, Aar 1915.

Midt i Billedet ses i Forgrunden St. Hans Torv og Fælledvej, t. v. Hj. af St. Hansgade, t. h. Elmegade.

for Skik at staa med en Hundredefrancseddel i Haanden, hvad der altid paa Butikspersonalet hjalp mærkeligt med Hensyn til den gensidige Forstaaelse. I sine sidste Leveaar tabte Anker Heegaard Lysten til at rejse og foretrak at blive i Hjemmet, medens Fru Heegaard til Stadighed fortsatte sine aarlige Rejser, ledsaget af sin ugifte Datter. I Theatre og paa Concerter var baade Heegaard og Fru Heegaard hyppige Gæster; af Musikforeningen var de begge Medlemmer lige fra dens Stiftelse. —

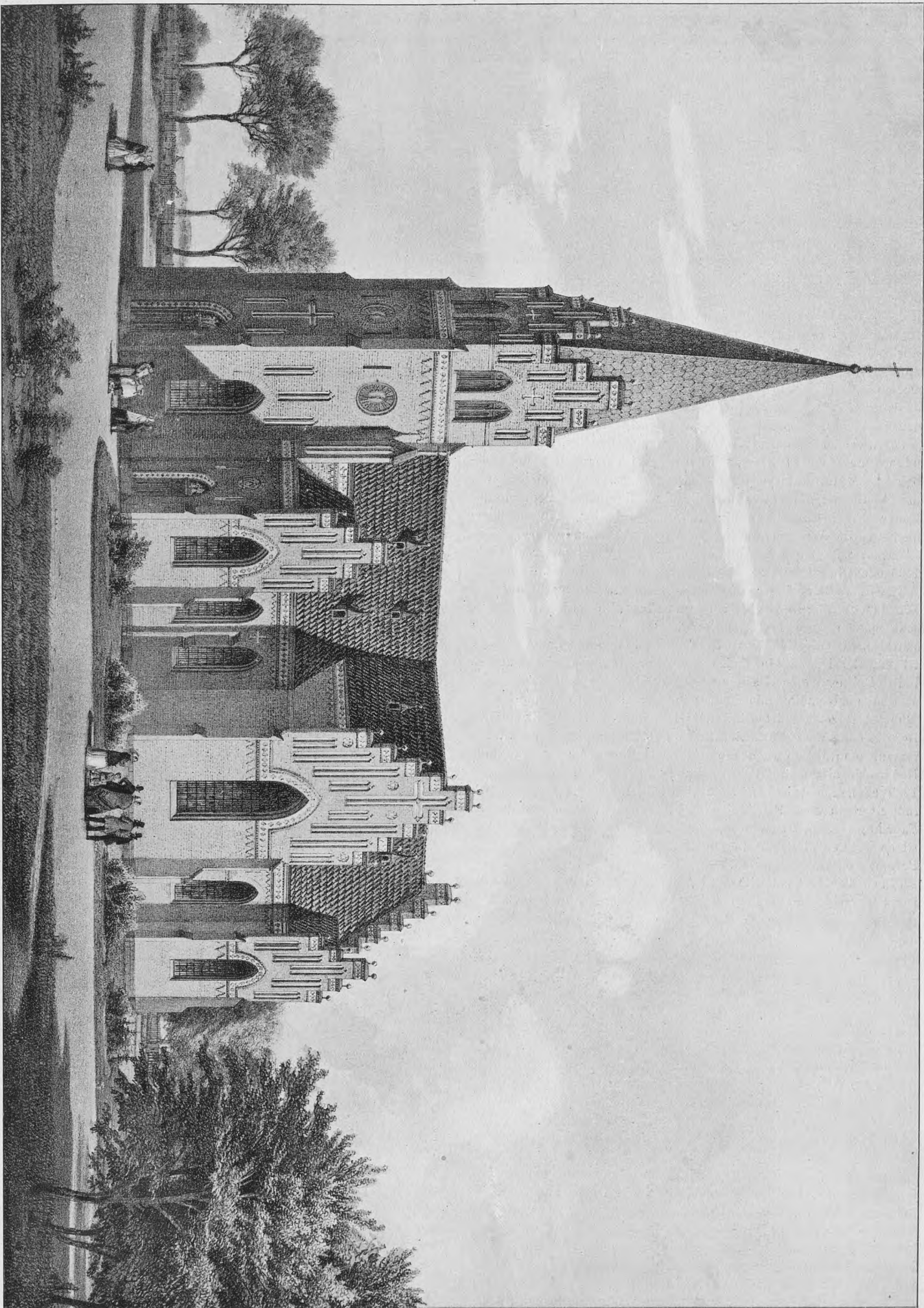
I deres Ægteskab havde Anker Heegaard og hans Hustru følgende Børn:

1. Louis Carl H., født 20. Juli 1845, Fabrikejer, gift 3. Juni 1879 med Caroline Marie Dorothea Hagerup, født 27. Septbr. 1855, død 23. Marts 1914.
2. Stefanie Petrea Ankerita H., født 28. Juni 1847, gift 24. Oktbr. 1868 med Herman Severin Bernhoft, født 11. Januar 1824, død 22. Decbr. 1894, svensk-norsk Konsul i Barcelona, senere svensk-norsk Generalkonsul i København.
3. Anna Sophie H., født 12. Februar 1849, død 7. Juli 1854.
4. Louise Christine H., født 10. Juni 1850, ugift.
5. Anny Marie Magdalene H., født 9. Maj 1853, død 21. Septbr.

folkene indsat som eneste Universalarving af den først afdøde, og under den Forudsætning og med et fælles Ønske hos begge om, at den længstlevende ikke vil forbruge eller forringe den ved først afdødes Bortgang tilstedeværende Formue. Som Følge heraf traadte altsaa de øvrige Bestemmelser i Testamentet først Kraft, da Fru Heegaard som den længstlevende afgik ved Døden 13. Januar 1905. —

Testamentet bestemmer først, hvorledes der skal forholdes med de faste Ejendomme og alle Løsørestandene, som tilhører Dødsboet. Derefter følger en stor Del Legater, der tillægges dels enkelte af Børnene og dels andre Medlemmer af Testators og Testatrices Slægt samt enkelte nærstaaende Venner, ligesom ogsaa en Del Folk, der i forskellige Stillinger havde været i Anker Heegaards Tjeneste. Disse Legater udgør tilsammen en Sum af 494,500 Kr., og dertil kommer Eftergivelse af en betydelig Del Gæld, hvori forskellige dels af Slægten og dels af Fremmede stod til Boet. —

Men ud over disse personlige Legater stiftedes i Testamentet en hel Del andre, skænkede til offentlige Formaal. For disse Legaters Vedkommende er Testamentets Ordlydende denne:

St. Johannes Kirken ved St. Hans Torv, opført 1856—61 efter Tegning af Arkitekt S. Th. Sørensen. Grundstenen nedlægtes 20. Juni 1856, Kirken indvielses 25. August 1861. (Se Teksten Side 164).

Til Foreningen til Lærerinders Understøttelse i København 30,000 Kr., til Prinsesse Thyras Asyl 20,000 Kr., til Børnesanatorierne i København 30,000 Kr., til Marthaforeningen i København 20,000 Kr., til Lærings-Plejehjemmet 20,000 Kr., til det tekniske Selskabs Skole i København 50,000 Kr., til Arbejderforeningen af 1860 i København 20,000 Kr., dog paa Betingelse af, at den forinden den længstlevendes Død senest udkomne Fortegnelse over Medlemmerne efter Executorernes Skøn indeholder mindst 1,000 egentlige Arbejdere, til Opførelse af Arbejderboliger paa Frederiksværk 30,000 Kr., der udbetales til Firmaet „Anker Heegaard“, for af dette at anvendes efter Bestemmelsen, til Bestyrelsen af Borgerrepræsentationens Legatudvalg 50,000 Kr., til Bespisning med en Ret varm Mad i 4 Vintermaaneder af Friskolebørnene i Skolerne paa Nørrebro, saalænge indtil saadan Bespisning ved Kommunens Foranstaltning indføres i andre Skoler og derefter til Forsyning af disse Børn med Beklædningsgenstande, navnlig Skotøj, til det tekniske Selskabs Skole i København foruden de ovenfor nævnte 50,000 Kr. yderligere 50,000 Kr. til Afholdelse aarlig af en Række populære Foredrag for Menigmand i Naturlære og i andre Naturvidenskaber samt i Historie, hvilke Foredrag ønskes afholdte i den almindelige Forsamlings- og Foreningsbygning, der for nærværende Tid er i Rømersgade, til Kysthospitalet paa Refsnæs 20,000 Kr., til Studentersamfundets Retshjælp for ubemidlede 10,000 Kr. og til det danske Hedeselskab Aktierne i Albobugten lydende paa 5,800 Kr. —

For disse til offentlige Formaal bestemte Legater, der samlede udgøre en Sum af 345,800 Kr., tages i Testamentet det Forbehold, at Kapitalerne ikke maa forbruges af Gavemodtageren, men skulle være stedsevarende Legater, ligesom de Panteobligationer, hvori Gaverne mulig fuldbyrdes, heller ikke maa afhændes. Da Arbejderforeningen af 1860 ikke kunde opfylde den til Legatet knyttede Betingelse, blandt sine Medlemmer at tælle 1000 egentlige Arbejdere, bortfaldt altsaa dette Legat. —

Til Universalarvinger af Resten af Testators og Testatrices Efterladenskaber indsættes i Testamentet alle deres Børnebørn, som maatte være fødte 19 Aarsdagen efter Testamentets Opsættelse, altsaa inden 2. April 1909, med lige Ret uden Hensyn til om der i en Linie findes flere Børnebørn end i en anden. Indtil Delingen efter Bestemmelsen kunde finde Sted, skulde Kapitalen med paaløbende Renter indestaa i Overformynderiet. —

Til at forrette Skiftet indsættes i Testamentet som Executores Højesteretsassessor Chr. Rimestad og Overretsprokurator P. A. Petersen, men da disse begge afgik ved Døden før Etatsraadinde Heegaard, altsaa før Skiftet kunde foretages, blev der 8. Maj 1899 af hende føjet en Klausul til Testamentet, hvorved hun indsætter sin Søn, Fabrikejer M. A. Heegaard, og sin Svigersøn, Fabrikejer Bjørn Stephensen, som Executores, og som Kuratorer til at bistaa ved Behandlingen af Boet Overretssagførerne Anton Petersen og Niels Petersen. —

Sine sidste Leveaar tilbragte Anker Heegaard i uforstyrret Ro i sin herskabelige Lejlighed Ahlefeldtsgade Nr. 16 og Somrene paa Landstedet i Ny Taarbæk. I disse Aar beskæftigede han sig hovedsagenlig med Læsning; men for ham, der i saa mange Aar havde været vant til meget Arbejde og stor Virksomhed, er Tiden sikkert ofte falden lang. Hans sidste Sygdom var Bronchitis, som i Forening med Alderdomssvaghed i Løbet af nogle Dage medførte Døden, der indtraf 19. Decbr. 1893, da han gik i sit 79de Aar. Under stor Deltagelse blev han begravet fra Johannes Kirken paa Nørrebro, den Kirke, hvortil han havde skænket Klokkerne og ydet et større Pengebidrag. Som Tak for de mange store Legater, der i hans og Hustrus Testamente var skænket til offentlige Formaal, har Kommunalbestyrelsen i København vedtaget, at en af de nye Gader i Nærheden af Glyptoteket skal opkaldes efter ham og hedde: „Anker Heegaardsgade“. —

Etatsraadinde Heegaard overlevede sin Mand i lidt over 11 Aar, i hvilke hun levede sammen med sin ugifte Datter Louise i Ejendommen i Ahlefeldtsgade. Endnu op i sin høje Alderdom var hun rask og rørig, saaledes at hun aarlig kunde foretage sin sædvanlige Foraarsrejse til Syden. Kun hendes Hørelse blev i hendes sidste Leveaar svag. Den store Formue, hun havde taget i Arv efter sin Mand, forvaltede hun redeligt i Overensstemmelse med det i deres fælles Testamente udtalte Ønske, at den ikke maatte forringes; tværtimod blev Kapitalen ved paaløbne Renter vistnok i disse Aar ikke saa lidt forøget. Sin Mands

Godgørenhed overfor trængende Slægtninge fortsatte hun i fuldt Maal og sikkert har hun ogsaa paa anden Maade gjort meget godt. Et Portræt af Etatsraadinde Heegaard, malet i Legemsstørrelse af Exner i hendes yngre Aar, viser, at hun i sin Ungdom med smukke og aabne Ansigtstræk har forenet en høj og statelig Figur og dette sit indtagende Ydre bevarede hun i en lang Aarrække. Af Interesser havde hun mange; særlig var hun passioneret for Rejser i Udlandet, og paa disse lykkedes det hende at tilvende sig god Færdighed i flere levende Sprog, ligesom hun ogsaa paa disse Rejser ved sit vindende Væsen stiftede nærmere Bekendtskab og Gæstevenskab med adskillige Udlændinge, som, naar de aflagde Besøg her i Danmark, da ogsaa var Gæster i hendes Hjem. Den 13. Januar 1905 afgik hun ved Døden i den høje Alder af 83 Aar. Hun og hendes Mand ligge begravede paa Assistents Kirkegaard, og allerede i hendes Levetid blev der paa deres Gravsted rejst et stort og smukt Monument fælles for dem begge. —

Paa Firmaets Kontor i Havnegade er der en Broncebuste af Anker Heegaard, som, hver Gang jeg ser den, levende minder mig om Manden. Hvem Kunstneren har været, ved jeg ikke, men det er lykkedes ham i Trækkene paa denne Buste at lægge netop det, der var det mest karakteristiske hos Anker Heegaard: Klogskab parret med Mildhed og Hjertensgodhed. At Anker Heegaard var en sjælden klog og energisk Forretningsmand, kan der ikke være mindste Tvivl om; Resultatet af hans mangeaarige Virksomhed er et fuldgyldigt Vidnesbyrd herom. Da han i 1847 overtog Støberiet paa Blaagaard, var det langtfra under gunstige Forhold. Tiderne var dengang gennemgaaende daarlige, og dertil kom, at det Firma, han i en længere Aarrække havde havt i Kompagni med sin ældre Broder, havde maattet gøre et Opbud, hvoraf endnu intet endeligt Resultat forelaa, en Omstændighed, der naturligvis maatte udøve en svækkende Virkning paa hans Kredit. Trods dette lykkedes det ham dog hurtigt at vinde Tillid i Forretningsverdenen, og ved det gode, solide Arbejde, hans Støberi leverede, fik han ogsaa hurtigt god Afsætning paa sine Fabrikvarer. At han allerede i de 10 Aar, han ene drev Støberiet paa Blaagaard, tjente sig en Formue og derved fik de nødvendige Midler til sine senere større Foretagender, kan ikke betvivles.

Men det mindre Støberi paa Blaagaard kunde dog ikke i Længden tilfredsstille hans Trang til større Virksomhed, og det var først ved Købet af Frederiksværk i Aaret 1857, at han ret fik Lejlighed til at udfolde de store Evner og Kræfter, han som Forretningsmand sad inde med. I den lange Aarrække Staten havde drevet Frederiksværk, var Virksomheden her fortsat nærmest i de gamle Spor fra Classens Tid; men Anker Heegaard indførte nu i forskellige Retninger en mere tidssvarende og bedre Drift. Flere af de gamle Værker blev nedlagte, medens nye blev indrettede. Særlig Maskinfabrikationen blev i hans Tid betydelig udvidet; men ogsaa i Tilvirkningen af det almindelige Støbegods blev der foretaget mange Forbedringer. Som alle dygtige Forretningsmænd var Anker Heegaard ogsaa i Besiddelse af fornøden Dristighed, der havde til Følge at han ikke saa sjælden indlod sig paa Forsøg med nye Opfindelser paa Jernindustriens Omraade, naar disse tiltalte ham, men selvfølgelig kunde det ikke undgaa, at han heri af og til kunde lide Skuffelse og Tab. Imidlertid kan der ikke være Tvivl om, at i de 27 Aar han drev Frederiksværk, har denne Forretning givet ham et betydeligt Overskud. —

Et stort Held havde Anker Heegaard deri, at Arbejderforholdene i disse Aar var saa rolige. Den gamle Lavstvang, som tidligere havde beredt Fabrikejerne mange Bryderier, var hævet, og de socialdemokratiske Fagforeninger, der nu ofte forvolder dem store Tab og mange Ærgrelser var først i deres Vorden, da Anker Heegaard med Aaret 1884 trak sig ud af Forretningslivet. Men naar Forholdet mellem ham og hans mange Arbejdere i alle disse Aar var saa godt, skyldtes det dog først og fremmest den Omstændighed, at han var en sjælden human Arbejdsgiver. I Aarene fra 1873 til 1875, da jeg var Formand i: „Foreningen til Sænkning af Vandstanden i Arresø“, kom jeg jævnlig i Forbindelse og Samtale med Arbejderne paa Frederiksværk og jeg har da fra deres Side aldrig hørt Klager men kun Lovtaler over deres Fabrikherre. Naar jeg i Samtaler med Anker Heegaard kom ind paa dette Spørgsmaal, kunde jeg tydelig mærke, hvor meget hans Arbejderes Ve og Vel laa ham paa Sinde, han saa i dem

mere Medhjælpere i hans Virksomhed og var altid rede i Raad og Daad at støtte dem. Da i 70erne i forrige Aarhundrede Socialismen begyndte at faa Indpas her i Landet, fik jeg et bestemt Indtryk af, at han ikke stillede sig uvenlig i denne Bevægelse. „Jeg kan saa godt forstaa det“, sagde han en Gang til

Anker Heegaards Hjælpsomhed og Godgørenhed inkskrænker sig paa ingen Maade ene til hans Funktionærer og Arbejdere, ogsaa over for andre strakte den sig vidt. Mange er de han i Aarenes Løb har hjulpet og det er vistnok kun meget faa, som har henvendt sig til ham om Hjælp, der har faaet Afslag, og i

St. Johannes Kirken Indre ved Indvielsen.

mig, „Arbejderne er ogsaa Mennesker, og det er ganske rimeligt de kræver samme Rettigheder og stiller samme Krav til Livet som vi andre“. Men ganske vist, den Magt Socialdemokratiet i de senere Aar har faaet, oplevede han ikke, ligesom han ogsaa under hele sin Virksomhed blev forskaanet for de store Tab og mange Fortrædeligheder Arbejdsgiverne nu jævnlig fra Arbejdernes Side er udsat for. —

hvert Tilfælde saa kun Folk han fandt ikke fortjente at støttes. Hvor meget særligt de smaa og nødlidende i Samfundet laa ham paa Hjerte, bærer hans efterladte Testamente noksom Vidnesbyrd om. Ogsaa i levende Live bragte han paa dette Omraade mange og store Ofre; jeg skal saaledes kun minde om, at han i sin Tid skænkede baade Grunden og Bygningen til Prinsesse Thyras Asyl paa Nørrebro, en af de Institutioner han ogsaa højsindet betænkte i sit Testamente.

Liberal i sine Anskuelse var Anker Heegaard ogsaa i politisk Henseende, men iøvrigt ikke nogen ivrig Politiker. Oprindeligt hørte han til det nationalliberale Parti; men da dette mere og mere blev reaktionært, fjernede han sig fra det, uden dog helt at slutte sig til Venstrepartiet, i hvilket han, den københavnske Borger og store Industridrivende, maaske saa et i for høj Grad rent og bart Landboparti. I Begyndelsen af 70'erne i forrige Aarhundrede sluttede jeg mig straks til det da først i København begyndende Oppositionsparti, og bidrog efter Evne mit til at fremme Venstres Sag i Hovedstaden. Dengang i København at være kendt som Venstremand, var alt andet end behageligt, uglest som man var snart af alle. Flere, ja vel de fleste, af mine Slægtninge og tidligere Venner tog mig dette i høj Grad ilde op og lod mig paa forskellig Maade mærke det, enkelte brød end ogsaa helt Omgang med mig. Men i Anker Heegaards Optræden overfor mig var der ikke Spor af Forandring, og da jeg engang ligefrem rettede et Spørgsmaal til ham herom, svarede han: „Enhver maa i Politik have Ret til at følge sin Overbevisning, det kunde aldrig falde mig ind at fordømme nogen, fordi han i politisk Henseende eller i andre Retninger ikke deler mine Anskuelse. Jeg handler altid efter min Overbevisning og samme Ret indrømmer jeg andre“. Som Anker Heegaard heri behandlede mig, stillede han sig ogsaa overfor andre af Oppositionens Mænd; jeg har saaledes i disse Aar i hans Hjem været Gæst sammen med C. Berg, den Mand, der i de Tider mere end nogen anden stod i Ugunst og var lagt for Had i det københavnske Bourgeoisie. —

At en Mand med det Hjertelag Anker Heegaard var i Besiddelse af maatte være en god og kærlig Ægtefælle for sin Hustru og Fader for sine Børn, er en Selvfølge. Men ogsaa sin øvrige Slægt omfattede han med den største Velvillie, og hvor der var Trang til Stede, traadte han stødsende hjælpende til og det ikke paa nogen karrig og smaalig Maade. Flere af Slægten paa hans og hans Hustrus Side havde i Aarrækker noget nær hele deres Underhold fra ham. Sikkert har han af sin Hustru taget Løfte om, at hun, hvis han døde først, fremdeles ydede disse Slægtninge den samme Hjælp, de havde faaet af ham, et Løfte hun ærligt holdt, og gennem sit efterladte Testamente har han sørget for at deres Fremtid ogsaa efter hans og hans Hustrus Død blev betrygget. —

Ethvert Samfund maa ønske sig mange Borgere som Anker Heegaard, og enhver Slægt kan være stolt af blandt sin Medlemmer at tælle en Mand som han. Men derfor bør ogsaa Mindet om ham, først og fremmest da i vor egen Slægt, gennem lange Tider bevares med pietetsfuld og taknemlig Kærlighed, Agtelse og Ærbødighed, og kært skulde det være mig, om jeg gennem denne korte Levnetsskildring af ham har kunnet yde mit Bidrag hertil. —

Firmaet var allerede fra 1. Januar 1884 af Anker Heegaard overdraget til hans 2 Sønner: Louis Heegaard, M. A. Heegaard og hans Svigersøn Bjørn Stephensen.

I 1898 solgtes Fabriken i Blaagaardsgade til Københavns Kommune, og den der drevne Virksomhed flyttedes til en ny opført Fabrik i Lyngbygade (nu Hillerødgade); men denne Fabrik afhændedes i 1913 til Maskinfabriken „Aurora“, da hele Fabrikationsvirksomheden henlagdes til Fabriken paa Frederiksværk.

Efter M. A. Heegaards Død (1910) var Louis Heegaard og Bjørn Stephensen Ene-Indehavere, og efter Louis Heegaards Død (1914) indtraadte i hans Sted hans Enke, Fru Caroline Heegaard, født Hagerup, som i Ledelsen var repræsenteret af sin Søn, H. A. Heegaard og sin Svigersøn, Holger S. Dahl.

Den 1. Januar 1918 solgtes hele Virksomheden til A/S. L. Lange & Co., Svendborg, i hvilket den paa Frederiksværk drevne Fabrikation med tilhørende Udsalg i København føres under Navnet: Anker Heegaards A/S.

Alderstrøst.

Den 14. April 1862 købte Haandværkerforeningen af Handlungartner J. P. Hansen den store Grund paa 10192 □ Alen foran paa Nørrebrogade, bag hvilken den da endnu ubebyggede Baggesensgade var anstukket, og man tør vel nok sige, at det var alle Haandværkeres Foregangsmand og bedste Ven i hine Tider, Krigsraad J. Lassenius Kramp, der var den virkelige Sjæl i og Ophavsmand til Ideen.

Men hvem skulde være Bygningens Arkitekt? Der var jo nok af unge og gamle Ærgærrigheder, som netop hos Haandværkerne, hvem de kunde skaffe Arbejde, havde Fortalere nok.

Man behøvede dog ikke at gaa ret langt, blot skraas over Gaden for at finde den rette Mand; en Søn af en brav Haandværker, Snedker Severin Sørensen, var bleven Arkitekt efter en af Guldmedailler og Rejsestipendier stjernebestrøet Karriere. Det var Arkitekt Severin Theodor Emilius Sørensen, som havde gaaet i Lære hos selveste Bindsbøll og opført den ny Johanneskirke.

Han stod i nær Forbindelse med Johanneskirkens unge og højt-skattede Præst Rudolf Frimodt, og det var givet, at disse to Kapaciteter i Forening var de rette Mænd til at skabe Alderdomshjemmet for Haandværkere.

Arkitekt Sørensen døde 5. Maj 1867, og fik ikke Lejlighed til at opfylde de Forhaabninger, der knyttedes til hans Kunst efterat Johanneskirken og Alderstrøst var opført, men bedre og dygtigere Minder om sin Kunst kan ingen Kunstner ønske sig.

St. Johanneskirken.

Om St. Johanneskirken paa Nørrebro skriver Illustreret Tidende 21. Oktober 1860:

„Naar St. Johanneskirken paa Nørrebro, uagtet sine ringere Dimensioner, dog fra flere af Omegnens Spadsereveje gjør sig gjældende ved sit maleriske skønne Udseende, da er det intet Under, at Opmærksomheden alt længe, saavel i Skrift og Tale som i Lithographie og Tegning, har været henvendt paa denne Bygnings Ydre, og at mange lokkes did til en nærmere Beskuelse af disse saa simple, men dog saa smukke og harmoniske Bygningsformer, der ved den eiendommelige hjemlige Karakter, der gaar igjennem det Hele, absolut maa tiltale Enhver, der har Sands for skjønne monumentale Kirkearkitektur.

Man vil erindre, at denne Kirkes Tilblivelse skyldes en Deel agtede Medborgere paa Nørre- og Østerbro, der efter disse Forstæders mægtige Udvidelse følte dyb Trang til et Guds Huus i større Nærhed end Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn, og som til Afhjælpning af denne Trang ved en offentlig Forsamling valgte en Bestyrelse, bestaaende af Justitsraad Vroblewski, Kammerraad Feilberg, Doctor Knudsen, Assessor Glahn og Fabrikant Petersen, hvilken Bestyrelse derefter paa Regeringens Vegne tiltraadtes af Etatsraad, nuværende Justitsminister Casse.

Denne Bestyrelses rastløse Iver ved Samling af milde Gaver og ved andre Foranstaltninger til Øiemedets Fremme i Forbindelse med den af Pastor Rafn skænkede betydelige Gave af 9,000 Rdl., gjorde det muligt, at Opførelsen af det attraaede Guds Huus kunde paabegyndes i Foraaret 1856, hvorefter Grundstenen af Hans Majestæt høitideligen nedlagdes med de Ord: „Til Ære for Gud og Opbyggelse for Menigheden“.

Ved fortsat Iver og Interesse har den nævnte Bestyrelse under mange Gjenvordigheder nu bragt Sagen saavidt, at Kirken staar fuldendt, hvad det Ydre angaar, med en udvendig Længde af 70 Alen imellem Murene og en Brede af 40 Alen i Korsfløiene, medens den øvrige Brede er 27½ Alen, hvoraf en Sidegang paa hver Side optager 5 Alen. Foruden det rummelige Chor — under hvilket er anlagt en hvælvet Krypt til Varmeapparatet — findes i Tilslutning til dette et Sacristi paa hver Side, og foran ved Taarnet, der med sit Spir har en Høide af 150 Fod, er der anlagt et Capel til hver Side med egen Indgang.

Hvad det Indre angaar, da er det nu saavidt fremmet, at vi med god Grund tør opfordre Enhver til ogsaa at tage dette i Øiesyn, og vi ere overbeviste om, at neppe Nogen skal føle sig skuffet i sine Forventninger. Naar man nemlig efter det Ydre skulde være tilbøielig til at vente sig mindre, eller ikke betydelige, Dimensioner, da bliver man behageligt overrasket ved at træde ind i et imponerende, lyst og prægtigt hvælvet Rum, hvilket vi have forsøgt at gjengive i omstaaende Tegning, saaledes som det vil vise sig, naar det er færdigt til Afbenyttelse.

Mellem gothiske Spidsbuer ere Hvælvingerne opførte med frempringende Ribber i ziirlige Kors- og Stjerneformer, der hvile paa Soilebundter af imponerende Dimensioner. Hovedskibet med sine Korsfløie og det ottekantede Chor er et saa harmonisk afsluttet og skjønt opløftende Hele, at man ved at betræde dette Tempels Indre uvilkaarligt føler sig hensat i en blid og høitidelig Stemning.

Dette behagelige Indtryk vil sikkert end mere forhøies ved den Maling, man fortiden er beskæftiget med at udføre, hvorved Hvælvingerne gives en lys blaa Tone og Væggene en dertil passende Marmorfarve, og omendskjønt denne Maling, saavidt os bekjendt, kun bør anses for foreløbig — da Bygmesterens oprindelige Bestemmelse med en fuldstændig gennemført Decoration, maatte stilles i Bero af Mangel paa dertil fornødne Midler — saa maa man dog yde Maler og Voxdugsfabrikant Meyer særdeles Tak, fordi han med Architektens Bistand velvillig udfører dette Arbeide, da man ellers maatte have nøiedes med den i vore Kirker desværre altfor almindelige Overhvidtning.

Som bekjendt skyldes Tegningerne til dette smukke Bygningsarbeide vor talentfulde Architect, Bygningsinspektør Sørensen, som ogsaa med særdeles Omhyggelighed, Iver og Interesse for

Som ovenberørt er Kirkens Indvielse bestemt at skulle finde Sted til førstkommende Pintse; det skulde derfor glæde os om disse Linier maatte kunne bidrage noget til Fuldendelsen af et Tempel, der gennem Tider vil staae som et smukt og værdigt Mindesmærke.“

Om Kirkens Indvielse citerer vi Illustreret Tidende af 25. September 1861:

„Nørrefælled har i mange Aar ikkun været en Tumleplads for Heste og Køer, der vare fordømte til at tygge dens tarvelige Græs, samt for Kjøbenhavns Garnison, som øvedes i krigersk Færd. Den havde kun een tilsyneladende Seværdighed af fremvise: Holger Danskes Briller; men nu er der kommet en virkelig til, idet en Sognekirke for det omliggende Kvarteer er reist paa Fælledens sydadvendte Spids.

Afvigte Søndag blev denne Kirke høitideligen indviet. Det var

Københavns Amts Thing- og Arresthus paa Blegdamsvej 6 inden Ombygningen i Aaret 1912.

Sagen har ledet Udførelsen af dette just ikke almindelige og ved saa mange — navnlig pecuniære — Vanskeligheder besværliggjorte Arbejde. Saamegen større Glæde og Lykke tør vi vel derfor ogsaa spaae saavel ham som Enhver, der har haft Deel i denne Kirkes Opførelse, naar den, som det jo haabes, om kort Tid vil være fuldendt.

Muur- og Tømrerarbeidet er udført særdeles smukt og godt af Muurmester Carstensen og Tømrermester Wenzel, og uagtet den fornødne Capital endnu ikke ganske er tilstede, har Bestyrelsen for Kirkens Opførelse dog ladet det indre Snedkerarbeide m. v. iværksætte, i det tillidsfulde Haab, at det Resterende ved velvillig Imødekommen vil indgaae inden næste Pintse, til hvilken Tid den agtes indviet.

Prædikestolen skænkes af Bestyrelsens Formand, Kammerraad Feilberg og udføres af Billedskærer Brinckopff; Alterkarrene ere givne af „bestandig borgerlig Forening“ og udførte af Guldmed Herreborg, alt efter Bygmesterens Tegninger. Kjøbenhavns Magistrat lader Kirkens Klokker støbe paa Frederiksværk, Uhret forfærdige af Uhrmager Funck og Orgelet bygge af Orgelbygger Gregersen; dets Opstilling vil blive paabegyndt i disse Dage.

en Festdag for hele „Udenbyes Klædebo Kvarteer“, hvis talrige Beboere tilligemed en stor Mængde af Stadens Indvaanere, vare paa Benene i Kisteklæder fra den tidlige Morgenstund, ikke saameget for at komme ind i Kirken, thi den havde kun Plads for de faa, der var forsynede med Adgangskort, som for at beskue de mange paa Nørrebrogade anbragte Flag og Blomsterprydelser, Dekorationerne ved Voldene, samt især Toget, der drog til Kirken, og da først og Fremmost H. M. Kongen i sin Glaskareth med de sex hvidfødte Heste, med fire Løbere, med Hofetat og Hestgarde.

Høitideligheden bivaanedes tillige af H. K. H. Arveprindsen, Ministrene, Stiftamtmanden, Overpræsidenten med Borgemestere og Raadmænd, samt af Universitetets Rector og Professorer. Ved Kongens Ankomst til Kirken modtoges han af Sjællands Biskop med Kirkebestyrelsen, som førte H. Maj. op i Choret. Derefter bleve de hellige Kar frembaarne og af Biskoppen hensatte paa Alteret. Confessionarius Provst Münster holdt en kort Bøn i Chordøren, hvorpaa første Deel af en af Ingemann forfattet og af Emil Hartmann componeret Cantate blev afsunget. Biskoppen traadte dernæst hen for Alteret, hvor han holdt en Tale og foretog Indvielsen ved at nedbede Velsignelse over det hellige Sted,

med Alt hvad deri fandtes, og over de hellige Handlinger, som skulle fuldbyrdes der. Derefter forestillede Biskoppen den udnævnte Præst for Forsamlingen, oplæste Kaldsbrevet og bad en Bøn for Kongen og det Kongelige Huus. Den sidste Deel af Cantaten blev da afsunget, hvorpaa Pastor Frimodt fra Prædikestolen holdt en Tiltrædelsestale; da den var endt, sang Forsamlingen en Psalme og Provst Münter læste Slutningsbønnen i Chordøren. Dermed var Høitideligheden tilende.

Til den i „Ill. Tid.“ Nr. 56 givne udførligere Beskrivelse af Kirken, skulle vi kun føie, at den synes at egne sig fortrinligt til sin Bestemmelse i akustisk Henseende. Det kan ikke noksom fremhæves, at denne smukke Kirke fornemmelig skyldes Bygnings-Committeens utrættelige Virksomhed og Iver for Foretagendet, der ellers, uagtet de mange Gaver og Offere, saavel fra Privat som fra det Offentliges Side, neppe vilde være blevet ført tilende paa en saa tilfredsstillende Maade.“

Pastor R. Frimodt.

„Illustreret Tidende“ skriver d. 30te Marts 1879 følgende:

„Den danske Menighed har i disse Dage lidt et tungt Tab, der særligt for Hovedstadens kirkelige Liv og for dettes nuværende Udvikling i mange Henseender er uerstatteligt. Den 21. Marts døde efter nogle Dages Sygdom af en hæftig Lungebetændelse Sognepræsten til St. Johannes Kirken paa Nørrebro, Jens Christian Rudolf Frimodt, kun lidt over 50 Aar gammel. Der er ikke ret mange af de Mænd, som for Øjeblikket virker i vor Kirkes Tjeneste, af hvem Savnet i saa vide Kredse vil føles saa dybt, og vi ere overbeviste om, at hos enhver, der kjendte ham, og for hvem christelig Tro og christeligt Liv er mere end en løs Talemaade eller en tom Skik, har Budskabet om denne Mand's Bortgang fremkaldt en Sorg, der sjældent føles paa denne Maade uden for dem, til hvem vi ere knyttede ved Slægtskabets eller det nøie Venskabs Baand.

Mon dette ikke skulde være begrundet i, at denne Mand var saa klar og bestemt udpræget en Personlighed, en af dem, der selv bragte Lys med sig, og om hvem det derfor var saa let for alle dem, der overhovedet have Sands for de Forhold, hvorom der her vil blive Tale, at danne sig en Anskuelse? Hvad Frimodt var og hvad Frimodt vilde, det forstod Enhver, som kjendte ham ndover den allerløseste Berøring, og det var tilmed vanskeligt at komme i Berøring med ham uden tillige at lære ham at kjende. Hans Fremtræden, lys og aaben som den altid var, maatte gjøre et stærkt Indtryk ved det frejdige, paa samme Tid kraftige og raske som jævne og ligefremme Væsen, som i en sjælden Grad var Mandens Natur, og som saa at sige af sig selv sprang frem fra hele hans Personlighed, medens man under alt dette strax saa og bestandigt mere og mere opdagede den dybeste og inderligste christeligste Alvor, der ogsaa i Sandhed var den Grundvold, som bar Manden selv og hele hans Virksomhed og hele hans Forhold til andre Mennesker. Disse Egenskaber maatte tiltrække de Fleste, og hvor dette var Tilfældet, steg Sympathien snart til rigtig Hengivenhed og urokkelig Tillid; hvor de derimod forstodes, eller mødtes af Antipathi — hvad der i vore Dage de mange smaa Rivninger og Adspittelser selvfølgelig forefalde — der kunde visselig fremkaldes uvillige og forkædte Domme om Manden selv og hans Virksomhed, paa samme Tid som Ingen lettelig skulde kunne nægte baade ham og denne sin Agtelse og i visse Maader sin Beundring. Hvad Frimodt var, en fuldt og varmt troende Christen, for hvem Troen ikke var Kundskab og ikke var delvis Tilslutning, for hvem hverken de overleverede Lærdomme eller Skikke vare Sagens Kjærne, men ikkun Indfatning om Skatten selv, hvis rette Væsen ikke er for fromme Talemaader eller til Skue stillede Gjæringer, men Hjærtets Samfund med og Kjærlighed til den levende Frelser — det var ogsaa det, Frimodt vilde; Christendom som en stærk og levende Virkelighed, en virkelig Overbevisning i Hjærtet, en virkelig Grundtone i Livet, baade det daglige og det festlige, en virkelig Kraft i Ord og i Handling, baade i Bekjendelsens og i Kjærlig-gjærningens Form. Det var Fordringen herom, der i dybe og stærke Toner lød gennem hans Forkyndelse, og det var Fordringen herom, som prægede hele hans Virksomhed.

Det er først og fremmest gennem sin Forkyndelse, han har virket, og det er dens Frugt, der er hans Livs Frugt. Ved den er hans Navn bleven kjendt, ikke blot over Hovedstaden, men over

hele den danske Menighed. Da han for henvend atten Aar siden blev den første Sognepræst ved den nye Kirke paa Nørrebro, og da alt udenfor Voldene, lige fra Ladegaardsaaen til Sundet, tilfaldt hans Sogn, var det en uhyre Opgave, der blev stillet ham, ved Ordets Magt at opdyrke et hidtil — hvad Christendom angik — i saa godt som vild Tilstand henliggende Terrain, og det et saadant, hvis Indbyggertal kunde forudsiges at ville stige betydeligt, og som sikkert i den Tid, der er gaaet siden 1861, har mere end fordoblet sig. I utrolig kort Tid slog den unge, 33aarige Præst igjennem, og en stor, stadig voxende Menighed samlede sig om ham, en Menighed, der selvfølgelig havde Medlemmer rundt omkring fra Byens forskjellige Dele, men hvis Stamme og langt overveiede Flertal var fra de to Broer, hvor hans Virksomhed, alt som Aarene gik, trængte dybere og dybere ind. Den ene Medhjælper efter den anden maatte antages til Embedets forsvarlige Røgt, og da denne Udvei i Længden ikke var tilstrækkelig, eftersom Mangelen laa i at Kirken var for lille, saa delte han med lige saa stor Uegennyttighed som praktisk Sans to Gange efter hinanden sit Sogn, og først opstod saaledes St. Stefanskirken (indviet 1874), dernæst St. Jakobskirken (indviet 1878). Den Indflydelse, som en saadan Virksomhed har haft, lader sig ikke let udmaale; men i særlig Grad fortjener den at nævnes som en af de faste Klipper, hvorpaa Socialismens Angreb forgjæves brød sine Bølger. Frimodts Forkyndelse naaede saa vidt omkring, saa højt op og saa dybt ned i Samfundets forskjellige Lag, fordi den ud fra Ham, som er al christelig Forkyndelses Midtpunkt, søgte at samle om dette Midtpunkt og ikke om noget andet; her var ingen specielle Læresætninger, som skulde føres igjennem, eller individuelle Anskuelser, der skulde gives Kurs. Det var bestandigt det Ene og Samme med den personlige Erfarings hele Vægt og med en brændende Trosaarvaagne Nidkjerhed.

Vi have ovenfor nævnet de to Kirkebygninger, hvis rette Grundlægger han maa siges at være, og navnlig var den Varme og Kraft, hvormed han satte Arbejdet for Kirken paa Østerbro igang, et opmuntrende og sjældent Exempel paa, hvad der ogsaa i vor Tid kan udrettes i christelig Aand, naar det bæres frem paa rette Vis: i Løbet af nogle faa Dage var, som det er i frisk Minde, Foretagendet sikret. Ved Siden af disse Bestræbelser har han for Hovedstadens Vedkommende i en lang Aarrække været Sjælen i den Virksomhed, der omfattes under Betegnelsen „den indre Mission“, som hvis Grundlægger herinde han betragtede en af sine ældre Venner, Pastor Blædel, hvem han bestandigt erkjendte, at han fra sine unge Aar skyldte overordentlig meget. Vi skulde ikke dvæle ved „indre Missions“ forskjellige Bestræbelser, saa meget mindre som den nylig udgivne Aarsberetning for 1878 gjør udførlig Rede for, hvad der hidtil er naaet.

Om hans ydre Livshistorie skal her kun tilføies nogle faa Ord. Han var født Juleaften 1828 paa Birkendegaard ved Kallundborg, hvor hans Fader, der var Godsforvalter paa Lerchenborg, havde sin Bolig. Han blev Student i 1848 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, og theologisk Candidat i 1854. Efter i nogle Aar at have været Lærer i Borgerdydskolen, blev han Adjunkt i Sorø, og her i 1857 Henrik Nicolai Clausens ældste Datter Sofie, med hvem han og med deres sex Børn han har levet det lykkeligste Familienliv. Den 25de August 1861 blev han indsat som Præst ved St. Johannes Kirke i København, og den 1ste Dag indviede Johanneskirke. En alvorlig Sygdom truede ham i 1862, men Gud sparede ham, og et Ophold i Sorø i 1863 gjen gav ham hans Kræfter. Af litteraire Arbejder har han udgivet lidet, da hans Virksomhed ikke forundte ham Tid til det; „Tyve Prædikener“ (1867), der efterfulgtes af „Nogle Prædikener fra Trinitatistiden“ (1871), turde vel være det eneste af dem, der har en Betydning.

At han blev kaldt til St. Johanneskirken i København som en levende og bekjendende Menighed, og at han blev kaldt Opførelsen af St. Stefanskirken og af St. Jakobskirken, i en Række af Aar at have baaret „den indre Mission“ i København og at have ledet den ind i Spor, der allerede havde gjort til megen Fremgang — og under alt dette at have vejledet og styrket mangfoldige Sjæle, at have været saare mege for saare mange, det er Frimodts Livsgjærning, og den skal mindes med stor Taknemmelighed, idet vi vel vide, at vi ikke træffe hans Tanke bedre, end naar vi rette Takken ikke til ham selv, men til den Herre, som var stærk i hans Skrøbelighed, hvem han tjente saa inderligt og utrætteligt, men hvem han ogsaa saa ofte længtes efter at skue Ansigt til Ansigt.

(Fortsættelse fra Side 141).

Fra Stenhuggerhuset strakte et langt Plankeværk sig, vis à vis Ravensborgs, langs de „smaa Alléer“ til den nuværende Blaagaardsgade, den Gang en smal ubrolagt Jordvej (Blaagaardsvejen), der ejedes af 4—5 Nørrebro'ske Grundejere. Den første Bygning hinsides Blaagaardsvejen var en lille, oprindelig meget elegant bygget Pavillon, 1 Etage med Mansardtag, af massiv Grundmur. Det var en fra Blaagaards fine Periode stammende Funktionærbolig eller lignende; den laa temmelig uforandret indtil for ganske faa Aar siden paa nuv. Nr. 41's Grund paa Hjørnet af nuværende Nørrebrogade og Slotsgade, og mange af Nørrebros Beboere vil sikkert endnu kunne minde den; i min Barndom ejedes og beboedes den af en Slagter.

Den næste Bygning, nuv. Nr. 43—45, hørte ligeledes til Blaagaards Bygnings-Kompleks og var ligeledes en 1-etages Bygning med det sædvanlige Tag af blaa glasserede Sten, som alle Blaagaards Bygninger havde; mellem disse to Parceller (Nr. 41 og 43—45), hvor nu Slotsgade udmunder i Nørrebrogade, var Hovedadgangen til Blaagaard, der markeredes af to mægtige Stenpiller, som kronedes af en Gesims med en svær Kugle, og indbyrdes forbundne med en svær Jernstang;

Stabler i Pillerens indre Sider viste, at der formentlig har været Gitterporte ihængte til Lukning for den aabne Plads indenfor; først i Halvtredserne er disse Piller forsvundne. Kom man indenfor disse Stenpiller, havde man tilvenstre, omtrent hvor nu Ludvigsen og Hermanns Jernstøberi er beliggende, Tomten af Blaagaards Hovedbygning, liggende med Gavlen mod Nørrebrogade paa den ene Side og mod nuværende Baggensgade paa den anden. Kun ganske dunkelt tror jeg at kunne minde den som en tagløs Bygning uden Vinduer og Døre, og hvor Overkanten af Vinduesfagene manglede, saa at Pillerne mellem dem ragede op i Luften. Den flankeredes af to mindre Bygninger med røde Tage, vistnok opførte efter Hovedbygningens Forfald, eller muligvis var de redede Rester af denne. I den ene af dem, i den nærmest Nørre-

brogade, boede i mange Aar Forstadens Politiaassistent Gamborg, bekendt i vide Kredse ved sit tørre Lune og morsomme Fortællertalent; i den anden boede en Lysestøber. Hvad der staar mig aldeles klart, skønt jeg da kun var 5—6 Aar gammel, var Nørrebros Pantomimeteaters Brand. Det laa rimeligvis foran Ruinen og var opført af Petoletti. Paa denne Scene optraadte de tvende unge, smukke Søstre Flora og Rosa Levin (udt. Luin) sammen med Artisterne Adolf og James Price. De boede sammen med en ældre

Ledsager hos min Bedstefader, Voksdugsfabrikør

Schorn, der ejede Blaagaard Nr. 36 Litr. C

(nuværende Nørrebrogade 49) og var vidt bekendte ved deres Skønhed, Ynde, Kunst og decente Optraeden. Snart blev der to Ægtepar af de fire unge Kunstnere, fra hvem en anset Kunstnerslægt nedstammer. Først skulde de imidlertid tilhøre samme Religionssamfund, og saa skete det, om jeg minde ret, at de tvende Brude, der tilhørte den mosaiske Trosbekendelse, paa én Søndag lod sig døbe, paa den næste konfirmeredes og paa den tredje viedes. Alle tre Ceremonier foretoges af den reformerte Præst.

Det var efter en Forestilling i Teatret, jeg tror en Søndag Aften, at de Omboende i den tidlige Morgen opskræmmedes ved Larm af Piber, Trommer og Brand-

raab, hvilket den Gang var et absolut Tilbehør ved en Ildebrand; efter Sigende havde der Aftenen forud været Fyrværkeri i Teatret, hvorfra Ilden formentes at stamme. Henad Morgenstunden vækkedes vi Børn af vore Forældre, der boede i umiddelbar Nærhed (se nedenfor). Vi maatte alle op, skønt vi havde Mæslinger, og de to ældste Brødre maatte hjælpe vore Forældre, Pigerne og Karlen med at træffe forskellige Redningsforanstaltninger. Det var ikke som nu, hvor man kan faa Vand ved blot at dreje paa en Hane; nej, det maatte postes op i Gaardsrummet i Spande, for atter at fyldes i Karrene, der anbragtes i Forstue, paa Trappeafsatser og paa Lofterne. Det var saa varmt, at Oliefarven paa vor Gitterport revnede og skallede af, og Ruderne var saa hede, at de sprang. Teatret blev ikke senere rejst; Petoletti opførte Vesterbros Teater, omtrent

Københavns Amts Thing- og Arresthus, Blegdamsvej 6, Arrestbygningen, Aar 1912.

hvor nu Panoptikon ligger, og Familierne Price drog til Morskabs-teatret paa Vesterbro, skraas for Skydebanen, hvor Casortis berømte Pantomime og Damernes graciøse Dans øvede en stærk Tiltrækning paa Københavnerne, baade Gamle og Unge.

I min Barndom, dog vistnok først efter Teatrets Brand, ejedes Blaagaards Hovedparcel af en Bager Scheer og senere af dennes Arvinger.

Men tilbage til Blaagaard! Parallelt med den allerførst nævnte Pavillonbygning ud til Nørrebrogade og i Retvinkel med Hovedbygningen laa en Pavillon (Nr. 36 Litra M.) oprindelig opført ganske i Stil med hin, men i min Barndom opførtes ud til Havesiden en Kvistetage, der forstyrrede Tagets oprindelige smukke Form; den laa, omtrent hvor nu Baggesensgade Nr. 32 findes, og ejedes den Gang af Krigsassessor Koop. Til denne Bygning knytter Sagnet Minder om Christian den Syvendes daarligste Periode; hans

Litra L. var ligeledes en statelig 1-etages Bygning med det traditionelle blanke, blaa Tag og raat udkastede Mure. Den havde tretten brede Fag foruden Gadedør og rummelige, fliselagte, men ikke hvælvede Kældere under en stor Del af Huset. Til Havesiden deltes det store, ikke brudte Tag midtvejs af et 3-Fags Gavlparti med bred spidstilløbende Frontespice; et lignende Gavlparti opførte min Fader, der, som meldt, erhvervede Ejendommen i 1827, mod Øst. Da han overtog Ejendommen, var den yderst forfalden; den havde, som alle de andre Bygninger, i Tidernes Løb været underkastet vekslende Anvendelse; om oprindelig opført og benyttet, medens Blaagaard var en Lystgaard, kan ikke siges, men Bygningens overordentlig solide og i enhver Henseende luksuriøse Udstyrelse, de svære Mure, de store flisebelagte Kælderrum, den smukke brede Stentrappe, der førte ned til den rigtignok ved Tiltrædelsen i komplet Vildnis liggende, 1½ Td.

Udsigt fra St. Johannes Kirkens Spir. Aar 1915.

I Forgrunden Københavns Amts Thing- og Arresthus, i Baggrunden til venstre Sortedamssøen og bag denne Kommunehospitalet.

bekendte, levelystne Yndling, Grev Holck siges at have boet i denne Pavillon eller i selve Hovedbygningen; ogsaa vil Rygtet vide, at han her fejrede sine vilde Orgier, og at den berygtede Støvlet-Kathrine (Danserinde ved det kgl. Teater) har haft Bolig her, Værelserne var høje og elegante, og der fandtes under hele Bygningen høje, hvælvede, fliselagte Kældere, der sagdes at have indeholdt Baderum. I Assessor Koops Ejendom havde i Fyrreerne forskellige Foreninger deres selskabelige Sammenkomster, bl. a. ogsaa Selskabet „Holbergs Minde“; og da Koops og min Faders Have laa ved Siden af hinanden, kun skilte ved et lavt Stakitværk og levende Hegn, kunde vi ofte være Vidner til denne Forenings muntre Møder ved Bollen i de lune, lyse Sommeraftener; især da det Lysthus af Løvtræer, hvor Selskabet samledes, laa lige op til Skellet. Ofte har jeg i de sildige Aftentimer mere end mig kosteligt ved den brave, tykke Major Garbrechts Taler og Hymner til Borgerdyd, Kriegerdaad og Venskab, og ingensinde mindes jeg at have hørt Spor af Strid, Ufred eller personlig Satire, men heller intet Glimt af Vid eller Lune. Bestandig borgerligt! Skellet mellem denne Parcel og den næste, min Faders Ejendom (Nr. 36 Litra L. og N.) ligger midt i nuværende Slotsgade.

Land store Have, tydede paa alt andet end Fabrikbrug; at den baade i Seminarie-Tiden og Lasaretperioden har været benyttet som de andre Blaagaards Bygninger, har jeg min Faders Ord for, og hans Stilling som Embedsmand omtrent fra 1815, i Rentekammeret, under hvilket Blaagaard som en Slags Domæne sorterede, giver disse særlig Vægt og Paalidelighed. Saa meget er imidlertid vist, at Bygningen, da han erhvervede den, var stærkt medtagen, ja i saa høj Grad, at han lod hele Husets Indre rasere, og alle Skillerum borttage og ny opsætte. Der blev indrettet to Lejligheder, hvoraf den mindre bortlejedes, medens vi selv benyttede den større. Ejendommen havde to Haver, en Forhave mod Nordost, der var tildelt Lejeren, medens den ulige større (1½ Td. Land) brugtes af os, og udenfor den havde vi endda et Vænge paa 1 Td. Land (en Del Aar senere forøgede min Fader Ejendommens Areal med ca. 2 Tdr. Land, beliggende mellem den nuværende Korsgade, Griffenfeldtsgade, Ladegaardsaaen og Gartnergade; dette Areal afhændede han omkring Aarene 1850—51).

At der til denne forholdsvis store Ejendom maatte være Ud-huse, Stald etc. er en Selvfølge; vi holdt to Køer og 1 Hest, og om Vinteren fededes 1 à 2 Grise; endvidere holdtes Fjerkræ og

Udsigt fra St. Johannes Kirkes Spir. Aar 1915.

I Forgrunden Blegdamshospitalet, midt i Billedet Rigshospitalet og længst til højre Blegdamsvejen.

Udsigt fra St. Johannes Kirkes Spir. Aar 1915.

I Forgrunden t. h. en Del af Blegdamshospitalet, midt i Billedet Nørre Alle.

Duer, en lille Fiskepark fandtes ogsaa; det var saaledes et helt lille Landbrug, som forsynede Hus og Kælder, Køkken og Fadebur med Mælk, Æg, Frugt og Grøntsager, og endda produceredes en Del af Foderet til Køer og Hesten; ja, der var tilovers, saa Slægt og Venner kunde faa Mælk, Frugt og Grøntsager for gode Ord og Betaling; og denne sidste var nødvendig nok, thi Tiderne var ringe, Gagen i Rentekammeret knap, mange Munde skulde forsynes, og fire Sønner holdes i Skole. Vi gik alle i Christianshavns Borgerdydsskole, en ganske net Skolevej, der nok kunde slide paa Skosaalerne, især da Skoletiden i Begyndelsen var delt. Mellem en og to Mil daglig, og jeg var ikke mere end syv Aar; det var kun ganske undtagelsesvis, at der vankede en Køretur, kun naar Vejret var for slemt, kørte Fader og vi fire Drengene til Byen, dog sjældent længere end til Kancellibygningen. En Ejenommelighed ved vort Hjem var Opvarmningsmaaden; ved Ejen-

deres grønne Faner i Sommervinden, henlevede vi Børn lykkelige Barndomsaar fra 1828, indtil Fader, der i 1850 havde mistet sin Hustru, vor kære, kærlige Moder, i Aaret 1855 solgte hele Ejendommen til et Konsortium, bestaaende af Fabrikejer (senere Etatsraad) Anker Heegaard og Ingeniørkaptajn (senere Oberst) Petersen, og flyttede til Nørrebrogade, senere til Fælledvejen, hvor han døde i 1864 i den høje Alder af 78 Aar. — Der er saa godt som ikke Spor tilbage af vort Hjem. Kun Resten af vor lille Staldbygning, som Fader indrettede til en lille Beboelseslejlighed, staar endnu (i 1894) i temmelig uforandret Stand, om end Tidens Tand har sat sit Spor; det er den lille Bygning, der ligger i Baggessengade og har Gade-Nr. 38, ligefor Stengade; men dens sidste Time siges at være slaaet, idet den formentlig skal nedrives, for at Nørrebrostræde (i min Barndom kaldet Gyden) kan komme i Forbindelse med Stengade og saaledes aabne en ny

Villa i Guldbergsgade Nr. 10,

Orig. tilh. Arkitekt Thonning.

opført af Prof. Fr. Høegh Guldberg, efter hvem Gaden er opkaldt. Villaen, der senere ejedes af Arkitekt Ove Petersen, blev nedrevet i Begyndelsen af 1880'erne.

dommens Køb forefandt min Fader en stor Mængde aldeles ubrugelige gamle Kakkelovne; i Stedet for nu at lade opsætte nye, lod han i det stærkt fundamenterede Kælderrum indmure en mægtig Ovn efter skotsk Princip. Ovenover denne var et saakaldet Varmekammer, hvorfra lange i Murværket anbragte Kanaler førte Varmen rundt i Huset, saaledes at man ved et Spjæld efter Behag kunde indlede eller aflukke Varmen i hvert enkelt Værelse; en Ventil forneden i Gulvet, der stod i Forbindelse med den atmosfæriske Luft, besørgede Ventilationen. Var der saaledes ikke Brug for Varmen i Soveværelser, Havestue eller andre Lokalteter, saa var der desto rigeligere til de andre Værelser, og rigtig koldt var der aldrig; der blev kun indfyret en Gang i Døgnet og undertiden ikke uden hvert andet. Med det Affald og Smuld, der fremkom ved Kulforbruget, opvarmedes Børneværelser og Pige-kammer i smaa Grydeovne. Stor var derfor vore Gæsters Forbavselse ved at komme ind om Vinteren i en lun Lejlighed uden noget Steds at kunne opdage en Kakkelovn.

I dette hyggelige Hjem med den store, skyggefulde Have og det frodige Vænge, hvor Køerne græssede, og Rug og Havre svang

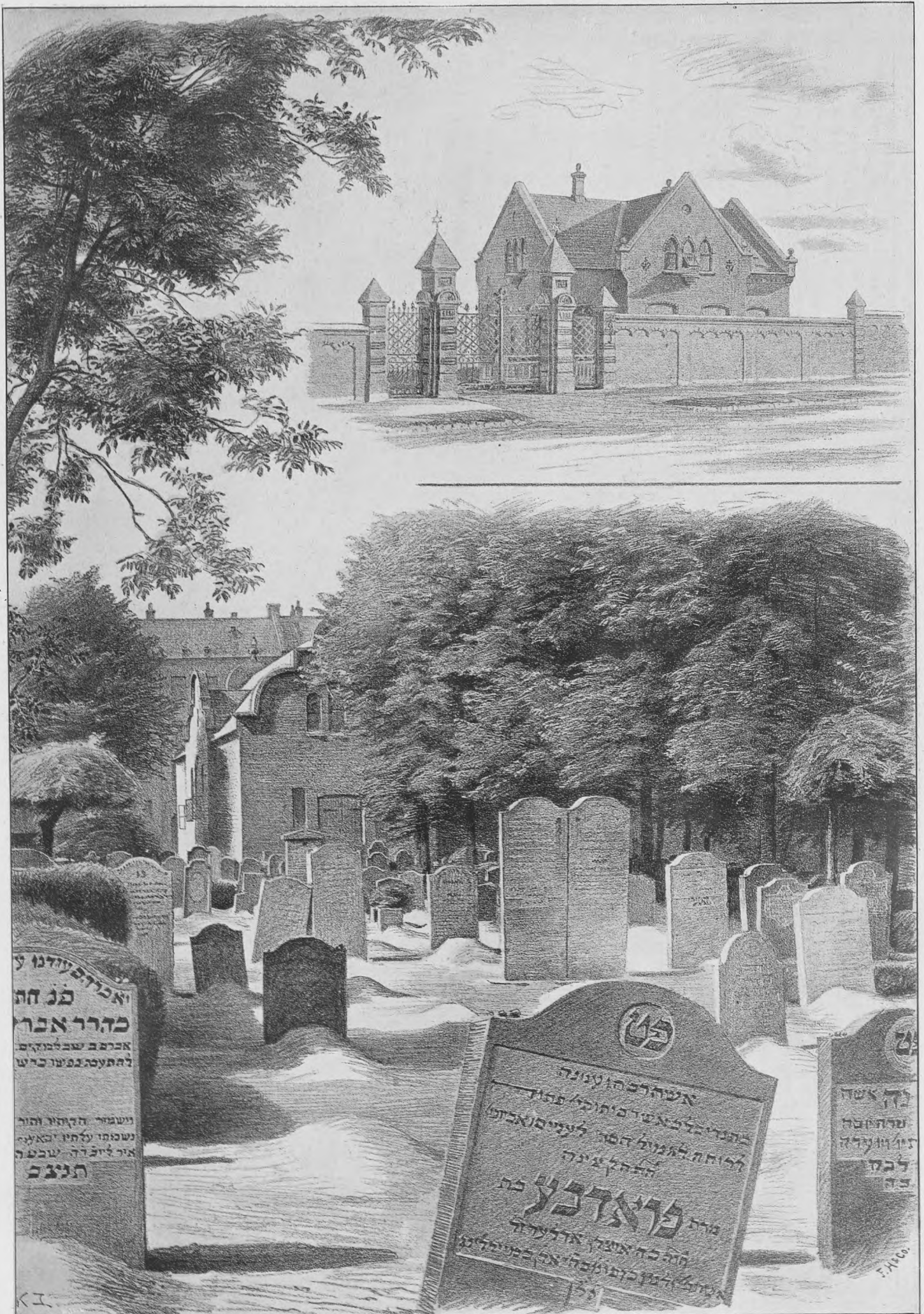
Vej fra Nørrebrogade til Korsgade. Med den vil det sidste synlige Minde om mit Barndomshjem være udsluttet. Som et Minde af mere personlig Interesse, vedrørende mit Barndomshjem, maa jeg fortælle om et Besøg, som vi en Sommer-Søndag i Trediveerne fik af en gammel fhv. Livjægerofficer, Kaptajn eller Major Tronier; han kom til min Fader og bad, om han maatte se sig om i Gaardsrum og Have, og ved Synet af en lille Bygning, der nu anvendtes til Kostald, fortalte han, at han, der ved et Udfald mod Englænderne i 1807 med sine Folk netop her var trængt tilbage, havde fundet et sikkert Tilflugtssted paa Loftet over Stalden, hvorfra han senere lykkeligt undkom uden at blive opdaget.

Parallelt med Blaagaards Hovedbygning Front, tilhøjre i den nuværende Slotsgade (regnet fra Nørrebrogade), men langt tilbage-trukket fra Gadelinien og med en Have foran, laa en lang, stor Bygning omtrent i samme Stil som de øvrige Blaagaardske Bygninger, omend noget tarveligere. Efter dens Udseende at domme kunde man tænke sig, enten at den har været en Økonomi- eller Funktionær-Bolig eller en til Beboelse indrettet Fabrikbygning (36

Parti af Gullbergsgade ved Fr. VII's Gade. Aar 1901.
 Gaden er senere ført igennem til Jagtvej. Til højre Indgangen til Haverforeningen „Guldberg“.

Orig. tilh. Overlæge Holk.

Jødernes gamle Kirkegaard i Mollegade.

I Hjørnet foroven t. h. ses Portalen og Inspektorboligen ved den ny mosaiske Kirkegaard paa Vesterbro.

Nørrebrogade Nr. 40, søndre Hjørne af Elmegade. Aar 1885 (nedrevet).

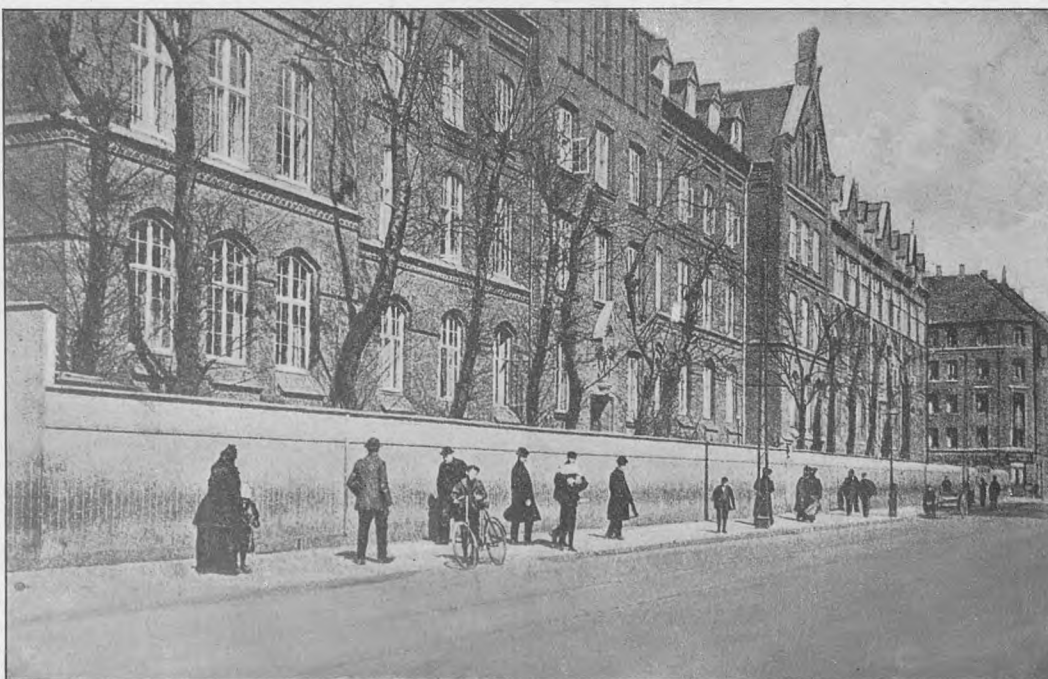

Nørrebrogade Nr. 42, nordre Hjørne af Elmegade (nedrevet).

Litra J); den ejedes af Bogh. C. Steen, der vistnok ogsaa havde sin Bolig her lige til sin Død i 1861. Blandt Husets mange Beboere mindes jeg bl. a. to Jomfruer Schouw, Søstre til Naturforskeren og Politikeren J. F. Schouw, ligeledes en Overlærer Lund ved Metropolitan-skolen, en høj, mager, melankolsk Mand. Bagved Steens Vaaningshus og adskilt fra dette ved en bred Gaardsplads, laa og ligger endnu (i 1894) en ligesaa lang, meget lav Bygning, bebøjet af fattige Smaafamilier; dens Bagside vendte ud imod „Gyden“, det nuværende Nørrebrostræde. Endvidere ejede Boghandler Steen Nr. 36 Litra G, nuværende Nørrebrogade Nr. 43—45; det var den Gang en lav Bygning, svarende i Blaa-gaardsanlægget til min Faders Ejendom og dannede i Forening med de forud beskrevne Bygninger en regelmæssig Firkant. Huset havde kun én Etage, med en Række Kvistvinduer i Taget og senere en lille tilbygget Tag-Etage. Her boede i min Barndom bl. a. den bekendte Blomstermaler Camradt. Paa den nordre Side af det ovenfor omtalte Nørrebrostræde laa Parcelen Nr.

Korsgade 64, Hj. af Parcelvej 38 (fra 1879 Griffenfeldtsgade 38); t. v. Korsgade, t. h. Parcelvej (Griffenfeldtsgade).

St. Josephs Hospitals Facade mod Griffenfeldtsgade.

36 Litra C med Bygning ud til Nørrebrogade (nuv. Nr. 49) og 36 Litra K (Have). Disse to Parceller ejedes af min Morfader, Voksdugsfabrikør J. A. Schorn. Han havde erhvervet denne Ejendom længe før Udparcelleringen i 1826 fandt Sted; muligvis var han blandt dem, der købte Grunde af de omtalte Adjutanter hos Frederik den Sjette, ialfald boede han her og havde sin Fabrikallerede i 1815. Det var en meget tarvelig Bygning, bestaaende af Stue og første Sal, og havde intet med selve Blaa-gaards Lystgaard at gøre, uden forsaavidt den laa paa det Blaa-gaardske Terræn, maaske har den hørt til de omtalte Fabrikvirksomheder. Ejendommen strakte sig til en Linie, som man kan tænke sig dragen fra Baggensgade til Bangertsgade. I denne Ejendom, der indtil Begyndelsen af Firsene var i den Schornske Families Eje, flyttede mine Forældre ind i 1818 som nygifte, og her fødtes fire Sønner, af hvilke jeg er den yngste. I dens Gaardsplads fandtes en ganske lille Murstensbygning med en indmuret Kedel og Fyrsted. Om den var opført af min Morfa-

der til Voksdugsfabriken, eller om den var en Rest af den Farvemølle, der bl. a. siges at have været anlagt i Blaagaardsterrænet, skal jeg lade være usagt; mine Erindringer gaar tilbage til 1833, og da var Bygningen der.

Det mærkeligste ved denne lille Bygning er, at den paa en Maade kan siges at være Vuggen til en af Nordens første Fabrikvirksomheder. I min Morfaders sidste Leveaar (1839) udlejede han den til en indvandret Holstener, Hans Henrik Baumgarten,

dervar Maskinmester i det

Berlingske Trykkeri, og som i Forening med Trykkeriets Faktor, Althans, i den omtalte indmurede Kedel kogte Farve til Trykkeriets Brug. Det var Baumgartens beskædne Begyndelse paa en selvstændig Virksomhed, for hvilken den omtalte Kedel snart blev for lille. I 1843 begyndte han sin egentlige Virksomhed som Mekaniker og Maskinsmed paa Købmagergade, senere i Montergade, indtil han i 1846 i Forening med nuværende Etatsraad C. C.

Burmeister stiftede Firmaet Baumgarten og Burmeister, i hvilket han virkede til 1863, da han udtraadte af det, hvorefter Englænderen Wain indtraadte og i Forening med Burmeister grundede det senere til et Aktieselskab omdannede Etablissement Burmeister og Wains Jernskibsbyggeri, der beskæfti-

ger Tusinder af Hænder. — Hermed er Grænsen for Blaagaards-Terrænet mod Nord og Vest naaet; til Slutning kun nogle Ord om andre Bebyggelser her i mine Barneaar. Paa begge Sider af den omtalte Blaagaardsvej (nuv. Blaagaardsgade) laa ogsaa enkelte Bygninger. Det Heegaardske Jernstøberi, anlagt af den nys afdøde Etatsraad, Fabrikejer Anker Heegaards Fader, laa, hvor det nu ligger (i 1894), med Værksteder og Have og omsluttet af de dengang ikke eksisterende Baggensenggade, Todesgade og Bagergade, men hvis Areal naaede til nuværende Slots-gade mod Nord og Korsgade mod Vest. 5—6 Ejendomme laa paa den anden Side af Blaagaardsvejen, smaa Privatboliger, alle med Haver, beboede

af Embedsmænd, Pensionister og Enker, som her fandt billige Boliger i landlige Omgivelser, fjernt fra Byens Larm. Blandt fl. ejede Drejermester Ulrichsen et lille Sted her, der blev ombygget til en endnu bestaaende større Fribolig for trængende Borger- og Embedsmænds Døtre (Den Ulrichsenske Stiftelse). Først efter 1834 købte Gartner Peter Hansen Parcellen 36 Litra F.; det var Hjørnet af Blaagaardsvejen; her anlagde han et udmærket ledet, vidt bekendt Blomstergartneri, som bestod langt ned i Tiden. Det stod

paa Højde med Datidens bedste her i Landet, og han var den første, som i Aaret 1854 bragte den berømte Vandlilie „Victoria regia“ til Blomstring i Danmark. — Omtrent samtidig eller maaske senere, ialfald efter 1834, erhvervede Stenhugger Jochumsen en Del af Nr. 36 Litra E, der laa mellem Søen og Blaagaardsvejen; her byggede han, tilbagetrukken fra Gaden, et Vaaningshus med foranliggende Værksteder og Beholdninger af dels færdige, dels under Arbejde værende Gravmonumenter, Havefigurer, Vaser og Ornamente, foruden Trappesten etc. Hvem Ejerne af de øvrige Parceller efter Auktionen i 1827 var, erindrer jeg ikke og har vel aldrig vidst det; dunkelt foresvæver Navnet Ranziger eller Ranzinger mig; han ejede større Grunde paa Blaagaard. Det

Helligkors Kirke for Enden af Korsgade, set fra Kapelvej. Aar 1900.

Kirken er opført 1887—90 (Grundstenen nedlagt 28/7 1887, Kirken indviet 19/1 1890) efter Tegning af Professor H. B. Storck, den er opført i gotisk Stil med et ottekantet kobbertækket Spir. Paa den indhegnede Kirkeplads ligger Præstebolig og Lighus. Kirken ejer sig selv og staaer under Magistratens Patronat.

øvrige Terræn laa hen som Marker og Enge; det var næppe førend i Fyrreerne, at enkelte Bygninger kom til i Korsgade (eller Korsvejen som den den Gang kaldtes); saaledes erindrer jeg, at en Gartner Holmgren anlagde et mindre Gartneri mellem Korsvejen og Ladegaardsaen, der formodentlig har givet Gartnergade sit Navn. Hele det store Terræn ud til Peblingesøen laa hen som uopdyrket Land, der tildels stod under Vand om Vinteren, hvorfor det i Frostvejr afgav en farefri Tumleplads for Begyndere i Skøjteløberkunsten. Ogsaa fandtes her et Par Smaadamme, der efterhaanden overgroedes af Siv og Rør. Langs Søens Bredder, der gik ud og ind mellem Sivene, og hvor en sparsom Række Piletræer hældede deres Kroner

ud over det blanke Vandspejl, slyngede sig en smal, sjælden betraadt Fodsti; en dyb Stilhed herskede her; der kunde gaa hele Dage, hvor ikke et Menneske betraadte den. Vildanden rugede i de høje Siv; Hare, Væsel og Maar færdedes i Haver og Vænger, og i min Faders Mark, hvor nu kedelige Kaserner knejser paa begge Sider af stenbrolagte Gader, havde vi i et Gærde ind mod Haven en veritabel Rævegrav, hvis Beboere, som fødte Fjender af Hønsogaardens Besætning, ivrig efterstræbtes og jævnlig maatte bøde med Livet i Saksen eller for en velrettet Ladning Hagl.

Om Resten af Nørrebroes venstre Side er ikke meget at berette. Tæt op til Blaagaards Grænse mod Nordvest, lidt tilbagetrukket fra Gadelinien, laa en lille Stubmølle med sit beskedne Vaaningshus stødende op til min Bedstefaders Grund, saa kom et Par mindre Ejendomme med Haver. Parcelvejen, senere omdøbt til Griffenfeldtsgade, eksisterede jo ikke, og op til Blaagaardsterrænet

rundt om af de tarvelige, taarnhøje Bygninger, og paa dens Jordtilliggende findes nu Legepladsen for Børn, den smukke Korskirke og forresten det hele tætbyggede Rhabarber-Kvarter, saaledes kaldet efter det Brug, en der boende Gartner i sin Tid gjorde af en stor Del af Solitudes Areal, som han havde lejet af Sparekassen „Bikuben“, der havde erhvervet Solitude af Arvingerne efter Kap-tajn Bangert, som i min Barndom og Ungdom ejede Gaarden. — Efter et Par mindre Ejendomme, en tilhørende Graver Stribolt og en noget større, tilhørende en Andersen, hos hvem min Faders Søster og Kusine i en lang Aarrække havde Nørrebroes eneste Pigeskole, kom man til Beværtningsstedet „Lille Ravnsborg“ med en tarvelig Have, forsynet med Borde og Bænke foran. Det var et meget søgt Traktørsted, hvor „den salig Afdøde“s Gravøl blev drukket efter Jordefærden af de sørgende Efterladte, iførte høj sort Hat og den lange sorte Klædes Ligkappe med et lille Slag.

Brorsons kirken ved Rantzausgade.

Opført 1898—1901 (Grundstenen nedlagt $15/9$ 1898, Kirken indviet $6/1$ 1901) efter Tegning af Arkitekt Thorvald Jørgensen. Kirken er „selvejende“ og staar under det københavnske Kirkefonds Patronat.

strakte sig „Solitudes“ Jorder og store Have. Solitude, der staar den Dag i Dag (1894) saa temmelig uforandret med sin lave 1-etages Hovedbygning med buede Vinduer og et smukt Tagparti af blanke, blaa glasserede Sten samt med nødvendige Udhuse, stammede, efter Bygningens Ydre at dømme, fra forrige Aarhundrede, og Familien Haxthausen siges at have ejet Gaarden, der vel ligesom Blaagaard har været en større Lystgaard, af hvilke der jo har været adskillige i Københavns umiddelbare Nærhed. Rolighed, Mariendal, Sindshvile, Grøndal, Lykkesholm, Ventegodt, Forhaabningsholm o. fl. er godt kendte Navne paa saadanne Lystejendomme, forenede med et mindre Landbrug. Til Solitude hørte en stor, skyggefuld Have samt Marker og Enge, der strakte sig ned til Ladegaardsaaen, og hvis yderste Grænse mod Nordvest omtrent var ved det for faa Aar siden forsvundne Brohus ved Broen (Bangertsbro) over Aaen, og Gaarden var visnok næst efter Blaagaard den største paa én Mands Haand samlede Ejendom paa Nørrebro, en hel lille Herregaard. Den havde en statelig Indkørsel med gamle, skyggefulde Træer, som fra Nørrebrogade førte op til Hovedbygningen, der nu ligger indeklemt og forbygget

Naar billigt Hensyn tages til den alvorlige Anledning, kunde det dog gaa ret livligt til. Billardet, Kegelbanen og de vaade Varer dannede saaledes en træffende Illustration til det gamle Ord, at „Sorrige og Glæde, de vandre tilhobe“. Indgangen til Kirkegaarden laa uforandret som nu, men der var ikke de talrige Udsalg af Kranse og Blomster, som de senere Tidens større Fordringer til Luksus ogsaa paa Jordefærdens Omraade har medført. Tilhøjre for Indgangen laa en lille Graverbolig, der først for ganske faa Aar siden er falden.

Og saa selve Kirkegaardene, det konservative Element midt i de skiftende Tidens Omvæltninger! Nu som før strækker den lange hvide Mur sig lige ud til Nørrebro Runddel langs det fredede Omraade; de store Træer kaste nu, som i hine gamle Dage, deres svale Skygge over vore Kæres fredlyste Hvilesteder; Monumenterne staar der nu som den Gang, enkelte er vel sunkne i Grus, andre, røgtede af kærlige Hænder, har trodset Tidens Tand, og mange nye er tilkomne; men Aar efter Aar prædiker Moder Natur Opstandelsens Evangelium for Menneskenes Børn ved at vække tillive et rigt Blomsterflor i de dødes Have efter Vinterens Dvale.

Der er smukt paa de gamle kendte Steder, og med Rette kan Assistents Kirkegaard hævde sin Plads som en af de skønneste, Verdens Storbyer kan opvise. Dog ogsaa for dens Levetid er der sat en Grænse. Efter Forlydende skal det være bestemt, at intet Lig maa ned sættes efter Aaret 1960; i 1980 skal Kirkegaarden da sløjfes og udlægges til Spadseregange, men ingensinde bebygges, og med Bevarelse af enkelte berømte og fortjente Mænds Hvilesteder være som en fredlyst Gravlund. — Après nous le déluge!

Foruden den omtalte „Blaagaardsvej“ havde Nørrebro af Sideveje kun „Fælledvejen“ og „Jødevejen“ (ovenfor omtalt); den første med faa og smaa tarvelige af Haver omgivne Huse. Den udmundede i St. Hans Torv, et Navn, denne Plads dog først har faaet efter Opførelsen i Halvtredserne af St. Johannes Kirke. Fra den udgik tilvenstre Jødevejen, senere kaldet Guldbergsgade efter Professor Fr. Høegh-Guldberg, der her havde sin Bolig i

hendes Svigerdatters Bog) med Gyllembourg; og i 1834 tog Maleren Købkes Fader, gamle Bager Købke sin Bolig i et smukt Hjem ved Blegdamsvejen.

Den højtbehandlede Kunstner fandt her — ved Dosseringen og det nærliggende Østerbro — talrige Motiver, hvilke hans Pensel har forevigtet som Perler i dansk Landskabsmaleri, og saaledes bevaret mangt et stemningsfuldt, naturtro Billede af denne Del af Københavns idylliske Omgivelser i gamle Dage.

Fælledeerne benyttedes som nu (i 1894) til Græsning for Stadens Heste og Kvæg, der i den Anledning blev „indbrændte“ ligesom for at forsynes med Adgangskort til den tarvelige Nydelse, Græsningen, ligesaa mager i Regelen dengang som nu, bød paa; og ligesom nu afgav Fælledeerne Plads til Garnisonens Vaabenøvelser; men da denne i hine Fæstningens Dage var langt stærkere end nu for Tiden, var Øvelser og Manøvrer ogsaa langt hyp-

Gaarden Solitude,

Orig. tilh. Overlæge Halk.

som i Struenses Tid benyttedes til Inokulationsanstalt, men senere omdannedes til en herskabelig Lystgaard med Have, Marker, Enge, Humlegaard og Aspargeshave, som strakte sig helt ned til Ladegaardsaaen og op bag Assistens Kirkegaard. Gaarden ejedes en Tid af Kaptajn Bangert efter hvem Gaden, som senere anlagdes foran Ejendommen, fik Navn. Til Gaarden førte en smuk Alle fra Nørrebrogade, den nuværende Solitudevej.

Nærheden af det bekendte Traktørsted „Billigheden“, stærkt søgt af Københavns Borgerstand, som her fik sig mangen Pot Kegler. Jødevejen omfattede mod Nord og Vest den mosaiske Kirkegaard, det sidste Stykke, omdøbt til Møllegade, udmunder i Nørrebrogade. — Fra St. Hans Torv udgik ligesom nu de to store Forbindelsesled med Østerbro og Strandvejen, nemlig Blegdamsvejen og Nørrealle, omsluttende Blegdams- og Østerfælled. Men medens Nørrealle, paa nogen Bebyggelse nær henad Nørrebro til, henligger saa temmelig ubeboet, har Blegdamsvejen i høj Grad skiftet Karakter; hvor der før laa lave tarvelige smaa Huse med en lille beskeden Have foran og bagved de omtalte „Blegdamme“, Blegpladser med enkelte smaa Damme, som strakte sig helt ud til Sortedamssø, findes nu en hel Række store, tildels statelige Privathuse og flere offentlige Bygninger: Thing- og Arresthuset, Johannes Stiftelsen, Amtssygehuset, talrige Fabriker, brede Hovedgader med mange Sidegader, som optager de skyggefulde Havers og de sollyse Blegdammes Plads. — Til Blegdamsvejen knytter sig flere Minder fra Aarhundredets Begyndelse. Her havde saaledes Dispatcheur Buntzen, Fru Thomasine Heibergs Fader, sin Sommerbolig (paa „Voksblegen“) og her mødtes hun (se

pigere end nu. Ogsaa var Kreaturholdet i selve København upaatvivelig langt større end nutildags, da de sanitære Forhold vistnok har indskrænket — om end ikke helt forbudt det. Fælledeerne, og især Blegdamsfælleden, var allerede den Gang, især om Sommeren, en yndet Tumbleplads — især Søndag Eftermiddag, for Stadens jævner Almue-Befolkning, der familievist, med Madkurv og Drikkevarer ved Siden, lejrede sig i det Fri, og i fulde Drag nød Frihed og Hvile, forsynede Lungerne med frisk Luft for de kommende Dage, medens Ungdommen forlystede sig med Drager og Langbold og med den mindre tilladelige Leg at jage efter Kreaturerne. — Og saaledes er det jo endnu, kun Criquet, Fodbold, Lawn-tennis, og hvad al den ny Sport hedder, er kommet til. Men hvor længe denne Herlighed vil vare, ja det maa Stad og Stat om; der tales jo stærkt om, at store Arealer heraf skal indtages bl. a. til Hospitalsbrug.

VII.

Befolkningen paa Nørrebro for et Par Menneskealder siden var vidt forskellig fra den travle Bybefolkning, som nu fylder Forstadens tætbyggede Gader og Stræder. Den bestod dengang

hovedsagelig af Embedsmænd, der for en billig Leje kunde bo i landlige Omgivelser og efter Dagens Møje og Besvær i de støvede Kontorer i Hovedstaden udhvile sig og plante Kaal i egen Have; endvidere af Pensionister, forhenværende Handlende og Industriadrivende, der havde trukket sig tilbage fra Forretningslivet for at ende deres Dage i stille idyllisk Fred, af Enker og ældre ugifte Damer, og endelig af de faa, der ved deres Virksomhed var knyttede til Nørrebro, Fabrikanter, Tømmerhandlere, Gartnere, Funktionærer ved Kirkegaardene, Værtshusholdere, Slagtere, Smaahandlende og Haandværkere, hvortil kom en lille Arbejderbefolkning, forsaavidt denne ikke foretrak at bo i Byen. Handelen var ikke stærkt repræsenteret paa Nørrebro, og Beboerne maatte hente deres Forbrug i Hovedstaden, hvilket kunde være besvær-

ende af et Par Tallerkener med Honningkager, Peberkager og røde Grise, samt, i Frugttiden, nogle Pinde, hvorpaa 5—6 Kirsebær var bundne, en Kurv Stikkelsbær og lidt Sommer-Æbler og Pærer. For saa vidt altsaa Husmoderen ikke selv lavede sine Kager, maatte hun købe dem i Staden, og det var en lang Vej, og Smaakager kunde jo slet ikke faas. Da vidste hin entreprenante Handlende at afhjælpe Trangen ved at rømme et Vinduesfag i Beboelseslejligheden ved Siden af Urteboden; i dette opstillede han Tallerkener med fine Smaakager, indkøbte hos en virkelig Konditor i Byen og vakte saaledes Lyster til hidtil ukendte Nydelser i mangel ubefæstet Barnesjæl, saa store, at denne ikke altid kunde modstaa Fristelsen. Men der var hverken Apothek, Boghandler, Hattemager, Hørkræmmer, Isenkræmmer, Manufaktur-

Beværningsstedet „Lille Ravensborg“, som laa ved Ejendommen Solitude paa nuværende Kapelvej.

Orig. tilh. Overlæge Halk.

Det var almindelig Skik at Ligfølget ved Begravelser paa Assistens Kirkegaard søgte herind for at drikke Gravøl.

ligt nok paa en Tid, da der hverken var Omnibusser, Sporveje, Pakvogne, „Adam“, eller andre slige Befordringsmidler. Foruden den ovenfor omtalte Bager, Broens eneste, kan jeg kun mindes 1 — en eneste — Urtekræmmer langt ude paa Broen, der i Fyrerne afløstes af en nyetableret i en af de da nyopførte Bygninger ligefor Fælledvejen; en enkelt lille Handel med Lys og Traad, et Mælkeudsalg, en Spækhøker hist og her; det var det Hele. Som Bevis paa Handelens primitive Standpunkt kan jeg berette, at der engang var en temmelig langvarig og følelig Mangel paa Skillemonter paa Broen; den nævnte Urtekræmmer, hvem det især gik ud over, da han stadig skulde „give igen“, slog da Monter paa egen Haand, idet han af tyndt Pap eller gamle Spillekort klippede smaa Firkanter, som han forsynede med et Segl eller Paaskrift med Værdiangivelse; disse „Assignater“ modtoges glat af Urtebodens Kunder og indveksledes uvægerligt af ham som Valuta; slikt vilde neppe kunne gaa nu for Tiden. Samme Urtekræmmer var ogsaa paa andre Omraader Fremskridtsmand; en saadan Luksus, som et Konditori, eksisterede nemlig ikke i hine tarvelige Tider paa Broen; og det var kun et svagt Surrogat for et saadant, at et Par Kagekoner havde deres Stader i Ravelinen, ved de store Alléer eller ved Kirkegården, med et Lager bestaa-

handel, Tobakshandel eller Vinhandel, højt regnet fandtes et Par tarvelige Haandværksnæringer, saasom Skofikkere, Træskomagere, en tarvelig Snedker etc., men at anskaffe sig et Par Sko, forfærdigede paa Nørrebro, kunde ikke godt falde et nogenlunde normalt Menneske ind. Og som det gik med Skotøj, saaledes med Klæder, Damepynt og andre Nytte- og Luksusgenstande. — Nej, Nørrebro var en idyllisk lille Afkrog af Verden, levende sit eget Liv, hedensk, for saa vidt den hverken havde Kirker eller Præster, men sin Sognekirke (Trinitatis) indenfor Voldene; og dog saa fredelig og idyllisk. Dens Regeringsform var uindskrænket monarkisk under en let overkommelig Styrelse af ovennævnte Politiasistent, under hvis milde Scepter ogsaa Østerbro henhørte. Til Bistand havde han, saavidt jeg mindes, en Gadekommissær, to Betjente og to à tre Natvægttere, iførte lange mørkeblaa Klædeskapper med Kong Frederik den Sjettes Navnechiffer paa Brystet, Kabuds paa Hovedet og udrustede med Vægterpibe, ledsaget af det uhyggelige Raab: Brand, Brand, Brand! meldte Ildebrand eller kaldte Kolleger til Hjælp for paa en Stige at transportere en drukken Mand eller Kærling til „Hullet“.

Den ene Dag gik som den anden, uden anden Afveksling end den en usædvanlig stor Begravelse („et stort Lig“) kunde bringe.

Ligtogene var dengang paa en Maade højtideligere, idet Følget, som oftest tilfods og i langsom Takt, iførte lange sorte Sørgekapper, fulgte umiddelbart efter Ligvognen med Kisten, der ikke som nu var overlæsset med og helt skjult af Kranse, men i sin tarvelige sorte Skikkelse, prydet af en eller et Par Kranse fra de Allernærmeste, talte langt alvorligere til os om Dødens Gru. Ikke sjældent var Ligtøget ledsaget af et Musikkorps med blæsende Instrumenter, der da gik i Spidsen.

Af egentlige Forlystelser kendtes ingen paa Nørrebro; Petolettis Theater var brændt i Begyndelsen af Trediverne og blev ikke senere opført; der, var ikke som paa Vesterbro med sit „Rosenlund“, Udstilling af Kæmpekvinde, Sælhundede eller Kalve med to Hoveder; de nævnte Kegelbaner og Danseboden for den lavere stillede Befolkning — det var alt. Det var derfor ikke underligt, at ganske enkelte større Friluftsskuespil havde en meget stærk Tiltrækning, ikke alene for det nøjsomme Nørrebro, men ogsaa for hele Hovedstadens Befolkning. Til saadanne hørte de store Hestevæddeløb, som, om jeg mindes ret, med fire à fem Aars Mellemlum afholdtes paa Blegdamsfælleden i Trediverne og Fyrerne, efter hvad man sagde foranstaltede paa Hertugen af Augustenborgs Tilskyndelse af Selskabet til Hesteavlens Fremme. Alt, hvad der kunde krybe og gaa, var paa Benene ved denne Lejlighed; Husarer og Politi holdt Orden. For Kongehusets Damer og Herrer var en Tribune rejst, medens Snore holdt den store Tilskuermængde, der var tilfods, udenfor Banen; de Kørende var anbragte langs Blegdamsvejen og i Nørreallé og betragtede det livlige Skuespil fra Vognene. Rigtigt vilde Væddeløbene dog ikke trives, og Interessen tabte sig efterhaanden, men det forstaa sig, der var jo hverken Bookmaker eller Totalisator til at stimulere den.

Og saa de fornøjelige, ofte andetsteds beskrevne Revuer paa Nørrefælled, navnlig den med stor Spænding imødesete, ved hvilken Kong Frederik den Sjette, omgivet af en glimrende Stab af Generaler og Adjutanter, med stor Bravour indtog Vibenshus, som med lignende Tapperhed, men altid med ringere Held forsvarede af „Gubernøren“ (o: Landgreve Wilhelm af Hessen), Prinds Ferdinand eller en af de andre Generaler. — Ja der er jo gjort tykt Nar af disse ublodige Batailler, men naar man saa husker paa, at det dog var de endnu i Frederik den Sjettes Tid uddannede Officerer, der med Tapperhed og Dygtighed i 1848—50 førte vore brave Soldater bl. a. til Kampene ved Bau, Slesvig, Fredericia og Isted, saa ser man dog maaske med lidt andre Øjne derpaa. Ublandet komiske vare derimod de militære Øvelser, som Borgervæbningen, Livjæger- og Studenter-Korpsene anstillede paa Fællederne. Minderne fra 1801 og 1807 var forlængst blegnede, Øvelserne gik under Løjer og Kommers, og derfor højst umilitærisk, Disciplinen var slap, Officererne — vistnok i det daglige Liv højst respektable Medborgere — som saadanne halvt, for ikke at sige helt, komiske og det hele en grumme kedelig Byrde for Byens Borgerstand, især for de Gamle, medens de Unge tog det som en lystig Spas, ved hvilken Lejlighed det især gik ud paa at drive Løjer med Befalingsmændene. Men uhyre fornøjeligt var det, naar Øvelserne var til Ende, og Hustruer, Kærestes, Søstre og Veninder omringede de modige Krigere, styrkede og vederkvægede dem med de medbragte Spise- og Drikkevarer og saa til Slut fik en munter Svingom i det Grønne, indtil der atter blæstes Appel, og Kriegerne i temmelig ujævne Geledder vandrede hjem efter at have „forvundet deres Sejr“ og lod Kone og Børn bære Gevær, Sabel og Patrontaske.

En livlig Oplussen af den gamle Aand og de patriotiske Følelser i disse Korpser fandt vel Sted i „det mærkværdige Aar“ 1848, men ved Krigens Slutning og ved den almindelige Værnepligts Indførelse, eller dog faa Aar efter, var det forbi med deres Bestaan.

Og endnu en militær Nydelse havde Nørrebro fremfor de andre Forstæder; den havde aarligt Indkvartering af Kronens Regiment, der garnisonerede i Helsingør, men kom ned til København for at deltage i „Herbstmanøvrerne“ i Københavns Omegn. Dets Uniform var rød Skodetroje med lyseblaa Krave, Rabatter og Opslag, og dertil lyseblaa (om Sommeren hvide) Benklæder. Da nu min Faders Ejendom var blandt de større paa Nørrebro, der tilmed raadede over Stald m. m., fik vi i Reglen — dog kun hvert andet Aar, medens vi hvert andet helt slap for Indkvartering — en Major, med Hestepasser, Oppasser og Hest, samt en Løjtnant med Oppasser. Det var en Begivenhed, som imødesaas med en vis Længsel af os Unge, og den bragte jo ogsaa Liv i det til dagligdags alvor-

lige og stille Hjem; naar Officererne var fri for Tjeneste, spiste de ved Familiens Bord, som vel nok i den Anledning bragte en finere Anretning end den tarvelige dagligdags; vi Drengene færdedes naturligvis en hel Del, til liden Baade for vore Lektier, i Stalden mellem de fremmede Oppassere og Hestepasserer, og last — not least — udenfor vor Indkørsel fik vi opsat et Skilderhus med en rigtig lyslevende Skildvagt indeni, for hvem vi havde en uhyre Respekt, der ingenlunde forringedes ved den Tak, hvormed han modtog den Ekstra-Forplejning, vor Mo'er kunde lade os bringe ham til Nydelse paa Stedet, eller de Æbler og Parer, som vi hemmelig stak til ham. Dette Skilderhus turde muligvis have været det bedste for mig ved hele Indkvarteringen; jeg havde en Følelse af i den Tid at staa i ganske særlig Forbindelse med og under Beskyttelse af den hele kongelige danske Armé.

Det Navn, der fremfor alle andre er knyttet til det gamle Nørrebro, og saa at sige var dets centrale Punkt, er Blaagaard, hvis Historie gaar tilbage lige til Frederik den Tredies Tid. Atter og atter finder man Stedet omtalt i gammel og ny Litteratur. Generalmajor Paludan fortæller i sine Erindringer*): „Blaagaard var oprindelig en kongelig Ejendom eller et Slags Lystslot. Dens Areal strakte sig langs den nuværende Nørrebrogade til henimod Assistentens Kirkegaard; formodentlig er Ejendommen „Solitude“ i sin Tid solgt fra den. I Begyndelsen af dette (det 19de) Aarhundrede fandtes kun en Mølle og nogle faa Bygninger langs Vejen mellem Kirkegaarden og det nu (da) værende Nørrebrostræde, omtrent i Flugt med Fælledvejen. Blaagaards Hovedbygning med Have laa paa Nordøstsiden af dens Areal, o: med nordre Sidefløj ud til Nørrebrogade, et en Etages Hus med Frontespice og vistnok et lille Taarn. Indkørslen til Slotsgaarden og Ridebanen var fra Nørrebrogade, hvor nu Slotsgade munder ud. Indtil for faa Aar siden (o: 1877) stod der endnu de murede Portstolper til Indkørslen; de to Bygninger, der nu danner henholdsvis det sydlige Hjørne af Nørrebrogade og Slotsgade samt Hjørnet af Slots- og Baggesensgade, er blandt de faa Rester, der endnu (1877) eksisterede af det gamle Slot. I det sidstnævnte Hus, fortæller Generalmajor Paludan videre, havde jeg 1838—39 Sommerlejlighed, og der var den Gang tydelige Spor af, at det tidligere havde været anvendt til Badstue; der var ogsaa dybe Kældere med højt hvælvede Gibslofter og dobbelte Døre. Fra Slottet og lige ned til Peblingsøen strakte Haven sig, begrænset paa begge Sider af store Lindealléer, nærmest Slottet Blomsterpartier, dernæst en Boulingrain (Esplanade) med Gange og smaa Damme; nærmest Søen stod to store Sandstens Løver, som endnu eksisterede, da Nørrebros Dossering i Tredserne af dette (19de) Aarhundrede anlagdes til Kørsel. Resten af Arealet var Marker.

Det er bekendt, at Christian VII i sine yngre Aar sammen med Holck og den berygtede Støvlet-Kathrine her holdt sine Orgier; senere oprettedes et Seminarium, der fik sit Sæde paa Blaagaard. Efter at det var flyttet til Jonstrup, henstod Ejendommen ubenyttet, indtil endelig Frederik VI, 1807—14, da Garnisonen i København var langt større end den normale, indrettede det hele Bygningskompleks, hvortil der føjedes en Del Træbarakker, til et Garnisons Hospital. Soldater-Sygestuer var før etablerede hist og her i Byen, hvor det kunde falde, jævnlig uden Spor af sanitære Hensyn. Saaledes havde Kongens Regiment sin Sygestue i Klærkegade i et lavt Baghus, der vendte ud mod den ubebyggede Sølvgade; norske Livregiment havde et Lokale i Larslejstræde og Prins Christians Regiment i Store Brøndstræde; dets Kaserne, der laa i St. Pederstræde, var ligeledes af simpleste Sort. Efter Freden 1814 blev Blaagaard atter forladt som Sygehus; senere købte en driftig Købmand, Isenkræmmer Anker Heegaard (Fader til den senere Etatsraad A. H.) en Parcel af Ejendommen og blev saaledes den, der lagde Grunden til dette Terræns Bebyggelse, som siden efter er bleven fortsat i stor Udstrækning. Bl. a. blev der anlagt en Broncefabrik, men den gik overstyr igen, og adskillige samtidige mistede derved deres Formue, saaledes Frederik VI's Adjutanter, H. Rømeling og J. Scholten. De ejede vel ingen egentlig Formue, men deres let erhvervede Prisepenge forsvandt her, for sidstnævntes Vedkommende saa grundigt, at han selv ogsaa maatte fortrække. „Saa vidt mig bekendt,“ skriver Generalmajor

*) „Erindringer fra Generalmajor Julius Paludans Barndom“. Forfattede 1877 af ham selv, ordnede og meddelte ved Kommandør C. L. With. Personalhistorisk Tidsskrift. 4. Række II.

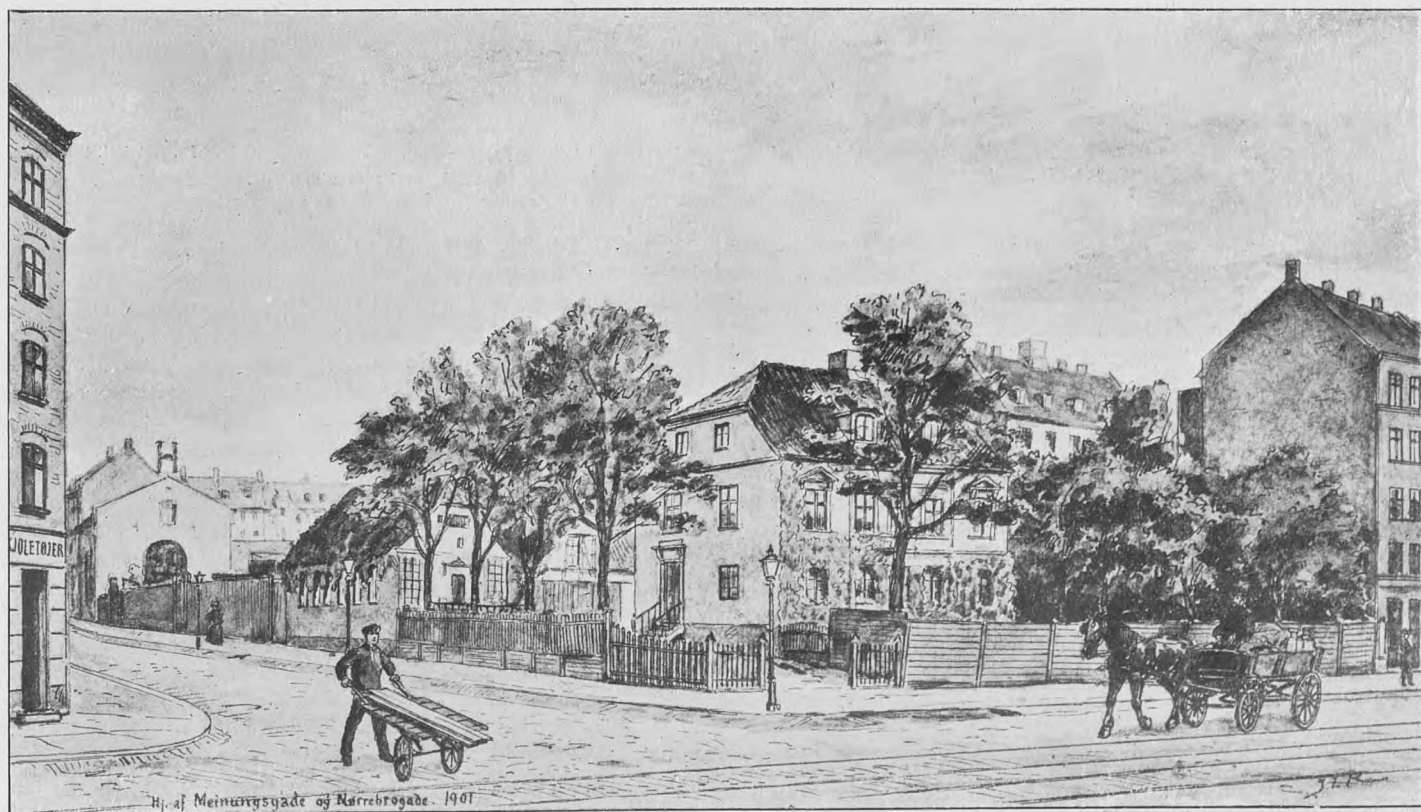

Nørrebrogade Nr. 62 og 64.

Længst til højre Hj. af Nørrebrogade og Møllegade. Aar 1880. (Nedrevet).

Paludan, „døde han i Tyrkiet.“ Udparcelleringen fortsattes imidlertid, adskillige Fabriker anlagdes, saasom Jernstøberier, af hvilke Heegaards var det første og største, Væverier, Vaskerier

o. fl.; en Bager Schur erhvervede Slottets Hovedfløj og omdannede den til et Linedanserteater, der bestod i flere Aar, og hvor navnlig de yngre Brødre Price samt Søskendene Luin virkede.

Hj. af Meinungsgade og Nørrebrogade. 1901

Hj. af Nørrebrogade og Meinungsgade. Aar 1901. Ejendommen er nedrevet.

Orig. tilh. Overlæge Halk.

En Aften opstod der imidlertid Ild i Teatret, som aldeles nedbrændte. —

En meget udførlig og tillige instruktiv og levende Skildring af det gamle Blaagaard giver Forfatteren Knud Bokkenheuser i sit kendte Værk: „De svandt, de svandt...!“ VI Bd.: „Vandringer paa det gamle Nørrebro.“ Dels paa Grundlag af dette almenynde Værk, dels efter ældre Kilder bringer „Før og Nu“ følgende yderligere Oplysninger om Blaagaard og dets fordums Ejere og Beboere.

Blaagaards tidligste Ejer var Frederik III's bekendte Kammer skriver, senere Rentemester og Statholder Christopher Gabel, der købte det store Jordareal mellem Peblingesøen og Assistens Kirkegaard, almindelig kaldet Teglgaardsmarken. I 1662 havde Gabel faaet Skøde af Kongen paa Sanct Jørgens Sø med Tilladelse til at gøre sig denne Plads saa nyttig, som han bedst vidste og kunde. Af Byen købte Gabel Teglgaardsvænget, en Mark, der laa langs

skende afbrød al Forbindelse med deres Broder Kong Frederik i Vrede over, at han havde gjort Anna Sophie Reventlow til sin Dronning. De trak sig tilbage til Godset Vemmetofte sammen med Prinsens Hofmester, den senere Minister Carl Adolph von Plessen. Senere forsonede Prins Carl sig dog med Kongen, og ved sin Død, 1729, testamenterede han Blaagaard til Søsteren Sophie Hedevig.

Fra en noget tidligere Periode, Aaret 1716, skriver sig en Begivenhed, der vel kun staar i indirekte Forbindelse med Blaagaard, men som har saa megen historisk Interesse, at den bør indflettes her, saaledes som den meddeles i Arkivar Dr. O. Nielsens „Kjøbenhavns Historie“: Peter den Store havde sluttet Overenskomst med Frederik IV om i Forening at gøre Landgang i Skaane, og Czaren kom med sin Galejflaade til København den 17de Juli. Han havde allerede været ventet Dagen forud over Land fra Falster, i hvilken Anledning Borgerskabet havde staaet i Parade fra Vesterport til Slottet, men om Aftenen blev det sendt hjem med

Den ældste Graverbolig paa Assistens Kirkegaard, Orig. tilh. Det kgl. Bibliotek.
som var beliggende paa Hjørnet af Nørrebrogade og Kapelvej. Bygningen t. v. er det paa Side 179 afbildede Bevaringssted „Lille Ravnborg“. Graverboligen blev nedrevet i Begyndelsen af 1890'erne.

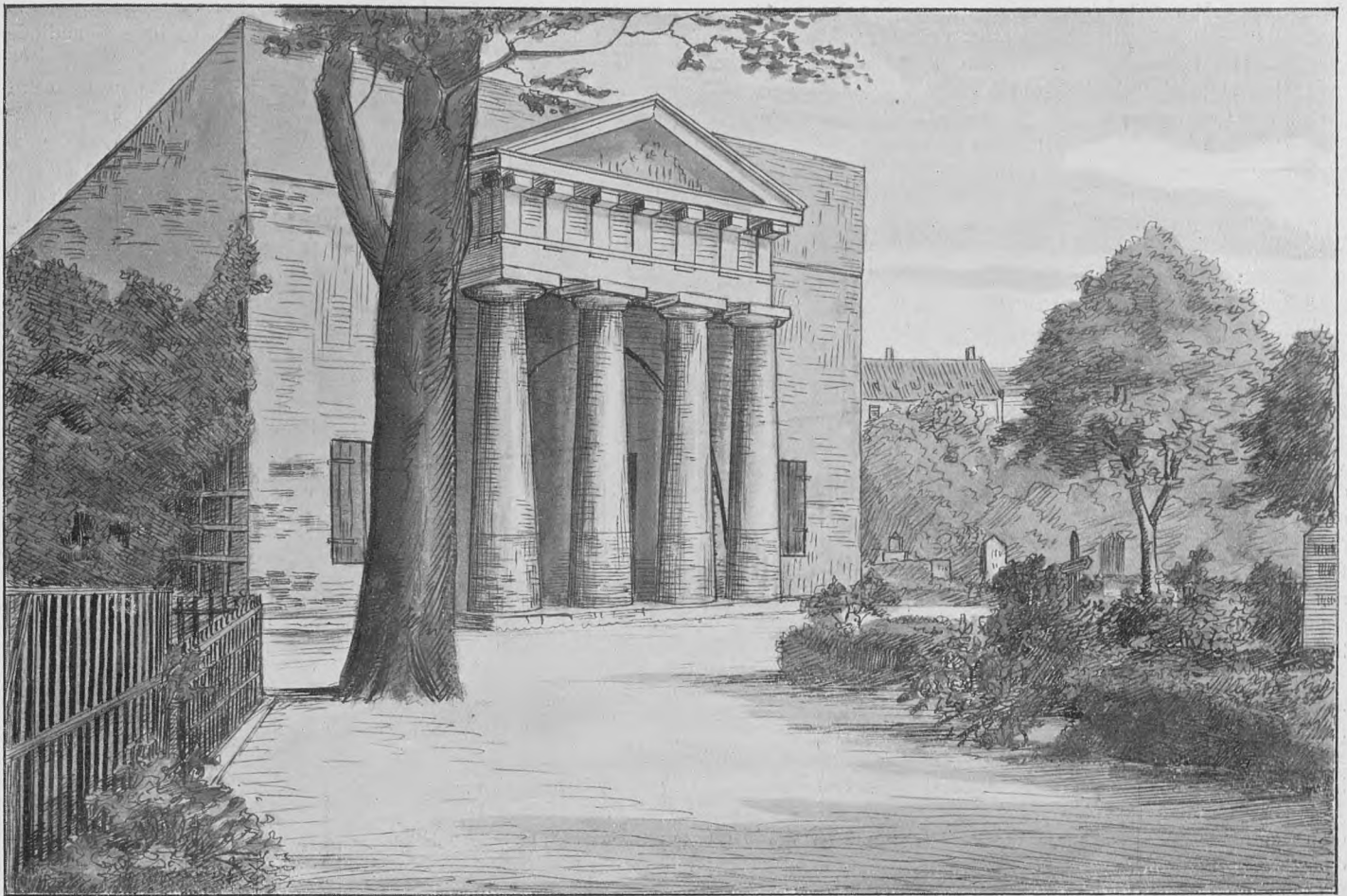
Peblingesøen, og han havde dermed for Øje at erhverve ogsaa Grundene omkring Ladegaarden og den tilliggende Mark. Han udtørrede Sanct Jørgens Sø og brugte den som Engbund, men i 1674 fik man i Sinds at opdæmme Søen til Befæstning, og Skødet af 1662 erklæredes — i Modstrid med dets Ordlyd — for alene at angaa Fiskeriet. Søen blev uden videre frataget Gabels Arvinger og opdæmmed efter den tagne Bestemmelse i Henhold til Skatkammerets Erklæring derom.*)

Paa Teglgaardsmarken havde det været Gabels Hensigt at lade opføre et Lystslot, omgivet af en vidtstrakt Have og Park, men kun Haven med nogle Pavilloner — alle med blaa Teglstens Tage — blev anlagt i hans Tid. Efter Frederik den Tredies Død faldt Christopher Gabel i Unaade hos de nye Magthavere — han havde mange Fjender og nød ikke det bedste Ry —; og hele Ejendommen blev en Del Aar efter, da Gabel var død (1673) solgt af hans Søn til Generalfeltmarskal Ulrik Frederik Gyldenløve, hvorefter den — efter flere Gange gentaget Ejerskifte — formentlig i 1706 blev købt af Frederik IV's Broder, Prins Carl, der lod opføre den store Hovedbygning, som er det egentlige Blaagaard. Her førte Prinsen og hans Søster Sophie Hedevig i nogle Aar et pietistisk, men meget fornemt og eksklusivt Hof, indtil de to Sø-

*) Arkivar, Dr. O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse, V Bd.

Ordre om at holde sig beredt til at samles igen, naar Trommen lod sig høre i Gaderne. Ved Middagstid den 17de blev det derimod opstillet fra Toldboden til Slottet, saa snart man havde opdaget, at Flaaden nærmede sig, og Frederik IV kørte til Toldboden, hvorfra han lod sig ro hen til Czarens Skib ved „Provesten“. Da han var kommen om Bord i dette, gratulerede han Ankomsten, og Kanonerne løsnedes. Peter kommanderede selv som Viceadmiral og sejlede lige igennem Bommen og henimod Motzmanns Plads (det senere Kristiansholm), hvorefter alle Galejerne lagde til ved Bolværket mellem Toldboden og Kvæsthuset. Begge Monarker satte sig derpaa i Kongens Vogn og kørte til Toldboden og derfra gennem Store Kongensgade over Kongens Nytorv, forbi Kanalen og over Holmens Bro til Slottet, ledsaget af Ministrene og Hofkavallerer tillige med en Eskadron af Hestgarden. Under Indtoget blev der tre Gange skudt med Kanoner Volden og Kastellet rundt, ligesom der ved Indsejlingen var saluteret fra den danske Orlogsflaade og fra „det ny Værk“ (Kvintus).

De første Nætter opholdt Czaren sig hos den russiske Gesandt, Fyrst Dolgorucky i Grev Danneskjolds Gaard paa Kongens Nytorv, nu det Thottske Palæ. Dagen efter Ankomsten sendte Kongen Bud til sin Broder, Prins Carls Hofmester og meddelte ham, at Czaren var opsat paa at komme til at bo i dennes Gaard, Blaagaard,

Graverboligen paa Assistens Kirkegaard, opført 1805.

Orig. tilh. Overlæge Halk.

Bygningen benyttes nu som Bolig for en Opsynsbetjent, men var oprindeligt bestemt til Graverbolig og Ligkapel, en Tid brugtes den til skindøde.

Graverboligen paa Assistens Kirkegaard, Bagfacaden set fra Kirkegaarden. Aar 1900.

hvorfor Hofmesteren skulde skaffe de bedste Sager til Side, „ellers blev alt ødelagt...“ (Peter den Store nød som bekendt ikke det bedste Ry for Belevenhed)... „Kongen føjede til, at han havde forestillet, at han ikke kunde raade over sin Broders Hus og vilde gøre alt for at hindre Czarens Ønske. Det lykkedes ogsaa, da han kunde undskylde sig med Prinsens Fraværelse...“ Andensteds meddeles, at det især var Prinsesse Sophie Hedevig, der med Hænder og Fødder satte sig imod det paatænkte kejserlige Besøg, idet hun betragtede Selvherskeren over alle Russer som en Barbar, hvem fromme kristelige Mennesker, intet kunde have at skaffe med. „Czaren havde ogsaa faaet Lyst til at bo paa Charlottenborg, der ligeledes tilhørte Prins Carl“ — hedder det videre i Dr. O. Nielsens Beretning — og denne gav i Hast Ordre til at flytte sine Kostbarheder, men heldigvis for ham fandt man paa en anden Udvej. Den 19de Juli befalede Kongen Grosserereren Vilhelm Edinger inden næste Dags Aften at gøre sin Gaard ryddelig, og den 22de fik Præsidenten og Politimesteren Ordre til at skaffe sig til Laans hos Borgerne det nødvendige Bohave „straks og uden Op- hold.“

Det var ogsaa paa høje Tid, thi den 23de Juli kom Czarinden (den senere Katharina den første) ind gennem Vesterport, efter at være modtaget af Czaren og Kongen ved Køge, og kørte i højtidelig Procession

gennem Vestergade, Nygade, Kongens Nytorv og Holmens Kanal til Slottet under Salut Volden rundt, 3 Gange gentaget. Efter

Aftensmaaltid paa Slottet kørte Czaren og Czarinden til Edingers Gaard, hvor de fra nu af blev boende.

Edingers Gaard (det nuværende Prinsens Palæ) var meget anseelig; der var alene i Stueetagen 15 Værelser, og disse var prægtig udstyrede, flere med Tapeter af Guld-

læder. I anden Etage var der flere store Sale og mange Kamre... Til Czarens Bekvemmelighed anskaffedes bl. a. Omhæng til en stor fransk Seng af karmoisinrød Silkedamask underforet med hvid Taft og med skildrede Buketblommer paa, ligesom et Spardække af samme Slags Taft, 6 grønne Guldlæders Stole og et indlagt Nøddetræs Bord med to Gueridons. Czaren boede forøvrigt ogsaa i Gehejme- raad Lentes Gaard udenfor Østerport paa den nuværende Classens Vej. De fornemme Gæster havde et stort Følge af høje Stands- personer, der indlogeredes rundt omkring i Byen med deres talrige Tjenerskab, sikkert til liden Glæde for deres Værter; der var ialt 116 indenbys og 29 udenbys Borgere, der havde Russere i Indkvartering. Lige for Czarens Gaard var anlagt et Vagthus paa Slotsholmen, hvorhen Garden marscherede hver Dag med flyvende Faner og klingende Spil.

Hele Sommeren blev det mærkelige russiske Fyrstepar i København. Czaren var meget videbegærlig og vilde se alt, opførte sig forøvrigt højest uceremonielt og stødte an mod det danske Hofs fornemme og formelle Væsen. En særlig Lyst havde han til at

besøge Rundetaarn, og hans og Czarinas Ride- og Køreture derpå er ofte beskrevet. Den ene Gang kørte han og hans Gemalinde op og ned i en Karet med 6 Heste for.

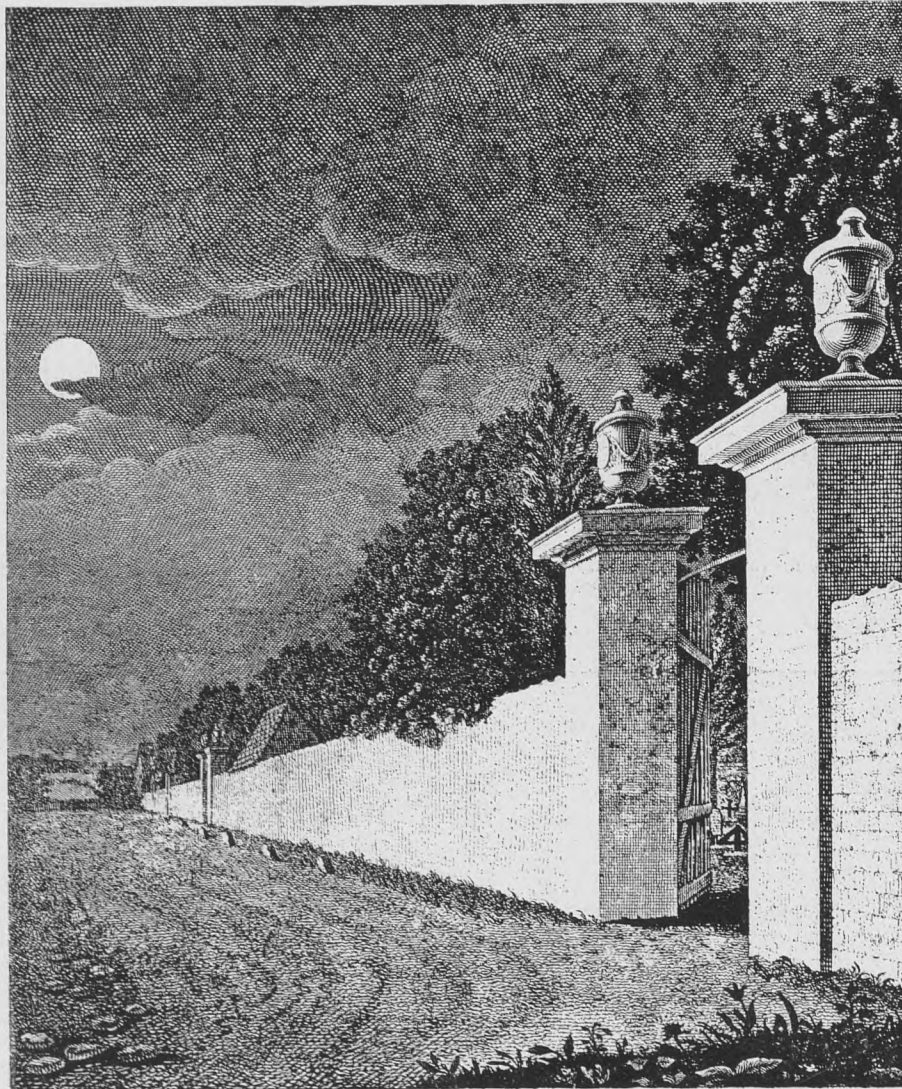
Udenfor Byen laa paa samme Tid en mægtig Flaade af danske, russiske, engelske og hollandske Krigsskibe. Czaren havde medført en Del Tropper, der lagdes i Lejr uden for Staden paa Nørre- og Øster-Fællid. Fra den 9de til 15de September var der hidført fra Meklenborg en russisk Hærstyrke paa 19000 Mand. Men Landgangen i Skaane blev opgivet. Czaren opgav i sidste Øjeblik sit Forsæt. Der kom voksende Mistillid mellem ham og Kongen, der fandt det russiske Besøg baade truende og byrdefuldt. Den 13de til 23de Oktober indskibede Czaren sine Tropper, men til Trods for de opkomne Misforstaaelser blev han boende i København til den 26de Oktober og rejste derpaa bort med Czarina til Lands og over Bæltet „uden noget Optog“. Og „Moskovitternes“ Afrejse følte som en stor Befrielse baade af Hoffet og Befolkningen.

I Arkivar, Dr. O. Nielsens ovenfor citerede Skildring hedder det: „De Folk, som boede udenfor Portene, led megen Overlast baade af vore egne Folk og Russerne.“ 1719 skrev desaaledes: Vi fattige og enfoldige Folk bleve i den Tid tribulerede og saa godt som gjorde umægtige af vore Huse og Ejendom, ja mange af os ej havde den Seng tilovers, vi kunde hvile os udi, intet Værelse tilovers for os selv, men tilfælles med Domestikkerne; vore Huse, Porte og Døre stode aabne Nætter og Dage, saa vi derved led meget paa vor Fattigdom og indehavende Bohave, ilde mishandlede af de gemene og tildels spolerede og borte. De russiske Folk vare tildels endnu slemmere, saa vi toge megen stor Skade.“

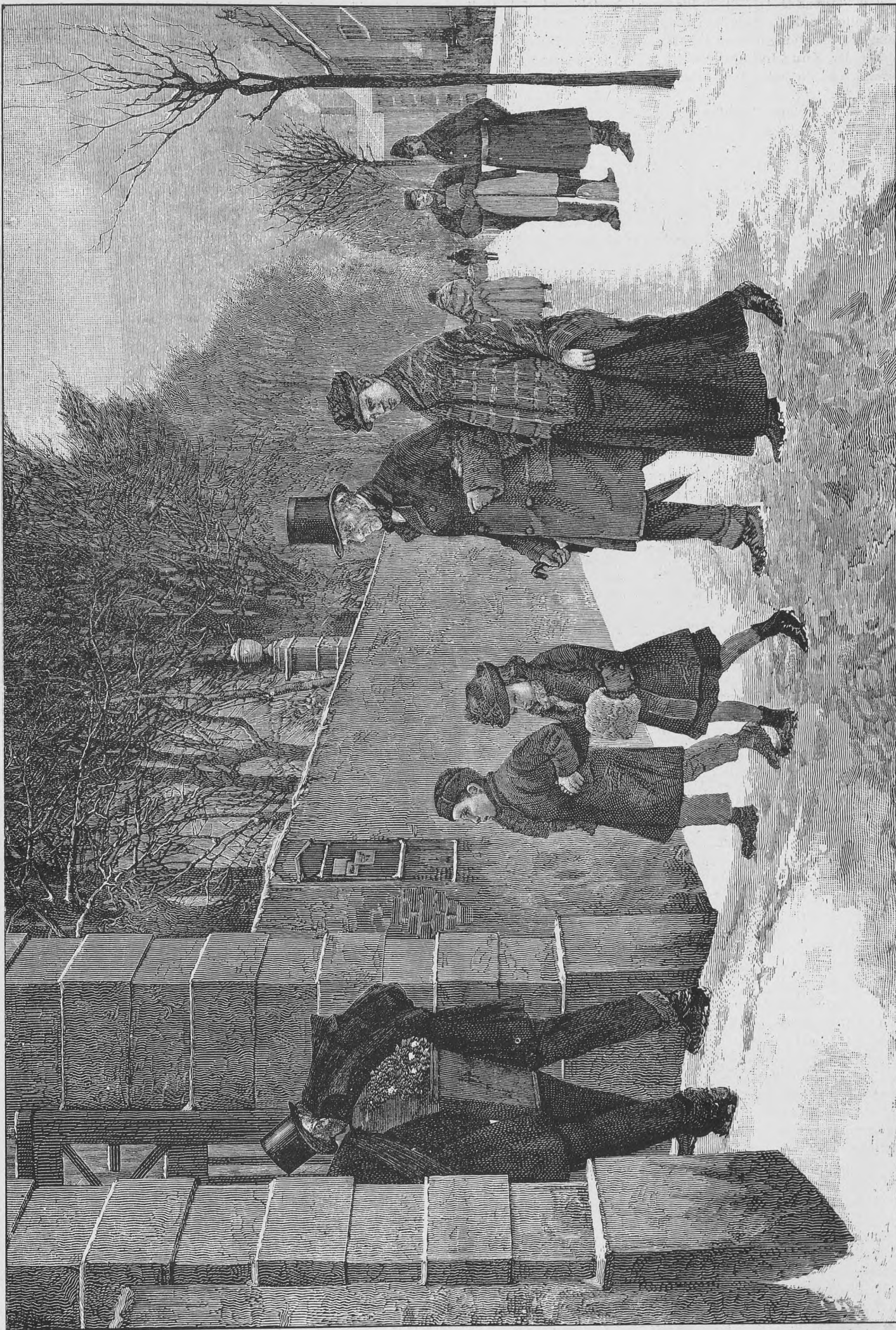
Efter denne Digression vender vi tilbage til Blaagaard.

Blaagaards næstfølgende Ejer blev Carl Adolph von Plessen, der paa det Tidspunkt var Overkammerherre hos Prinsesse Sophie Hedevig. Senere, under Christian den Sjettes, blev han Overkammerherre ved Hoffet og Medlem af Conseillet. Ved et Gavebrev af 9de Maj 1732 skænkede Prinsessen sin Yndling og Overkammerherre — for hvem hun, efter hvad Rygtet vilde vide, nærrede meget ømme Følelser, — Blaagaarden med alt tilliggende. Men for ikke at give Næring til de onde Rygter, vilde von Plessen fra først af ikke tage mod den smukke Gave og bøjede sig kun for Christian den Sjettes udtrykkelige Befaling.

C. A. von Plessen nævnes som en brav og retskaffen Mand, med Interesse for de skønne Videnskaber, godgørende og med Sind for at fremme Skoleundervisningen paa sine mange Godser. En af de bedste af Datidens adelige Godsejere. Paa Blaagaard boede han ikke ret ofte, men Ejendommen udvidedes i hans Tid til at omfatte Jordareal lige over til Ladegaardsaaen og Grunde paa den modsatte Side af Peblingesøen, ligesom han var ivrig for at forskønne Bygninger og Haveanlæg.

Muren om Assistens Kirkegaard med flere Indgangsporte ud til Nørrebrogade. Aar 1812. (Efter et samtidigt Stik af Lahde).

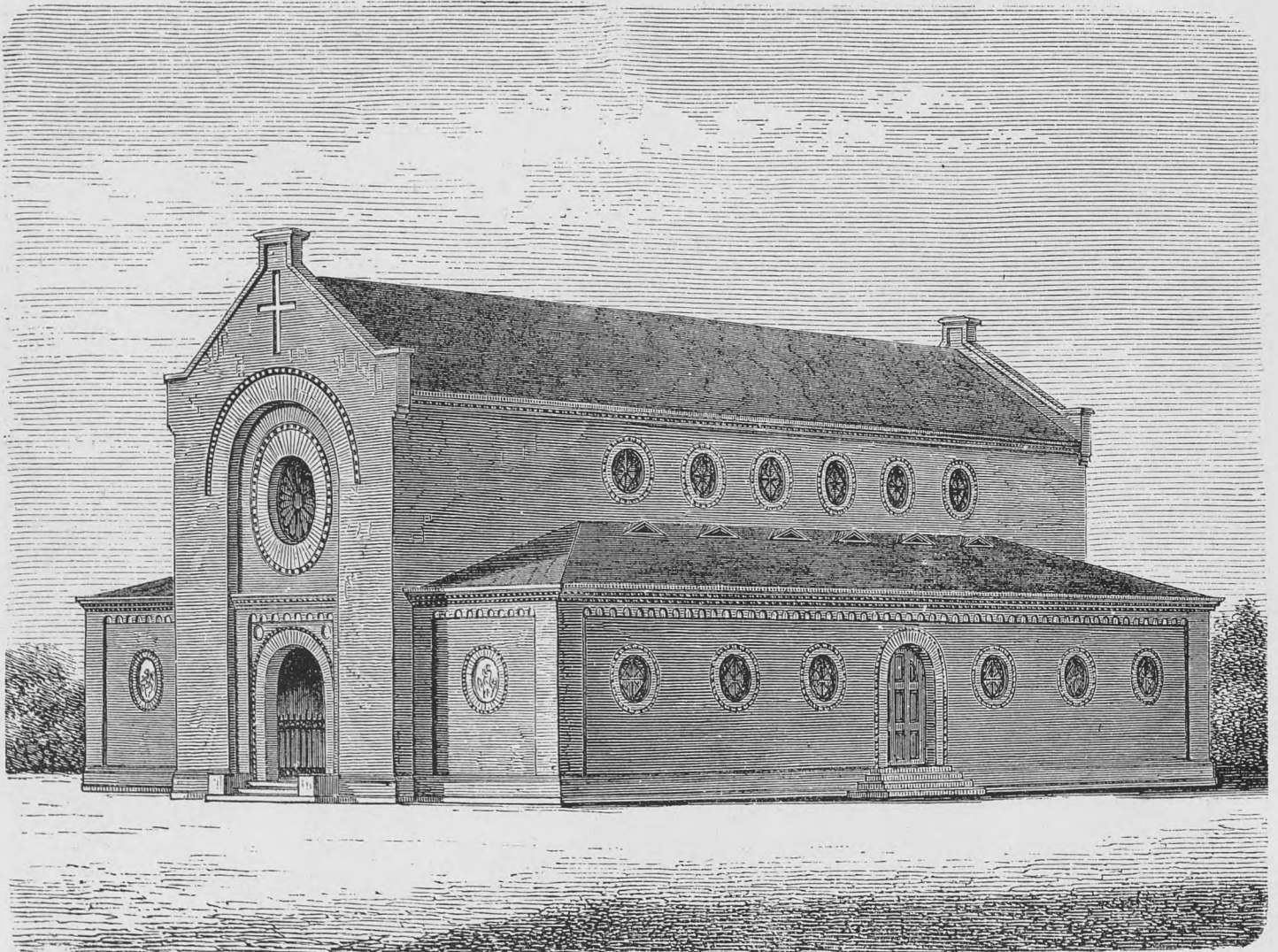
En Begravelse paa Assistens Kirkegaard, efter Frantz Henningsens Maleri. Aar 1883.

Ved Plessens Død (1758) gik Blaagaard foreløbig ud af kongelig og adelig Besiddelse, og dens næste Ejer blev en god borgerlig Mand, en Slægtning af Knud Lyne Rahbek, nemlig hans Faders Morbrøder, Knud Lyne, der paa den Tid var Konsumptionskriver og velstaaende nok til at kunne købe Ejendommen af de Plessenske Arvinger.

I sine Erindringer fortæller K. L. Rahbek baade flere historiske Træk og en Del karakteristiske Anekdoter fra det gamle Blaagaard, og vi skal meddele dem her med hans egne Ord.*) Han nævner først, at hans Fader (der døde 1795 som Justitsraad, Toldinspektør og Toldkriver i København) var Søn af velhavende jydsk Bønderfolk. „Hvorledes det kom sig, at han forlod Bondestanden og slog sig til Pennen, kan jeg ikke bestemt angive; formodentlig den Lykke, en anden Bondedreng fra samme Egn, hans Morbrøder

man den Tid hyppig udvandrede derfra Egnen, og at de til den Ende, medens Gaardens øvrige Folk vare paa Marken til Høstarbejde, bemestrede dem Grødgyden paa Skorstenen, og saaledes forsynede gav dem paa Vejen, men da denne deres Provision slap (op), inden de uden Tvivl var komne ret langt, vendte de angergivne og mismodige med den tomme Gryde tilbage.

At han her i København kom som Dreng i Tjeneste hos den i de Dage saa navnkundige Købmand Severin, ved jeg af, hvad jeg mindes at have hørt ham selv fortælle, at denne hans Husbond engang, han skulde staa Fadder, sendte ham ud at hente sig en Vogn, og at han nu i jydsk Enfoldighed kom hjem med en af de Arbejdsvogne, der holdt ved Stranden, uden at gøre sig ringeste Forestilling om, det maatte være en anden Slags Vogn, som her gjordes fornøden. Om hans videre Opkomst ved jeg intet, uden

Begravelseskapellet paa Assistens Kirkegaard, opført 1867—68 efter Tegning af Arkitekt V. Ingemann.

Knud Lyne, havde gjort, og den medarvede Godhed, denne bar for ham, er Hovedanledning dertil . . .” Og Rahbek fortsætter derefter saaledes: „Knud Lyne var en Slegfredsøn af min Farmoders Fader, en velhavende Selvejer, der af to Ægteskaber havde adskillige baade egne og Stedbørn (blandt hvilke sidste den i sin Tid saa ansete Generalkrigskommissær Stephen Hansen, Ejer af Hammermøllens Geværfabrik m. m.). Hver Gang nu Knud Lynes Moder kom med Drengen til hans Fader, var de øvrige Søskende, især Søstrene, studse og uvenlige mod begge; kun min Farmoder, der var af et ejegodt Gemyt, holdt af Drengen, skjulte ham under Trappen og gav ham Ost og Brød, langt fra at drømme om, at det i Tiden skulde gengældes hendes Afkom med en Formue af omtrent en Tønde Guld.

Hvad der siden gav Anledning til, at samme Knud Lyne kom til København, er mig ubekendt, men at han tidlig maa have været utilfreds med sin Stilling i Bondestanden, ved jeg af den pudserlige Anekdote, at han, alt som Barn, med en jævnaldrende Bondedreng gjorde et Forsøg paa at rømme til Holland, hvorhen

* K. L. Rahbek: „Erindringer om mit Liv“ (I Del, 1824 Pag. 2. S. 21 ff.)

at hans fornemste Handel var med ostindiske og chinesiske Varer, og at hans forstandige, huslige, driftige, ædle og gudfrygtige Hustru, der evig vil blive mig et uovergaaet Ideal af en af de Dages Dannekvinder, sikkerlig ikke mindre end han selv bidrog til at drage Guds Velsignelse ned over deres Hus, og holde den fast dertil . . .

. . . Baade min Fader og Moder vare i selskabelig Omgang særdeles muntre Mennesker; der samledes da naturligvis om dem og hos dem en Kreds af samme Stemning; især kom overmaade gerne gamle Knud Lyne, der efter Dagens Møje og Byrde nok gad forslaa Aftenen i godt Lag og ved et godt Glas Vin, og af hvem min Moder var en særdeles Yndling . . .

Paa samme Tid omtrent,“ fortæller K. L. Rahbek videre, „havde Lyne købt Blaagaard, et Sted, om hvilket der fra dets forrige kongelige Ejere endnu bestandig svævede en Art af Nimbus, saameget mere som Hovedbygningen beboedes af højfornemme Lejere, og Ejeren deraf beskeden tog til Takke med Økonomibygningen ud til Vejen. Havde jeg — som et gammelt Sagn i vor Familie paastaar — den første Gang, jeg i Byen spiste hos Lynes, med

ASSISTENTSKIRKEGAARDEN ved KIÖBENHAVN

Plan over Assistens Kirkegaard. Aar 1867.
A—B. Graverboliger, C. det ny Begravelseskapel, D—E. Ligkapeller, F. det Scholtenske Kapel, G. Materialskur.

*

det barnagtige Frisprog, som hele min sælsomme Opdragelse havde forvænt mig til, erklæret, at der kom jeg ikke mere, da de gav mig Vand i min Vin og røde Korænder — Tyttebær, der naturligvis ikke forekom i min gamle Bedstemoders jyske Køkken — da vendte Bladet sig aldeles ved de senere Søndagsture til Blaagaard, der endnu leve mig i festlig Erindring, og hvor min Kærlighed for det landlige saa meget mere maatte faa Næring, som det var et Sagn omkring mig, at Lyne, efter hvem jeg var opkaldt, og som derfor i Fadder gave havde bestemt mig 12000 Rdlr., i Stedet for disse nu tiltænkte mig denne Ejendom, en Plan, der desværre blev omstødt, da nogle Aar derpaa Christian den Syvendes store Yndling, Grev Holck, i sin høje Naades Dage, saa godt som nødte Ejeren til at sælge sig det ved et saa højt Bud, at jeg mindes den Tid at have hørt Lyne sige, at han ikke kunde forsvare, ikke at modtage det. Naturligvis kunde han ikke forudse, at Køberen, inden han fik sine Forpligtelser opfyldte, skulde falde i Unaade, og Sælgeren nødsages til at tage Gaarden, just ikke saa særdeles vel behandlet, tilbage. Saaledes erindrer jeg, at af de seks dejlige gamle Linderader, der udgjorde de stolteste Alleer, jeg ved at have set, adskillige, i Overensstemmelse med den nyere Havesmag, straks blev omhugne, og har det Indtryk, dette Hærværk da gjorde paa mig, min hele øvrige Levetid saaledes bevaret og forstærket sig, at der er faa Ting, jeg nødigere gaar til, end at lade et især gammelt Træ fælde; og mindes jeg ligeledes, at det var mig til stor Forargelse, da nogen Tid efter min Fader lod en Lindeløvhytte i sin Have omhugge, for i dens Sted at bygge et muret Lysthus, at drikke Kaffe i om Sommeren.

Mellem hine blaagaardske Erindringer, af hvilke endnu adskillige leve hos mig, vil jeg her anføre et Par, fordi de hver paa sin Maade forekomme mig at have noget karakteristisk. En Eftermiddag gik jeg i Haven med min Fader i en af de store Alleer, og havde paa Drengvejen en Kvist i Haanden, hvormed jeg gav en af Lejerens, daværende Statsminister Rosenkrandses, Jagthunde, hvoraf han efter den Tids Skik havde mange, et Smæk. Hunden, en stor hvid Høsehund med brune Øren, som jeg i dette Øjeblik synes at kunne se for mig endnu, satte sine Fødder paa Skuldrene af mig, kastede mig overende og blev staaende foran mig. Paa mit Vræl kom min Fader til, jog Hunden bort og hjalp mig op, men gav mig derpaa en dygtig Irettesættelse og foreholdt mig, at dersom Hunden ikke havde været bedre end jeg, kunde den have skambidt mig, en Lærdom, der uidentivl ikke har haft liden Del i den Modbydelighed, jeg siden stedse har haft baade for selv at mishandle Dyr og for at se dem mishandlede.

Af en hel anden Natur er næste Anekdoter, men som dog ogsaa mener jeg, har sit karakteristiske. Det var gerne Skik, at vi om Søndag Eftermiddag, efter at have drukket Kaffe, kørte en Tur med Lynes velbekendte graa Heste, som efter ældre Dages Skik — bevaret i den bekendte Anekdoter om J. J. Rousseaus Overkørsel — en stor Hund løb ved Siden af. En smuk Eftermiddag, da Vognen var kørt frem, og jeg var løbet i Forvejen ud i Gaarden, mens de andre gjorde dem færdige, faldt det mig ind, at jeg havde den Dag faaet en ny Kjole paa, af en af min Faders gamle, rød med gule toppede Knapper, Modedragten i Frederik den Femtes Tid; og da jeg vidste, det ikke vilde bekomme mig vel, hvis jeg smurte den til, fandt jeg det forsigtigst at prøve, om jeg kunde smøre den paa Hjulet, og gik til den Ende hen og satte Ryggen op derimod. Da nu de andre kom ud og skulde i Vognen, opstod naturligvis et stort Anskrig over Tjærepletten paa min Ryg, og forundrede det mig ikke lidet, at min Fader, i Stedet for at tage mit Forsvar for gyldigt, at jeg havde havde gjort det med Flid for at erfare, om Hjulet kunde smøre mig, gav mig et Par dygtige Ørefigen, som jeg, i Betragtning af min gode Hensigt, fandt hel uforskyldte. Godt havde det imidlertid været, hvis de havde helbredet mig for den Fristelse, af Erfaring at ville lære Følgerne af Skridt, hvis Frugter jeg med lidt Eftertanke kunde begrebet.

Endnu maa jeg, inden jeg slipper Blaagaardsanekdoterne, medtage en endnu, skønt den uden Tvivl baade er af et noget senere Datum og egentlig ikke videre angaar mig, end for det indtil denne Dag uudslettede Indtryk, det gjorde paa mig. Som en Søndag Eftermiddag min Fader, min Moders Broder, en Student Gertsen, min Informator og jeg kørte ud til Blaagaard, gik paa Broen over Peblingesøen Hyrekareten, vi kørte i, i Stykker, og begge Bommene op for Dørene, saa at vi ikke kunde komme ud; hvorpaa min Fader, arrig over det uforsvarlige Køretøj og den Vrimmel, der samledes om os, lod Vinduerne gaa ned, greb med een

Haand i hver af Dørene, og satte nu sit Hoved mod Karethimlen for at sprænge den og fra den Side skaffe os Luft; til Lykke vare de omkringstaaende alt i Begreb med at lette Kareten saaledes i Vejret, at vi kunde komme den ordentlige Vej ud. Jeg nægter imidlertid ikke, at naar i senere Dage min Fader undertiden lod mig høre, at jeg saa gerne vilde overalt igennem med Hovedet, kunde jeg ikke bare mig for at tænke ved mig selv paa, hvo der vel i Ordets bogstaveligste Forstand havde givet mig Eksemplet, og fra hvem det vel i nogen Maade kunde være en Arvedel.“

— — —
 Det sørgeligste Blad i Blaagaards Historie er den kortvarige Periode, formentlig fra 1767—70, da Grev Holck*), fremfor alle andre Christian den Syvendes Ødelægger og onde Aand, i alt Fald af Navn var Ejer af Blaagaard. Det var mod Slutningen af Støvlet-Kathrines Velmagtsdage, da hun endnu havde den ulykkelige Konge i sin Magt, og meget er der skrevet og fortalt om de vilde Orgier, der fejredes af hende og hendes kongelige Elsker med det Slæng af Sviregæster, der fulgte dem, og som ogsaa kom til at gaa ud over den hidtil saa fornemt holdte Ejendom udenfor Nørreport. Da Knud Lyne igen overtog Blaagaard, havde Slot og Have lidt ilde Medfart, og derefter gaar den gamle Ejendom med stedse stærkere Skridt sin Opløsningstid i Møde. Knud Lynes Arvinger solgte den til Købmand Peter Tutein, som dog ikke havde Brug for noget Lystslot, men tænkte paa at anlægge en Silkebaandsfabrik, og da denne Plan, uvist af hvilken Grund, ikke kom til Udførelse, kom Blaagaard allerede tre Aar senere paa nye Hænder. Slot og Have forfaldt, og paa den tilliggende Grund ved den nuværende Slots-gade anlagde „den kongelige danske Dugmanufaktur“, sammen med en Mand ved Navn Johan Poul Kalekbrenner, en Klædefabrik. Dermed var Udstykningen af det gamle Blaagaard begyndt. I Frederik den Sjettes sparsommelige og nøjsomme Tid var der ikke Tanke for at opretholde flere Lystslotte.

Blaagaard kom dog endnu en Gang ind under kongeligt Eje, idet den i 1786 overtoges af Finanskollegiet, efter at „den kgl. Dugmanufaktur“ var ophævet. Bygningerne udlejedes til industrielt og privat Brug. Have og Marker blev bortforpagtede. Og i 1790 oprettedes — som tidligere omtalt — et kongeligt Skolelærerseminarium med Benyttelse af Hovedbygningen og nogle af Pavillonerne samt et Jordareal til Undervisningsbrug. Blaagaard-Seminarieret blev dog ikke længe efter til Jonstrup Seminarium (oprettet 1809). Det var efter Fredslutningen 1814, at Frederik den Sjette solgte hele Blaagaard til sine Adjudanter, Rømeling og Scholten, der købte Ejendommen i den Hensigt at udparcellere den. Om dette Køb har vi allerede hørt gennem Generalmajor Paludans Erindringer.

En af de første, der købte Parceller af Blaagaards Jorder, var Isenkrammer M. Anker Heegaard (se vor Beretning om denne Mand Side 142—164).

Ogsaa andre gode og ansete Borgere blev Ejere af Parceller af det gamle Blaagaard og har boet paa dets Grund. I det foregaaende Afsnit af denne Artikel har vi gengivet Otto B. Wroblewskys smukke Barndoms-erindringer, der giver saa fortræffelige Billeder af Blaagaard og det gamle Nørrebro.

En Parcel, beliggende skraas for den nuværende Fælledvej, ejedes af Voksdugsfabrikant Schorn, der i Slutningen af Trediverne (som omtalt Side 176) udlejede den til Hans Henrik Baumgarten, der var indvandret fra Holsten og fra først af var Maskinmester ved det Berlingske Trykkeri. Nogle Aar efter fik han selvstændig Forretning først paa Købmagergade, derpaa i Møntergade, og i Midten af Fyrreerne blev han Stifter af det højt ansete Firma Baumgarten og Burmeister, det senere vidtspændende og verdenskendte Burmeister og Wain. — Paa en anden af Blaagaards gamle Grunde, mellem Nørrebrogade og den nuværende Baggesensgade, staar nu „Alderstrøst“, (som omtalt Side 164) stiftet af Haandværkerforeningen og oprettet som Fribolig for trængende Medlemmer af Haandværkerstanden. Men denne humane Stiftelse og meget andet, som er blevet rejst paa det gamle Blaagaards Areal, tilhører Nørrebros nyere Historie.

*) Fr. Vilh. Conrad Holck, oprindelig Kammerpage hos Chr. VII, blev Geheimeraad og Hofmarskal, f. 1742, d. 1800.

I sin smukke Bog „Da Voldene stod,“ har W. Schorn — en Sønneson af ovennævnte Voksdugsfabrikant Johann Arnold Schorn (f. 1764, d. 1840) — givet en i høj Grad tiltalende og sympatetisk Skildring af sin Bedstefaders Hus paa den Blaagaardske Parcel,

for at de ikke skulde kunne tjene en Fjende til Ly. Disse Huse var vel tarvelige og lave, men havde rigelig Plads baade ude og inde. Det var Havernes gyldne Tid.

Det var inde i Huset og den bagved liggende Have, man maatte

I dette Hefte bringer vi Gengivelser af et Udvalg af Gravsteder paa Assistens Kirkegaard, dels af fremragende afdøde Mænd og dels af smukke Gravmæler.

Grosserer Andreas Bodenhoff, † 1794. Ejeren af Bodenhoffs Plads, Christianshavn.

en Skildring, der bringer et gammelt Nørrebro-Borgerhjem lyslevende frem for Læseren.

Schorn fortæller: Der var ikke mange Steder derude, da min Bedstefader i Slutningen af det attende Aarhundrede bosatte sig dér, og de, der fandtes, var tarvelige og saa lave, at de i paa-kommende Krigstilfælde hurtigst muligt kunde jævnes med Jorden,

søge sin Hygge; udenfor var der kun Uhygge. Brede og ret dybe, meget ildelugtende Grøfter løb paa begge Sider af den overmaade slet brolagte, ja, tildels slet ikke brolagte Gade, og over disse Grøfter førte smaa Træbroer ind til Huset med de smaarudede Vinduer og de lavloftede Stuer, hvor Gulvene efter Datidens Skik var sandstrøede.

Møbleringen var jo den Gang ret beskeden, men undertiden kunde det hændte, at man, som netop ude hos min Bedstefader, traf paa et Stykke Bohave, der var særlig forfærdiget til at staa i en bestemt Krog; det var skævt bygget, men hvad gjorde det; man var jo selv Ejer af Stedet og drømte ikke om at flytte derfra, før man flyttede lidt længere ud paa „Broen“, ud paa Assistens Kirkegaard.

Et sligt gammelt, skævt bygget Chatol, der har tilhørt min Bedstefader, er nu i mit Eje og minder mig altid ved sin Skævhed om, at det ikke var bestemt for andre Steder end det gamle Hjem, minder om den gamle rolige Tid, da man slog dybe Rødder paa det Sted, hvor man nu én Gang var plantet. Og der sad saa Familien fastgroet i omtrent hundrede Aar.

Den sad der under skiftende Konger lige fra Christian den Syvende og ned til vore Dage — og den vilde grumme nødig vige. Men den ene efter den anden af de gamle Haver maatte falde, den ene store Bygning efter den anden fyldte den nu saa mægtige Hovedaare, Nørrebrogade, med friskt, pulserende Forretningliv; nye Gader anlagdes til alle Sider, og tilsidst maatte saa det gamle Hus, et af de allerældste derude, bøje Nakken, ikke træt af Alderdom, men for Øksens og Hakkens Magt.

Blandt alle de mange Rum i dette gamle Hjem var der især ét, ved hvis Beskrivelse jeg vil dvæle, fordi jeg der har oplevet mange bedrøvelige, men ogsaa mange fornøjelige Øjeblikke, og det er det store Pulterkammer oppe paa et af de vidtløftige Lofter.

Min Fader havde ikke for Skik at afgøre de „korporlige Ubehageligheder“ med sine Børn ved en enkelt, mer eller mindre djærv, hurtig glemt Lussing, nej, for ham gjaldt det, at Straffen for en Forseelse skulde brænde sig ind i det unge Sind, og den blev da eksekveret med saa stor Solennitet som muligt...

... Hvor bankede Hjertet ikke, naar jeg ganske stille, skyldbevidst fulgte efter ham op til det mig velbekendte Kammer oppe paa Loftet, som han havde valgt til „Rettersted“, fordi Synderens Veklager under Eksekusionen ikke derfra kunde høres i det øvrige Hus...

... Og deroppe fik jeg altsaa først mine velfortjente Hug og derpaa en Formaningstale saa fuld af gode, kærlige Ord, som min blide Fader formaaede det, hvorpaa han gik ned og laasede Døren efter sig. Og saa blev jeg alene tilbage. Alene med mine ømme Rygstykker og mine rindende Taarer. Men Barnetaarer tørres jo hurtigt, og efterhaanden blev jeg vænnet til ikke at betragte mig som en ensom Fange.

Hvad var det for underlige gamle Sager, der laa ophobede fra Gulv til Loft! Hvad var det for gamle Portrætter i Rokokorammer, der her var stillet op ad Væggene, og hvis milde og dog alvorlige Øjne ligesom søgte at trøste mig i min Vaande? Hvad var det for et underligt, skaldet Hoved af mørkebrunt Træ, der stod henne i Halvmørket paa en Hylde, og som jeg mindes, at jeg først betragtede med en vis Skræk, indtil jeg fik at vide, at det var en Parykblok fra gamle, gamle Dage?

Efter at jeg saa var bleven belært derom, tænkte jeg mig, at vel sagtens han, den gamle — min Tipoldefader — der hang oppe paa Væggen og kiggede ned paa mig under sine mørke, rynkede Bryn, at han om Aftenen, før han gik ind i sin Alkovsenseng med de store, blomstrede Omhæng, havde hængt sin vældige Allongeparyk paa dette Hoved.

Og efterhaanden begyndte jeg saa at sætte alt og alle der oppe i det gamle Kammer i indbyrdes Forbindelse. Og der gik Aar, jeg blev modnere — men trængte dog endnu stadig til et og andet Besøg paa det gamle „Marterkammer“. Jeg var nu bleven dristigere lige over for alt det gamle: jeg følte mig som Descendent; det var jo min egen Slægt, der kiggede ned paa mig og var Vidne til mine barnlige Sorger. Det var dens Bohave, der nu, med Decenniers Støv over sig, stod langs Væggene.

I det lille Rokospejl, der hang over Døren, havde sagtens hun dér med den lille mærkværdige Blomst midt i det pudrede Haar, min gamle Oldemoder, betragtet sig, førend hun stramt pyntet begav sig til Dronning Sophie Magdalene — Christian den Sjettes Gemalinde — hos hvem hun var ansat. Og jeg tænkte mig, hvorledes hun dybt nejende kyssede Dronningen paa Haanden, idet hun takkede for de skønne Vifter, Majestæten havde skænket hende, de Vifter, jeg kendte saa godt nede fra Faders Raritetskuffe. Og naar Taarerne var aftørrede, og Livsmødet atter vaagnede, saa var det den gamle Guitar, jeg forsigtig trak frem af sin

Kasse. Jeg vidste jo, at det var min Moders gamle Guitar, paa hvilken hun saa ofte havde ledsaget sig til Reichardts og Mozarts og Weysses Sange, og jeg forsøgte at aflokke den Toner, ganske, ganske stille; jeg sad her jo for at angre mine Synder. Men jeg formaaede ikke at frembringe nogen harmonisk Klang paa det gamle Instrument, der i Disharmonier endte sin klingende Tilværelse, for nu at ligge gemt som en Udstillingsgenstand i en Montre i Musæet for Musikinstrumenter. Og mit Mod steg, og min Kærlighed for alt dette gamle voksede. Jeg vovede saa endelig at løse Baandene, de gamle falmende Baand om enkelte af de mange Brevpakker, der laa paa Hylderne deroppe. Og saa læste jeg mig da ind i Slægtens Historie... Og jeg fandt støvede gamle Bibler og Bonnebøger med kunstige Spænder; jeg aabnede dem og saa da hyppigt paa det forreste Blad smaa Notitser, der dels angik Børnenes Fødsel og Daab med alle Fadderne omhyggelig optegnede, dels Ægtefællers eller Forældres Død. Det var, som om de Gamle vilde lægge det vaagnende og det svundne Liv nærmere ind under Guds Varetægt ved at nedskrive Navnene paa dette hellige Sted. —

... Hvilke Bidrag til Tidens Historie laa ikke gemte paa mangt et gammelt Pulterkammer“.

Schorn fortæller derpaa paa samme pietetsfulde Maade om det stille Liv i Hjemmet: om „de mange Dage og Uger, de „saure Wochen“ om Vinteren, naar man undertiden næsten kunde være udestængt fra Byen — thi saaledes hed København jo for os Brobeboere — ved stærkt Snefald, efter hvilket Sneen kunde faa Lov at ligge i flere Alen høje Hobe langs Gaderne i ugevis; ja, de tilbragtes jo, saalænge man havde Dagslys, ved allehaande Arbejder i Hjemmet, hvor den lille Kreds stadig var samlet, da det den Gang ikke saa let som nuomstunder faldt det enkelte Medlem ind at bryde ud. Det var som en Pligt for os, der ved Forholdenes Magt var sat ved hinandens Side, ogsaa at forblive paa vor Post, og det føltes som en kær Pligt. Og skulde vi endelig ud, ja, saa gjaldt det hele Huset; Familielegemet faldt ikke i Stumper og Stykker.

Var Lyset om Aftenen tændt, og det var altid Tællelys, thi Lamper kendtes ikke rigtig i mine tidligere Aar, og mer end ét Lys kom sjældent paa Bordet, saa satte alle Familiens Medlemmer sig om det fælles Bord, Drengene, før Aftensmaaltidet, ved deres Lektier, og under dette Arbejde var det saa en yndet Tidsfordriv, naar Lyset skulde pudsas, at vi gjorde det saa grundigt, at det slukkedes. Det skaffede os jo altid en lille velkommen Afbrydelse i den kedelige Lektielæsning; thi man tændte ikke saa let et Lys igen; dertil krævedes et meget vidtløftigt Arbejde. Var nemlig tilfældigvis Ilden i Kakkellovnen gaaet ud, og man heller ikke i Køkkenet kunde finde en Gnist, saa var der ikke andet at gøre end at tage det store Jernfyrtøj ned fra Hylde, med stort Besvær faa slaaet Gnister af Flintestenen imod Staalet, og naar en af disse Gnister havde ramt en Stump af den forkullede Lap, der fandtes i Fyrtøjet, da ihærdigt at puste til denne Gnist for endelig at holde en Svovlstik deri, indtil denne viste en lille blaa Flamme, der gav en frygtelig Stank fra sig. Det er derfor intet Under, at man holdt saa længe som muligt paa Gløder, og at man, naar de savnedes, endog laante dem hos en eller anden Nabo, til hvilket Øjemed man da ogsaa holdt en dertil med Lufthuller forsynet Ildskuffe. Naar man derfor havde sit Lys i Brand, holdt man heller ikke af at opgive det, og Højtælningen, der begyndte efter Theen og samlede os alle i én Nydelse, f. Eks. et Værk af den da nyligt opdukkede Boz — Charles Dickens — kunde somme Tider, naar man havde en særlig spændende Bog for, trække ret længe ud. Paa den Vis kunde Familien sidde samlet om Aftenen i to, tre Uger, uden at føle Trang til Glæder udenfor Hjemmet, og uden at forstyrres af Gæster.“

I et af Bogens følgende Kapitler fortæller W. Schorn om et Aftenselskab i Fyrerne paa Nørrebro: „... Et Selskab i den Tid begyndte ret tidligt paa Eftermiddagen, og efter at den hede Kakkellovn først var tilbørlig indsmurt med Ofenlak, tændtes Lampen — endelig havde man da opnaaet den — og Lysene, der ved en saadan Lejlighed var af Voks eller Spermacet, og saa begyndte man at lytte og at spejde ud ad Vinduerne, for saa vidt det var muligt at kigge gennem Isblomsterne, der i de kolde Vintre, man den Gang havde, holdt sig tappert bag de sammentrunkne Gardiner. Endelig kom da Gæsterne og blev helst placerede efter deres Rang, det vil sige de fineste fik Sofapladserne, medens de andre maatte nøjes med de ret umagelige Stole, blandt hvilke

Grosserer Raadmand C. Waage, † 1791.

Forfatteren O. I. Samsøe, † 1796.

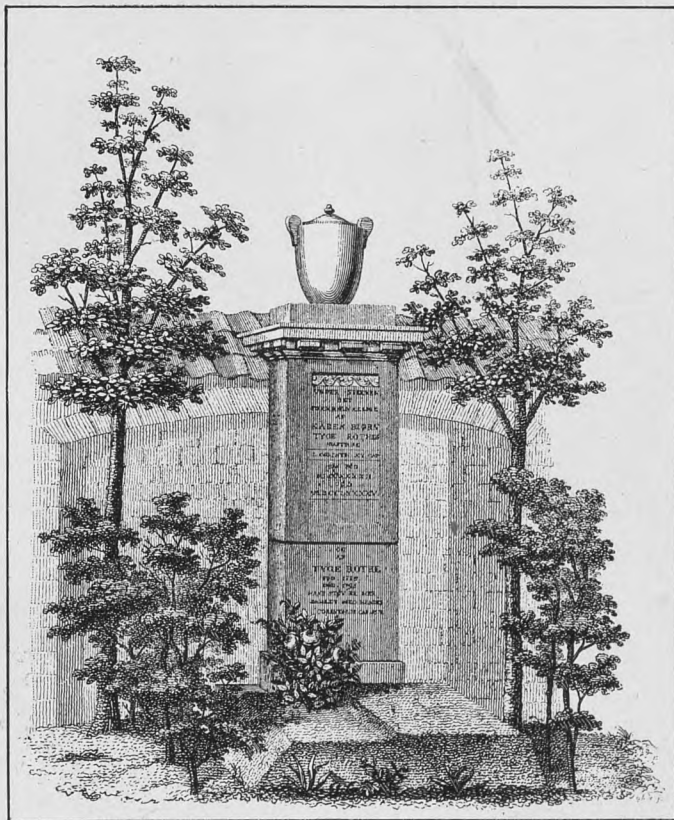
der ikke fandtes mange Lænestole, og alle disse Møbler var betrukne med sort Hestehaar, der fremkaldte en stadig Tilbøjelighed til at glide ned paa Gulvet. I det hele taget var Bohavet jo den Gang baade tarveligt og umageligt, uden at nogen vist egentlig savnede noget derved. Det var jo omtrent ens hos alle. Man har et Billede af Adam Müller, hvorpaa ses hans Moder og Fader, Biskop Erasmus Müller, der, siddende i deres Dagligstue, i Fællesskab læser et Brev, Sønnen har sendt hjem fra Italien. Møblerne er af den jævne Slags og hvile paa et Listegulvtæppe, og det var dog hos Sjællands Biskop. —

Men, tilbage til Selskabet, der nu er fuldtalligt og saa hurtigt som muligt skal have den første Forfriskning for at faa Munden i Gang. Og den bestod i en stor Mængde „Syltetøjer“, der med et Vandglas i Midten var placerede paa en Bakke, der tillige var forsynet med en Kurv med Thekeer, som, efter at være benyttede, sattes ned i Vandglasset. Fandtes der nu flere Gæster end Thekeer, saa medførte dette, at de, der fik sidst, maatte tage en allerede benyttet Ske ud af Glasset med det udseligt rødmende Vand. Jeg syntes ikke, det var rigtig appetitligt, men det var nu den Tids Skik; man havde ikke studeret Bakteriologien saa ivrigt som nu.

Var dette lille Maaltid nu gledet ned, saa begyndte den egentlige Underholdning, der dels, som nu om Stunder, bestod i „Conversation og Intrigue“, dels i Oplæsning af et eller andet Digterværk, eller i Musicering paa „medbragt“ Guitar, dels i den for et Nutidsmenneske vist ikke morsomme Leg med „Sybillen“. Det var en Dukke af Porcelæn, hvis Klæder var dannede af smaa vifteformede Stykker Papir, som var

heftede saaledes, at de dannede Dukkens Kjole, der stod som en Ballon uden om den. Paa disse forskelligt farvede Papirstykker var der nu skrevet smaa Digte eller Sentenser, og det gjaldt da om, at den, der skulde trække et sligt Blad frem, ved Valget af dette, maatte træffe paa et Ord, der, helst paa en godmodig Maade, kunde bringes i Forbindelse med Vedkommendes Person, thi man yndede aldeles ikke noget med skarp Braad; man grænsede endnu for tæt op til den sentimentale Periode.

Den musikalske Underholdning i mit Hjem paa en slig Aften bestod for en Del af ret rørende Smaasange, foredragne af en temmelig rystende, aldrende Damestemme, tildels ogsaa af humoristiske, italienske Sange, dem Ludvig Bødtcher foredrog til almindelig Jubel; den bekendte „Padre Francesco“ til eget Guitarakkompagnement indbragte ham altid stormende Applaus. En anden Underholdning, Bødtcher ogsaa leverede, bestod i, at han „snakkede sort“. Dette vil sige, at han begyndte nogenlunde fornuftigt og forstaaeligt at fortælle et eller andet, der da hurtigt afbrødes af længere Repliker uden Spor af Mening, men det hele blandet paa en saadan Maade og foredraget med saa stort Alvor, at man ofte vidste hverken ud eller ind og undertiden mistænkte sig selv for

Forfatteren Tyge Rothe, † 1795.

at være et ualmindelig Fæ, der ikke kunde fatte en Sag, der dog sikkerlig var saa lige ud ad Landevejen. Til Tider kunde han faa min Fader, der var hjemme i de Løjer, til at ledsage sig paa denne Vrovlevandring, og saa var der tilsidst ingen Ende paa Latteren. Denne Genre har jo Chr. N. Rosenkilde indført i Litteraturen med sin „Vrovleroman“.

Og saa blev da endelig Theen budt om, denne mærkelige Drik, der var tilsat dels med Citronskal og dels med Vanille i en saadan Grad, at Duften af denne snart fyldte hele Stuen og fuldstændig tog Pippet fra Ofenlaklugten. Efter det egentlige Aftensbord blev man naturligvis ikke saa længe sammen som nu, idet det for Byens Beboere gjaldt om at komme tidsnok ind ad Nørreport, hvor Bommen sænkedes Klokken tolv, og kun aabnedes mod Erlæggelsen af en Toskilling, men denne vilde man spare; man var mere nøjeregnende med sine Skillingen den Gang end nu.

Og saa blev da Overtøjet taget paa, de store, strikkede Uldtørklæder bundne forsvarligt flere Gange om Halsen uden paa Frakken og Kaaben, og efter at den stadige Kamp for at faa de haarde Lædergalocher til at sidde fast var endt, begyndte den samlede Vandring ned ad Trappen, ved hvis Fod vi Drengene ventede for at give Gæsterne det sidste Lejde, og for udenfor Gadedøren endnu at sende en sidste Hilsen ud i den stille Aften, der om Vinteren jo ikke forstyrredes af den i Sommerens Nætter saa vidtlydende Støj fra Signalthornene, som Blegdammens Vægtene fra Tid til anden tudede i, for at avertere om, at de var paa deres Post som Vogtere for alt Stadens Vasketøj" ... — Morsomt fortæller Schorn ogsaa om, hvorledes det gik til i Ildebrandstilfælde paa Nørrebro:

„... Hvad en Ildebrand vilde sige i gamle Dage, det forestiller man sig ikke let nu til Dags, hvor det hele i Regelen gaar saa hurtigt og stilfærdigt af. Og navnlig var vi Beboere paa Broerne uheldigt stillede, idet ikke ret mange af Ejendommene derude var i Besiddelse af en Brønd. Derimod hvilede der ret tunge Forpligtelser paa hver enkelt Husejer, idet han, saasnart Tegnet lød gennem Vægterens Piben og Allarmtrommens Buldren, var forpligtet til at udsætte udenfor sit Hus et Kar fuldt af Vand med dertil hørende rødmalet Spand, der skulde have Husets Nummer paamalet; dertil hørte saa, at der over hele dette lille Arrangement ophængtes en Lygte med en tændt Tællepraas. Havde man nu altsaa intet Vand i Gaarden, ja, saa maatte man mangan Gang midt om Natten lade det hente fra den nærmeste Gadepost, der ofte — og det netop for vort Vedkommende — laa

meget langt borte, saafremt man da ikke kunde træffe en venskabelig Overenskomst med den nærmeste Nabo eller Genbo, der var saa heldigt stillet at være Ejer af en Brønd i sin Gaard.

Var nu alt i Orden, saa tømtes snart det usle lille Vandkar af de da brugelige Sluffer; det var smaa Slæder, forspændte med een Hest og paa deres Kælker bærende en ganske lille Tønde, vel saa stor som en Fjerding, der fyldtes og tilproppedes, dog ikke altfor omhyggeligt. Og saa sprængte det lille Køretøj afsted til Brandstedet. Men under denne illsomme Kørsel slingrede Slæden saa stærkt fra den ene Side af Gaden til den anden, at Vandet i Tønden, uafadeligt sprøjtede op over Spundshullet. Hvor meget af den oprindelige Beholdning, der endelig er naaet ind i det store Brandkar med Pumpeværket, der var opstillet foran Brandstedet, kan man jo let tænke sig.

Her var imidlertid de høje Brandofficerer i en ret pragtfuld, men til Øjemedet meget uhensigtsmæssig Uniform med trekantet Hat, prydet med hvide og gule Fjerbuske, i travl Virksomhed med at lade de faa Spande Vand, der nu var samlet ved fælles Bestræbelser, udgyde over Huset, der da ogsaa i Reglen brændte fuldstændig ned til Grunden, naar Ilden havde

Gehejmerraad A. G. Carstens, † 1795.

faaet godt fat, for Allarmeringen fandt Sted". — Forinden vi gaar over til en nærmere topografisk Beskrivelse

Student Johannes Wasserfald, † 1806.

Werlauff fortæller: „Blandt Københavns Fornødenheder paa den Tid, som baade før og senere, kan ogsaa henregnes de offentlige Steder, hvor man dagligen kunde erholde Middagsmad og Aftensmad. De kaldtes den Gang endnu ikke „Restaurationer“, men med et beskednere Navn „Spisekvarterer“; de bedste af dem

af Nørrebro, skal vi endnu meddele nogle karakteristiske, kulturhistoriske Træk af københavnske Tilstande paa dette og et noget tidligere Tidspunkt, Tilstande og Forhold, der viser den store Forskel mellem før og nu paa alle sociale Omraader, og som ikke mindst gav sig til Kende i en Forstad som det gamle Nørrebro med dets daværende Befolkning. Vi begynder med at gøre Uddrag af en Skildring, der skyldes efterladte Optegnelser af Konferensraad, Prof. Dr. E. C. Werlauff, ved Prof. Dr. F. Schiern, og findes i „Historisk Tidsskrift“, 4de Række (1873—74).

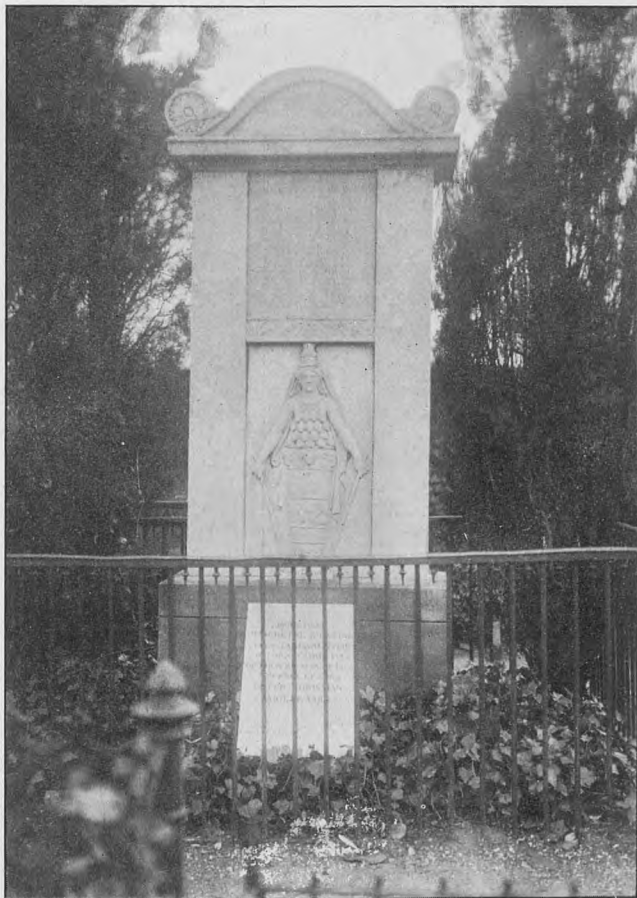
Digteren Edvard Storm, † 1794.

Legatstifteren, Etatsraad N. L. Reiersen, † 1795.

var det saakaldte Schmidtske paa Hjørnet af Boldhus- og Admiralgade og det saakaldte Eisenske i Kirkestræde, begge, i Særlighed det førstnævnte, besøgte ikke blot af Studerende, Officerer og andre ugifte Personer, men tillige om Sommeren af Embedsmænd, hvis Familier laa paa Landet eller var fraværende . . . Abonnementsprisen var dengang 6 Rigsdaler om Maaneden for

to Retter Mad . . . I de fleste Familier, saavel i Embedsmænds som i borgerlige, holdtes Middagsmaaltidet i Reglen mellem 12 og 1; Embedsforretninger trak nemlig dengang ikke saa langt ud over Middag som senere, og Haandværkere samt Handlende kunde for deres Folks Skyld ikke opsætte Maaltidet længere end til Klokken 12. Ved festlige Lejligheder holdtes det naturligvis noget senere,

Veterinæren, Professor P. C. Abildgaard, † 1801.

Billedhugger Johannes Wiedewelt, † 1802.

men der var dog mange Familier, som strængt fulgte den gamle Skik og ikke vilde spise senere til Middag end mellem 1 og 2, saaledes blandt andre Rabbeks paa Bakkehuset. Paa Restaurationerne,

der aabnedes Kl. 1, var de fleste færdige med deres Maaltid inden Kl. 3. Hvad Spisevarerne angik, forekommer det mig ikke, at nogen væsentlig Forandring er foregaaet siden min tidlige Ungdom, skønt maaske visse Fødemidler paa Grund af den tiltagende Luksus og af Havedyrkningens større Udvikling dengang var sjældnere end nu. Saaledes mindes jeg aldrig i min Moders Hus, altsaa til mit 23de Aar, at have nydt Asparges, ligesom heller ikke Jordbær var saa almindelige som nu; ogsaa Hummer saas sjældent paa Bordet, hyppigere derimod end nu Krabber. Dog kan jeg her kun paaberaabe mig mine personlige Erindringer, da min Moders Kaar ikke tillod dyre Spiser. Jeg ved derfor heller ikke, om visse Fødevarer, som vi jævnlig fik, men som nu aldrig høres nævnte, kom paa vort Bord, fordi de var meget billige. Vi fik nogle flade Fisk, som kaldtes Sletter og Skrubber, ogsaa hyppigt de saakaldte Lageflynder med opstuede Gulerødder. Kaalrabi var maaske dengang almindeligere end nu. Om Efteraaret, uden Tvivl i Oktober, indtraf den saakaldte Slagtetid, da Slagtekvæg kunde forhandles udenfor Vesterport af Folk fra Landet saavel som af Stadens egne Beboere. Slagtet Kvæg var da ophængt næsten udenfor enhver Bolig paa Vesterbro, og det var da almindeligt, at Familier anskaffede sig en eller flere Oksefjerdinger, af hvilke det meste blev saltet eller roget til Vinterprovision.

Skønt Badning langt fra ikke i min Ungdom var en Nødvendighed i den Grad som nu om Stunder, eksisterede der dog allerede fra de to sidste Decennier af det forrige Aarhundrede offentlige Badehuse ved Langebro. Disse var imidlertid meget simpelt indrettede; der var ingen Adskillelse imellem de forskellige Badekammerer for Kønnene, og man kunde saaledes i sit Badekammer høre Fruentimmer snakke og le i et tilstødende. Svømning saa man heller ikke dengang saa hyppig som i en senere Tid, og Badehuse udenfor Byen kendtes dengang næppe...

Konferensraad Werlauff gaar derefter over til at beskrive Bryl-

lup, Barnedaab, Konfirmation og Begravelse, og fortæller videre: „Det var i min tidlige Ungdom ikke almindeligt og ansaas knapt for sømmeligt at gøre, hvad vi nu kalder stille Bryllupper. Sjældent

fandt disse ogsaa Sted i Kirkerne, næsten altid i Brudens Hjem, og sjældent var Brylluppet indskrænket til en Dag; man talte jævnlig om første og anden Dags Bryllup. Ved begge fandt naturligvis større eller mindre Beværtning Sted efter Vedkommendes Lejlighed. Alle nogenlunde anseelige Familier benyttede i den Anledning Bedemænd, som kørte omkring og inviterede Gæsterne. Det var dengang en almindelig Skik, at de nærliggende Huse blev illuminerede, og i min Barndom hørte jeg omtale, at Frue Skoles Disciple stundom blev tilsagte at synge ved disse Lejligheder, men selv har jeg aldrig været Vidne dertil. Barnedaaben foregik dengang ligeledes med større Højtidelighed end i vore Dage. Jeg kan erindre, at jeg i min Barndom ofte saa en Mand i fuld Pynt med Sko og Silkestrømper samt Hatten under Armen gaa omkring for at indbyde Faddere til sin Barnedaab. Det var knap blandt de fattigste dengang Skik, at Moderen selv bar sit Barn; dette ansaas næsten for en Skam, skønt det satte mange fattige i stor Forlegenhed, naar de ikke kunde faa nogen

formaet til at bære deres Barn over Daaben. Der var i min tidlige Ungdom da ofte en Dame her i Hovedstaden, som i den Henseende erhvervede sig megen Popularitet; det var en rig Enke, Fru Etatsraadinde Kløcker, der ejede den Gaard paa Store Købmagergade, der støder umiddelbart op til Trinitatis Kirke. Naar de fattige ikke kunde faa nogen af deres nærmeste bekendte til at yde dem deres Tjeneste i denne Henseende, tog de deres Tilflugt til Fru Kløcker, som altid var villig dertil, og for hvem Bekostningen ogsaa var ringe, da hun selv holdt Hest og Vogn. Man antog, at hun enkelte Aar havde baaret over 100 Børn til Daaben. Efter hendes Død har næppe nogen anden i den

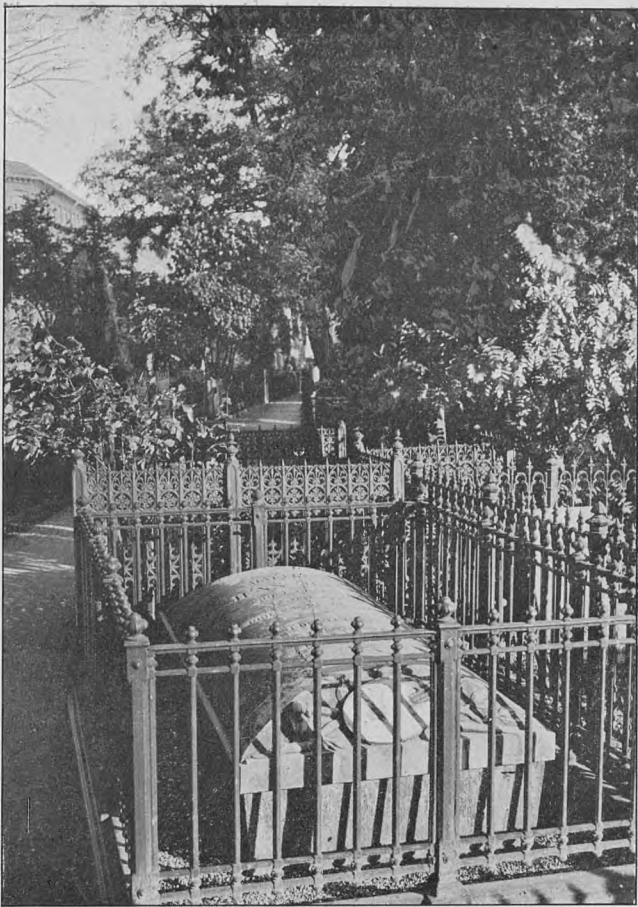

Købmand Johan Leonhard Fix, † 1807.

Komponisten, kgl. Kapelmester F. E. L. Kunzen, † 1817; (et lille Græsareal hvorpaa Stenen staar; ingen Hæk).

Grad paataget sig denne Kærlighedsgerning, og det blev ogsaa unødvendigt, da det efterhaanden blev Skik og Brug, at Mødrene selv bar deres Børn. Det var dengang heller ikke almindeligt, at et Barn laa, som man kaldte det, længe inden det blev døbt, og ogsaa Barnedaaben ledsagedes af Beværtninger efter

Maleren Jens Juel, † 1802.

Biskop N. E. Balle, † 1816.

forskellig Maalestok. Fjorten til femten Aar efter Barnedaa-
ben fulgte Konfirmationen, hvorved Konfirmanderne bleve saa
meget pyntede og udstafferede, som Forældrenes Kaar tillod; alle
uden Undtagelse blev de mere eller mindre friserede, Drengene
havde alle Pisk i Haaret, og saavel disse som Pigerne vare be-
dækkede med Pudder. Konfirmations-Søndagene var derfor en
højest anstrengende Tid for Haarskærerne, som
tidlig om Morgenen maatte begynde deres
Forretning. Da Konfirmandinderne maatte
forblive i deres Pynt indtil Kirketiden, kun-
de de ikke i Mellem-
tiden søge Hvile, og
man sagde derfor, at
Haarskærerne gik til
de fattige eller til dem,
af hvem de kunde ven-
te ringere Betaling, om
Natten, medens de
derimod gik til de
mere formuende hen-
imod den Tid, da de
skulde i Kirke. Dagen
efter Konfirmationen
og flere Dage efter
saa man de konfirme-
rede spadsere rundt

Maleren N. Abildgaard, † 1809.

omkring paa Gaderne, især de ringere af dem, som, da de ofte havde
maattet laane eller leje deres Pynt, stundom toge sig latterlige
ud. I min Barndom og Ungdom var Rosenborg Have lukket om
Vinteren, men den aabnedes altid Konfirmations-Søndagen om For-
aaret, og man kunde da der jævnlig møde Konfirmander, som ogsaa
paa disse Dage hyppigen gjorde Besøg paa Rundetaarn. Endelig
besøgte især de ringere iblandt dem et dengang bekendt Forly-
stelsessted, nemlig den saakaldte Rabes Have ved Langebro, hvor
der var Gynger, Kegelbaner og andre lignende Forlystelser. De
mere velhavende eller formuende Konfirmander fik ikke sjældent

Æresvers i Aviserne, men saadanne Vers kom dog hyppigere
efter Bryllupperne, hvilke i den Tid altid anmeldtes i Adresse-
avisen under Rubriken: „Copulerede“. Begravelser foregik ende-
lig ogsaa med langt større Højtidelighed end i vore Dage; hvad
man nu kalder frivilligt Følge, fandt dengang ikke Sted, men
ogsaa til ethvert nogenlunde anseeligt Ligfølge indbødes af Bede-

mænd. I min Ungdom
var det Skik, at de
mere velhavende lod
sig begrave om Efter-
middagen, dog var
dette ikke de egentlig
fornemme; det højere
Aristokrati blev begravet
om Formiddagen
eller Middagen; saa-
ledes kan jeg erindre
baade Bernstorffs Be-
gravelse 1797 og Suhms
1798, der begge fore-
gik i Middagsstunden.
Det var især rige Bor-
gere, Bryggere, Bage-
re og Købmænd, der
blev begravede om Ef-
termiddagen, og ved
den Lejlighed ringede
da som oftest Sang-
klokkerne i Vor Frue
Kirke, indtil dette op-

hørte ved Branden 1807. Altid foregik Begravelsen fra Hjemmet;
at lade Liget i Forvejen henbringe i Kirken, var endnu ikke
kommet i Brug; derimod var det en Vedtægt eller maaske end-
ogsaa en Politibestemmelse, at Lig i Bygninger med en smal Op-
gang maatte Aftenen før Begravelsen nedbringes i Stueetagen,
hvis Beboere forpligtedes til at modtage det. Saa længe et Lig
henstod i en Etage hos en nogenlunde velhavende Familie, var
altid hvide Sørgegardiner ophængte i Vinduerne. Som de øvrige
før omtalte Familiefester var ogsaa Begravelsen ledsaget af Be-
værtning. Ligfølget beværtedes med Vin og Kage, og efter Hjem-

komsten fra Kirkegaarden var det ikke sjældent, at der var anrettet et ordentlig Middagsbord for alle de indbudte. Endnu ind i det nærværende (19de) Aarhundrede foretoges mange Begravelser indenfor Voldene paa Stadens Kirkegaarde, og det varede længe, inden at især de mere velhavende kunde bekvemme sig til at lade Lig begrave paa Assistenskirkegaarden, som man endnu i min Barndom plejede at kalde „de fattiges Kirkegaard“; det var først længere ind i nærværende Aarhundrede, at det blev befaleet, at alle Begravelser skulde finde Sted udenfor Portene og ikke mere indenfor Hovedstadens Volde.

Dragten, saavel den mandlige som kvindelige, var i min tidlige Ungdom aldeles forskellig fra den nuværende. Frakke var ikke dengang saa udelukkende en Dragt, som det er nu; man gik almindelig til daglig Brug, og naar Vejret var godt, i Kjole, og det var langtfra ikke dengang Skik, at al elegantere Paaklædning skulde være sort; man saa ofte Mænd i røde, brandgule eller blaa Kjoler; Sko og Strømper vare almindelige, og alle gik med korte Benklæder. Om Vinteren var det ikke sjældent, at især ældre Herrer gik med Muffe; saaledes erindrør jeg ofte at have mødt Hertugen af Augustenborg og ligeledes Professor Münter med denne Bekvemmelighed. Ældre Mænd, baade af højere og ringere Stand, bare altid Paryk enten med en Pung i Nakken eller med en Pisk; det første var især Tilfældet med de mere ansete. Hattene var paa den Tid som oftest trekantede, de runde kom først senere i Brug, endogsaa Drengbørn bare trekantede Hatte, som jeg selv i min Barndom. De trekantede Hatte forsvandt imidlertid efterhaanden, tildels maaske formedelst deres større Dyrhed; imidlertid beholdtes de dog længe af Gejstlige og af de fornemme Stænder . . .

Det var først adskillige Aar ind i nærværende (19de) Aarhundrede, at de korte Benklæder begyndte at vige Pladsen for de lange; det var vel især, efter at under den sidste Krig mod Napoleon de russiske Tropper var komne til Tyskland, hvor Kosakkerne bar denne Dragt, hvorfor ogsaa disse lange Benklæder i Begyndelsen kaldtes Kosakbenklæder, ligesom de korte Støvler, som Englænderne havde brugt under det spanske Felttog, efter deres Anfører benævnedes Wellington-Støvler . . . Med Skæg kunde paa den Tid ingen have viist sig uden at faa Gadedrengene efter sig, og ligesaa lidt kendte man til at gaa med Brillen paa Gaden . . . Tobaksrygning var ligesaa almindelig som nu, men aldrig uden for Husene; man mødte aldrig nogen med Tobakspibe i Munden uden Folk af de simpleste Klasser. Cigarer kendtes ikke før efter 1808, da Spanierne var komne ind i Landet, og Cigarrygning ved disse blev udbredt her, ligesom Cigarerne samtidig ved de franske Tropper, som i flere Aar havde Ophold i Spanien, efterhaanden udbredtes til Tyskland og saaledes ogsaa fra den Kant kom herind i Landet.

Ogsaa Kvindedragten undergik i Slutningen af det forrige og ind i nærværende (19de) Aarhundrede mange Forandringer. I min Barndom og tidlige Ungdom brugte alle Fruentimmer Frisure; de, som havde nogenlunde Raad dertil, lod sig hver Søndag frisere af en Haarskærer, som satte Papirkroller, eller som de kaldtes: Papillotter, i Haaret og klemte disse sammen med et hedt Jern. Pudder brugtes dengang af alle, saavel Mandfolk som Fruentimmer, og til ingensomhelst Festlighed kunde nogen vise sig uden med denne Prydelse. I min Barndom gik de simple Klasser af Borgerstanden og tillige Tjenestepiger om Søndagen med et Hovedtøj, som kaldtes „Sæt“, og som var udstaffet med kunstige Blomster. De fornemme bar de saakaldte Turbaner eller Hatte enten af Straa eller Silketøj, men altid udstyrede med mange kunstige

Blomster. Den hvide

Farve var dengang mere almindelig ved Fruentimmerdragt, end den forekommer mig senere at være blevet, og Stoffet var dengang meget almindeligt det saakaldte Sirts; Silketøj brugtes vel, men mest ved højtidelige Lejligheder og af mere velhavende. Kaaber brugtes vel i Almindelighed af alle Stænder, men altid korte, og udgjorde for Tjenestepiger altid deres Søndagsdragt; en anden Pynt, som senere er forsvundet, var den saakaldte Saloppe, der brugtes om Sommeren ligesom Kaaber om Vinteren. En Hovedbeklædning, som især bares af Tjenestepiger, var de saakaldte Kyser, sædvanlig af sort Fløjl. Fiskebensskorter var forsvundne længe før min Erindring, men derimod var det i min Ungdom en længe vedvarende Mode, at Livet i Fruentimmerkjoler var meget kort, saaledes at Nederdelen næsten begyndte under Armene. Fruentimmere af enhver Stand gik dengang med Sko, enten af Læder eller til Stads af Silketøj, ofte forsynede med

Kgl. Skuespillerinde Emilie Rosing, † 1811.

Spænder, og altid med høje Hæle (som nu), hvad der medførte for Fruentimmer en trippende og undertiden besværlig Gang. En Tidlang var det ogsaa Mode at klæde smaa Pigebørn i Bondedragt“.

Forlystelser og Adspredelser, fortæller Werlauff videre, var langt færre end i vor Tid, og man var i den Henseende langt nøjsommere. En yndet Spadseregang havde „Philosophgangen“ været, men den blev mere og mere forladt og tilsidst ikke besøgt af andre end Vartouslemmer og enkelte gamle nærboende Folk samt Børn og Barnepiger. En anden i en vis Tid meget yndet Spadseretur afgav Buegangene ved Christiansborg, ligesom ogsaa Gangene paa selve Slottet, der aldrig var ganske afspærrede. Især om Vinteren blev de meget besøgte af Spadserende, men dette ophørte naturligvis efter Branden 1794, og uagtet intet havde været til Hinder for at spadsere i Buegangene, blev ogsaa disse dog nu mere og mere forladte. Man søgte mere og mere til Stadens Volde, hvor Spadseren imidlertid dengang ikke var saa fri som den senere blev; man maatte ikke gaa uden paa selve Volden, ikke paa de højere liggende Gange ved Siden og endnu mindre paa Bastionerne, lige-

som al Spadseren var forbudt efter Tappenstreg. En meget yndet Spadseregang afgav ogsaa „Kirsebærgangen“ mellem Langebro og Vesterport og mellem Vester- og Nørreport, men hertil maatte løses Tegn hos Stadsens Kommandant. Om Sommeren, naar Kirsebærrene var

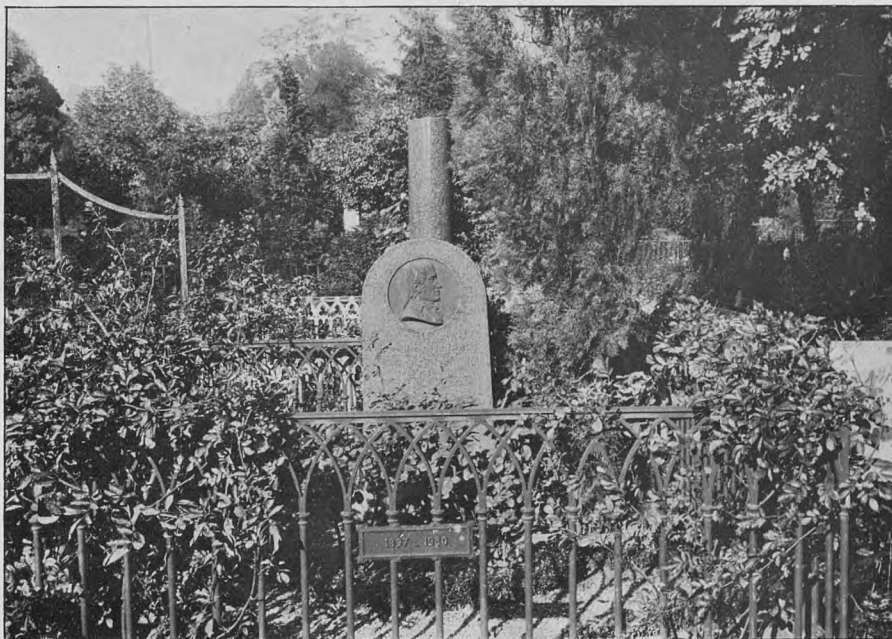
blevne modne, patrullerede der bestandig Soldater, som skulde hindre Plyndring af Træerne, da Frugten var en Indtægt for Kommandanten. Indenfor Voldene var dog Rosenborg Have, udenfor Portene Frederiksberg Have yndede Spadseregange fremfor alle andre, men om disse populære Valfartssteder har „Før og Nu“ tidligere udførlig fortalt.

I sine Erindringer nævner Werlauff ogsaa Assistenskirkegaarden som et jævnlig søgt Maal for Spadsereture og fortæller, at den stundom benyttedes paa en temmelig upassende Maade. Om Sommeren søgte nemlig mange Familier derud og havde Fødevarer med sig, og man saa dem da udbrede en Dug paa en Ligsten og der nyde deres Aftensmad med behørig Sopkener eller kold Punsch. Dette blev dog senere hen forbudt, som det oplyses: „Den 15de Februar 1805 blev i „Instruktion, hvorefter Graverne ved Kirkegaarden udenfor Københavns Nørreport skal rette sig“, bl. a. fastsat: „Graverne maa ikke tillade, at enten Æde- eller Drikkevarer falholdes eller fortæres paa Kirkegaardene, eller at paa samme holdes Musik eller foretages noget, som ligner Lystighed“.

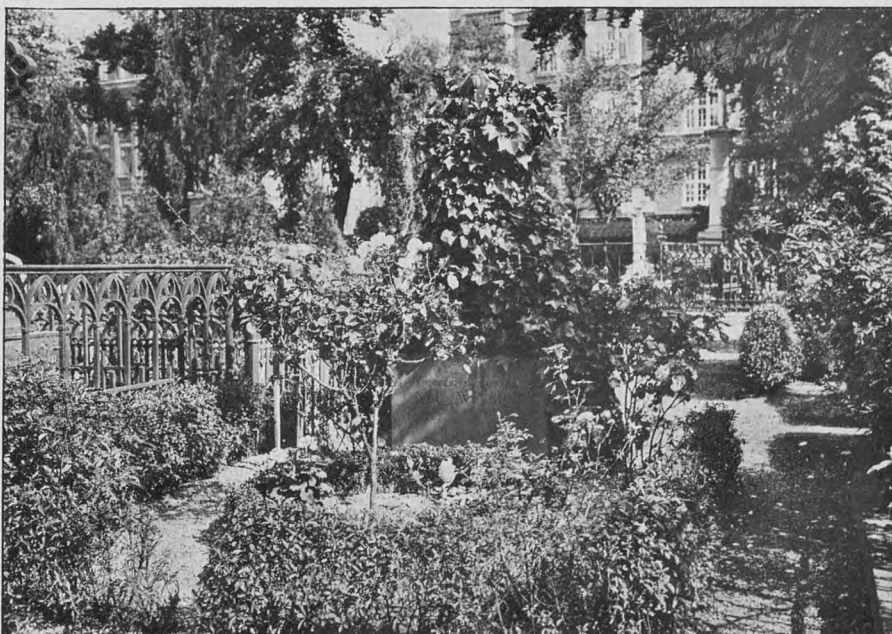
Man forstaaer, hvor smaat det har været bevendt med Adspredelser og Forlystelser i Datidens København, naar de jævne Klasser og maaske ogsaa „bedre Folk“ søgte ud

Kgl. Skuespiller H. C. Knudsen, † 1816.

Professor Rasmus Nyerup, † 1829.

Kgl. Skuespiller Carl Winsløv, † 1834

til Kirkegaarden for at „holde sig lystige“.

De mange Klubber og selskabelige Foreninger var vel mest for litterære Notabiliteter og for fornemme og velhavende Folk.

Werlauff nævner „Harmonien“ som den fornemste og anseeligste Klub, der tillige var den dyreste og meget streng med Hensyn til Optagelsen af Medlemmerne. Det hed sig, at den rige Nathan David (Politikeren, senere Konferensraad C. N. Davids Fader) havde erklæret det for et Savn i hans ellers saa lykkelige Liv, at han ikke kunde blive Medlem af „Harmonien“, da man ikke vilde optage Mænd af hans Trosbekendelse. I Dreyers Klub var der dog enkelte Jøder, deriblandt den rige

Grosserer Mariboe, som en Gang, da han havde haft en betydelig Handelsfordel, en Aften trakterede med den saakaldte „store Bolle“. Klubben ejede nemlig en meget stor Punschebolle, forfærdiget i China og skænket Selskabet af et af dets Medlemmer, en Skibskaptajn; den henstod i en egen Kasse, og saa stor var den, at naar den skulde fyldes, maatte den sættes tom paa Bordet og der modtage det varme Vand og de øvrige Ingredienser. Ved den omtalte Lejlighed, da Mariboe trakterede, modtog

Bollen foruden det sædvanlige mægtige Kvantum Rom ogsaa adskillige Flasker Madeira og Champagne, og de ældste Medlemmer af Selskabet maatte erkende, at det var det kosteligste, de nogensinde havde nydt. I „Harmonien“ var det en gammel Skik, som maaske ikke fandt Sted i Stadsens øvrige Klubber, at Kongens Fødselsdag festligholdtes ved Tale og Maaltid om Aftenen; mange ansete Mænd har ved

denne Løjlighed holdt Taler, som senere er blevne trykte, f. Eks. Rahbek, Thaarup, Ove Malling o. fl.

Maskerader var meget almindelige. Ejeren af Hotel d'Angleterre paa Kongens Nytorv, Rau, fik Tilladelse til at holde saadanne. Senere fik Teatersekretær Bjørn Privilegium paa at give offentlige Maskerader paa Hofteatret; de besøgte af fornemme Folk, af corps diplomatique, endogsaa hyppig af Frederik VI selv.

Endelig var der de mangfoldige dramatiske Selskaber, men det vilde i denne Forbindelse føre altfor vidt at komme ind paa deres lange og glørværdige Historie. —

Karakteristiske Bidrag til Belysning af Tidens Fysiognomi, i en noget senere Periode, finder man ogsaa i J. Plenges „Livet i København for en

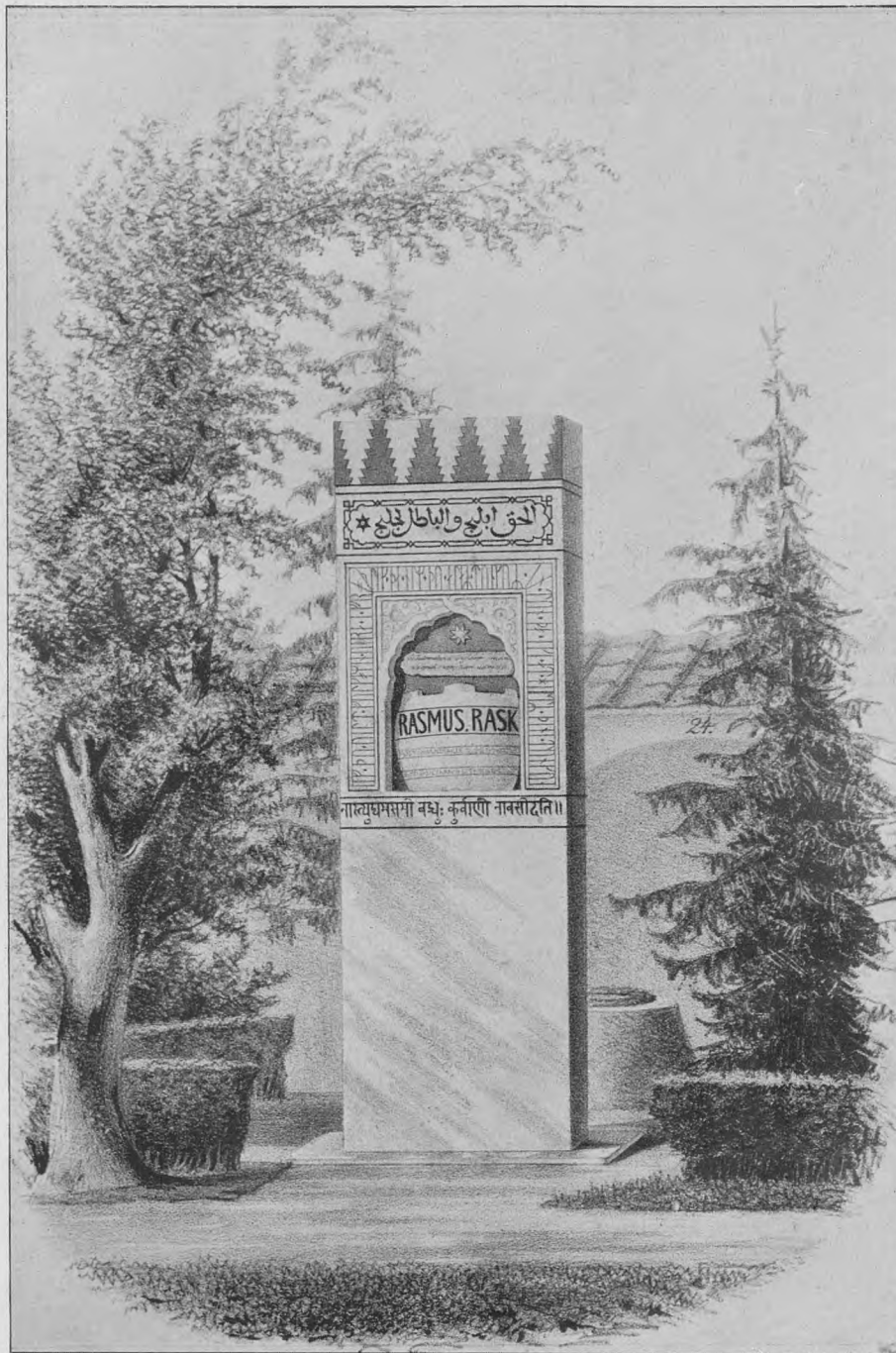
Menneskealder siden“, det vil sige i Trediveerne og Fyrerne. Om den huslige Indretning hedder det: Værelserne var vel i Reglen rummeligere i de gamle Huse, men ofte belemede med mange Vinduer og smalle Piller mellem dem. De var solidt, men tarveligt udstyrede. Væggene var beklædt med meget højt Panel forneden, medens Overdelen ofte var betrukket med oliemalet Lærred, delt i Felter. Døre, Vinduer og Paneler var altid malede med hvid Perlefarve, Loftet ofte ret net dekoreret, Fløjdøre var sjældne, forgyldte Lister endnu sjældnere. Ligesaa tarvelig som Værelsernes Udstyrelse var sædvanligvis ogsaa deres

Møblement, i det mindste i Sammenligning med, hvad vi ser nutildags. Man fandt vel sommetider hos velstaaende Familier, især af Handelsstanden, en meget smukt og rigt møbleret Sal eller Stadsstue med røde Silkedamaskes Gardiner og lignende

Betræk paa Sofa og Stole, et smukt skotsk Gulvtæppe paa Gulvet og en stor Krystal Lysekroner i Loftet samt et Par anselige Pillespejle med forgyldte Ørne under Konsollerne, paa hvilke ofte saas ostindiske Bojaner med Potpourri. En saadan Sal tog sig godt ud om Aftenen, naar Overtrækkene var tagne af Møblerne, og den tændte Lysekroner kastede sit magiske Skær over de forsamlede Gæster; men Familiens Dagligstue og Sovekammer var desto tarveligere. I Dagligstuen fandtes meget sjældent et Gulvtæppe, Vintergardinerne var af Møbelsirts; Betrækket paa de simple haarde Bøgetræs Stole og den firkantede Sofa med Krølhaarlaget i Sædet var af sort Moiré. Foran Sofaen stod et stort, med et blaat og gult Bordtæppe belagt Divanbord, der ogsaa brugtes til Spisebord; under Pillespejlet en Mahognitræs Kommode, der Vinduene Forhøjninger med een eller to Stole, der udgjorde de reglementerede Sæder for Familiens kvindelige Medlemmer og

kun ved indtrædende Vakance kunde benyttes af mandlige Personer, naar de maatte have Lyst til ogsaa at kaste et Blik paa det brogede Gadeliv. Udenfor et af Vinduerne var et stort firkantet Reflekspejl, der indenfra kunde drejes ved Hjælp af Snore. Vinduerne mod Solsiden var ofte forsynede med store Markiser baade med For- og Sidestykker. Arm-, Læne-, Gyng- og andre Luksusstole var ubekendte Størrelser. Ligesaa tarveligt var Møbementet i Sovekammeret. De Gamle hvilede ofte i en stor Himmelseng fuld af dejlige Dyner og Puder, Smaapuslingerne i smaa,

malede Senge forsynede med forsvarlige „Sengeheste“ for at afværge Ulykker. Et Spejl ophængt paa en af Væggene, en lille Servante, der ansaas tilstrækkelig for den hele Familie, et stort dobbelt Klæde- og Linnedskab samt et Par Stole fuldendte Soveværelsets Møblering. Nær ved Soveværelset var Køkkenet. Dette saa en hel Del anderledes ud dengang end nuomstunder; det var i Reglen større, men næppe saa lunt og hyggeligt som nu. Man kendte nemlig saa godt som ikke de nu brugelige lukkede Komfurer; man havde kun den store aabne Skorsten med dens rummelige Ildsted. For at spare lidt paa Brændslet, der udelukkende bestod af Brænde og Tørv, havde man een eller to Ildgryder, hvori Ilden optændtes. Paa disse stillede Kedler, Gryder og Pander til Kogning og Stegning af Madvarerne. Da man ingen Bagerovn havde, brugte man den store ovale saakaldte Stegeso til Stegning af større Kødstykker, og Jydepotter til Ænder og Kyllinger. Julekage og Æblekage bagtes i en Pande, dækket af et højt Kobberlaag, hvorpaa Gløder kunde anbrin-

Sprogforskeren, Professor Rasmus Rask, † 1832.

ges. Fortinnet Kobbertøj var meget yndet og gav Køkkenet et vist sirligt Præg, naar det opstilledes vel poleret imellem det ligesaa skinnende Messing Husgeraad. Paa Hylden over Skorstenen paraderede Kobber-Suppekedlen, et Par Messing Kasseroller, to solide Malm-mortere, adskillige vel pudsede Lysestager til et eller to Lys, forskellige Stryge- og Pibejern, nogle Tintallerkener o. s. v. Paa Væggen overfor hang Æbleskivepanden, Formen til Julekagen, Buddingeformen og nogle smaa Kobberforme af en underlig Façon. Kobbermaskinen med Kaffekanden og Fyrfadet af samme Metal havde gerne sin egen Hylde. Paa Rækkerne over det løse Køkkenbord ved en af Væggene paraderede det Musselmodels Københavns Porcellæn med Masser af krusede Fade og Tallerkener, hvilket dengang fandtes i ethvert Hus. I en Krog stod den store Vandtønde eller en lille Bænk med to sirligt malede Vandspande. Ved Siden af Køkkenet fandtes et rummeligt Spisekammer og i Reglen

et lyst og godt Pige-kammer . . .

I mange Familier var der navnlig om Vinteren en vis ugentlig tilbagevendende Spiseseddel, der fulgtes med saa faa Afvigelser som mulig, nemlig: Mandag Grød og Fisk, Tirsdag og Torsdag Kaal eller Ærter med Kød og Flæsk, Onsdag Grynsuppe og Steg, Fredag Vælling og Ragout, Lørdag Ællebrød og Klipfisk, Søndag lidt finere Retter som Sagosuppe, Kalve- eller Gaasesteg o. s. v. Kl. 2 drak man en Kop Kaffe, og Kl.

6 kom Maskinen paa Bordet til den saa forfriskende Eftermiddagsthe, der ofte nødes med friske Hvedetvebakker. Kl. henved 9 spiste man en god solid Aftensmad, i Reglen bestaaende af koldt Køkken, men dog med en lille varm Bid for Fader, der ogsaa ved denne Lejlighed nød sin Snaps, der atter skylledes ned med godt Hvidtøl fra Kongens Bryghus. Øl var billigt den Gang; naar man selv aftappede det, kunde man have en Flaske fortrinligt Hvidtøl for 2 Skilling; intet Under derfor, at man baade til Middag og Aften, ja ofte ogsaa baade Formiddag og Eftermiddag delikaterede sig med et Glas deraf . . .“

Moden havde stærkt forandret sig siden den Tid, Konferensraad Werlauff omtaler i sine Erindringer. Om sin Samtids Klædedragt fortæller J. Plenge bl. a.: Den Tids Herrer var egentlig talt meget forfængelige, baade afhængige af den stadig vekslende Mode og meget hengivne til Brugen af kostbare Stoffer i skinnende Farver . . . Benklæderne skulde snart være snevre om Knæet og vide foroven og forneden, og snart lige det modsatte; Kjole og Frakkeskulde snart have en bred, snart en smal Krave, og Façonene paa Ærmer vekslede altid, om ogsaa den Tids Mode i Reglen fordrede dem smalle, hvilket en Tid udartede til den Grad, at man næppe kunde presse en lidt større

Kobberstikker I. F. Clemens, † 1831.

Komponisten, Professor F. Kuhlau, † 1832.

Kobberstikker G. L. Lahde, † 1833.

Haand gennem det om Haandleddet tætslutende Ærme; en god Vest maatte være af Silke, Atlask eller Fløjl, det sidste ofte i de mest skinnende Farver som blaa og ponceau. Enhver Herre maatte have en sort Kjole til Brug ved enkelte højtidelige Lejligheder, men den blev ofte meget gammeldags, da det var umuligt at faa den slidt op, eftersom man foretrak til Selskabsbrug en blaa eller brun Kjole med blanke Knapper, et meget sirligt og pynteligt

Klædningsstykke. Herrelinnet var overordentlig simpelt; det væsentlige var, at Kanten af Flippet bøjedes ned over det meget høje Silkehalstørklæde. Til Stadsbrug et lille „Kalvekrøs“ . . . Paa Hovedet bar man en høj sort Hat eller undertiden en graa om Sommeren. Stolerne var altid med lange Skafter og vel saa magelige at bære, naar blot ikke Moden fordrede, at Taalen skulde løbe ud i en skarp Spids, hvilket til en Tid ansaas for kønt. Om Vinteren bar man en god Duffelsfrakke eller en Chenille med stort Slag, der atter afløstes af den saakaldte svenske Kappe uden Slag. Man var haard-

før nok til at kunne undvære en let Sommer-Overfrakke . . . — En vis naturlig Simpelhed var det karakteristiske Kendemærke for hin Tids Damepaa-klædning. Der kunde naturligvis ogsaa dengang findes Damer i København, der udmærkede sig ved Elegance og Overdaad baade i Stoffet og Snittet af deres Klæder; Fløjl og Atlask, „Fabelader“ og kostbare Blonder kunde ogsaa ses dengang baade paa Gaden og i Selskabs-sale; men den hele store, ret velstaaende Mellemklasses Damer vilde i det mindste i Nutidens Øjne se meget tarvelige ud . . . En ung Pige fik til sin Konfirmation en god sort Silkekjole og til anden Dag en blaa fransk Merinos eller anden

lys ulden Kjole, og dermed var hun udrustet med Selskabskjoler for et Par Aar ... Til Stadsbrug og ofte ogsaa til daglig Brug om Sommeren dækkedes Halsen med et klart „Fichu“, eller ogsaa pyntede hun sig lidt med en smuk „Bertha“ af Kniplinger eller broderet Bobinet ... Den unge Pige var snart klædt paa til Bal: en simpel hvid eller lyserød Molls Kjole med et kulørt Silkebaand om Livet og en Buket i Brystet, en Rose i det sirlig glattede Haar, et Par lange hvide Handsker og et Par Atlaskes Sko — det var alt. — Hjemmedragten, som oftest en Muslin-de-Laine højhalset Kjole med en lille broderet Krave om Halsen, var fordringsløs, og det samme var Spadseredragten. Særegne Spadserekjoler, indrettede til kun at vise sig i paa Gaden, var ukendte; man brugte, hvad man tilfældigvis havde. Det varme,

havde de ældre gerne foruden den sorte Silkekjole, der brugtes ved Altergang eller anden mere alvorlig Højtidsfærd, en lys Silkekjole, i Reglen anskaffet til Brug ved et Bryllup i Familien. Det var et smukt Syn at se en af Datidens ældre Damer komme ind i en Stue i sin Stads, med den store pyntelige Kappe, den sirlig syede Silkekjole med den store broderede Halskrave og de nette Mansketter, en Guldkæde om Halsen og en Brillantnaal i Brystet. Hun saa virkelig ud som en gammel Dame — nutildags er vi jo alle unge! Gik hun ud at spadserer, bar hun om Sommeren en net pyntet Straahat og et let Palmeshavl, om Vinteren en mørk Fløjls Hat med ægte Fjer og en lang Silkekaabe med Slag eller Hætte og ofte foret med Foerværk. Det kan saamænd gerne være, siger Forf., at de gamle Damer dengang var

Lægen, Professor Johan Daniel Herholt, † 1836.

uldne KonfirmationssHAVL, der bares Foraar og Efteraar, afløstes om Sommeren af et lille, let SommersHAVL eller en sort Silkemantille, om Vinteren af en temmelig lang Klædes- eller Silkekaabe, som oftest vatteret og forsynet med smaa Ærmer til Brug, hvis man vilde tage en Herre under Armen eller bære en Pakke. Havde en Dame vist sig endog paa en hed Sommerdag kun i sin Kjole uden noget Overstykke, vilde man have troet, at hun havde glemt at klæde sig helt paa, og set paa hende med Forbavselse. — Om Sommeren bar den unge Pige en Straahat, der i flere Aar efter hinanden kunde vaskes, omsys og forsynes med friske Baand; om Vinteren afløstes den af en sort, grøn eller brun Fløjls med en enkelt Blomst; den dækkede baade Kinderne, Issen og Nakken, og dog kunde den hele Herlighed købes baade hos Glassing og Schleisner for 5—6 Rdl., og endda vare mindst to Vintre ... De smaa Fadder skjultes om Sommeren i et Par Sko eller Brunels Støvler, om Vinteren i et Par tykkere Læderstøvler, altid med lave Hæle. — Gamle Damer anvendte mere paa Pynt og Stads end unge ... Medens de unge Damer sjælden havde nogen anden Silkekjole end den reglementerede sorte, saa længe den kunde holde, saa

nok saa forfængelige som de unge og ødte lidt mere paa Pynt end disse". —

Om Kvindens skønne Kald: „Flid og Huslighed“ hedder det dernæst: „... Husmoderen, selv i den mere velstaaende Borgerklasse og i Embedsklassen, deltog personlig langt mere i Husholdningen end nu, og maatte gøre det, fordi det laa i hele Tidens Opfattelse og Retning henimod det tarvelige. Hun nøjedes ikke alene med at bestemme Middagsmaden og give ud det dertil fornødne, men hun gik ofte selv ud at gøre sit Indkøb paa Torvet, ledsaget af sin Pige med den store Kurv, og deltog derpaa med sine egne Hænder i Madens Tilberedning; hun holdt mest af at lave sin Kødfars selv og selv at rulle de runde Boller til Suppen; hun tillavede selv Saucen og stuede selv Gemysen, som man dengang kaldte alle opstuede Grøntsager, og udførte mange andre Ting, som en Kokkepige eller Enepige nutildags helst ønsker selv at besørge, enten hun forstaar det eller ikke. Husmoderen maatte fremdeles altid række en hjælpende Haand til Værelsernes daglige Afstøvning og ofte alene udføre al Strygningen, som Pigen sjælden forstod noget af; hun betrede

Komponisten, Professor C. Schall, † 1834.

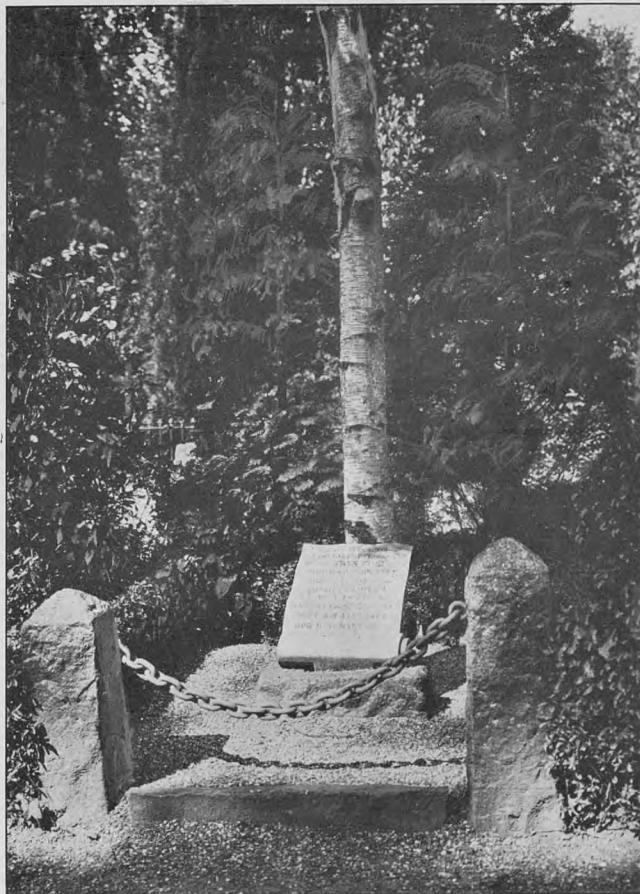

Billedhugger H. E. Freund, † 1840.

ingen anden at sylte sine Kirsebær, Asier og Blommer, og maatte forstaa i Slagtetiden at lave Rullepølse og hensalte Bede- og Oksekød, hvormed man dengang i mange Huse forsynede sig ved Vintrens Komme. Saaledes havde hun nok at tage Vare paa fra den tidlige Morgenstund lige til Middagstid Kl. 1, selv om hun ingen smaa Børn havde, der om Morgenen skulde vaskes og klædes paa og sendes i Skole eller beskæftiges hjemme. Naar hun efter Middagen havde hvilet sig et Øjeblik, til Kaffen skulde skænkes, bragte Eftermiddagen hende Arbejde nok med Syning; der var Mandens nye Linned at sy og det gamle, som skulde repareres; der var hendes eget og Børnenes Tøj at forandre og holde i Stand; der var alle Husets Sager at se efter, saa at Tiden svandt hurtig hen, og det blev Aften og Sengetid, inden hun tænkte derpaa . . .“

Forf. vender sig derefter til „de kære, velsignede Børn“, og som det ejendommelige i Forholdet til disse nævner han, at man dengang tog meget mindre Notits af Børnene end nutildags. Meningen hermed, siger han, er naturligvis ikke, at Forældrene skulde have elsket deres Børn mindre, eller med mindre Kærlighed vaaget over deres Udvikling og Opdragelse eller været mindre villige til at bringe ethvert Offer for dem. Man ansaa det kun ikke for at være nødvendigt, at Alting i et Hus skulde dreje sig om Børnene, at alles Opmærksom-

hed skulde hendrages paa de smaa Poder, hvor søde og kloge de var, og at de kære Smaa skulde fra deres tidligste Aar føres ind i det private og offentlige Selskabsliv. Hine Tiders Forældre kunde elske deres Børn og være stadig betænkte paa at fremme deres Vel uden at anse det for fornødent at indrette deres hele Hus og daglige Liv efter Børnenes Bekvemmelighed og navnlig deres Deltagelse i Selskabelighed; man bad ikke dengang Børnene til Middagselskaber med mange Retter og fine Vine . . . Børn var dengang Børn; Huset, Hjemmet, Familien var Tumlepladsen for deres Deltagelse i Livet; her lagdes i Stilhed Grunden til deres hele legemlige og aandelige Udvikling; her forbedredes de til en Gang senere at komme i Berøring med den hele Omverden, som de næppe kendte uden af Navn. Lydighed mod Forældre, Beskedenhed og Ærbødighed for alle ældre ansaas for sikre Grundpiller for den vordende Bygning, hvorimod man ikke ansaa det for fornødent, at Barnet allerede tidlig ved en jidelig Færden ude af Huset blandt fremmede tilegnede sig et vist Sving i sin hele Optræden . . . I hine Tider var Pasningen af Huset og Omsorgen for Hjemmets Hygge og Velvære den gifte Kvindes Hovedbeskæftigelse, og det faldt hende, der var bunden saa meget til Huset, saa let og naturligt selv at tage sig af Børnene. Det var vel ogsaa dengang sommetider en Naturnødvendighed

Kgl. Skuespiller P. T. Foersom, † 1817.

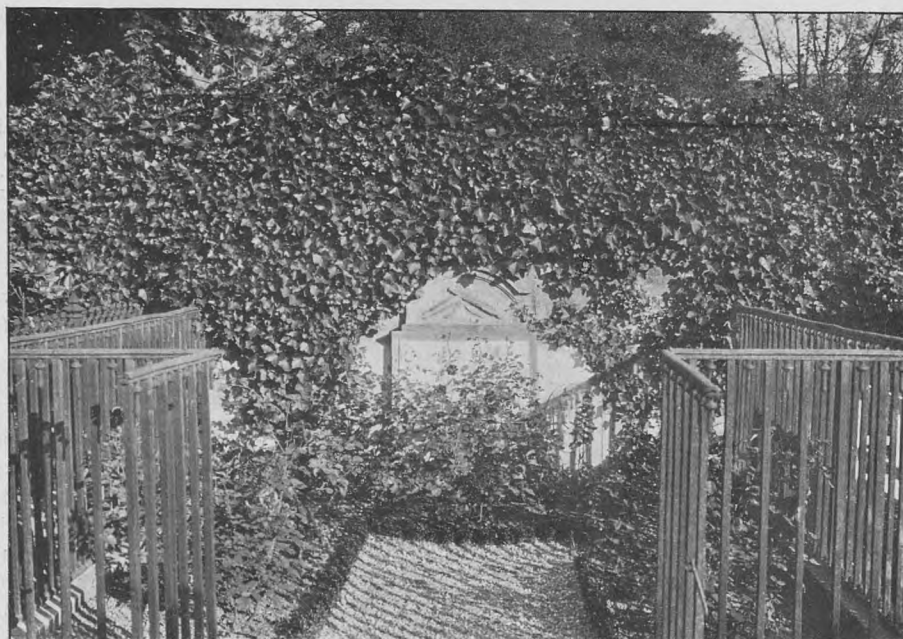
for Moderen at antage en Amme for sit spæde Barn, og hvis der var flere Børn, kunde hun jo ogsaa nok ønske sig en Børnepige til Hjælp, men den egentlige Opamning af Børnene og Omsorgen for dem i deres første Aar hvilede dog paa Moderen. Børnene sov ved hendes Side i Familievesekammeret, og hun lod sig ikke berøve den Glæde at klæde dem af og paa; de holdt hende ved Forklædet, naar hun gik ud i Køkkenet, og var utaalmodige efter at faa hende ind med igen i Dagligstuen at lege med sig. Hun syede selv Tøjet til sine Smaa eller rettere omsyede det fra de større til de mindre, da man købte saa lidt nyt Stof som muligt til Børnene. Faders gamle Sommerfrakke kunde laves til Trøje og Bukser til den ældre Peter og senere vendes og gøres mindre til lille Christian, og Mine kunde godt nøjes med den Kjole, som Marie havde slidt paa i to Vintre! Det gjaldt om, at Børnene altid var rene og ordentlige, men paa Stadsen ødedes ikke meget, og det gjordes heller ikke nødig, da Børnene kun viste sig lidt ude at Huset, paa Gaden eller i Selskaber. Det kneb ofte at faa de Smaa ud i den friske Luft, især naar man ikke holdt en regulær Amme, da det saa maatte bero paa Enepigens Tid og Lejlighed. Man kendte ikke dengang de smaa sirlige Børnevogne til baade at skyde og trække. Den Tids Børnevogne var smaa grønmaalede Pindevogne med en lille Madkasse bagpaa, hvilke man kunde købe for nogle faa Mark. Det var den i hin Tids Adresseavis stadig averterende Vognfabrikant Knudsen, man kan takke for, at disse Smaa-

Digteren Poul M. Møller, † 1838.

Kgl. Skuespiller F. L. V. Lindgreen, † 1842.

Kgl. Skuespiller A. G. Stage, † 1845.

køretøjer fik et ædlere Snit, forsynede med Forlæder og Kalesche og fremfor alt med „Dumlingen“ i Hjulene, som ingen menneskelig Sjæl ret vidste, hvad var, men som efter hans Sigende var noget ganske fortrinligt. — —

Meget karakteristisk for Datiden er ogsaa, hvad Forf. fortæller om Tyendeforholdet: „Der var Tjenestefolk nok at faa, og fremfor alt i København. Baade Husmands- og Gaardmandsdøtre fra Sjælland og alle Provinserne havde nok Lyst til at se Hovedstaden og tjene der et Par Aar for en efter Omstændighederne ret god Løn [efter Datidens Forhold]; man fiktede sig saa med det samme lidt op og var nok saa anset, naar man vendte tilbage til det landlige Hjem. København vrimlede derfor af Tjenestepiger af Bondestanden, baade i Skikkelse af Kokkepiger og Stuepiger og Ammer, alle i komplet eller kun lidet modificeret Nationaldragt med den broderede Hue og de lange, røde Nakkebaand. De var i Reglen jævne, flittige, ordentlige, tarvelige og meget nøjsomme. Ja, nøjsom maa man vistnok kalde den voksne Pige, som er tilfreds med ca. 30 Rdl. aarlig Løn, o: 8 Skilling om Dagen for ca. 16 Timers Arbejde. Og dog kom de ret godt ud af det og kunde klæde sig ret tækkeligt uden at have nødig at skaffe sig Biindtægter paa Herskabets Bekostning . . . Forholdet mellem Herskab og Tyende var dengang endnu ret godt. Man kan kortelig betegne hin Tids Ejendommelighed i denne Henseende ved at sige, at man dengang fæstede sine Tjenestefolk i halvaarsvis og skrev dem et Skudsmaal i

deres Bog...“ — — „Det er umuligt andet,“ siger Forf., „end at den nuværende Slægt med sine talrige Fornødenheder maa finde det af den foregaaende Slægt førte huslige Liv overmaade tarveligt og simpelt, og vistnok med Rette. Men vi maa vel erindre, at det svarede til hele Davidens Forhold og navnlig var en ligefrem Følge af de daværende meget smaa Pengeforhold. Der var forholdsvis kun meget lidt Penge mellem Hænderne selv paa den ret velstaaende Middelklasse. De Handlende havde kun et tarveligt Overskud af deres lille Forretning, og Embedsmændene var meget lavt lønnede. Det gjaldt derfor at indrette sig derefter. Man regnede dengang sin Indtægt efter Hundreder af Dalere, og den Summa: Et Tusinde Rigsdaler om Aaret syntes en hel Herrefærd. En Adjunkt, en Kancelist, en Løjtnant havde 4—500 Rdl. aarlig Gage; en en Rektor, en Kontorchef, en Stabsofficer ca. 1200 Rdl.! Mellem disse Sommer havde man da at bevæge sig; man giftede sig paa de 400 Rdl., levede godt med 800 Rdl. og afsluttede sin Eksistens med 1200 Rdl. aarlig! Det gjaldt jo rigtignok saa at sætte Tæring efter Næring. Et Normalbudget for en ret velstaaende Familie, bestaaende af Fader og Moder og to eller tre Børn samt en Tjenestepige vilde dengang være at affatte omtrent saaledes:

Husleje.....	170 Rdl.
Husholdning og Brændsel.....	400 -
Klæder.....	200 -
Børnenes Undervisning.....	100 -
Tyendeløn.....	30 -
Forskellige Udgifter.....	100 -
	1000 Rdl.

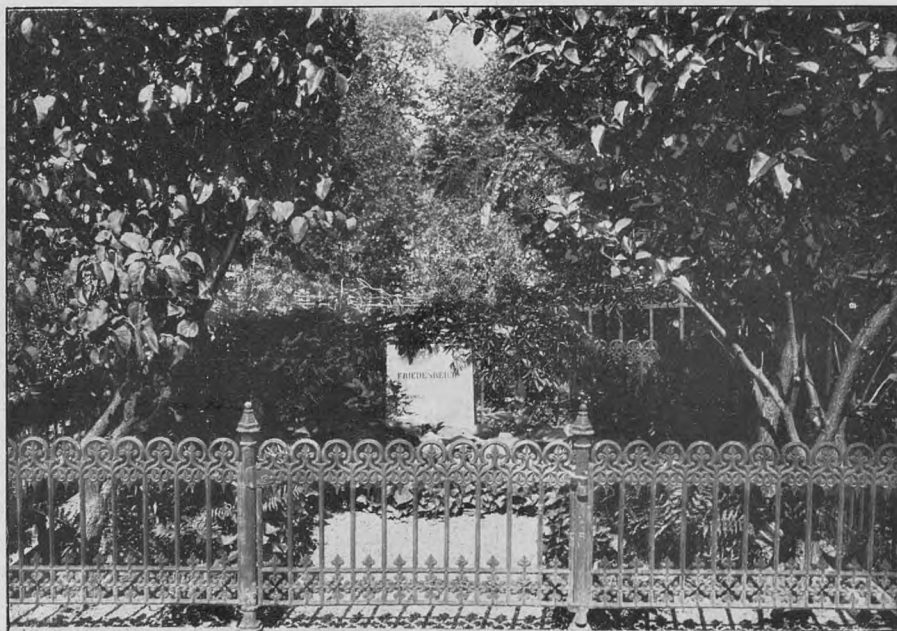
Hvad der gjorde det muligt at komme ud af det med en saa

Maleren S. C. Købke, † 1848.

Konferensraad, Professor H. C. Ørsted, † 1851.

Professor D. V. Friedenreich, † 1851.

ringe Sum var, at al Ting var overordentlig billigt... En ret god Lejlighed paa 5 Værelser inde i Byen kunde haves for ca. 200 Rdl., en Favn Brænde kostede 8—10 Rdl.; en Tjenestepige fik ca. 30 Rdl. i aarlig Løn; Skolepenge for et Barn oversteg sjældnen 30 Rdl. om Aaret. Endelig var Prisen paa alle spiselige Livsfornødenheder overordentlig lav, hvilket bedst kan ses af Københavns Torvepriser i MajMaaened 1839, sammenlignede med Priserne kun lidt over tredive Aar senere, nemlig i 1873.

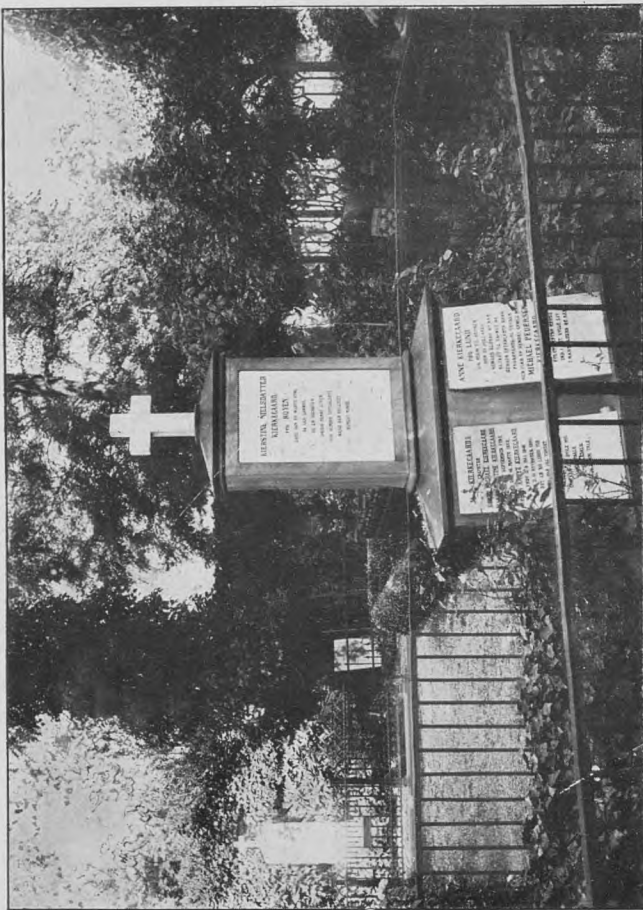
Maj 1839.

Hvede pr. Td...	8-9 Rdl.
Rug, — ..	4-5 -
Byg, — ..	4 -
Flæsk, pr. Lpd..	2 -
Smør, pr. Pd. ..	24-28 Sk.
Æg, Snesen	12 -

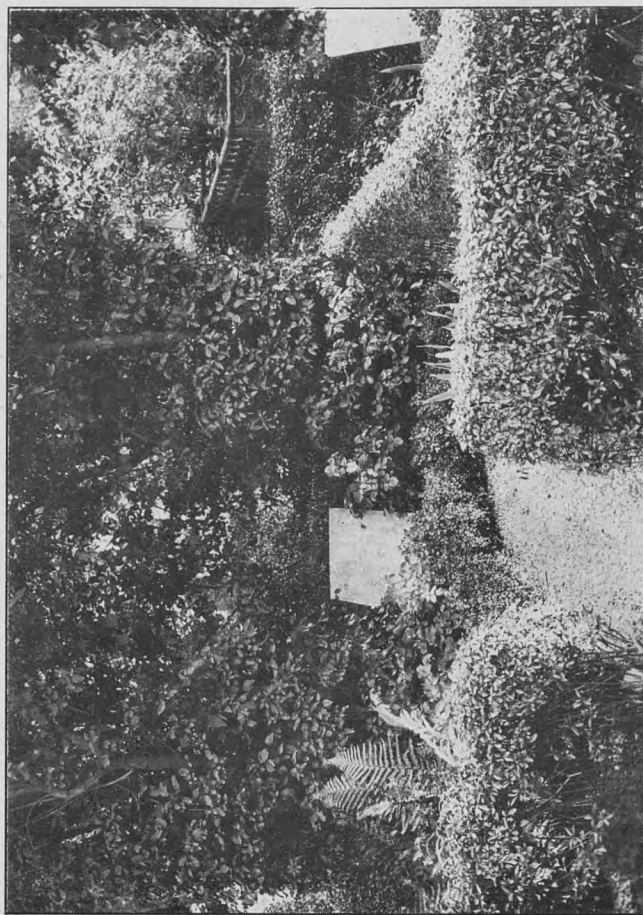
Maj 1873:

Hvede pr. Td...	12-13 Rdl.
Rug, — ..	7-8 -
Byg, — ..	7-8 -
Flæsk, pr. Lpd..	3-3½ -
Smør, pr. Pd. ..	36-46 Sk.
Æg, Snesen	36 -

Om de selskabelige Adspredelser fortæller Forf. bl. a. i sin fornuftige og instruktive Skildring: „Hvor var det dog ikke hyggeligt uden nogen foregaaende Indbydelse eller Melding at „gaa lidt hen og se“ til sine Venner og Slægtninge og tilbringe Aftenen med dem, og det kunde man dengang meget vel gøre... Man gjorde sig ingen ængstelige Skrupler over, om A.'s eller B.'s skulde være hjemme i Aften; thi hvor skulde de vel ellers være henne? Det var jo ikke deres Komedie-Aften, og at være ude i Selskab var en hel Undtagelse... Hvilken Glæde der blev paa Færde, naar Husets Datter aabnede Døren og saa de kære Venner staa udenfor; hvor fik den hele Familie travlt med at hjælpe En Tojet af og faa En vel anbragt om Bordet med den snurrende Maskine, medens

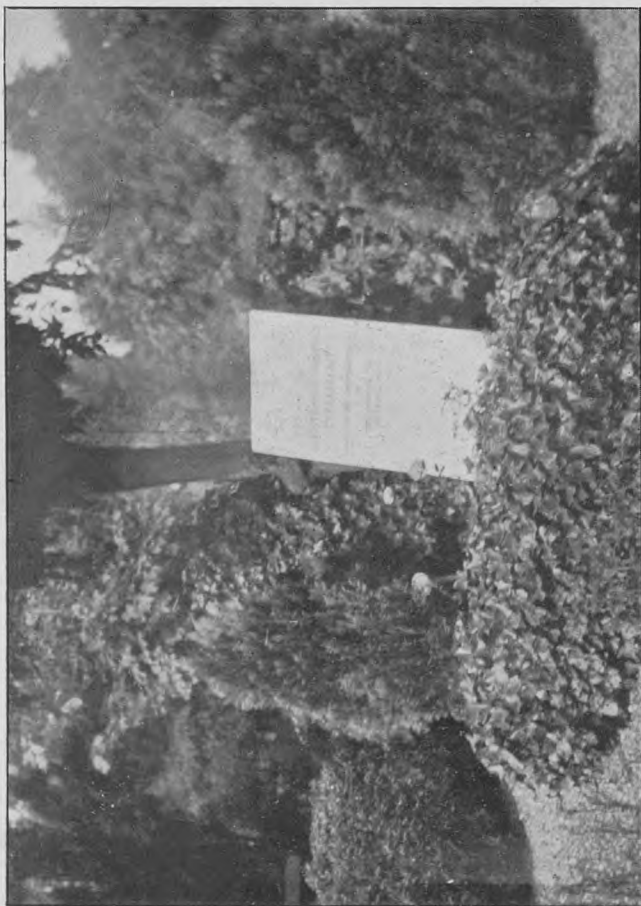
Filosofen, Dr. phil. Søren Kierkegaard, † 1855.

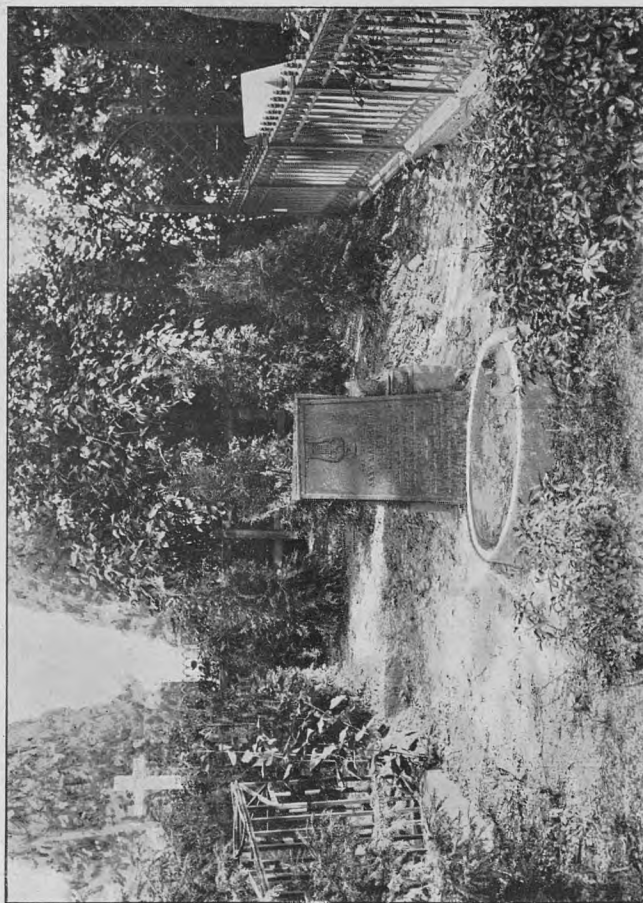
Forfatteren Poul Chiewitz, † 1854.

Emilie hemmelig kom et Par ekstra Theskeer The paa Potten. Den gode Modtagelse og den varme The var nok til at oplive Aanden og løse Tungens Baand, og nu gik det lystig med livlig Samtale, Sang og Klaverspil, en lille lav „Boston“ eller Oplæsning af Holst's eller Heibergs nyeste Digte, indtil man Klokken henad ni spiste lidt Smørrebød, af hvad Huset formaaede, drak et Glas Øl eller et Glas Punsch dertil, og gik Klokken ti glade og fornøjede hjem . . . Man ventede dog ikke altid, indtil Folk kom af sig selv; man indbød ogsaa en enkelt

Gang sin lille Kreds af Slægt og Venner; man gjorde Selskab. Den egentlige Selskabelighed fandt Sted om Aftenen; det var Aftenselskabernes blomstrende Periode, men Aftenerne begyndte ogsaa dengang ved hvad vi nu kalder Middagstid. Klokken 6—6½ gik man hen til de gode Venner. Huset var festlig smykket, Betrækket var taget af Møblerne i Salen, Glaslysekronens Prismes brød i utallige Farver Lyset fra de seks Voksllys, der i Aften var tændte; foran Spejlene paa Konsollerne var anbragt de pletterede Armstager med tre Christiansfelder Formelys Nr. 1 i hver:

Maleren C. V. Eckersberg, † 1853.

Kgl. Solodanserinde A. M. Schall, † 1852.
(Gravstedet er fuldstændig forfaldent og Monumentet styrtet sammen).

en lystig Brændeild knitrede i den tykke norske Kakkellov med Frederik den Femtes eller en anden gammel Gentlemans Portræt paa Forsiden og den til Æblestegning saa prægtige Tromle oppe paa Røret. Paa Divanbordet foran Sofaen er spredt den fine Damaskes Thedug, og alt varsler om den forestaaende Nydelse, baade

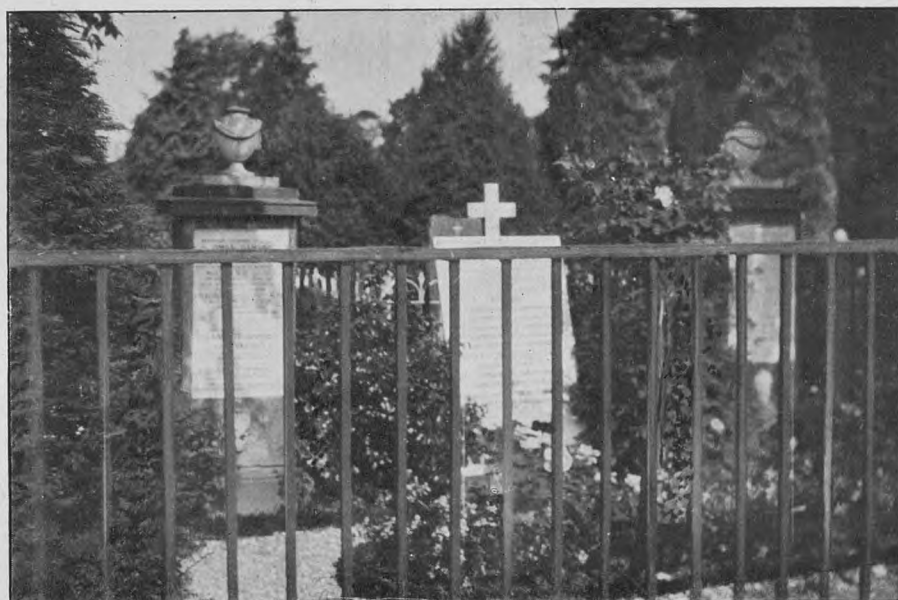
Brødkurven med „Kammerjunkere“ og Kanelstænger og Talterkenen med Hvedetvebakker med Smør paa, og da fremfor alt den lakerede Bakke med Sølv Flødekanden og dito Sukkerskaal, behængt med 12 Theskeer.

Snart har Damer og Herrer grupperet sig om eller i Nærheden af det tillokkende Bord for at gennemgaa med hinanden Byens eller Familiens Nyheder, hvorefter man fordeler sig til de baade i Salen og i Dagligstuen tilrettgjorte Spilleborde.

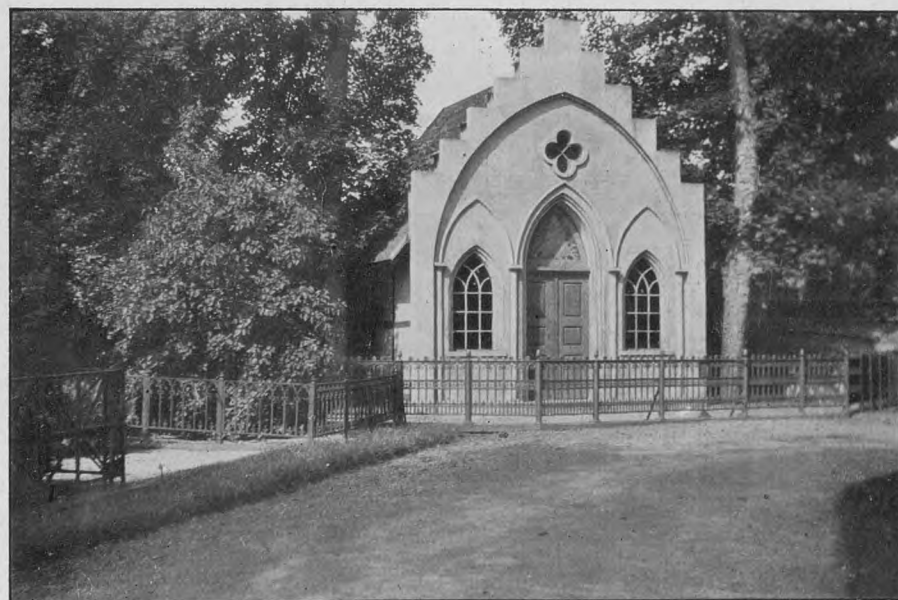
Datidens moderne Kortspil var L'Hombre og Boston. De Damer, der ikke deltog i det alvorligere Kortspil, blev samlede om Divanbordet for enten at fornøje sig med en lille „Halvtolv“ eller med Strikkestrømpen i Haanden at lade Munden løbe om huslige Affærer og Livets vekslende Skæbner... Præsis Kl. 9 afsluttedes alt Kortspil efter et af Husmoderen kort i Forvejen givet Varsel, og man gik til Bords. Armstagerne var nu bragt ind paa Spisebordet og udbredte et mildt Skær over den blanke, hjemmespundne og hjemmevaskede Dug, men Lyset, der spredtes fra de kære Tællelys, var selv ved den bedste Pudning ikke blændende og vilde vel nutildags blive stemplet af vore forvante Øjne som Halvmørke. Dengang kendte man nu intet

Ministeren, Etatsraad L. N. Hvidt, † 1856.

Legatstifteren C. A. Ancker, † 1857.
(Anckerske Legat).

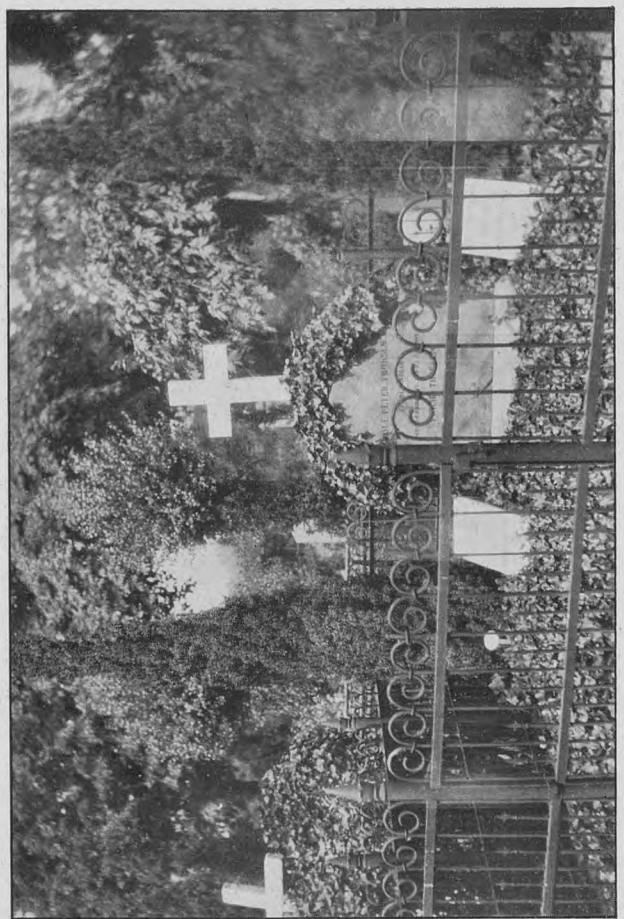

Generalguvernør P. Scholten, † 1854.

bedre; thi selv Datidens Astrallamper gav intet stærkt Skær. Med Undtagelse af det smukke københavnske Porcellæn var Borddækningen tarvelig. Derimod var Anretningen rigtig solid og veltillavet, og man var ikke bange for at vise den Retfærdighed ved at spise dygtig af den; thi i den Tid kunde man godt sove ovenpaa en ret solid, endog rørig Aftensmad. Ofte bestod denne til Selskabsbrug af et Par Retter varm Mad, som Laks og en god Steg, hentet enten fra Pattedyrenes eller Fuglenes Rige. Man drak dertil et Glas Rødvind til ca. 2 Mark Flasken, som kunde være en meget god Vin. Den festlige Kage var enten en god hjemmelavet Æble- eller Risengrynskage, eller ogsaa ved højtideligere Lejligheder en hos Otto eller Kromeyer bestilt Kransekage eller Svedskærtærte forsynet med en Sukkerplade, der angav ved nogle mystiske Tal og Bogstaver, hvad der var den egentlige Anledning til Selskabet. Der vankede dog ikke altid varm Mad. Ofte lod man det blive ved en kold Anretning, men den forstod man rigtignok ogsaa tilgavns at arrangere. Man satte ikke nogle afskaarne Billinger af den foregaaende Uges forskellige Middagsrester paa smaa Assietter for sine Gæster. Nej, disse medbragte en rigtig god Appetit og vilde nok selv se, hvad man gav dem at spise. Alting maatte derfor helt paa Bordet, som ved en saadan Lejlighed bogstavelig bugnede af Mad: ved den ene Ende den hele stegte Gaas, ved den anden den hele røgede Skinke med det krusede Papir om Skanken. Mellem disse knejsende Fløjtmænd op-

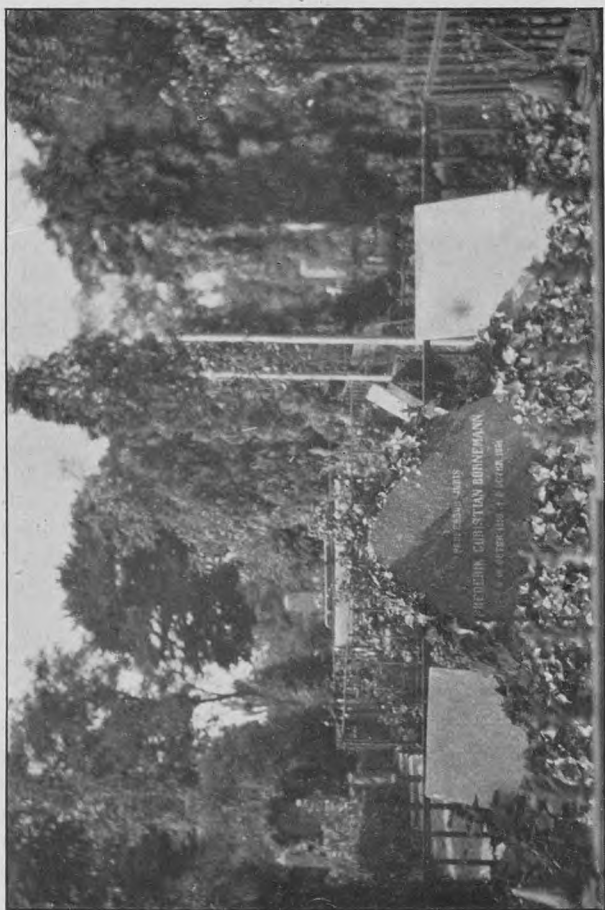
Conseilspräsident C. E. Rotwitt, † 1860.

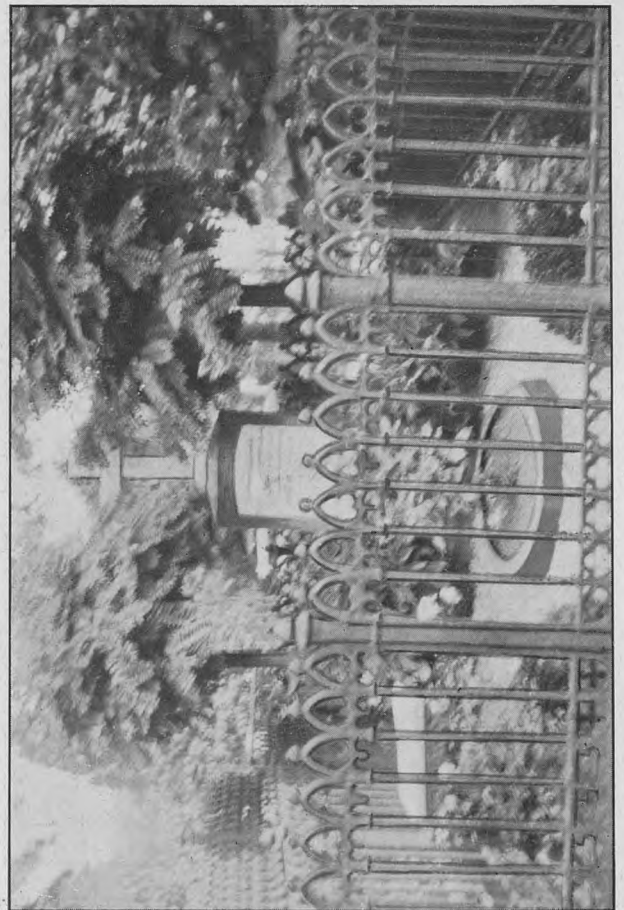
Kgl. Skuespiller Michael Rosing Wiehe, † 1864.

stilledes nu den hele øvrige Styrke, bestaaende af en Oksetunge, et stort Stykke røget Laks, Rullepølse, salt Kød, Spegepølse, Æg og Anchiovis, Ost o. s. v. o. s. v.“ Dertil hørte saa en Opsats med to Karaf-ler til Kognak og dansk Brændevin for Herrerne, medens Værtinden ofte traktede Damerne med en lillebitte Snaps Solbærrom eller Kirsebærbrændevin. Og senere nød man den liflige, varme Punsch. Efter Aftensbordet kom Visebøgerne frem, og man sang de yndede Fædrelandssange eller de vel kendte Selskabssange, for Største-parten Viser, overleverede fra en lidt tidligere Periode. Og mens

Stemningen blev mere og mere animeret, udbragtes Skaaler for de mest fremragende Medlemmer af det tilstedeværende Selskab, som oftest uden mange overflødige Ord, men altid ledsagede af Omkvædet: „Og dette skal være“ etc., efterfulgt af en Mængde rungende Hurra. Naar Klokken blev henad tolv, brød man op efter den muntre og vel tilbragte Aften. — For de Unge var den-gang som nu en lille Svingom den bedste Morskab; men indenfor Familien foregik saadan en Dans i al Beskedenhed og uden stort Traktement. De egentlige Baller blev holdt i Klubberne og var

Professor jur. F. C. Borneman, † 1861.

Kgl. Kapelmester F. I. Glæser, † 1861.

meget yndede baade af unge og ældre. Der fordredes ingen Elegance i Dragterne, og for 24 Skilling kunde man faa „en Ret varm Mad“, naar den hele Forsamling gik ned at spise til Aften ved de lange Borde. Selskabet passede ogsaa godt sammen og var ikke saa blandet som man vel skulde tro; thi enhver valgte den Klub, hvor han efter sin Stand og Stilling hørte bedst hjemme og kunde vente at møde Venner og Bekendte. „Det bestandig Borgerlige“ og „Det forenede Borgerlige“ samlede Familier af de egentlig næringsdrivende borgerlige Klasser. „Den nye Forening“ eller „Kongens Klub“ havde mere Tilgang fra Embedsklassen og Officersstanden, og „Det Venskabelige“ eller „Rekreationen“ aabnede deres gæstfri Arme for dem, der ikke fandt sig hjemme paa noget af de andre Steder. Der gaves gerne flere Baller hver Vinter og undertiden et i Sommerlokalet; de samme Medlemmer deltog næsten i dem alle, og saaledes dannede der sig efterhaanden i hver Klub et sluttet Selskab, der udgjorde den faste Stok, mens tilfældige nye Gæster, der viste sig en enkelt Gang, gav en velkommen Tilvækst af Nyhed. Paa den Vis morede man sig fortræffeligt i Tredivernes og Fyrernes København.

I det sidste Afsnit af „Livet i København“ giver Forf. en Række udmærkede Oplysninger om forskellige sociale Forhold, hvoraf vi endnu tillader os at hidsætte følgende: Naar hin Tids Handel ikke var ret blomstrende, kan man da mindre undre sig over, at Industrien ikke indtog et meget højt Standpunkt. — Der var et enkelt større Jernstøberi og

Billedhugger H. V. Bissen, † 1868.

Digteren Henrik Hertz, † 1870.

Geheimeconferensraad C. I. C. Bræstrup, † 1870.
(Politidirektør i København).

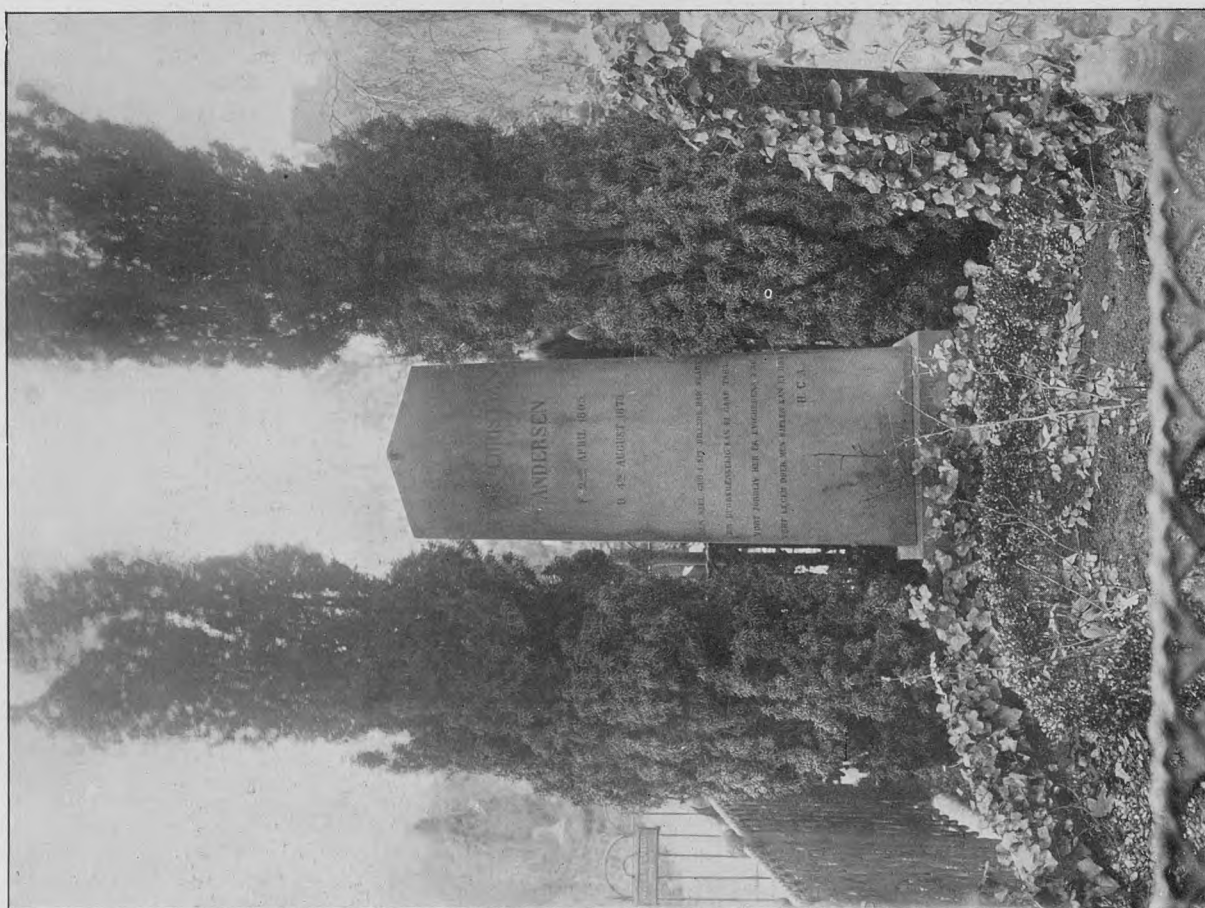
Maskinværksted, knyttet til Navnene Heegaard og Caspersen; der var den kongelige Porcellænsfabrik og det ligesaa kongelige litografiske Institut, der begge stod paa et højt Standpunkt; der var Deichmanns Chokoladefabrik, Urban Jürgensens Uhretablisserment, flere Tobaksfabriker, Thieles Instrumentmagerværksted, nogle Garverier og større Møbelsnedkerier; der var Holmblads Lak og Spillekort, Weiss' Nysølv, Lorentzens Silkehatte, Dahlgreens Dania-Metal, Høys Kander, Frits Meyers og Irgens lakerede Varer, Hjorths Naale, Schwartz's drejede og udskaarne Sager, Maassenas Spermacetyls, „der ej behøve at pudses“, o. s. v.; men det var dog altsammen ganske i det smaa. Det var beregnet paa Landets eget Behov; der var ingen Tanke om at ville forsyne Sverige, England og den hele Verden med vore Industriprodukter. — Ligesaa begrænsede var de Instituter, der hørte til vort Pengevæsen. Der var den solide Nationalbank, som netop den Gang var ved at se sine mangeaarige Bestræbelser, for at faa Sølv og Sedler til at dække hinanden, kronede med et heldigt Udfald; men man havde ikke de nu saa talrige Banker, særlig beregnede for Handlende eller Industridrivende eller Arbejdere eller Laantagere eller Landmænd eller Privatister, med deres Afdelinger i Øst og Vest. Man havde kun een Bank, den gamle velfunderede nationale, der havde sit Stenhus med sin Skildvagt og sin om Dagen tomme „Hundekasse“ bag Børsen; her kunde Forretningsmænd faa deres Veksler diskonterede paa første Sal, og Privatfolk, som den

Gang havde meget lidt at gøre med Bankforretninger, kunde i en mørk Gravhælvning faa deres Sedler byttede med Smaapenge. Saa var der den gamle „Sparekasse“, hvor Tjenestefolk og andre

med en alfar Vej igennem. Men der var ikke noget videre, der hed „Børsspekulationer“. Man havde intet at spekulere med og intet at spekulere i, og derfor lod man det være. Saare beteg-

Digterinden Magdalene Thoresen, † 1903.

Digteren, Conferensraad H. C. Andersen, † 1875.

Smaafolk kunde sætte deres Smaaskillinger paa Rente. — Man havde op igennem Tiderne den gamle ærværdige Børs med den underlige stramme Lugt og den store Samling af kuriøse Butiker

nende er hin Tids Kursliste, der offentliggjordes hver Tirsdag og Fredag.

Heller ikke Datidens Postvæsen var i nogen synderlig udviklet

Tilstand. Endnu i 1833 var der kun to Gange om Ugen Brevpost til Hamborg og til Stæderne i det øvrige Monarki, med Undtagelse af Helsingør. Paa Hovedruterne var der Pakkepost een Gang om Ugen; til alle af-sides liggende Byer derimod kun hver fjortende Dag eller hver Maaned; til en lille By som Lemvig kunde man kun sende Pakker fire Gange om Aaret! Til de fleste Byer paa Sjælland gik der et Par Gange om Ugen „Dagvogne“; udenfor Sjælland befordredes man med Pakkeposten paa aabne Holstenskvogne, hvis Agestole hang i Fjedre. Der befordredes omtrent 2 Millioner Breve aarlig; og et for hver af Rigets Indvaanere, og c. 8000 Rejsende aarlig. Men i Slutningen af Trediverne skete en Forandring til det bedre; der oprettedes en dobbelt daglig Diligencebefordring mellem København og Helsingør, en ugentlig Forbindelse mellem København og Nakskov, Kallundborg, Aalborg og Aarhus og en dobbelt ugentlig mellem København og Hamborg. Til samme Tid udvidedes Postdampskibsfarten, og paa de vigtigste Ruter etableredes fire Brevposter og to Pakkeposter ugentlig. Derved steg Antallet paa de befordrede Breve, Pakker og Personer i nogle faa Aar til det dobbelte. For Københavns eget Vedkommende havde man desuden Fodposten, paa hvilken en Enke havde Privilegium; hun udsendte et Par Gange om Dagen nogle Brevbærere, der forkyndte deres Nærmelse ved at ringe med en stor Klokke.

Det sparede det københavnske Postvæsen megen Tid og meget Besvær, at der udkom forholdsvis faa Aviser. De betydelig-

Maleren, Professor Vilhelm Marstrand, † 1873.

Maleren, Professor P. C. Skovgaard, † 1875.

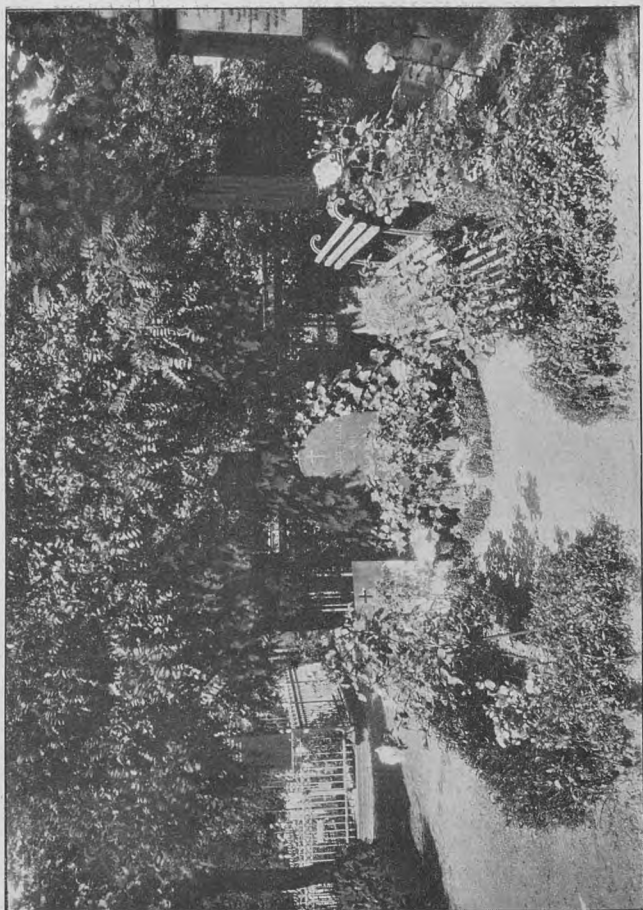

Telegrafdirektør Peter Faber, † 1877.
(Forfatter til „Den tapre Landsoldat“).

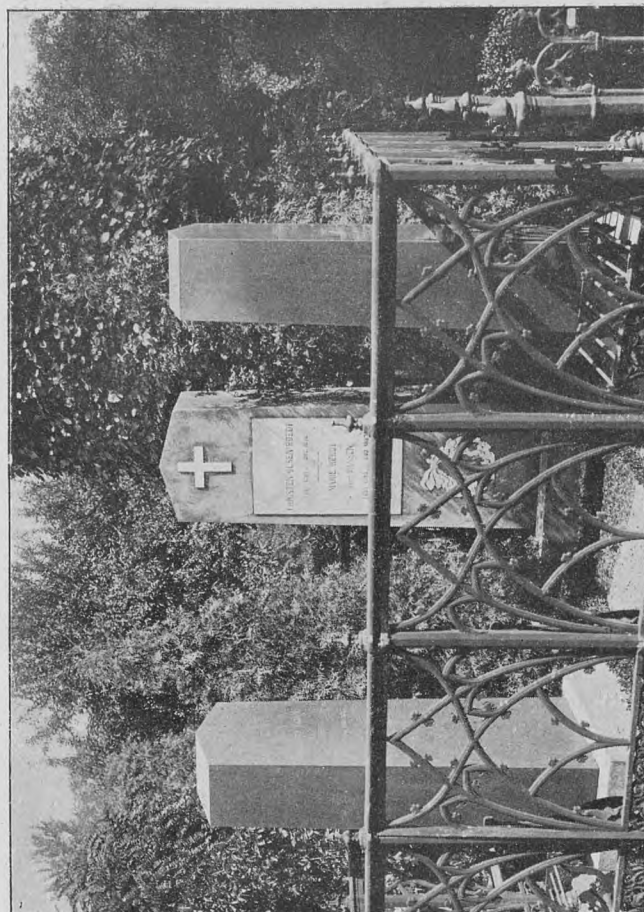
ste af Datidens Blade var „Den til Forsendelse med de kongelige Brevposter aller-naadigst privilegerede Berlingske politiske og Avertissementstidende“, der udkom hver Søgnedagsaften i trespaltet Folio og redigeredes af den ansete nationaløkonomiske Forfatter, M. L. Nathanson, endvidere „Dagen“, af noget lettere Art, „Kjøbenhavn-Posten“, hvis Redaktør var den skrappe og velbevandede Grüne; „Den Frisindede“, redigeret af Cl. Rosenhoff, udkom kun to Gange om Ugen, „Fædrelandet“, redigeret af C. N. David, var oprindelig et Tidsskrift, der udkom to Gange om Maaned, „Dansk Folkeblad“, udgivet af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug, ligeledes et Tidsskrift, der udsendes hver Uge. Endelig var der saa „Adresse-Avisen“, der redigeredes af „gamle Jetzmark“ og indeholdt sine mange forskelligartede Bekendtgørelser, Fremlysninger og Efterlysninger, Efterspørgsel og Tilbud om Huslejligheder etc. etc. Men alt i alt var Avislæsning langt fra saa almindelig som nu; man var mindre nyhedsbegærlig, Efterretningerne fra Ind- og Udland lod længe vente paa sig, og i Frederik den Sjettes Dage beskæftigede man sig ikke med Politik. Man vidste, at den enevældige Landsfader sørgede for det hele „og passede paa os allesammen“. Først ind i Fyrerne, under Christian den Ottende, og Frihedsbevægelsen Fart, og Pressen voksede baade i Magt og Udbredelse.

* * *

Efter den lille Vandring, vi har foretaget paa kulturhistorisk Felt for efter forskellige gode Kilder at

Kgl. Skuespiller Vilhelm Wiehe, † 1884.

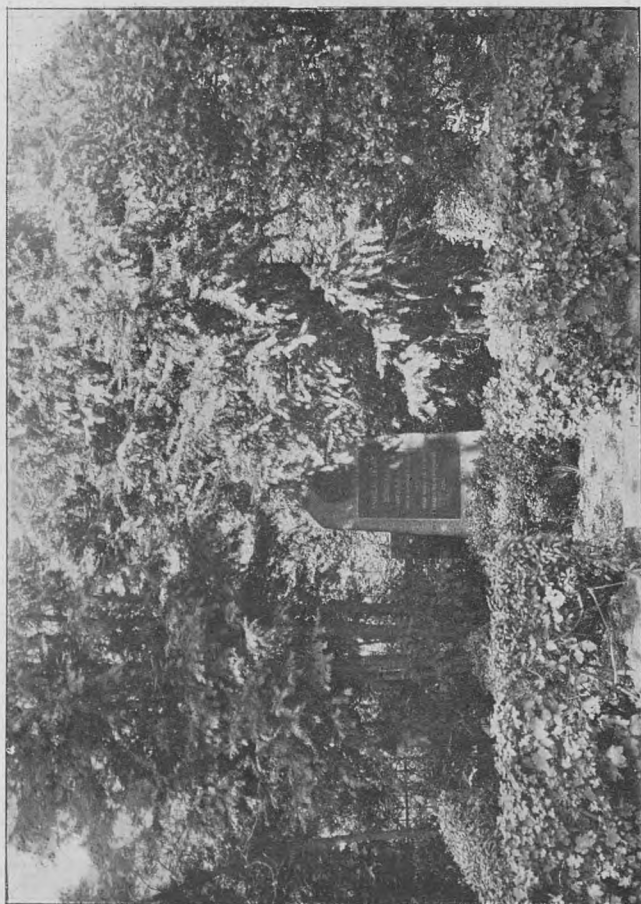

Kgl. Skuespiller, Professor R. L. Hoedt, † 1885.

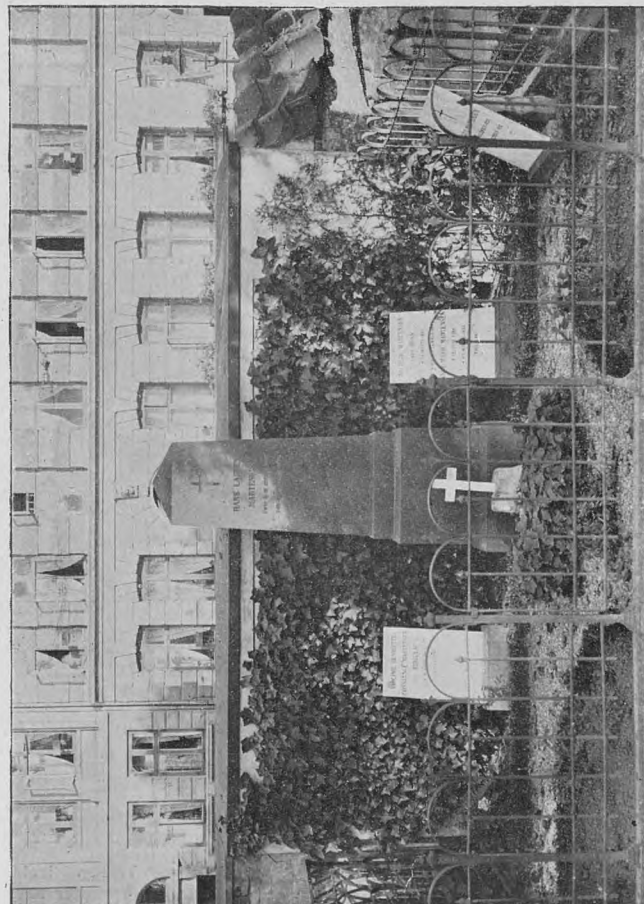
vise, hvorledes vore Forældre og Bedsteforældre levede, vender vi nu tilbage til det gamle Nørrebro og dets topografiske Beskrivelse.

En af Nørrebros navnkundige Ejendomme var „Solitude“, der stødte nær op til Blaagaards Jorder. Arkivar, Dr. O. Nielsen giver i sin „Kjøbenhavns Historie“ (V. Bd.) følgende Oplysninger: „Solitude“ tilhørte Assessor C. Braëm, siden Grev U. A. Holstein til Holsteinborg, der indrettede Gaarden til Landsted. Da Kronprins Christian (Chr. VI) og Sophie Magdalene holdt deres Indtog den 25de December 1721, mødtes de nygifte med Ministrene paa

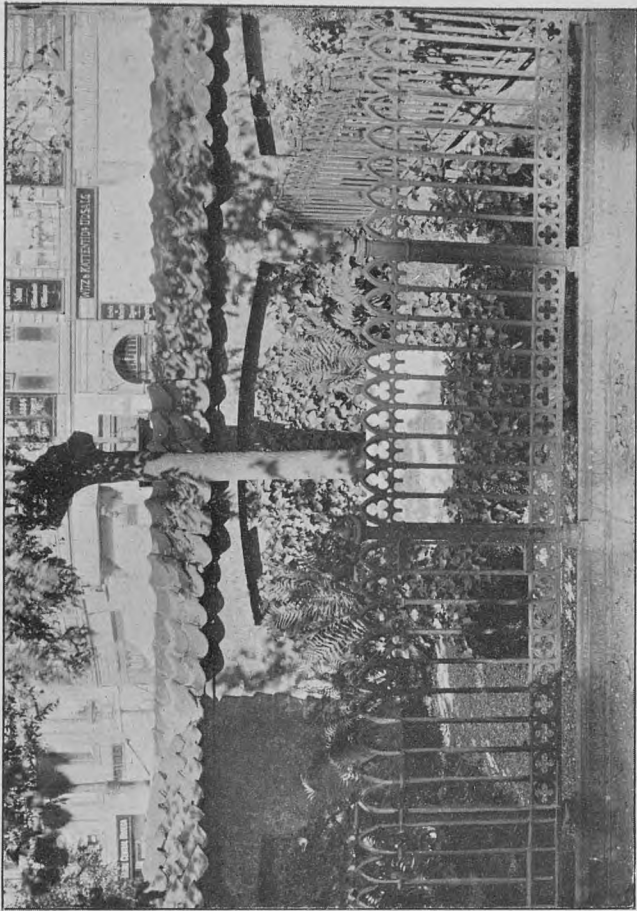
Solitude, hvorfra den højtidelige Procession foregik til Byen. Efter Holstein ejedes Solitude af Grev C. Danneberg Samsøe og efter ham 1728 med Kroholdsret af Stadens Kommandant, Grev Sponneck, der samme Aar skriver til Magistraten, at han gjerne ønskede et Sted, hvor han kunde indrette et lille Menageri og undertiden trække frisk Luft og derfor ønskede en Grund mellem Solitude og Aaen (Ladegaardsaaen) eller en anden bag Ravnsborg henimod Vejrmøllen, hvor Vognmændene hidtil havde haft Losseplads. Paa en Tid, da han ellers laa i ubehageligt Kævl med Magistraten,

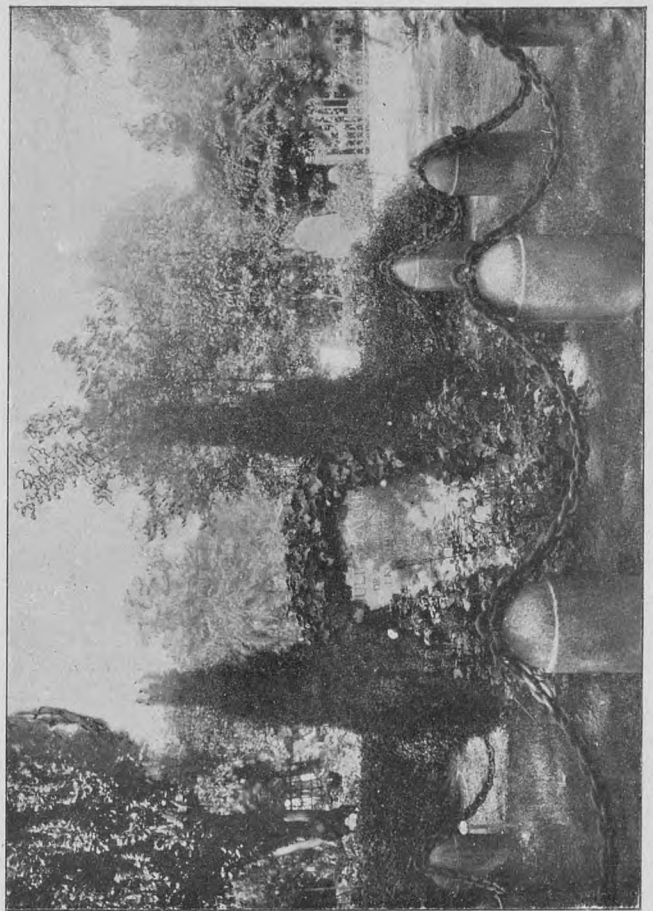
Komponisten, Professor A. P. Berggreen, † 1880.

Biskop H. L. Martensen, † 1884.

Ministeren, Geheimeconferensraad C. G. Andrae, † 1893.

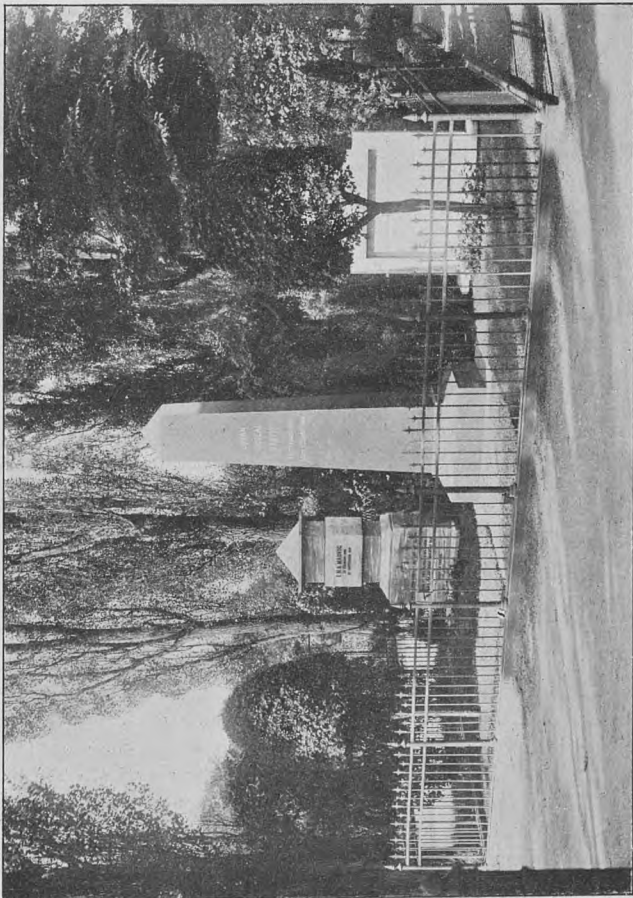

Kunsthistorikeren Julius Lange, † 1896.

skriver han til den i de høfligste Udtryk, undskylder sin Besvær og takker venligst, da han fik den førstnævnte Grund. — Aaret efter fik han Tilladelse til paa egen Bekostning at flytte en fattig Enkes Hus, med gammelt Halvtag og Fjæleskorsten, der laa lige op til Solitude.“

I sit fornævnte Skrift: „Nørrebro“ fortæller Forfatteren Knud Bokkenheuser om Solitudes senere Historie: „Paa Struensees Tid ejedes denne Gaard, der bestod af to anseelige Bygninger dem en meget stor Have omkring, af en General Haxthausen,

som solgte den i 1769 til Staten, for at Struensee og Professor Berger dér kunde indrette en Koppeindpodningsanstalt efter den da nylig opfundne Inokulationsmetode, som er en Forløber for den mere moderne Vaccination. Der kunde optages 48 Personer ad Gangen, 16 betalende af „borgerlig og middelmaadig Stand“, 32 fritliggende, som fik gratis Kost, Klæder, Medikamenter og Opvartning. Anstalten aabnedes 14. Juni 1770 og kom ind under Frederiks Hospitals Direktion; men som saa meget andet nyt, Struensee vilde have frem, mødtes ogsaa dette med Uvilje og Mis-

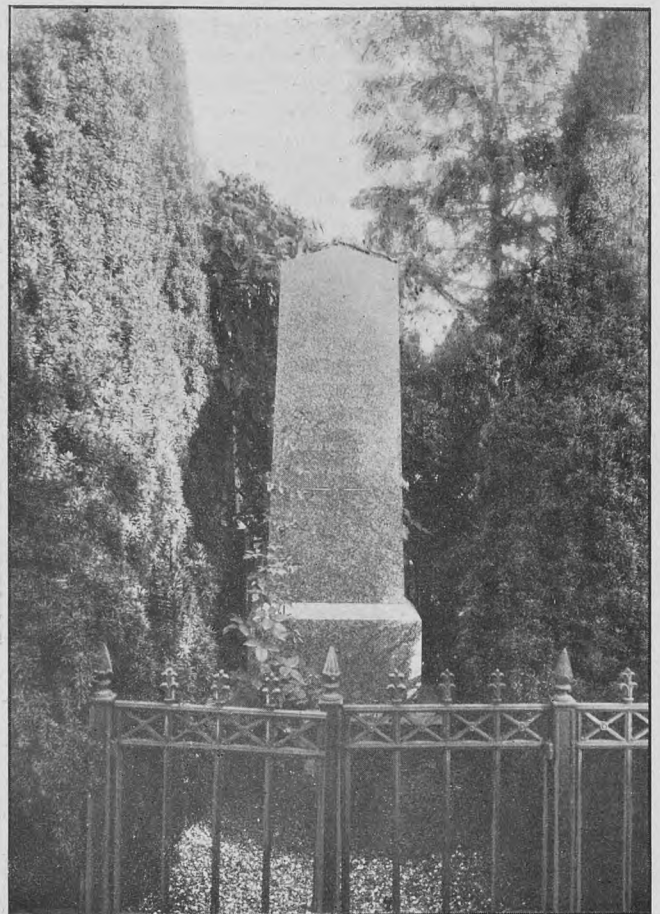
Filologen, Geheimeraad I. N. Madvig, † 1886.

Professor Japetus Stenstrup, † 1894.

Komponisten F. I. Frølich, † 1860.

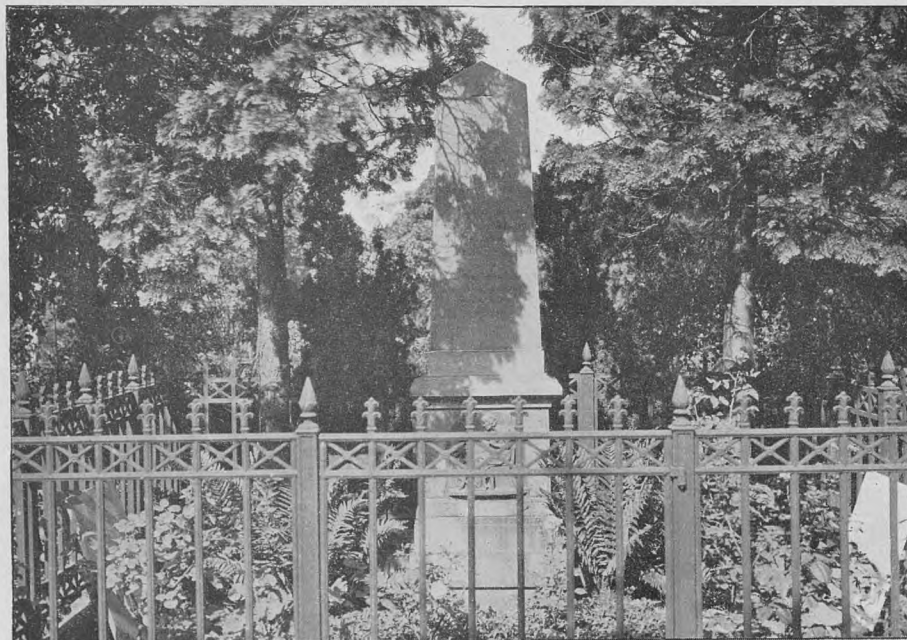

Legatstifteren, Skomagermester E. Spanner, † 1872.

tro; helt ufarlig var Kuren sikkert ej heller, men at Struensee selv troede paa dens Ufejlbarehed og Nytte, fremgaar bl. a. deraf, at han den 2. Maj 1770 egenhaendig inokulerede Kronprins Frederik. I 1783 blev Anstalten lukket af Mangel paa Sogning, hvorpaa der oprettedes et i Forbindelse med Fødselsstiftelsen staaende Opfostringshjem for spæde Børn; men da heller ikke dette lykkedes, solgtes Gaarden af Staten ved Auktion, og den blev da omdannet paany til en herskabelig Lystgaard med Have, Marker, Humlegaard,

Enge og Aspargehavede, der strakte sig lige fra Ladegaardsaaen og bag Assistens Kirkegaard. En smuk Lindeallé, den nuværende Solitudevej, førte fra Nørrebrogade op til Gaarden, der i 1806 købtes af den ikke meget ansete Bogholder i Generalpostamtet, Kancelliraad Vissen, der ogsaa havde Penge i Blaa-

gaard. Han skulde betale Gaarden med 10,000 Rdl., hvoraf han selv indrømmer, at han ikke ejede en eneste Skilling. Han blev ganske vist Aaret efter hjulpet med en kongelig Gave paa 750 Rdl. og et Laan af Statskassen paa 8000 Rdl.; men han maatte dog siden sælge det hele til en Kaptajn Bangert, efter hvem Broen over Ladegaardsaaen og senere Gaden fik Navn. Siden hans Tid faldt det stolte Solitude i Spekulanthænder, og vi kan jo desværre den Dag i Dag se de sørgelige Følger deraf i den Bebyggelse, der nu skæmmer det fordum frie Landskab."

Legatstifteren, Etatsraad I. C. Soldenfeldt, † 1891.

En anden historisk Nørrebro-Ejendom, der i Tidernes Løb har været underkastet mange Omskiftelser, er Store Ravnsborg, hvorom Arkivar, Dr. O. Nielsen meddeler følgende Oplysninger (i Københavns Historie V og VI Bd.): „Udenfor Nørreport fik Johan Merhof udvist en Plads 1661 ved Sortedamssø, med Tilladelse til

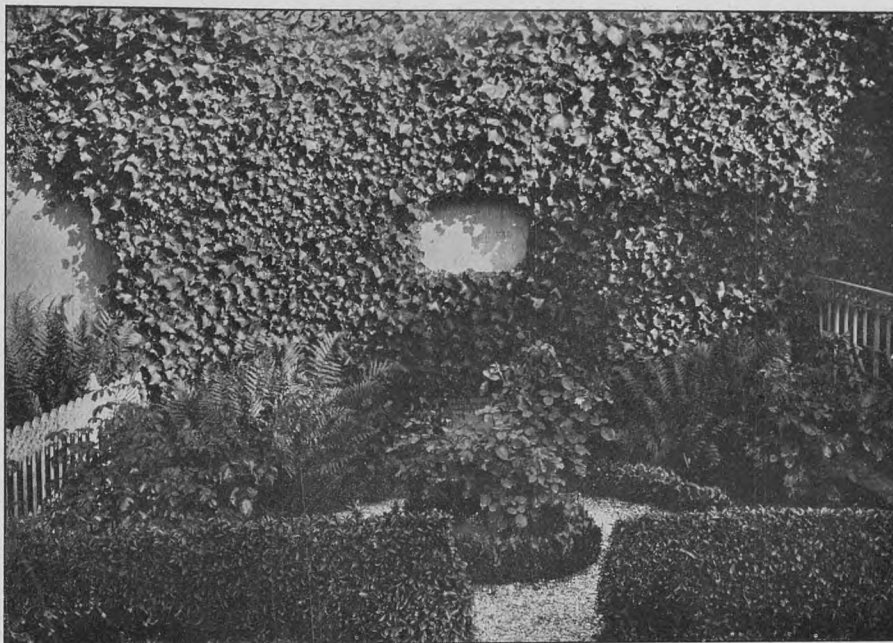
at bygge et Hus, hvor han kunde udtape dansk og fremmed Øl til vejfarende. Dette stødte vistoptil Store Ravnsborg, hvis Grund Oversekretær Erik Krag 1662 købte af Hans Nansen og Borgmester Kristoffer Hansen, der her havde anlagt Fiskedamme. 1665 købtes Ravnsborg af Raadmand Peter Holmer, i hvis Bo der gjordes Indførsel 1669, og da ses her at være et Hus, der var udlejet til en Gartner. Ravnsborg, der var delt i Store og Lille Ravnsborg, købtes 1699 af Kammerjunker Vilhelm Karl Vind, der for 600 Rdl. frikøbte

Grunden for Jordskyld; dog skulde Vandvæsenet uhindret have Lov til at reparere de Vandrender, der laa i Grunden og førte Vandet fra Emdrup Sø til Staden. Grunden strakte sig til Malkepladsen paa Fældeden og havde paa den anden Side en Grund, der tilhørte Voldmester Adam Hansen Trællov og i sin Tid havde været ejet af Borgmester Bartholomæus Jensen, og som indtog venstre Side af den nuværende St. Hansgade. Denne Grund hed Mester Adams Have og var vistnok en Beværtningshave. 1720 falbød Trællov i Aviserne denne sin „skønne Lyst-, Frugt- og

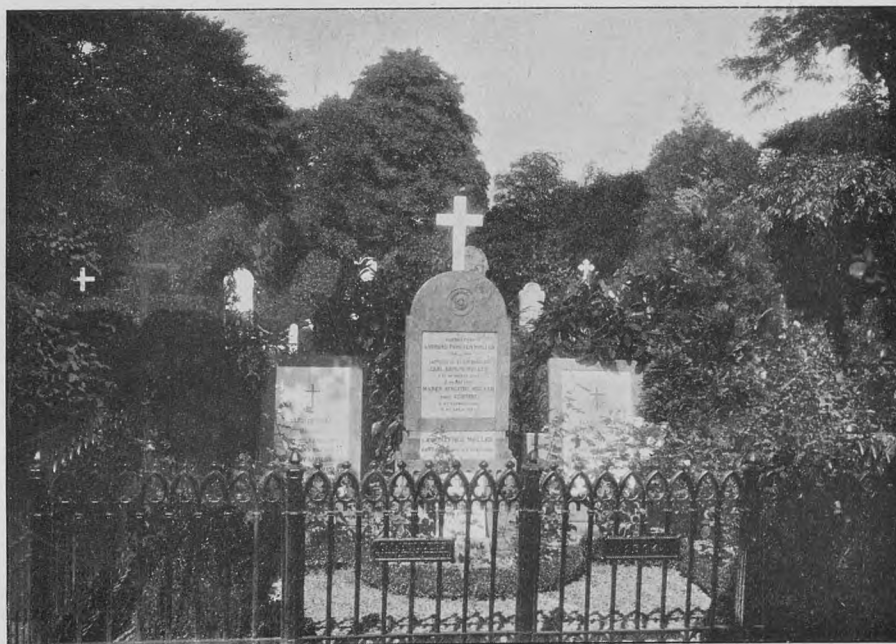
Køkkenhave, vel besat og indrettet med skønne Lystgange af mangfoldige Eske og andre Træer og Hækker, er derfor et meget nærsomt Sted.“ Den blev ogsaa snart erhvervet af „den stærke Mand“, efter hvem den en Tid kaldtes den stærke Mands Have. — I Belejringen

1700 blev baade Ravensborg og Mester Adams Have ødelagte. Mester Adam klager saaledes 1704, at hans Frugthave ved Ravensborg udi seneste Ruptur er bleven ruineret, da de store Træer saavel som ved Ravensborg og langs Blegdammen efter Befaling af de Deputerede udi den kgl. Raadstue bleve afhuggede, fordi de ganske borttog Udsigten fra Volden til Fælleden. 1725 fik Ejeren af Store Ravensborg, Andreas Behrentz, Privilegium paa at brygge Øl og brænde Brændevin. 1727 faldt J. L. Hovgaard Lille Ravensborg, „som til Værtsskab er meget belejligt og med gode Staldrum indrettet.“ Dette er forskelligt fra det „Lille Ravensborg“, som nu ligger ved Solitude.“

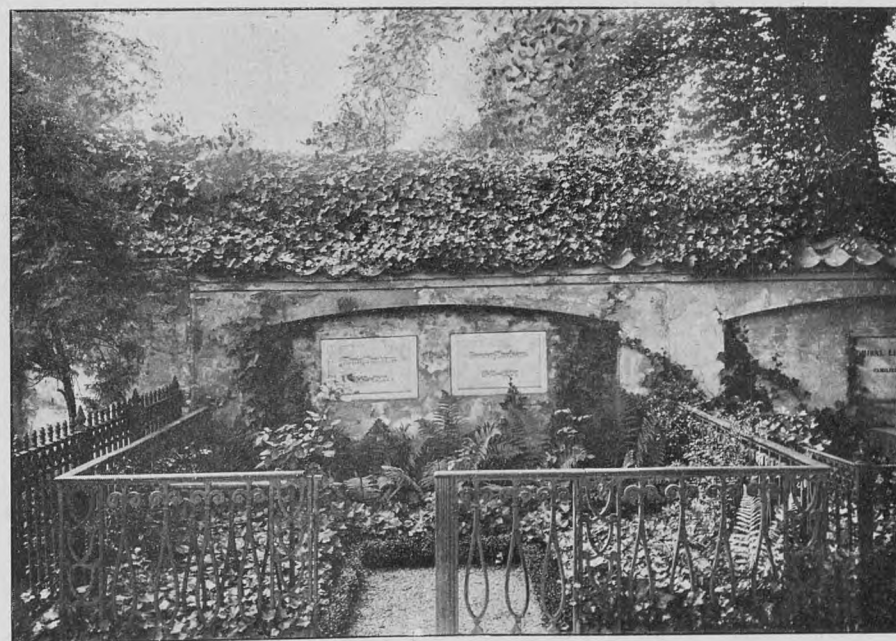
Det her omtalte „Lille Ravensborg“ nævnes som et meget tarveligt Beværtningssted, der ejedes af en Inspektør Knoblauch, og som kun besøgte af de lavere Klasser af Befolkningen. „Store Ravensborg“ blev et større Forlystelsested, hvor der baade optraadte Beridere og afbrændtes Kunstfyrværkeri. Der opstod ogsaa flere andre Forlystelseshaver i denne Del af Nørrebro med „Keglebane og Beværtning“. Om en ny Art Forlystelse, der fremkom i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede, fortæller Knud Bokenheuser (i „Vandringer paa det gamle Nørrebro“) med Werlauff som Kilde, „at den vakte stormende

Digteren Ludvig Bødtcher, † 1894.

Forfatteren Carl Møller, † 1898.

Teaterdirektør Severin Abrahams, † 1900.

Jubel; det var en fra Rusland indført mærkelig Indretning, man aldrig havde set før herhjemme; man studser nu til Dags ved at høre, at det besynderlige Instrument slet og ret var en Svinggyng. I Bladene fra 1804 klager Tidens uundgaaelige Moralister over, at der hersker et sandt Gyngeraseri i Byen, og at ellers adstadige og fornuftige Borgere spilder deres kostbare Tid og Penge paa at gaa i Gyngen paa Nørrebro. Det gaar saa vidt, at man i sædelig Forargelse over denne unyttige Anvendelse af sin Tid foreslaar, at der lægges ikke blot en alvorlig Afgift paa „Gyngenhøvdingen“, men at det gyngende Publikum skal give en Art Forlystelseskatt for hver Tur. Der udspinder sig herover en Strid mellem de gyngelystne og de gnavne, der ender med den fornøjelig sindede Partis Sejr, saa at Nørrebro faar Lov at beholde sine Gynger.“

Paa Ravensborgsiden laa der indtil langt op i Aarene en Række Blomster- og Gartnerhaver, og en af disse er bleven forevigtet i dansk Litteraturhistorie. Den ejedes af en Gartner Hansen, og efter hans Død levede hans Enke der med sine to Døtre Marie og Emilie. Hos denne Gartnerfamilie lejede Digteren Chr. Winther — omkring Aaret 1837 — et Par Værelser, og det varede ikke længe, før hans let fængelige Hjerter brændte varmt for den ene af Døtrene, den purunge og meget smukke Marie Hansen. Nabohuset tilhørte en forhenværende Koffardikaptajn Gram, der holdt en Slags, halvvejs privat, Beværtning eller vel snarere, hvad man nu til Dags vilde kalde et Pensionat, idet der kun kom én fast

Kreds, særlig Kunstnere og Studenter. Kaptajn Gram havde fire smukke unge Døtre, og disse i Forening med de to Jomfruer Hansen udgjorde en Blomsterkrans i den gamle Nørrebrose Gartnerhave, som derved fik yderligere Tiltrækning. Her færdedes Chr. Winther som en munter og altid velset Gæst, mellem al den kvindelige Ungdom og Skønhed. Selv havde han givet sig Navnet „Ridderen af Nørrebro“; men længe varede ikke hans Forelskelse i den ligesaa indtagende som velagtede Jomfru Marie Hansen; Digteren flagrede videre med sit urolige Hjerte, hvis dybeste Følelse vistnok allerede paa den Tid tilhørte den, der senere blev hans Hustru, Julie Werliin, født Lytt-haus, første Gang gift med Præsten Werliin, fra hvem hun blev separeret 1845. Hendes Bryllup med Christian Winther fandt dog først Sted 1848.

Jfr. Marie Hansen blev gift med den senere Professor Schneekloth, Stifter af den kendte og ansete Skole paa Værnedamsvej; han var Chr. Winthers Efterfølger som Lejer af Værelserne i Gartnerhuset. Ogsaa den yngre Søster blev en kendt og anset Mands Hustru, idet hun ægtede Litograf Tegner og blev Moder til Professor Hans Tegner. En af Kapt. Grams Døtre blev gift med Publicisten C. V. Rimsted, Arbejderforeningen af 1860' mangleaarige Formand, en anden med Professor Prosch.

Medens Ravnborgsiden repræsenterede den lyseste Side af Nørrebro, har man ad den modsatte Kant gennem mangfoldige Aar ligesom nu haft den alvorlige Del repræsenteret af den store Assistens Kirkegaard, der udgør et saa væsentligt Træk i hele Nørrebros Fysiognomi, og som derfor fortjener udførlig Omtale.

I Indledningen til en instruktiv Artikel: „Forløberne for Assistenskirkegaard paa Nørrebro“ skriver Professor H. Weitemeyer:*) „Det var under Pesten i 1711, at de første saakaldte Assistenskirkegaarde i København opstod. Før den Tid kendte man, med ganske faa Undtagelser, kun til Begravelsespladser i Kirkerne og paa de smaa Kirkegaarde, som omgav dem, og i Farsotens første Maaneder blev de allerfleste Pestlig jordede her. Det bedste var at hvile i selve Kirken, saa var man Himlen nærmere, men det var ogsaa det dyreste; var der mindre Raad, maatte man tage til Takke med Pladsen udenfor Gudshuset. Men Kirkerne og deres Kirkegaarde blev snart saa overfyldte, at der maatte tænkes paa Udveje. Graverne ved Kirkerne, som tjente gode Penge i de Dage og saa deres Fordel ved at tage mod saa mange Lig som

*) Dr. Villads Christensen: „Historiske Meddelelser om København“, Femte Bind, Hefte II (1915).

muligt, fandt vel nok længe Plads ved at stable Kisterne ovenpaa hinanden i Gravene, som efter Forordningen skulde være mindst tre Alen dybe; ja ofte tog de de nedsatte Kister op igen for at gøre Gravene dybere, og det var ikke ualmindeligt, at disse indeholdt indtil fem Kister, den ene ovenpaa den anden, saa at den øverste kun havde et tyndt Lag Jord, knap en halv Alen, over sig, og tit lod man Gravene staa aabne fra den ene Dag til den anden; saa var Ulejligheden saa meget mindre, naar de næste Lig kom ind.“ (Prof. Weitemeyer oplyser her i en Note, at den bekendte „Regnebogsforfatter“, Klokker ved Trinitatis Kirke,

Søren Mathiesen, blev tiltalt for de Uorden, der i denne Henseende fandt Sted paa Kirkegaarden). „Men det kunde jo kun gaa til en Tid. Ved det i Begyndelsen af Juli (i Pestaaret 1711) indrettede Hospital paa Vodrofsgaard anlagdes der straks en Kirkegaard paa en Mark ved Siden af, og ved Midten af Maaneden udlagdes der Jord til en ny Pestkirkegaard for fattige og ubemidlede udenfor Østerport mellem Citadellet og Soldaterkirkegaarden, den nuværende Garnisonskirkegaard. Men denne, der straks toges i Brug og gennemgravedes med lange, tre Alen dybe Grøfter til Optagelse af Ligene, var ogsaa snart overfyldt, og det samme var Tilfældet baade med Soldaterkirkegaarden og den nærliggende, allerede 1666 anlagte Baadsmanskirkegaard (Skibskirkegaarden), hvor Forholdene var endnu forfærdeligere end paa de andre, da den var Begravelsesplads for det særlig af Pesten hjemsogte, tætbefolkede Nyboder; her laa Mængder af Lig Dag efter Dag og ventede paa at blive jordede.

Arkitekturmaler I. T. Hansen, † 1912.

Tilstanden i Byen var om muligt endnu værre. Vejene over Kirkegaardene blev mere og mere ufremkommelige. Liglugten gjorde Opholdet i Kirkerne næsten uudholdeligt, og Klagerne over den ulidelige Stank i Kirkernes Nabolag blev stadig lydeligere. Og lidet hjalp det, at man bragte ulæsket Kalk i større Mængder og kørte Sand ind paa Kirkegaardene for at dække Gravene, endsige at man affyrede Kanoner for at sprede Stanken. Der maatte skaffes Plads. Men radikalt gik man ikke til Værks. Det eneste rigtige havde selvfølgelig været helt at forbyde Begravelser inde i Byen; men ikke en Røst havde sig derfor, saa vidt vides; de religiøse Følelser stred altfor meget mod det. Man gik tværtimod den modsatte Vej og udvidede Byens Kirkegaarde. Holmens Kirkegaard fik saaledes Tilladelse til at benytte den gamle St. Anna Kirkegaard ved Guldhuset (omtrent hvor nu Solvgades Kaserne ligger), som ogsaa blev taget i Brug i 1662

under en heftig Blod-
sot, og Nicolai, Hellig-
aands, Frue, Trinitatis
og St. Petri Kirker
fik nye smaa Assi-
stenskirkegaarde i
Byens tættest befol-
kede Kvarterer. Disse
fem „Pestkirkegaar-
de“ — sammen med
en sjette, Vartous og
Vaisenhusets, som vel
var anlagt tidligere,
men ogsaa maa reg-
nes til samme Kate-
gori — bestod indtil
November 1760, da
de afløstes af den for
alle Kirkerne fælles

Assistenskirkegaard
paa Nørrebro. De var
tilsammen kun noget
over 2 Tdr. Land, var

Fattigkirkegaarde,
som kun benyttedes
til Fattiglemmer og
den ubemidlede Be-
folkning, og var, som
de laa midt inde i

Bygningskarreerne,
helt omgivne af de
smaa og trange Huse
med deres Bagbygning-
er og Gaardspladser,
og slet indrettede og
gennemgaaende daar-

ligt vedligeholdte,
langt fra nogen Pryd
for København og en
Haan mod al Hygiej-
ne, endog set med
Datidens Øjne . . .“

Om selve Nørrebros
store Kirkegaard, der
om sider afløste disse
frygtelige Begravel-
sestilstande, meddeles
følgende i et ældre

Skrift: „Assistens

Kirkegaarden paa
Nørrebro“ af C. Friis
(1868): „Efter Ind-
stilling af Køben-
havns Magistrat be-
falede det ved kgl.
Reskript af 20de Maj
1757, at der paa et
dertil bekvemt Sted
udenfor Byen skulde
oprettes en ny fælles
Assistenskirkegaard
for Nicolai, Hellig-
gejstes, Frue, Trini-
tatis, Petri, Vartous
og Vaisenhusets

Sogne, og tillige at
disse Sognes indenbys
Assistenskirkegaarde
ufortøvet skulde ned-
lægges, naar det nye
Anlæg var færdigt til
at tages i Brug. Ma-
gistraten havde da
først Opmærksom-
heden henvendt paa

Slægten Zincks Gravsted.

Forfatterinde A. M. Mangor, † 1865.

Stifteren af teknisk Institut I. Lassenius Kramp, † 1876.

nogle Grunde, der
strakte sig langs med
Farimagsvæjen, men
bestemte sig dog
snart for Kirkegaardens
nuværende
Plads. Her laa den-
gang en stor, ube-
bygget Fælle, som
tilhørte Kommunen,
der udlejede enkelte
Dele af den til for-
skellig Anvendelse
(Tobaksplantager m.
m.), men en meget
betydelig Del af den
henlaa i en sumpig,
aldeles udyrkelig Til-
stand. Af denne Fæl-
led udvistes omtrent
39000 Kvadratalen,
uden Vederlag, til de
ovennævnte Kirker.
Arealet blev derefter
indhegnet med en
Ringmur og beplantet
paa fælles Bekost-
ning, hvorefter Ind-
vielsen fandt Sted
den 6te November
1760. Samtidig her-
med blev Betalingen
for Begravelser paa
de indenbys Kirke-
gaarde betydeligt for-
højet, for derved at
fremtvinge en Ind-
skrænkning i disses
Benyttelse. Den nye
Kirkegaard toges da
i Brug, men benytte-
des i Begyndelsen kun
af de mindre formu-
ende og til Frijords-
begravelser, idet for-
muende Folk hellere
vilde betale den høj-
ere Afgift for at faa
deres afdøde begra-
vede inde i Byen. Det
omtales derfor i et
Par af Biografierne i
Lahdes Bog*) som
noget enestaaende
blandt fornemme
Folk, naar de enten
lod deres afdøde be-
grave paa den nye
Kirkegaard eller ud-
trykkelig forlangte
selv at blive begravet
der. En Udtalelse af
R. Nyerup i Anledning
af en velfortjent Kan-
celliebedsmand, J.S.
Augustins Begravelse

*) Kobberstikkeren G. L.
Lahde udgav i 1811 et Skrift
om Assistenskirkegaarden
paa Nørrebro med 14 Kob-
berstik af de derværende
smukkeste Mindesmærker
og med Levnedbeskrivel-
ser over de Personer, paa
hvis Gravsteder Mindes-
mærkerne var oprejste.

i Aaret 1785 oplyser især dette Forhold. Den lyder saaledes: „Omsider fremstod en ædel Mand, en af vor Olds praktiske Filosofer, som besad Sjælsstyrke nok til at opløfte sig over Fordomme og sætte sig ud over Tidernes Smag. Det var Augustin. Paa Gravens Bredde gav ham hans skyldfri Aand det Vidnesbyrd, at han aldrig havde fornærmet nogen i levende Live; nu vilde han ej heller efter Døden forgifte den Luft, som de Efterlevende skulde indaande; han vilde hvile under aaben Himmel. Han jordes paa Assistenskirkegaarden udenfor Nørreport og gav derved Signalet til Udryddelsen af den erkendte papistiske, af selve Luther bestredne Overtro, som tillægger Kirkegulvet og Kirkegaardsjordene udmærket Hellighed.“ Af denne kraftige Udtalelse ser man, hvor indgroet den Fordom maa have været, som Augustin ved sit Eksempel bidrog til at udrydde; den svandt dog kun lidt efter lidt; thi den forkastelige Uskik, at tillade Begravelser indenfor Voldene i den tætbebyggede By, vedvarede mærkværdigt nok endnu i meget lang Tid.

Allerede inden Aarhundredets Udgang var Kirkegaarden overfyldt; dog begyndte Kirkeværgerne først i Aaret 1801 at underhandle med Magistraten om den fornødne Jord til Kirkegaardens Udvidelse. Nicolai- og Vaisenhussegnene, hvis Kirker sank i Grus under den store Ildebrand i 1795, var imidlertid blevne nedlagte, og det Areal af Kirkegaarden, der var tilskødet disse Sogne, fordeltes mellem de andre. I Underhandlingerne om Udvidelsen deltog Forstanderne for den katolske, den fransk reformerte og den tysk reformerte Menighed, som alle havde besluttet at anlægge Assistenskirkegaarde paa Nørrebro. — Magistraten var heller ikke denne Gang uvillig til at afstaa den til Udvidelse fornødne Jord uden Vederlag, men Forholdene havde forandret sig. Da nemlig de under Ildebranden i 1795 nedbrændte Kvarterer skulde genopbygges, bestemtes der, at Gaderne skulde reguleres og udvides, og i dette Øjemed blev der i Aaret 1796 udnævnt en kgl. Kommission for de Fonds, som var henlagte til Afbetaling af de til Gadernes Udvidelse købte Grunde. Blandt disse Fonds var ogsaa Kommunens Jordejendomme, saa at Magistraten, hvad disse angik, var stillet under Kommissionens Formynderskab. Der tingedes længe om Prisen; thi Kommissionen vurderede Kirkegaardsfælleden, der var den bedste af Stadens Fælleder og havde en til Byggeforetagender fortrinlig Beliggenhed, til 10 à 12 Sk. pr. Kvadratalen og vilde paa ingen Maade tillade Magistraten at afstaa den for nogen ringere Betaling end 6 Sk. Kirkeværgerne derimod, som havde haabet at faa Jorden gratis, vilde ikke byde højere end 4 Sk. pr. Kvadratalen, og dermed stod Sagen hen i lang Tid, indtil det endelig ved kgl. Resolution af 9de Juli 1802 afgjordes, at Grunden maatte afstaa til denne Pris. Et Par Aar derefter blev det befaleet, at den fornødne Frijord skulde afstaa til Kirkerne uden Vederlag.

Nu toges der omsider fat paa Forberedelserne til denne store Udvidelse, som ialt beløb sig til 243,000 Kvadratalen, hvoraf de 181,000, der strakte sig fra den gamle Kirkegaard langs Nørrebrogade op til Jagtvejen, indhegnedes med en Ringmur. Men inden Forarbejderne var endte, blev Forholdene paa den gamle Kirkegaard saa mislige, at der i Aaret 1803 midlertidig maatte gives Tilladelse til at tage den nærmest beliggende, 60 Alen brede Jordstrimmel i Brug, hvilket Stykke derfor kaldtes og endnu kaldes Interimsstykket, hvorimod hele det øvrige Areal først toges i Brug i Aaret 1805. Samtidig hermed blev det befaleet, at der, paa enkelte Undtagelser nær, ikke maatte begraves Lig paa den gamle Kirkegaard i de paafølgende 20 Aar, hvorfor man ogsaa paa denne Del af Arealet kun finder meget faa Monumenter fra Aarene 1805 til 1825. I den paafølgende Tid er Assistenskirkegaarden gentagne Gange bleven udvidet, dels derved at Magistraten har overladt Kirkerne større Stykker af Kirkegaardsfælleden til Afbenyttelse som Frijord, og dels ved at disse hver især har udvidet deres Betalingsjord ved efterhaanden at afkøbe Kommunen de tidligere til Frijord afbenyttede Strækninger. Otte Skilling pr. Kvadratalen var den Betaling, som Kirkerne i Almindelighed maatte erlægge; en enkelt Gang blev der endog betalt 1 Mk. (16 Skilling), nemlig i Aaret 1831 af Helliggeistes Kirke. To af de senere Udvidelser fremkaldtes ved Tiltrædelsen af nye Lodtagere i Kirkegaarden (nemlig Vor Frelsers og Frederiks Sogne paa Christianshavn og Johanneskirken paa Nørrebro) henholdsvis i Aarene 1853 og 1861. Assistenskirkegaarden voksede saaledes fra en ringe Begyndelse op til at blive en af de største Begravelsespladser i Verden. I 1868 omfattede den et Areal paa ca.

48 Tdr. Land, hvorpaa der aarlig begravedes omtrent 3000 Lig.“ — Det ovenfor citerede Skrift giver følgende yderligere Oplysninger: „Assistenskirkegaarden er lige siden dens Anlæg i Aaret 1760 bleven umiddelbart bestyret af Kirkeværgerne for de Kirker, som ejer de forskellige Strækninger af dens udstrakte Areal. Hver enkelt Kirke bestyrer sin Andel af Kirkegaarden uafhængigt af de øvrige Kirker, og kun for Frijordens Vedkommende, der ejes af Københavns Kommune, sker Begravelserne paa samtlige Kirkers fælles Foranstaltning...“

I Kirkegaardens ældste Tid var Tilsynet med den meget middelmaadigt, hvorom der findes mangfoldige Vidnesbyrd i de samtidige Blade. Blandt disse kan her anføres en Udtalelse, der findes under den 28de Marts 1803 i Rahbeks Ugeskrift „Den danske Tilskuer“, der giver en meget karakteristisk Skildring af Kirkegaardens daværende Tilstand. Det hedder nemlig deri:

„De fleste Monumenter ere saa smagløse, at man ej kan se dem uden Latter, men Latter paa det Sted er ubehagelig. Og de fleste Indskrifter er endnu smagløsere. Kan man, hvor højtidelig man end er stemt, andet end le, naar man læser:

Vandrør! Her iblandt Træerne
Ere de elysæiske Egne.
Ved disses Rødder forraadne
Aanderboligerne.“

Efter at have anført forskellige andre smag- og meningsløse Indskrifter fortsætter Indsenderen af denne Skildring: „Alt saadant er idel Naragtigheder paa et Sted, hvor aldeles ingen Naragtigheder skulde findes. Og følger man nu dertil den Mængde ildegrinende Døningehoveder og afskyelige Benrader, som vrimle paa næsten alle Monumenter, saa behøver man kun, for at faa Væmmelse nok og aldrig sætte sin Fod der tiere, at gaa derud om Sommeren og se Folk ligge imellem Gravene med Mad og Drikke for sig, mens de rundt om fordelte Musikantere spille den ene Drikkeviser efter den anden. Alt dette burde være anderledes.“ — Allerede af denne Udtalelse vil man kunne slutte sig til, at Tilsynet med Kirkegaarden dengang maa have været daarligt; men hvor jammerligt det var, kom først for Dagen i det kommende Aar, da Graverkarlernes i længere Tid fortsatte Plyndring af Ligene blev opdaget i Januar Maaned 1804. Det skete tilfældigt af en Privatmand, som straks meldte Sagen til Politiet, der lod ialt 400 Grave undersøge. Herved blev det oplyst, at Graverkarlene i Løbet af flere Aar jævnlig havde plyndret Ligene baade for Kister og Ligklæder, enten forinden Gravenes Tilkastning eller ved Opgravning om Natten efter Begravelsen. Ved den i Sagen den 24de Juli s. A. afsagte Dom blev de mest skyldige ansete med 4 Aars Rasphusarbejde.

Denne Begivenhed vakte en umaadelig Forbitrelse, og flere Forholdsregler blev tagne for at forhindre en Gjentagelse deraf. I det Øjemed anbragtes de tvende endnu værende Jerngittere i Kirkegaardsmuren ud imod Nørrebrogade, for at de forbigaaende paa enhver Tid kunde se ind paa Kirkegaarden, og da den store Udvidelse fandt Sted i det paafølgende Aar, udkom der samtidig et Reglement for Kirkegaarden og en Instruks for Graverne, der i alt væsentligt er gældende endnu.“

Skriftet oplyser endvidere følgende: „I Aaret 1817 udgik der et kgl. Reskript, hvorved det befalede, at Tegninger af alle de Sten- og Metalmindesmærker, som paatænkte rejste paa Kirkegaarden, skulde indsendes til Kunstakademiets Bedømmelse, og denne Befaling udvidedes ved et nyt Reskript i Aaret 1819 til ogsaa at gælde for Mindesmærker af Træ...“

Paa det ældste Stykke af Kirkegaarden og i Blændingerne paa Interimsstykket findes der en Mængde kostbare Monumenter, stammende fra Slutningen af 18de og Begyndelsen af 19de Aarhundrede, blandt hvilke særlig nævnes det pragtfulde Bodenhoff'ske Monument af Wiedewelt og Dajon, og det Wærnske af Wiedewelt. Dajon har desuden udført Mindesmærkerne over Digteren O. J. Samsøe og over Agent Gyldendal; Wiedewelt bl. a. Raadmand Wings og Geheimeraad Carstens'.

Der findes forholdsvis færre kostbare Monumenter fra den senere Tid, men blandt disse er der flere, som kaldes sande Prydelser for Kirkegaarden. Her nævnes følgende 6 Monumenter, udførte af Bissen (den ældre): Konferensraad Bechs, Professor Brøndstedts, Fru Bissens, Grosserer Petzolds, Fru Marstrands og Professor Gundelach Møllers. — Af H. E. Freund er der Monumenter som: Konferensraad Holten, Slotsgartner Lindegaard, Frøken Kjerulf

og Komponisten Kuhlau. — Af G. C. Freund over Maleren A. A. Müller, Kancelliraad Deichmann og Fru Magens. — Bissen og G. C. Freund har udført Monumentet over Billedhuggeren H. E. Freund. Endelig nævnes Evens' Medailloner paa Grosse- rer Marstrands Grav- sted og Monumentet over Sproggranskeren Rasmus Rask, der er udført efter Tegning af Bindesbøll (den ældre).

Mange kendte Mænd og Kvinder ligger jordfæstede paa den store Nørrebro'ske Kirkegaard. Det her citerede Skrift giver en udførlig Forteg- nelse, der naar op til Slutningen af Tred- serne, og af hvilken vi skal tillade os at gøre et Uddrag:

Maleren N. Abild- gaard, Dr. med. P. C. Abildgaard (Veteri- nærskolens Stifter), C. A. Ancker (Stifte- ren af det Anckerske Legat), Forfatteren A. L. Arnesen, den histo- riske og statsokono- miske Forfatter G. L. Baden, Biskop N. E. Balle, Teologen Chr. Bastholm, Billedhug- geren H. V. Bissen, Juristen, Professor F. C. Bornemann, Arkæo- logen P. O. Brønd- sted, Forfatteren Paul Chievitz, Billedhug- geren Dajon, Maleren C. V. Eckersberg, kgl. Skuespiller Foersom, Mineralogen, Konfe- rensraad Forchham- mer, Billedhuggeren H. E. Freund, Ballet- mester Galeotti, kgl. Kapelmester Glæser, Teologen, Professor Hagen, Etatsraad, Bankdirektør L. N. Hvidt, Portrætmale- ren Jens Juel, Filolo- gen Abraham Kall, Søren Kierkegaard, Juristen Kolderup Ros- envinge, Komponi- sten Fr. Kuhlau, kgl. Kapelmester Kunzen, Maleren Købke, Læg- gen, Professor C. E. Levy, kgl. Skuespiller Lindgreen, Teaterma- ler, Professor Troels

Simeons Kirke i Sjællandsgade.

Opført efter Tegning af Arkitekt Magdahl-Nielsen. Indviet 1. Marts 1914.

Rester af Ølunds Mølle ved Nørrebros Runddel i 1870'erne.

Lund, Gehejmearki- var Finn Magnussen, Filologen, Rektor Meisling, Sjællands Biskop J. P. Mynster, Digteren Poul Martin Møller, Literaturhi- storikeren R. Nyerup, H. C. Andersen-Illu- stratoren, Marineløjt- nant V. Pedersen, Professor i nordiske Sprog N. M. Petersen, Filologen C. C. Rafn, Sprogforskeren Ras- mus Rask, Legatstif- terten, Etatsraad Rei- ersen, Linedanseren Roat, kgl. Skuespiller Michael Rosing og Emilie Rosing, Amt- mand C. E. Rottwitz, der døde som Kon- seilspræsident, Kirur- gen, Professor J. S. Saxtorph, kgl. Musik- direktør C. Schall og Solodanserinden A. M. Schall, Botanikeren, Professor J. F. Schouw, Syngemester Siboni, kgl. Skuespiller Stage, Digteren Edvard Storm, Sættemaski- nens Opfinder Chr. Sørensen, Luftskippe- ren Tardini, Arkæolo- gen, Konferensraad C. J. Thomsen, Lægen og Digteren Clemens Tode, Botanikeren M. Vahl, Billedhuggeren Wiedewelt, kgl. Skue- spiller Michael Wiehe, Skuespiller C. Wins- løv, Legatstifterinden Martha Wærn, Syng- emester Zinch, Natur- forskeren H. C. Ørsted o. m. fl. Blandt en se- nere Tids jordfæstede er Eventyrdigteren H. C. Andersen.

Assistenskirkegaar- den paa Nørrebro ejer en mærkelig Bygning, den gamle Graverbo- lig, der er beliggende oppe i den nordligste Del, tæt ved, hvor Nørrebrogade og Jagtvejen løber forbi hinanden. Bygningen, der udmærker sig ved ikke ringe arkitekto- nisk Skonhed, antoges indtil den allernyeste Tid at skyldes Arki- tekten P. Meyn, men Professor H. Weite- meyer er efter om- hyggelige Arkivstud- sier kommet til det sikre Resultat, at Bygmesteren ikke er

Parti af Nørrebrogade ved Holtegade forinden Ombygningen.

Nørrebrogade 184 forinden Ombygningen.

Parti af Nørrebrogade hvor Gaden skæres af Nordbanelinien. T. v. ses Gangbroen over Baneterrænet. 1913.

Nørrebro Jernbanestation og Terrænet om samme set fra Lyngbygade.

Bryggeriet Hafnia.

I Forgrunden Ankomststationen for Tog fra Nord, i Baggrunden, udfor Stephansgade, Afgangstationen for Tog fra København. Aar 1913.

Meyn, men Viceborgmester i København, Lægen, Justitsraad Jens Bang, en i mange Henseender mærkelig og rigt begavet Mand. I Dr. Villads Christensens „Historiske Meddelelser om København“ (Første Bind, 1907—08) har Professor Weitemeyer skrevet en udførlig og i høj Grad interessant Afhandling: „Graverboligen paa Assistens Kirkegaard og Jens Bang“, hvorefter vi hidsætter følgende: Bang var ikke alene Læge, men ogsaa et godt Stykke af en Arkitekt og paa mange Maader knyttet til Kunstakademiet. Som ung Mediciner kastede han sig særlig over Anatomi og foretog Dissektioner for Professor Chr. Friis Rottbøll og Professor ved Kunstakademiet Chr. Joh. Berger, og 1770 blev han Prosektor ved Universitetet. Efter at han i 1773 havde underkastet sig den

20de Septbr. 1805 paa Opfordring af Kancelliet indgivet et Forslag til Anlæg og Beplantning samt Opførelsen af en Graverbolig, der tillige indeholdt Ligstue, paa den ny indlemmede Del af Kirkegaarden. Det havde været Meningen og var blevet lovet, at Bygningen skulde være færdig i 1807; men det skete ikke. Det trak ud over Sommeren, og saa kom i Eftersommeren Engländernes Bombardement, der ogsaa anrettede Skade paa Kirkegaarden. Jens Bang kom saaledes ikke selv til at se sit Værk staa helt fuldført.

Bygningen stod nu i mange Aar uantastet, om end ikke fredlyst, thi den benyttedes i senere Aaringer tildels som Oplagsskur for al Slags Materiale, der benyttedes paa Kirkegaarden, og den for-

Præstebolig.

St. Stephans Kirke paa Nørrebrogade.

Opført 1873—74 (Grundstenen nedlagt 18. Juni 1873, indviet 26. Decbr. 1874) efter Tegning af Professor L. Knudsen, (hvilken Tegning er benyttet til Fremstilling af dette Billede).

medicinske Embedseksamen og næste Aar havde erhvervet Doktorgraden, var han i to Aar Læge ved Næs Jernværk i Norge, men 1776 vendte han tilbage til Danmark for at overtage Embedet som Læge ved Sorø Akademi, og fra 1788 var han tillige Distriktskirurg for Sorø og Holbæk Amter. I Sorø blev han til 1801, da han udnævntes til Viceborgmester i København og overtog Bestyrelsen for Magistratens fjerde Hovedfag, Sundhedsvæsenet, i hvilken Stilling han virkede til sin Død, 25de Februar 1808. I 1788 var han bleven Æresmedlem af Kunstakademiet, i 1797 Medlem af Videnskabernes Selskab; i 1805 blev han udnævnt til Professor i Anatomi ved Kunstakademiet. Lægevidenskaben var saaledes hans Hovedfag, men han var en meget alsidig dannet Mand og havde mange Interesser, navnlig kunstneriske. Samtidig med at han som ung drev sine medicinske Studier, lagde han sig ivrig efter Bygningskunsten, studerede den ved Akademiet og erhvervede sig i Løbet af faa Aar alle Akademiets Medailler.

Det er denne Mand, der er Mester for Graverboligen med dens ejendommelige, skønne Søjleportal. Jens Bang havde i Forening med Gartneren, Slotsforvalter paa Frederiksberg M. F. Voigt den

faldt mere og mere. I 1898 foreslog Begravelsesvæsenet at nedbryde Bygningen, men til alt Held fik det ikke Lov til at ske. Borgerrepræsentationen vilde have den gamle Bygning eller i alt Fald Portalen bevaret, „da den var karakteristisk, passende til Omgivelserne og nu en Gang hørte med til Kirkegaardens Fysiognomi“. Det var navnlig nuværende Borgmester Jensen og Fabrikant Harald Bing, der var dens Talsmænd. Der blev nedsat et Udvalg, der fulgte de Udtalelser for Bygningens Bevarelse og hensigtsmæssige Restaurering, der fremkom fra Arkitekterne H. B. Storck, V. Dahlerup, Martin Borch og Martin Nyrop, og dermed var den mærkelige gamle Graverbolig reddet.

Restaureringen blev tilendebragt i 1900. Hovedbygningen med Portal og bagved liggende Bolig kom i alt væsentligt til at staa, som da den opførtes af Jens Bang, men desuden er der opført et en-Etages Udhus med Vaskerum, Borgestue for Kirkegaardens Arbejdsfolk og en Havestue med foran liggende lille Havestykke for Graveren. — I den ovenfor citerede Afhandling har Professor Weitemeyer sat Jens Bang et smukt Æresminde, og at det ikke er ufortjent fremgaar ogsaa af de Linier, hvortil

Forf. henviser, og som Ove Malling havde skrevet under Bangs Portræt:

„I Tale, Tanke klog og blid,
i Kald, i Venskab tro,
han ofred Æsculap sin Flid
og Muserne sin Ro.“

Ring i Udstrækning, men med sit ejendommelige, alvorlige Særpræg, ligger Nørrebro gamle Mosaiske Kirkegaard i Møllegade, nu indestængt mellem høje, moderne Huse. Den er som en Verden for sig med sine store, opretstaaende Gravstene, hvis Forside med de hebraiske Indskrifter alle vender mod Øst. Jødekirkegaarden i Møllegade anlagdes allerede 1694, skønt der paa det Tidspunkt kun levede faa Jøder her i Landet og forholdsvis færrest i København, hvor der for Aaret 1726 opgives 65 Jødefamilier, omfattende 350 Personer. Om noget Ghetto som i andre Lande var der ikke Tale, men Flertallet af dem levede dog i en enkelt Gade, nemlig i Læderstræde. Heller ikke var de i Almindelighed Genstand for egentlig Forfølgelse — naar man undtager en enkelt Begivenhed, de uhyggelige Optøjer, som fandt Sted i Eftersommeren 1819, kendt under Navnet „Jødefejden“, Optøjer, der var saa ondartede, at Politiet maatte have Militær til Hjælp for at faa Bugt med den raa Pøbel. Det var dog først efter 1849, ved Landets nye Forfatning, at Jøderne fik samme Borgerrettigheder som de øvrige Samfundsmedlemmer, og om deres voksende Anseelse, som de tiltvang sig ved fremragende Evner og

Dygtighed og ikke mindst ved i mangfoldige Tilfælde at vise et Fædrelandssind, der i ingen Henseende stod tilbage for andre Danskes, derom vidner bedst de mange gode, tildels højt ansete Navne, som pryder Gravstenene paa den gamle mosaiske Kirkegaard, Navne som D. B. Adler, Ballin, Fraenckel, Meir Goldschmidt, Levin, Melchior, Meyer (Chefen for det store Handelshus Hambro, Hofraad Meyer), David Eibeschutz, M. L. Nathanson, Ruben, Salomon, Simonsen, Trier og Wolf. Over M. L. Nathanson blev der i 1869 af forhenværende Elever i den jødiske Friskole rejst et smukt Mindesmærke.

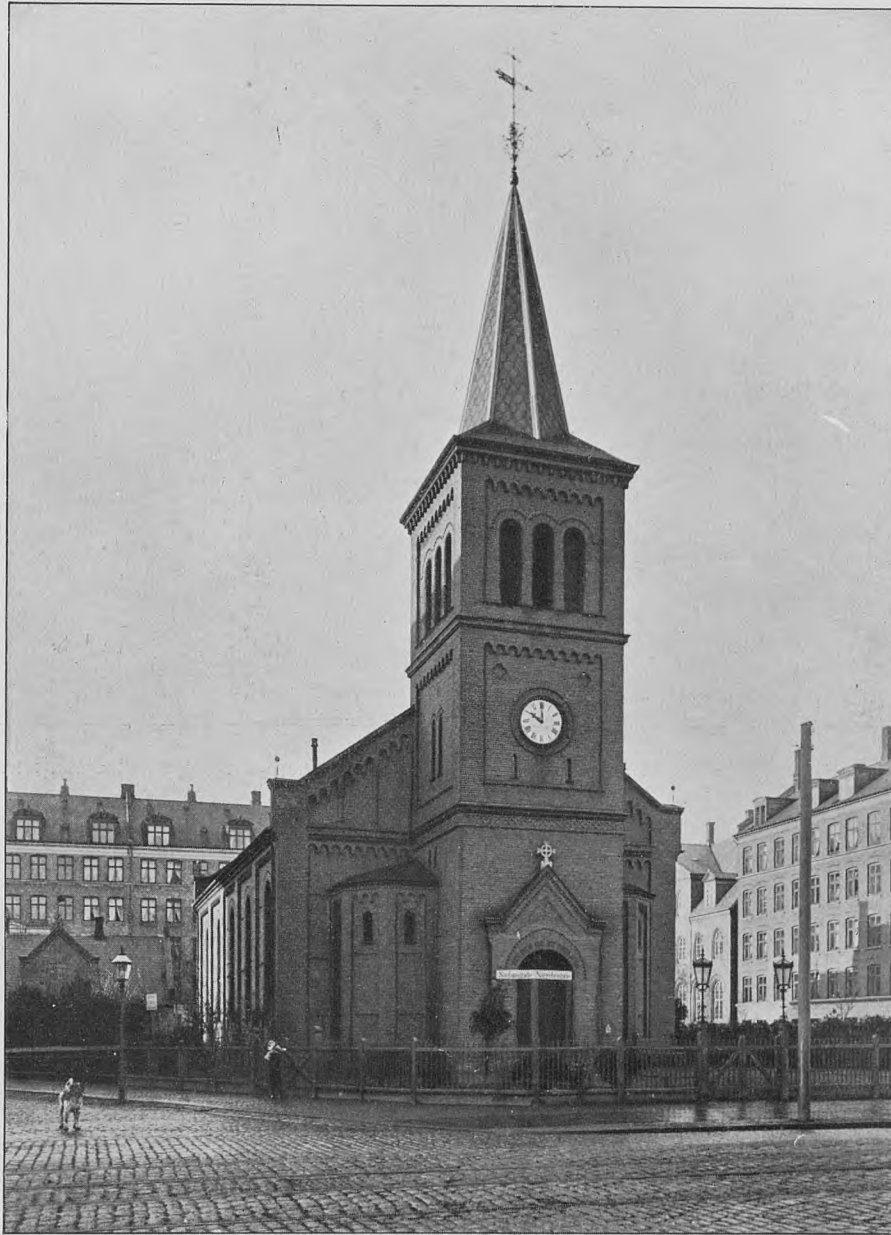
Begravelseskapellet paa mosaisk Kirkegaard er opført 1873 efter Tegning af Arkitekt Tvede.

Efter jødisk Ritus er det strengt forbudt, at noget Lig nogen- sinde maa opgraves eller flyttes, og den mosaiske Kirkegaard vil saaledes for bestandig henligge uforandret. Som Følge deraf maatte Kirkegaarden efterhaanden blive overfyldt, og allerede i Begyndelsen af Firserne erhvervede den herværende jødiske Menig-

hed af Københavns Kommune et Areal paa 5½ Td. Land af de Strækninger, der var henlagt til Vestre Kirkegaard, og hvor nu ligeledes den nye mosaiske Kirkegaard er beliggende.

Fra Møllegade er der kun et kort Stykke Vej til Nørre- og Blegdamsfælleden, der paa saa mange Maader har spillet en betydelig Rolle i Nørrebro Historie. Fra meget gamle Tider benyttedes Fællederne baade til Soldaterlejr, til Mønstrings- og Eksercerplads og til Græsning. I „Københavns Historie og Beskrivelse“ (Femte Del) meddeler Arkivar, Dr. O. Nielsen: „Tæt uden-

for Nørreport optoges Pladsen i mange Aar af Soldaternes Lejr, og paa Fællederne raadede Militæretaten uden Hensyn. I et Kæmnerregnskab for Aaret 1676 skrives saaledes: „Har hine mangfoldige militæriske Heste, som en Tid lang „vaccerede“ frem og tilbage imellem Staden og Lejren, ... i denne Sommer været Stadens Fællede med Bed og Kørsel til overmaade Besværing og Afbræk, foruden den største Del af Livgardens Heste, item hine mange Slagtestude, Faar og Lam, som og Vognmænds, Sandageres, Mølleres, Blegmænds og Urtegaardsmænds Heste, hvoraf Staden ingen Betaling nyder.“ 1678 skrives i samme Regnskab: „Aarsagen, hvorfor Græsgangspenge ej i dette Aar beløber sig højere, er denne, at hverken Børger-skabet eller de udenbyes boende har kunnet haft Heste paa Græs formedelst Livgardens Tilladelse af forrige General Arenstorf, at de maatte lade deres Heste gaa paa Stadens Fællede og Fang uden Betaling, hvilken derfor blev mager og bar for

Fot. Elfelt.

St. Stephans Kirke med omliggende Bygninger i 1921.

Børgerkabets Kvæg.“ Der var imidlertid ogsaa andre, der ødelagde Græsningen: „Desforuden misbruger Slagterne deres Frihed og lader ej alene deres egne Stude, men endog andres under deres Hjorder i 100 Tal drive Nat og Dag, tilmed har Kongens Køkkenskriver samt mange fra Skaane fattige fordrevne Folk sig i Græsningen for deres Fæ og Kvæg i dette Aar gjort delagtige, som i alle Maader formedelst Medynk ikke har været at hindre, og vil jeg intet tale om de mange Stude, som mange af Københavns Borgere i particulier saavel som Prangere i Almindelighed dette Aar har fra Skaane hidført og sneget sig til, somme længe, somme kort, at lade gaa paa Stadens Grund uden ringeste Betaling.“

At der var Eksercerplads udenfor Nørreport, skriver Dr. O. Nielsen videre, ses af følgende Optegnelse i „Maanedlige Relationer“: „Tredie Maj 1686 har Kongen, Dronningen og Prinserne det Regimente af Fodgarden med stor Fornøjelse udi deres ny Mundering paa Mønsterpladsen udenfor Nørreport beset, og man maa

Badeliv (foroven) og Fiskeri (forneden) i Ladegaardsaaen mellem Borups Alle og Tisvildegade. 1910.

sandelig bekræfte, at det er et af de skønneste og bedste munderede Regimenter, som nogensteds kan findes". — 20de og 21de Februar 1679 omtales sammesteds en Mønstring „udenfor Nørreport". Denne Mønsterplads kunde tænkes, siger Dr. O. Nielsen, at have været indenfor Søerne, i Nærheden af det Sted, hvor Soldaternes Lejr var, men antageligt er det dog, at det var Nørre Fælle, hvor der altid senere er ekserceret . . ."

Paa Nørre Fælle holdtes der i 1710 i fire Uger Lejr af 15—16000 Mand, hvor der ekserceredes tre Dage hver Uge, og under Pester 1711 blev Soldaterne igen lejrede paa Fælleden, altsammen til megen Skade for Græsningen, hvorom der føres idelige Klager. („Københavns Hist. og Beskrivelse" VI Del).

I Frederik den Sjettes Dage holdtes der jævnlig store militære Revuer paa Fælleden, hvor Kongefamilien da mødte i al sin Pragt til Hest og til Vogns. En enkelt af disse Øvelser, der udfoldede sig med et særlig stort krigersk Apparat, kaldtes af Folkevittigheden „Stormen paa Vibehus". „Før og Nu" vil i det følgende bringe Billeder fra disse Revuer.

Ogsaa helt op til den nyeste Tid er Nørre- og Blegdamsfælleden bleven benyttet til militære Øvelser og Mønstringer, men af alle de brogede militære Skuespil, som Fælledeerne har kunnet opvise, har intet fæstet sig mere levende i Erindringen end den gamle Borgervæbnings Eksercits paa Nørrefælle med dens Ud- og Hjemmarsch, der næsten havde Karakteren af en Folkeforlystelse. Borgervæbningens Historie gaar langt tilbage i Tiden, og det skal mindes med Ære, at Borgerkorpserne med stor Tapperhed deltog i Stadens Forsvar under Københavns Belejring 1659 og afslog Stormen Natten mellem den 10de og 11te Februar. Ogsaa under Belejringen og Bombardementet i August og September 1807 var Borgervæbningen med til at besætte Voldene og holdt tappert ud. Naar der senere hen i Tiden faldt et vist komisk Skær over denne borgerlige Militz, saa skyldtes det dels den prangende og temmelig smagløse Uniform, dels de brave Borgermænds Uvante med at bære Uniform og øve den stramme Eksercits, der var saa forskellig fra deres jævne daglige Sysler. Men et broget og levende Folkelivsbillede frembød Nørrefælle, naar den gamle Borgervæbning holdt sine Øvelser derude, og vel først og fremmest, naar der holdtes det obligate Hvil, og Madkurve og Bimpler kom frem, mens de gode Borgere med Koner og Børn laa lejrede i Græsset uden andre Farer, end at en bissende Ko kunde komme en af Grupperne for nær.

Uniformen lavede ikke mindst op i dette Billede. Fra 1801 bestemtes den for Officerer og Underofficerer til at bestaa af karmoisinrød Kjole med lyseblaa Rabatter, Krave og Opslag, paille-gult Underfoer og dito Vest, lange Benklæder, korte Støvler, trekantet Hat med Guldkrampe og Kordon, lyseblaa Fjer og Kokarde samt Guldepauletter. For de menige: kraprød Klædeskjole med lignende Udstyrelse som for Officerer og Underofficerer, Chakot med Fjer, paa Skulderen et Guldbaand med Frynser, hvide Benklæder og sort Lædertøj. Denne Uniform undergik dog senere nogle Forandringer. Officerernes trekantede Hatte blev afløste af store Chakot'er, men til Galla benyttedes for det meste de førstnævnte, og i 1842 gaves der Tilladelse til at anlægge de for Hæren reglementerede Epauletter og Skærf. Vaaben og Lædertøj blev udleveret til de menige, og de, som ikke havde Midler til at anskaffe sig Uniformskjole og Chakot, kunde efter derom indgivet Ansøgning faa disse Sager udleveret fra Munderingskommet imod maanedlige Afdrag. Skulde et Medlem af Borgervæbningen tage Borgerskab, maatte han fremstille sig for Magistraten i reglementeret Uniform. I 1848 indførtes en ny Uniform for Officerer og menige: blaa Vaabenfrakke med to Rader gule Knapper, Benklæder af mørkegraat Klæde, en lille Chakot efter fransk Mønster, med en flad, rød, ulden Ponpon, hvori den danske Kokarde; paa Ærmerne bares Guldsnore som Distinktioner for Underofficererne. De ny, der indtraadte i Væbningen, skulde anskaffe sig denne Uniform, men for de ældre var det ingen tvungen Sag, og saaledes frembød Borgervæbningen især i de første Aar efter det nye Munderingsreglement en saare broget Blanding af de gamle røde Uniformer og de nye blaa Vaabenfrakker. — Alle-rede 1805 var der blevet oprettet den borgerlige Indrulleringskommission, ved hvilken Komponisten, Professor J. P. E. Hartmann i mange Aar var Sekretær.

Blandt de mange veltjente Borgerofficerer er der især en enkelt, hvis hele Personlighed er typisk baade for selv den gamle Borgervæbning og for den Tid, hvori han levede. Det er Oberstløjtnant

i Københavns borgerlige Infanteri, Grosserer Joh. Gerh. Fred. Garbrecht, en brav og vennesæl Mand og utvivlsomt med et oprigtigt Fædrelandssind, men hvis højstemte patriotiske Begejstring — ikke mindst i Henseende til Borgervæbningens Betydning og Fortjenester — undertiden kunde give sig temmelig naive og opstyltede Udtryk; han lød almindeligvis Navnet „Dannerskjalden". Garbrecht var overordentlig populær i de Kredse, hvor han færdedes, og umiddelbart efter hans Død (Juli 1857; han blev kun 58 Aar gammel) udgav en af hans Venner, Joh. P. Ryberg*), et Mindeskrift om ham. Ogsaa dette Skrift, „Mindeblade" kaldes det, der blev udgivet som Manuskript for „Vaabenbrødrene", er typisk for Tiden og fortjener at citeres. Det begynder med den Afdødes Levnedbeskrivelse, der er formet saaledes:

„Johan Gerhard Frederik Garbrecht, en Søn af Hans Peter Garbrecht og Amalie Busch, var født i København den 26de Maj 1799. Hans Fader, som nedstammede fra Tyskland, var Vagtmester i et Kavalleriregiment, men blev senere Toldbetjent i Vordingborg, og der tilbragte saa Afdøde nogle lykkelige Barn-domsaar indtil 1810, da Faderen døde og Moderen vendte tilbage til København. Han kom derpaa, samme Aar, i Huset hos Agent C. G. C. Wever, en formuende, ugift Mand, hvor en Søster til hans Moder var Husbestyrerinde. Her nød han en god Opdragelse, blev optagen som Adoptivsøn og ansat paa Agentens Handelskontor. Den 10de November 1827 tog han Borgerskab som Grosserer og indtraadte som Associé i Husets Forretninger, der førtes under Firmaet „C. Fabritius & Wever", som hæderligt har bestaaet her i henved 200 Aar. Ved Agentens Død den 26de Januar 1841 overtog Garbrecht alene Forretningerne. Den 8de Oktober 1823 ægtede Garbrecht Jomfru Catharine Christine Larsine Müllertz, der døde den 6te Maj 1835. Ægteskabet var velsignet med tvende Døtre, den ældste: Thora Johanne Catharine, født den 24de Januar 1824, gift den 1ste Maj 1847 med Portrætmaleren Andreas Hermann Hunæus, den yngre: Petrea Charlotte, født den 2den November 1826, ugift.

I Aaret 1817, den 23de Januar, ansattes Garbrecht i Københavns borgerlige Infanteri som Underofficer og udnævntes til Sekondløjtnant ved samme den 17de April 1824. Den 6te Maj 1832 erholdt han Premierløjtnants Karakter og blev virkelig Premierløjtnant den 24de Oktober s. A. Den 23de August 1837 udnævntes han til karakteriseret Kaptajn, og til Kompagnichef for Frederiks Kompagni den 23de Juni 1840. Den 31te December 1842 avancerede han til Major og den 27de Februar 1849 til Oberstløjtnant.

Den 4de Januar 1835 udnævntes han til Ridder af Dannebrog. I Aaret 1843 erholdt han den limburgske Løve-Orden samt den sachsiske Fortjenstorden. I Aaret 1849 blev han tillige Ridder af Vasa-Ordenen og benaadedes den 6te Oktober 1852 med Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

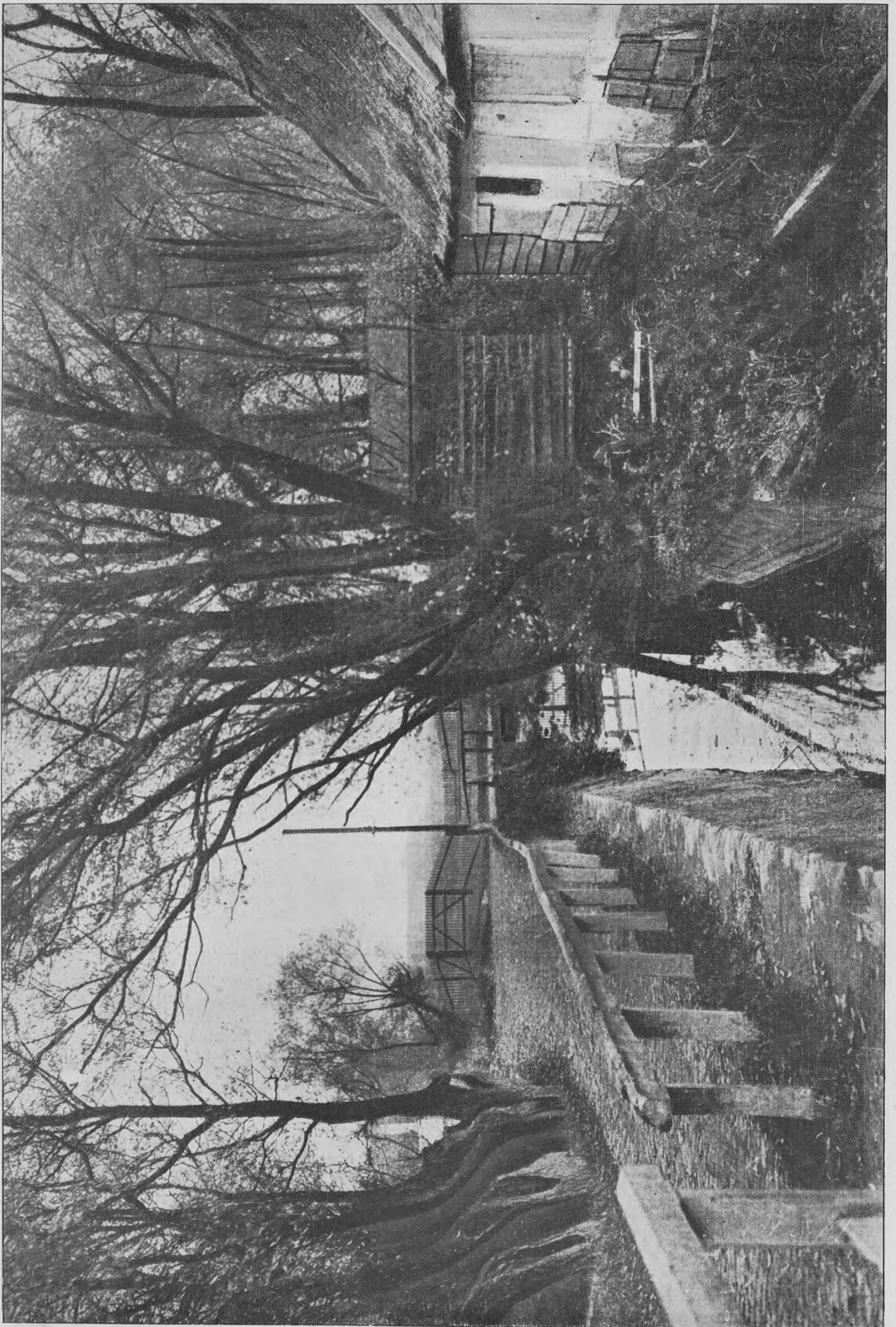
Ifølge Parolbefaling af 5te Marts 1835 beordredes Premierløjtnant Garbrecht til midlertidigen at overtage Kommandoen for „Strand-Kompagni". Denne Post forestod han indtil 6te September 1837, da han avancerede til Kaptajn. I 1838 forflyttedes han til Kommandør for Christianshavns Kompagni og i 1839 til Kommandør for Sct. Annæ-Kompagni, indtil han, som foran anført, udnævntes til Kompagnichef.

Som Bevis paa den Yndest, han som midlertidig Kommandør havde erhvervet sig, overrakte Strand-Kompagniet ham ved Fratrædelsen et Hæders-Sværd i et højtideligt Møde i Eksercerhuset paa Christianshavn, den 20de September 1837. Paa den udvendige Side af Sværdets Hefte var anbragt Garbrechts Familievaaben i ophøjet Arbejde.

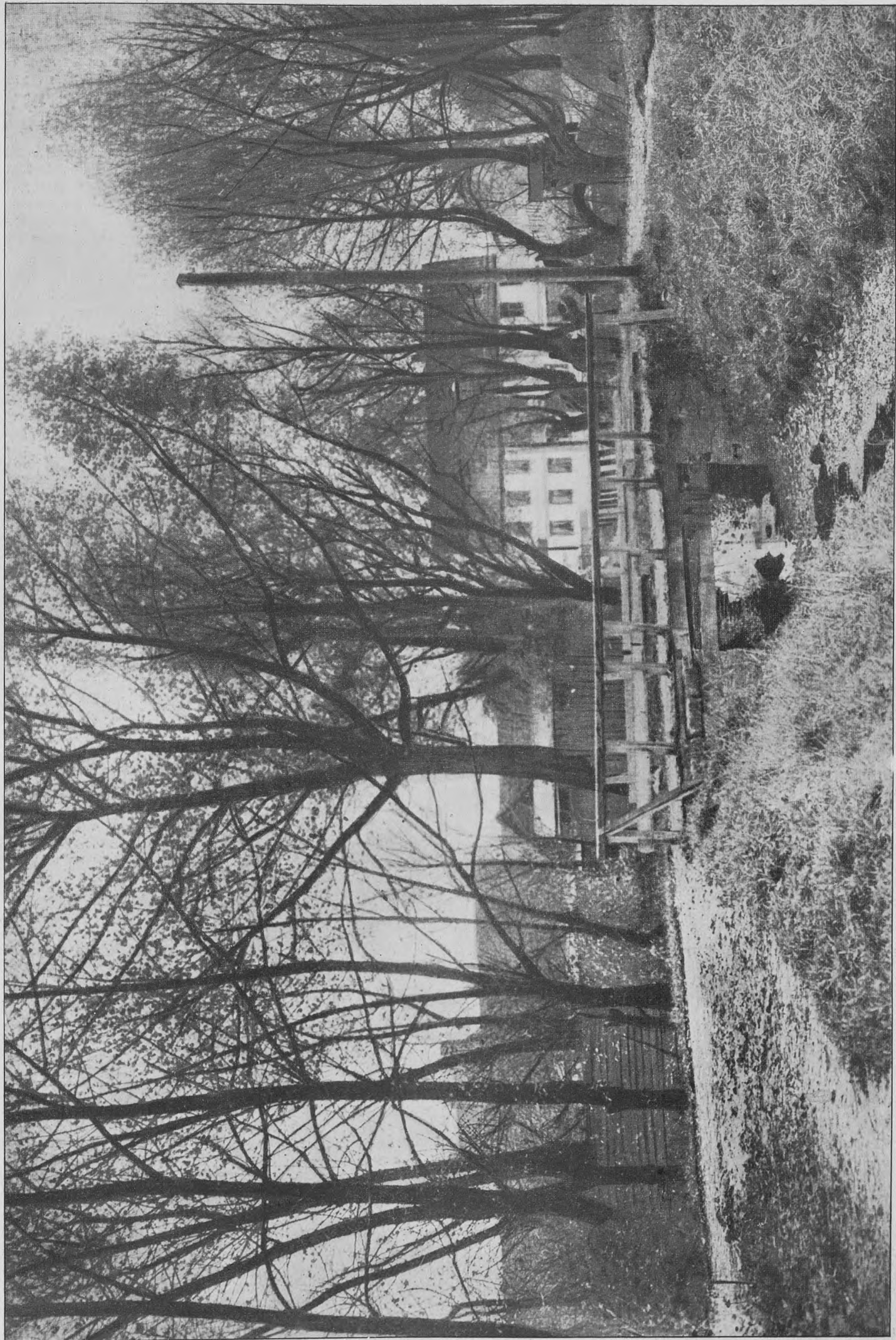
Paa den anden Side fandtes følgende Inskription:

Højagtelsesbevis
fra
Medborgere af Strand-Compagniet
i Københavns borgerlige Infanteri
til
Hædersmanden
Capt. J. G. F. Garbrecht,
Ridder af Dannebrog,
den 6. September
1837.

*) Formentlig Joh. Peter Ryberg, Graver ved Petri Kirke, død 1876.

Liggetæen mellem Lersøen og Frederikssundsvej set mod Lersøen. Aar 1902.

Lytteaven mellem Lersøen og Frederikssundsvej set mod Frederikssundsvej. Aar 1902.

Parti af Frederikssundsvej.

Tilh. Overlæge Halk.

Yderst tilhøjre ses Lygtekroen og tilvenstre for denne Vejen som førte til Lersøen. Partiet er nu optaget af Pladsen foran Slingerupbanens Station.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Samme Parti i 1921 som paa Billedet foroven.

Tilvenstre den nye Gade „Lygten“, som er anlagt over ovenstaaende Ejendoms Grund.

Lygtekroen paa Nørrebrogade Aar 1904.

Tilvenstre Frederikssundsvej. Vejen, som førte til Lersøen ses ved Siden af Kroen. Midt i Billedet Stenkisten, som fører Vandet fra Lygteaaen under Nørrebrogade til Ladegaardsaaen. Kroen var beliggende omtrentlig paa den Grund, hvor Slangrupbanens Station nu ligger.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Samme Parti i 1921 som paa Billedet foroven.
Tilvenstre Grøften som er en Rest af Lygteaaen, tilhøjre Sleiپnersgade.

Lignende Opmærksomhed og Erkendtlighed vist ham senere af „Frederiks Compagni“, af hvilket han skænkedes et Sølvbæger, der bar følgende Inskription. Paa den ene Side:

Held og Lykke for vor Compagnichef!
Givet af
Frederiks Compagni
til
Major Garbrecht, Ridder af Dannebrog,
paa
Compagniets 44de Aars Stiftelsesdag
den 26. April 1843.

Paa den anden Side et graveret Vaaben med Overskrift:
Held for Kongen og Staden!
og i selve Vaabnet:

Frederiks Compagni 1799.

Foruden hans Virksomhed i Borgervæbningen og vort Samfund, som han stiftede den 18de September 1833, nævne vi her Selskabet „Holbergs Minde“, hvori han var Æresmedlem*), „Det forenede Velgjørenheds-Selskab“, i hvis Direktion han havde Sæde fra 1832 til 1836, Sygeforeningen „Hygæa“, hvori han fra 1835 indtil den seneste Tid var Medbestyrer, „Det forenede Understøttelses-Selskab“, hvor han som Administrator arbejdede utrætteligt gennem flere Aar. Ved sin Afgang fra denne Tillidspost, som skete efter eget Ønske, modtog han Selskabets Guldmedaille.

Selskabet „Holbergs Minde“ offererede ham for hans Virken der i 1831 et Sølvbæger, der var prydet med Holbergs Portræt i ophøjet Arbejde og havde følgende Inskription:

Frederikssundsvej Nr. 28, Hjørnet af Frederiksborgvej (tilhøjre). Aar 1913.

I Aaret 1848 sattes Garbrecht à la suite ved Borgervæbningen og fratraadte saaledes sin Chefspost for Frederiks Kompagni. Hans Medborgere, Kompagniets Mænd og forskellige Medlemmer af Korpset, ilede straks med at give ham deres Højagtelse og Tak tilkende, idet der foranstaltedes en stor Afskedsfest samt overraktes ham til Erindring 2 rigt forsirede Porcellæns Vaser, 2 Sølvstager og et pragtfuldt Taffelur, paa hvis højre Side hans Familievaaben befandtes, graveret i Sølv, og paa den venstre Side et Sølvvaaben i samme Størrelse med følgende Inskription:

Til
den djærve Borger
den usvigelige Ven
den gemytlige Skjald
Dannemanden
Major og Ridder
Joh. Gerh. Fred. Garbrecht
fra
erkjendtlige Vaabenbrødre
af Frederiks Compagnie
1848.

Den 16de Oktober 1852 afgik Garbrecht som Præses for Musik- og Munderingskommissionen og udnævntes i 1855 til Medlem af den borgerlige Indrulleringskommission.

Taknemmelige Medborgere
i
Holbergs Minde
til
Johan Garbrecht
1831.

Betræffende den Afdødes literære Sysler, da ere, foruden hans mangfoldige Viser, Sange og andre Lejlighedsdigte, følgende Sager udgivne af ham i Trykken, nemlig:

Markblomster, Kbhvn. 1822.
Vaarblomster fra Herthas Lund, Kbhvn. 1823.
Valkyriernes Krands, trykt som Manuskript for Venner, Kbhvn. 1824.
Frederiksdal, et Digt, Kbhvn. 1825.
Riffelkrandsen, en Samling af Selskabs- og Fædrelands- sange for danske Skytter, Kbhvn. 1825.
Dannebrog, en Digtsamling (til Fordel for „Bombebøssen“), Kbhvn. 1826.

*) Garbrecht var 1827 blandt Stifterne af „Holbergs Minde“. Ligeledes var han med 1819 at stifte et Selskab, benævnet „Riffelkjæden“, for hvilken han udgav en Samling Sange under Titel: „Riffelkrandsen“. Forf.'s Anm.

Sange for det borgerlige Infanteri og Artilleri, med Portræt af Hallander. Kbhvn. 1827.

Gravlied til Peter Norden Søllings Minde, samlede og udgivne af ham i Forening med K. Kristensen.

Den danske Borgers Lykønskning til Kongehuset, Kbhvn. 1828.

Sværd og Banner. Kbhvn. 1831.

Vaabenbrødrenes Sange. Kbhvn. 1834.

Mindeblade af min Livkrands. (Manuskript for Venner). Kbhvn. 1838.

Den 22de Juli 1857 endte Garbrecht sin jordiske Daad, efter at de tvende sidste Aar ved en tiltagende Svagelighed efterhaanden borttog den Kraft og det Liv, hvormed hans Gerninger stedse vare

forbehængte Faner; paa højre Side af disse et Skjold med den ædle Vens Navneciffer og paa venstre Side hans Vaabenskjold. Imellem disse og Pyramiderne vare anbragte tvende Skjolde med Strofer, hentydende paa den hedengangnes Liv og Færden. Paa Salens Piller vare 8 Skjolde ophængte, forsynede med Navne paa de Kredse og Institutioner, hvor han havde virket saavel opmuntrende som velgørende, nemlig „Vaabenbrødrene“, „Holbergs Minde“, „Borgervæbningen“, „Bombøssen“, „Hygæ“, „Velgørenhedsselskabet“, „Understøttelsesselskabet“ og „Musikkorpsets Pensionsfond“.

Den Afdødes mandlige Slægtninge, mange af hans Venner samt Skydekompagniets Medlemmer havde forsamlet sig i Værelserne i Stue-Etagen, hvorfra de parvis begave sig op i Salen under en Sørgemarsch fra det skjulte Orkester. Derefter dannedes Kreds,

Landejendommen „Bellehøj“ ved Utterslevvej, set fra Gaarden.

betegnede. Hans Slægt, hans talrige Venner og mange andre, som han havde glædet ved sin utrættelige Virken, sørgede dybt ved hans Bortgang. Om Aftenen den 24de Juli bare Vaabenbrødrene hans jordiske Levninger fra hans Bopæl i Løngangsstræde Nr. 164 til Frue Kirke. Den 27de Juli fandt hans Begravelse Sted. En talrig Forsamling af alle Stænder havde ved denne Lejlighed indfundet sig for at ledsage den Afdøde til Assistenskirkegaarden.

Hr. Licent, theol. Pastor C. Rothe udtalte i Kirken Hæderens og Trøstens Ord ved Baaren, og et Sangerkor, som frivilligt havde samlet sig, sang tvende Koraler før og efter Talen, hvilke samlede ere trykte og udgivne af Hr. Bogtrykker C. J. Elvius.

Mandagen den 3die August 1857 blev paa Enighedsværn efter endt Skydning højtideligholdt en Mindefest af „Vaabenbrødrene“ til Ære og Erindring om den kære afdøde Stifter. Den store Sal var i den Anledning smykket paa følgende Maade: Orkestret, hvor Borgervæbningens Musikkorps var placeret, var afdeelt fra Salen ved et hvidt Drapperi, behængt med sorte Florfestons. Midt for samme var den Afdødes Portræt bekranset med Egeløv og Sørgeløv; nedenunder en Piedestal med en bekranset Urne. Foran paa Piedestalen hængte Vaabenbrødrenes Mindeskive. Paa begge Sider var Pyramider opstillede, ligeledes dekorerede med Egeløv og

og Eksemplarer af trykte Sange bleve omdelte, som vare forfattede af Hr. Krigsraad Lasenius-Kramp. Under Ledsagelse af dæmpet Hornmusik afsang Forsamlingen nedenstaaende:

Sorgen i Livet veksler tidt med Glæden —
Højtidsfuldt stille samles derfor Kæden,
Lydt toner Klagen; dog en skøn Erindring
Yder den Lindring.

Ham, som vi savne, kaldes ej tilbage;
Men hvad han virked i de svundne Dage,
Det staa saa venligt over Savn og Smerter
I vore Hjerter.

Lyren er bristet, Balgen dækker Sværdet —
Vennen den brave, kæk og uforfærdet,
Ville vi mindes! Her staa stedse Navnet
Agtet og savnet!

Efter Sangen fremtraadte Selskabets første Dommer, J. P. Ryberg, og henvendte sig med følgende Ord til Kredsen:

Medborgere og Vaabenbrødre!

Det er blevet mit Hverv her ved denne Lejlighed at skulle udtale nogle Mindeord over vor forevige Ven og Stifter, Oberstløjtnant og Grosserer Johan Gerhard Frederik Garbrecht.

Skønt Tanken herom lod mig et Øjeblik tvivle om Evnen dertil, maatte dog min Vaklen vige for den gode Vilje, jeg følte ved muligvis at bidrage, hvad jeg formaaede til at bringe hans Virken og Værd her i denne Kreds som andetsteds den fortjente Tak og Erindring. Ja, mine Herrer! med Taknemmelighed mindes vi hans Daad og Færd. Alle hans Hjertes Bestræbelser og Gerninger vare rettede paa andres Glæde og Gavn, Trøst og Husværelse.

Gode og herlige Minder bo trindt i de mange Kredse, hvor han som Yngling og Mand med utrættelig Iver øvede sin Virksomhed. Borgervæbningen, Selskabet Holbergs Minde, Bombebøssen, Det forenede Velgørenheds-Selskab, Det forenede Understøttelses-Selskab, Sygeforeningen Hygæa, vort Samfund og mange andre have optegnet hans Navn og Virken, der skulle ristes paa hans Bauta-
sten.

Som Yngling gæv og glad
Han treen i Borgerskaren
Med Haabets grønne Blad.
Han elsked Krigens raske Stand,
Det vakte hans Begejstring
At slaa for Drot og Land.

Han gjorded Sværd ved Lænd,
Han greb i Lyrens Streng
Og sang for Kampens Mænd.
Da lod om munter Krigerfærd
Hans Røst, om Pligt og Ære
Og ægte Borgerværd.

Vi mindes fro den Tid,
Hans Ungdom og hans Manddom,
Saa rastløs var hans Id.

„Bellehøj“, set fra Haven.

Hans Hus var altid aabent baade for den høje og lave, for den fattige som for den rige, og ingen gik fra ham, uden at han efter Evne havde ydet dem enten Raad eller Hjælp. Han var saaledes sin Næstes trofaste Ven, sit Fædreland en nyttig Borger. Naar han derfor engang, ved at omtale sig selv, udbryder:

— — Ja, jeg er Danmarks Søn og Friheds Mand!
Det er min Stolthed, — er hvad mig forlyster;
Gud, sign min Konge, sign mit Fødeland,
Og sign hver ædel Sjæl, der Armod trøster! — —

da har han i disse faa Linier træffende skildret det, der udgjorde hans Glæde og Stræben. Han elskede sit Fødeland med Begejstring; derfor staa Vidnesbyrdet ikke alene i hans Gerninger, men Følelsen, hvorfra hans Idrætter udgik, tolkede han jo, naar og hvor det skulde være, gennem Sangens Ord. Lader os, mine Brødre! mindes de mange skønne Øjeblikke, hvori han ved sine Harpeslag glædede denne Kreds, ligesom der, hvor hans Toner opflammede

Den rødklædte Skare,
Der stod paa den lysgrønne Vang!

Det var, det vide vi alle, igennem mange Aar hans Liv og Lyst at ofre Tid og Kræfter i de bevæbnede Borgeres Rækker.

Naar Hornet gjaldt og Trommen lød,
I Vaaben og i Plade
Vi fulgte, naar han bød!

Og denne Virksomhed, der virkelig ved mange Lejligheder gjorde Fordring paa al hans Kraft, fordi den opfyldte hele hans Sjæl med Glæde, den blev ogsaa Kilden, hvorfra mange bitre — maaske de bitreste — Draaber skulde gydes i hans Livs Bæger.

Men endskønt hverken jeg eller nogen her ere kaldede til at skulle udvikle Aarsag eller Virkning — eller dømme Parterne imellem, saa skal det dog ikke undlades at vidne, at det staa fast som Sandhed, at han var en hæderlig som hædret Borgerhøvding; — at ingen Nid, Misundelse eller Krænkelse vil være i Stand til at sætte en Plet paa hans Skjold eller fordunkle det Navn, han ogsaa der vandt sig, og som længe skal leve blandt dem, der som Over- og Ligemænd eller undergivne færdedes med ham.

Og nu dette Samfund, hvormed — vi kunne sige — han ligesom var vokset sammen; her staa saa mangt et Minde fra dets første Dage lige til nu, der ikke vil udslettes, saa længe Vaabenbrødre færdes og Kæden bestaar. Det bevæger sig tidt i mit Bryst, naar jeg drager i Hu, hvorledes jeg for 24 Aar siden var ham

behjælpelig med at danne denne Kreds; hvorledes han her virkede med den ham ejendommelige Iver og Raskhed. Naar jeg mindes de mange lykkelige Timer og Dage, som her i Forening med ham ere tilbragte, tillige med mange hæderlige og brave Mænd af forskellige Kredse, som ogsaa her deltog i Fest og Fryd, og ligesom han ere gaaede forud for os; — o! da drage mange Billeder forbi Sjælens Spejl — en dejlig Mønstring af Erindringer, — hvori vor Forevigede var Lederen og Helten.

Det er disse Træk fra Livets lyse og klare Dage, vi ville gemme og tidt tilbagekalde i Tanke og i Samtaler om dig, vor heden-gangne Broder og Ven! Vi ville altid mindes dig med dyb Følelse af Erkendtlighed og Taknemmelighed.

Vi bragte dig vort sidste Farvel under Kirkens Buer. I denne Sal, hvor du selv har talt Indvielsens første Ord, da Enighedsværns

ærlig Vilje bestandig har staaet den Hedengangne bi fra Selskabets første Dag, og fremdeles skal, naar jeg kaldes, efter bedste Evne, arbejde for dets Held og Hæder.

I September 1857.

John P. Ryberg.

Medens Borgervæbningen har givet Nørrefælled dens borgerlige, og Eksercits og Revuer dens militære Karakter, har den gamle Fælled vis à vis Blegdamsvejen ogsaa en Gang været Skuepladsen for en politisk Begivenhed af betydelig Rækkevidde. Det var paa Nørrefælled, det store socialistiske Folkemøde blev afholdt den 5te Maj 1872, efter Opfordring af Louis Pio, Poul Geleff og Valdemar Brix, paa en Tid da det danske Socialdemokratiske Organisation endnu var i sin Vorden. Mødet fandt Sted trods

Bispebjerg Mølle, set fra Frederiksborgvej. Aar 1880.

Bygning var rejst, dér lyde nu Vaabenbrødrenes Minderøst for sidste Gang gennem min Mund.

Vaabenbrødre! vi ville ønske, at hans Aand stedse maa besjæle vor Kreds; — vi ville love, at hans Minde skal leve iblandt os!“

Derefter istemtes følgende Vers:

Saa slutes nu den Afskedsstund,
Vi fejred for vor Stifters Minde;
Hans Navn og Daad vi se herinde
Med Hæderstræk paa Tavlens Grund.
Det Eftermæle, smukt og herligt,
Bevares, medens Bølgen kærligt
Omfavner Herthas skønne Lund!

Til Slutning udførte Orkestret et: Fred være med dig!

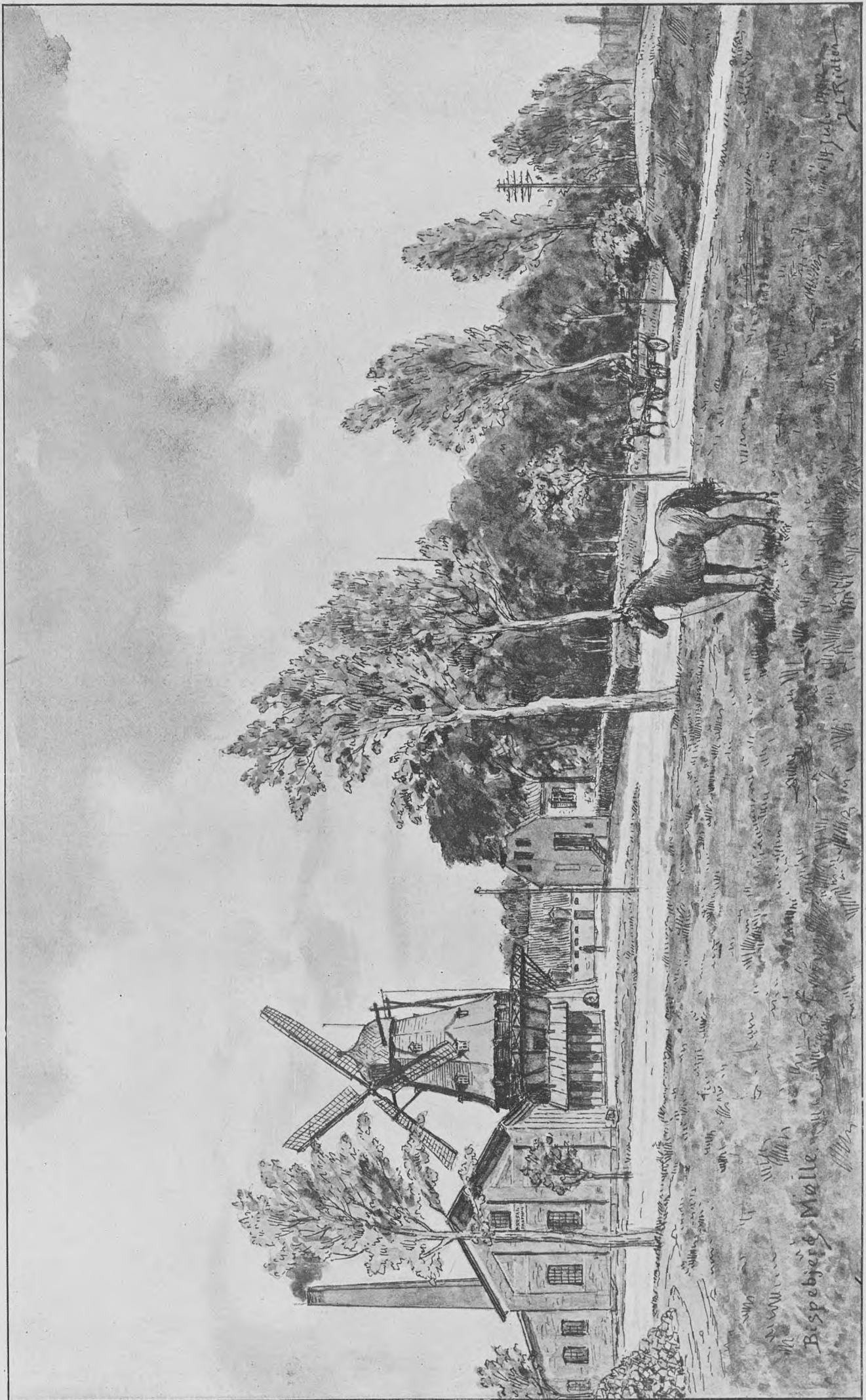
Mindebladene slutter derpaa med følgende Efterskrift:

„I foranstaaende korte Træk har jeg haft til Hensigt at fremkalde og bevare Mindet om min og Selskabets sande og trofaste Ven!

De Herrer Vaabenbrødre, for hvem disse Notitser alene ere samlede, ville modtage dem som en Erindring om Stifteren og muligvis ogsaa engang i fjerne Tid skænke mig en Tanke, der af

Autoriteternes Forbud og under stor Tilstrømning, og det gav Anledning til et ret alvorligt Sammenstød mellem Politiet og Mødets Deltagere. Øjenvidner vil kunne erindre, at Mødet endte med, at Husarer sprængte frem og splittede Mængden, og det saa paa et givet Tidspunkt ret truende og uhyggeligt ud, men det varede ikke længe, før Tumulterne var forbi, og skarevis drog Folk hjem fra Fælleden, uden at det kom til nævneværdige Uroligheder andre Steder i Hovedstaden eller dens Forstæder. Men Fælledmødet fik et alvorligt Efterspil. Louis Pio idømtes af Højesteret (i 1873) fem Aars Forbedringshusarbejde, men benaadedes efter to Aars Forløb og drog Aaret efter til Amerika, hvor han henlevede Resten af sit Liv. Ogsaa Geleff rejste efter udstaaet Straffetid til Amerika og er først i den allerseneste Tid vendt tilbage til Danmark, medens Brix blev herhjemme, skrev revolutionære Artikler i Ugebladet „Ravnen“, maatte derfor udstaa en yderligere Fængselsstraf og afgik ved Døden allerede 1881.

Af saa dyster Karakter er dog kun et enkelt Blad af Blegdamsfælledens Historie. Dens Fysiognomi, med „Holger Danskes Briller“ som et Par store blinkende Øjne, tilhører nærmest Idyllen, selv om man tager dens militære Træk med i Betragtning. Og endnu mere Idyl var der i gamle Dage over Blegdammen, hvis

Bispebjerg Mølle set fra Mørken ligeoverfor. Aar 1902.

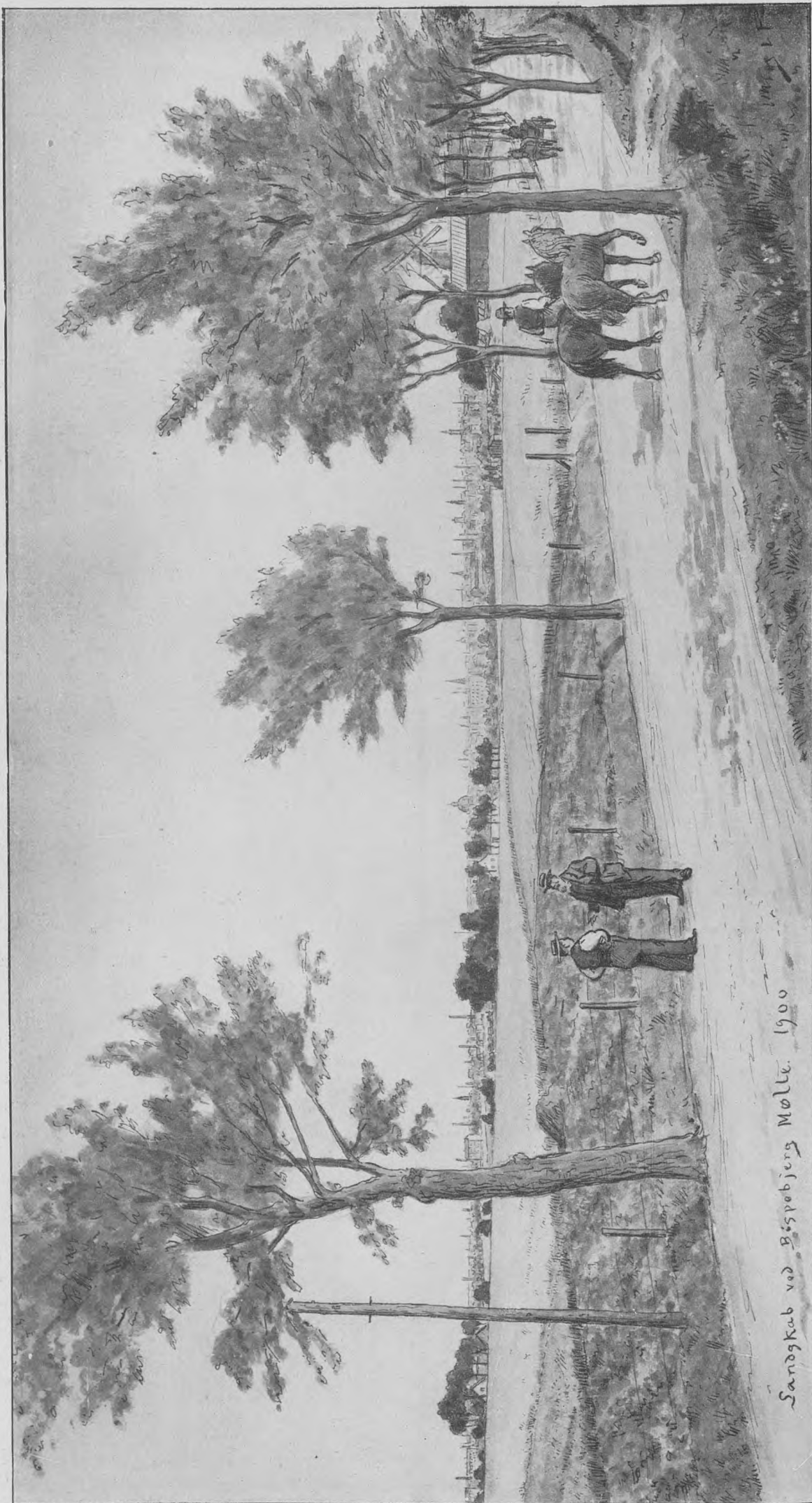
Møllen er nu nedrevet og erstattet af et Dampbageri.

Tilh. Overlæge Halk.

Haver og Marker strakte sig helt ned til Sortedamsø. I længst forsvundne Tider var det fornemlig Smaaahaandværkere og Urtegaardsmænd, som levede og havde deres „Blegdamme“ her; senere hen, i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede, havde ansete københavnske Familier, bl. a. Dispaehør Buntzen, deres Landsteder eller „laa paa Landet“ om Sommeren ved „Blegdammen“. Her skrev Fru Thomasine, efter at hendes Ægtefælle P. A. Heiberg var bleven landsforvist, sit „remarkable“ Brev til Heiberg om den ønskede lovformelige Skilsmisse for at kunne indtræde i Ægteskab med sin elskede Gyllembourg.

Men endnu mere Idyl og Poesi var der over de sivkransede Søer, hvor „Peblingebroen“ (den nuværende Dronning Louises Bro) adskilte Peblingesøen og Sortedamsøen, og over de skønne Stier, „Kærlighedsstien“ og „Ægteskabsstien“, der bevarede deres poetiske Navne langt op i Tiderne. Og hvilke Minder fremkalder ikke for den ældre Slægt de gamle, tætbevoksede Glacier, Stadsgravene, „Kirsebærgangen“ og „Teglgaardsbroen“, der førte op til Volden lige ud for Teglgaardsstræde.

Det var dengang at være i „Naturens Skød“, allerede naar

Store Bollegaard.

Lille Bollegaard,
Kommunehospitalet.

Udsigt fra Frederiksborgvej (Bispebjergvej) mod Hovedstaden med Bispebjerg Mølle i Baggrunden, paa venstre Side af Vejen, Aar 1900, forinden Tagensvej gennemførtes.

Tilh. Overlæge Haalk.

man naaede Blegdamsvejen og Fælledeerne. Og drog man helt ud ad Nørrebrogade, forbi „Ølunds Mølle“, saa var man langt ude paa Landet. Derude laa Bispebjerg Mølle og Lygten Kro og „Bellehøj“, der gennem mange Aar ejedes af den gamle Søofficersslægt, Familien Lütken.

Uvilkaarligt udbryder man i et vemodigt: „Ak, hvor forandret!“ ved at tænke paa Forskellen mellem Fortid og Nutid, og ilde er der ganske vist handlet med det gamle Nørrebro, da Mangfoldigheden af hæsle Nybygninger, Stenørkener som „Rhabarberkvartererne“, uendelige, stilløse Gader som Rymsgade, afløste Idyllen og vansirede al den landskabelige Skønhed derude. Men det bør billigvis ogsaa erindres, at paa Fælledeernes Grund rejste sig Johanneskirken og Righospitalet og ude paa Bispebjerg det store Mønsterhospital med sin skønne Park. Og spredt rundt om i de Nørrebroske Kvarterer andre Kirker og velgørende Stiftelser som for at bøde paa, hvad der var ødelagt.

Fra Begyndelsen af Tredserne i forrige Aarhundrede, med Opførelsen af Johanneskirken, kan man datere Nørrebros nyere Historie.

St. Stephans Kirke,

Nørrebrogade, (se Billederne S. 220 og 221), er opført 1873—74 (Grundstenen nedlagt $18/6$ 1873, indviet $29/12$ 1874) efter Tegning af Professor L. Knudsen paa en skænket Grund (5600 □ Al.).

Den er bygget i romansk Stil paa Granit-sokkel af røde Mursten, og bestaar af Skib og et noget smallere Kor med halvrund Apsis mod S.V., et Sakristi ved Korets Vestside samt Taarn med lavt Spir.

Hovedindgangen er i Taarnet, hvori der er Vaabenhus; i Hjør-

Fra det samme Udsigtspunkt som paa øverste Billede ser man ud over Landskabet tilhøje for Frederikshøjevejen. I Baggrunden tilvenstre ses ligesom ovenfor Bispebjerg Mølle, og lidt tilhøje herfor ses „Søndermarken“ og Frederiksberg Have; længst tilhøje „Bellehøj“. Aar 1900. Hele det store Terræn er nu optaget af Bispebjerg Kirkegaard.

Tilh. Overlejer Haik.

Bispebjerg Kirkegaard paa Upperslev Mark, 1905.

I Baggrunden midt i Billedet Portpartiet mod Frederiksborgvej med Inspektør- og Kontorbygninger. Tilhøjre for disse ses det midlertidige Kapel i norsk Stil af Træ. Begravelsespladsen blev indviet 27. Februar 1903.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Udsigt gennem Bispebjerg Kirkegaards Indgangsport
til det paa Billedet foroven viste midlertidige Kapel. Aar 1921.

nerne mellem Taarn og Skib er der to smaa Trappehuse med Adgang til Skibets Sidegallerier, som bæres af Træsøjler. Skib og Kor staar dels i Murværk, dels kalkpudsede og har Farvedekoration, særlig i Koret. Skibets Loft, af Træ, er malet, Apsis har Halvkuppelhvelving. Alterbilledet, Christus hos Martha og Maria, er af A. Dorph; Prædikestolen er af Træ, Døbefonten af grønlig norsk Marmor. Der er ca. 700 Siddepladser.

Over Døren fra Vaabehuset er et Gipsbasrelief, de hellige tre Konger, af Th. Stein, som ogsaa har modelleret de 4 Basrelief-Medailloner (Evangelisterne) som findes paa Væggene over Gallerierne.

Paa den indhegnede Kirkeplads ligger Præsteboligen og et Lighus af Træ.

Ved Kirken, der ejer sig selv og staar under Sjællands Biskops

paa en saadan Maade, at et samlet Areal lades ubenyttet enten til Udvidelse af Hospitalet til en Størrelse af ca. 1000 Senge eller til andet Brug.

Den 2den Marts 1908 besluttede Kommunalbestyrelsen at opføre Hospitalet, og bevilgede til dets Opførelse 6,321,700 Kr. og til dets Montering 893,000 Kr. Hospitalet har i sin nuværende Størrelse 700 Sengepladser, fordelt i 3 Afdelinger, nemlig en kirurgisk og to medicinske, men Antallet af Sengepladser vil kunne forøges til ca. 1600, uden at det vil blive nødvendigt at foretage nogen Udvidelse af Kedel- og Maskinhus, Køkken og Vaskeri samt de øvrige accessoriske Bygninger.

Hospitalet bestaar af følgende Bygninger:

Krematoriet ved Bispebjerg Kirkegaard 1913. Opført 1907.

og Overpræsidentens Patronat, er ansat en Sognepræst, en residerende Kapellan, 2 ordin. Medhjælpere, en Klokker og Graver samt en Organist og Kantor.

Bispebjerg Hospital.

I December 1899 blev der i Henhold til den samlede Magistrats Beslutning nedsat en Kommission til at tage Spørgsmaalet om Opførelsen af et nyt Hospital for Staden København under Overvejelse.

Kommissionen afholdt sit første Møde den 13. Januar 1900 og sluttede Forhandlingerne den 6. Januar 1903, hvorefter der den 17. Januar samme Aar udsendtes Beretning til Magistraten over Resultatet af Kommissionens Overvejelse; dette gik i alt væsentligt ud paa, at Kommissionen ansaa det for paatrængende nødvendigt, at der snarest muligt blev bygget et Hospital paa 5—600 Senge, at dette Hospital burde indeholde 1 kirurgisk og 2 medicinske Afdelinger, alle af samme Størrelse, at Hospitalet burde opføres paa de Københavns Kommune tilhørende Grunde ved Bispebjerg Bakke, og at Hospitalets Bygninger burde placeres

Administrationsbygning,	2 Operationsbygninger,
Kedel- og Maskinhus,	Sygeplejerskebygning,
Køkkenbygning,	3 Portbygninger,
Vaskeribygning,	Funktionærbygning,
Badebygninger,	Kapel og Lighus,
6 Sygebygninger,	Vandtaarn.

Hospitalet er bygget efter Pavillonsystemet, men samtlige Bygninger med Undtagelse af Kapel og Lighus er forbundne ved et Tunnelnet, beregnet paa Patient- og Varetransport.

Arkitektarbejderne har været ledede af Professor Martin Nyrop, Ingeniørarbejderne af Afdelingsingeniør A. C. Karstens. Haveanlægene er projekterede af Landskabsgartner Edv. Glæsel.

Illustreret Tidende skrev den 29/10 1913 i Anledning af Hospitalets Indvielse følgende:

Naar man staar i dette vidtstrakte Komplex af Bygninger, faar man nærmest Indtryk af at befinde sig i en af den Slags Havebyer, som i de senere Aar er voksede frem i de forskellige Lande. Er man kommen ind ad Hovedporten i Administrationsbygningen, har man lige foran sig et smukt aabent Haveanlæg med Stengrupper og Bassiner, der hæver sig i Terrasser mod Baggrunden

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Bispebjerg Hospital, set fra Broen paa Tagensvej over Slangerupbanens Terræn.

og fører op mod et hvidt Taarn længst borte. Til højre og venstre ses smukke, røde Murstensbygninger, hist og her med begyndende Espaliers, der tilsammen danner et harmonisk Hele.

En ung, begejstret Arkitekt skrev fornylig i Anledning af en Arkitekturudstilling, at naar det drejer sig om Arkitektur, er det smukke i Virkeligheden det mest praktiske, og at disse to Begreber ikke lader sig adskille. Man kunde ikke finde noget bedre Bevis for Rigtigheden heraf end det nye Hospital paa Bispebjerg. Det følger af sig selv, at man ved et Hospitals Opførelse først og fremmest maa tage praktiske Hensyn. Baade Anlægget i dets Helhed og hver eneste Enkelthed maa dikteres af hygiejniske Hensyn, af Ønsket om at gøre Opholdet saa gavnligt som muligt for de syge, og at faa hele det store Apparat af Mennesker og Ting, der er nødvendigt i en saadan Institution til at fungere saa let og behageligt som muligt.

Jo lettere og bekvemmere Arbejdet bliver for Læger, Sygeplejersker og øvrige Funktionærer, des mere økonomisk kan det hele ledes og des mere kommer det ogsaa de syge til Gavn.

Hvis man sammenligner de første Udkast, der blev gjort til Bispebjerg Hospital med den endelige Skikkelse, det har faaet, vil man finde meget betydelige Forandringer. Som altid i et Foretagende af dette Omfang har man, efterhaanden som Arbejdet skred frem, indført en Mængde Detailforbedringer, fundet nye Kombinationer og gjort praktiske Erfaringer, der straks er blevet bragt til Anvendelse.

Som det nu ligger, er Hospitalet fremgaaet af et intimt Samarbejde mellem en Mængde Mennesker, der hver har haft sin Del at lede; Sygebygningerne er indrettede efter et Udkast af af-

døde Inspektør Henry Meyer, senere væsentlig modificeret af Lægekorpsset, Maskinanlægget og hele det udviklede Rørsystem for Vand, Luft, Gas og Elektricitet er bygget af Stadsingeniøren og hans Hjælpere; Sygeplejerskebygningens Indretning skyldes Kommunehospitalet. Det har været Professor Nyrops Opgave at samle alle disse Enkeltorganisationer og give dem deres endelige Form som et Led i en stor harmonisk Helhed; og det er lykkedes, fordi han overalt har ladet Bygningerne vokse frem, som det simplest mulige Udtryk for det praktiske Brug, der skulde gøres af dem.

Der fortælles paa Tegnestuen, at han ved Tegningernes Aflevering til Magistraten tilføjede en Bemærkning om, at det paa Papiret ikke tog sig ud af noget, men vilde blive smukt, naar det først stod der. Det er netop en Egenskab, som man ofte træffer ved god Arkitektur. Naar den er følt som en levende plastisk Ting taaler den ikke den skematiske Fremstilling paa Papiret, og kun Bygmesteren selv kender sin Tanke og ved, hvilken levende Ting der skjuler sig bag Tegningens tørre Symbol.

Hvis man sammenligner disse Bygninger med deres Mesters berømteste Værk, Raadhuset, falder det paa mange Punkter ud til deres Fordel. At Raadhusets indre Partier er smukke, især den aabne Gaard og de forskellige Rum i Forhuset er vel alle enige

om. Det Ydre derimod, og navnlig Façaden med dens Takker, Spidser, Forgyldning og Krimskrams, er langt mindre sikker paa Bifald. Der er saa meget her, som ikke er nødvendigt, som ingen naturlig Motivering har i Bygningens Ide, som ikke gror levende og organisk frem.

Paa Bispebjerg findes næsten intet saadant. Alt det indre er udelukkende viet det praktiske Krav, men med rigtig Forstaaelse

Hospitalets Arkitekt,
Professor Martin Nyrop. † 1921.

af, at intet hæsligt kan være praktisk. Man ser det paa en saa lille Ting som Møblementet i de Syges Opholdsværelser; der er ingen Luksus; Borde og Stole er af simpelt Fyrretræ eller Bøgetræ, men hvert eneste Stykke er smukt i sin simple Tegning. Paa samme Maade er det med de enkelte Bygninger. Materialet er almindelige røde Mursten, hist og her med Betonfundament, til Terrassemurene og Balustraderne er benyttet store violette svenske Sten, og et enkelt Sted et Par Relieffer af Billedhugger Harboe. Men alting virker, trods sin store Simpelhed, smukt og harmonisk. De brede hvide Vinduesrammer giver Indtryk af Renlighed, de smukt grupperede Pavilloner, hvis Ensformighed brydes af Operationsbygningerne og de lukkede Gange, der forbinder dem med Sygebygningerne, danner overalt smukke Perspektiver, hyggelige Kroge, hvor de Syge kan opholde sig mellem smukke Blomster og Træer.

Stilen har noget der minder om engelsk Arkitektur fra det 17de og 18de Aarhundrede, den man kender fra Hogarths Stik og fra Hittebørnshospitalet i London; i København har vi den repræsenteret i Vartov, denne fortræffelige Bygning, hvis Ødelæggelse en Tid var paa Tale, men nu heldigvis synes at være opgivet. En væsentlig Del af det tiltalende Helhedsindtryk skyldes Haveanlægget, der er udført af Afdelingsgartner Fabricius-Hansen efter Landskabsgartner E. v. Glæsels Projekt. Han har benyttet Terrænets betydelige Niveauforskel til at anlægge en Række hængende Haver, der forbinder de enkelte Bygninger paa den smukkeste Maade.

Men naar man staar og ser ud over dette smukke Anlæg, der forgyldes af en straalende Septembersol, aner man kun lidt Eksistensen af den Labyrinth af Tunneller, Rør og Traade, der skjuler sig under Jorden og sætter de enkelte Bygninger i Forbindelse med hinanden. De har alle deres Udspring i den store Maskinbygning, der ligger længst mod Øst paa Hospitalets Grund. Her findes de store Kedler, der forsyner Hospitalet med Damp og varmt Vand, og et selvstændigt Elektricitetsværk, der kan træde i Funktion, hvis Strømmen fra Byen skulde svigte. Operationsstuerne, hvor et saadant Tilfælde kunde faa de mest skæbne-

svangre følger, faar altid Halvdelen af sin Belysning fra dette private Værk. Alting er her automatisk, saa at et Minimum af Betjening bliver nødvendigt, og ved forskellige Indretninger kan man herfra kontrollere Temperaturen i de forskellige Rum, i Tilfælde af Ildebrand lukke Branddørene i Tunnellen ved at trykke

paa en Knap, og ved bestemte Signaler, forskellige for hver Funktionær, hidkalde hver enkelt, hvor som helst han befinder sig i Bygningerne.

Tæt op ad Maskinhuset ligger til den ene Side Vaskeribygningen og til den anden Side Hospitalets store Hovedkøkken. I Modsætning til hvad der er Tilfældet andre Steder, er de forskellige Apparater for Kogning og Stegning samlede i et Rum med fire mægtige Komfurer, to for Gas, to for Damp, og særlige Ovne til Dampkogning af Fisk og Kartofler, til Stegning o. s. v. Uden-

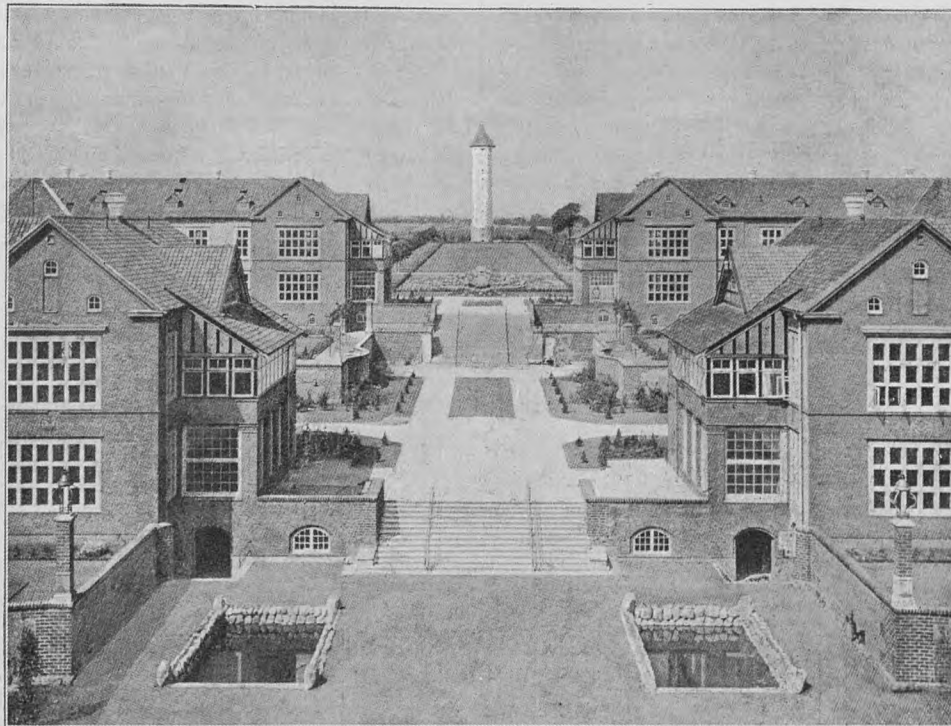
om findes vidtløftige Spisekamre, hvoraf hvert enkelt har sit bestemte Temperatur afpasset efter Brugen, Rum til Skrabning af Fisk, deriblandt et særligt for Sild, der af Hensyn til Lugten er lagt udenfor Bygningen, til Skrælning af Kartofler o. s. v.

Herfra udgaar de Tunneller, der forbinder alle Hospitalets Bygninger med Undtagelse af Lighuset og det patologiske Institut, og som i Virkeligheden betyder en ikke ringe Besparelse. I et Klima som vort kan man ikke transportere syge Mennesker i fri Luft. Det er nødvendigt at indrette dækkede Gange til Sygetransport. Paa Rigshospitalet har man lagt dem over Jorden. Da man alligevel maatte have Tunneller til Damp og Varmtvandsledninger og de maatte være temmelig store af Hensyn til Eftersynet, valgte man

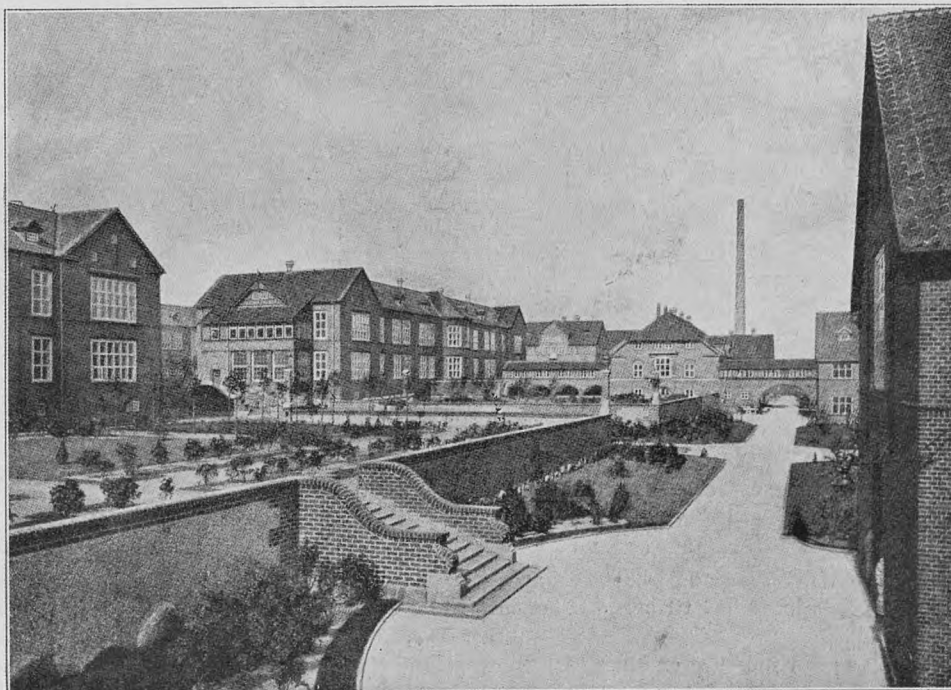
at gøre dem saa rummelige, at al Transport af Syge og af Mad kunde foregaa gennem dem.

Overalt i dem har man over sit Hoved det store Damprør og det tynde Kobberør, der leder det varme destillerede Vand, og under Gulvet ligger de elektriske Ledninger til Lys og Telefon.

I hver af Sygebygningerne findes i Kælderen et Varmekammer, hvor den til Opvarmning bestemte Luft suges ind og filtreres gennem en fin og tæt Støvregn af Vand, der slaar alle Støvparkler og alle Bakterier ned og giver den en Temperatur af 5

Parti fra Bispebjerg Hospital.
Sygebygninger og den brede Stentrapp, i Baggrunden Vandtaarnet.

Parti fra Bispebjerg Hospital
med en Operationsbygning og en Forbindelsesbygning.

Grader. Da Luften nu ved denne Temperatur er mættet med Fugtighed vil den, naar den senere ved at suges gennem Varme-flader er opvarmet til 18 Grader, og gennem en Række Kanaler er ført op i Sygestuerne, altid have den Fugtighedsgrad af 40 pCt., der tilsigtes.

Det vilde imidlertid føre for langt at omtale i Enkeltheder alle de tekniske Finesser, som man støder paa for hvert Skridt man gaar. Overalt finder man Apparater til Kogning, Rensning og Sterilisering af alt, hvad der bruges. Endogsaa det snavsede Tøj er der sørget for med et særligt Ophængningssystem for Sækkene.

Et Par Ting fortjener dog endnu at nævnes: Operationsstuerne og Røntgenafdelingen.

Det første Princip i Operationsstuerne er, at Uvedkommende ikke maa faa Adgang. Derfor er alle Ledninger, Lamper etc. anbragte saaledes, at de kan efterses og renses udvendig fra, bag et tykt Glas. Mellem de dobbelte Ruder er indrettet et Rum, hvor Tilskuere, Studerende,

fremmede Læger o. a. kan opholde sig uden at behøve at underkaste sig den minutøse Renselse der er obligatorisk for enhver der vil indenfor, og uden at genere de arbejdende Læger og Sygeplejersker. I selve Rummet er Vandfæde, Haner, Sæbe og Borster saaledes anbragte, at man overalt kan undgaa

Berøring med Hænderne. Loftets Hvælving er spidsbuet og under en saadan Vinkel, at al Fugtighed løber ned til begge Sider og ikke samler sig i Draaber.

I Røntgenafdelingen, endelig, er der indrettet en Slags pansrede Taarne, hvor Lægerne kan opholde sig. Det har, som bekendt, vist sig, at længere Tids Ophold i Røntgenstråler fremkalder en ødelæggende Sygdom i Vævene, medens det ingen skadelige Følger medfører at være udsat for Strålerne en enkelt Gang. Derfor har man her for Lægen indrettet disse Skillerum, i hvis Vægge der er indsat Blyplader og hvis Vinduer er beskyttet af Blyglas. Derfra leder saa Lægen Behandlingen, medens den Syge opholder sig ude i Rummet, direkte udsat for Strålerne. I de tilstødende Lokaler findes de sædvanlige Indretninger for Vaskning og Forbinding, her suppleret med fotografiske Mørkekamre, Værelser for Anbringelse af Gipsbandager med stærke Kroge i Loftet til at hænge Patienterne op i, og en Stue hvor de kan spise Vismut-

grød, hvis Udbredelse i Maven som bekendt kan iagttages ved Hjælp af X-Strålerne.

Lidt afsides fra de andre Bygninger og uden Tunnelforbindelse med dem ligger, som allerede nævnt, Vandtaarnet og det pathologiske Institut. Det er det højtliggende Terræn der har nødvendiggjort et eget Vandtaarn, da man ellers kunde risikere, at Trykket til Tider kunde blive for svagt, det er saaledes indrettet, at naar Vandtrykket er stort, fyldes et Reservoir i Taarnet, og synker det under et vist Minimum, sættes en Pumpe automatisk i Gang og standser naar det normale Tryk er retableret. Sam-

tidig benyttes Taarnet til ved Kalk og Soda at blodgøre det haarde Kommunevand.

I det pathologiske Institut finder man Rum bestemte til Sektion og Detailundersøgelse af de syge Organer. Sektionsborde- ne er af Sohlehoferskifer, omtrent af samme Slags som anvendes tillithografiske Sten. I Kælderen er Opbevaringsrum for Ligene, der efter amerikansk System holdes i en konstant Temperatur af $\div 5$ Gr. Ved Siden af har man Ligkapellet, hvortil der er særlig Adgang gennem den nordre Port.

Naar man kommer til Hospitalet, enten det er som Syg eller som

Besøgende, kommer man først til den store Administrationsbygning. Den er den eneste, der

er bleven udstyret med et ikke strengt nødvendigt Tilbehør, to smaa Taarne med spidst, hatteformet Tag. Man kunde ganske sikkert undvære dem. Helhedsindtrykket vilde kun vinde.

I Administrationsbygningen findes Modtagelsesværelser for de Syge, der ankommer, Baderum, Apothek, Bolig for Kandidaterne og Lejligheder for Lægerne og overordnede Funktionærer. Sygeplejerskerne har en Bygning for sig selv paa Terrænets vestlige Fløj.

Sygerummene er dels Enkeltværelser, dels med tre eller flere Senge. De største har 16. For de Patienter, der gaar oppe, er der indrettet Dagligstuer og store sollyse Verandaer.

En stor Del af Sygestuerne er dekorerede med smaa Fresker, hvoraf de mest vellykkede forestiller Fugle, Træer og Landskaber. De skyldes forskellige yngre Dekorationsmalere, deriblandt Frk. E. Nyrop, Arkitektens Datter, Jul. Madsen, Marius Jensen o. a.

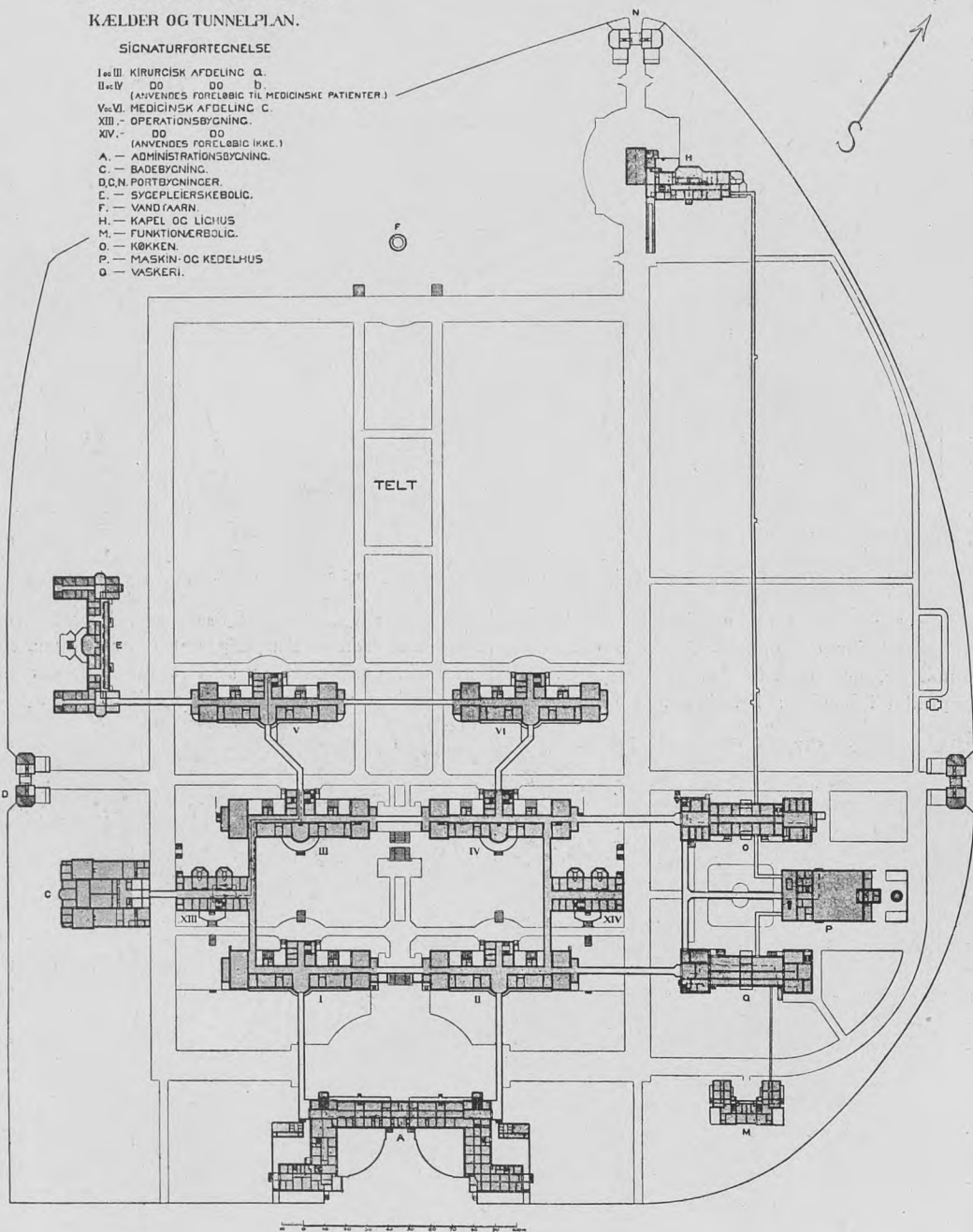
Med det Hospital er Københavns Kommune naaet frem i aller-

BISPEBJERG HOSPITAL

KÆLDER OG TUNNELPLAN.

SIGNATURFORTEGNELSE

- I-III KIRURGISK AFDELING a, b, c.
- IV-IV DO DO DO DO.
- (ANVENDES FORELBIC TIL MEDISKE PATIENTER.)
- V-VI MEDISK AFDELING C.
- XIII- OPERATIONSBYGNING.
- XIV- DO DO.
- (ANVENDES FORELBIC IKKE.)
- A. - ADMINISTRATIONSBYGNING.
- C. - BADEBYGNING.
- D, D, N PORTBYGNINGER.
- E. - SYGEPLEJERSKEBOLIG.
- F. - VANDTAARN.
- H. - KAPEL OG LICHTUS.
- M. - FUNKTIONÆRBOLIG.
- O. - KØKKEN.
- P. - MASKIN- OG KEDELHUS.
- Q. - VASKERI.

første Række. Det staar i enhver Henseende paa Højde med det bedste som vor Tid formaar at præstere.

Et eneste Tal vil være tilstrækkeligt til at vise Forskellen mellem før og nu paa Hospitalsvæsenets Omraade; i det gamle Hotel Dieu i Paris svarede der til hver Seng et Grundareal af $1\frac{1}{2}$ m²; paa Bispebjerg er der 162 m².

Den væsentligste Forskel fra det 50 Aar ældre Kommunehospital ligger i selve Systemet; man er gaaet fra Korridorer til Pavilloner. Foruden de Fordele disse byder i lægevidenskabelig Henseende, har de utvivlsomt ogsaa Fortrin i det arkitektoniske; de muliggør en større Variation i Enkelthederne og en mere udstrakt Anvendelse af Haveanlæg og Beplantning.

lodes til den grønlandske Handels- og Fiskefangsts Etablissementer og derpaa til det østersøisk-guineaske Handelsselskab; men 1785 tog Stiftelsen atter Bygningen i Besiddelse, og den fik nu 650 faste Lemmer og 150 Sygesenge samt 6 Arbejdsstuer. Aar 1799—1800 fastsloges bestemte Grænser mellem Lemme og Sygeafdelingen; 1801 og 1807 indrettedes der Lazaret for Saarede; fra 1809 henvistes ogsaa veneriske Sygdomme til Hospitalet; 1846 overlodes en Del til Fødselsstiftelsen under en Barselberedepidemi; 1864 var der atter Lazaret. Efter at Forholdene under Koleraepidemien 1853 havde givet Stødet til Opførelsen af Kommunehospitalet, blev Almindeligt Hospital fra 1863 væsentlig Lemmestiftelse, idet der kun blev tilbage en mindre medicinsk Sygeafdeling for Lemmerne samt en Afdeling for inkurable Syge, Hudsygepatienter og offentlige Kvinder; 1871 fastsattes Lemmernes Antal til 1200.

Jagtvej, Hjørnet af Tagensvej, 1913.

Bygningerne er „Tagens Arbejderboliger“. Tilvenstre Tagensvej.

„De gamles By“.

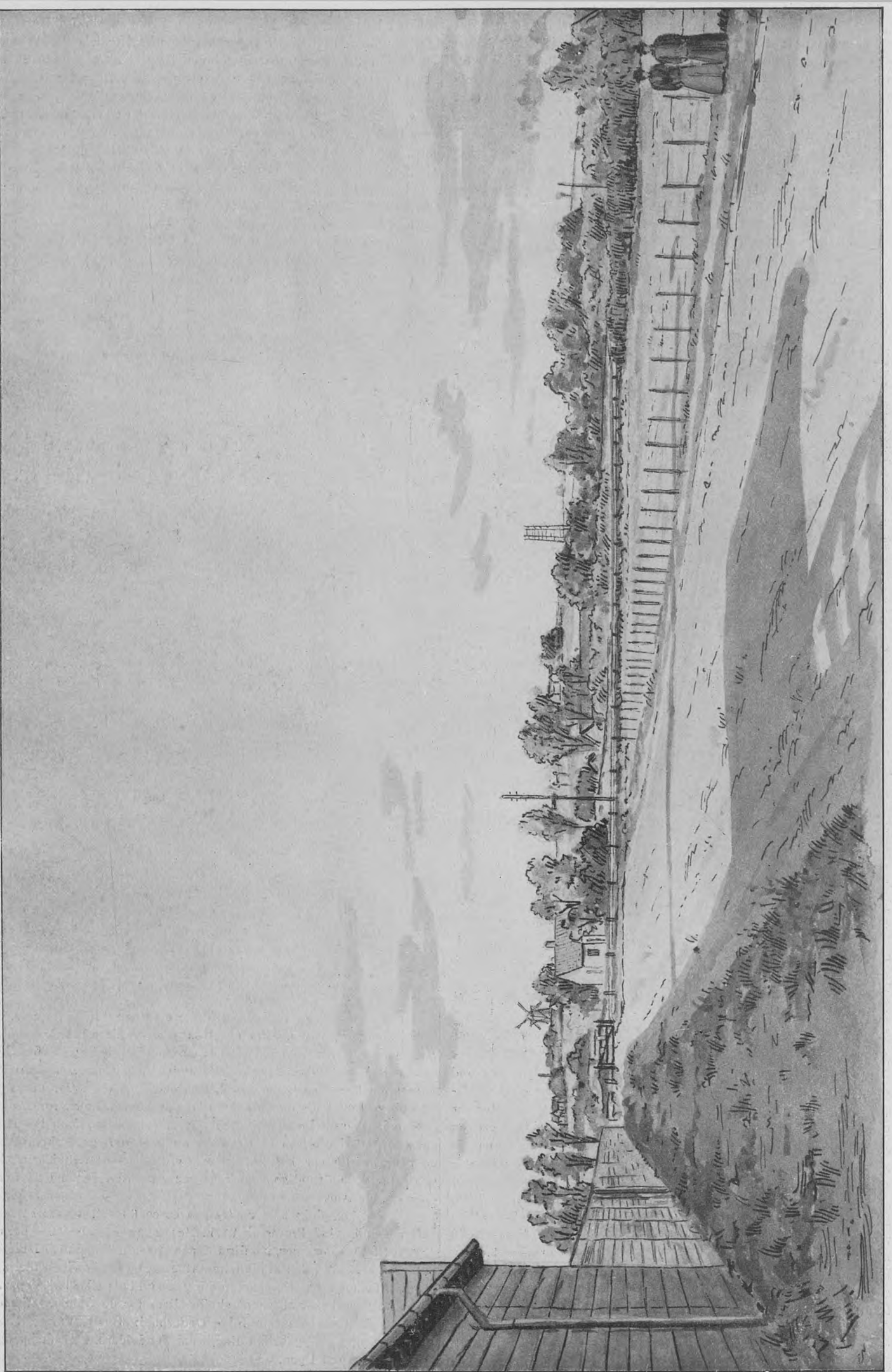
(Almindeligt Hospital og Københavns Alderdomshjem).

Almindeligt Hospital, Nørre Allé, for uarbejdsdygtige Mænd og Kvinder. Stiftelsens Oprettelse som Plejestiftelse og Arbejdshus besluttedes 1765, da J. H. E. Bernstorff var Forstander for Fattigvæsenet. Den opførtes af Fattigvæsenets Direktion paa en af Kommunen ejet Grund i Amaliegade af Bygmester Conradi efter Konference med Jardin og kostede med 87,000 Rdl.; Grundstenen nedlagdes $\frac{28}{4}$ 1766, Bygningen var færdig ved Udgangen af 1768, og sammen med Kirken blev den indviet den $\frac{9}{4}$ 1769. Den var fra Begyndelsen foruden Stiftelsen tillige Sæde for Fattigvæsenets Centraladministration, Stiftelsen havde fra først af 200 Lemmer paa 1. Klasse (fuld Forplejning) og 400 paa 2. (kun Husly), samt 16 Sygesenge. Men 1771 anordnedes det, at fattige Syge skulde behandles her og ikke længere paa Frederiks Hospital, saa at Patienttallet blev ca. 100, og skønt dette snart ændredes, fik Stiftelsen fra den Tid mere og mere Præget af tillige at være virkeligt Hospital. Af Stiftelsens Historie kan fremhæves, at den 1775 forvistes til Sølgadens Kaserne, idet Bygningen over-

Bygningerne viste sig imidlertid mere og mere utidssvarende, og Pladsmangelen tiltog. Der oprettedes derfor flere Filialer, saaledes paa Fattiggaarden ved Ladegaarden (for uheldige kvindelige Individer), i Nikolaj, Frue og Frelserens Arbejdshuse, i Søkvæsthuset paa Christianshavn, paa Islemarks Fattiggaard (for uheldige mandlige Individer) og en lille Filial paa Vanløse Mark for aandsvage Pigebørn. Endelig vedtog Borgerrepræsentationen $\frac{14}{3}$ 1892 at overflytte Stiftelsen til det nuværende store Bygningskompleks, der oprindeligt var bestemt til en ny Tvangs- og Arbejdsanstalt, og efter de nødvendige Ændringer skete Overflytningen i September samme Aar.

Bygningskomplekset er opført paa et ca. 6 Hektarer stort Areal efter Tegning af Professor Vilh. Petersen i 1885—92, — der er Plads til 1546 Personer, nemlig 187 paa Sygeafdelingen, 177 i Plejeafdelingen, 1008 i den almindelige Afdeling og 181 i en Særafdeling. Hertil kommer en Ægteparsafdeling med Plads til 23 Ægtepar.

Stiftelsens Formaal er at skaffe Hjem for de Gamle. Enhver indlagt faar saaledes sit fulde Underhold: Husly, Varme, Mad, Beklædning og Sygebehandling, samt endvidere i Lomme penge 30 à 40 Øre om Ugen.

*Parti af Tagensevej ved den yderste Ende forinden den i Aaret 1902—03 førtes igennem til Frederiksbergvej.
I Baggrunden Bispebjerg Mølle, midt i Billedet Nordbanelinien.*

Jagtvejens Mølle, set fra Hjørnet af Jagtvej og Tagensvej. Nedrevet i Aaret 1902.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Samme Parti i 1921 som paa Billedet foroven.

Ønsker Beboerne at udføre lidt Arbejde for Stiftelsen, faar de Betaling for det; og der anvises Værkstedspads til dem, der vil arbejde lidt for egen Regning. De lever her saa frit, som det er foreneligt med Ro og Orden paa en saadan Anstalt.

Der er Udgang hver Dag, og for dem der ikke kan eller vil gaa ud, er der Spadserepladser og Haveanlæg, rigeligt forsynede med skyggefulde Siddepladser. Til Brug særlig om Vinteren og i ugunstigt Vejr findes Opholds- og Rygestuer.

I Kirken afholdes Gudstjeneste hver Uge, og et stort Bibliotek benyttes stærkt og suppleres stadigt. Til Opmuntring for de gamle gives der ved velvillige Kunstneres Bistand Koncerter og Underholdninger, om Vinteren i Teatersalen og om Sommeren i Haveanlægget. Stiftelsens Beboere glemmes heller ikke af Stadens Borgere, der viser dem stor Interesse, blandt andet ved at indbyde dem til Teaterforestillinger og Skovture og ved navnlig i Jule-

ning, leverer Mad ikke alene til selve Almindelig Hospital, men ogsaa til Stadens Alderdomshjem og til fattige, som bor ude i Byen. Her tilberedes bl. a. daglig ca. 2500 Portioner Middagsmad af forskellig Sort. De to største af de 11 Svingkedler rummer hver 800 Liter. — I Køkkenets Tagetage findes Teatersalen med Plads til 350 Mennesker.

Udenom de nævnte Bygninger ligger saa i en Halvkreds til venstre Kedelhus, Maskinværksted, Badeanstalt, Depotbygninger, Hestestald og to mindre Bygninger, hvilke sidste særligt er beregnede til de lidt vanskeligere blandt de indlagte.

Kedelhusets 5 Dampkedler med tilsammen 900 HK. forsyner som nævnt Køkkenet og Vaskeriet med Damp, hertil kommer Badeanstalten samt en Del Blandingshaner omkring paa Hospitalet; endvidere opvarmes hele Komplekset ved Ovne, der gennem Ledninger faar Damp herfra, ligesom Alderdomshjemmet ogsaa

Jagtvej 145 „Tagens Kro“, Aar 1913; (i 1921 endnu ikke nedrevet).

tiden at gøre deres til, at de gamle ikke for tungt føler, at de er fattige og syge.

Naar man fra Nørre Allé gaar ind igennem Administrationsbygningens Port, strækker der sig ud fra denne en bred Allé, for Enden af hvilken den smukke Kirke ligger. Denne Allé deler Anstalten i 2 omtrent lige store Halvdele, og omkring Alléen grupperer saa Bygningerne sig næsten symmetrisk. Til højre og venstre for den ligger paa hver Side parallelt 3 store Bygninger, der i Ydre er ganske ens. I disse 6 Bygninger bor til højre hovedsagelig Kvinder og til venstre Mænd, i Værelser, der efter deres Størrelse rummer fra 2 til 10 Senge.

Efter at have passeret disse 6 Bygninger naar man til Kirken, der er en stilfuld, lys Kuppelkirke med et godt Orgel. Kommunen har i 1914 skænket den en smuk Malmlysekroner, Kirken har Plads til ca. 500 Mennesker.

Paa hver Side af Kirken ligger symmetrisk til højre Vaskeriet og til venstre Køkkenet. I Vaskeriet, hvis Maskiner drives med Damp, vaskes aarligt over en Million Stykker Tøj. Paa 1. Sal her findes Anstaltens Beholdninger af linnede og uldne Sager.

Køkkenet, som ligeledes bruger Damp til Maskiner og til Kog-

ing, leverer Varme herfra. — I Halvkreds til højre ligger endelig Sygehuset, Kapellet og Lighuset med Sektionsstue.

Sygehuset er indrettet efter Nutidens Fordringer med lyse og luftige Værelser og Korridorer. I Kælderne findes Lægernes Laboratorium.

Imellem Bygningerne er anlagt Spadseregange og Veje med Haveanlæg rigeligt forsynede med Blomster og Buske, der giver hele Anstalten et lyst og venligt Præg.

Tæt op til Almindeligt Hospital og fornylig slaaet sammen med dette under Fællesnavnet „De Gamles By“, ligger Københavns Alderdomshjem, opført af Kommunen i Guldbergsgade i 1901, for at skabe et Hjem for de gamle, der af Helbredshensyn eller af andre Grunde ikke kan klare sig uden det Tilsyn og den Pleje og Pasning, de kan faa i en Stiftelse og som her som Alderdomsunderstøttelse nyder fuldt Underhold i enhver Retning.

Hjemmet bestaar af 3 sammenbyggede Fløje. Pladsen imellem Fløjene er indrettet som Grønnegaard med Træer, Græsplæner og Springvand. Et stort Antal Bænke er anbragt paa en saadan

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Hærens og Flaadens Epidemihospital paa Jagtvej ved Tagensvej.

Opført 1900—02 af Ingeniørkorpset (taget i Brug $\frac{1}{4}$ 1903). Billedet viser Administrationsbygningen mod Jagtvej.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Det ny Garnisonssygehus paa Nørrefælle set fra Nørre Allé.

Sygehuset er ikke færdigt, men Arbejdet er standset paa Grund af Overskridelse af de bevilgede Midler. Da Militæret fjernes mere og mere fra Hovedstaden, er det tvivlsomt om det nogensinde bliver benyttet efter sin Bestemmelse.

Nørre Allé udfør Almindelig Hospital (nu „De gamles By“), 1913.
Tilvenstre i Alléen Hospitalets Administrations- og Funktionærbygninger.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Almindelig Hospital. Gaardpartiet set fra Porten; i Baggrunden Kirken. 1921.

Maade, at de gamle efter Behag kan vælge mellem Sol og Skygge eller ty til Køligheden fra Springvandet. For Regn og Blæst kan de søge Ly i 4 overdækkede Pavilloner i Grønnegaardens Hjørner. Endvidere er Hjemmet rigeligt forsynet med Loggiaer og Ligge-

haller til de gamles Benyttelse. Store Spisestuer og Opholdsstuer er indrettede for alle dem, der har den tilstrækkelige Bevægelse. Gange og Trapper er prydede med Billeder og Planter og Kurvestole er trindtom opstillede til Hvile for de gamle.

Efter Husfællernes Forlyghed er Hjemmet delt i 3 Afdelinger, der benævnes Stueafdelingen, Plejeafdelingen og Sygeafdelingen.

Stueafdelingen omfatter de Husfæller, der i det mindste nogenlunde kan klare sig selv ved Af- og Paaklædning, Spisning o. s. v. De indlogeres i Værelser paa 2 til 6 Senge. En Række af 2 Sengs Stuerne

stue samt to Liggehaller og en aaben Loggia med Kurvestole og Liggestole til Brug for de oppegaende Patienter. Ogsaa de senge- liggende Patienter bringes lejlighedsvis paa Baarer ud i Liggehallerne eller endog ned i Grønnegaarden. — I Bygningen er iøvrigt indrettet

Køkkener, Anretningsværelser, Klosetter, Værelser for Funktionærerne, Magasiner og Garderober. I Kælderetagen findes Badstuerne og et mindre Vaskeri. Storvasken besørger af Almindelig Hospital og Sundholm. Centralvarmeanlægget, der er etableret i Kælderen, forsynes som omtalt med Damp fra Almindelig Hospitals Kedelhus.

Som Følge af Sammensmeltningen af de to Stiftelser

foretages for Tiden en Del Ombygninger paa Almindelig Hospital.

Haveparti ved Alderdomshjemmet (De gamles By).

„De gamles By“. Gaardparti fra Alderdomshjemmet.

er forbeholdt Ægtepar. — Plejeafdelingen er, som Navnet siger, bestemt for dem, der ikke kan undvære stadig Pleje og Hjælp.

Sygeafdelingen omfatter kun Hjemmets egne syge. Blandt disse findes en Del om just ikke sindssyge saa dog sindslidende Patienter, der holdes isolerede i Enestuer i øverste Etage. Til Sygeafdelingen hører en Konsultationsstue, Medicinstue og Operations-

Blegdamshospitalet

paa Blegdamsvej lige ved St. Johannes Kirke, blev opført 1876—79, aabnet 5/11 1879, som et Epidemihospital til Behandling af akut smitsomme Sygdomme, særlig Difteritis, Croup, Skarlagensfeber, tyfoid Feber, Rosen og Mæslinger (Koppepatienter er siden 1884

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt. **Blegdamshospitalets Indgangsport og Administrationsbygninger (Blegdamsvejen), opført Aar 1876–79.**
Gruppen over Porten forestiller „Athene, der værger sine Børn mod Pestgudens Pile“. 1921.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Blegdamshospitalet. Haveparti set fra Porten. 1921.

Hjørnet af Blegdamsvej og Fredensgade (nedrevet Aar 1910).

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Samme Parti i 1921 som paa Billedet foroven.

næsten helt henviste til Øresundshospitalet). Det havde fra Begyndelsen 116 Senge, men er senere blevet betydeligt udvidet.

De første Bygninger opførtes, efter Tegning af H. V. Frederichsen, paa Granitsokkel af gule Mursten og kostede med Inventar 829,974 Kr.; senere er der kommet mange Bygninger til (Arkitekt L. P.

Den 243 Fod lange Administrationsbygning, med Facade ud til Blegdamsvej, bestaar af to Bygninger, hver med Kælder og to Stokværk, der er forbundne ved et 1 Stokværk højt Midtparti, hvis Midte indtages af den høje Hovedport, over hvilken en Zinkgruppe „Athene, der værges sine Børn mod Pestgudens Pile“, af V. Bissen.

Finx: Humæus.

„Det borgerlige Infanteri's 3die Bataillon har modtaget af Kong Chr. VIII dets nye Fane den 31. Oktober 1846 og passerer Retour gennem Frederiksgade“. Major Garbrecht ses til Hest foran Bataillonens (mådt i Billedet).

Tilh. Bymuseet.

Fenger), saaledes 1883—84 3 Sygebygninger, 1891 en Sygebygning (2 Stokværk), en Badebygning, et Kedelhus med Desinfektionsanstalt og Bygninger for Sygeplejersker, 1899 3 Sygebygninger m. m. og i 1901 et Begravelseskapel, et Lighus og et bakteriologisk Laboratorium, saa at de yderligere Udgifter har udgjort 1,157,308 Kr.

Der er 9 Patient- og 2 Officiantbygninger samt 1 Observationsbygning m. m. ialt 31 Bygninger. Arealet er ca. 14 Tdr. Land. Der er 397 Senge i 99 Stuer, hvoraf 94 i Døckerske Telte.

Hospitalet foretager for Tiden omfattende Udvidelser ved Nybygninger og Omforandringer.

Rigshospitalet. *)

Efter 150 Aars Virksomhed flyttede det kongelige Frederiks Hospital i August 1910 til sit nye Opholdssted. Talrige Forsøg er i Tidernes Løb gjort paa at gennemføre denne Flytning, første Gang i Slutningen af 1880erne og siden gentagne Gange, indtil den endelige Lovs Vedtagelse i 1903. Ved denne besluttedes det at opføre et nyt Rigshospital paa den Del af Fællederne, som ligger mellem Blegdamsvej, Tagensvej, Nørre- og Øster Alle, og det blev overdraget kgl. Bygningsinspektør, Arkitekt, Martin Borch, der i For- ening med Professor Knud Faber, dengang Dekanus for det medicinske Fakultet, havde udarbejdet de foreløbige Skitser til Forslaget, at lede Opførelsen.

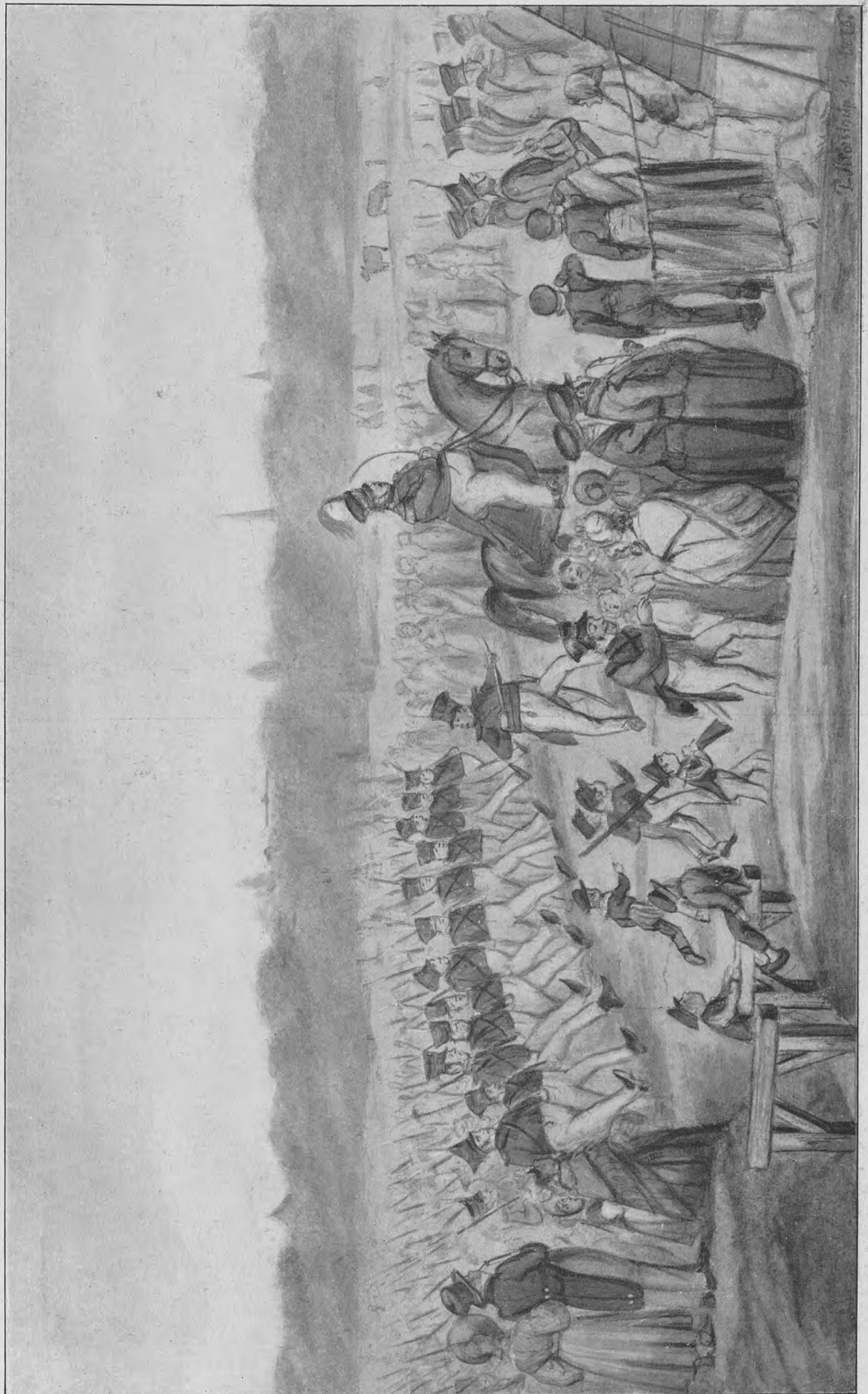
Samtidig vedtoges det i Forbindelse med Hospitalet at opføre videnskabelige Instituter for almindelig Patologi, Farmakologi, patologisk Anatomi og Retsmedicin. Der bevilgedes en Byggesum af 7½ Mill. Kr., hvoraf den ene Million til Institutterne.

Ledelsen af Ingeniørarbejderne overdroges Ingeniørerne Nobel og S. Koch. Der blev nedsat en Byggekomité, bestaaende af Frederiks Hospitals daværende Inspektør Teisen, Overlægen ved Frederiks Hospitals medicinske Afdeling A, Professor Gram og Oberst i Ingeniørerne Thortsen. For Fødselsstiftelsens Vedkommende indtraadte Professor Leop. Meyer i Professor Grams Sted. Institutterne fik en

*) III, Tid. 28/8 1910.

særlig Byggekomité, bestaaende af Professorerne Salomonsen, Brok og Fibiger samt Oberst Thortsen.

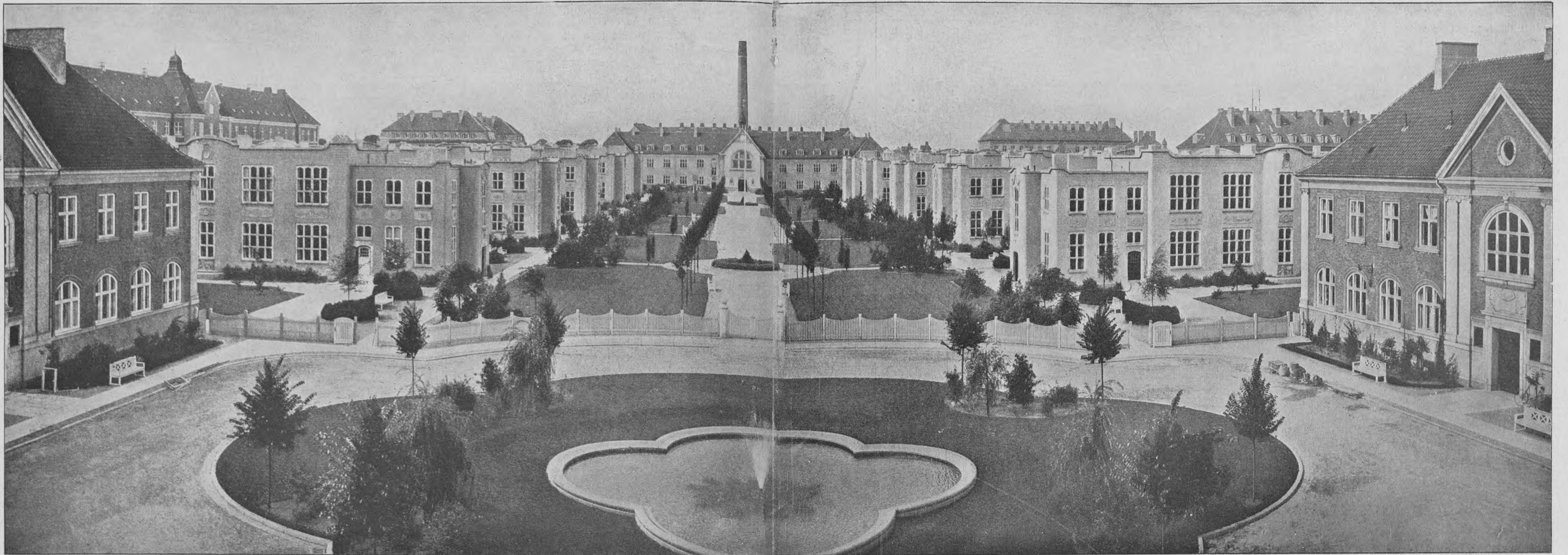
Efter Forslagets Vedtagelse blev der sat Kraft paa Udførelsen

Det borgerlige Infanteri med Major Garbrecht i Spidsen marcherer efter endt Øvelse hjem fra Fælleden.

Fecit: P. Klestrup.

af de endelige Arbejdstegninger, og det lykkedes et Par Aar efter at paabegynde det store Arbejde, der i Sommeren 1910 stod færdig til Indflytning.

Kirurgisk Auditorium.

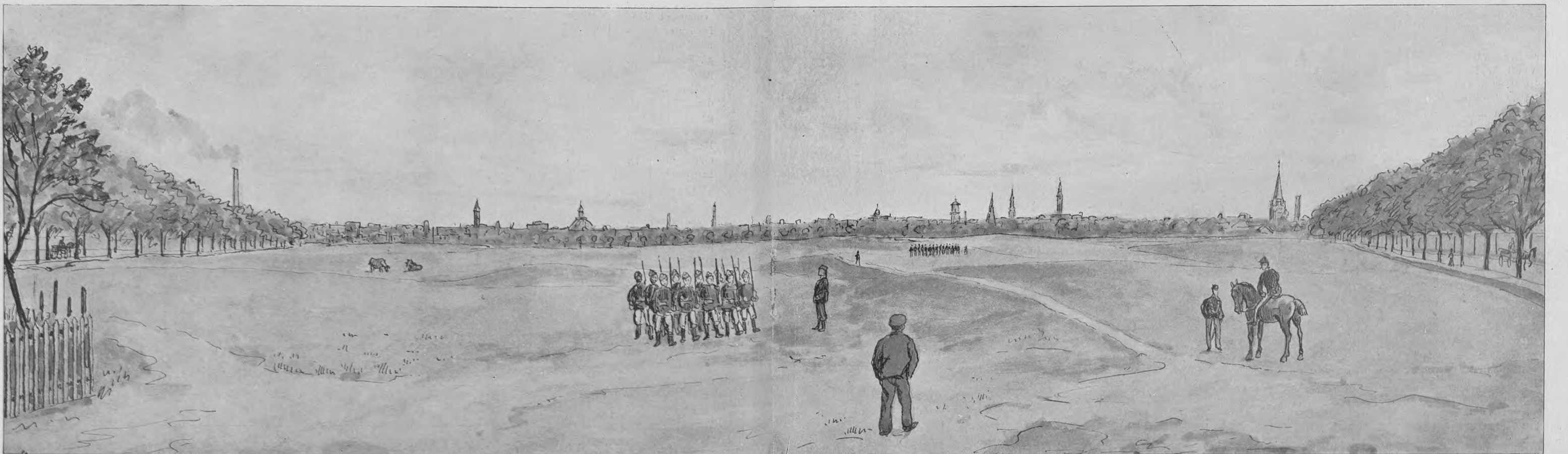
Kirurgiske Pavilloner.

Rigshospitalet. Udsigt fra Administra-
Kirken.

tionsbygningen over Grønnegaarden.

Medicinske Pavilloner.

Medicinsk Auditorium.

Akvarel.

Blegdamsfaldleden set fra Store Vibenshus, Aar 1904. Tilvenstre Oster Allé, tilhøjre

Norre Allé, i Baggrunden Blegdamsvejen og Areolet, hvorpaa Rigshospitalet er opført.

Tilh. Overlæge Halk.

I Sommeren 1905 paabegyndtes de første 10 Pavilloner og Isolationsbygningen, der danner Hospitalets egentlige Kærne. Aaret efter paabegyndtes en Del af de øvrige Bygninger, og i Løbet af det næste Par Aar skød efterhaanden alle det oprindelige Forslags Bygninger op af Jorden.

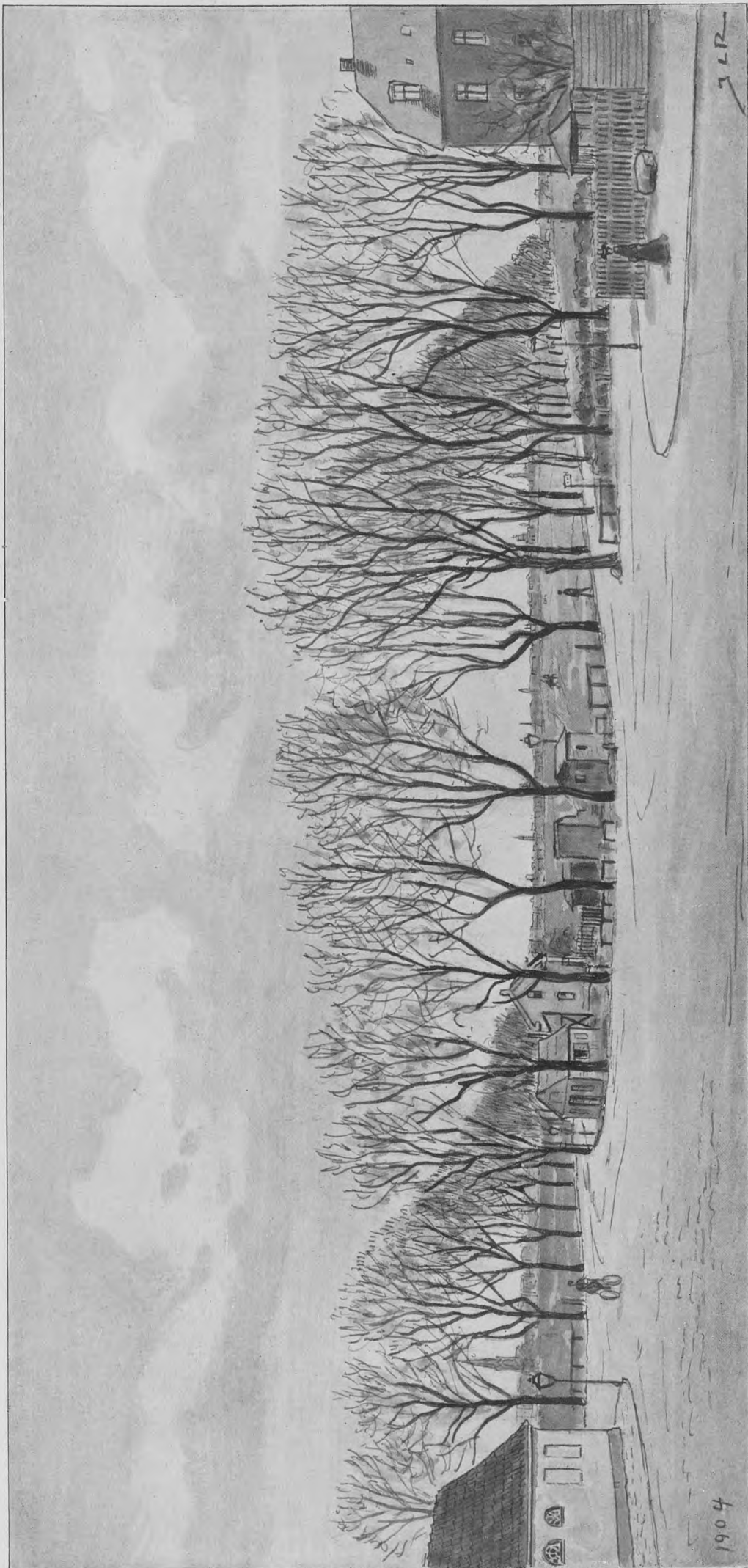
Imidlertid havde Rigsdagen vedtaget Opførelsen af en Børneafdeling med Poliklinik og en dermatologisk Afdeling, og disse Afdelinger, for hvilke Professor Faber indtraadte i Komitéen, blev paabegyndt i Efteraaret 1908. Samme Aar saa Hospitalets daværende Inspektør sig af Helbredshensyn nødsaget til at trække sig tilbage fra sin Stilling. I hans Sted konstitueredes den nuværende Direktør for Rigshospitalet, dengang Fuldmægtig i Kultusministeriet Andr. Seidelin, som Inspektør ved Frederiks Hospital og traadte samtidig ind i Byggekomiteen som dens Formand.

Imidlertid nærmede Tiden sig, da man maatte tænke paa Inventaret til det store Kompleks.

Efter at Bevillingen var givet af Rigsdagen, blev der nedsat en Inventarikomité, hvis lægekyndige Medlem blev Overkirurgen ved Afdeling D, Professor Vilh. Schallemose. Det blev overdraget Arkitekt Borch at tegne Træmøblerne til selve Hospitalet, hvilket han har udført i Forening med Arkitekt K. Warming, der fra første Færd har været knyttet til Rigshospitalet. Denne sidste overtog i Forening med Arkitekt V. Clausen Møbleringen af Institutterne. Jernmøblerne blev overdraget til de ledende Ingeniører, og de elektriske Belysningslegemer til Ingeniør Jacob O. Pedersen, der var Konduktør for hele det mægtige Ingeniør anlæg, der omtrent repræsenterer en Fjerdedel af Byggesummen.

Til det gamle Frederiks Hospital, der er bygget af Hofbygmester Eigtved, og efter hans Død fuldført af Thurah, nedlagdes Grundstenen i Juli 1752, og i Marts 1757 blev Hospitalet indviet. Man vil saaledes se, at de to Hospitaler omtrent har været lige længe om at blive opført. Fører man Sammenligningen videre, vil man imidlertid snart se, at der har været adskillig mere Fart paa Rigshospitalet.

Det gamle Hospital, der

Akvarel.
St. Vibenshus.

St. Jacobs Kirke.

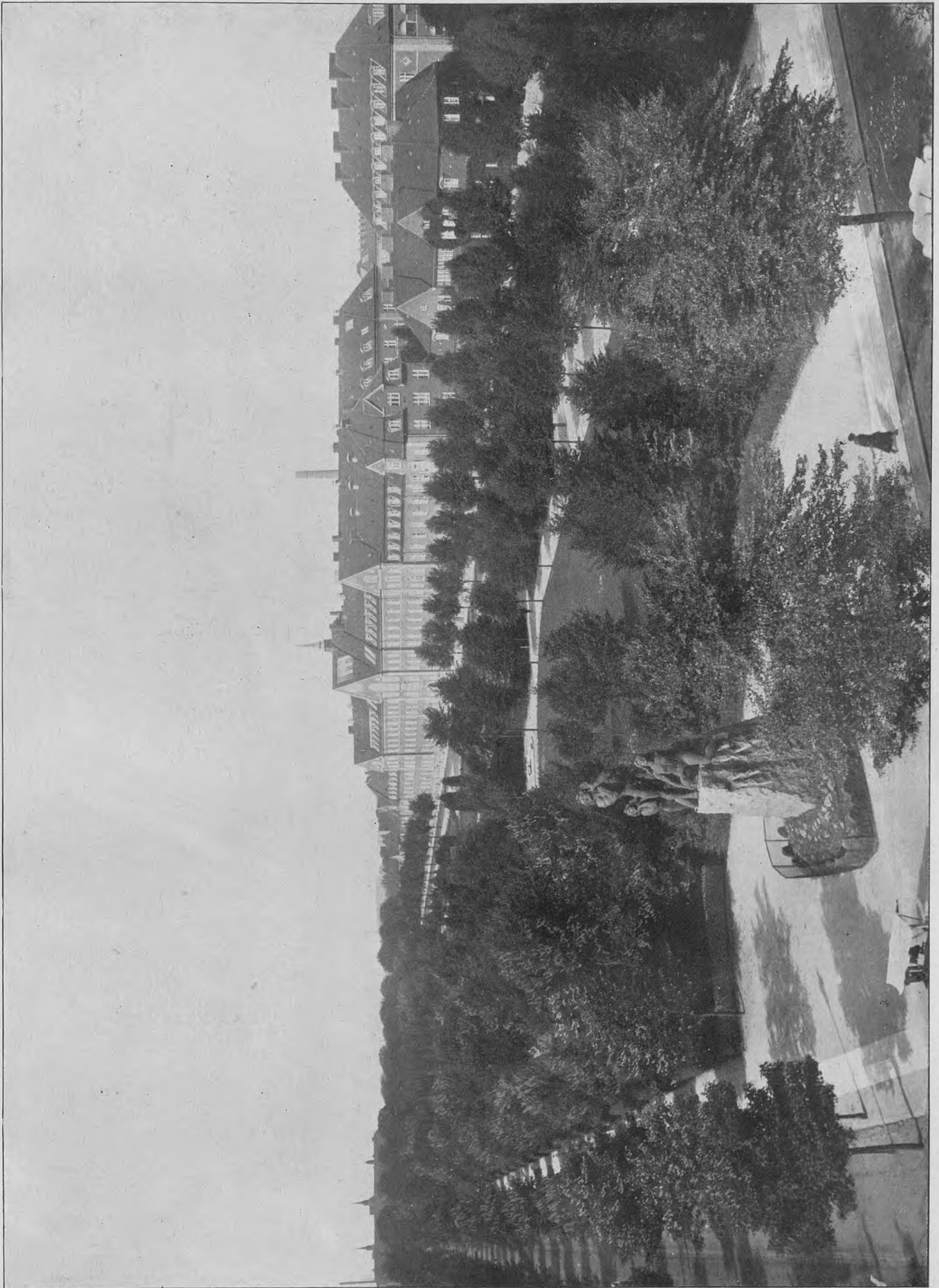
Udsigt fra Store Vibenshus over Østerfælled (tilhøjre), samt Nørrefælleden (midtfor), Aar 1904.
Øster Allé.

Jagtvej.

Tilh. Overlæge Halk.
Bryggeriet Aldersro.

oprindelig gav Plads for 300 Senge, skulde opføres for 97,500 Rigsdaler. Til Rigshospitalet, der iberegnet de nye Afdelinger vil tælle ialt 969 Senge, er Omkostningerne med Inventaret kom-

har i København, men med al Agtelse for Hofbygmester Eigtved, er det maaske tilladt at tvivle om, at de var blevne saa smukke, hvis han havde kendt de simpleste Fordringer til Hygiejne og

Fot. "Før og Nu" ved Elfelt. Udsigt fra Ejendommen Hj. af Blegdamsvej og Fredensgade over Parkanlægget mellem Tagensvej og Juliane Maries Vej. 1921. I Forgrunden ses Rudolph Tegners Monument over Niels R. Finsen; i Baggrunden ses Rigshospitalets Fødeafdeling.

met stærkt op i Nærheden af de 10 Millioner. — Og hvilken Forskel i Hospitalsbyggeri den Gang og nu!

De gamle Bygninger i Bredgade er nogle af de smukkeste, vi

moderne Hospitalsbyggeri. De var i hvert Fald ikke kommen til at se ud som de gør nu.

Den velgørende Harmoni og Ensartethed i Præget, som udmær-

Gammelt Stik.

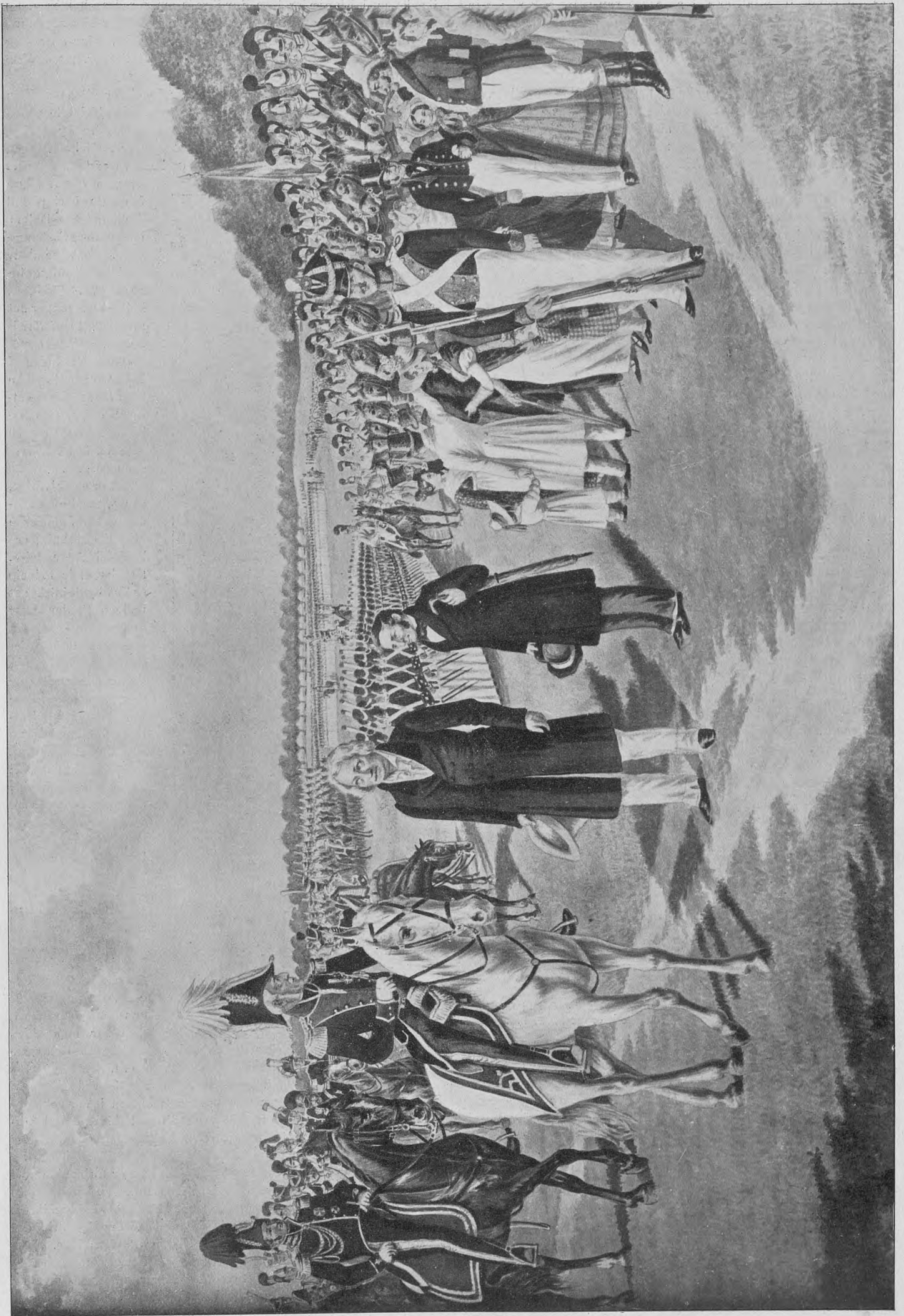
„Frederik den Sjette til Danmark ved Mynstring“.

Prins Ferdinand.
Prins Christian (Christian d. Sde).

Blegdamsfælleden set fra Trianglen. Aar 1890.

En Afdeling Husarer rykker hjem efter Øvelse. Tilvenstre Blegdamsvej, tilhøjre Øster Allé, i Baggrunden Nørre Allé.

Fecit: F. Bayer.

Frederik VI afholder Revy paa Blegdamsfjelden. I Forgrunden ses Kongen i Samtale med Billedhuggeren Bertel Thorvaldsen.

ker det gamle Hospital, er det en saare vanskelig Sag at faa ind i et moderne Hospital. Der stilles Fordringer om saa og saa mange Kubikmeter Luft pr. Seng og Kvadratmeter Lys pr. Værelse, om kæmpemæssige Ovenlys her og sorte Ventilationsskorstene der.

Den Forskel, der er i de enkelte Bygningers Bestemmelser, gør det næsten umuligt at give dem alle et ensartet Præg.

Hvad der ogsaa volder store Vanskeligheder, er de Tusinder af Hensyn, som maa tages til Ingeniørarbejderne, der næsten paa ethvert Punkt griber ind i Arkitekternes Arbejde. Der er med andre Ord baade ti og tyve Gange saa mange Ting at klare, som der var i salig Frederik den Femtes Tid. Da det ikke altid er muligt at forlige disse Hensyn, er Følgen ofte den, at Arkitekter og Ingeniører lever sammen som Hund og Kat. Dette har imidlertid saa langt fra været Tilfælde paa Rigshospitalet, hvor Arkitekter og Ingeniører i 7 Aar har haft Kontor Dør om Dør, og hvor Samarbejdet altid har været fortræffeligt.

I det hele er Arbejdet paa Rigshospitalet gennem Aarene gaaet jævnt og roligt; kun af og til partielt afbrudt af en mindre Strejke eller en Entreprenørs Fallit.

Det er klart, at den ledende Arkitekt ved et saa omfattende Arbejde i høj Grad maa støtte sig til sine Medhjælpere ved Tegningernes Udarbejdelse, idet det administrative, Konferencerne med Komitémedlemmerne o. l., ikke lever ham Tid til en indgaaende Behandling af hver enkelt Bygning. Han maa som oftest indskrænke sig til at faa Planerne udarbejdede i deres Hovedtræk og angive Hovedretningen for Facadebehandlingen, medens den nærmere Udarbejdelse af disse i væsentlig Grad maa lægges i Hænderne paa hans Medhjælpere.

I saa Henseende har Arkitekt Borch haft en udmærket Hjælper i Arkitekt K. Warming, Formand for Tegnestuen, hvem store Dele af det Ydre skyldes, ligesom han helt har Æren for Hospitalskirkens indre Udstyrelse.

Som omtalt har Hospitalet Plads til op imod 1000 Senge. I Forhold til Byggesummen er det et ringe Antal Patienter, men Grunden dertil er, at Rigshospitalets vigtigste Bestemmelse er den, at være Universitetshospital. Staten behøver et Hospital, der er udstyret med et saadant Undervisningsmateriel, at Uddannelsen af unge Læger og Sygeplejersker kan holdes oppe paa Højde med Tidens Krav.

Derfor optages en væsentlig Del af Pladsen af Auditorier og Øvelseslaboratorier for de Studerende. Enkelte af Auditorierne rummer over 150 Mennesker og er indrettede med amfiteatraliske

Bænke med Klapsæder i en Rundkreds om Foredragsholderen. En Del af Hospitalet optages desuden af Polikliniker, idet saadanne findes for kirurgiske, medicinske, dermatologiske, Øjen-, Øre- og Børnesygdomme samt for Fødende. Alle Polikliniker har direkte Indgang fra Gaden.

Hospitalets Grund omfatter 20 Tønder Land, er altsaa mellem 3 og 4 Gange saa stor som Kongens Nytorv. Hospitalet har med de lægevidenskabelige Instituter 42 større og mindre Bygninger, foruden Cycle- og Materialschure. Den største er Fødselsstiftelsen, der med sin 165 Meter lange Facade er længere end Raadhusets

længste Side og kun faa Meter kortere end Kommunehospitalets Facade mod Farimagsgade. Det samlede Areal af alle Bygninger er 27221 □ Meter, hvilket omtrent er det firedobbelte af Raadhusets.

Hvad der findes af Møbler er heller ikke lidt: Alene i det egentlige Hospital 3500 Stole, 400 Lænestole, 1600 Borde, 500 Klædeskabe o. s. v.

Det er en Selvfølge, at alt, hvad man raaer over af moderne Hospitalsteknik, er bragt i Anvendelse. Det bærende Princip er det hygiejniske: at undgaa Steder, hvor Snavset kan lægge sig. Derfor er alle Hjørner og Kanter saavidt mulig afrundede, alle Profiler paa Døre og Træværk saaledes indrettede, at man let kan vaske Genstanden af.

Paa den anden Side har man undgaaet de Overdrivelser, som let fremkommer, naar man vil gøre det alt for godt. Til Eksempel findes et Sted i Tyskland et patologisk-anatomisk Institut, hvor man med stor Bekostning har indrettet Sugeledninger fra Sektionsbordene, der skulde sugede den daarlige Luft bort; dem har man siden

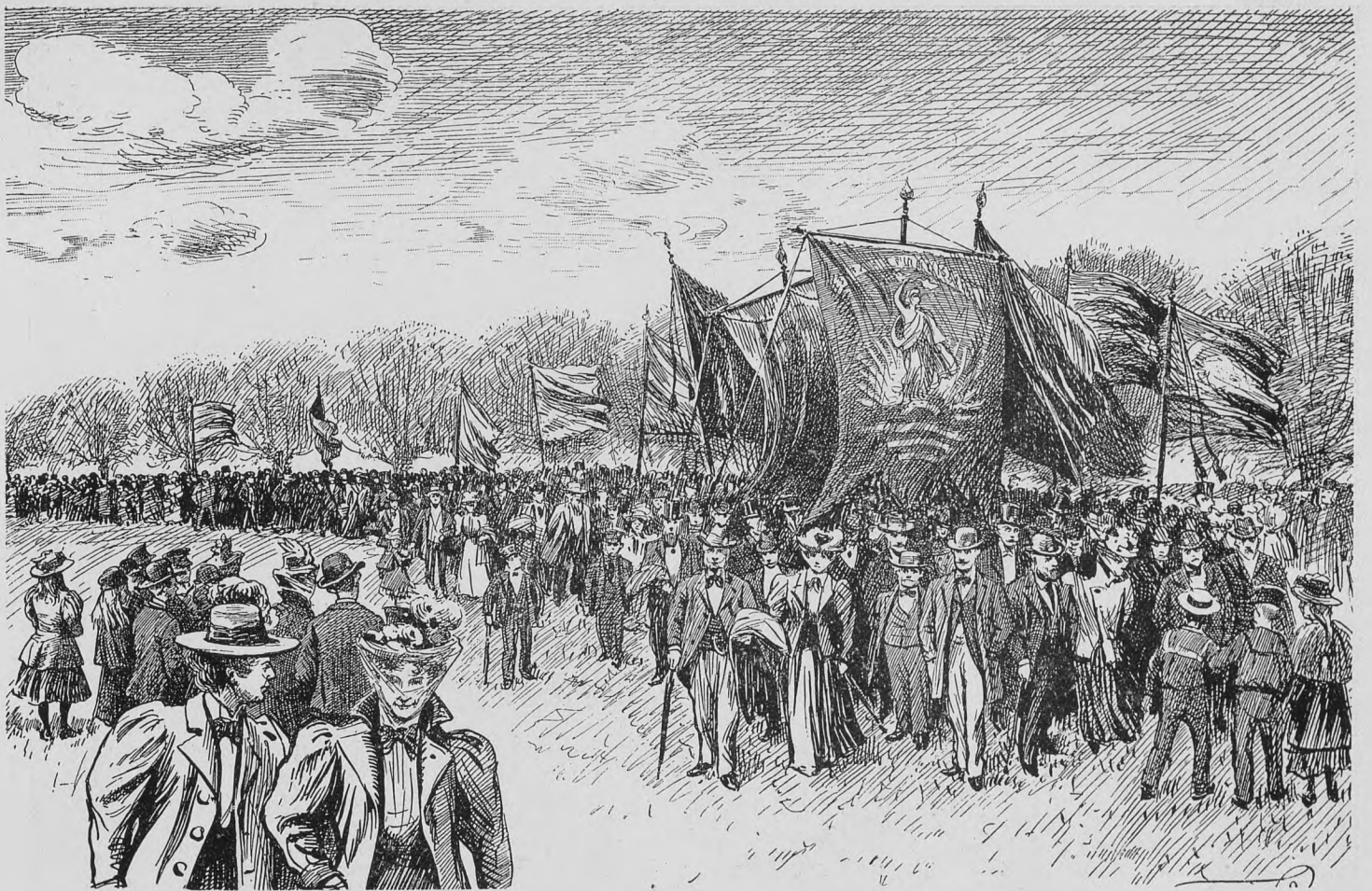
Fra Mødet paa Fælleden den 5. Maj 1872, hvortil Socialdemokraterne Pio, Geleff og Brix imod Autoriteternes Forbud havde indvarslet. Husarer og Politi hugger ind paa Mængden.

maattet sætte ud af Virksomhed, da det viste sig, at de sugede alt andet bort, der kom i Nærheden, Svampe o. l.

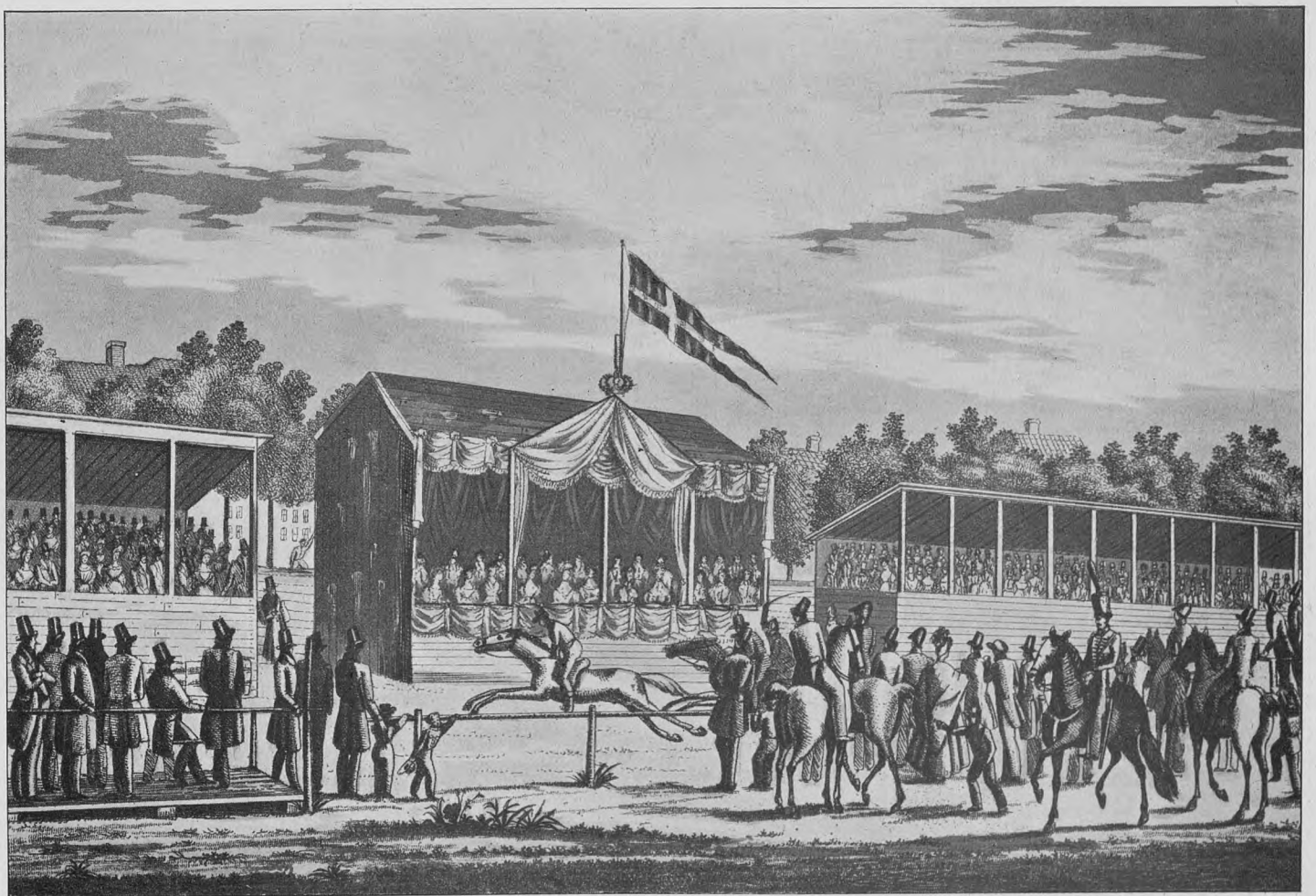
Opvarmningen af Bygningerne sker naturligvis ved Hjælp af Centralvarme. Til alle Sygestuer opvarmes Luften i Varmekamre i Kælderen, hvorfra den efter at være filtreret stiger op til Stuerne gennem Kanaler i Murene. Den forbrugte Luft forsvinder gennem andre Kanaler.

Alle Bygningerne med Undtagelse af Villaerne er forbundne med hverandre ved 2 Meter høje, underjordiske Tunneller, i hvilke alle Hovedledninger føres fra Kedelhuset og ud til de enkelte Bygninger.

En nærmere Beskrivelse af alle de tekniske Snedigheder, der findes rundt omkring paa Hospitalet, tillader Pladsen ikke. Men der er naturligvis, hvad der skal være af Kogegryder og Stegeovne, af Vaskemaskiner og Tørreindretninger, af Centrifuger og Luftpumper, af Haner, Ventilatorer og Blandingsmekanismer o. s. v. i en Uendelighed.

Arbejdernes Grundlovstog passerer Nørrefælled paa Vej til Talerstolene.

Hestevæddeløb paa Nørrefælled den 7. og 8. September 1835.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Udsigt fra St. Vibenshus gennem Jagtvej mod Nørrebro. 1921.

Den Del af Jagtvej, som løber fra Falkonerallé til St. Vibenshus, anlagdes Aar 1750. T. v. Nørrefælled, t. h. Bryggeriet „Aldersro“, som nu er omdannet til Cigarfabrik.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Udsigt fra St. Vibenshus gennem Jagtvej mod Østerbro. 1921.

T. h. Fælledparken; t. v. St. Vibenshus og Spiret paa „Den evige Tilbedelses Kloster“, som nu er udlejet til „Magasin du Nord“, der benytter det til Systuer.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt. **Udsigt fra St. Vibenshus gennem Øster Allé mod Trianglen, 1921. Øster Allé er anlagt i Slutn. af 1740erne.**
 Paa begge Sider af Alléen ses Fælledparken. Sammenlign dette Billed med Billedet af Øster Allé Side 254.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt. **Udsigt fra St. Vibenshus gennem Nørre Allé mod St. Hans Torv, 1921; anlagt og beplantet Aar 1744.**
 Tilhøjre Nørrefælled, tilvenstre Fælledparken.

Om Bygningernes Ydre har der under Opførelsen hersket delte Meninger hos Publikum. Det første Aarstid, da de yderste Bygninger endnu ikke var rejst og man ude fra Blegdamsvej kun saa de 10 Sygepavilloner, hørte man kun Misfornøjelse. De lignede Panserskibe, sagde Folk. Mere end een Gang, er det hændt, at Arkitekt Borch af tilfældige Sporvognspassagerer, der passerede Rigshospitalet og ikke kendte ham, har maattet høre paa lange Foredrag om disse vederstyggelige Bygninger. Han har altid beredvillig givet dem Ret.

I Aarens Løb maa Opfattelsen imidlertid have forandret sig, for nu hører man ikke andet end Lovord om den nye Grønne-gaard. Naturligvis er man ikke under vore Breddegrader vant til at se Huse uden Tag; men nægtes kan det ikke, at det giver mere Lys og Luft paa det ret stærkt bebyggede Terræn, og dette

Mødet paa Fælleden den 5. Maj 1872.

I Tilslutning til vor korte Omtale af denne Begivenhed Side 232 bringer vi her en noget fyldigere Beretning om Episoden, og benytter Lejligheden til at rette en Fejl, vi har gjort os skyldig i ved at kalde Brix: Valdemar; hans Fornavn var Harald.

Af bemærkelsesværdige Begivenheder paa Fællederne bør, foruden de omtalte ublodige Slag og Revuer, nævnes Socialdemokratiets Møder og Fester, som gennem en meget lang Aarrække afholdtes her, og saavel 1. Maj som Grundlovsdagen indlededes med Demonstrationstog, som udgik fra Arbejdernes Forsamlingsbygning i Rømersgade og sluttede omkring forskellige Talerstole paa Nørrefælled, — og først og fremmest det Møde hvortil Partiets Førere Pio, Geleff og Brix havde indkaldt i det nylig startede Dagblad „Socialisten“ til Afholdelse Søndag den 5. Maj 1872 og som fik et meget alvorligt Forløb.

Store Vibenshus Aar 1913.

er da ogsaa Grunden til, at Sygepavillonerne — paa Byggekomiteens Forlangende — intet Tag har. Herved undgaas ogsaa et uhygiejnisk Tagrum.

Mange vil sikkert ogsaa forundre sig over den store Forskel, der er paa Rigshospitalets Bygninger i Form og Farve. Som før omtalt er det næsten en Umulighed at bringe Ensartethed ind i Bygninger af saa væsensforskellig Karakter; Arkitekt Borch har da foretrukket at gøre Skridtet fuldt og i Stedet bringe saa meget Liv og Afveksling ind som muligt. Om det er de rette, kan kun Eftertiden afgøre. Det kan maaske vare mange Aar før det lykkes Efterslægten, at danne den ideale Hospitalstype, maaske først naar vi faar en Periode, hvor Tekniken ikke gør saa rivende Fremskridt som i vore Dage, saa Arkitekturen kan faa Tid til at vinde med. Man maa huske paa, at et af de faa absolute Skønhedsideal, vi kender, den græske Tempelgavl, var de gamle Grækere flere Aarhundreder om at udvikle.

Lørdag Middag lod Politidirektør Crone opslaa Plakater paa Gadehjørnerne i København, som ikke alene forbød Fælledmødet den næste Dag, men ogsaa ethvert andet Møde, hvortil „Internationale“s Bestyrelse sammenkaldte. Forbudet mødtes med Forbitrelse af Arbejderne, som overalt rev Plakaterne ned af Murene, og paa et stormende Møde om Aftenen besluttede at trodse Forbudet og afholde Mødet.

Om Natten blev Pio, Geleff og Brix anholdt og næste Dag afsagdes Arrestdekret over dem, samtidig med at der foretoges Husundersøgelser overalt, hvor man kunde formode at finde Manuskripter og Papirer.

Rygtet om Arrestationerne bredte sig som en Løbeild over Byen og tidlig om Morgenens samledes nogle af Sektionsformændene inden for Partiet og besluttede at opslaa en Plakat paa Gadehjørnerne af følgende Indhold:

„Borgerne Pio, Brix og Geleff er arresteret i Nat Kl. 2. Berøvede vore valgte Førere vil ethvert Forsøg af Arbejderne paa at holde det berammede Folkemøde utvivlsomt kun føre til Nederlag, og vor Bøn til dem, hvis Ve og Vel er Maalet for vor Kamp, er, at de strængt afholder sig fra ethvert Brud paa den offentlige Orden, der kun kan skade Arbejdernes retfærdige Sag“.

Plakaten var imidlertid ikke i Stand til at afholde Arbejderne, som dels var ophidsede over det skete og beredte paa at forsvare deres Forsamlingsret, dels nysgerrige efter at se, hvad der vilde ske, fra allerede tidlig om Eftermiddagen at samles ude paa Vejene omkring Fælleden, som holdtes besat af to Husareskadroner og en talrig Politistyrke. Autoriteterne havde i det Hele taget belavet sig paa en Revolution i København. Alle Rekruter var konsignerede i Kaserne; paa Amalienborg var Garden parat til Udrykning; Kastellet, Hovedvagten og Raadhuset var besatte af en større Infanteristyrke, Arsenalet forsvarede af Artilleri og de større Pengeinstituter, navnlig Bankerne, var ligeledes under Bevogning af Militær.

Da Mængden trods Afspærringen vilde trænge ind paa Fælleden, kom det nødvendigvis til Sammenstød. Ved 4-Tiden forsøgte en talrig Skare at bane sig Adgang fra Trianglen, den bagved staaende Mængde trængte stærkere og stærkere paa, og det lykkedes ogsaa tildels at komme ind paa Fælleden, hvor Husarerne med

lide nogen alvorlig Overlast. Hvormange saarede, der var paa Arbejdernes Side, oplyses ikke.

For de tre Ledere fik Affæren en meget alvorlig Afslutning, idet de den 28. Marts 1873, altsaa efter henvend et Aars Varetægtsarrest, dømtes for „Forbrydelser mod den offentlige Myndighed og Orden, i alt Fald for Overtrædelse af Lov om Omordning af Københavns Politi samt for Forbrydelser med Hensyn til Religionen“, alle tre til Forbedringshusarbejde: Pio i 6 Aar, Geleff i 5 Aar og Brix i 4 Aar. Højesteret stadfæstede den 6. August Dommen, idet den dog nedsatte Straffen for Pio til 5 Aar og for Brix og Geleff til 3 Aar hver.

St. Johannes Stiftelse. *)

Stiftelsen, der opførtes af Københavns Kommune i Aarene 1883—1885 og toges i Brug den 21. Juli 1885, er beliggende paa 3 af de tidligere saakaldte „Blegdamme“ mellem Sortedamsøen og

Parti af Sortedamsøen med den gamle Fredensbro (Gangbro) og St. Johannes Stiftelse set fra Østersøgade, Aar 1885.

dragne Sabler red frem imod Mængden og splittede den. Mængden svarede med Stenkast, og der opstod en ret haardnakket Skærmydsel. Lignende Sammenstød fandt Sted i andre Udkanter af Fælleden.

Imidlertid begyndte Mørket at falde paa, og det trak atter op til en ret alvorlig Kamp, da Folkemængden ved en omgaaende Bevægelse ad Øster Allé trængte ind paa Blegdamsfælleden, afsyngende Socialisternes March. Efter at en ridende Politiorde- nans, der blev sendt ud imod den, havde maattet fortrække, rykkede Husarerne atter frem og sprængte ind paa Mængden, der søgte at forsvare sig med Stenkast. En Politistyrke paa 70 Mand kom til og slog under Dækning af Rytteriet løs med Stavene af al Magt. Da dette Angreb var afslaaet, vendte den væbnede Magt sig mod Blegdamsvejen. Denne var imidlertid saa overfyldt med Mennesker — hedder det i den officielle Rapport — „at det var besværligt nok at faa Mængden drevet ned imod Sankt Hans Torv, og Politiet maatte ogsaa ved denne Lejlighed flere Gange gøre Brug af Stavene“. Ogsaa fra Nørre Allé blev Mængden drevet ned imod Torvet, hvor den omsider ud paa Aftenen splittedes ved et Angreb af Politiet. Husarerne foretog ligeledes et Chock endnu, før de afmarcherede.

Efter de officielle Opgivelser var 74 Husarer og 23 Politibetjente bleven ramt af Sten eller andre Genstande, uden dog at

Blegdamsvejen paa begge Sider af Ryesgade. Stiftelsen omfatter 3 Afdelinger:

1. Børne-Optagelsesanstalten.
2. Sygehuset.
3. Arbejdshuset.

De to førstnævnte Bygninger er beliggende paa Grunden mellem Sortedamsdosseringen og Ryesgade, medens Arbejdshuset med Værkstedbygning, Økonomibygningen med Køkken og Vaskeri, en Bygning med Skole for Børnene og Beboelsværelser, Brænd- selsskuret, Staldbygningen, Kedelhuset med Desinfektionsanstalt og Lighuset er beliggende paa Grunden mellem Ryesgade og Blegdamsvejen.

Børne-Optagelsesanstalten har en fri og smuk Beliggen- hed nærmest ved Sortedamsøen og er omgivet af Haveanlæg og Legepladser. Den er beregnet paa at modtage Børn, der paa Grund af Forsørgerens Død eller af andre Grunde helt skal overgaa til Kommunens Forsorg, og endvidere Børn, der midlertidigt, t. Eks. medens Moderen er indlagt i Hospital eller i lignende Tilfælde, skal forses af Kommunen.

Børnene forbliver her, indtil der er fundet et Plejehjem til dem, i Reglen paa Landet, eller indtil de kan vende tilbage til deres Hjem; i enkelte Tilfælde, naar de er nær Konfirmationsalderen,

*) „Københavns Kommunes Forsørgelsesvæsen i ældre Tider og i Nutiden“.

faar de Lov til at blive her og konfirmeres af Stiftelsens Præst, hvorefter man søger at skaffe dem en Lære eller en Tjeneste.

Opholdet her har saaledes en midlertidig Karakter, men kan dog strække sig over flere Maaneder.

Der er derfor sørget for, at Børnene kan fortsætte med Skoleundervisningen, saalænge de er her.

Hvis Skolen, som de har gaaet i, ligger nogenlunde nær ved Stiftelsen, og der iøvrigt intet er til Hinder, sendes de til denne Skole. Ellers gives der dem den Undervisning i den til Stiftelsen knyttede Skole, der forestaas af en Kommunalærer til Undervisning af de større Børn og en Kommunalærerinde til de mindre.

Den daglige Undervisningstid er for ældste Klasse Kl. 8—12¹/₂ og for yngste Klasse 8—11¹/₂. Udenfor Skolen findes et større Anlæg, hvor de kan tumle sig i Frikvarteret. Der undervises i

samlede Bidrag arrangeres der Julefester for Børnene med Udde-
ling af Gaver og Godter. Man tilstræber i det hele, at Børnene under deres Ophold her ikke skal føle Savnet af et Hjem.

Bygningen har 3 Etager med Kælder og Loftslokaler og afgiver Plads til 110 Børn (60 Drengene og 50 Piger). Pigerne og Drengene under 2 Aar bebor den ene Halvdel af Bygningen, Drengene over 2 Aar den anden Halvdel.

I Kælderen findes paa hver Side af Bygningens Midtparti 2 Badeværelser med Kar-, Fod- og Brusebade, et Vaskerum, et Linnedmagasin, Thekøkken med Spisekammer samt i Midtpartiet Varmekamre, hvorfra hvert Rum i Bygningen gennem sin særlige Kanal opvarmes ved varm, frisk Luft. Den forbrugte Luft føres gennem en Udsugningskanal fra hvert Rum op over Taget. Varmefladerne i Varmekamrene, Badevandet samt Gryderne i

Sortedams Dossering ved Fredensbro, Aar 1890.

Midt i Billedet ses Restaurationen „Søfryd“, Hj. af Fredensgade, nedrevet i 1906. Tilhøjre den af Sølvgadens Sporvejsselskab i 1888 fra Gangbro til Dæmningsbro med Sporvej forandrede „Fredensbro“.

Dansk, Skrivning, Regning, Bibelhistorie, Geografi, Naturhistorie og Fædrelandshistorie. For de større Piger gives der Undervisning i Haandgerning.

De større Drengene faar udenfor Skoletiden Undervisning i Sløjd, hvortil der er indrettet et Lokale med Høvlebænke i Bygningens Tagetage, og en Opsynsmand med Sløjduddannelse lærer dem Brugen af Værktøj, de rette Arbejdsstillinger m. m.

Børnene er i Reglen meget interesserede og glade ved dette Arbejde, og det kan undertiden ske, at de faar Lyst til at lære Haandværket videre. De bliver i saa Fald anbragt i Lære.

Ved hver Gavlside af Bygningen findes en stor Legeplads ud mod Søen, med Gyng, Sandlegeplads m. v., og her kan Børnene tumle sig med deres Legetøj Sommer og Vinter, saa ofte Vejret tillader det. Unge Piger fører Tilsyn med dem under Plejemødrenes Overopsyn.

Om Sommeren arrangeres Smaature for de større Børn til Byens Omegn, f. Eks. til Dyrehaven eller Zoologisk Have, Roture paa Sortedamssøen og Fodboldspil i den nærliggende Fælledpark. — Ved Hjælp af de gennem Pressen og Private ved Juletid ind-

Køkkenet opvarmes ved Damp fra det centrale Anlæg i Kedelhuset. For at ventilere Rummene om Sommeren er i Kælderen anbragt 2 elektrisk drevne Ventilatorer.

Stueetagen har en Besøgstue og paa hver Side 1 Spisestue, 1 Opholds- og Legestue, et Magasin og et Værelse for Plejemoderen.

1. Sal har paa hver Side en Sovesal og tre Værelser for Personalet samt i Midtpartiet en Konsultationsstue.

2. Sal har paa Drengenes Side to Sovesale og paa Pigerne Side en Sovesal for mindre Børn og en Vuggestue. Endvidere et Køkken og en Vaskestue i Pigeafdelingen og et Beboelsesværelse og en Vaskestue i Drengenaafdelingen.

I Tagetagen er der fire Værelser, Magasin, et Reservelokale og et Sløjdlokale. Belysningen i samtlige Lokaler er i Aarene 1912—13 forandret fra Gas til elektrisk Lys.

Adskilt fra Optagelsesanstalten ved et større Haveanlæg findes Sygehuset. Dette er beregnet paa at modtage fritliggende Patienter, der lider af Benskade eller kroniske Sygdomme, og fritliggende Patienter, der som uheldelige begæres overlagte fra Kommunehospitalet m. fl. I Tagetagen er der indrettet en særlig

Afdeling for Patienter, der lider af Scabies eller lignende Hudsygdomme.

Sygehuset kan ialt rumme 327 Patienter. Sygestuerne, af hvilke der findes 43, er beregnede dels paa 10, dels paa 6 Senge. Isolationsstuerne, af hvilke der findes 6, er beregnede paa 1 à 2 Patienter.

I Stueetagen findes 8 store Sygestuer og 2 Isolationsstuer, paa 1. Sal 8 store Sygestuer, 2 mindre do. og 2 Isolationsstuer. Endvidere 2 Spisestuer for Læger og Sygeplejersker.

Paa 2. Sal 8 store Sygestuer, 1 mindre do., 2 Isolationsstuer og 1 Operationsstue. I denne Etage findes ogsaa en større Bedesal. I Tagetagen 4 store Sygestuer og 6 mindre do.

Foruden de alt nævnte Lokaler i Sygehuset findes her Laboratorium, Medicinstue, Bolig for en Reservelæge, Lægekandidater,

Frisklufttilførsel sker gennem Kanaler fra Kælderen; den forbrugte Luft bortledes gennem en Udsugningskanal fra hver Stue op over Taget. Til Udsugning fra Loftsetagen er anbragt særlige Udsugningshætter. Korridorerne opvarmes ved varm Luft fra Varmekamre i Kælderen.

Arbejdshuset er nærmest beregnet paa at modtage voksne Personer, som enten alt fra tidligere Tid er Fattigvæsenet bekendt som kvalificerede til denne efter sin hele Karakter bedre Stiftelse, eller som dog efter hvad der i Øjeblikket foreligger, maa anses for kvalificerede til Optagelse i den, naar de enten midlertidig er satte ude af Stand til at ernære sig selv eller paa Grund af Alder og Svagelighed ikke fuldt kan fortjene deres Underhold, men dog er i Besiddelse af en ikke ganske ringe Arbejdsevne. Opholdet vil for de fleste være af kortere Varighed. Endelig

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt. Udsigt fra Østersøgade over Sortedamsøen og Fredensbro mod Sortedams Dossering. 1921.

Midt i Billedet ses Hjørnet af Fredensgade med den nye Bygning, som har afløst den paa foregaaende Side viste Restauration „Søfryd“. Længst til venstre St. Johannes Stiftelse og bag denne St. Johannes Kirkens Spir.

Overtilsynsdamen og Natvagter samt 2 Aftrædelsesværelser for Overlægen.

Paa begge Sider af Porten findes to Værelser, af hvilke det ene benyttes til Bibliotek for Lægerne, det andet til Aftrædelsesværelse for Præsten.

I Kælderetagen findes Bolig for en Portner og Værelser for Portørerne. Endvidere er Sygehusets Bade anbragt her. De bestaar af 12 Badekamre à 2 Kar for Patienter med Hudsygdomme, 2 russiske Bade med tilhørende Styrtebade og to Lokaldampbade. Badekarrene er forsynede med Haner til koldt og varmt Vand og Styrtebadsapparat.

Magasinlokaler findes dels i Tag-, dels i Kælderetagen. Paa 1. Sal findes 3 Thekøkkener, i hver af de andre Etager 2. Stiftelsens Bibliotek med Underholdningslektüre for Patienterne er i Kælderetagen.

Opvarmningen foregaar — med Undtagelse af Lægeværelserne, Medicinstuen samt enkelte Rum i Tagetagen, der opvarmes ved Kakkelovne, — ved Dampovne, der forsynes ved Damp fra Centralvarmeanlægget. I hver Stue er anbragt en Ovn til hvilken

er denne Del af Stiftelsen beregnet paa at kunne modtage Personer, der indlægges paa Prøve, for, hvis de befindes at lide af betydelige Mangler enten i fysisk eller moralsk Henseende, at overlægges til Fattigvæsenets andre Stiftelser, henholdsvis Almindelig Hospital eller Arbejdsanstalten Sundholm.

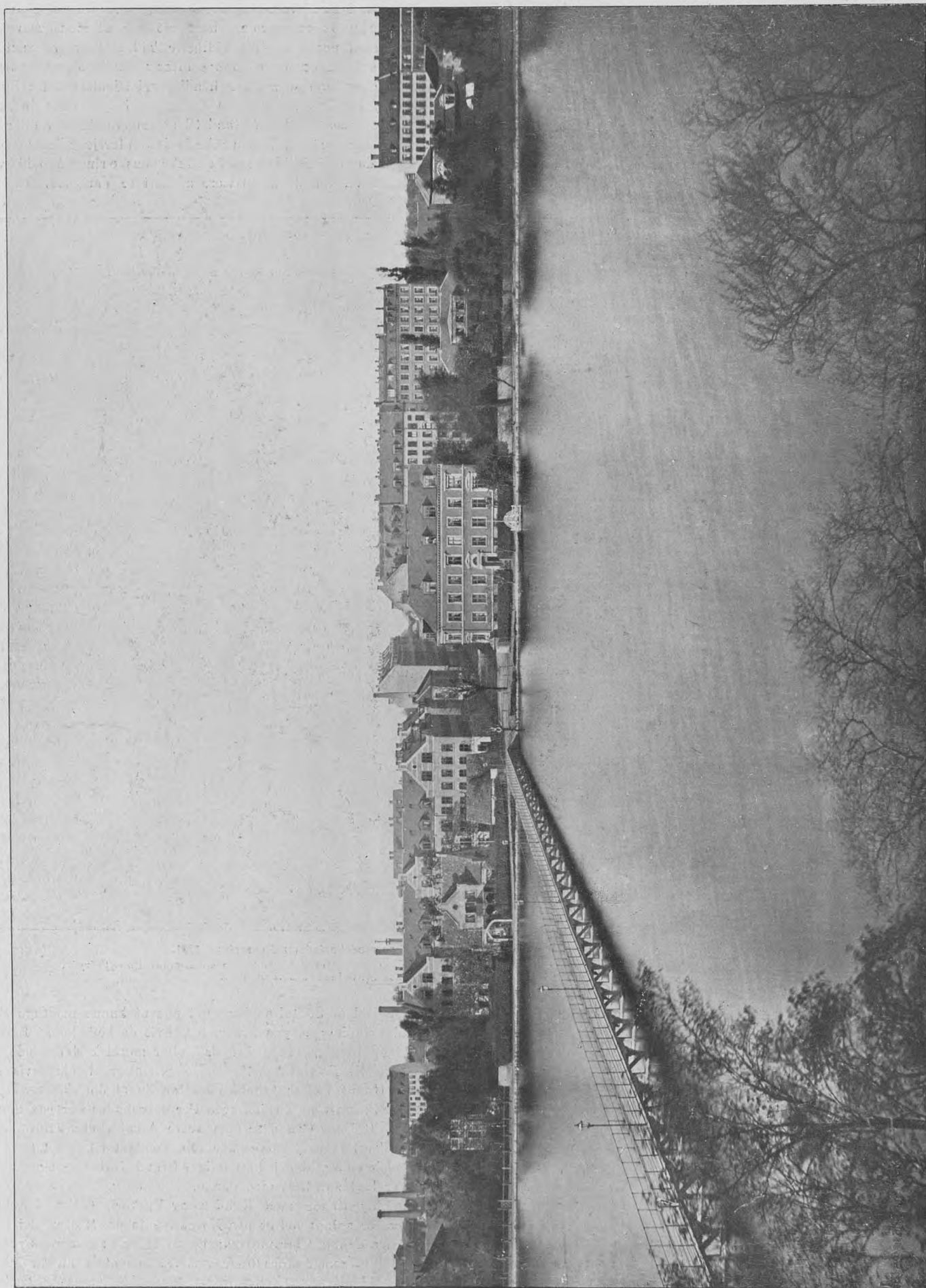
For at beskæftige de indlagte Personer findes der paa denne Del af Stiftelsens Grund foruden selve Arbejdshuset (Hovedbygningen), der ligger ved Ryesgade som Pendant til Sygehuset, en Værkstedbygning, der i betydelig Afstand fra selve Hovedbygningen er lagt parallelt med denne.

Økonomibygningen med Køkken og Vaskeri, fælles for hele Stiftelsen, er anlagt lodret paa Hovedbygningens Midtparti i kort Afstand fra denne, Terrænet paa begge Sider af Økonomibygningen er udlagt som 2 store Gaarde med Haveanlæg, en for Mænd og en for Kvinder.

Arbejdshuset er en 4 Etages Bygning med Kælder og Loft. Mod Gaarden findes 4 Udbygninger; i de to nærmest Hovedporten er Hovedtrapperne beliggende, i de to andre findes foruden Side-trapperne Værelser for Opsyn og et Værelse, der er adskilt fra

de øvrige ved de gennem hele Bygningens Længde løbende Korridorer. Samtlige Trapper er her — som i Sygekuset — af Granit. Bygningen er i det væsentlige opført efter samme Princip som

Plads i Kælder- og Stueetagen. Paa Kvindesiden paa 1. Sal, medens de øvrige Etager benyttes til Sovelokaler. — I Midtpartiet er i Kælderen Portnerbolig og Lokale for Udlevering af Brød til

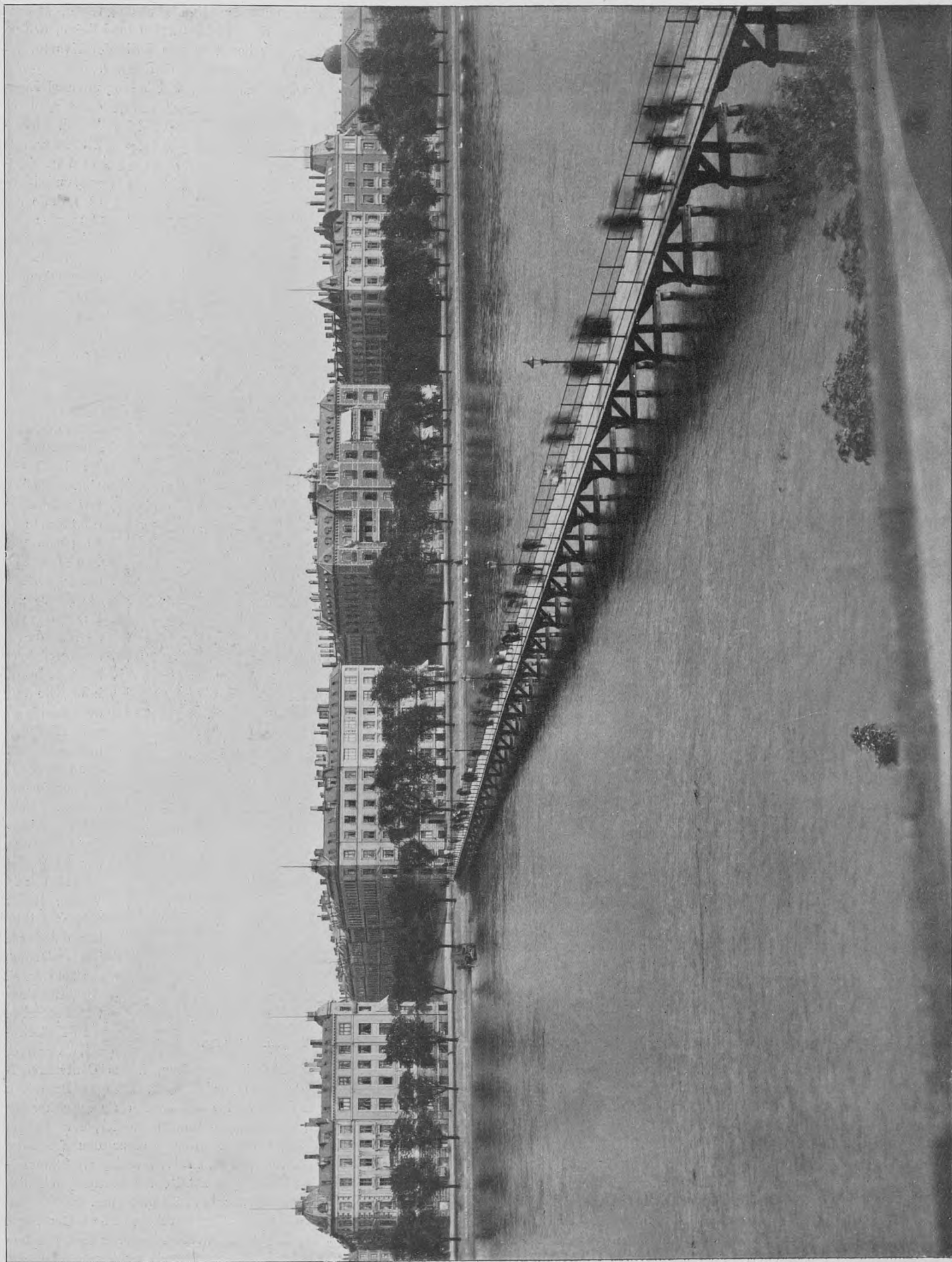
Sortedams Dossering og den i 1888 kasserede Gangbro over Sortedamssoen, set fra Østersøgade. Aar 1883.
Tilvenstre for Broen ses „Søfryd“, Hjørnet af Fredensgade og Sortedams Dossering.

de alt beskrevne Del af Stiftelsen, idet et Mellemparti skiller Mands- og Kvindesiden. Sovestuerne er ganske adskilte fra Opholds- og Spiselokalerne, idet disse paa Mandssiden har deres

Fattige i Byen, i Stuen Gennemkørsel, Kontorer og et Konsultationslokale, paa 1. Sal Lejlighed til Inspektøren og paa 3. Sal en stor Bedesal med et Alterbillede, forestillende Korsfæstelsen.

Af Sovestuer findes 20 à 14 Senge for Mænd og 11 à 14 Senge for Kvinder og en Stue til 4 diegivende Kvinder med Børn. Der haves saaledes Pladstil 438 Personer, nemlig 280 Mænd og 158 Kvinder.

dels med Strikning, Stopning og Lapping af Stiftelsens Inventar, medens Stiftelsens Syning iøvrigt udføres af private Syersker i 2 over Vaskeriet i Økonomibygningen beliggende Systuer. Ved

Østersgade mellem Webersgade og Gammetoftsgade, set fra Sortalams Dosering. Aar 1883
 I Forgrunden Sortedamsøen og Gangbroen som forhandt Sølgade med Fredensgade.

De indlagte Kvinders Arbejdslokaler findes i 1. Etage ved Siden af Spiselokalerne. Kvinderne beskæftiges her med Haandarbejde, afpasset efter deres Evner: dels med lettere Syning for Stiftelsen,

Siden af Hovedkontoret er indrettet Bolig for en gift Reserveløge. — Saavel i Arbejdshuset som i Sygehuset findes Brandskabe, der staar i Ledningsforbindelse med Stationen paa Fælledvej.

I Værkstederne beskæftiges de faglærte Arbejdere saavidt muligt ved deres Haandværk med Arbejde navnlig for Stiftelsen selv og for andre kommunale Institutioner, medens de ikke faglærte oplæres til at kunne Nytte ved forskellige lettere Haandværksarbejde saasom Børstenbinderi og Maattearbejde; endvidere ved Krølhaarspining, Poseklistring, Brændehugning m. v.

Stiftelsen afsætter Børstenbinderartikler til samtlige Kommuneskoler, Vandværket, Elektricitetsværkerne, Hospitaler m. fl. og forsyner Kommuneskolerne, Politistationer, nogle Hospitaler m. fl. med Optændingsbrænde.

De indlagte Arbejdere anvendes endelig til forskellige Tjenestearbejder ved Stiftelsens Drift: i Køkken, Vaskeri, Stald, Kedelhus, Desinfektion, ved Rengøring, som Sygevagter, Bude o. l.

Arbejderne oppebærer herfor et Vederlag, der delsbetales dem en Gang ugentlig til Smaafornødenheder, delsgodskrives deres Konto og senere udbetales dem, naar de udgaar fra Stiftelsen.

Økonomibygningen ligger lodret paa Arbejdshusets Midtparti. Stueetagen er delt i to lige store Dele, af hvilken den nærmest Arbejdshuset optages af Køkkenet med alle dertil hørende Lokaler, medens den modsatte Halvdel optages af Vaskeriet med tilhørende Rum. — —

I Køkkenet, der er indrettet til Dampkogning, og hvor Maden tilberedes til Stiftelsens forskellige Afdelinger og til Udlevering til Fattige i Byen, findes foruden et stort Komfur 4 store Svinggryder og 9 mindre Gryder, der tilsammen rummer ca. 2500 Liter, 1 Fiskekoger, 1 Kaffekogemaskine og Varmeskab. I Stueetagen er der endvidere Opvaskekøkken, Skrællestue med elektrisk dreven Kartoffelskrællemaskine, Kontor for Økonoma, Fadebur og Brødkammer, medens de nødvendige Forraadskamre findes i Kælderen. I denne er der anbragt et større Kølerum og elektrisk drevene Kødhakke- og Farsrøremaskiner. Varen bringes ved en Elevator fra Kælderen op i Køkkenet. Maden udleveres til Afdelingerne fra 2 smaa Udbygninger mod Gaardene, og her afhentes ogsaa Fattige fra Byen den dem anviste Forplejning.

Paa 1. Sal over Køkkenet findes Bolig for Økonoma, den ene Kvartermester og Husjomfru; paa 2. Sal for Køkkenpigerne.

I Staldbygningen, der har Plads til 4 Heste, findes foruden Foderloft m. v. Bolig for 2 Kuske, Overkøkkenkarlen, Overvaskerikarlen og Vagtværrelse for en Maskinassistent. Den vestlige Del af Bygningen er Vognremise.

Nærmest Blegdamsvejen findes endelig Lighuset og Desinfektionsanstalten; disse Bygninger, der vender Gavlen mod Vejen, er forbundne ved en Bygning, der benyttes som Bolig for Kvartermesteren ved Arbejdshuset, Værkføreren og 1 Portner.

Lighuset, der er bygget i Korsform, indeholder ud mod Blegdamsvejen et Kapel, hvorfra Begravelser kan foregaa, endvidere et Lokale til Optagelse af indbragte Døde fra Staden, af ubekendte Forulykkede og Selvmordere, samt endelig Lokaler til Ligene fra selve Stiftelsen med tilhørende Obduktionsstue m. m.

I Desinfektionsanstalten foregaaer Desinfektionen i en patenteret Ovn fra Firmaet Kofoed & Hauberg; Rummet er ved en Mur delt i to Dele, henholdsvis for de inficerede og de desinficerede Effekter, mellem hvilke kun Ovnens danner Forbindelsen. Endvidere findes der Indretninger til Desinfektion af Vogne, Møbler o. l., som ikke kan anbringes i selve Ovnens, samt et Rum til Desinfektion ved Formalin.

I Kedelhuset, der er

sammenbygget med Desinfektionsanstalten, findes Centralkedelanlægget med tilstødende Rum for Pumper, Vægt og Brændsel. I Kedelhuset, der er nedsænket 1,65 m i Jorden og strækker sig op gennem Stueetagen, er indlagt 3 Vandrørskedler, der gennem Ledninger, der er anbragt i Tunneller, leverer den fornødne Damp til de fleste af Stiftelsens Bygninger, navnlig til Økonomibygningen, Sygehuset og Optagelsesanstalten. I Stueetagen findes Baderum for Kedelpasserne og paa Loftet Oplagsrum.

Stiftelsen ledes af en Inspektør og Sygehuset af en Overlæge. Iøvrigt er der ansat 180 højere og lavere Tjenestemænd, der fordeles sig saaledes:

Ved Administrationen	85.
„ Sygeplejen	93.
„ Gudstjenesten	2.

Gammel Bygning ved Sortedams Dossering i Nedrivningsaaret 1883. (Se Teksten Side 271).

Kronprins Frederiks og Kronprinsesse Louises Stiftelse.

Sortedams Dossering Nr. 59, oprettet af danske Frimurere (Fundats af $\frac{3}{6}$ 1898, Stiftelsen indviet $\frac{30}{3}$ 1900) til Fribolig for værdige trængende Mænd og Kvinder af de Samfundsklasser, hvor til de kontribuerende Medlemmer af Frimurerordenen ordentligvis henhører, altsaa saadanne, der tidligere har kendt bedre Kaar, og som uforskyldt er kommet i Trang. Frimurere har fortrinvis Ret til at komme i Betragtning.

Bestemmelsen toges for mange Aar siden, idet der dannedes en Komite paa 5 Medlemmer med det Formaal at indsamle Penge til en Stiftelse, i hvilken gamle Frimurere, for hvem det var gaaet tilbage, kunde faa Fribolig. Af denne Komites Medlemmer er kun et tilbage, nemlig Arkitekt, Professor L. Knudsen, efter hvis Teg-

Man maatte være en saare fordringsfuld Natur for ikke at kunne føle sig veltilpas og tilfreds i en af de Friboliger, Stiftelsen byder paa. Der er ikke alene store, rummelige, lyse Værelser, udstyrede med solid og god Smag, men tillige er der i hvert Rum Centralvarme og Ventilationsapparater, og saa selvfølgelig alle „Udenomsbekvemmeligheder“ i fuldt Maal og med den fortrinligste Indretning. Endelig har alle Lejlighederne den smukke Udsigt over Søen.

Naar man omkring 1880 passerede Dosseringen, fik man, — omtrent midtvejs mellem Øster- og Nørrebro (paa den 14. Blegdam) bag nogle forkrøblede Rester af en Hæk, der tidligere var Græn-

Kronprins Frederiks og Kronprinsesse Louises Stiftelse, Sortedams Dossering 59. Aar 1910.
Stiftelsen er opført af danske Frimurere og blev indviet $\frac{30}{3}$ 1900.

ninger Stiftelsen opførtes og som var den eneste af Komiteens Medlemmer, der oplevede at se Maalet naaet.

Efterhaanden antog Indsamlingen af Penge til Foretagendet større og større Dimensioner, men Bidragyderne var, paa en ganske enkelt Undtagelse nær, Frimurere. De Midler, man havde at raade over, da man skred til Opførelsen af Stiftelsen, var da ogsaa meget store.

I Eftersommeren 1898 blev det første Spadestik gjort paa den af Frimurerne erhvervede Grund og i 1900, stod Bygningen parat til at modtage sine Beboere.

Den præsenterer sig som et mægtigt Palæ med røde Mure og sort, glinsende Tegtag, med dekorative Frontespicer og en monumental Portal. Mellem de tre Fløje ligger en rummelig Gaard, i hvilken et Springvand plasker mellem Plæner og grønne Buske, afspærret fra Dosseringen ved et højt og fornemt Gitter.

En smukkere og sundere Beliggenhed for en Stiftelse som denne kunde næppe være valgt i København. Her er stille og fredeligt, Lys og Luft og fri Udsigt over Søen. Og bedre og bekvemmere kunde en saadan Bygning ikke indrettes indvendig.

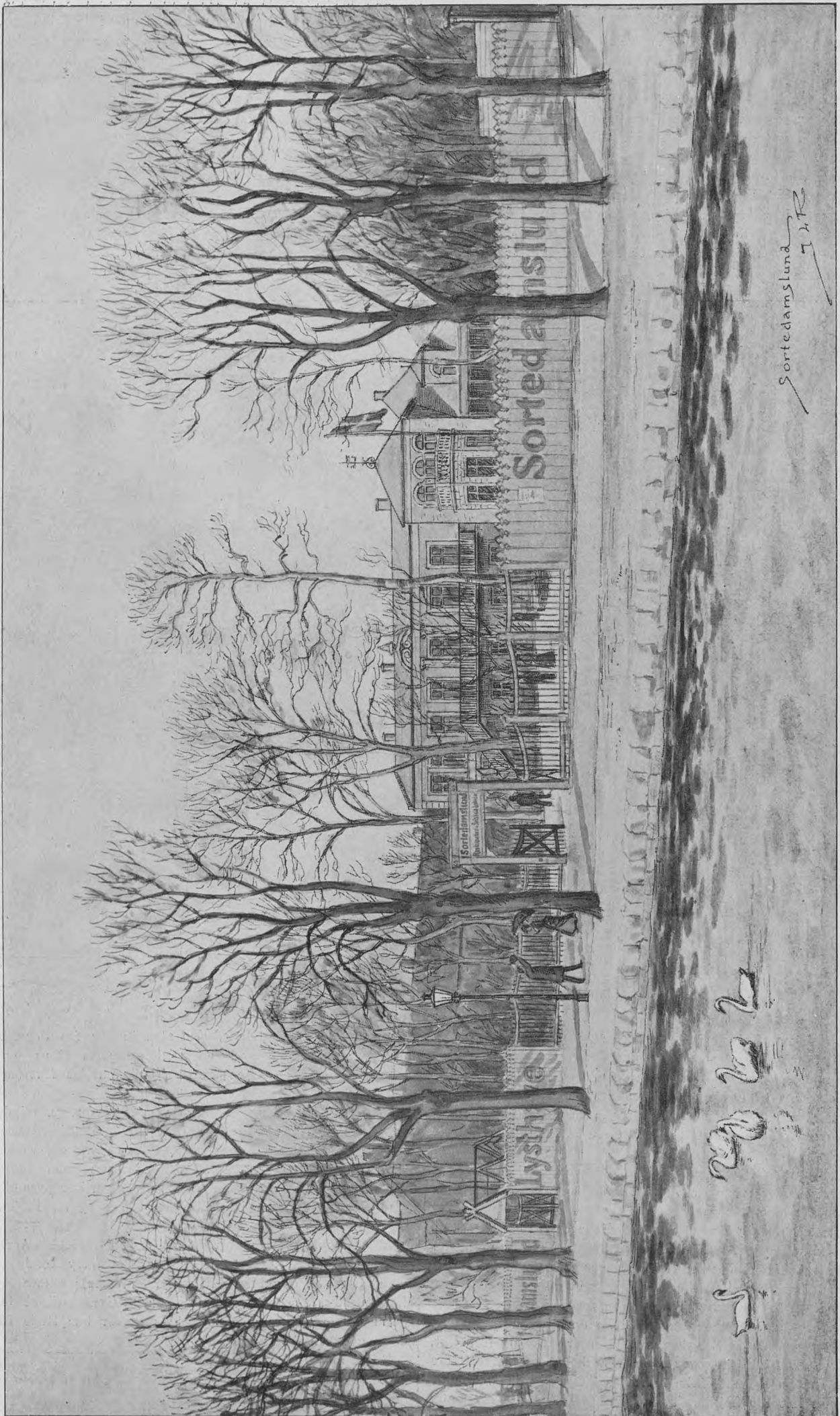
Der findes ialt 100 Lejligheder, af hvilke Halvdelen er paa 2 og Halvdelen paa 3 Værelser med Køkken.

sen for en større Have, som strakte sig fra Dosseringen til Blegdamsvejen, ud over en med sparsomt Græs og Tidsler bevokset Flads, — Øje paa et ejendommeligt Hus (se Billedet Side 270).

Omgivet af Hyld og Guldregn ragede Huset op, mindende om en Baghavebygning i Nürnberg. Det var en Bindingsværksbygning i 4 Stokværk, det vil sige øverste Etage var et stort firkantet Loftsrum med Luger til alle Sider. Det røde Tegtag, som ragede et godt Stykke ud over Bygningen var pyramidedannet med den høje Skorsten nede paa Siden og en Fløjstang paa Toppen.

Huset stammede rimeligvis fra Midten af det 18de Aarhundrede og var Kattunfabrik (1793 blev det af Kattuntrykker Jakob Parne-mann tilskødet en anden Kattuntrykker Vette); senere benyttedes Loftet til Tørreanstalt og første Etage til Gymnastiklokale, medens der i Stuen fandtes en Skole, hvis Elever benyttede Blegen til deres gymnastiske Øvelser.

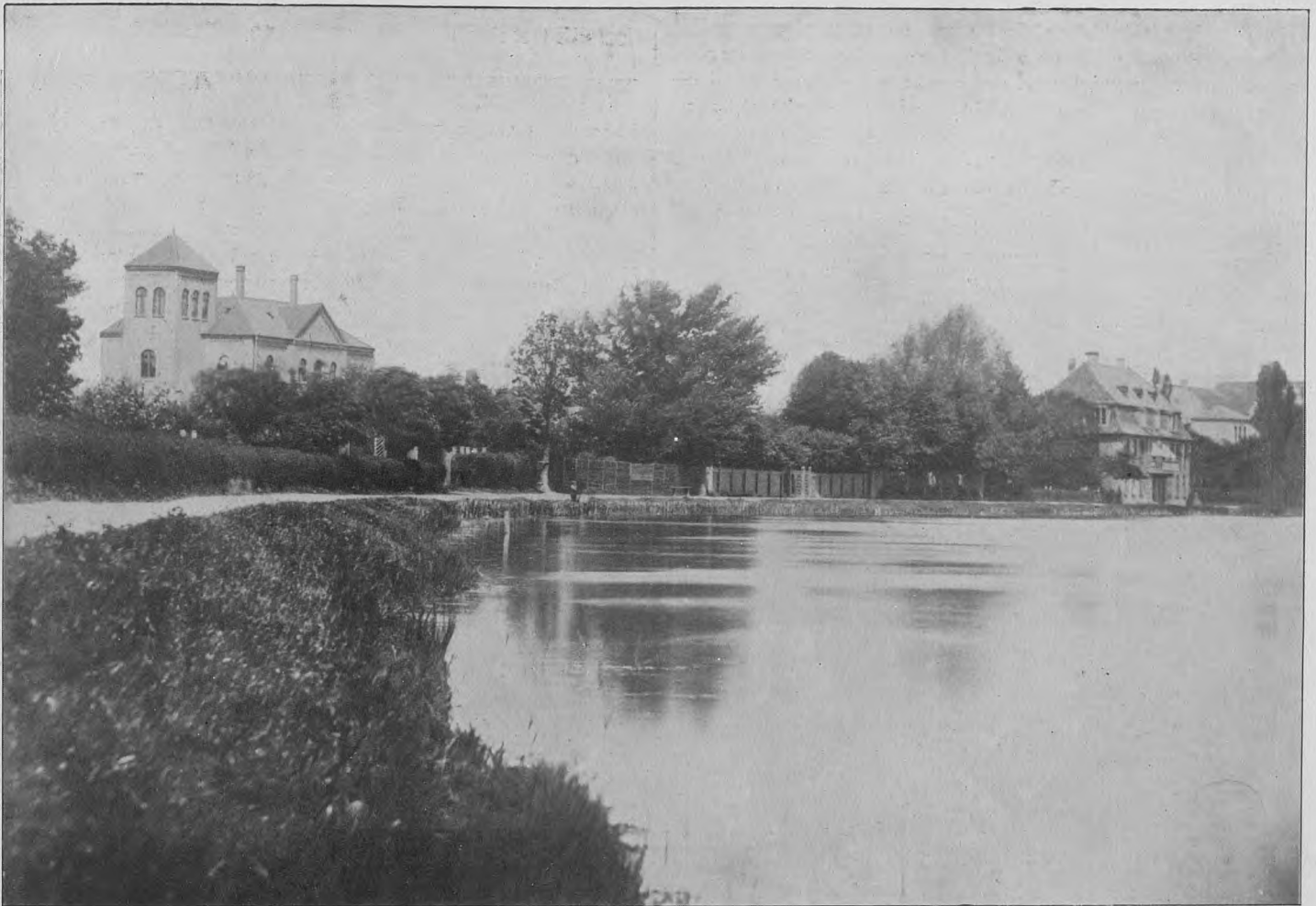
Huset blev nedrevet i 1883.

Fecit I. L. Ritter.

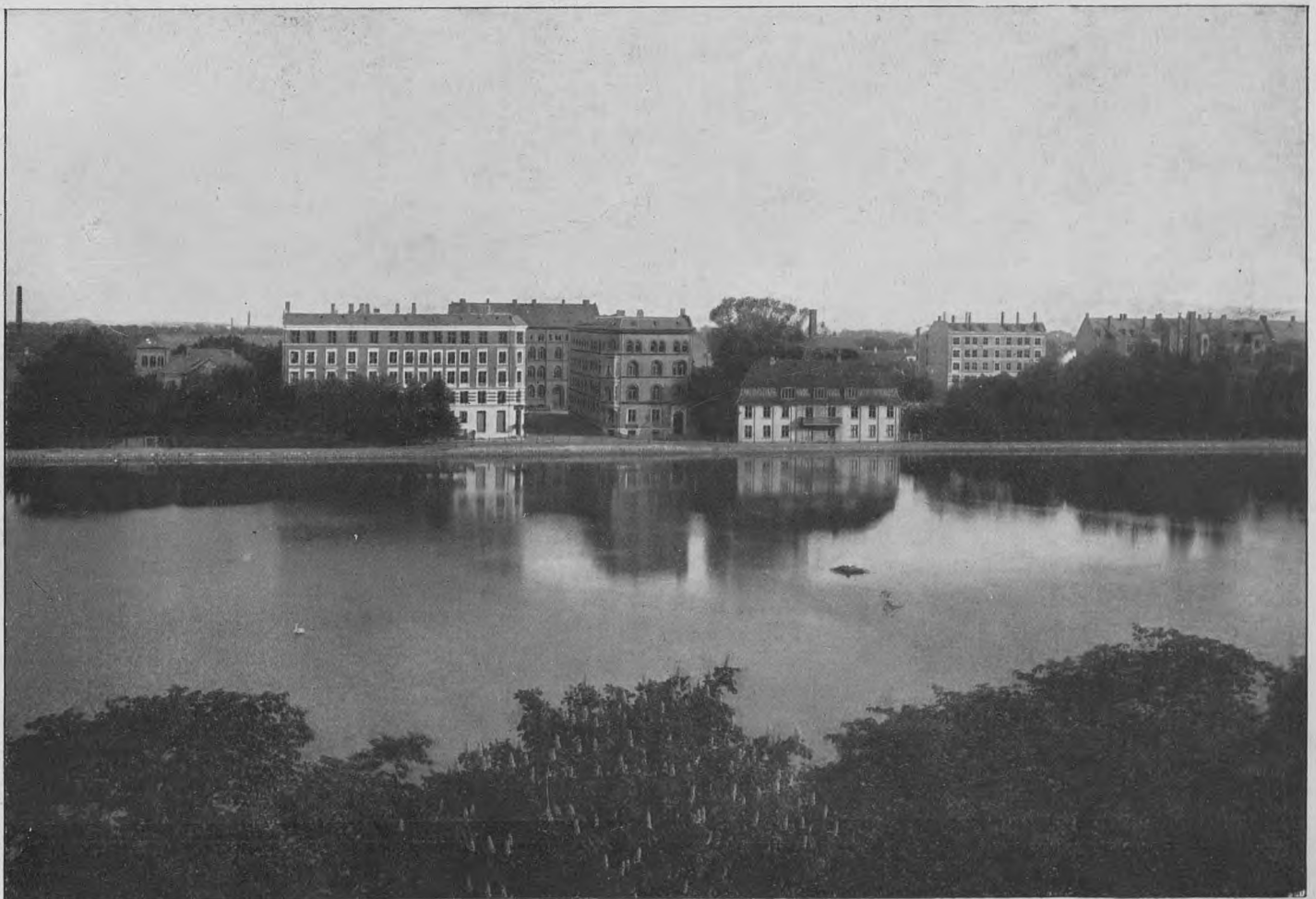
Etablissementet „Sortedamslund“, Sortedams Døssering 63, som i en Aarrække var Samlingssted for en Del Foreninger. Etablissementet nedlagdes i 1898 og paa en Del af dets Grund ud mod Ryesgade opførtes „Fredens Kirke“.

Tilh. Overlæge Haak.

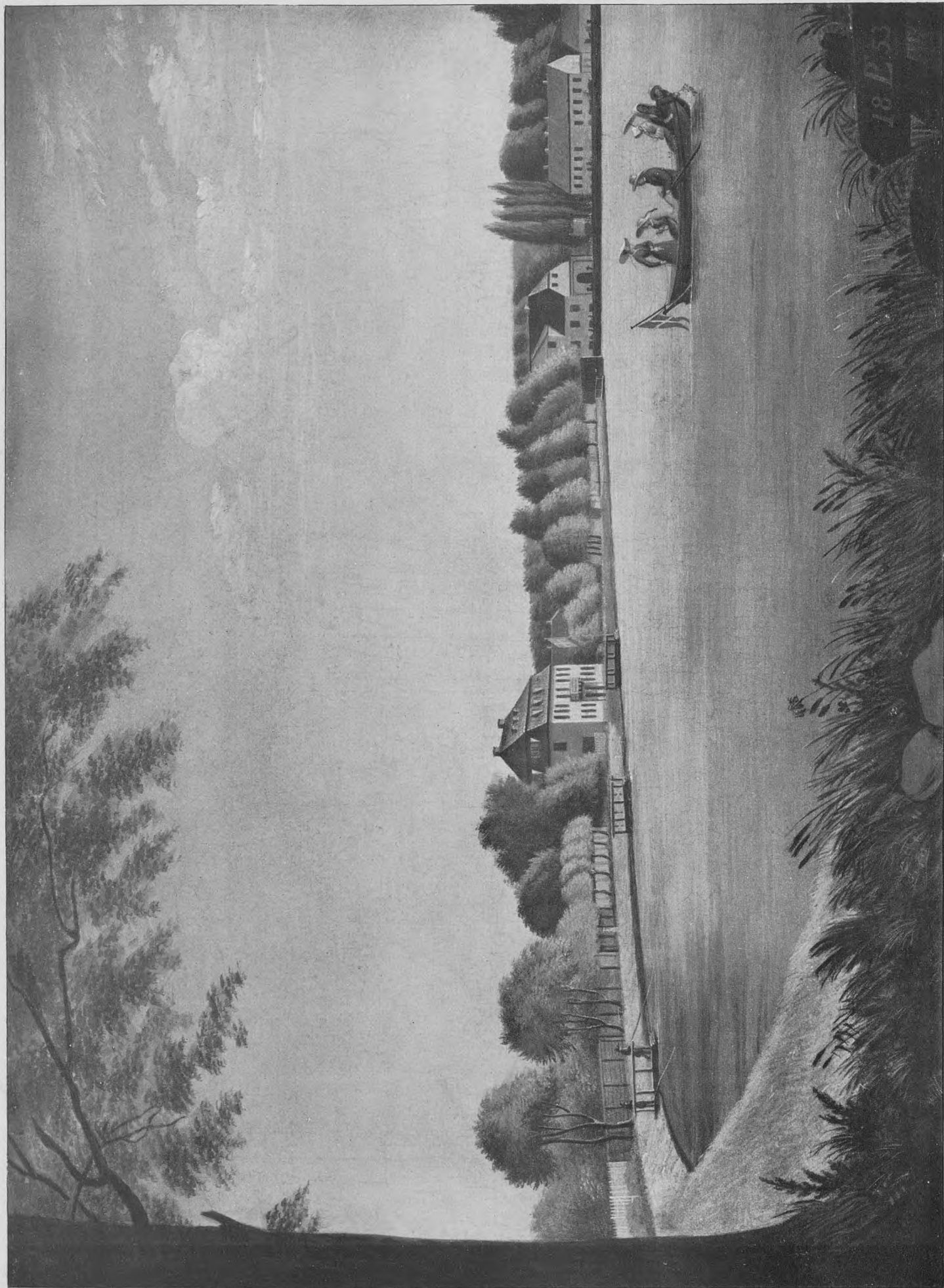

Sortedamssø og Sortedams Dossering nærmest Østerbro, Aar 1865.

Tilhøjre ses den smukke gamle Palæ-lignende Ejendom, som igennem et Par Menneskealdre tilhørte Voksdugsfabrikant Meyers Slægt.

Østerbros Dossering set fra Østersøgade i 1880'erne, midt i Billedet ses Voksdugsfabrikant Meyers Ejendom.

Dette Billed af den Meyerske Ejendom ved Sortedams Dossering Nr. 85, som er malet i 1853, er os velvilligst overladt til Reproduktion af Herr Fabrikant og Grosserer Emil Meyer. „Rosendal“, Østerbrogade. „Dalen“.

Den bekendte palæglignende Bygning ved Sortedams Dosseringen Nr. 85, som sløjfedes i 1892 for at give Plads for Soldenfeldts Stiftelse.

Det kendte smukke gamle Hus ved Sortedamssøen, hvoraf vi bringer Billede Side 273 og 74, var en af det gode gamle Østerbros Bygninger, som tilligemed den Kommandør Petersen tilhørende Palæbygning paa Østerbrogade for Enden af Søen (der hvor Østerbros Apotek nu ligger) prægede denne Bydel og tiltrak sig Opmærksomhed, indtil de maatte vige for den moderne Bebyggelse.

Smukt var det gamle Hus med sine gode Linier, den store Altan, det smukke Manzarntag og de runde Kviste, og prægtig var dets Beliggenhed ved Søen, der indtil henimod 1870 var indfattet af grønne Græsrabatter, som skærmedes mod Ødelæggelse

„Den Soldenfeldtske Stiftelse“. — Til den gamle Ejendom knytter der sig ikke saa faa Erindringer, hvoraf enkelte skal fremdrages her.

Kong Christian IX foretog i sine yngre Dage daglig en Spadsere-tur langs Søen og tittede af og til indenfor Havelaagen for at tage Fru Meyers Blomsterflor i Øjesyn. Fru Meyer var en stor Blomsterven, og Stedet var ifølge dets Beliggenhed fortrinlig egnet for Blomsterdrift. I lange Tider ligefrem valfartede Københavnerne ud til Dosseringen for at se de Blomster, hyppigt af her ikke almindelig kendte Arter, som hun kunde fremelske i de lave, let overskuelige Vinduer.

Ufravigeligt lod Kong Christian et blankt Markstykke glide ned i Haanden paa den gamle Kone, som daglig indfandt sig lidt før det Tidspunkt, da Majestæten plejede at komme, og placerede sig paa en af Trappestenene foran Døren under Altanen.

Brødrene Soldenfeldts Stiftelse, Sortedams Dossering 85 (Bygningen er opført paa den Meyerske Villas Grund);

oprettet af Brødrene, Boghandler F. V. Soldenfeldt og Etatsraad I. C. Soldenfeldt, ved Testamente af 14/3 1881. Stiftelsen toges i Brug 14/10 1894. — Den stilfulde Bygning af røde Mursten med Anvendelse af Granit og Kridtsten er opført efter Tegning af Arkitekt H. B. Storc og bestaar af 4 sammenbyggede Fløje, hvoraf de to Langfløje har Facade mod Dosseringen og Ryesgade. Stiftelsen har to Afdelinger: A med 71 Friboliger for værdige og trængende aldrende Lærerinder, Husjomfruer og andre Fruentimere i lignende Stillinger, og B (Fløjen mod Ryesgade) med 54 Friboliger for værdige og trængende aldrende Tjenestepiger.

af Vandet ved Vidiedæmninger, hvori Drengene i Fiskenes Legetid fangede Aborrer med Hænderne.

Skøn var Sortedams Dossering paa det Tidspunkt, da Billedet Side 274 blev malet, og da var Dosseringen ikke en alfar Vej, men en lukket Passage, hvortil der kun kunde opnaas Adgang mod en Kendelse til „Pigen ved Laagen“, der var Indehaver af en Frugtbot og berømt for sin Skønhed.

Stedet Sortedams Dossering Nr. 85 var bygget paa 17de Blegdam i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede som Byhus for en Greve Tramp; bag det laa en stor Have med prægtige Træer, og dets Grund strakte sig helt op til Blegdamsvejen, mod hvilken der senere opførtes en Del Fabriksbygninger.

Senere er det eller i hvert Fald en Del af det en Overgang benyttet til Kattuntrykkeri, men da Malermester, Voksdugs- og Lakvarefabrikant, Kaptajn Jørgen Ernst Meyer i den første Halvdel af forrige Aarhundrede — vistnok i 1847 — købte det af „Skarnager“ Ahlqvist, var det fuldstændig indrettet til Beboelse. Det blev i den Meyerske Slægts Eje indtil 1892, da man veg for Ryesgades Gennemførelse over Grunden, dog ikke før man havde fundet en værdig Afløser af den interessante Bygning, nemlig:

Fabrikant Axel Meyer, den landskendte Formand for Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk, var tilhuse der i mange Aar.

Dr. Gotfred Rode, gift med Orla Lehmanns Datter (senere Fru Vullum), Forældre til fhv. Indenrigsminister Ove Rode, boede der de første Aar efter deres Bryllup.

Bjørnstjerne Bjørnson skrev „Fiskerjenten“ der, og Datteren Bergliot fødtes der. Stedet og dets Have var i Slutningen af 1860erne Samlingspladsen for en stor Kreds af Datidens yngre Kunstnere, der var Venner med Kommandør Carl Normann, senere Direktør for det forenede Dampskibsselskab, og Bankdirektør Axel Normann, hvis Forældre dengang boede i Ejendommen, — af hvilke kan nævnes Rud. Bissen, Vilh. Groth, de to Brødre Pacht og Holger Drachmann. Og mangen Improvisation af denne sidste saa Dagens Lys ved disse Lejligheder, ved hvilke det undertiden gik ret livligt til.

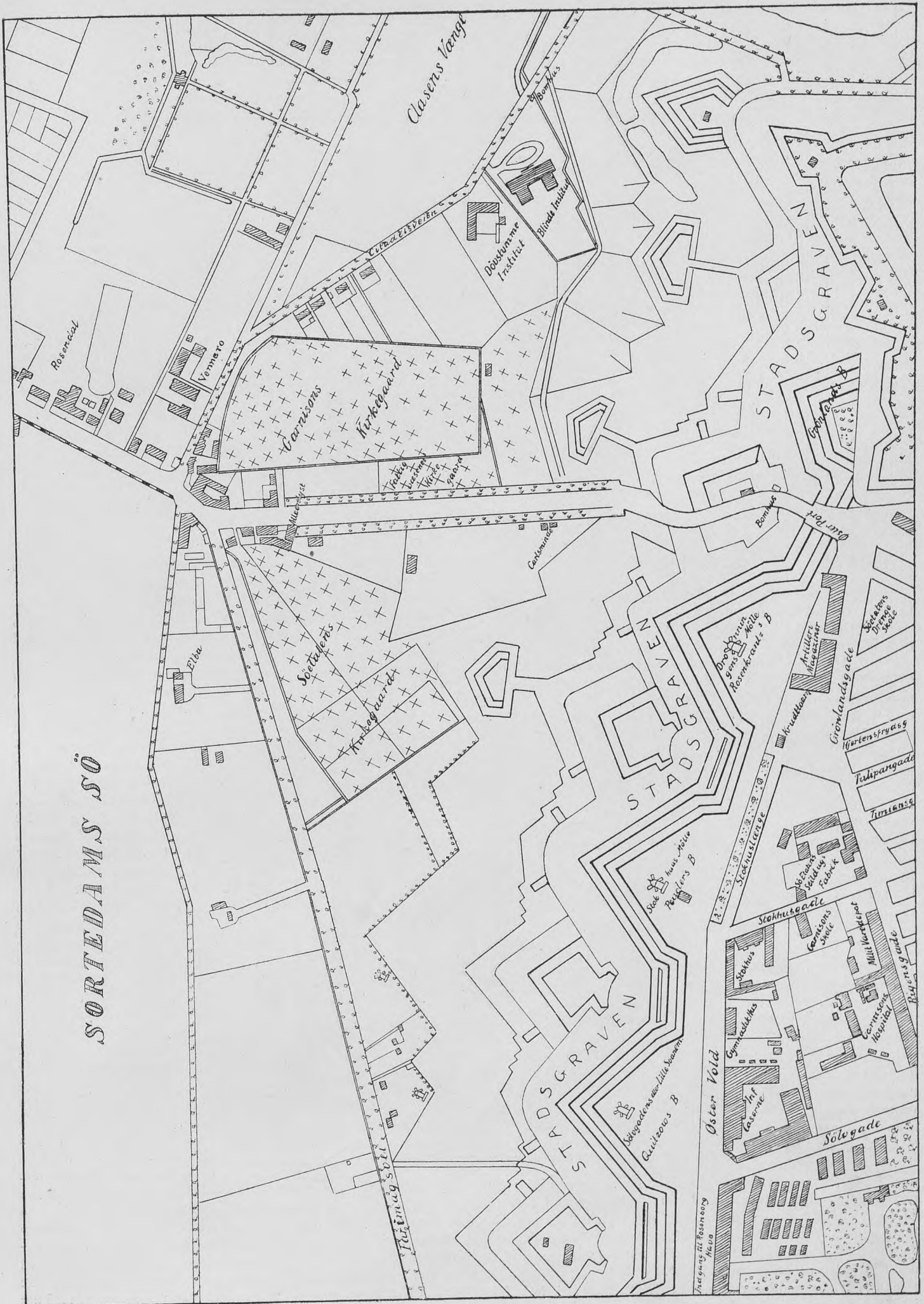
Fhv. Lenssekretær P. N. Rentzmann, Nikolaj Kirkes Genopbygger, boede der ogsaa i en Aarrække.

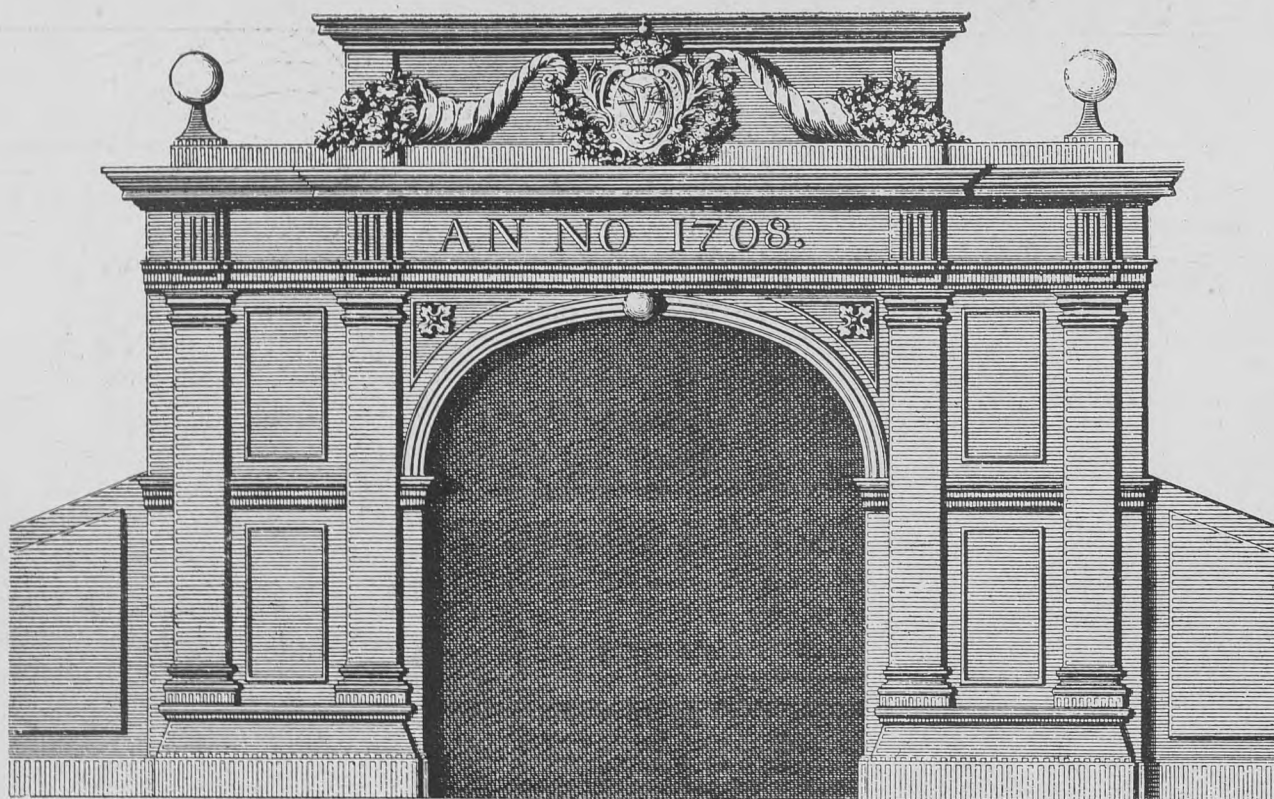
Parti af Sortedams Døssering og Østerbrogade, set fra Østersøgade i Midten af 1880'erne.
„Rosendal“ „Dalen“.

Svanerne i Sortedamssøen indfanges for at overføres til Ørstedsparken, November 1912.

Kort over Østerport, Ravelinen og Alléerne samt en Del af Østerbro og omliggende Kvarterer 1858. Kalhen, som dækker det, stammer fra 1914.

Østerport efter en arkitektonisk Tegning.

Østerbro.

Som bekendt stammede de nu nedrevne Volde med deres Porte fra det 17de og 18de Aarhundrede:

Der var følgende Porte i Voldene: Vesterport opført 1668, Nørreport 1671, Østerport 1708, Amagerport 1724.

I Aaret 1852 blev Demarkationslinien (ved en Fæstning Grænse-

linien for den Del af Marken udenfor Glaciet paa hvilken der ikke maa bygges) ved Lov rykket ind til Inder-

siden af Søerne og derfra, for Østerbros Vedkommende, fra Sortedamsøens nordøstlige Hjørne til Øresund gennem Citadelsvejen. Udenfor denne Linie etableredes altsaa

Byggefrihed, men først i 1870ernes Slutning tog Byggeriet rigtigt fat, hvad Østerbro angaar, medens saavel Terrænet udfor Vester- som Nørrevold straks blev bebygget.

Denne Lov af 1852 om Demarkationsliniens Flytning var et Varsel om, at alle de gamle Fæstningsværker var opgivne og — Voldene dødsdømte — hvis man ikke ligesom i Paris vilde bevare dem som Mindesmærker, hvad man dog ikke engang overvejede; man rev straks ned for Fode og slog det indvundne Terræn i Hartkorn til Fordel for Kommunens Kasse, som ogsaa i de Tider var uden Bund og som man i Tidernes Løb derfor har set kunne sluge alt, da de maadeholdne og fremsynede Elementer i Kommunens Tjeneste jo forlængst er „en saga blott“.

Man begyndte som bekendt med at rive Portene ned, først faldt i 1856 Nørreport, derefter i 1857 Vesterport og Amagerport, og endelig i 1858 Østerport; der opstod derved de saakaldte Gab i

Voldene, hvoraf kun et, Nørreportsgabet, blev forsynet med en Forbindelsesbro fra Voldskrænt til Voldskrænt.

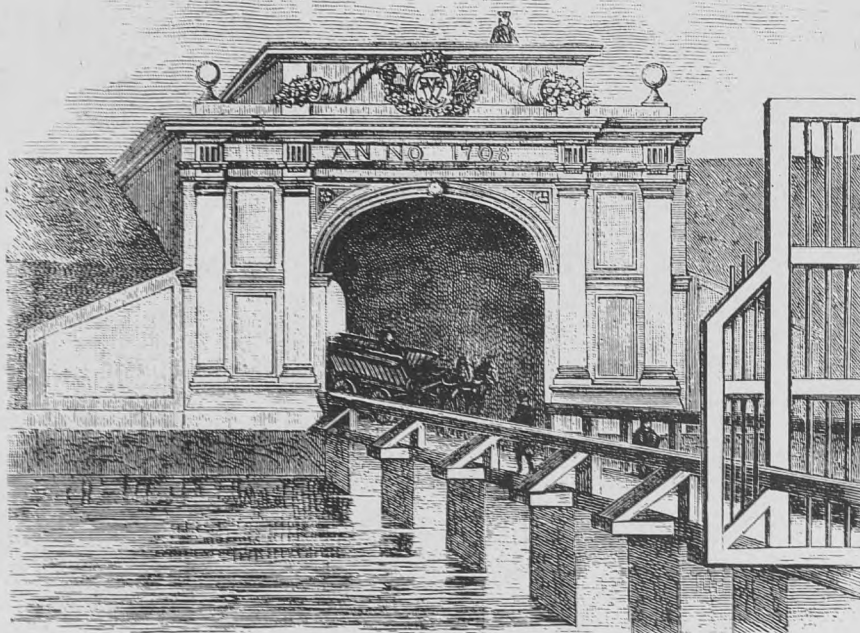
Efterat Østerport i 1858 var nedrevet, opstod altsaa Østerbros Gab. Terrænet udenfor Porten fik Lov at ligge urørt indtil 1895, da man rev Østervold, med paastaende Dronningens Mølle, ned og opfyldte Stadsgraven med Voldens Jordmasser.

Vi gengiver i det følgende de passerede Stadier for Portens, Voldens og Stadsgravens Vedkommende ved en Række Billeder.

Først i 1871 havde man Mod til at begynde Nedrivningen af Voldene, som, med diverse Afbrydelser, stod paa til 1913 altsaa i 42 Aar.

Endelig var Maalet naaet, saavel Portenes som Voldenes „Saga“ var ude, og Mindernes Tid var forbi.

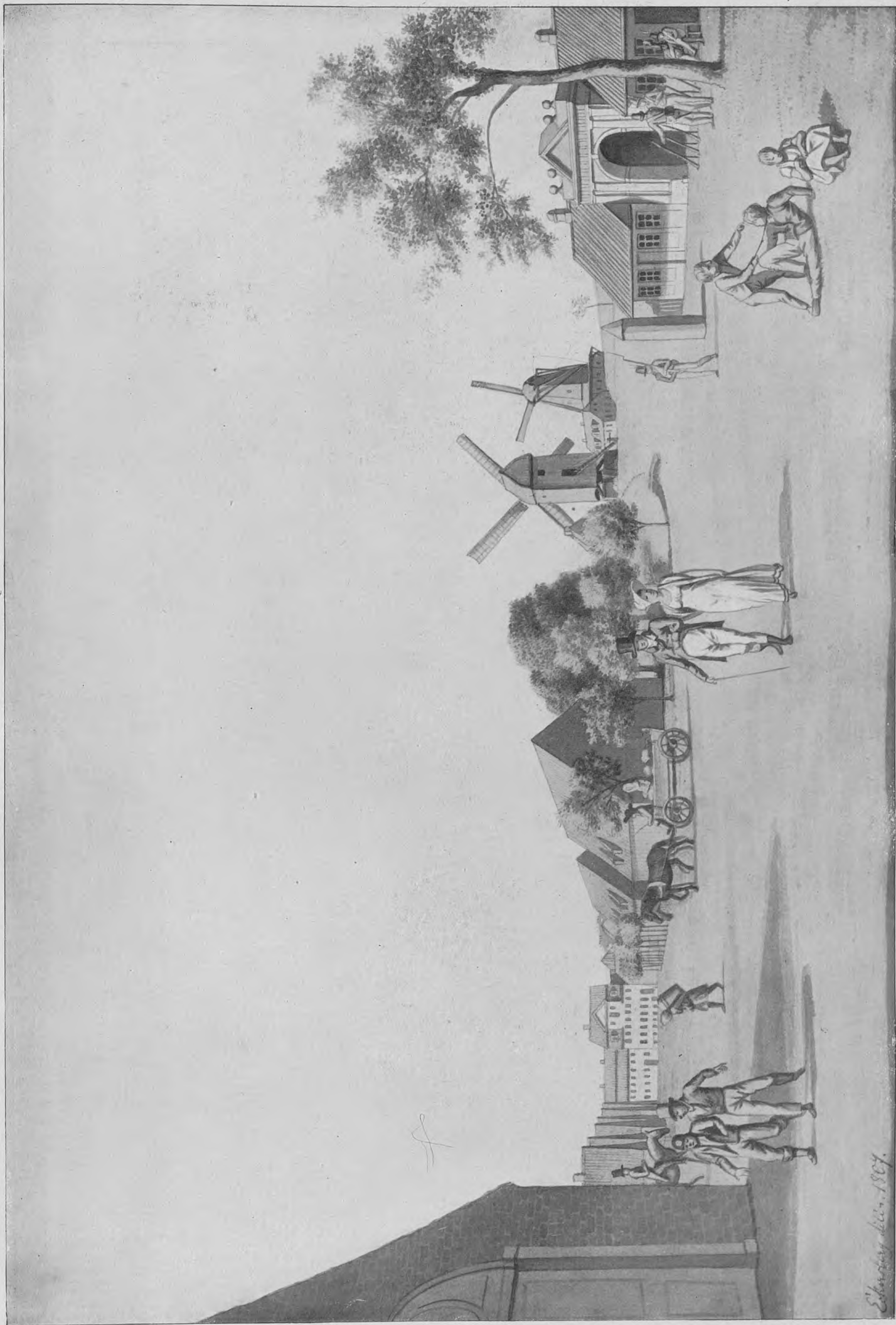
Østerport laa som bekendt oprindelig paa Kongens Nytorv for Enden af Østergade som var Byens Udkant. Udenfor Porten begyndte Landet, men Kong Christian IV begyndte 1647 at flytte Volden og Porten, som fra 1682 atter blev flyttet under de senere Konger, og først i 1708 var Porten (den i 1858 nedrevne Port), paa hvilken Fr. IV's Navnetræk anbragtes, færdig.

Østerport og Broen som førte over Stadsgraven i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede.

Saasnaert man var passeret gennem Østerport, kom man ud paa en Bro, som over Stadsgraven førte til den saakaldte Ravelin, paa hvilken Bomhuset var beliggende ligesom udenfor alle de andre af Stadens Porte, som vi har beskrevet tidligere. Fra denne Ravelin førte atter en Bro over en anden Arm af Stadsgraven til Glacieren, over hvilke de smukke Alleer, som mærkværdigt nok endnu eksisterer, i Aaret 1783, anlagdes som Forbindelse med det egentlige Østerbro (nu Østerbrogade).

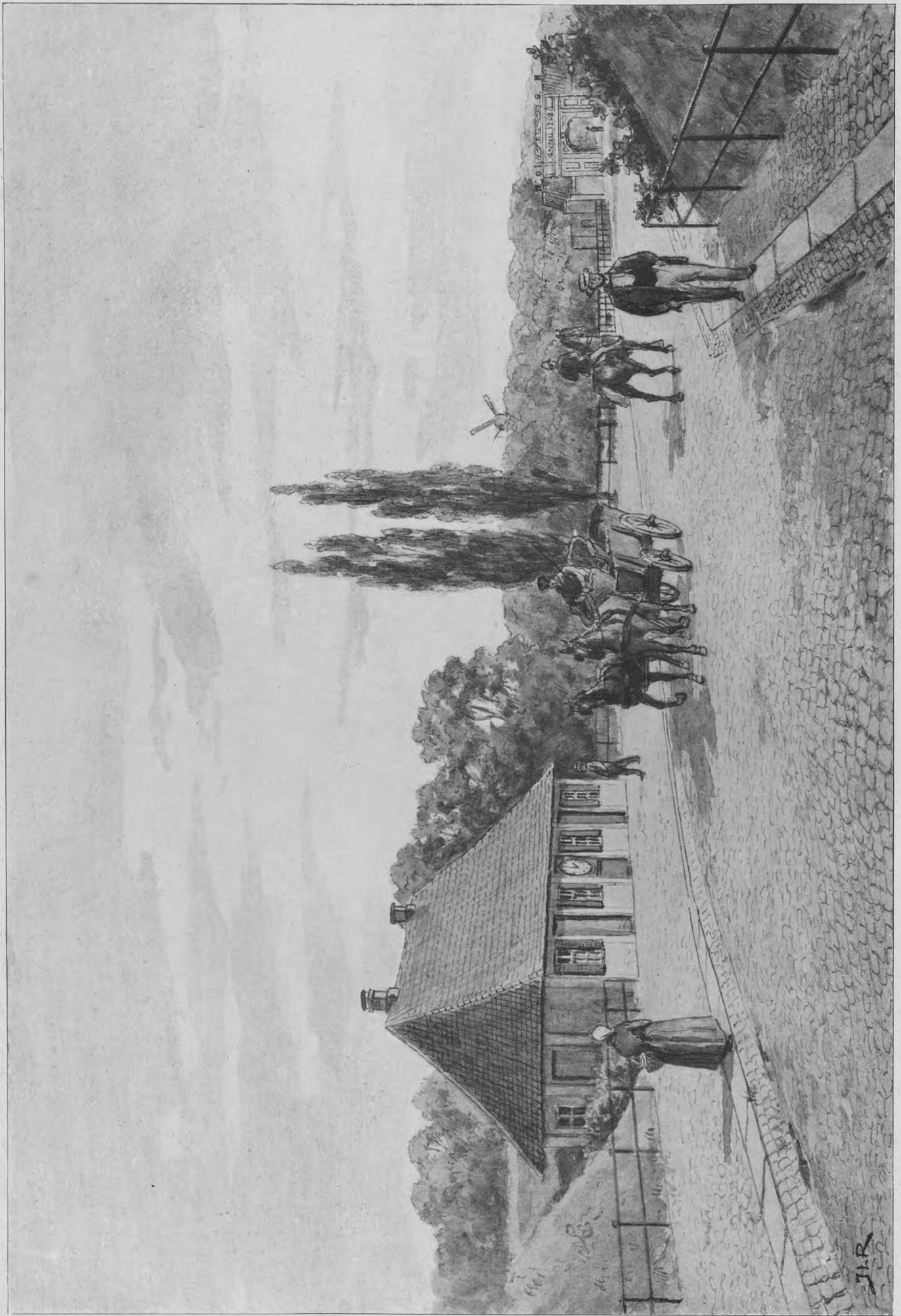
Efterat Porten, som forbandt „Rosenstands Bastion“ med „Grøn-

Parti af „Østerport“ og Terrænet indenfor samme.

Man ser „Dronningens Mølle“ tilhøjre og nedenfor samme Artilleri-Magasinerne paa Grønlandsplads; yderst tilvenstre ses „Nyboders Huse“ og foran dem Gavlen af den saakaldte „Husar Kaserne“, som iøvrigt paa det Tidspunkt, Eckersberg har malet Billedet, ejedes af Ingeniørkorpset.

Tilhører Bymuseet.

Fecit: I. L. Ridter.

Parti (i 1840erne) af Terrænet lige udenfor Østerport, som ses i Baggrunden.
Man beholder sig paa „Ravelmen“ med den fra „Bomhus“ til „Accisebod“ i Anledning af Branden i 1807 forfremmede Bygning, som først nedreves ved Etableringen af Østerbros Station i Aaret 1897.

Tilh. Overlage Halk.
Kastelsvoldens Mølle.

Østervolds Gæb og Broen derfra over Stadsgraven til Ravelinen med Bomhuset. Billedet er taget i 1865.

Fra Ravelinen førte som bekendt endnu en Bro over Stadsgraven til Østerbros Alléer, som jo er skaanet for Ødelæggelse. Se iøvrigt Orienteringskortet Side 277.

Samme Bro som foroven set i modsat Retning, altsaa udefra ind imod „Gæbet“, Aar 1865; se Kortet Side 277. Husarkasernen. Ny Østergade (nu St. Kongensgade). Nyboder.

„Østervolds Gab“, set indefra, efterat Stadsgraven i 1895 var tilkastet, Broerne over Ravelinen er altsaa forsvundne.

Midt i Billedet det gamle Bomhus, som paa dette Tidspunkt var Bolig for en Uderofficer, og til højre Resten af Muren ved den tidligere „Grønlands Bastion“.

lands Bastion“ altsaa i 1858 var nedrevet, opstod som nævnt „Østerbros Gab“. Terrænet udenfor Porten (Glaciet) fik tilligemed de to Broer og Ravelinen Lov til at henligge urørt indtil 1895, da man sløjfede Østervold med Dronningens Mølle, opfyldte Stadsgraven med de nedrevne Jordmasser, hævede Terrænet og førte en Bro over samme for i Lavningen at anlægge „Østerbros Statsbane Station“, som efter Projektet senere skulde sættes i Forbindelse med en Station ved „Nørreport“ og med den nyanlagte „Centralbanegaard“ ved Vesterbrogade, tildels gennem underjor-

diske Tunneller under de sløjfede Volde, hvilket Projekt jo nu har faaet sin Udførelse og altsaa er en Kendsgerning. Senere anlagdes „Søndre Frihavnsvej“, og paa den sidste Rest af Grønlandsbastionen opførtes den svenske Kirke „Gustafskirken“. (Se Kortet II Aarg. Side 27).

Hele denne Ødelæggelse af det naturskønne Terræn imellem Dronningens Mølle og Øresund var hermed fuldbragt.

Vi gengiver her de passerede Stadier i denne Ødelæggelse ved en Række af Billeder.

Det samme Parti som foroven i 1916; tilhøjre „Østbanegaarden“.

Blandt de Minder, som knytter sig dels til Terrænet lige indenfor Porten, „Grønlandsgaden“ og til de to Alleer udenfor Porten, — bør nævnes, at disse Steder i Midten af det 19de Aarhundrede — fra 1840erne til 1870erne — var Skuepladsen for den ad Strandvejen etablerede Valfart til Charlottenlund, Klampenborg og Dyrehavsbakken med de firestolede Holstensvogne, ogsaa kaldet „Kaper-vogne“ eller „Kaffemøller.“

Adolph Rosenkilde (kgl. Skuespiller) har i sin i 1860erne udgivne Pjece om Degnen fra Æbeltoft „Anders Tikjøb“s Hændelser i København, givet en saa glimrende Fremstilling af disse Kaffe-møllers Virksomhed, som vi tillader os at citere tilligemed det til samme hørende Billedstof.

— — — „Jeg kom gaaende i mine egne Tanker og havde endnu

„Til Bellevie, go'e Herre, eller til Skoven?“

„Tag ikke med ham, lille Ven! han kjører baglænds. Kom De med mig! Her er en Vogn for Standspersoner. Iaftes havde jeg fuldt Læs, lutter Folk af første Klasse, 14 Personer, men idag er der bedre Plads, De kan lægge Dem paa langs i Vognen, det er saa behageligt — vær's artig.“

En skævojet Fyr traadte hen til mig og hviskede mig fortroligt i Øret: „Jeg skal hilse Herren fra de to nysselige Smaapiger, der sidder derhenne paa den smukke Vogn, og spørge, om De ikke har Lyst til at sidde imellem dem?“

Jeg blev saa forstyrret over al denne Skraalen, at jeg hverken vidste ud eller ind. Jeg kunde jo ikke kjøre med flere end Een af dem, og jeg vovede ikke at tage nogen Bestemmelse, da jeg derved frygtede for at fortørne de Andre. For at slippe ud af denne

Den frie Udstillings Bygning, Hjørnet af Østerbrogade og Østervoldgade. Aar 1915.

Bygningen henflyttedes i 1914 fra Vester Farimagsgade hertil.

ikke observeret den lange Række af Vogne, der holdt langs med Alleen, da to svære Karle med Piske i Haanden kom stormende hen imod mig. Da de løb hver fra sin Kant, saa det ud, som om de vilde fange mig, hvorfor jeg unægtelig i Øjeblikket blev noget altereret; men jeg mærkede jo snart, hvad det gik ud paa.

„Skal Herren op at kjøre?“ spurgte En.

„Vil De til Skoven, go'e Herre?“ raabte en Anden.

Da hele min Person aldeles ikke er indrettet paa at indgyde Respekt ligeoverfor den Slags Mennesker, var der her naturligvis slet ikke Tale om, hvad jeg vilde, hvorfor jeg ogsaa forholdt mig ganske rolig for at oppebie det Øjeblik, da En trak af med mig som et Bytte for den Stærkeste.

En Tredie traadte til og tog fat i min Paraply.

„Kom her, De Smaa!“ sagde han, „jeg har Plads for et Barn.“

„Det skal De ikke regedere paa, min go'e Mand!“ sagde nu den Første, „det er bare en Vittighed. Seer De — han vil nok give Dem en Barneplads, men naar De skal betale, vil han ha'e fuld Fragt.“

Nu kom der flere Kuske til, som halede mig hver sin Vej.

Knibe gav jeg mig til at forsikre paa det bestemteste, at det var min Hensigt at gaae til Skoven. Men nu traadte den mægtigste af alle Karlene hen til mig og tog mig i Kraven.

„Gjør ikke det, go'e Herre, det er s'gu Synd i denne Varme. Kom De her. Kan De see Vognen derhenne? Den er næsten fuld. Saasart De har sat Dem op, stikker vi af. Ferd'nand, læg op!“

Han talte i en saa bydende Tone og lod til at indgyde de andre saamegen Respekt, at jeg uden videre gav mig under hans Beskyttelse og besteg den betegnede Vogn med stor Anstrengelse og ikke uden Frygt for, at han i sin Iver for at komme afsted skulde „stikke af“, som han udtrykte sig, før jeg var kommen tilsæde. Jeg havde haft ikke nødvendig at ile saa stærkt; thi lidt efter saae jeg ham sidde ganske rolig henne paa en Foderkasse i Passiar med de andre Kuske (se Billederne Side 288).

Da jeg havde siddet en Stund, bemærkede jeg til min største Forundring, at Vognen, der tildeels var fuld, da jeg satte mig op, nu var bleven aldeles tom. Ved senere at indhente Oplysninger angaaende denne Sag erfarede jeg, at det havde været en Samling af de ledige Kuske, som efter Sædvane havde sat sig paa de

tomme Sæder, for at bringe Folk i den Tro, at Vognen var næsten besat. Folk søgte bestandig til de bagerste Vogne, af hvilke hvert Øjeblik en gik af. Jeg havde tit haft Lyst til at stige ned, men jeg kunde ikke bestemme mig dertil, da Kusken henne paa Foderkassen holdt Øje med mig, og han saae saa brutal ud. Da han talte om at „stikke af“, forestillede jeg mig en vild forvoven Kjørsel omkap med de andre Vogne, jo, det var en dejlig Kjørsel. Medens jeg havde siddet i taalmodig Venten, vare ikke mindre end tre Ligvogne kjørte mig forbi. Da jeg imidlertid var bleven brodfrau, tog jeg mig en Bid og friskede mig op med en Pommerants, idet jeg af og til, naar Lejlighed gaves, henvendte et Spørgsmaal til en eller anden Kusk om Mad. Brask, der dog lod til at være dem alle fuldkommen ubekjendt.

„Naa det kjender De ikke, De er nok fra Landet? Det er et af de vigtigste Momenter i Kildepiskeriet. Det første, en Kaperkusk har at gjøre, naar han holder med en tom Vogn, er at faa Fingre i et eller andet Individ af saa indtagende Ydre som muligt for at antyde, at hans Vogn med det allerførste skal gaee af, og derved lokke Passagerer til at tage Plads. De har nok været en maadelig Lokkedue; ja, nu skal vi lokke for Dem. Kusk! der kommer flere Passagerer: efter dem!“

Tilligemed vor Kusk stormede nu alle de Andre henimod forskellige Grupper af nysankomne Damer og Herrer.

„Værs'artig Hr. Grosserer, her er Plads, Hr. Grosserer!“

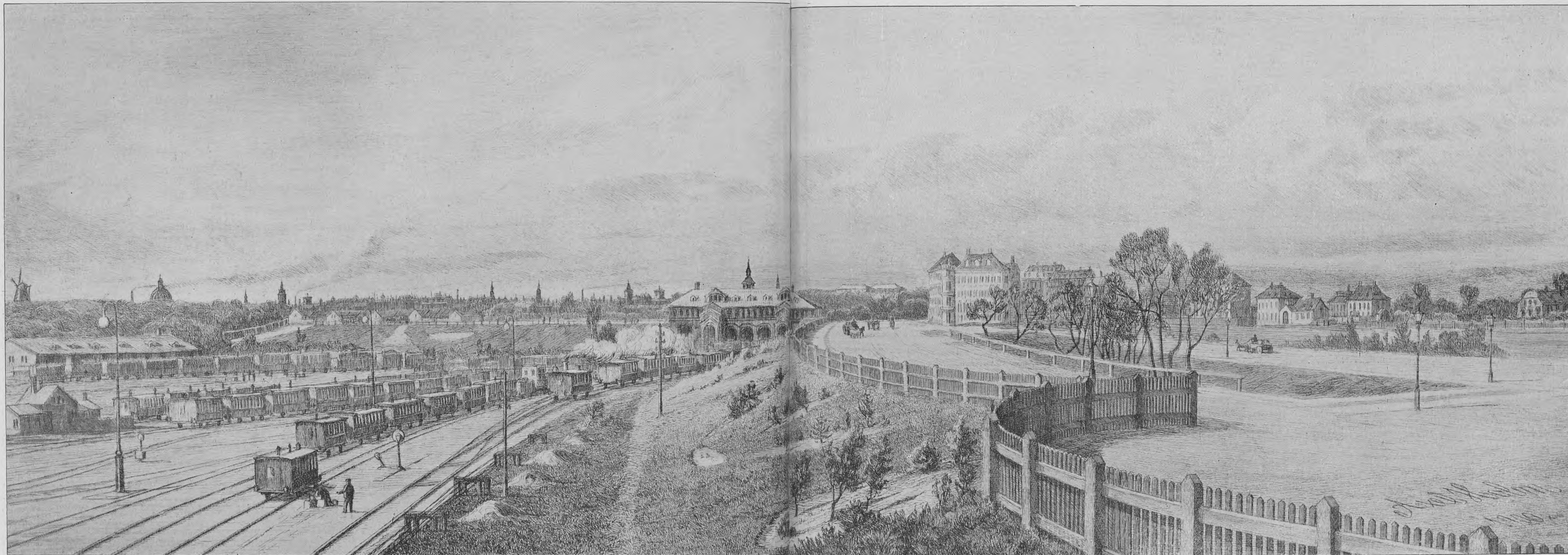
— — Værs'go, lille Jomfru! Jeg har Puder i Vognen til de smaa Fødder, jeg kjører lige til Kilden!“

at rense det for Krummer og de sidste Rester af grøn Ost, og fik Børnene anbragt imellem mig og ham med den blaa Kjole. Før Kusken havde lavet alt tilrette, havde jeg allerede stiftet nøje Bekjendtskab med de Smaa. Det var de sødeste Glutter, jeg længe havde seet. Endelig begyndte Vognen at røkke — „Farvel, søde Børn!“ sagde Moderen, „tag jer nu godt iagt og hils Onkel Emil!“

„Det var da mærkeligt nok,“ tænkte jeg. „Emil? Emil Haarløv, Etatsraad?“

Ved nærmere at udspørge Børnene, gik det meer og meer op for mig, at jeg ved Hjælp af disse nydelige Smaapiger maaske skulde komme til at gjensee min kjære Ruskammerat, Student Haarløv, det eneste unge Menneske, jeg dengang havde plejet Omgang med. Etatsraad? Ja, hvorfor ikke, han saae mig ikke

„En Vogn kom kjørende oppe paa Vejen og holdt stille. Det var saadan en Slags aaben Omnibus, kunde jeg see. „Der kunde jeg komme gesvindt til Staden,“ tænkte jeg, „og faae Kjo-len repareret.“ Det var ingen dyr Befordring, Kusken forlangte kun otte Skilling, naar jeg vilde finde mig i at sidde noget knebent. Endnu var der da god Plads. Jeg sad en Stund paa den tomme Vogn og ventede, men blev halv urolig for, at det skulde blive lige saa langvarigt, som da jeg Dagen iforvejen havde ageret Lokkedue. Men det havde da ingen Fare. Et Øjeblik efter kom et helt Tog ansættende, der bestod af Fiskerkoner med Kurve paa Ryggen, omgivne af en utrolig Mængde Børn og Grise, der snøftede op efter Kurvene. Nu stormede de op paa Vognen. — De lod til at studse ved at finde mig der, hvorfor de i Begyndelsen

Panorama over det ny Kvarter, som opstod ved Sløjfningen af Glaciereuden for Østerport — Østervold — specielt „Grønlands Bastion“ m. m. Fremdeles opstod Nedkørslen til den anlagte Frihavn — Sønder Frihavnsvej med den ved samme opførte svenske Kirke „Gustafskirken“ —, samt det store ny bebyggede „Østbane-Kvarter“, som ses i sin Vorden tilhøjre i Billedet. Man ser langs Stakittet „Østbanegade“, tilhøjre herfor „Trondhjems-gade“ og yderst tilhøjre „Kristianiagade“. — Billedet er tegnet af Axel Holm og tilhører Overlæge Halk.

Jeg var nærvædet at blive ganske modfalden over min uvirksomme Tilstand, da jeg paa eengang blev opmærksom paa tre unge Mennesker, formodentlig Studenter, der glade og fornøjede kom syngende inde fra Byen. Da de fik Øje paa Vognen, hvori jeg sad, sprang de op i den og røbede stor Utaalmodighed efter at komme afsted. „Hallo, Kusk!“ raabte den Ene, „kjører De snart? — lidt muntert!“

Kusken sprang ned fra Foderkassen og gav sig til at sysle med Hovedtøjet paa Hestene. Lidt efter lød en Stemme bag ved mig: „Godmorgen! — — jeg siger Godmorgen!“

Da dette blev sagt lige ind i Øret paa mig, kunde jeg ikke tvivle om, at det var mig, en af Fyrene hilste paa, og da jeg derfor bød „Godmorgen“ igjen, rejste de sig særdeles høflig alle tre og gjentog paa eengang „Godmorgen!“

„Har De siddet længe her?“ spurgte han, der først havde hilst. „Ja en stiv Klokketime.“

„Aha! De har altsaa været Lokkedue?“

„Har jeg været Lokkedue? Hvad skal det sige?“

Vor Kusk kom imidlertid for seent, medens de andre Karle erobrede et Par Lokkeduer, der bleve anbragte hist og her paa Vognene. Nu rejste Studenterne sig op og istemte en Sang, der lød saa liflig, at de spredte Passagerer bleve opmærksomme derpaa, sprang af Vognene og indtog Pladser hos os.

Det var en Lykke, at jeg tidsnok observerede adskillige Stykker Smørrebød, som endnu stode opstillede paa Sædet, da en halvgammel Kavaleer med sværtet Mundskæg, blaa Kjole og chokoladefarvede Benklæder vilde tage Plads hos mig. Jeg bjergede i største Hast min Proviant, der kunde være bleven saare ødelæggende for de Chokoladefarvede, og fik den ned i Baglommen.

Da Vognen næsten var fuld besat, kom en meget fin Dame med to pæne Smaapiger. Hun overskuede hele Selskabet og gjorde derefter mig den Ære at henvende sig til mig med det Ønske, at Børnene maatte sidde ved min Side, for at jeg kunde have lidt Tilsyn med dem. Børnene skulde i Besøg hos hendes Broder, en Etatsraad Haarløv, der beboede et Landsted paa den anden Side af Skovshoved. Jeg undersøgte Sædet paa det omhyggeligste for

ud til at ville nøjes med et Degnekald i Jylland. Jeg sagde Børnene, hvad jeg hed, og bad dem bringe deres Onkel en kjærlig Hilsen fra mig. Han vilde nok kunne erindre mig, hvis han var den Emil, der i hiin forsvundne Tid havde sluttet sig ligesaa trofast til mig, som jeg til ham.

Den store, svære Vogn rullede nu ud ad Vejen; Studenterne sang, Smaapigerne loe, medens Kusken smurte paa de stakkels Heste, der i tungt Trav arbejdede sig fremad paa den glatte Stenbro. Gud bevares for alle de herlige Landsteder! Foran paa Trappen op til Havestuen var i Almindelighed anbragt en ung Dame i brusede Skjorter og med en stor Urtepotte paa hver Side. Der maa dog store Midler til at føre et saadant Liv: „hvad koster ikke alene en saadan Dame i Vask,“ tænkte jeg. — — —

Bogen beretter endvidere om hvorledes Anders Tikøb, som næste Morgen i et vigtigt Ærind ønskede at komme hurtigt til København, kom til at kjøre med en af de Vogne, som transporterede Skovshovedkonerne og deres Fisk til Hovedstaden. Vi citerer:

satte sig saa langt fra mig som muligt; men da der bestandig kom flere til, trængte de mere og mere paa, til de omsider havde faaet mig saaledes indeklemmt, at jeg maatte snappe efter Vejret. De vare allesammen trivelige Fruentimmer; de saa muntre og snaksomme ud, men nu sade de og gloede paa hverandre og skjævede imellemstunder hen til mig. Da der nødvendigvis maatte gjøres Plads for Een til, blev der foretaget en yderligere Sammenpresning, hvorved jeg fik et Par saa voldsomme Stød, at jeg uvilkaarlig kom til at stønne ganske højt. „Uf! Uf!“ sa'e jeg, og da jeg saae mig om i Kredsen, sade alle Konerne med oppustede Kjæver for at undertrykke Latteren. Kusken vendte sig om og sagde til mig: „Der sidder De jo som en Bisp i en Gaaserede, ha! ha!“

„Haha!“ sa'e jeg, „ha ha ha!“ sa'e Kjællingerne, og nu fik vi os Alle en solid Lungerystelse, der havde en meget gavnlig Virkning, da vi derved bleve bedre sammenstuvende og fik rummeligere Plads paa Vognen. Børnene skrege op til Modrene, Grisene gryntede, Konerne loe, og afsted rullede vi nu til Byen i den gemytligste Stemning (se Billedet 8. Aarg. Side 1).

Østerbrogade Nr. 7 (i Alléen til venstre).

Tegnet af Alfred Larsen; Stedet er bekendt derved, at Helten Olaf Rye boede her i mange Aar.

Der er mange Grise i Skovshoved — men en utrolig Mængde Børn. Da vi senere kom i fortrolig Samtale, regnede vi ud, at Konerne, der vare paa Vognen, havde tilsammen 57 Børn, og da jeg var saa lykkelig at kunne supplere dette Antal med mine otte, hvorved Summen steg til 65, kunde jeg tydelig see paa dem, at jeg derved vandt deres fulde Aerkjendelse.

Paa en lille Time havde vi naaet Staden. Saa sammenstuede som vi

Østerbrogade Nr. 9 (i Alléen).

sade, kunde det naturligvis ikke nytte at tænke paa at komme ud af Vognen, før vi holdt stille ved Gammel-Strand. Det gjorde godt at faa rørt sig lidt efter den Tour.

Vi vare saa fladtrykte alle sammen, at vi maatte staa en Stund og pusle os for at komme i de gamle Folder igjen. Før vi skiltes ad, fik jeg en meget almindelig Opfordring af Skovshovedkonerne til at drikke Kaffe med dem nede i Nr. 5. De stimlede sammen om mig:

„Aa, hvad? kom nu!“ sagde de. „De er da ikke storagtig?“ Jeg havde virkelig Besvær nok ved at slippe fra dem. Jeg maatte skynde mig at blive færdig i Byen, for snarest mulig at komme tilbage til Landstedet.“ — — —

Om Østerbro paa det Tidspunkt, Porten, Ravelinen og Alleerne etableredes er der ikke meget at berette. Ved Alleen tilvenstre laa Matroskirkegaarden (Holmens Kirkegaard) og tilhøjre Soldaternes Kirkegaard (Garnisons Kirkegaard); den første var anlagt i Aaret 1666, den anden i Aaret 1711 under Pesten i Hovedstaden. Holmens Kirkegaard er den ældste af alle Hovedstadens Kirkegaarde. Om begge disse Kirkegaardes Historie vil vi senere give Beretning i et særskilt Afsnit; de mange Minder, der knytter sig til de Helte som hviler her, fortjener at kendes af alle vore Læsere.

Reinhard Iselin var i 1740 indvandret fra Schweiz og havde i Hovedstaden grundlagt et stort Handelshus og var Direktør for „Det asiatiske Kompagni“. Han var bleven udnævnt til Konferensraad og ophøjet i Friherrestanden.

I 1764 flyttede han det af ham paa Christiansholm indrettede Kattuntrykkeri hertil og gav Ejendommen Navnet „Rosendal“. Den bag dette Trykkeri beliggende Del af det store Areal var i 1726 bleven solgt til Greve Ferdinand Anton Danneskjold-Laurvig, som paa Ejendommen opførte en Hovedbygning paa 19 Fag, 2 Etager høj foruden Kælder samt en kun 1 Etages Bygning paa 18 Fag.

Bag denne Ejendom ned til Sundet laa det kgl. Fiskehus, det laa ud til den saakaldte gamle Kongevej. De kongelige Fiske-damme laa hinsides denne Vej og den i 1730 anlagte Strandpromenade til Charlottenlund. I 1761 skænkede Kongen Fiskehuset til Geheimraad H. Ahlefeldt.

Fot. „Før og Nu“ ved Elfelt.

Østerbrogade Nr. 7, „Institut St. Joseph“,
opført paa Grunden, hvorpaa Villaen, som ses øverst paa Side 286, laa.

Først i Slutningen af det 18de Aarhundrede begyndte der at komme Liv paa Østerbro. I Aaret 1767 anlagde Præsten ved St. Petri Kirke Dr. Balthasar Münter, Fader til Biskop Frederik Münter og Digterinden Frederikke Brun, det første virkelige Landsted for Enden af Sortedamssøen paa Byens Side. Fra Husets Vinduer havde man en vid Udsigt over Sundet til den svenske Kyst og ind over Københavns Volde med de mægtige Træer og de mange Møller (de fornævnte Østerbro Alleer var endnu ikke plantede). Denne Ejendom blev nedbrudt i 1807.

Udenfor Østerport op til Østerbrogade udfør Sortedammen havde Raadmand Verner Claumann's Sønner, af Kong Frederik III erholdt i Bytte et større Areal for en stor Have, som laa nærmere inde ved Byen og derfor blev inddraget under Befæstningen.

Der blev anlagt flere Haver, forinden Jens Harboe paa Arealet i 1688 anlagde sin store Have. Den Harboeske Have kom senere paa mange forskellige Hænder forinden den i 1762 gik over paa den bekendte Reinhard Iselin's Hænder. Bogholder ved Ostindisk Kompagni senere Borgmester og Justitsraad Holmstad havde blandt andre ejet Ejendommen. I 1716 fik han Privilegium paa Anlægget af et Kattuntrykkeri paa Ejendommen.

Assistentsraad Jens Nilsson Toller, senere adlet „von Rosenheim“, erhvervede (ligeledes 1688) Grunden Nord for Harboe's Have, den saakaldte „Rosenengen“ eller „Rosenvænget“, opkaldt efter Rosenheim, som Aaret derefter (altsaa i 1689) solgte Grunden til Biskop Hans Bagger. I Løbet af de paafølgende 79 Aar blev Grunden atter og atter Genstand for Salg, indtil den 1768 erhvervedes af den fornævnte Reinhard Iselin som for Haven, inclusive den i samme opførte Gaard, betalte 8000 Rdlr.

Nu ejede Iselin altsaa et meget stort Terræn som delvis gik over til Johan Frederik Classen som i 1783 ægtede Iselin's Enke. Iselin efterlod sig 2 Døtre, den ene Marie Margrethe gift med Kammerherre Rigs greve C. F. E. Rantzau, den anden Anna Cathrine gift med Kammerherre G. P. A. Bosc de la Calmette. Moderen oprettede 2 Stamhuse for disse Døtre, Iselingen og Rosenfeldt, desuden arvede Grevinde Rantzau Rosendal og Rosenvænget, der ifølge den med hendes Ægtefælle oprettede Separationskontrakt skulde tilfalde ham efter hendes Død. Arealet omfattede 24 Tdr. Land. Rosendal og Rosenvænget afhændedes i 1803 til Frederik Johan Tutein, en Søn af Iselin's Kompagnon, og forblev i hans Slægt til 1857, da Ejendommen solgtes til Kaptajn

Otto Bache fecit.

Kaperkuskene i Østerbros Allé omringer Anders Tikjøb for at „kapre“ ham til deres Vogn; se Teksten.

Waagepetersen for 60,000 Rdl. Skellet mellem Rosendal og Classens Have var en Grøft med et Stigbord for Enden til at hæve og sænke Vandet, som førtes fra Sortedamssoen over til de kgl. Fiskedamme. Waagepetersen udstykkede Ejendommen og anlagde det store Villakvarter Rosenvænget.

Classen var en stor Industridrivende, Godsejer og Legatstifter, som i 1755 havde lagt Grunden til den bekendte „Classens Have“

ved af Anton Danneskjold-Laurvig at erhverve Gaarden og Haven ved Fiskehuset med de derpaa opførte Bygninger. 1765 købte han selve Fiskehuset af Hans Ahlefeldt.

Classen døde barnløs i Aaret 1792 og hans Broder Konferensraad Peter Hersleb Classen, der opholdt sig i Paris, arvede hans Ejendomme.

(Fortsættes i S. Aargang).

Otto Bache fecit.

Kapervognen med Anders Tikjøb passerer Skovshoved; se Teksten.